JÓKAI

CRAIȘORII

CLASICII
LITERATURII
UNIVERSALE

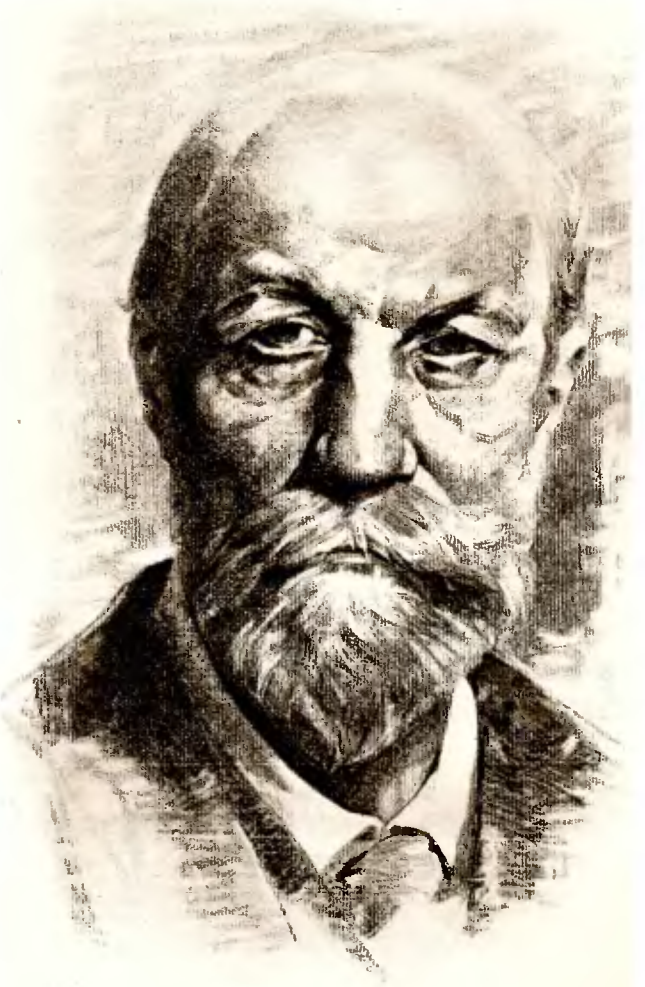

JÓKAI MÓR

CRĂIȘORII

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
București — 1955

PREFAŢA

Cariera de scriitor a lui Jókai Mór a fost caracterizată printr-o activitate literară, desfăşurată timp de peste şaizeci de ani. Amintirile din copilărie şi întîmplările din tinereţe pe care ni le povesteşte el sînt legate de epoca de lupte sociale şi naţionale care au pregătit revoluţia de la 1848 în Ungaria. Jókai a participat activ la lupta de eliberare din 1848-49, al cărei cronicar a fost. Spre sfîrşitul vieţii sale luminoase, închinată muncii creatoare, acest scriitor de un optimism nezdruncinat, din a cărui operă radiază credinţa în izbînda binelui şi într-un viitor fericit al omenirii, privea cu îngrijorare către orizonturile vieţii din ţara sa şi de peste hotare, care deveneau din ce în ce mai întunecate.

In ultima parte a vieţii — după cum a arătat István Sötér cu prilejul comemorării a cincizeci ani de la moartea marelui romancier — „Jókai privea spre viitor consternat şi cu inima îngrijorată pentru soarta patriei sale şi a întregii omeniri. Din ultimele lui scrieri ţîşneşte ca un strigăt de durere dorinţa de pace şi condamnarea smintitelor războaie de cucerire".

A trecut mai bine de o jumătate de veac de cînd condeiul a căzut din mîna lui Jókai. Omenirea a trecut prin cele mai furtunoase şi în acelaşi timp cele mai glorioase decenii ale istoriei sale, decenii care au confirmat atît temerile lui Jókai, cît şi visurile sale cele mai îndrăzneţe. Zvîrcolirile capitalismului muribund au adus omenirii urgia unor războaie distru-

gătoare. A venit însă şi epoca revoluţiilor socialiste care eliberează energiile creatoare ale popoarelor şi instaurează dreptatea în lume. Visurile lui Jókai despre independenţa naţională, despre progresul social, despre îmbunătăţirea vieţii materiale şi culturale a poporului său n-au rămas visuri deşarte, ci s-au împlinit. Cu drept cuvînt a spus, de aceea, Révai József, la cel de al II-lea Congres al Partidului celor ce muncesc din Ungaria, vorbind despre Ungaria democrat-populară: „Jókai ne-a visat pe noi!"

Nici în timpul vieţii sale, nici după moarte, Jókai n-a făcut parte dintre scriitorii a căror valoare să nu fie recunoscută sau care să fie nevoiţi să stea retraşi pe planul al doilea. Popularitatea sa a spulberat toate zidurile pe care unii au încercat să le ridice între el şi masele populare. Şi nu se poate spune că n-ar fi existat asemenea încercări. Încă de prin anul 1850, critica oficială a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a minimaliza însemnătatea lui Jókai şi a bagateliza operele sale. La această acţiune s-a asociat şi pleiada criticilor aparţinînd curentelor literare decadente. Aceştia, pentru a supralicita atitudinea criticii oficiale, au calificat de-a dreptul ca „înapoiaţi" pe toţi acei care îndrăzneau să-l iubească pe Jókai şi să-i admire opera. Dar toate aceste uneltiri au fost zadarnice şi n-au reuşit săştirbească întru nimic gloria marelui scriitor. Sutele de mii şi — putem spune fără nici o teamă de exagerare — milioanele de cititori au păstrat o neştirbită dragoste şi admiraţie iubitului lor scriitor. Pentru că poporul este nu numai eroul adevăratelor creaţii literare, ci şi judecătorul care hotărăşte, fără drept de apel, soarta oricărei opere de artă. Un plebiscit ce durează de mai bine de un veac a spulberat toate criticile ipocrite sau defăimătoare îndreptate împotriva lui Jókai. El a continuat şi continuă să fie citit şi azi cu acelaşi interes, cu aceeaşi pasiune nestăvilită, de tineri şi vîrstnici, de specialişti în problemele literare ca şi de cei cărora numai regimul de democraţie populară le-a deschis porţile culturii.

Jókai rămîne şi astăzi unul dintre cei mai citiţi scriitori clasici maghiari, poate cel mai citit dintre toţi. Cu toate că în R. P. Ungară apar necontenit noi şi noi ediţii ale operelor lui Jókai, în tiraje într-adevăr impresionante, cererile maselor de cititori nu pot fi pe de-a-ntregul satisfăcute şi ediţiile se epuizează una după alta.

Jókai a fost un observator pasionat al oamenilor şi naturii. A fost un neobosit colecţionar a tot ce oglindeşte nuanţele şi aspectele atît de diverse ale vieţii: anecdote, întîmplări şi oameni. Era mîndru de colecţia sa de scoici, aproape unică în felul ei, de grădina lui în care creşteau plante exotice şi altoiuri din cele mai rare. Se mîndrea cu biblioteca despre care, în una din autobiografiile sale, afirmă cu oarecare naivitate că pe vremea aceea puţini oameni se puteau măsura cu el în această privinţă. In bibliotecă avea o vitrină impozantă, pe ale cărei rafturi se înşirau propriile-i opere. In anul 1894, Jókai a făcut un inventar al comorilor din această vitrină, constatînd că încă de pe atunci primele ediţii obişnuite ale operelor sale însumau 350 de volume, fără a mai vorbi despre nenumăratele ediţii populare, despre reeditări, sau despre versiunile lor în limbi străine, care întruneau şi ele, încă de pe atunci, cîteva sute de volume. Paralel cu uriaşa-i activitate literară, Jókai a desfăşurat o bogată şi neîntreruptă muncă ziaristică şi publicistică, scriind nenumărate articole, studii şi schiţe.

In 1894, Jókai se pregătea să-şi sărbătorească jubileul de cincizeci de ani de activitate literară. Cu acest prilej poporul său i-a făcut un cadou superb: o ediţie jubiliară, aşa-zisa Ediţie naţională a operelor lui Jókai, în o sută de volume, cuprinzînd 2000 coli de autor. Dar Jókai, care a participat activ la pregătirea acestei ediţii, a declarat că socoteşte necesară o triere a operelor sale, pentru a înlătura pe cele care „sînt rodul unei fantezii prea aprinse, sau au fost scrise în mod ocazional". In cele din urmă, însă, a renunţat la acest gînd. „E mai bine s-o facă mai tîrziu o mînă mai pricepută — hotărî el — căreia îi va veni mai uşor să aleagă..."

Ducerea la bun sfîrşit a acestei munci este astăzi o sarcină care revine cercetătorilor literaturii maghiare însufleţiţi de spiritul nou al vremii noastre.

Ce cuprind cele cîteva sute de volume care compun opera literară a lui Jókai? Să lăsăm să ne-o spună însuşi autorul:

„Mai bine de jumătate din lucrările mele oglindesc viaţa poporului maghiar. O bună parte din ele sînt romane şi nuvele istorice, începînd din vechea epocă de cînd ungurii erau încă păgîni, mergînd de-a lungul istoriei noastre, prin perioada creştinării, a regelui Kálmán, trecînd apoi peste vremurile stăpînirii turceşti, curtea principilor Ardealului, epoca luptelor pur-

tate împotriva turcilor de familia Zrinyi, luptele de eliberare duse de Thököly şi Rákóczi, izgonirea turcilor, faptele fiilor lui Rákóczi, Maria Tereza, Iosif II, insurecţia maghiară şi campaniile lui Napoleon, pînă la lupta de eliberare din 1848-49.

Imaginaţia mea a cutreierat toată Ungaria de altădată, de-a lungul pustelor, mlaştinilor şi cetăţilor, pînă în adîncul minelor. Apoi mi-am luat zborul pe aripile imaginaţiei, făcînd ocolul pămîntului. Acţiunea unora dintre nuvelele mele se desfăşoară pe întinsele mări şi insule din mijlocul lor, în America de Nord şi de Sud, în Egiptul de odinioară şi de astăzi, în Roma imperatorilor, la Paris, la Londra, la St. Petersburg (oraş pentru care am o deosebită predilecţie), în Polonia sau în întinsele stepe ale Rusiei, în Siberia şi în Kamciatka. Istoria imperiului otoman, lumea de basme a Orientului, Istambulul ocupă un loc însemnat în romanele mele; la acestea pot adăuga Crimeea, Caucazul, Persia, Afganistanul, China, regiunea Amurului, splendidele oraşe ale Asiei, la fel ca şi Siria, vechea Palestină, de unde m-am întors în Sicilia, în paradisul peninsulei italice, Raguzza, Bosnia, apoi Prusia, după care m-am oprit în vechiul oraş al Vienei. În sfîrşit, lăsînd frîu liber Pegasului, m-am avîntat în ţinuturi pustii, unde nu există urmă de om, în continentul scufundat al Oceaniei, în Leaotung, ţara înmormîntată sub gheţurile Polului Nord, unde încă n-a călcat picior de om, în lumea visată a secolului care va veni şi chiar în lumea antediluviană din perioada Pliocenului."

Fără îndoială, chiar numai această înşiruire este impresionantă prin bogăţia ei. Ea ne arată că imaginaţia lui Jókai a trecut în zbor peste cele mai îndepărtate continente, pătrunzînd adînc atît în trecutul istoric al poporului său cît şi al întregii omeniri. Opera lui Jókai realizează în bună măsură monumentul literar pe care Victor Hugo a încercat să-l creeze în *La légende des siècles*. Nu este o imagine autentică a istoriei omenirii, ci un poem epic bogat în date istorice reale, împletite cu viziunile imaginaţiei scriitorului, pătrunsă de patetismul credinţei nestrămutate în luptă, în irezistibilul progres al omenirii.

Dar Jókai a descris şi o lume specifică, pe care n-a cunoscut-o pe baza unor documente istorice sau descrieri de călătorie şi lucrări geografice, cum este cazul cu oamenii şi întîmplările din operele sale cu subiect istoric şi exotic. Această

lume specifică a lui Jókai a fost numită de el însuşi „Ungaria de altădată", oglindind perioada „reformelor", epoca revoluţiei de la 48 şi următoarele două-trei decenii. Scriitorul a trăit în această lume, a luat parte la luptele care au avut loc în respectiva perioadă, a trăit evenimentele, a cunoscut personal şi nemijlocit oamenii de atunci, începînd cu cei din palatele înaltei aristocraţii şi pînă la iobagii care-şi duceau traiul obidit în sărăcăcioasele lor bordeie. Cele mai multe şi cele mai reuşite dintre romanele şi nuvelele sale, cu subiecte din această epocă, sînt rodul unei cunoaşteri nemijlocite a realităţii şi constituie o cronică plină de învăţăminte.

*

Istoricii literari burghezi au căutat să falsifice şi să denatureze figura lui Jókai, scornind o aşa-zisă contradicţie ce ar fi existat între opera scriitorului şi activitatea lui politică şi publică. După aceşti istorici literari, marele povestitor ar fi rătăcit, pierdut într-o naivă visare copilărească, prin frămîntările vremii lui, de parcă numai întîmplător s-ar fi pripăşit în vîltoarea revoluţiei de la 48 şi tot atît de întîmplător ar fi ajuns, după 1875, în Parlament, pe banca deputaţilor majorităţii guvernamentale. Cu alte cuvinte, aceşti falsificatori ai istoriei literare voiau să acrediteze ideea că dacă Jókai a putut să devină dintr-un scriitor *talentat* un scriitor *mare,* aceasta nu s-ar datora faptului că el a înţeles să fie un luptător activ pe frontul progresului social şi al marilor sarcini naţionale, ci tocmai fiindcă a stat departe de frămîntările adînci ale timpului său.

O asemenea afirmaţie este categoric dezminţită de întreaga viaţă şi operă a lui Jókai. Cea mai bogată perioadă din cariera sa de scriitor coincide cu deceniile cînd el a jucat un rol activ şi progresist atît pe tărîm literar, cît şi în viaţa publică. Şi, dimpotrivă, perioada în care l-a urmat pe Tisza Kálmán, după ce acesta a venit la putere şi a renunţat cu cinism la revendicarea independenţei naţionale, a fost pentru el nu numai o perioadă de tăcere în viaţa obştească, ci şi de adevărat reflux în creaţia sa literară.

Tot ceea ce reprezintă valori nepieritoare în opera lui Jókai îşi are izvorul în revoluţia de la 48, în legăturile sale cu eroii şi masele care au luptat pentru eliberarea poporului. În exce-

lenta sa biografie a lui Jókai, Mikszáth Kálmán arată că după revoluția de la 1848 Jókai apare în fața noastră „de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat cu el pînă atunci (adică pînă în ziua de 15 martie 1848, cînd a izbucnit revoluția maghiară), de parcă nici n-ar fi existat, ci ar fi apărut în acea zi. Este o dată care marchează pentru cariera literară a lui Jókai începutul înfiripării popularității sale fără seamăn".

Rolul pe care l-a jucat Jókai în avangarda revoluției de la 1848, atașamentul lui față de marile idei ale epocii, își au explicația în cauze adînci de ordin social. La fel, faptul că Jókai n-a reușit să depășească ideile revoluției din 1848, cu toate că a fost martorul ocular al maturizării unei noi revoluții și a ridicării și călirii unei noi clase, a proletariatului, care a luat în mîinile sale steagul libertății naționale și al dreptății sociale, nu poate fi explicat exclusiv prin slăbiciunile personale ale lui Jókai.

Rădăcinile atitudinii progresiste manifestate de Jókai pe tărîm politic și artistic, precum și limitele sale sub acest raport trebuie căutate în situația economică și politică a Ungariei dinainte de 1848 și în aspectul luptei de clasă din acea perioadă.

Cititorii romîni vor putea lesne înțelege problemele fundamentale ale Ungariei din 1848. Bineînțeles, în Ungaria aceste probleme s-au prezentat sub aspecte specifice, dar *în esența lor,* ele erau identice cu problemele vitale care-și așteptau rezolvarea în Principatele Romîne.

La fel cu Moldova și Muntenia, Ungaria a pășit cu întîrziere pe calea dezvoltării capitaliste. Situația de țară dependentă, semicolonială, a frînat mult dezvoltarea forțelor de producție. Dacă Principatele Romîne se aflau sub jugul turcesc, Ungaria avea de îndurat pe acela al absolutismului habsburgic. Străduințele iobagilor de a se elibera de sub povara tot mai apăsătoare a dijmelor și corvezilor, precum și luptele pentru cucerirea independenței naționale au determinat specificul vieții economice, sociale și politice a Ungariei, începînd cu sfîrșitul veacului al XVIII-lea. Revoluția burgheză devenise o necesitate. Sarcinile acestei revoluții se cereau rezolvate într-o țară în care industria, și prin urmare și burghezia, nu erau încă suficient dezvoltate. In aceste condiții, rolul conducător în lupta pentru transformări economice și sociale a revenit pătu-

rilor luminate ale nobilimii, care şi-au dat seama că în vechile forme nu se vor mai putea menţine.

Din rîndurile nobilimii care milita pentru introducerea unor reforme democratice s-a ridicat şi Kossuth, devenit mai tîrziu conducătorul luptei de eliberare, şi tot din această pătură făcea parte şi Jókai.

Asistăm astfel la manifestarea unui triplu conflict fundamental, ale cărui aspecte diverse se împleteau: lupta iobagilor împotriva moşierimii; ciocnirea dintre aspiraţiile de independenţă ale Ungariei în care se năştea burghezia şi dominaţia austriacă, pentru care Ungaria nu era decît o piaţă unde se puteau plasa produse industriale şi un izvor de materii prime; în sfîrşit, lupta maselor populare din rîndurile naţionalităţilor asuprite din Ungaria — care cereau cu tot mai multă vigoare egalitatea în drepturi — împotriva nobilimii şi a asupririi naţionale.

Cum s-a desfăşurat în aceste condiţii lupta dintre forţele progresiste şi cele retrograde?

Aristocraţia maghiară — cu mici excepţii despre care am amintit mai sus — era de partea Habsburgilor. Ea slujea casa imperială şi — la fel ca şi boierii din Principatele Romîne — nu era dispusă să cedeze nimic din privilegiile sale. E adevărat că o parte a nobilimii participase la mişcarea naţională de rezistenţă, dar fără să consimtă în vreun fel la o uşurare a situaţiei iobagilor. Reprezentanţii nobililor progresişti, care sprijineau dezvoltarea economică a ţării şi lupta pentru independenţa naţională, dîndu-şi seama că menţinerea iobăgiei în forma ei de pînă atunci nu mai era cu putinţă, au propus anumite reforme. Aceste reforme, însă, deşi ar fi adus unele avantaje ţărănimii, nu constituiau o desfiinţare a iobăgiei, ci menţinerea ei sub o formă oarecum atenuată.

Numai în anii dinaintea revoluţiei a luat naştere o mişcare democratică-populară, condusă de Petöfi, care a ştiut să îmbine revendicarea eliberării iobagilor cu cauza independenţei naţionale, propunînd soluţii radicale pentru rezolvarea celor mai acute probleme ale ţării.

Petöfi şi tovarăşii săi de luptă au reînnoit tradiţiile răscoalei ţărăneşti a lui Dózsa şi ale conspiraţiei „iacobinilor maghiari" înăbuşită în sînge în anul 1794, tradiţii care constituiau un adevărat coşmar, atît pentru Habsburgi, cît şi pentru nobilime.

Care a fost drumul lui Jókai pînă în 1848? Cum a devenit el prieten cu Petőfi şi unul dintre eroii zilei de 15 martie 1848?

Jókai s-a născut la 18 februarie 1825 în oraşul Komárom. Se trăgea dintr-o familie de intelectuali din mica nobilime. Tatăl său, care era avocat, trăia nu atît din veniturile pe care i le aducea moşia, de altfel nu prea întinsă, cît mai degrabă din cîştigurile pe care i le aducea profesiunea de avocat şi care asigurau familiei o bunăstare relativă. Oraşul natal al lui Jókai era unul din cele mai însemnate centre ale comerţului de cereale de dincolo de Dunăre şi prin urmare o puternică citadelă a burgheziei. Cetatea de la Komárom, care a capitulat mult după ce revoluţionarii maghiari din 48 au depus armele la Şiria, a jucat un rol glorios în revoluţia maghiară. Primele amintiri din copilărie ale lui Jókai se leagă de viaţa patriarhală din sînul acestei familii din mica nobilime şi de forfota oraşului comercial în care şi-a petrecut întîii ani ai vieţii. Studiile şi le-a făcut în cele mai bune şcoli ale ţării, de pe vremea aceea, la Bratislava, Pápa şi Kecskemét. La Pápa a făcut cunoştinţă cu Petőfi, cucerindu-şi alături de acesta primii lauri de „literat", în cadrul societăţii de lectură a şcolii. Apoi, Jókai, care trăia viaţa fără griji a studenţilor înstăriţi, îşi continuă studiile la Kecskemét, unde se reîntîlneşte cu Petőfi, pe care o soartă plină de peripeţii îl adusese în vechiul oraş din pustă. Pe vremea aceea, Petőfi făcea parte dintr-o trupă de actori ambulanţi, cutreierînd nesfîrşitele şesuri ale pustei maghiare, a cărei frumuseţe sălbatică a cîntat-o atît de frumos în poeziile sale. Oraşul Kecskemét a avut oarecare înrîurire şi asupra dezvoltării literare a lui Jókai. Aci, bătînd străzile oraşului şi colindînd împrejurimile lui, a făcut cunoştinţă cu viaţa poporului, cu lumea satelor, care, dacă în primul lui roman *Hetköznapok (Viaţa de toate zilele)*, scris la vîrsta de nouăsprezece ani, are doar rolul unui cadru romantic, apare în schimb ca un element caracteristic în multe din operele sale de mai tîrziu. In Kecskemét a început cariera de scriitor a lui Jókai, atît de bogată în succese. In anul 1844, participînd la un concurs organizat de Teatrul Naţional, a obţinut cu prima sa dramă, intitulată *Zsidófiu (Ovreiaşul)*, o menţiune onorabilă.

După terminarea studiilor de drept, Jókai şi-a făcut stagiul de avocat în oraşul natal şi apoi la Budapesta, trecînd cu succes „cenzura", cum se numea pe vremea aceea examenul

de definitivare al avocaților. Dar chiar după primul proces, Jókai și-a luat rămas bun pentru totdeauna de la această meserie prozaică, devenind scriitor de profesie și ziarist. Drumul său în literatură și publicistică a fost netezit de credincioșul său prieten, Petőfi, a cărui carieră a cunoscut o ascensiune uimitoare, ce i-a dus într-un timp excepțional de scurt faima de mare poet. Nuvelele romantice și primul roman al lui Jókai au avut un mare succes de public. In aceste povestiri scrise înainte de revoluție, Jókai, urmînd exemplul lui Victor Hugo și al lui Eugène Sue, a populat pusta maghiară și mările îndepărtate cu aventuri fantastice. In felul său, acest romantism exagerat a fost tot un protest împotriva condițiilor social-politice de pe vremea aceea. Jókai s-a ataşat de grupul tinerilor scriitori progresiști condus de Petőfi.

Nu după mult timp însă, Jókai, ca și ceilalți scriitori din acest grup, a trebuit să lase lumea imaginară a povestirilor îndepărtate de realitate și să intre în lumea cea adevărată, pentru a-și face datoria în lupta revoluționară, care punea atîtea sarcini grele.

Pe vremea aceea, Dieta de la Bratislava, adunarea „statelor și ordinelor" din organizația de stat a Ungariei feudale, era teatrul unor discuții interminabile. Deputații se străduiau să dezlege nodul contradicțiilor prin tratative și tocmeli, cu toate că acest nod, ca și cel gordian, nu mai putea fi decît tăiat cu sabia. Istoricul an 1848 a pus capăt acestor interminabile discuții. La vestea revoluțiilor din Franța și Italia, poporul Vienei s-a răsculat, dînd despotismului austriac o primă și grea lovitură chiar la el acasă, în cetățuia Habsburgilor. Metternich, atotputernicul cancelar al Sfintei Alianțe reacționare, a trebuit să fugă travestit din „orașul imperial". Vestea despre victoria revoluției din Viena a făcut ca și tineretul revoluționar de la Budapesta să treacă la fapte. Punîndu-se în fruntea maselor de la periferii și a țăranilor strînși la tîrgul anual din Budapesta, tineretul revoluționar a smuls cu de la sine putere mai mult decît s-ar fi gîndit să ceară cei mai progresiști deputați la Bratislava. In ziua de 15 martie a fost înlăturată cenzura presei. Primele tipărituri ale presei libere au fost cele *Douăsprezece puncte,* cuprinzînd revendicările revoluției burghezo-democratice (un program de reforme radicale, care în esența lor erau identice cu cele cuprinse în Proclamația de la Islaz). Cu acest prilej apare

Cîntecul național al lui Petőfi, ale cărui strofe patetice puneau poporul maghiar în fața problemei hotărîtoare a epocii:

„Robi să fim, sau oameni liberi —
Drumul astăzi vi-l alegeți!"

Jókai a jucat un rol foarte important în aceste glorioase zile ale revoluției, fiind mereu în primele rînduri ale „tineretului din martie". Mișcarea radical-populară a lui Petőfi și combativitatea maselor l-au dus cu o forță irezistibilă în vîltoarea revoluției.

Dar după zorile roșii ale libertății cucerite fără vărsare de sînge, au urmat vremuri furtunoase. Absolutismul, încolțit, s-a văzut silit să facă unele concesii, dar numai pentru a cîștiga timpul necesar ca să-și regrupeze forțele și să poată lua totul înapoi.

O dată cu constituirea primului guvern constituțional maghiar, ca și în cursul desfășurării ulterioare a evenimentelor, elementele radicale, atașate sincer poporului, au fost înlăturate de la conducere prin uneltirile cercurilor oportuniste și împăciuitoriste. Așa cum, în Muntenia, Bălcescu și tovarășii săi de luptă au fost înlăturați unul după altul din guvernul adus la cîrma țării de revoluția din 1848, și în Ungaria grupul popular reprezentat de Petőfi și cei din jurul său, apărători dîrji ai revendicărilor țărănimii iobage și ale poporului muncitor, a fost încă de la început înlăturat de la putere. Petőfi n-a fost ales nici măcar deputat.

Cu toate acestea, ciocnirea armată dintre guvernul austriac, care a mobilizat toate forțele externe și aliații din țară ai reacțiunii, n-a mai putut fi evitată.

In timpul războiului maghiar de eliberare, la începutul anului 1849, la Debrețin, unde se refugiase guvernul maghiar evacuat din Budapesta ocupată de trupele austriece, Jókai a avut un moment de ezitare, ajungînd sub înrîurirea „partidului păcii", care se străduia să obțină un compromis cu Habsburgii. Rătăcirea lui a fost însă de scurtă durată. Jókai și-a pus și mai departe condeiul și talentul în slujba poporului său, care lupta pe viață și pe moarte împotriva unor forțe copleșitoare. In publicistica lui Jókai apărută după detronarea Habsburgilor, în primăvara anului 1849, găsim accente republicane și iacobine.

Jókai a participat la revoluţie atît în perioada de avînt a luptelor revoluţionare, cît şi în aceea a prăbuşirii revoluţiei. Prietenul său Petőfi a căzut în cursul uneia dintre ultimele bătălii ale luptei revoluţionare în declin. Jókai, după prăbuşirea revoluţiei şi după capitulare, a cunoscut întreaga amărăciune şi toate suferinţele luptătorului nevoit să pribegească în propria lui ţară, rătăcind ca o fiară hăituită, dar a avut în acelaşi timp şi prilejul să cunoască credinţa nestrămutată a oamenilor simpli în steagul niciodată plecat al libertăţii.

In primele luni ale teroarei contrarevoluţionare, dezlănţuită imediat după prăbuşirea revoluţiei, viaţa lui Jókai a fost în primejdie. S-a găsit şi pentru el, ca şi pentru atîţia alţi scriitori şi publicişti, un acuzator public care să-i ceară capul. Soţia sa, marea tragediană Roza Laborfalvi, pe care a cunoscut-o în glorioasele zile ale lui martie 1848, i-a fost o tovarăşă credincioasă nu numai în vremurile pline de peripeţii ale revoluţiei, ci şi în ceasurile amare ale prăbuşirii. După capitularea cetăţii Komárom, apărătorii ei au primit bilete de liberă trecere care-i apărau împotriva sîngeroaselor verdicte rostite de tribunalele militare ale generalului austriac Haynau. Soţia lui Jókai şi-a procurat un asemenea bilet de liberă trecere, pe care l-a făcut să parvină soţului ei, ascuns în munţii Bükk. Jókai putea să se întoarcă nestingherit la Budapesta. De-acum încolo începe perioada cea mai rodnică din cariera sa de scriitor.

In această perioadă, absolutismul austriac s-a depăşit pe sine însuşi în fărădelegile pe care le-a săvîrşit împotriva poporului maghiar. Zbirii de la Viena îşi puseseră în gînd pur şi simplu să desfiinţeze, să distrugă orice urmă de cultură maghiară. In aceste condiţii şi-a continuat, sau am putea spune mai degrabă, şi-a început Jókai adevărata sa creaţie literară. La început, neexistînd un organ periodic, el îşi publică nuvelele şi amintirile în fascicole şi în calendare populare. Mai tîrziu, o dată cu slăbirea presiunii reacţiunii contrarevoluţionare, Jókai conduce ziare şi reviste satirice. Marele scriitor, care întotdeauna a dat dovadă de o excepţională forţă de creaţie, n-a scris niciodată atît de mult ca în aceşti ani. Iată ce spunea unul dintre criticii săi, în 1853: „Astăzi, Jókai este cea mai mare figură, un adevărat soare al libertăţii maghiare, favoritul răsfăţat al publicului şi cel mai citit scriitor din cîţi există la noi".

Fără îndoială că dragostea şi admiraţia aceasta nu se adresau numai artei de povestitor a lui Jókai, ci şi temelor pe care le trata în operele sale. In romanele istorice scrise în această perioadă, Jókai a evocat luptele pentru libertate duse de poporul maghiar în trecut. Intr-o serie de opere, scriitorul a făcut o adevărată cronică a perioadei reformelor, a luptei de eliberare din 1948-49, închinînd adevărate poeme epice muncii paşnice şi constructive a poporului dinainte de revoluţie şi neuitatele lui acte de eroism pe cîmpurile de bătălie ale luptei de eliberare. In anii întunecaţi ai „epocii Bach“ [1], Jókai a îndeplinit într-adevăr o mare misiune naţională : a păstrat vii tradiţiile de luptă pentru progres şi independenţă, educîndu-şi cititorii în spiritul dîrzeniei şi al credinţei faţă de aceste tradiţii.

In curînd se dovedi că aşa-numita *„Gesammtmonarchie“*, restabilită cu puterea armelor, nu era decît un uriaş cu picioarele de lut. Austria suferi o serie de grele înfrîngeri în Italia şi în războiul cu Prusia. Absolutismul slăbit se văzu silit să facă din nou unele concesii, ce-i drept destul de mici, dar care făceau totuşi posibilă o luptă politică în condiţii de egalitate. Jókai deveni membru şi militant de frunte pe tărîmul publicisticii al partidului care nu era dispus să trateze cu casa de Habsburg decît pe baza platformei din 1848. Pe baza acestui program fu ales deputat şi acesta a fost programul pentru care el a luptat atît în cuvîntările rostite în Parlament cît şi în scrierile sale. In condiţiile de atunci, atitudinea lui era indiscutabil una dintre cele mai progresiste.

In 1867 s-a încheiat compromisul dintre Ungaria şi casa de Habsburg. Acest compromis n-a dus însă la întemeierea unei Ungarii independente şi democrate, ci a dualismului austro-ungar. Conducerea armatei, a finanţelor şi a politicii externe a continuat să rămînă în mîna clasei stăpînitoare austriece. Pe plan politic intern a luat naştere un regim care semăna aidoma cu monstruoasa coaliţie a capitaliştilor şi moşierilor din Romînia. Jókai, care rămăsese credincios revendicărilor democratice din 1848, s-a opus acestui regim. Partidul său, „stînga de centru“, condus de Tisza Kálmán, urma în aparenţă aceeaşi linie. Dar, pe cîtă vreme atitudinea lui Jókai era sinceră, la

[1] Baronul *Alexander Bach*, ministru de interne al Austriei după 1849, a dezlănţuit un asemenea val de teroare asupra Ungariei, încît această perioadă a rămas cunoscută în istorie sub denumirea de „epoca Bach“, iar numele său a devenit un simbol al asupririi şi despotismului (n.r.).

Tisza Kálmán era o goană demagogică după popularitate şi un mijloc de şantaj. După cîtva timp Tisza a devenit prim-ministru al Ungariei capitalisto-moşiereşti, dovedindu-se un despot sîngeros, care a asuprit crunt atît poporul maghiar cît şi minorităţile naţionale. Datorită unei greşite înţelegeri, interpretînd schimbarea la faţă a lui Tisza doar ca o măsură temporară, dictată de împrejurări, Jókai l-a urmat. Cîntăreţul luptelor şi idealurilor revoluţiei din 1848 deveni deputat guvernamental. Dar realitatea îl făcu să-şi piardă rînd pe rînd toate iluziile. În curînd cuvîntul lui nu se mai făcu auzit în arena politică. Urmează o perioadă de declin şi în activitatea sa literară. Prezentul nu-i mai oferea eroi ale căror fapte să fie vrednice de lira lui măiastră. În nobilii decăzuţi, în politicienii corupţi, în aristocraţii şi boiernaşii care se îmbulzeau în posturile administraţiei de stat şi în birourile întreprinderilor capitaliste, Jókai nu putea recunoaşte urmaşi vrednici de eroii perioadei reformelor şi luptelor revoluţionare din 1848. Sufletul scriitorului era copleşit de tristeţe la vederea meschinăriei şi descompunerii vieţii burgheze care-l înconjura, dar sub raport ideologic Jókai n-a reuşit să treacă dincolo de liberalismul nobilimii şi de ideile de la 1848 — în afară de cele mai patetice zile ale revoluţiei, cînd izbutise să se ridice pînă la înălţimea de la care putuse înţelege revoluţionarismul popular al prietenului său Petöfi — şi de aceea el n-a fost în stare să-l recunoască pe tînărul uriaş care înainta cu paşi gigantici şi n-a văzut în tînăra clasă muncitoare ce-şi făcea intrarea în arena istoriei pe continuatorul şi înfăptuitorul celor mai nobile tradiţii de luptă şi progres ale umanităţii. Este adevărat că atunci cînd guvernul austro-ungar a vrut să extrădeze guvernului burghez de la Paris pe Léon Frankel, fostul ministru al Muncii (de origine maghiară) al Comunei din Paris, Jókai a ridicat glasul, protestînd împotriva crimei pe care guvernul se pregătea să o comită, dar în acelaşi timp el se temea ca evenimentele Comunei din Paris să nu se repete şi în patria sa. În cîteva romane, el a exprimat visurile socialiştilor utopici despre societatea perfectă, dar socialismul ştiinţific i-a rămas necunoscut.

Jubileul de cincizeci de ani de activitate literară a fost o adevărată sărbătoare naţională. Adevărata sa valoare este arătată nu de aprecierile oficiale sau de ploaia de decoraţii şi diplome de onoare, ci de dragostea pe care i-au arătat-o

masele populare. Şi totuşi, Jókai Mór, candidatul oficial al partidului contelui Tisza, odios datorită corupţiei şi abuzurilor pe care le-a înscăunat — a căzut la alegerile de deputaţi. Acest eşec n-a putut fi compensat nici prin conferirea „Ordinului Sfîntul Ştefan", nici prin numirea sa ca membru în Camera Magnaţilor.

Cînd, la 5 mai 1904, Jókai s-a stins din viaţă după o boală scurtă, masele populare au dovedit că ştiu să facă deosebire între nepopularul membru al odiosului partid guvernamental şi marele scriitor popular, pe care întregul popor l-a plîns.

★

Jókai n-a socotit niciodată de cuviinţă să se angajeze în discuţii cu criticii care i-au desconsiderat sau defăimat opera. Avea convingerea nestrămutată că se poate încrede fără grijă în cititorii săi şi încă mai mult în posteritate.

Intr-un singur caz a părăsit tăcerea, atunci cînd a protestat împotriva acuzaţiei că personajele sale n-ar fi oameni vii, ci nişte creaţii ale unei imaginaţii rupte de realitate. Jókai n-a negat că în operele sale scrise înainte de revoluţie a existat o mare doză de exagerări romantice. Dar n-a înţeles niciodată să recunoască că ar fi existînd aşa ceva în nuvelele şi romanele sale de mai tîrziu. „Am părăsit himerele fanteziei bolnăvicioase şi maniera bombastică. M-am străduit să găsesc chipuri de oameni adevăraţi şi să scriu în limba pe care o vorbeşte poporul", a spus Jókai vorbind despre concepţiile sale literare. El s-a străduit în mod sincer să reflecte realitatea, considerîndu-se scriitor *realist*. „Mi se impută — spunea el — că zugrăvesc figuri extraordinare şi situaţii neobişnuite. Dar aceasta nu face ca subiectul sau personajul să fie imposibil, căci eu am trăit alături de personajele mele şi ceea ce unora li se pare rodul unei imaginaţii extravagante, de cele mai multe ori nu este pentru mine decît amintirea unor fapte trăite. Am fost alături de cei mai mari eroi ai epocii în clipele lor de glorie şi am fugit după bătălii pierdute, condus de haiduci pribegi, pe cărările neumblate ale mlaştinilor. Am fost de faţă la asediul Vienei şi al Budei, în mijlocul uraganului de obuze şi am văzut la Şiria o lume care se prăbuşea. Am participat, riscîndu-mi viaţa, la conspiraţiile unei naţiuni asuprite..." Dar a fost oare Jókai un scriitor roman-

tic? Dacă ne referim la activitatea sa literară dinaintea revoluției, nu putem spune decît că a fost un scriitor pur romantic. De asemeni, către asfințitul vieții și al carierei sale de scriitor, începînd cam din anul 1880, întîlnim din nou în creația sa literară o preponderență a elementului romantic, dar de data aceasta umbrit de accente mistice, de bizarerii, de o oarecare lipsă de autocontrol, precum și de accente pline de decepție și fatalism. Cele mai bune opere ale lui Jókai, din perioada în care puterea sa de creație atinsese apogeul, poartă de asemenea pecetea unui romantism înaripat, dar în același timp sînt pătrunse și de viguroase elemente realiste în zugrăvirea indivizilor, a maselor, a societății și a naturii. Tocmai în această împletire a romantismului cu realismul constă savoarea, atmosfera și farmecul specific al operei lui Jókai.

Romantismul nu este o noțiune care să poată primi doar o singură accepțiune. Romantismul revoluționar stimulează la acțiune, cheamă la luptă pentru transformarea lumii și contribuie la educarea cititorilor în spiritul eroismului și al sacrificiului. Romantismul reacționar, dimpotrivă, exprimă starea de spirit a păturilor conservatoare, a claselor îmbătrînite, care tremură de frica revoluției, de teama oricărei schimbări și a oricărui pas înainte. Elementul exotic, extravagant, întoarcerea la trecutul idealizat nu sînt decît dezertări din fața marilor probleme sociale care așteaptă să fie soluționate.

Operele lui Jókai din deceniile care au urmat revoluției din 48 sînt impregnate de un romantism progresist. În aparență, el continuă și în această perioadă să manifeste același interes pentru meleagurile îndepărtate, pentru personalitățile excepționale și pentru trecutul istoric. Dar în alegerea acestor aspecte, de data aceasta Jókai nu mai este condus exclusiv de dorința de a da frîu liber imaginației, ci în primul rînd de aceea de a-și exprima ideile asupra celor mai importante probleme al zilei. Cînd cenzura austriacă nu-i permite să scrie despre revoluția maghiară, Jókai nu se lasă descurajat și prezintă pe eroii bătăliilor din 1848 travestiți în granzi spanioli și creoli din America Centrală; cînd autoritățile îl opresc să scrie despre luptele pentru independență, Jókai își exprimă dragostea de libertate sub forma unui roman ce oglindește epoca războaielor pentru eliberarea țării de sub stăpînirea turcească.

Începînd din anul 1850, cînd a apărut culegerea de nuvele intitulată *Forradalmi és csataképek (Imagini din revoluţie şi din bătăliile ei)*, Jókai publică un număr impresionant de romane cu subiecte din perioada reformelor şi luptei de eliberare. Printre ele se numără *Egy magyar nábob (Un nabab maghiar)*, *Kárpáthy Zoltán*, *Politikai divatok (Mode politice)*, *A köszivű ember fiai (Fiii omului cu inimă de piatră)* şi altele. Eroii acestor romane sînt scriitorii, poeţii, actorii ambulanţi, reprezentanţii idealizaţi ai nobilimii progresiste, Kossuth şi Széchenyi, care au pornit cu toţii la luptă pentru crearea unei culturi naţionale. Tot din realitatea perioadei reformelor provin şi prototipurile figurilor negative din romanele şi nuvelele lui Jókai: aristocraţii cosmopoliţi şi trădători de ţară, birocraţii meschini, slugi ale absolutismului austriac, magnaţii înfumuraţi şi ridicoli şi înalţii prelaţi venali şi corupţi ai clerului catolic antipopular.

Critica burgheză i-a imputat de nenumărate ori lui Jókai că eroii săi sînt ori îngeri, ori diavoli, că personajele pozitive sînt de-a dreptul întruchipări ale tipului de *homo omnipotens, omnivolens*. Această „imputare" cuprinde o oarecare doză de adevăr. Personajele principale ale romanelor lui Jókai sînt de cele mai multe ori adevăraţi eroi, cu o tărie de caracter, un devotament şi un spirit de sacrificiu excepţionale. Dar aceste elemente caracteristice romantismului nu sînt covîrşitoare şi nu răspund unei dorinţi a scriitorului de a captiva cititorul prin mijloace oarecum facile. După cum constată Sötér István, „cele mai importante opere ale lui Jókai nu sînt simple lecturi distractive, ci mijloace de mobilizare, de însufleţire în vederea luptei duse pentru scopuri şi idealuri măreţe. Eroii lui Jókai nu sînt îngeri sau diavoli, ci purtătorii, sau invers, adversarii unor idei măreţe". Atitudinea scriitorului este lipsită de orice echivoc: el este un pasionat adept al progresului şi un înverşunat duşman al conservatorismului retrograd. Prin scrierile sale atît de interesante şi captivante, el a căutat nu numai să-şi distreze cititorii, mai bine zis nu a urmărit în primul rînd să-i distreze, ci s-a străduit să devină educatorul lor.

In privinţa aceasta, romantismul lui Jókai seamănă cu optimismul poeziei populare.

De fapt, descendenţa eroilor lui Jókai din basmele populare a fost descoperită mai demult. Recent, scriitorul Illés Béla

a făcut o splendidă caracterizare a eroilor lui Jókai: „Cei care l-au criticat pe Jókai, reproşîndu-i exagerările, au avut dreptate, spunea Illés. Dar de o sută de ori mai multă dreptate a avut Jókai, atunci cînd prin exagerările sale a creat eroi nemaivăzuţi pînă atunci, uriaşi care sînt totul şi sînt capabili de toate faptele măreţe. El a avut dreptate cînd a dat o nouă viaţă eroilor, pe care nu i-a creat imaginaţia lui, ci aceea a poporului. Faptul că a ridicat eroii populari la rangul de nobili este firesc o greşeală din partea lui. În schimb, el are meritul că aceşti eroi, în ciuda situaţiei lor de nobili şi chiar de magnaţi, au ştiut să privească înainte şi este meritul lui că aceşti eroi nu se dau în lături în faţa nici unui obstacol, înfruntă orice risc, orice suferinţă şi sînt în stare de orice sacrificiu... Jókai a avut curajul şi darul de a se putea întoarce la izvorul strămoşesc al adevăratelor creaţii literare, *la basmul popular*".

Opera lui Jókai s-a bucurat şi se bucură de o popularitate fără seamăn. Una din marile lui virtuţi este măiestria cu care mînuieşte limba. Operele lui sînt scrise într-o limbă bogată, colorată şi vie. Jókai a fost un pasionat colecţionar de termeni şi expresii, figuri de stil şi zicale din diferitele regiuni ale ţării, pe care le-a încetăţenit în limba literară. El a jucat un rol important în formarea limbii prozei literare maghiare moderne, un rol care ar putea fi comparat oarecum cu însemnătatea lui Petöfi şi a lui Arany pe tărîmul limbajului poetic. Precursorii direcţi ai lui Jókai îşi scriau încă romanele folosind fraze şi perioade foarte greoaie. Jókai cel dintîi s-a străduit în mod consecvent şi conştient să altoiască pe trunchiul vechii limbi literare vlăstarele pline de miresme ale limbajului popular. „Am căutat să scriu într-o limbă aidoma aceleia pe care o vorbeşte poporul şi socot drept cel mai mare succes al vieţii mele vorbele unei ţărănci din nordul ţării, care referindu-se la o nuvelă a mea a spus că «aşa aş fi ştiut şi eu să scriu»", povestea cu mîndrie Jókai.

Jókai caracterizează adesea personajele sale prin felul cum vorbesc, prin sublinierea particularităţilor specifice ale limbii în care se exprimă, prin vocabularul, zicalele, expresiile care indică profesia sau originea socială a fiecărui personaj. Pe cititorii romanului *Crăişorii* îi va obosi poate faptul că vor fi nevoiţi să folosească atît de des glosarul de cuvinte şi expresii latine, franceze şi germane de la sfîrşitul volumului,

dar în felul acesta vor gusta din plin ironia cu care Jókai caracterizează, zeflemiseşte şi stigmatizează, începînd chiar cu limba în care îi pune să vorbească, pe magnaţii cosmopoliţi, pe domnii din protipendadă care se complăceau să facă paradă cu formulele lor latineşti, pe arheologii escroci şi pe alţii.

*

Jókai a fost un excelent cunoscător al „Ungariei de altădată", pe care a evocat-o în faţa cititorilor săi, vrăjiţi şi miraţi de complexitatea şi bogăţia aproape enciclopedică a personajelor şi a amănuntelor prezentate.

El străbătuse în lung şi în lat „ciudatul glob pămîntesc, căruia i se spune Ungaria şi care era tot atît de necunoscut lumii dinafară, ca şi luna". Am văzut că scriitorul n-a fost numai un martor şi un cronicar al celor văzute şi trăite, ci a fost reprezentantul, exponentul şi apărătorul unor idealuri măreţe, atît în domeniul literaturii, cît şi în viaţa publică. El a crescut în ideologia perioadei reformelor şi a luptei de eliberare de la 1848, a asistat la închegarea Ungariei capitalisto-moşiereşti şi s-a stins din viaţă în ajunul războaielor imperialiste. Putea deci să vadă contradicţiile capitalismului, frămîntările cărora ele le dădeau naştere, de o parte luxul exorbitant, de cealaltă parte cea mai cumplită sărăcie. Şi-a dat seama oare Jókai de aceste fenomene? Care a fost atitudinea lui?

Da, el şi-a dat seama şi a reacţionat. „Văd şi eu cîte rele există în viaţa publică şi le şi arăt, dar nu folosesc umbra ca fond al scrierilor mele, nu transform mijloacele în scop, nu fac din pesimism esenţa eticii mele... Susţin şi eu că mizeria trebuie să fie alungată, dar nu susţin că avem motive să desperăm." Iată cum îşi formulează Jókai poziţia sa ideologică. El învăţase de la Kossuth şi de la Széchenyi că premisa hotărîtoare a independenţei naţionale, a progresului social, este dezvoltarea industriei naţionale. Originea lui nobiliară nu l-a împiedicat să aprobe şi să ceară desfiinţarea iobăgiei. Asigurarea liberei dezvoltări a capitalismului în condiţiile istorice ale perioadei de reforme şi a revoluţiei de la 1848 constituia un obiectiv progresist. Acest capitalism ungar a luat într-adevăr fiinţă, dar sub forma regimului capitalisto-moşieresc, întrunind în el toate trăsăturile abjecte ale

exploatării capitaliste şi ale rămăşiţelor feudale. Jókai şi-a dat seama de faţa hîdă a capitalismului din Ungaria şi — după cum ne arată romanul său *Fekete gyémántok (Diamantele negre)* — nu numai că a criticat-o, dar a şi căutat cu ardoare o ieşire din această situaţie. Prin zugrăvirea luptei dintre „vechea mină din Bondavölgy" şi consorţiul capitalist care s-a ridicat să o concureze, Jókai a fost cel dintîi scriitor care a oglindit în literatura maghiară lumea şi oamenii din mine şi din industria siderurgică şi s-a ocupat de problemele legate de contradicţiile capitalismului şi de soarta muncitorilor. Marele scriitor îşi dădea seama că dezvoltarea tehnică şi economică — şi în primul rînd dezvoltarea industriei naţionale — constituie o premisă a progresului, dar n-a văzut calea de rezolvare a relelor pe care le genera această dezvoltare în cadrul capitalismului. Jókai, ca şi socialiştii utopici, n-a văzut în clasa muncitoare decît clasa care suferea de pe urma exploatării, nu însă şi clasa revoluţionară combativă, care avea să ia în mîinile sale atît propria ei cauză, cît şi aceea a eliberării întregii omeniri.

In felul acesta, anticapitalismul romantic al lui Jókai s-a împotmolit în utopism. Romanul *Fekete gyémántok* este un puternic rechizitoriu împotriva capitalismului, dar idealul scriitorului era găsirea unei platforme de împăcare a intereselor muncitorilor cu acelea ale capitaliştilor, şi Berend Iván, proprietarul minei de la Bondavölgy îl realizează prin cooptarea muncitorilor din întreprinderea sa la o „participaţie la beneficii". Jókai face din eroul acestui roman exponentul propriilor sale vederi asupra societăţii ideale a viitorului, sub forma unei expuneri ţinute în faţa unei distinse societăţi. Intre lumea de basm descrisă în romanul *Delejország (Ţara magnetismului)* şi realitatea întunecată din Ungaria capitalisto-feudală, imaginaţia lui Jókai n-a fost în stare să arunce decît un pod durat din raze înşelătoare, ca acelea ale curcubeului.

Cu excepţia scurtei perioade a zilelor din martie 1848 şi a încleştării pe viaţă şi pe moarte din 1849, Jókai n-a fost un revoluţionar. Dar liberalismul său se trăgea din cele mai bune tradiţii ale nobilimii progresiste. Sincerele sale sentimente democratice, critica sa socială izvorîtă din dragostea pentru popor, cultul pentru libertate, devotamentul pentru cauza independenţei naţionale, optimismul de care sînt pătrunse cele mai bune dintre operele sale, credinţa în forţa atotbirui-

toare a omului, în puterea științei de a transforma lumea, convingeri în slujba cărora el și-a pus marele său talent de scriitor, bogata sa imaginație, puterea sa de muncă, vastele lui cunoștințe — au concentrat atîta energie în paginile celor mai bune opere ale sale, încît ele pot constitui și astăzi un stimulent la muncă, la afirmarea dragostei de țară, la cinstirea tradițiilor naționale progresiste.

*

Prietenia și colaborarea frățească dintre poporul romîn și maghiar, care se dezvoltă sub semnul construirii socialismului și al internaționalismului proletar, în lagărul popoarelor libere în frunte cu Uniunea Sovietică, a făcut posibilă cunoașterea reciprocă a culturii acestor două popoare. Cititorii maghiari au astfel prilejul de a cunoaște marea moștenire clasică și operele contemporane ale literaturii romîne. De asemeni, operele scriitorilor maghiari de altădată și de azi apar în traducere românească. De aceea, este foarte indicat să se scoată în relief modul cum au luptat scriitorii din trecut pentru ca cele două popoare să se cunoască, și cum au înțeles ei să combată politica șovină. Atunci cînd se va scrie istoria relațiilor literare romîno-maghiare, figura lui Jókai va ocupa negreșit un loc însemnat în acest cadru. Încă de pe la 1850 au existat în Principatele Romîne numeroși cititori ai operelor sale. In multe din scrierile lui Jókai găsim tipuri de romîni. La fel ca în multe alte privințe și în problema națională Jókai a avut o concepție eliberată de prejudecățile clasei sale, a cărei ideologie șovină el nu a împărtășit-o de fel. Jókai a avut atîta dragoste pentru propriul său popor, încît n-a putut să urască alte popoare. Plin de admirație pentru specificul național al poporului maghiar, Jókai a manifestat totdeauna o vie curiozitate și dragoste pentru specificul altor popoare. El s-a interesat îndeaproape de mișcările de eliberare națională de la începutul veacului al XIX-lea și a scris mai multe nuvele despre evenimentele și eroii Eteriei și ai răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu, dintre care cea mai însemnată este aceea întitulată *Jordáki feje (Capul lui Iordache)*.

Marele povestitor a fost un pasionat colecționar de anecdote din folclorul maghiar, pe care le-a publicat într-un volum, utilizîndu-le cu folos în operele sale beletristice. In această

culegere găsim şi multe anecdote cu privire la viaţa poporului romîn. Numeroase scrieri ale lui Jókai arată că el a apreciat foarte mult poezia populară romînească, pe care a cunoscut-o, probabil, prin intermediul versiunii germane a culegerii de poezii populare a lui Alecsandri.

In special în ceea ce-i priveşte pe romînii din Ardeal, Jókai a fost foarte bine orientat, dispunînd de un bogat material bazat pe observaţii directe şi cunoştinţe personale. El a călătorit deseori prin Ardeal, unde a avut prilejul să studieze îndeaproape viaţa poporului romîn. Obiceiurile populaţiei romîneşti din Ardeal, dragostea ei pentru regiunile pitoreşti ale munţilor, cunoştinţele ei bogate în domeniul tainelor naturii, minunatul port al ţăranilor romîni şi cîntecele lor duioase şi triste au înflăcărat imaginaţia lui Jókai. El nu s-a mărginit să caute în desişurile Munţilor Apuseni numai peisaje unice, neobişnuite, atît de dragi înclinaţiilor sale romantice, ci a găsit în mijlocul ţăranilor romîni şi al intelectualilor apropiaţi de popor figuri care au devenit eroi îndrăgiţi de cititorii paginilor sale. Ne referim în primul rînd la romanul *Szegény gazdagok (Faţa neagră)*. In acest roman, al cărui „erou principal" este un aristocrat devenit căpetenia unei bande de tîlhari, Jókai a conturat cu multă dragoste figura lui Teodor Ruban, preotul romîn harnic şi devotat pînă la sacrificiu pentru binele satului său, subliniind puternicul contrast dintre această figură şi cruzimea şi dubla existenţă a banditului aristocrat Hátszegi Lénárd. In acest roman, Jókai ne-a lăsat o descriere pitorească a tradiţionalului tîrg de fete de pe Muntele Găina şi a evocat cîteva figuri impresionante de ţărani romîni, cum ar fi Anica, mîndra şi frumoasa fată de ţăran romîn căutător de aur din Munţii Apuseni şi pe Ion Tare, păstorul care se lua la trîntă cu urşii.

Dar roadele călătoriilor întreprinse de scriitor prin Ardeal nu se rezumă numai la cele amintite mai sus. Deşi n-a avut o viziune clară în problema naţională, el a ştiut totuşi să ia o atitudine curajoasă împotriva şovinismului. Prima sa călătorie în Transilvania a avut loc cam prin 1850. Răni încă necicatrizate, ziduri acoperite de scrum aminteau de ciocnirea fatală pentru ambele popoare, provocată de aţiţările Habsburgilor şi ale cercurilor conducătoare ungureşti şi romîneşti pe care zadarnic a căutat să le spulbere clarviziunea şi înalta conştiinţă revoluţionară a marelui Bălcescu. Marele simţ de dreptate al lui

Jókai şi faptul că ajunsese să cunoască din ce în ce mai de-aproape poporul romîn l-au determinat să ia atitudine hotărîtă împotriva atmosferei de şovinism creată ca urmare a aţîţărilor nobilimii. Jókai n-a fost niciodată dispus să accepte că vina pentru luptele din 1848-49 o poartă exclusiv „partea cealaltă". El propovăduia că remedierea stării de înapoiere a populaţiei din regiunile muntoase nu poate fi obţinută prin deznaţionalizare şi represalii. „Şcoli şi o sută de mii de abecedare — iată ce-ar trebui aci", menţionează el într-o notă scrisă din cursul acestor călătorii. Pe vremea aceea, un atare sfat era o pură utopie, faţă de care clasa stăpînitoare din Ungaria capitalisto-moşierească a rămas bineînţeles surdă. Ridicarea materială şi culturală a poporului romîn şi a minorităţii naţionale maghiare, înflorirea limbii, a specificului lor naţional, a bogatei lor arte populare şi a celor mai bune tradiţii în cadrul unei culturi socialiste nu a putut fi realizată decît în condiţiile regimului de democraţie populară.

Primele traduceri în limba romînă din opera lui Jókai au apărut încă prin 1853, dar timp de decenii îndelungate n-au fost urmate de noi tălmăciri. Vreo două duzini de nuvele apărute în revistele romîneşti pe la începutul veacului al XX-lea, în primul rînd în revista *Familia* a lui Iosif Vulcan, cîteva schiţe apărute în versiune romînească în perioada dintre cele două războaie mondiale, cîteva ediţii în fascicole şi un singur roman *Szegény gazdagok* apărut sub titlul romînesc *Faţa neagră* — iată tot ce s-a făcut în decurs de cincizeci-şaptezeci de ani pentru ca cititorii romîni să cunoască opera lui Jókai. Mai trebuie adăugat faptul că *Faţa neagră* n-a găsit nici un editor care s-o publice, aşa încît traducătorul a fost nevoit s-o tipărească la Oradea pe propria sa cheltuială.

Rămîne deci în sarcina editurilor regimului de democraţie populară de a da posibilitatea noului public cititor romînesc să cunoască creaţia lui Jókai. Un prim şi important pas înspre îndeplinirea acestei sarcini îl constituie apariţia romanului *Crăişorii*. Alături de drama istorică *Bánk Bán* de Katona József, de romanele lui Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond şi ale scriitorilor maghiari contemporani, acest excelent roman al lui Jókai face parte şi el din rîndul operelor care contribuie la cunoaşterea poporului vecin maghiar şi promovează apropierea şi dragostea reciprocă între cele două popoare.

Romanul *Crăişorii* a fost scris în 1885, deci în epoca de declin a lui Jókai. Totuşi, sub aspectul conţinutului ideologic şi al realizării sale artistice, romanul acesta nu face parte dintre lucrările mai slabe ale marelui scriitor. Dimpotrivă, el întruneşte cele mai bune dintre marile sale calităţi, iar obişnuitele deficienţe apar într-o măsură mult mai redusă.

In ultimele două decenii ale vieţii sale, Jókai a scris în general lucrări mediocre. Dar şi în activitatea lui literară din această perioadă găsim cîteva capodopere, cum ar fi micul roman *Sárga rózsa (Trandafirul galben)*, romanul *Rab Ráby (Prizonierul Ráby)*, şi fără îndoială romanul *Crăişorii*.

In acest roman, Jókai reia unul din subiectele sale preferate: zugrăvirea vieţii comitatelor şi a nobilimii care constituia protipendada acestor comitate. Lăsînd de o parte iluziile sale din trecut, Jókai face un aspru rechizitoriu, ridicîndu-se împotriva spiritului retrograd al clasei nobililor, împotriva cramponării egoiste de privilegiile lor medievale, împotriva patriotismului limitat la frazeologie goală, împotriva idealizării trecutului, a trufiei prosteşti şi a grandomaniei. Ne-am fi aşteptat, poate, ca Jókai să trateze aceste probleme prin prisma anecdotei, privite nu fără un zîmbet îngăduitor. In *Crăişorii* însă, aceste fapte şi manifestări sînt demascate cu o vehemenţă usturătoare şi cu accente pline de indignare.

Drumul lui Jókai pînă la această sentinţă finală de condamnare zdrobitoare n-a fost uşor. El a trebuit să treacă peste multe din iluziile lui. Apoi, descriind în roman viaţa unui comitat în preajma anului 1840, trebuia să cumpănească bine înţelegerea rolului specific al comitatelor în trecutul Ungariei. Cînd casa de Habsburg a pornit la atac împotriva ultimelor rămăşiţe ale independenţei naţionale a poporului maghiar, cînd guvernul de la Viena a început o ofensivă hotărîtoare în vederea germanizării Ungariei, comitatele, cu tradiţiile lor de autonomie, cu privilegiile şi structura lor organizatorică, au devenit adevărate centre ale rezistenţei naţionale. Dar opoziţia lor faţă de tendinţele de germanizare s-a manifestat prin intermediul limbajului administrativ lati-

nesc, prin dispoziţiile antiiobăgeşti ale codului lui Werböczy[1] şi — în primul rînd — în interesul menţinerii privilegiilor nobiliare. Egalitatea în drepturi invocată de protipendada comitatelor împotriva pretenţiilor absolutismului monarhic şi ale aristocraţiei, care făcea jocul curţii imperiale de la Viena, era un fel de „democraţie" sui generis, asemănătoare cu aceea de care şi-a bătut joc Grigore Alexandrescu în fabula sa *Cîinele şi căţelul.* Reprezentanţii nobilimii mijlocii şi ai boiernaşilor au recurs la întregul arsenal al retoricii latine pentru a apăra drepturile „naţiunii", fără să fie însă cîtuşi de puţin dispuşi să primească şi pe iobagi între zidurile fortăreţei constituţionale. Rezistenţa depusă de comitate a jucat fără îndoială şi un rol pozitiv în afirmarea aspiraţiilor naţionale, dar în ultimă analiză, datorită ideilor şi instituţiilor lor perimate, ele erau un adevărat balast pentru progresul social şi naţional. Acest lucru l-a demonstrat şi Jókai prin personajele centrale din romanul *Crăişorii,* prin cei doi fraţi Tanussy, dintre care cel mai mare, Decebal, datorită grandomaniei şi înfumurării sale, devine victima unor escroci şi cade pradă celui mai negru faliment material şi moral. Mînat de dorinţa de „a face pe grozavul", Tanussy Decebal se împotriveşte regimului absolutist, căruia micile sale acţiuni opoziţioniste nu-i pot face nici un rău, dar în acelaşi timp întoarce spatele revoluţiei de la 48, iar atunci cînd naţiunea maghiară este angajată într-o luptă pe viaţă şi pe moarte cu absolutismul habsburgic, el se retrage ca un laş la conacul moşiei sale. Fratele său, Belizár, este condus de aceleaşi forţe în lagărul aristocraţiei care şi-a trădat în mod făţiş naţiunea. Zugrăvirea celor doi fraţi Tanussy, a lumii de mici nobili provinciali scăpătaţi care roiesc în jurul lor, făcînd pe grozavii, a abuzurilor care se făceau cu prilejul alegerilor, constituie o aspră condamnare a sistemului practicat în administraţia comitatelor, o ascuţită şi nimicitoare critică. De altă parte, prezentarea celeilalte tabere, a birocratului aulic, contele de Ponthay, exponentul puterii habsburgice, a lui *homo regius,* a marii finanţe de la Viena, constituie un fel de sinteză a tuturor constatărilor făcute de

[1] După înăbuşirea răscoalei lui Dózsa, nobilimea maghiară a consfinţit dominaţia ei asupra iobăgiei prin *Corpus juris tripartitum* alcătuit de Werböczy (1517) (n.r.).

Jókai în romanele sale precedente cu privire la aceste tagme şi la moravurile lor.

E adevărat că din acest roman nu lipseşte dezvăluirea contradicţiei dintre nobilimea moşierească şi ţărănimea iobagă, contradicţie care a constituit forţa motrice de bază a luptelor sociale în Ungaria dinainte de revoluţia de la 48, dar prezentarea acestui conflict nu ocupă locul care i se cuvenea; această problemă nu se află în centrul acţiunii, nici sub aspectul modului cum este prezentată şi nici în ceea ce priveşte alcătuirea structurală a romanului. Unul dintre cele mai izbitoare exemple de manifestare a iluziilor sociale ale lui Jókai este episodul în care ţăranii şi ţărancele, înarmate cu sape, ciomege şi linguri de lemn, fugăresc protipendada lăudăroasă şi înzorzonată a judeţelor, dar pînă la urmă spaima cumplită a nobilimii, care tremură că s-ar putea repeta răscoala ţărănească a lui Dózsa, se dovedeşte a fi neîntemeiată. Aşa se face că dacă în acest roman vedem laşitatea nobililor, nu putem însă vedea şi forţa revoluţionară a ţărănimii.

Un erou tipic pentru epoca lui Jókai este tînărul Tanussy Manó, prieten de joacă şi tovarăş de învăţătură cu copilul de iobagi Jancsi, şi urmaş al inginerului Mántay în activitatea de transformare a mlaştinilor în pămînturi roditoare. Máno rupe cu familia şi clasa din care se trage, porneşte pe drumul muncii creatoare, pe drumul revoluţiei de la 1848 şi al luptei pentru independenţa naţională. Faţă de eroii pozitivi din trecut, care ţîşneau din fantezia scriitorului, ca Pallas Atena din capul lui Zeus, dezvoltarea lui Tanussy Manó, în ciuda numeroaselor elemente romantice întîlnite în desfăşurarea acţiunii (copilăria lui, cînd a fost crescut în haine de fetiţă, dragostea, duelul cu Gil Blas etc.), este o urmare firească a faptului că tînărul Manó vede în familia lui întruparea trăsăturilor respingătoare ale nobilimii parazitare, şi caută în altă parte împlinirea năzuinţelor lui creatoare.

Paginile romanului oglindesc cu multă forţă calităţile scriitoriceşti ale lui Jókai. In pitoreştile tablouri ale parcului de la Pontaliget, ale pustei, în descrierea furtunii, în nenumăratele părţi distractive şi interesante, în anecdotele atît de semnificative, în portretizări, în desfăşurarea acţiunii ce fură pe cititor, găsim o imagine vie şi cuprinzătoare a Ungariei dinainte de 1848. Autorul nu uită să noteze şi cîteva aspecte ale

luptei de eliberare de sub jugul absolutismului habsburgic. Paginile romanului cuprind şi unele exagerări romantice, unele inconsecvenţe în zugrăvirea unor personaje (îţi vine greu să crezi, de pildă, că una din părtaşele monstruoasei comedii cu hipnoza de la Viena este aceeaşi fiinţă cu fata vioaie şi neastîmpărată de pe insula din mijlocul bălţilor). Dar farmecul povestirii, adîncul ei înţeles, atracţia pe care o exercită întreaga operă, fac să treacă neobservate aceste exagerări. În plimbarea pe care cititorul o face cu atîta plăcere pe drumurile lumii lui Jókai, lume creată deopotrivă din basm şi realitate, el nu-şi mai dă seama că în timp ce urcă, minunîndu-se şi învăţînd tîlcurile filelor, trebuie să mai treacă şi peste un coborîş.

CSEHI GYULA

INSULA DIN PARCUL PONTALIGET

Parcul din Pontaliget se bucură de mare faimă, mai ales în lumea amatorilor de grădinărie. El are o întindere de şase sute de pogoane şi întreţinerea lui anuală costă pînă la treizeci de mii de florini. Dacă în locul atîtor copaci nefolositori, s-ar cultiva sfeclă şi porumb, parcul ar aduce un tot atît de mare venit anual. Parcul a fost întemeiat pe vremea cînd în Europa se plăteau bani grei pentru un salcîm sau un platan, ca să nu mai vorbim de nucul american care nu se mai putea obţine decît prin furt. Pasiunea grădinarului îngăduie însă aşa ceva.

Contele Ponthay Adalbert era tocmai un astfel de grădinar pasionat. Pe deasupra, mai era un gospodar excelent şi un achizitor tenace. In cea de a doua calitate a lui, după cît se spune, nu se arăta prea scrupulos în alegerea titlurilor legale. Iarna stătea la Viena, unde era *persona grata.* Avea şi decoraţii şi purta titlul de consilier aulic. Ar fi putut oricînd să primească funcţiuni înalte, dar n-avea nevoie de ele. In timpul sesiunilor Adunării Legiuitoare, în Camera magnaţilor, contele s-a dovedit a fi un vajnic apărător al guvernului.

Vara însă toate ambiţiile le punea deoparte ; în

acest anotimp contele nu mai era decît un grădinar pasionat.

Iar cînd soarta aducea la castel vreun musafir nefericit care n-a văzut încă minunile parcului Pontaliget, amabilul amfitrion îl robea iremediabil, îl înlănţuia, îl tîra cu ei de dimineaţa pînă seara, cruciş şi curmeziş, pe aleile întortocheate ale minunatului parc, îndopîndu-l pînă la refuz cu fel de fel de cunoştinţe botanice.

Un musafir tocmai potrivit pentru o asemenea treabă îi pică contelui în persoana onorabilului consilier regal Hruszkay Xaver Ferenc care, spre deosebire de amfitrion, ura copacii cu rădăcini cu tot. Aceasta pentru că la Viena se întîmpla să fie, chiar în dreptul ferestrelor lui, pe bastion, un salcîm uriaş şi bătrîn, care vara îi întuneca biroul, primăvara, prin parfumul lui, îi provoca migrene respectabilei doamne, toamna făcea gunoi, iar iarna servea drept loc de adunare pentru un întreg sinod de vrăbii. Salcîmul cu pricina stîrni atîta antipatie în sufletul domnului consilier regal, încît acesta îşi asigură în repetate rînduri slugile că dacă s-ar găsi cineva să sfredelească rădăcinile copacului blestemat şi să toarne nişte pucioasă în găuri, ca în felul acesta copacul să se usuce, ei bine, ar fi în stare să intervină pentru ridicarea pedepsei respectivului — dacă cine ştie cum fapta acestuia ar fi descoperită. Deocamdată însă îndemnurile consilierului regal rămaseră fără rezultat.

După masă, cele două notabilităţi cutreierară aleile parcului.

Contele Ponthay Adalbert era un om a cărui statură întrecea măsura obişnuită. Înălţimea lui nu era însă bine proporţionată : umerii-i erau strîmţi, spre deosebire de partea de jos a corpului — un burduf, nu altceva — mijlocul îi era mai lung şi picioarele mai scurte decît cer sculptorii modelelor lor ; braţele de asemenea-i erau scurte. Capul, pe care-l purta dat pe spate, era şi el mai mic decît s-ar fi cuvenit unei făpturi de colos. Avea obrajii roşii ca miezul lubeniţei şi raşi, cu excepţia mustăcioarei cănite. Şi trăsăturile feţei erau vizibil disproporţionate : în timp ce

bărbia rotundă, la care se adăuga o guşă uriaşă, îi ieşea mult înainte, fruntea i se îngusta din cale afară, îngustime provocată de altfel şi de tendinţa sprîncenelor de a se urca mereu, din care pricină ochii-i mărunţi priveau în jos, clipind veşnic batjocoritor la muritorii de rînd. Aşa că nasul ocupa un spaţiu foarte întins, de sus în jos. Gura făcea acelaşi lucru de-a curmezişul şi cînd nu vorbea, se strîngea atît de tare, încît buzele nu i se mai vedeau de loc. În creştetul capului chel te izbea de la prima vedere o excrescenţă mare cît o nucă, ce constituia de altfel unul din semnalmentele generale ale nobilei familii Ponthay. Acest neg autentic nu lipsea într-adevăr de pe faţa nici unuia din membrii familiei ; la unii se găsea în mijlocul frunţii, la alţii pe bărbie sau în vîrful nasului, la coconet, sub aspectul sfios al unui bob de linte, în colţul gurii, în gropiţe. Era stigmatul familiei Ponthay. Poate că tocmai aceasta îl făcea pe contele Adalbert să umble cu capul veşnic descoperit pînă şi sub cerul liber. (S-ar putea însă să-şi fi făcut acest obicei numai din motive igienice.)

Oricum, obiceiul contelui avea o consecinţă gravă pentru musafir, care era obligat să-şi ţină pălăria de castor în mînă, afirmînd că-i asudă capul (deşi acasă îşi punea şi noaptea o bonetă-n cap). Ei, dar cum i-ar şedea unui consilier regal (numai regal) să umble cu pălăria în cap, atunci cînd avea alături de el un veritabil consilier aulic care umbla în capul gol ?

Hruszkay Xaver Ferenc, dimpotrivă, nu era făcut cîtuşi de puţin pentru a bate-n lung şi-n lat toate potecile unui parc de şase sute de pogoane. Era o făptură firavă, fragilă, obişnuită cu parchetul saloanelor şi atît de mlădioasă încît putea să facă reverenţe şi înapoi şi nici chiar mişcarea-i cea mai de rînd nu era mai puţin admirabilă decît graţia cu care un cavaler abil ştie să întindă doamnei sale evantaiul fără a-i călca trena rochiei. Zîmbetul stereotip, veşnic afabil, dădea o expresie dulceagă feţei sale, de pe care orice fir de păr era ras, afară de cele două semilune perfect simetrice, de lîngă urechi.

Excelenţa sa purta un costum de grădinar amator: o bluză de postav cu multe buzunare şi bocanci cu talpă groasă; onorabilul însă purta un surtuc de *everlasting,* pantaloni de atlaz şi nişte pantofi înguşti, de piele de căprioară neagră. Nu era pregătit pentru o astfel de expediţie.

— Uită-te, te rog, onorabile, la această *sophora japonica pendula.* Nu are decît opt ani.

— Credeam că e o salcie plîngătoare.

— Ah, ce? Salcie plîngătoare?... Dar această superbă plantă agăţătoare o cunoşti?

— Ei, aşa ceva am văzut şi eu o dată. E fasole, nu-i aşa?

— Ah, hah! Dacă vrei să ştii, e *aristolochia sipho excelsissima.* Am un castel de vînătoare care e îmbrăcat de jos pînă sus cu ea. O să-l vedem şi pe acela.

— Da?

— *Regardez!* Vezi exemplarul acela splendid de lîngă şanţul de colo? Uite, acela cu frunzele albe.

— E un copac bolnav, sau ce are?

— *Pas du tout!* Aşa i-e firea. E un *acer negundo foliis variegatis.*

— Săracul!

— Tot ce vezi aici e plantat de mine. Partea asta a parcului e creaţia mea personală. Vezi copacul cu frunze mari ce se înalţă printre tufele de tamarisc? E o *paulovnia imperialis,* al cărei butaş l-am căpătat de la ministrul Polignac, cînd eram secretar de ambasadă la Paris.

— Din frunzele lui se face tutunul, nu-i aşa?

Întrebarea aceasta îi tăie magnatului definitiv pofta de a mai servi gentilomului de rînd alte plăceri horticole. În schimb, crezu că-l va putea desfăta arătîndu-i cîteva locuri pitoreşti cu minunate perspective. Îl conduse deci pînă la o alee frumoasă, dreaptă, care tăia parcul în două, de la un cap la altul şi la marginea căreia se deschidea o panoramă superbă, cu vederi spre dealurile împădurite şi spre un sătuleţ cu turn, pitit într-un fund de vale.

— Nu-i așa că e o vedere minunată ? grăi excelența sa.

— Așa este. Dar, orice s-ar spune, și comitatul Tuhutum e o regiune frumoasă.

La auzul acestor cuvinte, contele Adalbert își trînti în cap boneta și își vîrî mîinile în buzunarele bluzei. Iar onorabilul consilier regal se opri și zîmbi.

— Blestemată provincie ! izbucni contele cu ciudă, dînd cu piciorul într-un mușuroi de cîrtiță care slujea pajiștea.

Văzînd cu cît interes se ocupă amfitrionul de treaba asta, domnul Hruszkay se grăbi să-i ajute, cu pantofiorii lui de piele de căprioară, la risipirea mușuroiului.

— Dar din ea se deschide o perspectivă foarte frumoasă asupra scaunului de prefect.

Contele Adalbert ținu să-i răspundă cu o vorbă mare :

— Mai degrabă șef de trib la canibalii din insula Fidji, decît prefect al comitatului Tuhutum.

— Mă rog, mă rog, dar oamenii din acest comitat sînt unguri neaoși, nu ?

— Atît de neaoși, încît nu s-au schimbat de loc de cînd au venit din Asia, sub conducerea lui Tuhutum. Cu singura deosebire că acum, în loc de lapte de iapă, beau vin. La așa ceva, nu zic, se pricep de minune. Și-n urma botezului, nu s-au schimbat decît în felul de a se exprima : în loc să înjure de „mama vînturilor", înjură de Maica Precista.

— Cea mai frumoasă moșie a excelenței voastre se află, cu toate acestea, tocmai acolo, în comitatul Tuhutum.

— Da, am moștenit-o de la răposata maică-mea, născută Koronteleky. Tocmai asta mă face să nu rîvnesc de loc la onoarea de a fi trimis în comitatul Tuhutum în calitate de comisar regal. Căci nobilele mele rubedenii ar fi în stare să dea foc la toate casele administratorilor mei, să-mi aprindă toate stogurile... Așa zău !

In acest domeniu, domnul comisar regal era însă

într-o poziţie avantajată faţă de domnul consilier aulic.

— Să-mi fie cu iertare, excelenţă, dar din pricina postului pe care-l ocup, mă simt obligat a risca umila observaţie că bărbaţii cu situaţii atît de înalte ca a excelenţei voastre, ai cărui strămoşi niciodată n-au ezitat să scoată sabia şi să-şi jertfească sîngele cînd vedeau tronul atacat, nu pot să se oprească la gîndul eventualei ştirbiri a averii lor atunci cînd trebuie să înfrunte orice primejdie pentru a-şi apăra tronul şi ţara. Şi nu încape îndoială că ne găsim în faţa unei astfel de primejdii şi că focarul ei este mai ales comitatul Tuhutum, cu circularele sale incendiare.

Excelenţei sale nu-i făcea plăcere să se vadă încolţit. I-auzi, că şi strămoşii lui au scos sabia!... Şi, ca să scoată şi el ceva, îşi smulse din buzunar cuţitoiul încovoiat de grădinar.

— Ei, uită-te, onorate domn, la aceşti fagi purpurii. Am doisprezece grădinari şi nici unul dintre ticăloşii ăştia nu bagă de seamă că lăstarii sălbatici ucid trunchiul înnobilat; trebuie să-i tai eu, cu mîna mea.

Şi, cuprins de o adevărată pasiune de grădinar, se şi apucă de treabă.

— Cu toate că eu însumi i-am înnobilat.

— Ei, vedeţi excelenţă, dacă puteţi să înnobilaţi cu atîta succes nişte fagi, cîte porniri nobile n-aţi putea sădi în oamenii care, vorba ceea, au suflet dacă le-aţi aplica cuţitul dumneavoastră de grădinar.

— Dar, ce zici, crîngul ăsta din faţă e încîntător, nu-i aşa? Ai crede, domnule consilier regal, că toată această plantaţie nouă nu are decît doisprezece ani? Pe vremea tatălui meu, fie-i ţărîna uşoară, pe-aici se întindea un sat.

— A, şi ce s-a ales din el?

— Acum e dincolo, la capătul aleii celei lungi. Turnul pe care-l văzurăm e turnul satului. Biserica eu am ridicat-o.

— Şi ce s-a-ntîmplat cu casele? Le-aţi aşezat pe boabe de mazăre şi le-aţi rostogolit mai departe?

— Păi am fost nevoit să le cumpăr una cîte una.

— Trebuie să vă fi costat ceva parale.

— Şi ceva şiretenie, pe care noi o numim „diplomaţie ţărănească".

— Dar cineva, care mînuieşte cu atîta abilitate diplomaţia ţărănească încît a ştiut să convingă un sat întreg să-şi părăsească vatra străbună şi să se mute în hotarul vecin, nu se pricepe oare şi mai bine la „diplomaţia nobiliară" ? Să nu fie oare în stare să convingă chiar un comitat întreg să renunţe la atitudinea veche şi să se aşeze pe temeiuri mai salutare pentru binele public ?

— Supraestimaţi capacitatea mea, *ilustrissime*. Ce pot să fac ? Eu nu sînt decît un om simplu, cu înclinaţii bucolice, care a renunţat de mult la orice ambiţie mai înaltă. De cînd am lucrat la ambasada de la Paris, am uitat şi practica administrativă ; nu mă mai pot orienta în stările de acasă.

Domnul Hruszkay cunoştea felul acesta de a vorbi. Aşa vorbesc oamenii care se preţuiesc mult şi se lasă greu. Oare care o fi preţul excelenţei sale ?

In acest răstimp contele îşi conducea onorabilul musafir pe poteci tot mai alunecoase, ce şerpuiau prin hăţişuri interesante, printre smîrcuri şi mlaştini pe unde nu se mai vedea nici urmă de prundiş sau de greblă de grădinar. Buruienile mai înalte decît un stat de om se obrăzniceau cu marii demnitari, mîngîindu-le obrajii cu ţepii, agăţîndu-se de hainele lor. Păreau nişte buruieni exotice, hidoase — lobode de apă, cu tulpina albastră, liliachie, cu cap de nasture şi frunze late, cu barba încîlcită printre tufişuri de mure şi gîlciuri de bostan. Sub paşii celor doi demnitari pămîntul mustind de apă plescăia la fiecare călcătură, iar din dreapta şi din stînga ţîşneau broscoi cu pîntecele roşu sărind peste picioarele lor.

— *Excelentissime* — îngăimă cu sfială consilierul — poate am apucat-o pe-un drum greşit.

— Numai cîţiva paşi vă mai rog să faceţi, *illustrissime* — trebuie să vă mai arăt un tablou de o frumuseţe extraordinară.

Şi, vrînd-nevrînd, omul cu pantofii de piele de căprioară trebui să urmeze pe excelenţa sa pe poteca umedă, cu toate că urma un desiş prin care călătorii

trebuiau să se ferească cu mîinile de crengile care le scoteau ochii, nu alta, şi, cînd apucau vreo tufă, mîinile li se parfumau de parcă ar fi purtat un război de exterminare împotriva ploşniţelor sălbatice. Era un stufiş de oţetari, ce răspîndea un miros respingător. Nu era nici cel mai mic semn de vreo perspectivă frumoasă. În sfîrşit, cei doi amatori de grădinărie intrară în întunericul unui desiş de frasini ; de pe crengi, muştele spaniole le cădeau roiuri-roiuri în gît. Deodată, cărarea mlăştinoasă se isprăvi.

— *Regardez ça!* spuse contele, plasîndu-şi musafirul la umbra unei sălcii singuratice.

Privelişte ce se deschidea în faţa lor se reducea la un lac urît, scîrbos, o mlaştină mai degrabă, acoperită de la un cap la altul cu un covor verde de linte de baltă din care îşi scoteau capetele broscoi mari şi graşi. Din loc în loc, pe unde lintoliul verde se întrerupea, apa era cafenie ca răşina. Pe malurile lacului, a cărui circonferinţă era de vreo trei sute de paşi, creştea papură cu măciulii ; fărîmiturile păpurişului putrezeau în voie, formînd un adevărat depozit de infecţie. Partea cea mai importantă din acest peisaj era o insulă, în mijlocul bălţii, cu o căsuţă pe ea, Insula era împrejmuită cu pari şi cu împletituri de nuiele. Un podeţ îngust, aşezat pe nişte piloni, făcea legătura între cărăruie şi insulă : un trunchi de lemn şi atît. La o depărtare de vreo doi stînjeni de căsuţă, puntea îngustă se transforma într-o podişcă mişcătoare, care putea fi ridicată cu nişte funii şi trasă spre casă. În momentul acela podişca era ridicată.

Din casă nu se vedea mare lucru, fiind acoperită de patru sălcii uriaşe. Totuşi uşa şi o parte din cerdacul cu streaşină se puteau zări. Acoperişul de şindrilă era năpădit de bălării verzi, printre care şerpuiau şi cîteva vrejuri de dovleac. Pe horn o barză îşi făcuse cuib şi-acum clămpănea de zor din cioc. Avea o situaţie princiară : masa era veşnic întinsă în faţa ei. Ici-colo se zărea cîte un petic de perete ; era alb, dar nu de var, ci de igrasie. Pe căpriori bureţii de casă, galbeni şi scîrboşi, creşteau în colonii.

Şi pentru ca desfătarea să nu fie numai a ochilor, toată împrejurimea era scăldată într-o duhoare căldicică, ce-ţi întorcea stomacul pe dos ; mirosul bălăriilor putrede sau, poate, emanaţiunile mocirlei, amestecate cu aburii de amoniac ai zemei de gunoi, se îngroşa în copioase proporţii cu mirosul gîndacilor de turbă şi abureala otrăvită a oţetarilor.

Domnul consilier regal îşi scoase batista de mătase şi îşi astupă gura şi nasul.

— *Das schauen Sie sich einmal an!* repetă nemţeşte, cu amară mîndrie, contele.

În aceeaşi clipă sosi şi cocostîrcul zburînd cu aripile-i mari întinse, cu gîtul şi labele alungite, spre cuibul unde tovarăşa lui îl aştepta. În plisc i se bălăbănea un şarpe încolăcit ; la vederea prăzii, patru pui, piscuind de foame, îşi scoaseră capul din culcuş.

— *Adspiceat hoc, illustrissime!* spuse în a treia limbă contele Adalbert.

— Vă cer mii de scuze, *excellentissime* — mormăi din dosul batistei domnul Hruszkay — dar, cu toată deferenţa pe care o nutresc faţă de faimosul parc din Pontaliget, partea aceasta din el n-o pot numi tocmai elegantă.

— E o adevărată *partie honteuse,* murmură contele, scuipînd cu sete.

— Dar cum a ajuns asta aici ?

— Păi uite cum : după ce am reuşit să expropriez tot satul, pe unii plătindu-i mai gras decît făcea tot avutul lor, pe alţii vîrîndu-i în sperieţi, în sfîrşit prin felurite tertipuri, ba aplicînd în unele cazuri şi puţină *douce violence,* am încercat s-o mut şi pe proprietara acestei case, dar n-am putut-o convinge prin nici un mijloc să-mi cedeze palma de loc pe care-o ocupa.

— E un lot iobăgesc ?

— Ei, dacă ar fi lot iobăgesc, aş şti eu ce să fac ! Dar din nenorocire e conac nobiliar.

— Şi cum a ajuns un conac de nemeşi printre cocioabele de iobagi ?

— Ehei, asta-i o poveste destul de complicată. Desigur vă amintiţi, *ilustrissime,* din anii treizeci de o

oarecare doamnă Sáromberky care se învîrtea pe la curte ca la ea acasă.

— Ba bine că nu! Pe vremea aceea eram tînăr locţiitor. Era nostimă foc. Şi eu îi făceam puţină curte. Mi se pare că bărbatul ei a fost împuşcat în duel, sau s-a împuşcat singur, nu mai ştiu exact. Dar îmi aduc bine aminte că într-o bună zi cucoanei i s-a refuzat accesul la curtea imperială.

— Ba a fost silită să părăsească şi Viena.

— Mi se pare că răspîndea fel de fel de bîrfeli neplăcute prin cercurile curţii.

— Era o clevetitoare periculoasă. Parcă ar fi moştenit ochii lui Argus şi urechile lui Dionysius şi pe deasupra avea o fantezie ca Şeherezada: dintr-o vorbă prinsă din zbor era în stare să urzească o întreagă poveste. În sfîrşit, a răscolit întreaga lume cinstită şi onorabilă de la curte, aşa că a trebuit să fie expulzată din oraşul imperial. Ei bine, ea este femeia care locuieşte acum în cocioaba din faţa dumneavoastră.

— A, frumoasa, picanta doamnă Sáromberky?

— Nu mai e frumoasă, dar e cu atît mai înţepătoare.

— Şi cum a ajuns aici?

— Maică-mea, fie iertată, ţinea foarte mult la ea. Ea a primit-o aici. Dar, fiindcă tatăl meu nu i-a permis să-şi pună piciorul în castel, mama a transcris pe numele ei casa asta cu teren cu tot.

Consilierul regal simţea că-i stă pe vîrful limbii întrebarea: „mama sau tatăl excelenţei voastre?“ — dar se reculese la momentul oportun, îngropîndu-şi curiozitatea într-o tuse discretă.

— Nu mi-a rămas decît să duc în circă această servitute ca pe un *armentum ferreum;* e un blestem care mi-a tăiat pofta de toată moşia, de-mi vine s-o las dracului.

— Dar nu se poate găsi o portiţă de scăpare?

— Am încercat totul. I-am promis casă, pămînt arabil, în alt sat. I-am oferit pentru hardughia asta dărăpănată zece mii de florini de argint; nu vrea să se despartă de ea. Apoi am încercat s-o scot prin

fel de fel de şicane. Toate scursorile din curte le-am îndreptat încoace, spre casa ei, iar de cealaltă parte am ridicat un dig ca să oprească valul de mirosuri ; uite-aşa a luat naştere lacul ăsta infect. Totul a fost însă degeaba. Şi-a împrejmuit casa cu snopi de nuiele, iar împotriva digului a născocit următorul şiretlic : a adunat din toate părţile o mulţime de şobolani şi cîrtiţe, le-a dat drumul şi dobitoacele găuresc digul, ba, mai mult, se înmulţesc în tot parcul în aşa hal că nu dovedesc să-i distrug.

— Nu i s-ar putea aplica o leacă de violenţă ?

— Asta mi-ar mai trebui ! Dacă într-o bună zi aş dărîma *via facti* cocioaba asta ce-mi stă în drum, s-ar isca *une cause celèbre* de nici fiu-meu n-ar mai apuca să-i vadă sfîrşitul. Toţi filantropii şi democraţii, toţi patrioţii gen Kubinszky s-ar năpusti asupra mea, ar veni să vadă cu ochii lor cum stă treaba şi pînă la urmă m-ar obliga să-i clădesc, în acelaşi loc, o casă nouă persoanei nobiliare tulburată în posesie, să drenez lacul şi să-i fac drum prunduit de-a lungul parcului meu. Asta i-ar face-o omului aulic, aristocratului, uneltei guvernamentale. În privinţa asta n-am nici o îndoială.

— Şi din ce trăieşte ?

— Din vechea ei meserie. Poartă vorbele dintr-un sat în altul şi pentru asta e răsplătită cu daruri. Iar pe ţărani îi dijmuieşte cu farmece. E mereu pe drumuri, rar cînd poate fi văzută pe-acasă ; se strecoară ca o vulpe. Cînd bîrna de dincolo e ridicată, ca acum, e semn că iar a plecat la hoinăreală.

— Şi cine-i coboară podişca la întoarcere ?

— Păi, pisica sălbatică.

— Pisica sălbatică ?

— Da. O fiară cu chip de om. Are un plod, o fetiţă de vreo doisprezece-treisprezece ani.

— Da, da. S-a născut cu un an înainte de expulzarea maică-si de la Viena.

— E o adevărată bestie mică ; cum simte că se apropie vreo fiinţă omenească, se ascunde în vizuina ei, de nici răsuflarea nu i se mai aude.

— Neplăcut vecin, recunosc.

— Dar nu mi-e numai vecin, ci şi tovarăş de locuinţă. Un parazit care s-a cuibărit în măruntaiele mele. Şi malversaţiunea cea mai mare nu este faptul că prin prezenţa ei îmi poceşte parcul ; în afară de isprava asta, femeia are grijă să răspîndească pretutindeni fel de fel de calomnii despre mine şi despre familia mea. Iar musafirul care se nimereşte să petreacă în casa mea poate fi încredinţat că nu va pleca fără să i se vîre pe gît vreo poveste aventuroasă.

— Aş vrea să ştiu ce bîrfe ar putea născoci pe socoteala mea ?

— Cît despre asta poţi să fii liniştit, *ilustrissime.* Pînă să ajungi dumneata acasă la Viena, doamna va avea în mînă scrisoarea care-i va povesti din fir în păr cu cine v-aţi întîlnit după cină, la Belvedere şi în seară.

— Mă rog, mă rog, eu nu m-am întîlnit cu nimeni !

— Tot una e. De scris tot o să scrie. Nu poţi rosti o vorbă fără ca femeia asta să n-o audă şi să n-o ducă mai departe. În trei zile, pînă şi cele mai intime scene familiare ajung un obiect de discuţie în oraşul vecin. Parc-aş trăi într-o casă de sticlă. Am interzis tuturor slugilor mele să mai stea de vorbă cu ea — altfel le alung cît ai bate din palme — şi totuşi femeia asta află totul. E un adevărat blestem pe capul meu. Apoi, băiatul meu — un viăjgan în toată legea — toată ziua se-nvîrte după veverițe pe-aici, prin crîng.

— Şi vă e teamă că într-o bună zi ar putea stîrni şi pisica sălbatică ?

La aceste cuvinte contele Adalbert îşi strînse gura pungă, de nu i se mai vedeau de loc buzele.

— Ei bine, eu aş şti un mijloc foarte simplu prin care pacostea asta ar putea fi îndepărtată fără nici un inconvenient, spuse domnul Hruszkay.

— V-aş rămîne profund îndatorat, *ilustrissime,* dacă mi-aţi destăinui şi mie acest mijloc miraculos.

— Ar trebui să i se dea voie să se întoarcă la Viena.

Contele Adalbert pocni mirat din degete.

— Ei, ăsta-i oul lui Columb, nu altceva!

— Nu m-ar costa decît cîteva vorbe la curte.

Contele apucă cu amîndouă mîinile mîna musafirului şi nu fu în stare să găsească vreun cuvînt pentru a-şi exprima recunoştinţa.

— Să ieşim din această împărăţie a mirosurilor pestilenţiale, spuse, lăsîndu-şi musafirul s-o apuce înainte pe cărarea stufoasă, ştiind că acesta îşi va iuţi paşii dacă va apuca primul. Nu se opriră decît cînd ajunseră din nou pe poteca frumos prunduită, simbol al lumii civilizate.

— Ei, acum să trecem la comitatul Tuhutum, grăi deodată comitele, neîntrebat, din propriе iniţiativă.

— Cunosc foarte bine comitatul acesta, începu contele Adalbert. E un neam de oameni neastîmpăraţi. Încă în timpurile vechi, dieta ţării a trebuit să făurească legi speciale pentru ei, ba într-un rînd s-a luat hotărîrea ca toată populaţia să fie împrăştiată prin alte judeţe şi în locul ei să se colonizeze ruşi din comitatele Maramureş şi Bereg. Măsurile n-au folosit la nimic. Oamenii s-au întors în scurtă vreme, iar rusnecii colonizaţi s-au făcut, în zece ani, nişte sciţi tot aşa de zurbagii ca şi înaintaşii lor. În pămînt trebuie să fie farmecul. Totul aminteşte pustele din Asia — comitatul e un izlaz nesfîrşit. Toată lumea duce o viaţă de nomad şi aproape toţi sînt nobili, doar ici-colo găseşti cîte un iobag. Pustele acestea nemărginite trezesc în oameni dorul de utopii; stufurile uriaşe ţin piept oricăror puteri şi sînt un bun refugiu pentru tot omul urmărit de lege. De-aici încep toate zurbele şi tot aici se potolesc, dar niciodată pentru totdeauna. Apa fîntînilor nu se poate bea, aşa că toată lumea e nevoită să bea vin sau rachiu. Pretorul sau subprefectul n-au nici o putere, şi la alegerile judeţene sînt aruncaţi pur şi simplu pe uşă, iar la adunările generale pe fereastră. Dar primejdia principală a comitatului o constituie cele cîteva familii puternice care, dispunînd de latifundii uriaşe, îşi fac de cap ca nişte crăişori şi trec peste orice autoritate. Astfel de crăişori sînt, în comitatul Tuhutum, cei doi fraţi Tanussy.

— Ce nume armenesc!

— Să nu cumva să îndrăznească cineva să le-o spuie, că l-ar sfîşia pe loc. Ceî doi fraţi pretind că s-ar trage, în linie directă, din faimoasa căpetenie Thonuzoba, pe care, fiindcă a îndrăznit să ridice din nou altarele păgîne, regele nostru Ştefan cel Sfînt l-a înmormîntat de viu, după cum scriu cronicele noastre, cu nevastă cu tot. Etimologic, numele ăsta lung e format din două cuvinte: *Thonus* ar corespunde lui „tanus", martor, iar „oba" nu e altceva decît forma greşit scrisă a cuvîntului „aba" care înseamnă străbun. Cei doi Tanussy fac mare caz de această obîrşie şi fiindcă străbunul lor a fost una din căpeteniile primelor cete ce au descălecat pe meleagurile ţării noastre se socotesc mai presus de rege.

— Sînt mai mulţi fraţi?

— Numai doi. Niciodată nu s-a înmulţit neamul lor, aşa că moşia a rămas mereu într-o singură mînă. Poate că odinioară or fi fost ei mai mulţi, dar au pierit în războaie. E pentru prima oară că marea moşie Tanussy a fost împărţită în două.

— Şi, la împărţeală, au reuşit să se învoiască cei doi fraţi?

— Da' de unde! Din fragedă copilărie, cînd tatăl lor era încă în viaţă, au crescut tot într-o ceartă. Acum nu fac decît s-o continue — în proporţii mai mari, firește. Nu există *injuria*, nu există *actus minoris* şi *majoris potentiae* pe care să nu le fi comis unul împotriva celuilalt. Toate infracţiunile vechi, căzute în desuetudine, pomenite doar de Tripartitum, ei le reactualizează unul împotriva celuilalt. Doisprezece avocaţi nu prididesc nesfîrşitele lor procese pentru pămînturi, purtate la curtea regională şi la curtea regală şi nu trece nici o sesiune a consiliului judeţean ca să nu se deschidă o nouă acţiune publică împotriva celor doi Tanussy.

— Păi asta-i o împrejurare cît se poate de favorabilă. N-avem decît să cîştigăm într-un fel sau altul pe unul dintre fraţi şi pe urmă prin el să înfrîngem puterea celuilalt.

— Numai că dușmănia celor doi nu stă în faptul că unul este de partea lui Kubinszky, iar celălalt de partea guvernului ; încăierarea lor politică e de altă natură decît a oamenilor cu mintea normală, care își măsoară puterile luptînd unii în tabăra guvernamentală, alții în aceea a opoziției. Ei se iau la harță pentru a se întrece în nesupunere. Cînd vine, de pildă, fratele mai mare cu vreo propunere temerară, celălalt sare cu una și mai năbădăioasă. Se iau la întrecere ca la licitație, de-ai crede că vor să ajungă în lună. Apoi fiecare își are tabăra lui, cu un stat major în toată regula : bătăușii, cuțitarii cei mai renumiți sînt în slujba lor. Capitala comitatului, orașul Tanusvár, care poartă numele lor, e împărțită în două : agricultorii de viță nobilă, căruțașii, îngrășătorii de porci, oierii s-au strîns în jurul fratelui mai mare, în timp ce democrația, adică cizmarii, croitorii de sumane și olarii — printre care mulți sînt nobili de neam — urmează steagul mezinului. Cele două tabere se batjocoresc reciproc, dînd una alteia numele de „partid desculț“ și de „nădrăgari“ ; între ei își zic însă „vulturi“ și „cocori“ și sînt mîndri de aceste nume. Oamenii ăștia nu sînt așadar adversari, ci rivali, ceea ce e mult mai rău. Dacă într-o bună zi i-ar trăsni prin cap lui Tanussy Decebal să se proclame rege al Panoniei și Daciei (lucru pentru care dispune de titluri păstrate în documente), apoi e sigur că, în același ceas, fratele său, Tanussy Belizár, ar proclama republica în Ungaria.

— Da' ciudate nume le-a mai pus mămica lor !

— Au avut două feluri de mame. Întîia nevastă a lui Tanussy Balambér, bătrînul, era o fată de boier bogat, din Țara Romînească, de pe urma căreia s-a ales cu două milioane bani gheață. Familia se trage direct din Mihai-Vodă. De dragul acestei femei, primul născut a fost botezat Decebal. La un an după nașterea copilului, maică-sa a murit în împrejurări foarte misterioase și conu Balambér n-a așteptat să treacă nici șase săptămîni că s-a însurat a doua oară, de data asta cu o baroneasă tînără și frumoasă din Silezia. Baroneasa îi dărui copilul cel mic care fu

botezat Belizár. Nu e cine ştie ce diferenţă de vîrstă între cei doi fraţi şi fiecare dintre ei este socotit un ideal de frumuseţe bărbătească, ba, din pricina extraordinarei asemănări dintre ei, lumea îi confundă adesea, fapt care-i îndîrjeşte şi mai mult pe unul împotriva celuilalt.

— Cu toate acestea ar trebui să începem prin a încerca să-l cîştigăm pe unul de partea noastră.

— Ar fi o încercare neizbutită. Banii, averea n-au nici un efect asupra lor. Nici astăzi nu-s în stare să-şi cheltuiască veniturile. Dac-ar vrea să şi le dubleze, n-ar avea decît să-şi împiedice slugile de-a mai fura atîta şi asta le-ar cere, oricum, mai puţină osteneală decît dacă s-ar angaja în serviciul cuiva. Cît priveşte adevăratul lux aristocratic, le este necunoscut. Fac parte dintre oamenii care-s mîndri că fiecare mobilă din casa lor are o vechime de două sute de ani. Iar ambiţiile lor colindă prin sfere pe unde guvernul nu le poate urmări. Fratele mai mare visează la scutul pe care cele şapte căpetenii îl ridicaseră pe Árpád, iar cel mai mic îl imită pe Brutus.

— Totuşi, ar putea ieşi ceva de aici. Tot omul are un fir de păr bălţat în ceafă ; dacă-l găseşti, cu ajutorul lui poţi să-l porţi de nas cum vrei. Partea grea e să dai de acest fir de păr. Nu există cumva vreo făptură feminină între cei doi fraţi ?

— Cel mai mic e burlac şi toată lumea ştie că fantezia lui nu se ridică mai sus de ţărance şi ţigăncuşe. Inima lui nu cunoaşte pasiunea. Femeia e un fel de pîine ca pîinea de toate zilele pentru el. Fratele lui, în schimb, e mai pătimaş. E însurat şi e robul nevesti-si. Nu recunoaşte nici un fel de stăpîn pe pămînt în afară de acest tiran. Şi cînd te gîndeşti că femeia asta fusese nevasta unui oier ! Avea vreo şaisprezece ani cînd a cucerit-o. A despărţit-o de bărbat.

— Legal ?

— În faţa consistoriului ardelean, deci, după concepţia protestanţilor, legal... Au trecut paisprezece ani de-atunci ; femeia poate să aibă vreo treizeci de ani. Şi azi e o minune de frumuseţe. Unde mai pui

temperamentul ei fără pereche. Cum se spune pe la noi, e numai inimă, din creştet pînă-n tălpi.

— E deşteaptă ?

— În privinţa asta e greu să-ţi dau un răspuns hotărît. Fiindcă înainte de toate nu ştie nici să scrie, nici să citească.

— E ţărancă ?

— Nu. Se trage dintr-o familie de nobili de rînd. Părinţii ei însă au trăit într-un sat unde nici urmă nu era de şcoală.

— Şi de cînd s-a măritat nu putea să înveţe puţină carte ?

— De, după ce s-a măritat îi era lehamite să buchisească alfabetul. Şi uite aşa a rămas. Aşa că ştiinţa ei e egală cu zero. Pe deasupra e şi superstiţioasă şi înapoiată. Nu se sfătuieşte decît cu babele bune de farmece, care-i sînt singurele sfetnice de încredere. În schimb natura a înzestrat-o cu atîta minte şi şiretenie, încît nu numai că ştie să-şi struneaşcă administratorii, ci, măcar că nici numerele nu le cunoaşte, e în stare să le ţie socoteala pînă la ultima lăscaie şi se pricepe să împînzească întreg comitatul cu tot soiul de intrigi. După cîte se pare, nutreşte ambiţii nepotolite, cum nutresc femeile care se ridică de jos şi sînt terorizate de gîndul că lumea nu le respectă îndeajuns.

— Ei vedeţi, începe să semene cu firul de păr de care v-am vorbit.

— Toată făptura ei aminteşte de mamele de sultani care cîrmuiau din Yildizkiz întregul imperiu otoman şi cînd se înfuriau spărgeau tot ce le cădea în mînă : vase de porţelan chinezesc sau capete de mari viziri.

— Şi îşi iubeşte soţul ?

— Strașnic. Aşa cum numai sălbaticii ştiu să iubească.

— Şi cum stă cu cumnatul ei ?

— Pe „stăpînul mic“ (aşa numesc unguroaicele pe frăţiorii bărbaţilor lor) îl urăşte cum numai femeile din lumea civilizată ştiu să urască.

— Are copii ?

— Are o fetiţă de treisprezece ani.

— Nu face două parale.

În politică fetele nu preţuiesc doi bani.

— Nu s-ar putea, totuşi, înmuia unul dintre fraţi? întrebă domnul consilier regal, schimbînd vorba.

— Înţeleg la ce vă gîndiţi. Dar, în împrejurările în care ne găsim, nu ne-ar fi de nici un folos. Un om înmuiat rămîne moale; nu mai are nici putere, nici tăiş. Îşi pierde toată influenţa în comitat şi într-o bună zi ne pomenim că individul pe care l-am cîştigat nu este un număr, ci un simplu zero.

— Nu mă gîndesc să-l anulăm. Ci să-l modelăm cum modelează faurul fierul. Întîi îl vîră în foc de-l înmoaie, apoi îl scufundă în apă rece şi-l preface în oţel.

— Alegoria nu mi se pare destul de clară.

— Voi încerca s-o lămuresc. Aţi binevoit să spuneţi că unul se crede Bocskay, Rákcózi sau aşa ceva, şi umblă de colo pînă colo cu visuri de pretendent, iar al doilea ar vrea să măimuţărească pe Brutus sau pe Robespierre. Ei bine, e exclus ca oamenii ăştia să nu facă sau să nu spună ceva împotriva legilor ţării, să nu ţină vreo întrunire secretă în care să se comită vreun act de înaltă trădare, un pic de *perduellio* — că aşa-s oamenii: le umblă gura.

— O, de astea fac ei destul de des, dar niciodată nu trec dincolo de vorbele mari. În samavolniciile lor, ei păstrează totuşi formele constituţionale, şi dacă se încumetă să facă vreo infracţiune ce ar atrage rigorile tribunalelor, scot ca din pămînt o groază de martori care jură că în momentul cu pricina acuzatul Tanussy zăcea bolnav în pat, la o depărtare de zece poşte, aşa că vinovatul niciodată nu poate fi descoperit.

— Ei, dacă vinovatul nu poate fi descoperit, putem să-l prindem pe nevinovat. Şi e şi mai bine aşa. Acelaşi aparat, care pe unul îl scoate basma curată, îl poate unge pe celălalt cu smoală din cap pînă-n picioare. Martorii mincinoşi, care-l scot din noroi pe cel dintîi, pot foarte uşor să-l înfunde pe cel de-al doilea. Tot stau pe picior de război cu el.

— Ideea nu e rea.

— Iar celui căzut în capcană îi aplici metodele pe care le întrebuinţează îmblînzitorii de animale cînd vor să domesticească un elefant. La început pui nişte oameni răi care-l lovesc, îl bat şi-l flămînzesc, apoi răsare de undeva omul milos, îi aduce de mîncare, îl hrăneşte, îi dezleagă funiile, îi vorbeşte cu blîndeţe şi-i alungă pe oamenii răi din preajma lui. Din această clipă, elefantul se dă pe brazdă şi îl urmează cu credinţă pe omul cel bun.

— E o idee ce merită să fie cercetată.

— Succesul depinde numai de felul cum ştii să regizezi împrejurările. Dispunînd de forţa necesară, trebuie să le dai ocazia să comită infracţiuni, să se ciocnească de legi. La început să te prefaci că ţi-e frică de ei, să-i laşi să prindă aripi. Să te retragi prudent din faţa lor cînd vezi că se grozăvesc, să-i laşi să le crească coarnele din ce în ce mai mari. Victoriile uşoare îi îndeamnă apoi la fapte eroice. Cînd au ajuns aici, e momentul să pui mîna pe ei, fie pe cel vinovat, fie pe cel nevinovat. Dar mai degrabă pe cel din urmă. Căci pe adevăratul vinovat confraţii îl apără pînă-n pînzele albe, pe cînd nevinovatul e lăsat în voia domnului, întrucît toată lumea socoteşte că faptul de a nu fi comis infracţiunea de care este acuzat, constituie o apărare suficientă pentru el.

— Aha! Haha! Da, da! se lumină contele Adalbert, scuturat de un rîs sănătos.

— Şi iată că omul se trezeşte cu un proces cît se poate de penibil; natural, se înfurie — la început împotriva celor care-l persecută, apoi împotriva celor în locul cărora suferă. Iar dacă se mai alege şi cu o condamnare, omul se amărăşte de tot. Să stai în închisoare pentru crimă de lèse-majestate, pentru rebeliune, e un deliciu, ştiu, dar chiar cea mai neînsemnată suferinţă te scoate din sărite, cînd pătimeşti pentru fapta altuia.

— Admirabil!

— E exact momentul cînd apare omul cel bun şi se apropie de cel năpăstuit. Îi vorbeşte blînd, compătimitor. Îi promite că va interveni pentru înlăturarea urmărilor neplăcute şi iată că am găsit ce căutam.

— Firul de păr bălţat din ceafă ? Hahaha !

— Cu ajutorul căruia putem să-l ducem, cu ochii închişi, unde vrem. Îi arătăm reversul medaliei, îi dirijăm ambiţia în altă parte. Îl distingem, îl deosebim de ceilalţi, îi descoperim însuşirile de preţ şi la momentul potrivit îl întoarcem pe dos, făcîndu-l duşmanul celuilalt. Restul nu mai este decît o cursă între David şi Goliat.

— Perspectiva asta începe să-mi zîmbească.

— Excelenţa voastră ar fi învestită cu puteri depline şi ar dispune din plin de toate mijloacele de care ar avea nevoie pentru exercitarea puterii ?

— Vor fi şi ceva trupe la faţa locului ?

— Un batalion. Ceccopieri a şi pornit spre Tanusvár.

— Italieni. Cu atît mai bine.

— În afară de asta, veţi fi însoţit la inaugurare de un escadron de călăreţi.

— Ăştia-s mai impunători.

— Păi n-o să fie cine ştie ce complicaţii. Înţelepciunea excelenţei voastre va găsi cea mai bună soluţie. Domnilor nobili le place să facă tărăboi cît mai mare, dar respectul lor faţă de soldaţi e şi mai mare.

— Totuşi, trebuie să iau cu mine o gardă. Am găsit ! O să-mi aduc ciobănaşii mei de la moşia din Somogy şi-o să-i îmbrac în uniforme de panduri, că după cît îi cunosc eu pe pandurii din comitatul Tuhutum, legea şi credinţa lor le porunceşte s-o ia la sănătoasa de cum se iscă o încăierare, dar dacă-i am pe cuţitarii mei din Somogy, nu mă tem că haidamacii din Tuhutum o să mă arunce pe fereastră.

— O, doamne, dar casa comitatului nu are decît un singur etaj.

— Şi acela e scund. Iată, deci, încă o împrejurare încurajatoare. Ei, mă mai gîndesc pînă mîine dimineaţă, cînd o să-mi permit, *ilustrissime,* să vă comunic hotărîrea mea. Pînă una alta, însă, vă rog să binevoiţi a vă plictisi în castelul meu.

— O, cum puteţi spune aşa ceva ! Pentru mine,

orele petrecute în societatea excelenței voastre sînt cele mai plăcute.

— În sfîrșit, vă rog să nu uitați de insula aceea infectă.

— Și de pisica sălbatică. Asta va fi prima mea grijă la Viena, îl asigură domnul Hruszkay, înclinîndu-se și înnodîndu-și un colț al batistei. Iar în sinea lui se gîndi că atunci cînd cineva îți cere prețul unui lucru, tîrgul e ca și încheiat.

Orice om are un preț. Uneori un om mic are preț mare, altă dată un om mare are un preț mic. Ce-i, bunăoară, bagatela asta pentru un om ca Ponthay Adalbert ?

O pisică sălbatică ! Dar poate că pentru el cocioaba aceea dărăpănată are același *pretium affectionis* ca pentru actuala ei stăpînă legitimă.

Între timp, cei doi domni ajunseră la castel.

— Nu vă supărați, vă rog — întrebă deodată consilierul regal — cum îi spune acestei plante agățătoare din verandă ? Are niște ciorchini galbeni de toată frumusețea.

— Habar n-am ! se eschivă excelența sa. Poate că știe grădinarul șef. Ceva „scandens" sau „radicans" ; n-aș putea să vă spun precis.

Domnul Hruszkay Ferenc Xaver era un om politic plin de tact. Excelența sa domnul conte Ponthay Adalbert va primi numirea de comisar regal cu același curier care va aduce doamnei Sáromberky dezlegarea de interdicție de a intra în metropola austriacă. Amănuntul că acest document de absolvire trebuia să ajungă în mîinile doamnei în cauză nu direct, ci prin intermediul excelenței sale, era un fapt al cărui tîlc nu-l putea pătrunde decît un diplomat fin ca domnul consilier regal. Firește că delicata atenție a cîștigat prețuirea nelimitată a excelenței sale.

Deocamdată însă locuitorii insulei infecte nu trebuie să afle nimic din această întorsătură a soartei ; ei n-au decît să mai guste cîtva timp serenadele broaștelor și mirosmele smîrcurilor dospite.

Păi, la parăzi se pricep ungurii, nici vorbă, şi azi. Nimeni nu-i întrece. Nu, aşa ceva nu se poate. Dar ce este o paradă de azi faţă de acelea pe care le-au văzut sau le-au făcut părinţii noştri ?

Doar din povestiri mai ştim că a existat pe vremuri un magnat care avea un dolman bătut cu perle veritabile, atît de dese de nu se vedea postavul din el ! Dar celălalt, cu nasturii aceia poznaşi de la dolman ! Fiecare nasture era un ceasornic, şi, cînd începeau să bată, ieşea un cîntecel turcesc de toată frumuseţea ! Dar acel prinţ al bisericii care, cu ocazia instalării, îşi făcuse intrarea solemnă în oraşul de reşedinţă într-o trăsură cu şase cai, toţi şase cu potcoave de argint ! Şi unde mai pui că potcoavele de abia, de abia se ţineau şi dacă se întîmpla să cadă vreuna, era lăsată acolo, în pulberea drumului, pentru popor, în timp ce un potcovar de lux răsărea ca din pămînt şi bătea o nouă potcoavă, pe care-o aştepta aceeaşi soartă. Apoi, ducele acela faimos care, pentru o paradă ca asta, îşi făcuse mantia dintr-o pînză originală de Rubens (pictată, fireşte ; făcea vreo sută de mii de florini). Dar mai faimoasă decît toate acestea a fost parada cea mare de care a avut parte excelenţa sa domnul Ponthay Adalbert, atunci cînd, în calitate de comisar regal cu depline puteri, îşi făcu intrarea în judeţul Tuhutum.

Respectabilii domni din comitatul Tuhutum s-au bucurat întotdeauna de faima unor oameni de duh. De data aceasta au avut excelenta idee de a fixa adunarea comitatului în ziua cînd în Tanusvár se ţinea tîrgul anual de ţară.

In vederea acestui tîrg, încă din ziua Sfîntului Mihai, toată ţara se pune în mişcare. Şiruri nesfîrşite de care pornesc la drum din depărtări mari sau de mai aproape. Cizmarii din Debreţin, postăvarii din Oradea, olarii din Osgyán, negustorii de stambe din Szepes, negustorii de albăstreală din Fehérvár, negustorii de fierărie din Mecenzéf, negustorii de vinuri din Gönc, sticlarii din Uvegcsür, vînzătorii de

turte dulci din Kassa, turnătorii de cioaie din Pesta, croitorii de sumane țărănești din Miskolc, fabricanții de cuțite din Stosz, curelarii din Bratislava, giuvaergiii din Lőcse, tîmplarii din Komárom cu lăzile lor înflorite, meșterii de scule din Bakony — armeni, sîrbi, greci, evrei, negustori, samsari, geambași, băcani, curg într-una, înghesuiți în căruțe. Coșurile sînt încărcate cu lăzi pe care se ghemuiesc bărbați, femei cu șube-n spate; din coasta căruței parii de cort ies mult în afară. Din cînd în cînd se ivește cîte o cotigă plină de țigani, cîte o trupă de măscărici, cu toba mare așezată pe spatele căluțului dresat. Colac peste pupăză, ziua aceasta este și sorocul cînd se tocmesc ciobanii. Peste două mii de oieri se adună în oraș ca să se tocmească la un nou stăpîn, sau să cumpere clopote pentru berbecii turmei. Dar ceea ce dă proporții de adevărată grandoare tîrgului este un uriaș obor de vite ce face faima „Libertății" din Tanusvár în această zi de Sîn-Mihai. E aici o adevărată expoziție națională de tot soiul de dobitoace patrupede, folositoare omului.

Și excelența sa trebuia să-și facă intrarea în oraș o dată cu aceste valuri de noroade pornite la drum.

Ei, „Intre ape" a mai fost ce a fost, căci pe acolo noroiul nu se zbicește niciodată și drumul are un singur făgaș. Toate vehiculele trebuiau să înainteze cu precauție, pe urmele lăsate de primele care, căci cel ce încerca să iasă din făgaș se înfunda în glod de nici cu șase bivoli nu-l mai urneai din loc. Nici de înaintat nu prea era chip, căci în fața ta mergea, hurducîndu-se agale, carul cît o barcă al unui olar, încărcat pînă-n vîrf cu vase de lut, și cu asemenea vase nici dracul nu s-ar fi încumetat să alerge. Ceva mai departe, carul uriaș al unui slovac aducea un purcoi de site și ciururi: la cel mai mic hop praf s-ar alege din toată comedia.

E adevărat că excelența sa adusese cu sine drept suită un escadron de dragoni, dar la ce-i folosea într-un astfel de convoi? Nu-i rămînea deci decît să accepte cu răbdare tropăiala asta monotonă și să asculte strigătele de „dii!... ho!" ale căruțașilor.

Excelenţa sa se înfăşură în manta şi se retrase tăcut în fundul caleştii, repetînd, printre dinţi, înţeleptul proverb nemţesc: *Geduld bringt Rosen.*

Convoiul de căruţe trecu cu chiu cu vai podul. Deaici, şoseaua cu un singur făgaş se lărgea deodată într-un adevărat drum de ţară cu zeci de făgaşe; începea izlazul uriaş ce se-ntindea pînă-n zare. Din şoseaua pe care o părăseau, făgaşele o luau razna la dreapta şi la stînga, aiurea, pe pămîntul nimănui, peste şanţuri. Aici, aşadar, căruţele se grăbeau să iasă din şosea în cîmpul neted ca-n palmă. De-aici începea o întrecere în toată legea, cum s-ar zice: „Dă-i, băiete, că nici căruţa, nici calul, nici biciul nu-s ale tale!" Numai căruţele încărcate cu oale sau cu site şi cupeul aristocratic rămaseră pe drumul legalităţii, pe şosea: pe cele dintîi doar teoria echilibrului le împiedica s-o apuce peste şanţuri, pe cea din urmă însă respectul faţă de lege şi ordine.

Pe aici nu mai domnea noroiul, ci praful. Miile de căruţe ce alergau stîrneau nori de colb deasupra cîmpiei brăzdate de roţi. Firește că excelenţa sa era silit să-şi înghită cu răbdare porţia.

Ce puteau face călăreţii? Se proţăpeau şi ei la pod şi opreau căruţele ce veneau din urmă s-o apuce spre cîmp, împiedicîndu-le astfel să răscolească prăfăria în ochii şi în ceafa excelenţei sale. Cu toate acestea, excelenţa sa nu fu scutit de neplăceri, întrucît vîntul bătea din faţă.

Geduld bringt Rosen!

Pînă acum fuseseră numai căruţele, acum veneau ciurdele la rînd. Cirezi de boi, herghelii de cai, turme de porci şi de oi se revărsau din toate părţile, behăind, mugind, în sunetul tălăngilor.

Valurile de dobitoace opreau şi căruţele. Prin baricadele lor nu se putea răzbi. Şoseaua se umplu de porci. Ce să-i faci, dacă slăbiciunea lor cea mare este drumul unde pot rîma printre bulgări?

Excelenţa sa recurse acum la mijloace mai energice; porunci celor doisprezece flăcăi din Somogy, pe care-i adusese cu sine, îmbrăcîndu-i în haine de panduri, să-i deschidă calea. Oamenii îşi desfăşurară

harapnicele cu sfîrcul plesnei de sîrmă şi acţiunea lor fu încoronată de succes: pocnind în dreapta şi în stînga, reuşiră să împingă în şanţuri o mulţime de purcei şi de oi, în locul cărora cupeul putea să înainteze mai cu spor. Cei patru telegari se opintiră şi trăsura boierească începu să înainteze pe şoseaua plină de bulgări. Dar o neplăcere tot mai rămăsese: cînd roţile de la spate nimereau în vreo hîrtoapă, excelenţa sa era săltată zdravăn, gata-gata să spargă coviltirul caleştii cu capul. Însă, oricum: *Geduld bringt Rosen.*

Pe măsură ce înaintau, tot mai multe drumuri se împreunau, adunînd tot atîtea fluvii de care şi căruţe, care nu-şi mai găseau loc într-o singură albie. Aici harapnicele nu mai făceau doi bani, aşa că se simţea nevoia să intervină şi dragonii cu latul săbiei. Fireşte, toate acestea nu se puteau face fără o ploaie de înjurături. Însă: *Geduld bringt Rosen.*

In sfîrşit se apropiară de Tanusvár, ale cărui turnuri se zăreau din ce în ce mai limpede de după norii de praf! Niţică răbdare şi chinul s-a isprăvit.

Dragonii izbutiră de bine, de rău să înghesuie toate căruţele, turmele şi cirezile în partea nordică a şoselei, deschizînd drumul cupeului. Dar chiar în clipa aceea un nou pericol se ivi, un pericol a cărui pricină nu se ştia şi nu se putea ghici. Îi vedeai venind — şi atît.

Un nor gros de praf se apropia dinspre miazăzi: deasupra lui flutura ceva ca o zdreanţă de fum. În curînd se auziră şi nişte zgomote ciudate: zbierete furioase, zăngănit de clopote bălăngănite şi un bubuit din ce în ce mai puternic, de parcă un regiment de călăreţi ar fi venit, ropotind după comandă.

— Intraţi în ei — porunci atotputernicul domn — şi faceţi ce ştiţi!

Escadronul se desfăşură în linie de bătaie şi începu să înainteze spre misteriosul nor de praf.

Dar toată vitejia dragonilor se dovedi a fi zadarnică. N-aveau de-a face cu un duşman cu care se putea vorbi, ci cu cîteva cirezi de boi şi de bivoli ce năvăleau într-o învălmăşeală cumplită, apucaţi de

streche, asaltaţi de muştele columbace, insecte primejdioase, din care o mie pot ucide un juncan puternic şi de care nici omul, nici dobitocul nu se poate apăra. Cireada pe care o atacă aceste insecte nu se mai opreşte pînă la rîu.

După cîteva minute magnatul observă că escadronul său de dragoni se întoarce în galop, îngroşat monstruos cu tot felul de dobitoace cornute. Soldaţii aduceau duşmanul în spate.

Noroc că vizitiul s-a ţinut bine şi nu şi-a pierdut cumpătul, căci, dacă avalanşa aceasta, masa aceasta enormă de carne ar fi surprins trăsura excelenţei sale în mijlocul şoselei, şi dacă cei patru telegari cu sînge de zmeu s-ar fi speriat, ar fi ieşit o catastrofă cum nu s-a mai văzut. Dar vlăjganul avusese cap: zărind prin apropiere un pod mare ridicat peste un pîrău secat ce tăia şoseaua, atinse cu biciul urechea înaintaşului şi izbuti să se refugieze în acest adăpost, înainte ca primejdioasa năvală să fi ajuns acolo. Cireada de boi şi de bivoli, amestecată cu călăreţii, ocupă cu asalt şoseaua, răsturnînd în şanţ carele încărcate, clădăriile de site şi de oale, apoi se îndreptă cu furie spre zidul de care îngrămădite de cealaltă parte a şoselei. Vitele bolovănoase săreau peste care ca cei mai buni cai de curse englezeşti. Precupeţii se grăbiră, ce-i drept, să pună mîna pe pari, dar eroicele lor încercări de-a rezista nu dădură nici un rezultat. Bivolii, juncanii, înnebuniţi de-a binelea şi sfidînd moartea, năvăleau cu cozile în vînt spre baricade; în cîteva clipe făcură praf cîteva care, trecînd într-un iureş sălbatic peste rămăşiţele lor, însoţiţi de blestemele oamenilor frămîntaţi în copite.

Toate acestea se puteau urmări în tihnă de sus, de pe pod: cireada înnebunită nu putea să se urce pe el şi o luă la goană pe dedesubt.

— Am scăpat teferi, răsuflă uşurat excelenţa sa, cînd se termină iureşul.

Într-un tîrziu se adunară, care dincotro, şi dragonii. Unii îşi pierduseră scările, alţii coiful; puteau să le caute mult şi bine.

Dar un bine tot a ieşit din răzmeriţa asta bovină: tîrgoveţii s-au zăpăcit rău de tot, lăsînd drumul liber pînă la marginea oraşului. A căşunat, ce-i drept, şi puţină supărare prin faptul că scîrbosul neam de muşte, trimis în lume de către văgăunile stîncilor din Calambóc, drept plagă egipteană, n-a mai urmărit în grup compact cireada luată la goană, ci cîte un roi răzleţ a rămas în urmă să ia în primire pe călători. Cupeul contelui Adalbert fu învăluit deodată parcă de un nor de fum. Cît ai clipi din ochi, dolmanul vizitiului, galben pînă atunci, se făcu negru de musculiţe.

Patru flăcăi din Somogy fură nevoiţi să coboare din şea pentru a alunga muştele de pe boturile telegarilor, pe care îi conduseră apoi mai departe, ţinîndu-i de dîrlogi, ca nu cumva dobitoacele înnebunite de spaimă să răstoarne trăsura în şanţ. Excelenţa sa îşi continuă drumul în felul acesta, cu caii purtaţi de frîu, de parc-ar fi fost un prinţ elector.

Dar pentru a se pune şi el la adăpost, contele Adalbert îşi scoase din buzunar batista roşie cu roza vînturilor de culoare albastră în mijloc şi şi-o aşternu peste faţă în aşa fel, că roza albastră îi închipuia fizionomia. Excelenţa sa putea să vadă prin batista de mătase şi astfel zări ceata de şapte călăreţi ce se apropia, înarmată cu săbii şi carabine, cu nasturi de alamă pe dolmanele cu brandemburguri, cu pantalonii de călărie de asemenea încărcaţi de nasturi galbeni. Un bondoc, tuciuriu ca un ţigan, cu o pană de cocor înfiptă în panglica pălăriei, părea să fie căpetenia cetei. Altcum, era îmbrăcat la fel cu ceilalţi, doar că teaca sabiei lui era de aramă.

O fi vreo delegaţie, că altceva nu poate fi.

După obiceiul pămîntului, comisarul regal era întîmpinat în capul oraşului de un banderiu de călăreţi trimişi de comitat.

Aşa ceva părea să fie şi ceata ce se apropia.

E un semn bun totuşi că s-au gîndit să-l întîmpine. N-au trimis prea mulţi călăreţi, doar şapte, dar într-o împrejurare ca cea de azi şi atîta-i destul.

Ceata de călăreţi ajunse în dreptul cupeului. Căpe-

tenia tuciurie își struni calul și, întorcîndu-l în pași jucăuși într-o parte, scrută cu ochii pe sub poclit. Nu zări decît roza vînturilor de culoare albastră în loc de o figură omenească. Iar pe aceasta nu știa cum s-o apostrofeze.

— Ce te minunezi așa, domnule? se răsti la el, cu voce aspră, contele Adalbert.

Omul din fața lui îl recunoscu, după glas, și se îndreptă în șa, respectuos.

După pregătirile pe care le făcea, i se putea ghici intenția de a-i turna un discurs. Nu încăpea nici o îndoială în această privință. Începu cu glasul lui cam răgușit și dogit, dar solemn:

— Prea înălțate domnule comisar regal!...

Dar abia apucă să rostească aceste cuvinte și gura i se umplu de musculițe.

— Phi, phu! făcu oratorul, scuipînd în dreapta și în stînga, și abia izbuti să-și recapete graiul și să continue, mai bine zis să intre în subiect:

— Iată ziua slăvită a cărei lumină e acoperită de nori...

Dar musculițele nu-l lăsară să spună de ce e acoperită de nori. Erau prea multe.

— Iată ziua acoperită de slavă... phi, phu! mama lor de musculițe!

Contele Adalbert nu mai putea înghiți atîta slavă; de sub basmaua-i de mătase îl întrerupse pe orator, strigînd:

— Cine ești, ce ești dumneata, dom'le?

— Eu sînt Sajgato Hollofernes, căpitanul poteraşilor din cinstitul și nobilul comitat al Tuhutumului.

— Păi dacă ești căpitan de poteră, șterge-o și vezi-ți de hoții dumitale. Cară-te la iarmaroc și fă rînduială acolo, nu-ți pierde vremea pe aici scuipînd fraze și musculițe, ci lasă-mă să-mi văd de drum.

Sajgato Hollofernes îi îndeplini dorința, cu atît mai bucuros, cu cît, în mijlocul roiului de musculițe îi era într-adevăr greu să-și desfășoare elocvența.

Iar contele Ponthay Adalbert își dădu seama că primirea de care avusese parte nu era decît un aperitiv din ceea ce avea să-l aștepte în comitatul Tuhutum!

Auzi! Să trimită un poteraş în întîmpinarea comisarului regal! Nu pe unul din subprefecţi, sau, treacă-meargă, un pretor, ci nici mai mult, nici mai puţin decît un poteraş! După un augur ca ăsta, un roman ar fi făcut cale-ntoarsă cît ai bate din palme. Dar contele Ponthay Adalbert nu era roman, aşa că porunci vizitiului să dea bice fără milă cailor ca să apuce a intra în Tanusvár înainte de a se trezi cu hoardele temute în spate.

De data aceasta excelenţa sa avu noroc. Lăsînd în urmă oborul de vite, convoiul trecu bariera, cu călăreţii din Somogy în frunte, şi putu să intre, fără nici o piedică, în oraş.

La barieră se lua vamă pentru „caldarîm" — aceasta fiindcă în mijlocul pieţei se afla o pîrtie îngustă, cît o albie de pîrău, pietruită chipurile cu nişte bolovani albi, pe care însă nu cutează să se urce nici un om cît mai are vreo măsea sănătoasă în gură. Lui însă nu i s-a cerut nimic.

Tanusvár e un oraş ca toate celelalte. La periferia lui trebuie să treci printr-un şir de cocioabe ţigăneşti, apoi vine o stradă cu case acoperite cu paie, după care urmează un rînd de case acoperite cu şindrile năpădite de muşchi verzi, iar printre ele un grup de case acoperite cu şindrile noi — semn că partea aceea fusese, nu de mult, bîntuită de un incediu. În sfîrşit, iată-ne în piaţa mare. Acolo se află primăria — acoperită cu olane, dar cu pereţi coşcoviţi — spiţeria, dughcana cu pînzeturi şi, alături, băcănia, apoi un şir de case zugrăvite în verde sau galben; în unele se face săpun, în altele se argăseşte pielea: acestea sînt casele patricienilor burghezi. Ceva mai departe se află o altă piaţă, mai mică, unde se înalţă casa comitatului, faţă în faţă cu hanul cel mare „La soarele de altădată". Mai sînt apoi două biserici mari: turnul uneia are un foişor de unde paznicul vesteşte ora exactă, strigînd spre cele patru colţuri ale lumii; turnul celeilalte are de jur împrejur patru pui de turnuleţe. Ornicul din turnul calvin arată şase ceasuri

seara, cel din turnul păpistăşesc douăsprezece, crucea amiezii. Combinînd cele două cifre, muritorul care se pricepe la astronomie îşi poate da cu socoteala că o fi cam trei după-amiază.

Dar toate aceste amănunte bune pentru Baedecker dispar în zilele de tîrg, cînd, după cum se ştie, se clădeşte un adevărat oraş nou din lemn, în inima celuilalt.

De o parte şi de alta a străzilor se înşiruie rînduri compacte de şandramale.

Dat fiind că în ziua aceea nu era decît tîrg de vite, negustorii nu-şi scoseseră încă mărfurile, aşa că cele mai multe barăci abia atunci se înfiripau. Toate străzile erau blocate de mormane de scînduri, de bîrne; ciocanele, muchiile de topor izbeau, răsunau în toate părţile. Noroc că gornistul cetei de călăreţi era mereu în fruntea coloanei, tăind o pîrtie printre gloatele ce se căzneau să înjghebeze această babilonie.

Cam aşa ajunse domnul comisar regal pînă la primărie.

Acolo îşi alinie în piaţă escadronul de călăreţi, apoi îi trimise vorbă judelui să coboare pînă la el.

Lucru ciudat, excelenţa sa nu-şi adusese nici un secretar, nici un om de legi sau un practicant. Amănuntul făcea însă parte din caracteristicile lui. Excelenţa sa nu avea încredere în oamenii care se îndeletniceau cu scrisul, se temea că-i vînd secretele şi niciodată nu dădea ordine scrise, ca nu cumva, punîndu-şi-le pe hîrtie, să-i afle cineva intenţiile înainte de vreme.

Judele oraşului Tanusvár era un semidoct. Ce să mai lungim vorba, omul nu făcuse decît clasele de sintaxă. In schimb însă era un mare practician. Şi tatăl lui fusese jude. E adevărat că lumea nu se prea omora după slujba aceasta.

— Nu-ţi mai bate capul cu titlurile mele! se răsti contele Adalbert la omul blajin care umbla pe bîjbîite între „onorabile" şi „înălţimea voastră". Ascultă mai bine ce-ţi spun. Vezi escadronul de călăreţi? Să-i

așezi la cele mai bune gazde, să n-aibă de ce se plînge. Rămîn aici cît va fi nevoie de ei.

— Da, da ! se bîlbîi judele, scărpinîndu-se în ceafă.

— Apoi ia toate măsurile cuvenite ca crîșmarii să închidă numaidecît după miezul nopții. Cine nu se supune, va fi pus în lanțuri și dus în fața tribunalului militar, iar crîșma închisă.

— Da, da.

— La cel mai mic scandal, oastea va pune mîna pe arme și va face uz de ele, indiferent de persoane. Domnia ta răspunzi cu capul de ordine. Treaba dumitale cum te vei descurca.

De-a lungul străzii toate obloanele erau lăsate, nici un cap de femeie curioasă nu se arăta la ferestre ; numai cîteva slujnice s-au găsit să verse gălețile cu lături în canalul din stradă, tocmai în momentul cînd caleașca excelenței sale trecea hurducîndu-se prin fața lor și poate n-a fost decît o simplă întîmplare că pe strada îngustată de maghernițele precupeților tot atunci trecea, bălăngănindu-se de-a lungul șanțului de scurgere, o căruță prăpădită al cărei proprietar striga de pe capră ca un apucat : „Ceapă, cumpărați ceapă !“ Ocolind cu succes căruța cu ceapă, cupeul ajunse în sfîrșit cu bine în piața din fața casei comitatului unde, strecurîndu-se cu chiu, cu vai printre tractirurile de scînduri, dădu de bătrîna și venerabila clădire de pe vremea lui Bocskay.

Dar nici acolo nu-l aștepta nimeni ; poarta era închisă, numai în ușa mică mai stătea, cu sabia scoasă, un singur pandur în mundir albastru, cu șnururi roșii și galbene. Pandurii din Somogy, ai comisarului, purtau culorile lui pe mundirele împodobite cu șnururi roșii-albastre. Trecu cîtva timp pînă cînd noii veniți reușiră să convingă pe omul județului să deschidă poarta. În răstimpul acesta un scripcar, un biet țigan din aceia pe care pînă și cel mai prăpădit taraf îl alungă din sînul său, se strecură lîngă cupeu. Purta o căciuliță atît de mică în vîrful clăii de păr, încît era o adevărată minune că nu se rostogolea de acolo. Dolmanul i se închircise de asemenea din cale afară, de vreme ce mînecile îi ajungeau doar pînă la coate. Dol-

manul era de altfel singura haină ce-o purta în spate: prin găurile lui îi puteai zări sclipirea pielii brune, lucii, cu reflexe de mahon. Cît despre pantaloni, aceştia păreau a fi fost croiţi pe un om cît toate zilele. În picioare purta nişte cizme desperecheate, dintre care una mai era ce era, dar din cealaltă îi ieşeau degetele, fapt care îl silea pe bietul om să-şi ascundă cu grijă una din cizme — pe cea mai făţoasă, firește — căci dacă şi-ar fi ascuns-o pe cea mai prăpădită, s-ar fi chemat că umblă cu coţcării.

Scripca ţiganului era înzestrată numai cu trei strune şi arcuşul era dibăcit cu sfoară.

Făptura aceasta era prima şi singura care venise să-şi prezinte omagiile.

Cînta cu atîta zel un cîntec la modă încît şi gura şi sprîncenele participau parcă la sunetul viorii. De obicei, lăutarii acompaniau melodia, cîntînd şi din gură: *„Praf s-alege biata strună — da' zău nici plata nu-i glumă. Sus boierul Tanusváry, la mulţi ani!"* De data aceasta tuciuriul solist modifică cu multă ingeniozitate ultima frază: *„Sus, sus hehşelenţa sa; lha mulţi hani!"*

Nu mai încăpea nici o îndoială că omul fusese trimis aici, înadins, în bătaie de joc.

Contele Ponthay nu-i dădu însă nici o atenţie. Cupeul intră huruind pe lîngă găliganul acesta zdrenţăros şi, cînd ajunse sub boltitură, poarta se închise în urma lui. Răpănosul artist îi trăgea înainte, hăulind: *„Praf s-alege din biata strună. — Da' jău nici plata nu-i glumă."* Deodată, unul dintre flăcăii din Somogy ieşi la poartă, ţinîndu-şi o mînă la spate: „Ia fă-te-ncoace, mă cioară, şi ia gologanii ăştia!" — dar ţiganul avu atîta glagorie (sau poate fusese învăţat de cineva) să nu aştepte bacşişul; sări ca ars, îşi smulse căciuliţa din cap şi o rupse la fugă. Insă şfichiul harapnicului tot îl ajunse din urmă şi îl ciupi de pulpă, dar atît de strașnic, încît ţiganul se puse pe o fugă şi mai nebună.

Cupeul cu patru cai intră în curtea prefecturii; intrară, duduind, și cei doisprezece panduri călări. La atîta zgomot tot trebuia să se urnească vreun suflet de om în clădire.

In odaia de strajă, în afară de paznic, nu se mai găseau decît doi panduri; pe unul îl scuturau frigurile, iar al doilea își peticea cizmele, așa că nici unul nu putea să iasă. Doar dintr-un coridor lateral ce ducea la închisori se apropia agale intendentul clădirii, care era și pîrcălab, și în această calitate avea însărcinarea de a veghea ca robii să taie foile de tutun în fire cît mai subțiri. Temnicerul era un flăcău tomnatic, cu fața rasă, cu nasul pălit într-o parte și mustața tușinată. Purta și el uniformă de pandur și avea rang de plutonier. Era beteag de-un genunchi și din această pricină la fiecare pas ce-l făcea părea că vrea să se lase pe vine; dintre toate semnalmentele, acesta atrăgea cel mai mult privirea.

Puteai să-l arunci în stradă pe moșnegelul acesta ticăit? Slujea de mult la casa comitatului; îl cunoștea bine și contele Ponthay.

— Ei, Karakó, te mai doare osul de bou? îl întrebă cînd îl văzu apropiindu-se șontîc-șontîc.

— Cel de bou, nu, dar mă dor celelalte.

Poate nu știți că într-o zi un car încărcat trecuse peste piciorul lui Karakó, și toată lumea era încredințată că medicul comitatului — un adevărat făcător de minuni — reușise să-i înlocuiască întregul os betejit printr-un ciolan luat dintr-un bou zdravăn. (Peticeala bovină potrivindu-i-se domnului Karakó, de parc-ar fi fost făcut chiar pentru el. *Si non è vero...*)

— Dar excelența sa domnul prefect e acasă? îl întrebă în continuare puternicul magnat, în timp ce cobora din cupeu.

Inainte de a răspunde, domnul Karakó avea obiceiul să tușească, dregîndu-și glasul:

— Chhm, cm. Vă rog să mă iertați. Nu-i acasă. A plecat la moșie.

— Dar domnul primsubprefect ?
— Vă rog să mă iertaţi. A plecat în pustă.
— Şi nici domnul primnotar nu-i pe-aici ?
— Vă rog să mă iertaţi. A plecat la fermă.
— Şi domnul arhivar ?
— Vă rog să mă iertaţi. Nu vă pot servi. Habar n-am pe unde-o fi.
— Atunci, domnul primpretor ?
— Este acasă, în castelul nevesti-si, la Pogány-háza.
— Aşadar, n-a mai rămas suflet de om în casa comitatului ? Foarte bine. Şi unde sînt cheile de la odăile domnului Prefect ?
— Le-a luat cu sine excelenţa sa.
— Nu face nimic. Dar dumneata, Karakó, ai să stai pe-acasă, aşteptînd ordinele mele. Deocamdată n-am nevoie de nimic.
— Eu şi cu robii sîntem la dispoziţia excelenţei voastre.
— Mulţumesc.

Apoi încet, frumuşel, cu glas domol, Ponthay Adalbert dădu porunci oamenilor săi, luînd din vreme măsuri pentru orice eventualitate. Printre cei doisprezece flăcăi se găsea şi un meşter care reuşi să descuie pe rînd toate zăvoarele, încît n-au mai avut nevoie de lăcătuş. Casa prefectului fu silită să se deschidă cu toată ospitalitatea în faţa domnului comisar regal.

E adevărat că toate ustensilele necesare unui oarecare confort lipseau din ea : din bucătărie lipsea vesela de gătit, din bufet farfuriile şi paharele, din paturi lenjeria. Dar se găsi leac pentru toate. Excelenţa sa îşi trimisese încoace din bună vreme toată garnitura de sufragerie — un chervan întreg — cu bucătar cu tot. Cameristul lui venise cu acelaşi transport. De două zile toate lucrurile erau la „Soarele de altădată" ; trebuiau doar aduse încoace. Dar chiar dacă, din pricina unei întîmplări oarecare, ele n-ar fi fost acolo, excelenţa sa ştie cum trebuie să călătorească un boier ungur. In lada cupeului, avea toate lucrurile de primă necesitate : perne de cauciuc um-

plute cu aer, o față de masă din piele de căprioară, lădița de merinde cu fripturi reci și o scatolcă bine garnisită cu vinaturi. Flăcăii din Somogy rînduiră la iuțeală dormitorul și pînă să răsară de undeva bucătarul și cameristul, au și așternut masa. Nu lipsea nimic, afară doar de un tovarăș de ospăț. Dar poate că o să se ivească și un asemenea exemplar cine știe de unde.

Flăcăii avură grijă, firește, și de ei înșiși. E adevărat că oamenii prefectului nu lăsaseră în bucătărie nici măcar un ceaun pentru tocană, dar mușchiul haiducesc se frige și la frigarea de lemn, iar la măcelărie sau la cîrnățari oamenii găsesc tot ce le trebuie. Și dacă combustibilul nu este la îndemînă, se poate face rost repede: flăcăii n-au decît să urce în sala de ședințe și să aducă de la galerie cîteva bănci de stejar.

Petreceri — cîte vrei. Chiar în fața prefecturii, peste drum, se ridică șandramaua negustorului de acioaie, unde ciobanii încearcă felurite clopote pentru berbeci; în mijlocul pieței trupa de pehlivani și-a început activitatea, anunțată de toba mare, bătută amarnic, și de o flașnetă țiuitoare care o ține ceasuri întregi pe melodia cîntecului: *„Ia cocoșul dacă-ți place, ți-l dau pe zece pitace"*. Doi cerșetori, unul orb, celălalt ciung, s-au luat la întrecere lălăindu-și în cele două colțuri opuse ale pieței jalnicele bocete. Calviniștii, pe de altă parte, trebuie că au un mort însemnat, de vreme ce clopotele sună fără încetare. Sînt trei clopote: unul foarte mare, altul foarte mic, al treilea plesnit.

Deodată, tocmai în momentul cînd comisarul regal se pregătea să se așeze la masă, să înmoaie din bucatele pe care nimeni nu se găsea să i le îmbie, auzi un zgomot ciudat deasupra capului, de parc-ar fi umblat cineva acolo.

Sus, în vîrful clădirii se găsea o cameră de mansardă.

Cine-o fi locuind acolo?

Contele Adalbert sună (își adusese și clopoțelul)

şi-i porunci pandurului să-l trimită înăuntru pe intendent.

— Este cineva sus, deasupra capului meu, în donjon ?

— Chhm, cm. Mda, vă rog să mă iertaţi, sînt.

— De ce n-au plecat, din moment ce toţi ceilalţi au spălat putina ?

— Fiindcă n-au voie.

— Nu cumva-s deţinuţi ?

— O, nu, vă rog să mă iertaţi. Cum o să punem pe deţinuţi la etaj ? Locul lor e la beci, dar fug şi de-acolo. Cei doi domni de la mansardă sînt *homo regius* şi *homo capitularis*. Au fost trimişi aici de maiestatea sa pentru instalarea unor boieri în moşie, şi după regulile legii *homo regius* e obligat să rămîie la prefectură timp de şase săptămîni după instalare, să aştepte dacă nu cumva se iveşte vreo contestaţie.

Conul Karakó nu făcuse în viaţa lui cine ştie ce şcoli înalte ; nu ajunsese decît pînă la clasa de sintaxă, dar după experienţa atîtor ani şi după cunoştinţele juridice ce s-au lipit de el, se credea, oricum, în măsură să dea excelenţei sale ceva lămuriri în materie de drept public maghiar.

— Cum se numeşte domnul de care-mi vorbeşti ?

— Înălţimea sa Rézkuthy Barnabás, *assessor locumtenentialis*.

— Am auzit cîndva de numele lui. Şi celălalt ?

— Celălalt nu-i „decît“ un popă. Nu ştiu ce rang are, iar numele i l-am uitat.

— Are brîu roşu ?

— Drept să vă spun, nu m-am uitat. (Conul Karakó era un calvinist cu ceafă lată.)

— Tot aia-i. Ei, urcă-te, te rog, la cei doi domni şi invită-i în numele meu la un pahar de vin şi la o mică gustare.

Cu un picior şi jumătate conul Karakó făcu drumul greu într-un răstimp destul de scurt ; se întoarse şontîcăind şi dădu raportul :

— *Homo regius* îşi va prezenta îndată omagiile ; a rămas doar să se îmbrace în ţinută de gală, dar

homo capitularis vă roagă să-l iertaţi : azi e vineri şi omul e obligat să postească.

— Ei, pentru ca să poată posti şi mai bine, du-i te rog această cutie de sardele. Ştiu că nu se prea găsesc peşti pe-aici. Iar celălalt să nu mai facă atîta paradă de dragul meu, că „aici, la mine acasă" nici eu n-am pe mine decît un „bon jour" [1], precum vezi.

Domnul *assessor locumtenentialis* însă tot îşi îmbrăcă dolmanul verde, de gală, din postav de Manchester, îşi legă şi sabia la şold, ba cînd intră, avea la gît şi crucea ordinului leopoldin, gradul II, cu panglică de două degete la gît.

Acum, excelenţa sa îşi aduse aminte şi de chipul lui ; se întîlniseră o dată în anticamera ministrului de finanţe. O figură ca cea din faţa lui nu se uită cu una, cu două.

Ca înălţime, domnul Rézkuthy Barnabás nu atingea cinci picioare, dar ceea ce natura creatoare i-a refuzat în lungime, i-a dăruit cu prisosinţă în lăţime. Umerii domnului Rézkuthy erau atît de laţi, încît omul nu se putea strecura pe uşa cu două canaturi decît în dungă. După umeri urma numaidecît burta, care-i ţinea loc şi de piept, iar picioarele lui arătau ca nişte şunci care-au plecat la plimbare într-o pereche de cizme cu pinteni. În schimb braţele îi ajungeau pînă la genunchi. De înclinat nu se putea înclina, doar braţele şi le arunca înapoi, ceea ce însemna că face reverenţe.

Capul i se potrivea în toate privinţele cu statura. Era o adevărată întruchipare a cvadraturii unui cerc: era colţuros, dar, luat în întregime, arăta totuşi rotund. Un astfel de cap nu se putea pleca şi ploconi, căci nu dispunea de gîtul necesar. Faţa domnului Rézkuthy nu putea exprima decît mînie şi mîndrie, îndărătnicie şi răzbunare ; pe obraji, pe frunte, nu i se vedeau decît nuanţe de roşu bătînd în purpuriu. Bărbia, nasul, fruntea, toate-i erau despicate ; gura, cu maxilarele repezite înainte, cu mustăţile teribile şi zbîrlite ce-i împodobeau buza de sus, era crîn-

[1] Halat de casă (n. r.).

cenă. Dar sprîncenele de leu! Cînd şi le încrunta, părul scurt, aspru ca al mistreţului, cobora adînc pe frunte, iar cînd şi le ridica, părul fugea în vîrful capului, iar ochii, mai bine zis, ochiul (pentru că numai unul singur mai avea) i se holba ca ceapa şi cînd privirea acestui ochi se pironea asupra cuiva, acel cineva fără-ndoială îşi aducea aminte de îngrozitoarele poveşti cu ciclopul Polifem. Cînd începea să vorbească, glasul lui părea un adevărat pui de tunet.

Ei bine, domnul acesta era cea mai fricoasă creatură de pe faţa pămîntului. Adevărată întrupare a fricii, dar nu a fricii palide, ci a celei stacojii. Nu s-a pomenit un miez de alună mai mic într-o coajă de cocos mai mare.

Am descris îmbrăcămintea şi armătura ilustrului *homo regius*, dar aceasta din urmă trebuie întregită cu un baston zdravăn de trestie spaniolă, cu mîner de fildeş şi cu ciucuri de curele, pe care de asemenea nu-l părăsea niciodată.

Excelenţa sa primi cu un rîs cordial pe domnul care îşi vîrî pe uşă, unul după altul, umerii.

— Ei, ei, *illustrissime*, nu v-am poftit la duel, ci la o masă modestă! Ce naiba v-aţi împopoţonat cu atîtea arme? Mai bine-aţi fi adus un cuţit şi-o furculiţă.

Dar domnul Rézkuthy avea şi cuţit şi furculiţă. Teaca de argint, în care orice om cu scaun la cap îşi poartă cuţitul şi furculiţa, era la locul ei, înfiptă în tureatca cizmei. Nimic nu-l putu însă îndupleca pe *illustrissim* să renunţe la sabie.

— Mă rog, mă rog. Aşa e portul unguresc. Sabia e o parte integrantă din costumul maghiar. Chiar cînd sîntem invitaţi de maiestatea sa la un prînz de gală, o luăm cu noi şi o ţinem între genunchi. Altfel, un om care umblă în costum unguresc, dar fără sabie e luat drept fecior de casă. Pînă şi noaptea stau cu sabia lîngă mine în pat. Sabia asta, de pildă, a fost de faţă şi la asediul cetăţii Buda.

— Dar lasă măcar ciomagul din mînă, *illustrissime*.

Rézkuthy își propti bastonul de speteaza scaunului pe care se așează, ca să-l aibă la îndemînă.

Excelența sa trecu numaidecît la miezul problemei, adică se apucă să taie pulpa de viței fript, așezînd feliile pe farfurioarele de argint pe care le adusese de acasă, în timp ce dintr-un toc-minune ieșiră la iveală cîteva păhărele de argint pentru deliciosul vin de Sombor.

În timpul acesta domnul Rézkuthy Barnabás se uita neliniștit înapoi. O fereastră, cu storuri cu tot, era deschisă.

(Nu pricep de unde își iau magnații aceștia pielea, de stau toți cu geamurile deschise. Nu se prinde de ei nici reumatismul, nici gripa. De asta se duc pe copcă nobilii mai mărunți, cînd se umflă în pene încercînd să se măsoare cu ei.)

— Poate că nu-ți place să stai cu fereastra deschisă, *illustrissime?*

— Să vă spun drept, nu-s deprins; din pricina capului. Acasă în permanență stau cu căciula-n cap.

Contele Adalbert chemă pandurul de serviciu și-i porunci să închidă și fereastra și oblonul.

Illustrissimul era în sfîrșit mulțumit. La drept vorbind nu de curent se temea dumnealui, ci de altceva: prin fereastra deschisă, orice haimana ticăloasă putea să arunce o lămîie sau mai știu eu ce, drept garnitură la friptura rece.

— Ei, dar acum o să se facă o căldură, de-o să ne lovească damblaua, spuse contele. Eu zic să ne dezbrăcăm, *illustrissime.*

Și contele își scoase într-adevăr surtucul.

— Poftiți, excelență, ca la dumneavoastră acasă; dinspre partea mea, sînt deprins cu căldura, spuse domnul Barnabás, scuzîndu-se și apărîndu-și dolmanul, cu toate că se sufoca în haina-i încheiată pînă la gît, iar mai tîrziu, cînd începu să-l înfierbînte și vinul, fața îi dogorea ca o plită încinsă.

Și *illustrissimul* avusese într-adevăr dreptate cînd ceruse să se închidă fereastra, căci abia au ajuns la friptura rece de căprioară, cînd se auzi deslușit o lovitură tocmai în oblonul ferestrei cu pricina. Ci-

neva aruncase o piatră în geam — sau poate altceva, căci pietre nu se prea găseau pe-aici ; trebuie să fi fost un obiect mai moale.

Faţa *illustrissimului* nu păli, aşa ceva era cu neputinţă, ci încremeni. Unicul său ochi se opri ţintă în gol, în timp ce cu o mînă începu să dibuie mînerul săbiei şi cu cealaltă să-şi pipăie crucea leopoldină ce-i atîrna de gît.

— Aţi auzit, excelenţă ?

— Ce ?

— Lovitura din geam.

— De ce să ne batem capul cu ea ? Poftește din friptura asta de căprioară.

Dar pe gîtul domnului Barnabás n-ar mai fi lunecat pentru nimic în lume nici o bucătură de friptură.

Mormăi doar, scrîşnind din dinţi :

— Sînt teribili. Ce neam de oameni, excelenţă ! Ingrozitori, atît pot să vă spun. Nimic pe pămînt nu e sfînt în ochii lor ! Neam fără dumnezeu. Au rămas tot nişte păgîni, ca pe vremea cînd au pornit din Asia. Numai la rele te poţi aştepta din partea lor dacă te pune mintea să-ţi faci de lucru cu ei.

— Nu trebuie să vă fie frică de ei nici cît negru sub unghie. Ei, încă un păhărel de Sombor !...

— Frică ? Mie ? protestă cu mîndrie domnul Barnabás. Niciodată ! Balauri să fie şi nu mi-e frică ! Nu mi-e teamă nici de-un vulcan în erupţie !...

— De curent vă temeţi totuşi, *illustrissime !*

— De curent da, dar nu de nişte ciurucuri de oameni. *Iustum ac tenacem propositi virum... Nec civium ardor prava iubentium !* Nu tremur pentru mine ci pentru excelenţa voastră. Păcat că regimentul acela de dragoni n-a fost încartiruit aici în curtea prefecturii, mare păcat ! De mine unul vulgul nu îndrăzneşte să se atingă. Cînd ies în stradă cu această panglică a ordinului leopoldin de gît, mulţimea se dă în lături cît ai clipi din ochi, ca Marea Roşie în faţa lui Moise. Un murmur străbate întreaga masă : „Vine *homo regius !*“ Toată lumea ştie că persoana

mea e sacră și inviolabilă! Știe că cel ce se atinge de mine se atinge de însăși persoana regelui.

Domnul Rézkuthy își sublinie aceste vorbe mari cu gesturi tot atît de mari. Un pumn îi spînzura în aer, celălalt izbea fără răgaz în masă, în timp ce glasul lui tuna și fulgera.

In momentul acesta oblonul răsună de o altă lovitură, mult mai puternică decît cea dintîi.

La zgomotul acesta, domnul Rézkuthy Barnabás se făcu deodată atît de mic, încît aproape dispăru sub masă și îngînă cu glas subțire, de clapon:

— Ați auzit?

Urmă apoi a treia, a patra lovitură, repede, una după alta.

— Ei bine, vreau să văd ce mai e și asta! strigă contele Adalbert sărind de la masă și îndreptîndu-se cu pași grăbiți spre fereastră.

— Pentru numele lui dumnezeu, nu vă duceți acolo, excelență! Nu vă expuneți! Dac-o fi o petardă...

Contele nu se lăsă oprit.

— Luați-vă cel puțin dolmanul, puneți-vă calpacul de comisar regal.

— Pe dracu! Mi-e asudat capul de parc-aș fi la baia de aburi.

Deschise brusc fereastra, dădu la o parte obloanele și strigă jos spre piață (la ora aceasta era întuneric beznă și în tîrg nimeni nu risipea gazul pentru felinare):

— Cine ești acolo, mă? Ce vrei?

Răspunsul aduse cea mai plăcută deziluzie: nu domnii nobili zurbagii aruncaseră în geam, ci cameristul și bucătarul, care sosiseră cu carul încărcat și, fiindcă la poarta prefecturii bătuseră degeaba (seara, după stingerea dangătului de clopote, orice om cinstit se culcă și pandurii sînt și ei oameni cinstiți), oamenii se văzură nevoiți să recurgă la alt expedient, lovind cu bulgărași obloanele ferestrelor prin care zăriseră strecurîndu-se ceva lumină.

Așadar sosiseră cu bine toate cele necesare pentru ospețele de gală — și acesta era lucrul cel mai de căpetenie.

— Ei, *illustrissime* — spuse contele — de-abia acum o să ne-așternem la trai bun. A sosit bucătarul.

Domnul Rézkuthy Barnabás își vîrî în teacă sabia scoasă pe jumătate.

— Să le pară bine că au scăpat! Eram gata să cobor, să risipesc pe rebeli.

Și subit îi reveni pofta de mîncare; se simți în stare să înfrunte și a doua cină.

CLIENȚII OBIȘNUIȚI AI „SOARELUI DE ALTĂDATĂ"

După mărturiile demne de crezare ale localnicilor, „Soarele de altădată" era cel mai vechi han din Ungaria.

Trebuie să spunem de la început că hanul era proprietatea unui composesorat. Amănuntul acesta ne face să înțelegem dintr-o dată de ce căzuse tencuiala de jur împrejur de pe ziduri, în așa hal că oricine putea constata cu ușurință pînă unde era zidit din cărămidă și de unde începeau pereții de vălătuci. Acoperișul de șindrile era cîrpocit în fiecare an, din care pricină avea aspectul unei broderii. Deasupra porții atîrna o tablă mare de fier pe care ar străluci, dacă ar avea putere, soarele de altădată, care pare a fi într-adevăr foarte vechi, de vreme ce s-a înnegrit de tot.

Orice vehicul intrat pe poartă trebuia să treacă, inevitabil, printr-un mic *salto mortale,* o zguduitură cumplită, cauzată de firimiturile de fîn și de paie ce s-au îngrămădit în fața ei în decursul vremii. Au dreptate savanții care afirmă că pămîntul crește!... Din scara ce ducea la etaj nu lipsea decît o treaptă, dar nu era nici o nenorocire: cel care a făcut o dată un pas greșit și și-a mușcat limba, va ști să aibă mai multă grijă a doua oară.

Hanul avea vreo șase camere pentru clienți. Numai că în nr. 4 hangiul întinsese la uscat niște piei de

oaie şi-n nr. 3 se năruise tavanul (e mult de-atunci). Nr. 5 se bucura de avantajul de a avea un geam ce dădea spre grămada de gunoi (pe care însă, din pricina stratului gros de praf de pe geam, clientul n-o vedea). Nr. 2 era mult mai sănătoasă, întrucît avea două geamuri sparte (dar dacă clientul îşi atîrna mantaua în fereastră, vîntul nu mai bătea).

Pereţii tuturor odăilor (în unele şi tavanul) erau acoperiţi cu iscăliturile clienţilor care petrecuseră aici. Printre nenumăratele nume se puteau citi şi versuri frumoase şi dictoane pline de o amabilă înţelepciune. Inscripţiile reprezentau, firește, o muncă de ani îndelungaţi, iar faptul acesta dovedea cîtă pietate domnea la han: în altă parte ele ar fi fost văruite de mult. Ferestrele erau de asemenea acoperite de nume scrijelite în sticlă, fie cu diamantele inelelor, fie cu cremene.

De închis şi de încuiat nu se închidea şi nu se încuia nici o uşă. Dar cine voia s-o ţină închisă, n-avea decît s-o proptească cu un scaun. De altfel, n-avea nici un rost s-o închizi. Şobolanii se puteau furişa, oricum, pe sub uşă, pe unde îşi făcuseră o gaură respectabilă cu dinţii.

Dar clienţii „Soarelui de altădată" nu erau oameni mofturoşi. Ştiau că în Serbia sînt hanuri şi mai proaste. Nu mai vorbim de hanurile din Ţara Romînească. Dacă se întîmpla ca cineva să se plîngă, era poftit imediat să se ducă acolo. Aici cel puţin erau trei paturi în fiecare odaie, cu paie proaspete în aşternut; pînă şi şoarecii din paie erau din anul acesta. Apoi, femei nu trăgeau la hanul acesta. (Ce nevoie aveau femeile să călătorească? Locul lor era acasă.) In schimb, în timpul iarmaroacelor, veneau negustori, samsari, precupeţi cinstiţi, cu vază, care nu-şi pierdeau vremea în odăi, ci îşi vedeau de clienţi; boarfele însă trebuiau să le lase la han.

Şi-n plus, găseai aici şi o sală mare, cu pereţii albaştri de sus pînă jos, (spoită cu piatră vînătă). Era o plăcere să dansezi în sala asta cu podelele coşcovite, dar altfel, luxoasă nevoie mare. Avea de pildă chiar o oglindă măreaţă. Cine se uita în ea îşi vedea

fața lungită ca o curcubetă. Ba pe pereți mai străluceau și cinci tablouri: Europa, Asia, Africa, America și Australia, reprezentate prin cîte o frumusețe feminină. Din picurii de seu îngrămădiți pe podele se putea ghici că la petrecerile simandicoase intra în funcțiune și un candelabru cu șase brațe ce atîrna de tavan. Acum candelabrul avea altă întrebuințare: pe brațele lui erau întinse la uscat cîteva cununi de ceapă.

Dar nu în asta consta gloria „Soarelui de altădată", ci în faptul că în șopronul lui încăpeau toate căruțele și caleștile musafirilor ai căror cai erau adăpostiți în grajd; și acesta era cel mai de seamă lucru. Pe urmă, cele două săli de mese de la parter... La stînga sala pentru fețele boierești, la dreapta sala „dumnealor", a tîrgoveților. Locul prostimii era în fund, pe lîngă tejghea. Ambele săli erau boltite. Ziua, amîndouă erau întunecate, dar seara, cînd se aprindeau lumînările, păreau și mai întunecate. Pereții lor erau cafenii de fumul lulelelor și scîndurile podelelor atît de tocite, încît nodurile își scoseseră capul din ele. În fundul sălii boierești se găsea și o masă de biliard, folosită mai mult pentru dormit. Scaunele, mesele, toate erau din lemn tare; pe fiecare din ele se putea zări stampila composesoratului.

Chelneri nu erau. Cîrciumarul — pe nume „domnul Dabajkó" — servea singur, oricîți clienți ar fi avut. Tatăl său și bunicul său fuseseră cîrciumari tot aici. Dabajkó era un omuleț bondoc, dar sprinten, care știa să fugă cînd vrea.

Deocamdată însă, cît ținea tîrgul de vite, n-avea nici un motiv să renunțe la tabieturile-i obișnuite. Stătea în odaia boierească, cu coatele rezemate în fereastra ce dădea spre piață și se uita peste umăr la carele ce intrau, scîrțîind, pe poartă. Din cînd în cînd își întorcea capul să vadă cine a intrat pe ușă, dacă făcea să coboare pentru el de pe podina de sub geam.

În piață, domnii nobili se adunau unul cîte unul; de o parte cocorii, de cealaltă vulturii. Cei dintîi se cunoșteau după penele albe, ceilalți după penele negre. Cîte un agent electoral își strunea adepții.

— Eşti şi tu pe-aici? murmură ca pentru el domnul Dabajkó. Ca orice om deştept, conu Dabajkó prefera să-şi vorbească sieşi. Păi atunci ştiu că azi o să se încingă aici un chiolhan de pomină. Fireşte, de la o pomană ca asta, nici vorbă să lipsească Csunyi Laci.

Omul coborî din căruţă, intră val-vîrtej în sală şi începu să strige cît îl ţinea gura, cerînd hrană pentru el şi pentru cai. Apoi, cînd văzu că nimeni nu se sinchisea de el, ieşi din nou.

O caleaşcă trasă de patru cai intră în amarnice pocnete de bici, pe sub bolta porţii. Vizitiul stătea la spate, ţinînd un prepelicar în braţe; boierul mîna singur cei patru telegari. Era un flăcău frumuşel, fercheş, cu bărbia şi mustăţile blonde, cu părul încreţit, în costum de vînătoare.

— Ai venit prea devreme, Bakala Peti! îşi spuse domnul Dabajkó. N-a sosit încă nici un gogoman.

Fercheşul cavaler intră de asemenea în sală. Văzînd că e goală dădu să se-ntoarcă, dar în ultima clipă îl zări pe cîrciumar.

— Servus, Dabajkó!

— Servus, moaş-ta pe gheaţă! mîrîi cîrciumarul cu faţa întoarsă spre stradă. Mai bine mi-ai da banii pentru ovăzul ce mi l-ai mîncat timp de doi ani, şi nici nu se gîndi să se întoarcă.

— Ai o odaie rezervată?

— Pentru cine, pentru ce? Tot n-o să dormi 'mneata în ea.

— Păi pentru geamantan.

— Spune oamenilor să-l pună aici, după uşă. Îl cunoaşte toată lumea. N-o să ţi-l fure nimeni. Toată lumea ştie ce ai în el.

— Ei, ce am?

— Ce să ai? O cămaşă şi douăzeci şi patru de gulere.

Domnişorul rîse cu poftă.

— Dar valiza asta mică pune-o totuşi mai la adăpost. Ştii ce este în ea?

— Da, cărţi de joc.

— Ei, dacă-ţi cere cineva, din astea să-i dai.

— Pune-o acolo în dulap.

Apoi spilcuitul cavaler își fluieră cîinele și plecă fredonînd.

Iar domnul Dabajkó începu să-și șoptească:

— Mda, da, bine-nțeles; Zöld Marci[1] o să moară pe spînzurătoare, știu, pe cînd ăsta... Nu-și încheie fraza.

Vizitiul de gală, împreună cu un băiat de țăran tocmit cu ziua, începură să plimbe prin piață caii noului sosit. Cînd trecură prin fața ferestrei, Dabajkó îl opri pe vizitiu.

— Ei, Jóska, ai aflat în sfîrșit unde stați?

— Ba! Sînt doi ani de cînd mi-e stăpîn dumnealui, și de atunci umblă mereu dintr-un sat în altul; n-a fost încă acasă.

În acest timp fercheșul domnișor se amestecă printre electori. Făcea parte și el din penele negre.

Deodată o mișcare neobișnuită se stîrni prin piață. Cupeul comisarului regal sosise în fața clădirii prefecturii, care se afla peste drum.

Bakala Peti avusese grijă să trimită pe scripcarul tuciuriu în întîmpinarea înaltului demnitar.

Trepădușii electorali se împărțiră în două tabere. Cocorii erau pentru o politică de abținere și, în consecință, îndată ce zăriră cupeul și suita lui, năvăliră în sala mare din stînga, vulturii în schimb rămaseră în piață și stîrniră o gălăgie monstră, care nu avu însă urmări.

Bakala Peti se întoarse în sala boierească și, agitîndu-și bastonașul cu ținte de argint, începu să dea porunci în dreapta și-n stînga.

— Eu, domnule Dabajkó atît îți spun: să nu îndrăznești să-i dai calului nici un grăunte de ovăz, nici o oca de vin!

Domnul Dabajkó îi răspunse, mormăind domol:

— Nu cumva are și „ăsta" obiceiul de a nu-și plăti ovăzul?

La aluzia clară a hangiului, domnișorul strîmbă din nas și o șterse cu pași săltăreți.

Dar iată că sosiră în sfîrșit și cîțiva din vechii

[1] Haiduc vestit în Ungaria (n. r.).

clienți pentru care făcea să părăsești fereastra. Aștia, la toate tîrgurile veneau cei dintîi. Erau, de altfel, oamenii cei mai serioși — asta se vedea cît de colo. Primul, un mare negustor din Serbia, al doilea, un măcelar angrosist din Debrețin. Își aveau locul lor neschimbat în colțul dintre sobă și masa de biliard. Amîndoi se grăbiră să și-l ia în primire. De obicei soseau primii și plecau ultimii. În timpul cît petreceau aici, sugeau un clondir, nouă (nouă, nu două) și vreo treizeci de cești de șvarț. Sîrbul era înarmat cu un ciubuc, măcelarul din Debrețin cu o pipă mare de spumă. Primul vorbea într-una, explica, striga, gesticulînd necontenit cu amîndouă mîinile, în vreme ce ungurul tăcea, dar pînă și treaba asta o făcea încet de tot. Doar din cînd în cînd își deschidea gura și rostea un cuvînt pe care însă numai o ureche deprinsă îl putea distinge. Domnul Dabajkó, de pildă.

— Crrșm! (Asta înseamnă: crîșmare!)

— Ce doriți?

— Inc-un șf! (Adică: încă un șvarț!)

(Cetățeanul, comod pînă-n măduva oaselor, pronunța tare greu începutul și sfîrșitul cuvintelor.)

Apoi bocănea cu fundul buteliei.

— Din vrăjm!... Vorba aceasta tătărească însemna: „Din ăla, vrăjmașu". Așa se numea vinul de Dioszeg din 34.

În vremea asta își făcu apariția o nouă căruță și intră, clătinîndu-se pe poartă. O căruță fără arcuri, cu coviltir și jeț de piele, trasă de trei cai. Pe jeț ședea un domn cît o prăjină. Omul era într-adevăr atît de înalt, încît dacă și-ar fi întins gîtul, ar fi spart coviltirul. Poate asta să fi fost pricina pentru care își ținea capul mereu înclinat. Fața noului sosit era aspră, scobită, de parc-ar fi fost din piele de rinocer, mustățile-i roase (roase, nu rase), ochii mereu încruntați, sprîncenele trase în jos, șapca cu cozoroc trasă pînă pe nas.

— Ehei, bombăni în sinea lui domnul Dabajkó. A sosit și „matelegul tichi-flichi". Știu c-o să aibă de lucru!

Porecla aceasta a noului sosit era de proveniență populară și însemna: matematician autorizat prin lege. Va să zică dumnealui era inginerul oficial al comitatului.

Înainte de orice, inginerul era un om practic. Lucrul acesta se vedea și din faptul că era singurul funcționar din județ care nu ținea casă proprie în orașul de reședință și prefera să tragă la han, întrucît îl costa mai puțin. Pe de altă parte se știe că la rude nu se poate lucra nimic. Iar domnul Mántay Moric era obsedat de muncă, oriunde s-ar fi dus. Dovadă cutiile mari de tablă ce zăceau în codîrlă. Uneori lucra pînă-n zori, în timp ce oaspeții benchetuiau în sala de sub el.

Dar domnul Mántay nu se pricepea numai la compas, ci la toate științele din lume. Așa se explică de ce fu asaltată căruța lui, în momentul cînd se opri sub poartă, de o mulțime de muritori, cu fel de fel de necazuri, încît bietul om de-abia mai reuși să coboare. Se țineau după el, îl apucau de pulpanele mantalei, în timp ce omul urca scările și nu-l lăsau din mîini pînă ce nu le asculta păsurile. Iar el îi certa, îi suduia și încerca în fel și chip să scape de ei. „Ce-s eu? Avocat? Doctor? Nu cumva mă luați drept jandarm? Ce-s eu? Papa de la Roma? Ei, drăcie! Ce vreți? Să mă fac și lăcătuș?" Dar pînă la urmă dădea fiecăruia un sfat, o mînă de ajutor, ba, purtînd cu dînsul o întreagă farmacie omeopatică, împărțea bolnavilor pe loc un praf, o pilulă, care ori îi tămăduia, ori nu; altă posibilitate nu era.

— Așa-i trebuie! Cine l-a pus să învețe atîta? își spuse domnul Dabajkó. Ei, asta-i bună! Uite și pe domnul jude... Ce l-o fi aducînd pe-aici?

Prin geam omul zări pe judele orașului, care traversa piața, îndreptîndu-se spre han însoțit de un pandur.

Își protăpi coatele și mai hotărît în geam.

Domnul jude îl strigă pe nume: „Domnule Dabajkó, domnule Dabajkó!" dar hangiul se făcu a nu-l auzi. Omul stăpînirii îi trase o palmă zdravănă peste obrazul din dos. Ei, pe asta o auzi domnul Dabajkó.

— Domnule Dabajkó! A sosit comisarul regal.

— L-am văzut, vedea-l-aş fiert în zeama lui.

— Da, da' vezi c-am dat de bucluc. Excelenţa sa m-a vîrît în nişte sperieţi de mă junghie şi acum prin coastă. A poruncit ca la miezul nopţii toate cîrciumile şi hanurile să fie închise şi oaspeţii scoşi cu lopata. Altfel, ne pune pe amîndoi în fiare şi ne trimite, legaţi unul de altul, la Arad.

— Tii, drăcie! Păi asta nu miroase-a bine.

— Nu, de loc. Şi dacă nu te supui, comisarul regal face cazarmă din hanul dumitale.

— Da' ce te faci cu musafirii dacă ţi-i aduce dracul pe cap?

— Treaba dumitale cum te descotoroseşti de ei. Eu una ştiu: la douăsprezece, toate încăperile hanului să fie goale, altfel vei avea de furcă cu călăreţii.

— Eh, măcar dac-aş şti cînd e douăsprezece. Turnul calvinilor acuşi-acuşi o să-l bată... Cel al papistaşilor o să-l bată de-abia mîine dimineaţă.

— Uită-te şi dumneata la ceasul solar.

— Parcă poţi vedea ceva noaptea...

— N-ai decît să-l luminezi cu un felinar.

— Lăsaţi-mă-n pace, dom'le, cu glumele astea răsuflate. Parc-ar fi din calendarul de anul trecut. N-aţi vrea mai degrabă să-mi împrumutaţi ceasul de buzunar?

— Ţi-l dau bucuros, numai că de cinci săptămîni nu mai merge.

— Nici o grijă! Daţi-mi-l, că-i aici Moric şi-o să-l îndrepte el.

(Pe inginer, între ei, surtucarii nu-l numeau decît Moric. În tot comitatul nu mai găseai unul cu acest nume.)

— Poftim. Dar nu uita ce ţi-am spus, că altfel ne ridică pe amîndoi.

Domnul Dabajkó îşi părăsi clienţii (sosiseră cîţiva între timp) şi alergă sus pe scări, la nr. 1.

Nr. 1 era odaia în care obişnuia să tragă domnul inginer, cînd venea la Tanusvár. Spre cinstirea lui, odaia era văruită. Domnul Moric se chinuia tocmai să scoată afară pe ultimul vizitator care venise să se

plîngă de vecină lui, o vrăjitoare, care i-a încurcat maţele.

— Bine-aţi venit la noi, stimate domnule inginer, îl salută domnul Dabajkó. Tii, da' multe catrafuse aveţi! Cum de nu le pierdeţi pe drum?

— Păi, le ştiu cîntecul, domnule Dabajkó. N-ar strica să-l înveţi şi dumneata. Toate boarfele astea de drum le pun în nişte versuri. Din hexametru nu-i chip să se piardă nimic:

Raniţă, geantă, vinaţuri şi şubă, măciucă şi-umbrelă.
Flintă, chisea, legătura cu chei şi cutia rotundă.

Uită-te şi dumneata dacă lipseşte vreuna.

— Dar drăciile astea n-au mai încăput pesemne în versuri.

— Păi alea-s sculele cu care-mi fac eu meseria, aşa că nu le pot uita. Dar dumneata de ce te plîngi? Vrei cumva vreo ţidulă pentru şobolani?

— Ba de loc. Alta-i buba. Vedeţi ceasul ăsta? S-a oprit şi mie-mi trebuie neapărat să ştiu cînd e miezul nopţii.

— Da' ce-s eu? Ceasornicar? se răsti inginerul la el.

Dar, în cele din urmă, s-a învoit şi i-a luat ornicul din mînă, a deschis capacele, a suflat în el, l-a scuturat, apoi l-a învîrtit cu cheiţa lui. (Ceasul nu avea alt cusur.)

— Ei, iaca, merge. Poţi să-l iei. Stai! Dă-l puţin încoace, să-l potrivesc după al meu.

— Mulţumesc din suflet.

— Şi nu uita să-mi trimiţi, la ora nouă, o friptură la grătar şi o jumătate de oca de vin acrişor; pînă atunci nimeni să nu mai calce pe aici, că am de lucru.

— Dar are să fie o gălăgie colo jos...

— Păi, din partea mea, pot să sune şi trîmbiţele lui Iosua, că dacă mă afund în muncă, nu le mai aud.

— Ce fire! Bună, nu zic... Dar oamenii tot o să vă bată la cap cu necazurile lor.

— Am eu ac şi pentru cojocul lor.

— Da, dar uşa nu se închide nici acum cu cheia. De trei ori l-am chemat pe lăcătuş s-o vadă, şi ne-a

spus că n-o poate repara. Ar fi nevoie de-o broască nouă.

— Las' c-o repar eu. Acum du-te la clienţii dumitale, că uite, au şi-nceput să curgă, valuri-valuri.

În sfîrşit se descotorosi şi de domnul Dabajkó.

Domnul Dabajkó însă murea de curiozitate şi voia să afle cu orice preţ prin ce mijloace diabolice va reuşi inginerul să încuie uşa în care cheia se învîrtea, fără rezultat, şi de treisprezece ori la rînd.

Ei bine, omul acesta practic se descurcă de minune, scriind cu cretă pe uşă, pe dinafară, următoarele cuvinte :

„Atenţie ! Pericol de holeră!"

Cum venea cineva şi dădea cu ochii de inscripţie, se întorcea pe loc şi o lua la fugă pe scări la vale, ca scos din minţi.

Şi astfel „matelegul" putea să-şi vadă liniştit de hărţile lui, fără să se sinchisească de ceilalţi locatari care puteau să întoarcă cu fundu-n sus hanul, oraşul Tanusvár şi întregul comitat.

Unui asalt tot a mai trebuit însă să-i ţie piept domnul Moric. Asaltul fu dat de judele oraşului, care aflînd, chiar de la domnul Dabajkó, că ceasul fusese reparat, i l-a luat numaidecît. Domnul Dabajkó se consolă cu zicătoarea : „Dar de cîine : slovacul ţi-l dă, slovacul ţi-l ia", (judele era de obîrşie rusneacă), apoi, fără să-i pese de cuvîntul holeră, năvăli în odaia inginerului.

— Domnule inginer !

— Ei, iar s-a prăbuşit ceva ?

— Nu s-a prăbuşit nimic. Am venit pentru ceasul din turnul papistăşesc.

— Lasă-mă-n pace ! Eu sînt calvinist.

— Am plătit douăzeci şi cinci de florini călugărului minorit care a umblat pe aici anul trecut şi ne-a dus cu vorba că ştie să-l facă.

— Ei, şi nu l-a făcut ?

— Ba da. Numai că a făcut o singură osie pentru cele două cadrane, asa că atunci cînd arătătorul din spre oraşul de sus sare dela 12 la 1, creştinilor din oraşul de jos celălalt ac le arată 11 şi aşa mai departe :

la 2 arată 10, la 3, 12. De aceea am şi pus amiaza la orele 6, ca să înjumătăţim diferenţa.

Domnul Moric cumpăni cu toată seriozitatea necazul hangiului.

— Păi neajunsul ăsta îl puteţi remedia foarte uşor chiar dumneavoastră. N-aveţi decît să zugrăviţi în sens invers numerele de pe placa cealaltă, punînd 2 în loc de 10, 1 în loc de 11 şi aşa mai departe. Aşa se face şi în Spania.

— Zău? Dar vezi că mai e un bucluc. Ceasul nu vrea să bată în ruptul capului. Se opinteşte, scîrţîie cînd se împlineşte sfertul, dar ciocanul nu se mişcă. Nu se mişcă şi pace. Şi i-am plătit călugărului douăzeci şi cinci de florini în cap.

— Nici treaba asta nu-i grea! Aveţi un aprod fără căpătîi la primărie?

— Nu avem. Dar am putea găsi un puşcăriaş.

— Bun şi puşcăriaşul. Îl aşezaţi sub ceasul din turn, legaţi o sfoară de coada ciocanului, celălalt capăt al sforii îl legaţi de gîtul puşcăriaşului şi cînd ciocanul se scremе să se ridice, el smuceşte gîtul puşcăriaşului care, cu un alt ciocan, va lovi clopotul mic, apoi cel mare, de cîte ori va fi nevoie. Aşa se face şi în Spania.

— Măi, să ştii că iese o treabă pe cinste. În numele oraşului, vă mulţumesc de sfat.

CELE DOUĂ VLĂSTARE ALE LUI THONUZOBA

Era timpul ca domnul Dabajkó să se întoarcă în sala cea mare, căci clienţii începuseră să sosească cu duiumul. Din fericire, unii dintre boieri îşi aduseseră cu dînşii şi feciorii de casă şi aceştia îi mai dădeau o mînă de ajutor hangiului. Deocamdată penele albe se amestecaseră cu penele negre şi nu se vorbea decît despre tîrg.

Dar nu peste mult timp se stîrni o mare forfotă. Numele Belizár începu să fie pronunţat tot mai des,

pînă cînd, la un moment dat, cocorii se adunară deoparte şi se grăbiră să ajungă la uşă, întîmpinînd cu puternice strigăte de „vivat" pe şeful lor, care-şi făcu apariţia.

Tanussy Belizár era o adevărată mostră de ceea ce înseamnă un ungur neaoş. O adevărată făptură de atlet. Cu toată statura lui, care-atingea aproape un stînjen, era desăvîrşit proporţionat. Să-l descriem, începînd de la piedestal: purta nişte cizme confecţionate după moda de la Debreţin, cu creţuri la gît, cu cîte un ciucure mişcător în faţă, cu pinteni de oţel ce zbîrnîiau din creastă; pantalonii vineţi erau bine întinşi pe pulpe, iar cureaua care-i strîngea mijlocul, îl făcea şi mai zvelt; din buzunarul pantalonilor îi atîrnau zorzoanele punguliţei cu tutun şi amnarul de oţel; pieptul lat şi bombat era acoperit de o vestă cu cinci rînduri de nasturi de plumb, încheiată pînă la bărbie; basmaua de mătase neagră de la gît îi prindea uşor gulerul brodat, răsfrînt, al cămăşii. Şi mai frumoasă era broderia de la mîneci, din care, din pricina atîtor podoabe de mătase şi de argint, giulgiul abia se mai zărea; de pe umăr, legată cu curea, îi atîrna şuba brodată cu şnururi de un mare meşter din Miskolc; în mînă ţinea, de mijloc, o toporişcă de aramă.

(În paranteză fie zis, ceea ce îl îndemna să facă atîta caz de portul popular era faptul că maică-sa fusese baroneasă; şi pata aceasta el avea de gînd s-o spele prin portu-i ţărănesc.)

În sfîrşit, pentru a încheia statuia, trebuie să-i facem şi capul. Avea un cap de o frumuseţe de nedescris. Numai pictorii ideali izbutesc să creeze uneori astfel de capete. Toate trăsăturile capului aveau o croială plină de nobleţe şi de armonie: frunte pură, boltită, sprîncene înspicate, nas drept, uşor încovoiat, gură zîmbitoare, umbrită de nişte mustăţi negre ca tăciunele, cu sfîrcurile-n sus ca penele din coada gîscanului; restul feţei, ras, strălucea de purpura orbitoare pe care sîngele sănătos şi razele calde ale soarelui o zugrăveau pe faţa bărbatului; cînd îşi scotea pălărioara rotundă, în panglica căreia purta

veşnic o pană de cocor, părul ca pana corbului, cu sclipiri de oţel, îi cădea în bucle bogate pe umeri.

Aşa trebuie să fi fost Thonuzoba, bărbatul a cărui nevastă s-a înmormîntat de vie, o dată cu el.

Adepţii cu pene de cocor se adunară gălăgioşi în jurul noului sosit, care dădu mîna cu toată lumea, chiar şi cu domnul Dabajkó, apoi, aruncîndu-şi toporaşul de aramă pe masă, îi spuse doar atît: „Adu ce-i mai bun şi mai scump!"

— Cine-i ortac vrednic, ţine cu mine!

Bakala Peti sări imediat, gata să ţină cu el. Lui îi era tot una. Dacă-i vorba pe atîta, îşi puse el bucuros şi pana albă la pălărie.

Belizár nu venise singur. Îşi adusese şi taraful de balaoacheşi. „Primaşul" tarafului era vestitul Tapló Gyuri, căruia nu-i găseai pereche în toată ţara. Taraful îl întreţinea el, Belizár. Dar lăutarii n-aveau voie să se îmbrace în haine de paradă. Ţiganul n-are haz decît dacă-i zdrenţăros.

Sosiră şi ocalele cu vin de Ermellék. Belizár se tolăni pe lăicer, îşi aşeză alături frumosul ogar alb ca zăpada şi porunci o farfurie şi pentru animal, care avea să mănînce tot la masă.

Apoi făcu semn ţiganilor, arătîndu-le unde să se aşeze cu contrabasul şi cu ţambalul: colo, în faţa ferestrei.

Ţiganii începură cîntecul la modă:

(Andante)

Lebădă, frumoasă eşti,
Cînd în lac te oglindeşti.
Penele ţi le răsfiri,
Mîndre foi de trandafiri.

(Allegro)

In grădina-ţi înflorită,
Dragă, de-aş putea trăi,
Aş da-un veac pentru-o clipită.
Ah, ce fericit aş fi!

(Adante maestoso)

Ah, ce fericit aş fi!

Ehei, ce cîntec minunat era acesta la vremea lui! Şi cine îşi mai aduce azi aminte de el?...

Dar abia apucară ortacii lui Belizár să prindă gustul chefului, rîzînd cu un ochi şi plîngînd cu celălalt, cînd sub bolta porţii se iscă un nou tărăboi; vulturii, care o şterseseră cam cu coada între picioare, se întorceau în triumf, mai-mai să scoată uşa din ţîţîni:

„Vine Decebal!"

Fratele mai mare. Intîiul născut.

Sînge curat în care nu s-a amestecat nici un strop străin de sîngele celor o sută douăzeci şi opt de familii ale descălecătorilor!

Părerea generală este că cei doi fraţi seamănă de minune unul cu celălalt (Dacă cineva vrea însă să şi-l facă duşman de moarte pe oricare dintre ei, să pofteaască să le încurce numele, numindu-l Decebal pe Belizár şi invers. Una ca asta nu i-ar fi iertată niciodată).

Dar cînd cineva îi vede pe amîndoi, ca azi, faţă-n faţă, îşi poate da seama că între cei doi fraţi sînt mari deosebiri. Şi lor le place să cultive şi prin aspectul vestimentar aceste deosebiri.

Decebal purta cizme de marochin, fără creţuri, cu pinteni de argint; tacîmurile de argint, vîrîte în teacă, le ţinea în tureatca cizmei. Tot costumul lui era de altfel de croială boierească, păstrînd calea de mijloc între ţinuta de paradă a magnaţilor şi portul ţărănesc. Dolmanul, încărcat cu şnururi dese, cu trei rînduri de nasturi de argint lucraţi în filigran, îi ajungea pînă la şolduri; de un umăr, prins cu un lanţ de argint vechi, îi atîrna o mantie cu guler de astrahan, la brîu purta o cingătoare de mătasă, lucrată cu multă migală de ceaprazar, şi la şoldul stîng cureaua care susţinea sabia. Ciucurii basmalei de mătase de la gît îi cădeau pe piept, iar basmaua îi acoperea în întregime gulerul cămăşii (gulerul nu se vedea de loc; un colţişor, cît de mic, de s-ar fi văzut, ar fi fost un semn de neglijenţă la un ungur). In cap purta o căciulă de astrahan, cu pană uriaşă de vultur, iar în mînă un baston negru, cu o

măciulie de aur în formă de ciorchine; bastonul era înorustat în întregime cu aramă; operă de puşcăriaşi.

Şi dacă cei doi fraţi se deosebeau aşa de mult la port, se sileau să-şi renege totodată înrudirea şi în ce priveşte faţa şi capul. Decebal era veşnic încruntat — asta pentru a face o cută pe frunte — şi purta favoriţi de-a lungul urechilor; mustăţile-i răsucite, date cu pomadă, aveau forma coarnelor de berbec unguresc. Părul, potrivit cu foarfeca, i se revărsa în bucle ondulate. Faţa era mai oacheşă decît a fratelui său.

Şi totuşi, în trăsăturile feţei aveau ceva comun, imposibil de ascuns, aşa că oricine putea ghici că sînt fraţi.

Fireşte că şi Decebal îşi adusese taraful. Ţiganii lui însă purtau uniformă: dolman verde, pantaloni roşii. Iar cu „primaşul" lui, nici Tapló Gyuri nu se putea măsura, întrucît era chiar bătrînul Pontyó, singurul om de pe faţa pămîntului care ştia cîntecele lui Bihari, ca să nu mai vorbim de fiul său, care cunoştea toate cîntecele lui Lavotta.

Aici însă pentru nimic în lume nu se potriveşte zicătoarea: „Nu încap doi cimpoieri într-o cîrciumă mică". Ţiganii ştiu rînduiala. Primul sosit are dreptul să stea la fereastră; cei veniţi în urmă se aşază lîngă sobă, şi cînd unul încetează, îi trage celălalt. Curat întrecerea cîntăreţilor la Wartburg.

— Bună, frăţioare! strigă Decebal fratelui mai mic.

— Bună să-ţi fie inima, nene, îi răspunse acesta, şi, suflecîndu-şi mîneca albă ca zăpada, îi întinse pumnul întors în sus.

Decebal îl izbi cu pumnul cu atîta putere, de se-auzi în toată sala. Apoi îşi întinse propriul pumn frăţiorului şi acesta la rîndul lui i-l lovi de asemenea cu toată puterea.

— Ei, încă o dată!

Şi aşa de trei ori.

Aşa se salutau cei doi fraţi cînd se întîlneau. Altora le-ar pîrîi oasele de asemenea izbituri, dar Decebal

şi Belizár s-au deprins cu ele din copilărie. Uneori pumnii cordiali se izbeau şi de treizeci de ori.

Decebal îşi aruncă pe masa întinsă la celălalt capăt al sălii căciula şi mantia, pe care credincioşii lui se grăbiră să le atîrne-n cui.

Aşadar iată doi binefăcători care vor plăti cina. Decebal ţinea în mînă o traistă lungă de piele de căprioară, plină cu ceva greu. O aruncă sub scaunul din colţ, apoi îşi fluieră prepelicarul care se aşeză numaidecît lîngă traistă, mîrîind la cea mai mică apropiere.

Începură numaidecît înţepăturile.

— Ei, frăţioare, au avut ceva preţ purceluşele ?

(Belizár avea cea mai vestită turmă de porci mangaliţa din toată ţara şi nu se putea închipui o jignire mai mare decît să spui „purceluşe“ unor mascuri de patru ani.)

— Păi, s-au vîndut ; s-au vîndut cam ca viţeluşele dumitale, nene.

(Nu e de loc măgulitor pentru cogeamite boi graşi să-i faci „viţeluşe“.)

— Parcă nu prea-mi vine să cred.

— Ei, să facem prinsoare.

— Pe ce ?

— Eu zic aşa : cel care-a adus mai mulţi bani de la tîrg să comande masa pentru tot neamul de vulturi şi de cocori de-a valma, şi cel care-a adus mai puţin să plătească tot cheful.

— Primesc ! Dabajkó, cîntarul !

Era ştiut că fraţii Tanussy nu-şi numărau banii, ci îi cîntăreau. Ei nu considerau drept bani hîrtiile de la Viena — în ochii lor numai aurul avea preţ.

Dabajkó aduse balanţa cu discuri.

— N-am înţeles cîntar de şafran, ci unul de măsurat făina.

— Aha, cumpăna cea mare.

Dabajkó aduse cumpăna, care fu atîrnată apoi de cîrligul din tavan.

— Ei, să-ţi vedem banii, frăţioare.

— Păi putem să-i vedem, spuse Belizár, şi, trăgîndu-şi în faţă şuba brodată, scoase din mînecă un ciorap vechi, legat la gură cu o curea.

— Cum ? Dumneata îţi porţi sunătorii în mînecă ? Nu cumva îi fereşti de cocori ? Iaca, eu mi-am trîntit traista sub scaun ; nu mă tem că vulturii ar putea să mi-o sfeterisească.

(Altă jignire din plin la adresa cocorilor.)

— Da, dar cîinele dumitale o străjuieşte.

— Ei, să vedem care cîntăreşte mai mult.

Cei doi saci cu galbeni fură aşezaţi în cumpănă. Oamenii se strînseră buluc să vadă care pe care : traista sau ciorapul ?

Ei, de data asta ciorapul era mai greu. Belizár cîştigă rămăşagul.

— Da' nu cumva s-or fi rătăcit şi niscaiva pitaci de aramă printre ei ? se obrăznici Decebal cu frăţiorul triumfător.

Drept răspuns, acesta înşfăcă ciorapul, îl dezlegă şi turnă tot aurul pe masă. Or fi fost vreo şase mii de galbeni de Körmöc. Două-trei monede se rostogoliră pe podele. „Lasă-i acolo, să aibă şi ţiganii o bucurie."

— Ei bine, azi eu plătesc : dumneata, frăţioare, comanzi. Să aibă şi cocorii o dată Crăciun. Ce beau cocorii ?

— Dabajkó, un butoi din Dioszegul cel din treizeci şi patru.

— E bun şi ăsta pentru cocori. Ei, dă-ne şi nouă un butoi din vinul acela faimos. Nu degeaba se fudulеşte frate-meu cu el ; e din via lui.

Cele două butoaie sosiră repede. Se găsiră destule mîini să le dea ajutor.

— Ei, acum să ne dai şi cîteva găleţi, se grozăvi Decebal.

Cocorii rîdeau cu hohote. Hahaha ! Vulturii o să bea din găleţi.

Apoi, cînd găleţile fură umplute pe jumătate cu licoare de Dioszeg, Decebal porunci pandurilor săi să aducă scatolcele. Acestea erau doldora de butelii cu vin de Hegyalja.

Decebal puse buteliile în găleţi şi strigă, rîzînd trufaş :

— Vulturii, săracii, o să bea numai zeamă de Hegyalja. Băutura frăţiorului e bună doar pentru a răci vinişorul nostru de Szárhegy.

Straşnic bobîrnac, nu glumă. Şi poate că s-ar fi iscat cine ştie ce vrajbă, dacă ţiganul n-ar fi avut mai mult cap. Noroc că ştie el ce ştie : cînd boierii se încaieră, n-are decît să-i tragă cîntecul „strămoşilor" şi totul reintră în făgaşul obişnuit.

La primele acorduri, pintenii începură să zornăie. Privindu-se ochi în ochi, cei doi fraţi executară cîţiva paşi mîndri din dansul lin, numit, „palotás", ocolindu-se unul pe altul. Aşa o fi jucat, după biruinţa de la Cîmpul Pîinii, Kinizsi.

Apoi, „dă-i frate, că vinu-i bun şi hanu-i bun".

Decebal umplu dinadins paharul lui Belizár cu vin de-al lui. Cei doi fraţi ciocniră paharele, apoi le izbiră de perete, de se făcură ţăndări.

La început le izbiră de perete. Mai tîrziu, însă, toate paharele golite zburară pe fereastră. În curînd nici un geam nu mai rămase întreg, ceea ce aduse cu sine o altă primejdie : toată strînsura de gurăcască din piaţă se putea holba în sala mare, zgîindu-se în voie la petrecania boierilor. Din cînd în cînd Csunyi Laci ieşea şi împrăştia publicul cu toporişca, dar oamenii se adunau din nou grămadă.

E la mintea cocoşului că printre pîlcurile de gurăcască trebuia să fie şi vreun om al doamnei Tanussy, nevasta lui Decebal, trimis înadins să spioneze pe „sufleţelul de bărbatu-meu", să vadă pe unde umblă, ce face. În orice caz, nasul acela ascuţit şi roşu ce se vedea de sub marama trasă pe frunte, era leit nasul ţaţei Dorkó, dădaca şi în acelaşi timp cea mai intimă confidentă a frumoasei doamne. Numai ţaţa Dorkó avea un astfel de nas patent, ce se mişca la fel ca al tapirului.

Ei, dac-o fi ea, ştiu că are ce povesti acasă despre „scumpul meu bărbăţel".

Băutura curgea gîrlă, oamenii se bălăceau prin vin pînă-n glezne, cei doi fraţi se întreceau în eloc-

venţă, scuturîndu-şi reciproc rufele murdare. Dar toate acestea treacă-meargă. La un moment dat, însă, nemaiştiind cum să se grozăvească, cei doi boieri traseră cîte o duşcă bună din clondirul cu gaz de lampă. Foarte frumos din partea lor şi să le fie de bine. Dar să aducă pe dansatoarea din şandramaua comedianţilor şi s-o puie să danseze pe masa de biliard: ei bine, asta a fost prea-prea, asta nu trebuia s-o facă. Cum de nu le-a crăpat obrazul de ruşine? La urmă, cineva s-a apropiat cu o hîrtie aprinsă de rochia de tul. Nimfa sări de pe masă ţipînd şi o rupse la fugă, smulgîndu-şi fusta care luase foc. Aşa-i trebuia.

Ei, dar toate acestea erau încă distracţii nevinovate. După cină, însă, pe la spartul chefului, izbucni şi mult temuta catastrofă.

— Să nu mai pierdem degeaba bunătatea de vreme! spuse Bakala Peti, poruncind pandurilor să aducă mescioara rotundă şi s-o aşeze între cele două mese mari la care cocorii şi vulturii benchetuiau.

— Ascultă Dabajkó, unde-ai pus Scriptura cea cu treizeci şi două de file?

Domnul Dabajkó aduse pachetele de cărţi şi le aşeză pe mescioară.

— Fie! spuse Decebal. Mi-a venit poftа să cîştig de la frate-meu cheltuiala chefului de azi.

— Mi-e să nu pierzi încă pe-atîta, nene!

— Ia să văd dac-aş putea să-i iau şi sumanul acela înzorzonat din gît.

— Păi, dacă-ţi place aşa de mult, ţi-l dau cu plăcere, nene.

— Cum o să-ţi ruinezi familia? Ce-ar îmbrăca Böske, dimineaţa, cînd se duce la muls?

Vulturii se prăpădeau de rîs.

— Păi nu oricine are norocul să se însoare cu o crăiasă, i-o întoarse Belizár.

Trebuie ştiut că soţia domnului Belizár fusese consoarta lui Király Bence, oierul. Belizár o divorţase de cioban ca să se poată căsători cu ea.

Era rîndul cocorilor să se tăvălească de rîs.

(„Hei, dacă ar auzi stăpîna! oftă, la fereastră, proprietara nasului mobil. Dar va auzi, asta-i sfînt!")

— Ei, în luptă să-ţi arăţi voinicia! strigă Decebal, aruncînd pe masă traista doldora de aur.

Bakala Peti sări imediat cu scaunul în dreptul mescioarei şi începu să amestece cu mult zel cărţile.

— Păi nu merge aşa, frate Petykó, obiectă Decebal. N-o să jucăm cum crezi tu. Căci scumpul meu frăţior nu e ca tizul lui de odinioară. El are ochi buni. Uite cum înţeleg eu să joc cărţi.

Îşi scoase din tureatcă cuţitul cu plăsele de argint şi străpunse pachetul de cărţi, ţintuindu-l de masă. În felul acesta nu se putea trişa. Fiecare carte trecea prin tăişul cuţitului şi pentru fiecare partidă era nevoie de un nou rînd de cărţi.

Bakala Peti considera aceasta drept cea mai mare jignire.

— Domnul meu, ăsta-i un vot de blam pentru întreaga societate. În asemenea condiţii eu unul nu joc.

Şi, într-adevăr, reuşi să se abţie de la joc, dar rămase totuşi să chibiţeze.

Şi zău că nu era un joc pentru oricine! În curînd, cei doi fraţi rămaseră singuri la masă. Ceilalţi se îngrămădiră în spatele lor, urmărind peripeţiile duelului.

Nasul roşu ce adulmeca pe la fereastră putea să afle cîte ceva despre mersul jocului doar din exclamaţiile celor două grupuri compacte. Îi ajungea însă şi-atît ca să tragă anumite tîlcuri, ca dintr-o carte de visuri. (Dar, să nu creadă cineva că ţaţa Dorkó ştie citi; în cartea cu visuri mai sînt şi chipuri şi numere pe care le cunoaşte şi dumneaei, iar celelalte le adaugă din închipuire.)

Ştie, de pildă, că cel care rîde cu hohot cîştigă şi încasează. Pe deasupra, amîndoi au acelaşi prost obicei: cîştigătorul mai insultă şi cu vorba pe cel ce pierde.

— Ţin-te bine, frăţioare! Acuşi-acuşi se goleşte

ciorapul. Bucurie pe Böske, c-o să-l poată pune din nou pe picior!

— Nu face nimic. Pe mine nu mă pune nimeni în genunchi şi nu mă leagă de piciorul mesei ca pe dumneata, dacă s-ar întîmpla să mă-ntorc cu punga goală acasă.

Greu i s-ar putea aduce unui bărbat o jignire mai usturătoare. Auzi vorbă: că nevasta te leagă de piciorul mesei! Pe un om ca tine, pe care toate lanţurile puternicilor nu sînt în stare să te lege de ceva, nici chiar de piciorul tronului! O femeie! — de piciorul mesei! — cu un fir de aţă!!! — drept pedeapsă!!! Şi jignirea e cu atît mai amară, cu cît oglindeşte adevărul adevărat. De, aşa e, ce mai la deal, la vale!

Nenea Decebal dădu un picior mesei de joc gata-gata să zvîrle în ochii frăţiorului Belizár galbenii pe care-i strîngea în pumn.

In clipa aceea, din stradă, un agent electoral, beat criţă, îşi vîrî capul pe fereastră şi răcni:

— Trăiască patria!

Poate că omul nu voia altceva decît să-şi uşureze pieptul scoţînd acest chiot. Era, poate, amărît pentru că a fost dat afară din sala de banchet. Sau, poate, îl apucase o sfîntă mînie la vederea boierilor ce se veseleau, în timp ce inima lui se mistuia de supărare. Oricare-ar fi fost motivul strigătului, nu răsună în pustiu: deodată, fără nici o înţelegere prealabilă, cele două tarafuri intonară marşul lui Rákószi şi de la primele acorduri, cele două grupuri de chefliii se schimbară ca prin farmec. Feţele acelea înflăcărate nu mai erau nişte biete mutre de oameni beţi, ci obraji strălucitori de eroi, obiectele pe care le ţineau în mînă nu mai erau ploşti, butelii şi ciomege, ci săbii, securi, steaguri, şi cele două fiinţe din mijloc erau căpitanul cuman şi căpitanul ungur care se înfruntau, chemînd drept mărturie cerul şi pămîntul, gata să lupte pentru noul sau vechiul dumnezeu, lăsînd în seama săbiei să hotărască a cui va fi moştenirea strămoşului Attila. Căpetenia cumană aruncă pumni de galbeni în jurul lui ca să

încurce rîndurile dușmanului, în timp ce căpitanul ungur, „sfîntul", îi prefăcea, cu un singur cuvînt, în pietricele. Iată-le grămadă pînă-n ziua de azi: lumea le spune „banii sfîntului Ladislau"...

Ei, dacă tabloul ar rămînea așa... ce frumos ar fi! Dar iluzia nu ține decît preț de cîteva acorduri.

— Gura! strigară cei doi frați țiganilor.

...Țigan nătîng! Cine te-a pus să te apuci de marșul lui Rákóczi numai pentru că cineva s-a pomenit strigînd „trăiască patria!", cînd boierii se sfîșie orbește?

Micul intermezzo nu-l împiedică însă pe Decebal să răspundă la jignirea ce i s-a adus.

— Retrage-ți cuvîntul, frățioare! Eu n-am fost învățat să stau în genunchi. In vinele mele nu curge nici un strop de sînge papistășesc și nici n-am obiceiul să încerc pe-ascuns să văd cum se stă în genunchi.

Era din nou o aluzie teribil de tăioasă la unul din cele mai vulnerabile puncte ale lui Belizár. Una din acele insinuări la auzul căreia omul vizat ar sări în picioare pînă și în Parlament: „Cer cuvîntul!" Nimic nu-l scotea pe Belizár așa de tare din sărite ca zvonul că, după îndemnul inimii, el ar înclina spre biserica romano-catolică și că în dormitor ar ține o icoană a Fecioarei Maria, în fața căreia ci-că se închină în genunchi. Zvonul acesta știrbise mult popularitatea lui.

Așa ne vom putea explica replica lui:

— Păi dacă-i vorba de sînge, nimeni nu poate ști ce fel de sînge i s-a amestecat prin vine, nene Decebal.

Această jignire mitocănească viza pe mama lui Decebal.

Ei, ei, prealuminaților boieri. Ați început făcîndu-vă de două parale vitele, apoi nu v-ați sfiit să faceți glume proaste pe socoteala consoartelor voastre, să le zeflemisiți, să le faceți de rîs — acum aveți de gînd să smulgeți și giulgiul de pe mamele ce se odihnesc în mormînt? Se cuvine oare o astfel de purtare din partea vlăstarelor lui Thonuzoba?

Decebal nu putea să rabde aşa ceva ; izbi cu pumnul în masă, încît toţi galbenii începură să joace, şi dădu un picior scaunului.

— Îndrăzneşti să pîngăreşti pe maică-mea, puţoiule ?

— Tu ai tîrît-o pe maică-mea în noroi.

— Asta ai s-o plăteşti scump !

— Ei, să vedem !

Şi înainte ca tovarăşii de chef să fi putut interveni, cei doi eroi se încleştară. De-acum nu mai era recomandabil să se apropie cineva de ei. Părea că s-au luat la luptă doi lei. Vedeai forţa bărbătească în răbufnirea ei primitivă, cînd nu se mai înfruntau decît muşchii, braţele şi picioarele, cînd nici unul nu cedează, şi-şi frîng unul altuia mijlocul, apăsîndu-şi capul pe umărul adversarului ; cînd unul era în aer, cînd celălalt ; podelele trosneau sub paşii lor duduitori, masa de joc pîrîi, sfărîmîndu-se, şi galbenii se rostogoliră în toate părţile (greu să pună mîna pe ei cineva, căci o singură lovitură de picior din partea perechii de luptători l-ar desfigura pe toată viaţa).

Ortacii se dădură la o parte, sărind care-ncotro, urcîndu-se pe laviţele de pe lîngă pereţi, ţiganii o zbughiră pe fereastră sau pe uşa din dos, ferindu-şi instrumentele. Numai cei doi oaspeţi obişnuiţi rămaseră în colţul de după sobă, sorbind într-o linişte contemplativă din pahare.

— Punem rămăşag care o să ajungă de-asupra ?

— ...cît ?

— Pe o sută de florini.

— ...două !...

— Eu mizez pe fratele mai mic.

— Eu pe celat...

Deodată Belizár se poticni într-un scaun răsturnat, se izbi cu ceafa de piciorul mesei şi se întinse la pămînt pierzîndu-şi cunoştinţa.

Mezelarul împături cele două bancnote aşezate una peste alta, apoi, fără altă vorbă, le scufundă în adîncul buzunarului de la jiletcă. Dar negustorul de porci strigă în gura mare :

— Nu-i drept. Domnul de colo, roşcatul cela, i-a aruncat scaunul în faţă. Să înceapă din nou!

Noroc că în gălăgia ce se stîrnise, strigătul lui n-a fost auzit.

Spectacolul atletic nu mai putea fi repetat, întrucît nu mai reuşiră să-l aducă în simţiri pe Belizár, care zăcea ca un mort pe masa pe care fusese ridicat.

— Vax! horcăi Decebal, primind omagiile nobililor săi ortaci, ca după o mare victorie. Las' să doarmă; pînă mîine seara o să-i iasă ameţeala din cap. Un vin ca ăsta nu-i pentru copii; ăsta l-a dat gata.

— Pe dumnezeul meu că a murit! urlă cu disperare Bakala Peti.

— Ei, dacă-i aşa, drept în rai a ajuns, rîse fratele mai mare. Mort în apărarea religiei catolice. Toată viaţa lui a ţinut la papistăşie. Puneţi-i repede un crucifix în mînă! Apoi cîntaţi-i *„circumdederunt"*, pînă nu apucă să se răzgîndească.

Compania pilită nu se lăsă rugată, unul intonă frumosul cîntec catolic de prohod (pe care eu îl preţuiesc atît de mult fiindcă e o psalmodie cu adevărat democratică: *„Cum Lazaro, quondam paupere, vitam habeas sempiternam"*. Astfel se cîntă la căpătîiul regilor, prinţilor, conţilor, vlădicilor şi argaţilor: „Împreună cu Lazăr, săracul de odinioară, să ai viaţă veşnică". Nu cu maiestăţile şi excelenţele lor, nu cu preasfinţiţii colegi, nu: Cu Lazăr, cu săracul, cu evreul! Vrednică psalmodie!)

În timp ce ceata de beţivani cînta din răsputeri, domnul Dabajkó se apropie tiptil de Decebal şi îl smuci pe la spate de dolman.

— Boierule, a sunat de mult ceasul douăsprezece.

— Ei şi? doar n-o fi şi la Tanusvár *„Polizeistunde"*, ca la Viena în postul mare.

— Ba uite că chiar aţi ghicit. Comisarul acela regal, sau ce mama dracului o fi, a ordonat ca toate cîrciumile să fie închise după miezul nopţii.

— Comisarul regal! strigă cu glas strident Decebal. Mare scofală! Să poruncească la el acasă, haidamacilor dumnealui, dar şi ălora, cînd dorm; aici n-are ce porunci decît la cîini.

— Păi din toţi numai eu sînt cîine, spuse domnul Dabajkó. Că un lucru-i sfînt : chiar dac-aş vrea, n-aş putea da afară atîtea feţe boiereşti — dacă de bună voie nu vor să plece. Dar vezi dumneata, boierule, că dacă mă-ncontrez cu un domn aşa de mare, mă pune în lanţuri şi mă vîră în beci cît ai bate-n palme şi apoi poate să facă şi cazarmă din hanul meu, că din clipa în care-am ajuns la temniţă, praf şi pulbere se-alege din tot ce vedeţi aici. Aşa că dacă domniile voastre nu vă supuneţi, cîinele trage ponoasele.

Decebal se înfurie cumplit ; faţa îi păli.

— Bine. Dabajkó are dreptate. Comisarul regal e aici, în oraş. Lui Dabajkó el îi porunceşte. Excelenţei sale nu-i place să audă că oamenii cîntă la cîrciumă. Păi atunci să mergem să-i cîntăm la fereastră.

Propunerea fu aprobată în unanimitate ; penele albe fuzionară cu cele negre. Era o propunere atît de fistichie, că nu se putea să nu-i cucerească pe toţi.

— Aduceţi-l şi pe frăţiorul, să aibă şi el parte.

Doi ortaci ridicară pe Belizár care zăcea ameţit, şi ţinîndu-l de subsuori îl tîrîră cu ei. Pălăria îi alunecă de pe cap ; ca să nu se piardă, Decebal o împlîntă în vîrful căciulii lui, luîndu-i şi şuba pe umeri.

Apoi toată ceata urlătoare ieşi în piaţă.

Numai cei doi oaspeţi obişnuiţi rămaseră în colţul de lîngă sobă.

— ...ncă'na din-la vrăjim...

— Dar acuşi am să sting lumînările, obiectă domnul Dabajkó.

— ...face' nic, îl vedem şi pe'ntuner...

CÎNTECUL CIORILOR

Era pe vremea studenţiei noastre un cîntec, interzis în toate şcolile, pe care tocmai de-aceea îl cîntam mereu. Căci, ce mai încoace şi-ncolo, cînd eram studenţi eram şi noi un neam de oameni tot atît de rebeli, de zurbagii, de îndărătnici şi de îndrăciţi ca şi

cei de azi. Din simplul motiv că omul nu e ca sparanghelul : fraged şi comestibil în tinereţe, tare şi aţos la bătrîneţe ; omul e tare cînd e tînăr şi numai la bătrîneţe îl poţi mînca.

Iată acum cîntecul ciorilor. Avea mai multe strofe, dar prima suna aşa :

Pui de cioară cîrîie
In vîrf de troiţă :
„Toată lumea mîrîi
Că-s boier de viţă."

Dintr-un par, de-alăturea,
Maică-sa i-o toarnă :
„Să văd, măi, beizadea,
De-i ieşi din iarnă."

Cîntecul acesta trebuie să fi avut un înţeles grozav de adînc, de vreme ce pînă-n ziua de azi nimeni nu l-a putut pătrunde. Ce pot să-nsemne cele două ciori ? Ce-nseamnă troiţa, parul ? Doar presimţirea vagă se poate apropia de aceste mistere ; cercetările pozitive ba.

Cîntecul acesta, pornit din Bratislava, era răspîndit în toată ţara de studenţii Academiei de Drept şi pretutindeni se făceau, după modelul lui, versuri noi, de ocazie, ca de pildă acestea :

Cît e tînăr şi sprinţar
Calul poartă şa engleză.
Iar după ce-a scăpătat,
Ca orice măgar de rînd,
La cotiugă e-nhămat.
Tot astfel, nu un magnat
A ajuns chiar cotiugar
Şi-abia atunci a aflat
Că a trăit în zadar.

Idei teribil de îndrăzneţe ! Ce-ar zice presa de azi, dacă în epoca noastră civilizată ar îndrăzni cineva să scrie, să spună, sau, mai ales, să cînte asemenea lucruri ?

Cu acest cîntec defila grămada de oameni gălăgioşi izgoniţi din hanul „La soarele de altădată" îndreptîndu-se spre casa comitatului situată în celălalt capăt al pieţei. În frunte mergea Decebal, cu şuba lui Belizár pe umeri, după el Belizár, proptit de două părţi şi tîrît de Csunyi Laci şi Bakala Peti, apoi o ceată mare de mardeiaşi afumaţi, înarmaţi cu toporişti şi ciomege. (Era o adevărată plăcere să ciocăneşti pe rînd toate magherniţele negustorilor cu aceste arme.)

Tanussy Decebal nu se îmbăta niciodată atît de cumplit încît să-şi uite de preţiosul său „eu". Nici un potentat, nici chiar papa de la Roma, nu era atît de pătruns de conştiinţa valorii incomensurabile a personalităţii lui, ca acest crăişor.

Pe sub masca fuduliei de aristocrat se putea zări însă cinismul rece, sec.

— Cum vine mai departe, Belizár? chiotea întrerupînd cîntecul ciorilor.

Ce nevoie avea să recurgă la Belizár cînd cunoştea foarte bine versurile fabricate în cinstea comisarului regal?

La pont crapul a sosit,
Comisar în lac.
Ştiucile mi l-au ciupit,
I-au venit de hac.
Aolco, ce-i mai păţi,
Biete comisar!
Poate-ntr-un tîrziu vei şti
Că vii în zadar.

Cuvîntul „pont" era o aluzie limpede la numele lui Ponthay, iar textul cîntecului exprima fără echivoc un spirit rebel vizînd locurile cele mai înalte.

— Dă-i înainte, zi-i, Belizár! striga Decebal şi cîntecul începu din nou pe sub ferestrele comisarului regal: „Încă o dată, Belizár!"

Nu încape nici o îndoială că sus, în apartamentul său, excelenţa sa auzea infernala serenadă, de vreme ce înalţii demnitari erau încă la masă, consumînd cina a doua, de data aceasta cea adevărată.

Ilustritatea sa domnul Rézkuthy gustase pînă a-

atunci destul din vinurile scumpe servite de cameristul excelenței sale, ba chiar mai mult decît destul, și o parte din acest plus i se cam urcase la cap.

O explozie de indignare se auzi izbucnind pe buzele lui cînd omul înregistră tărăboiul urît care deocamdată se manifesta doar prin chiote confuze, prin ciocănirea scîndurilor.

— Ei bine, asta-i curată obrăznicie! Să urli ca un sălbatic în puterea nopții, chiar în centrul orașului! N-ar fi stricat, excelență, să fi oprit pe dragoni, să-i învețe minte pe mitocanii aceștia!

— Lasă-i să strige, c-o să se satureí.

Cînd ajunseră sub fereastră și intonară cîntecul satiric al cărui text nu lăsa nici o îndoială asupra faptului că intenția jignitoare țintea drept pe excelența sa, mînia loială învinse prudența vicleană, și domnul Rézkuthy izbi cu teaca săbiei sale în podea: „Asta-i curată mișelie! Nerușinare! O îndrăzneală ca asta trebuie pedepsită!"

Ponthay Adalbert se mulțumi să zîmbească; nu-și încreți nici măcar fruntea.

— Nu e cazul să ne emoționăm. Mie unuia nu-mi pasă de vulg. M-am obișnuit cu urletele lui. Dacă mi-aș pune mintea cu ei și-aș vrea să le administrez o bătaie, n-aș avea nevoie să recurg la escadronul de dragoni. Mi-am adus cei doisprezece panduri, flăcăi din Somogy, aleși pe sprînceană dintre faimoșii bătăuși care cînd pleacă la cîrciumă îți spun: „Nu iau bîta cu mine, c-o să aibă dușmanul meu!" Dacă le-aș da drumul ar împrăștia dintr-un singur iureș toată banda asta gălăgioasă topită de băutură, așa încît nici de sămînță n-ar mai rămînea pe-aici. Parcă-i văd cum se clatină pe picioare!

La această descoperire, creasta domnului Rézkuthy crescu deodată mare de tot. Flăcăii din Somogy! Păi atunci se schimbă lucrurile.

— Ei bine, asta n-o mai înghit! strigă culegîndu-se de pe scaun, cînd oamenii de afară începură a treia oară cîntecul satiric. E intolerabil! Înseamnă să lăsăm ca numele celei mai înalte autorități să fie tîrît în noroi.

— Şi ce aveţi de gînd să faceţi ?

— Excelenţa voastră rămîneţi aici. Am să mă duc eu personal la scandalagiii aceia. Pe mine mă cunosc, mă respectă. O, ajunge să mă vadă cu această panglică albă-roşie la gît... Iată *homo regius!* Omul regelui ! Asta-i pune la respect. O să vedeţi, excelenţă ! Totuşi, n-ar fi rău ca flăcăii dumneavoastră din Somogy să stea pe-aproape.

Nu putem şti cu certitudine dacă nu cumva domnul Rézkuthy îşi făcuse socoteala că excelenţa sa nu-i va îngădui cu nici un preţ vrednicului său oaspe să-şi vîre capul într-o astfel de întreprindere riscantă, ba dimpotrivă îl va opri cu forţa, nelăsîndu-l să se ridice de pe scaun, încuind uşa ca să nu poată ieşi. Dar în cazul acesta tare s-a înşelat : comisarul regal luă în serios nobila-i hotărîre şi, văzîndu-l atît de voinicos, îi spuse : „Bine, *illustrissime,* încearcă". (Cine ştie la ce s-o fi gîndit în momentul acela excelenţa sa !)

Ce mai putea face omul indignat ? Trebuia să meargă, să înfrunte primejdia, nu se mai putea retrage.

In timpul acesta, jos domnii mardeiaşi băteau *Zapfenstreich*-ul pe poarta prefecturii.

Deodată uşa mică din poartă se deschise şi *homo regius* ieşi în stradă cu paşi scurţi dar plini de demnitate. Nu înaintă decît cîţiva paşi şi se opri brusc.

— Cine îndrăzneşte să tulbure sanctuarul ţării ? strigă cu glasul umflat de frică. De ce nu vă căraţi acasă, domnii mei ?

— Cine vorbeşte acolo ? strigă Decebal, din mulţime, ieşind în faţă şi apropiindu-se de demnitarul cu gîtul scurt.

Acesta făcu un pas înapoi şi se propti solid în poartă, îşi umflă şi mai tare pieptul şi strigă :

— Eu sînt, Rézkuthy Balo. De strîmtorat ce era, îi venise pe limbă numele mic, din copilărie.

— Auzi, frăţioare Belizár ? chicoti Decebal. Ştii cine-i aici ? Chiştocul ăla cu nasul roşu.

La auzul acestor vorbe, mărimea sa, depreciată, îşi ieşi din pepeni şi se ridică, plin de indignare, în vîrful picioarelor :

— Ia ascultă, domnule! Deschide-ţi ochii. Eu sînt *homo regius!* Te rog să respecţi această insignă! şi arătă cu o mîndrie reţinută spre decoraţia cu panglica albă-roşie ce-i atîrna de gît.

— Ce eşti tu, mă? mîrîi Decebal. *Homo regius?* Rege şi valet în aceeaşi persoană, în atu? Adică, eşti *„bellus musicus"*. Ia fă-te-ncoa să te văd. (Era întuneric beznă. Dar chiar dacă ar fi fost vreun felinar în oraş, în această zi a antiluminării el ar fi fost stins de mult.)

Decebal îşi întinse braţul vînjos şi-l apucă de gît pe sacrosanctul şi inviolabilul bărbat.

Acesta însă înţelese că nu-i de glumit şi făcu un salt mare înapoi — adevărată minune pentru picioarele lui scurte — apoi întorcîndu-se iute se repezi spre portiţă. De frică, însă, şi poate pentru că era chior, omul îşi izbi fruntea atît de cumplit de muchia uşii, încît, pînă să ajungă în faţa excelenţei sale, deasupra sprîncenelor îi răsări un cucui cît o franzeluţă de doi creiţari.

Decebal rămase cu ceva în mînă.

— Ce minunea dracului o mai fi şi asta? Un fel de panglică. Ia te uită, are şi un ţumburuş! Trebuie să fie vreo amuletă de holeră. Ei, am să i-o înapoiez mîine, la şedinţă.

Vîrî în brîu respectabila insignă, ordinul leopoldin, cu panglică cu tot.

După această ispravă eroică, ceata de cheflii trecu mai departe, hăulind pe uliţa lungă a Tanusvárului.

Un singur om rămase în urmă: Belizár. Acesta era încă toropit de vin şi de ameţeală. Îi puseră şuba pe umeri, îi îndesară pălăria în cap şi, cu şnurul de la şubă legară pe neputincios de ciocanul de la poarta prefecturii. Cînd, la porunca comisarului regal, flăcăii din Somogy năvăliră în stradă, nu mai găsiră decît această singură fiinţă. O ridicară şi o aşezară sub pază sigură.

In vremea asta ceata de zurbagii trezi din somn tot oraşul, bătînd la toate porţile unde o praftoriţă atîrnată sub streaşină vestea că în casă e găzduit un călăreţ şi strigînd la fereastră:

— Să nu ieşi, sac cu făină (numele popular al călăreţilor) că te-nhaţă hîrciogul!

Călăreţii nu prea aveau chef să se amestece în petrecania lor.

Dar în faţa strajei soldaţilor de linie, unde un rînd de puşti aşezate în piramidă anunţa că este un post de gardă, stătea un leat încălţat cu ciorapi negri, care se socoti obligat să oprească mulţimea cu un urlet fioros de *„Halt! Wer da?"* — întinzînd înainte puşca, în vîrful căreia se zărea o baionetă ascuţită.

Baioneta se nimeri să ajungă tocmai la îndemîna lui Decebal, care era mai aproape de soldat.

— Da' pocită frigare mai ai, mă băiete! Şi o clipă mai tîrziu frigarea nu mai era nici frigare, nici baionetă, căci dintr-o smucitură mîna de oţel a lui Decebal o încovoie atît de tare încît puteai să faci din ea cîrlig de smuls fînul.

Paznicul ordinei publice vru să strige *„Gewehr heraus!"* — dar nu apucă să-şi dea drumul. Pe vremea aceea infanteriştii purtau nişte chipie care aduceau cu solniţele. O bîtă cu plumb în capăt atinsese la iuţeală solniţa atît de bine, încît aceasta nu se opri pînă la umeri şi, fiindcă jos chipiul era mai strîmt decît sus, nenorocitul nu putea să şi-l scoată din cap şi striga cît îl lua gura.

Dar acum şi nobila adunătură o luă la picior şi cînd garda ieşi buluc şi puse mîna pe arme, strada era ca măturată în lung şi-n lat. Chefliii fugeau care pe unde apuca, sărind peste uluci. Te pui cu soldaţii înarmaţi?

Numai Decebal rămase în stradă. Din postul lor, soldaţii ameninţau să tragă, el însă smulse din şanţ două pietroaie, cu care începu să-i îmbie, arătîndu-le că acuşi o să le spargă capul. Numai trăsura sa trasă de patru cai, sosită din fericire tocmai la timp, puse capăt ciorovăielii. Treziţi din ameţeală, speriaţi, Bakala Peti şi Csunyi Laci avuseseră atîta cap s-o aducă de la han. Îl înşfăcară cu forţa pe Decebal, apoi porniră cu el în mare grabă spre castelul boieresc ce se ridica nu departe de oraş.

Sus în turn, puşcăriaşul, chiar în momentul acesta, bătu ceasul treisprezece. Omul avea doar porunca să tragă la fiecare ceas o lovitură mai mult.

Aşa se face şi în Spania.

CASTELUL DE LA TÜZHALOM[1]

Singura colină din toată regiunea era aceea pe care a fost zidit castelul strămoşesc al familiei Tanussy.

Se spune (se scrie chiar) că dîmbul fusese ridicat din leşurile ostaşilor lui Mén Marot, acum nouă sute de ani. Taina lui n-o pot însă răscoli nici măcar mîinile nelegiuite ale profanatorilor de morminte, deoarece castelul a fost zidit chiar în vîrf şi de jur-împrejur se întinde terenul de vînătoare şi tot felul de acareturi.

După alţii însă movila fusese făcută într-adevăr de mînă omenească, dar cu altă menire: era locul unde ungurii de legea străbună aduceau jertfele. Aici aprindeau focul pe altar preoţii păgîni ai ungurilor, acei „gyula", care nu erau, cum pretindeau unii, tizii romanilor „Iulius"[2], ci preoţi ce aduceau jertfele, adică un fel de auguri sau druizi, într-un cuvînt prelaţi păgîni.

Iată de ce i se zicea locului Tüzhalom.

Dincolo de colină se vedea o aşezare în care locuiau urmaşii iobagilor cetăţii, aduşi acolo de familia Tanussy încă pe vremea cînd ţara era supusă turcilor. Satul avea şi biserică, şi, pentru arheologi, această biserică, clădită în şase muchii, cu acoperişul ascuţit, fără turnuri, prezenta o mare importanţă. Biserica era un vestigiu din vremurile lui Árpád, monument mai vechi decît satul.

Ceea ce atrăgea atenţia din capul locului era cru-

[1] Colina focului (n. r.).

[2] In străvechea maghiară *gyula* însemna preot, iar în limba curentă Gyula e un nume, corespunzînd latinescului Iulius (n. r.).

cea dublă din vîrful ei şi inscripţia grecească de pe frontispiciu. Iniţial fusese destinată pentru slujbe de rit ortodox şi pînă-n ziua de azi cînta în ea un popă neunit — pentru sine şi pentru ţîrcovnic numai, căci tot satul trecuse de mult la legea calvină şi se ducea în apropiere, la Tanusvár, pentru a asculta cuvîntul lui dumnezeu. Totuşi, parohia stătea şi azi în picioare şi preotul era plătit din străvechea fundaţie. Preacinstitul Horkázi Kajafás era un om iubit la castel. Acolo lua şi masa, fiind pedagogul unicului vlăstar al familiei, căruia îi împărtăşea ştiinţele pe care le stăpînea.

Castelul era aproape tot atît de vechi ca biserica. Clădit nu pentru desfătarea ochilor, ci pentru veşnicie, avea zidurile, împrejmuirea şi bastioanele făcute pentru a rezista cît mai îndelungat asediilor. Şi a rezistat.

De la sosirea sfintei coroane în Ungaria, strămunii familiei Tanussy, din tată-n fiu, au fost întotdeauna de partea aceluia care a avut vreo răfuială cu această coroană. Sub Ştefan cel Sfînt au fost alături de Kupa, împotriva lui Andrei I s-au însoţit cu Vata, pe vremea lui Coloman Cărturarul s-au dat cu fratele acestuia, Almos, iar pe Béla Orbul l-au părăsit, trecînd în tabăra lui Boris; mai tîrziu steagurile lor au fîlfîit în armia lui Csák Máté. Au fost amestecaţi şi în treburile lui Héderváry Kont şi de aci înainte n-a mai fost răscoală la care să nu fi luat parte. I-au văzut în rîndurile lor nu numai cei trei Rákoczy şi cei doi Thököly (tatăl şi fiul) ci şi Esze Tamás, ba chiar şi Szegedi Péter.

Cum se poate că, totuşi, nici unul din strămuni nu şi-a pierdut nici capul, nici averea? Dezlegarea acestei taine o vom afla mai tîrziu.

Soarele se urcase binişor pe bolta cerească şi portarul ce sta la pîndă în turnul de pază de deasupra porţii încă nu dăduse nici un semn, vestind din goarnă, ca de obicei, sosirea stăpînului, deşi Tanusvár era doar la o fugă de o jumătate de ceas pentru cei patru

telegari, iar Decebal plecase spre casă la un ceas după miezul nopţii.

Intervenise, desigur, ceva. Cam la o bătaie de puşcă de Tanusvár, hăt departe de drum, se află „Rateşul broaştelor". Intîmplarea făcuse ca chiar în noaptea aceea ciobanii din împrejurimi să se adune la ospăţ în rateşul cu pricina.

Decebal auzi chiotele vesele şi, cum el mîna caii, şezînd pe capră, nu spuse nimănui nimic, ci a ieşit din drum şi tăind de-a dreptul peste ogoare intră galopînd în curtea rateşului, ducînd cu dînsul pe Csunyi Laci şi pe Bakala Peti.

Ciobanii, îngrămădiţi în cîrciumă şi în bătătură, jucau învîrtindu-şi de zor nevestele şi sorbeau din poşirca cîrciumarului, bună să doboare chiar şi pe cel mai îndrăcit puşcăriaş. Lui Decebal petrecerea îi plăcu atît de mult, încît rămase cu ciobanii pînă dimineaţa.

N-o făcu din nebunie, desigur, ci mai degrabă din prudenţă. Nu strica să se îngrijească de un alibi.

In timpul acesta, doamna Sára putea să-şi roadă unghiile de necaz.

Nevasta lui Decebal primise frumosul nume biblic prin botez. Spre marea ei nemulţumire, de altfel, de vreme ce în partea locului numai fleoarţele de rînd, sulemenite cu dresuri şi unsori vieneze, se bucurau de cinstea de a-l purta.

Soţia lui Decebal însă ar fi meritat orice nume glorios, din cele purtate de regine, de amazoane sau de zîne, căci în privinţa feţei sau a staturii nu era cu nimic mai prejos decît Cleopatra, Semiramida sau Ileana Cosînzeana.

Boiul ei zvelt şi mlădios nu avea nevoie de corset ca să-i scoată în relief eleganţa. Intreaga-i făptură avea ceva din elasticitatea sălbăticiunilor care nu cunosc nici un artificiu. Purta un costum de croială ungurească: scurteică cu mînecile înfoiate, legate în două locuri cu panglici; în cap scufiţă de Kecskemét cu dantelă albă, cu funde largi, presărate cu flori de aur, legănîndu-i-se pe sub bărbie; în cocul negru şi des, prinzîndu-i scufiţa, sclipeau ace de aur.

Mijlocul îi era încins de un brîu cu paftale, iar la gît purta un cordon bătut cu mărgăritare.

Faţa ei era cea mai caracteristică expresie a tipului din Cîmpia Maghiară; mai mult rotundă decît prelungă, de culoarea aurului brun, dominată de trandafirul pasiunii, cu gropiţe abia schiţate; sprîncenele-i arcuite erau ca trase cu cărbune; de sub ele străluceau scînteietori, ca două diamante, ochii, a căror culoare ar fi fost greu de precizat, atît erau de umbriţi de mătasa genelor lungi şi dese. Buzele ei, chiar închise, erau încîntătoare. Dar cînd le deschidea! Numai la unguroaice poţi găsi această linie a gurii pe care nici mînia, nici rîsul, nici îmbufnarea nu o diformează. Orice om care le priveşte, se simte îndemnat să le sărute. Numai nasul nu se armoniza cu aceste trăsături tipice. La o faţă ca a doamnei Sára s-ar fi potrivit un nas drept, uşor încovoiat, în vreme ce al ei era puţin cîrn — o raritate la femeile brune. Dar tocmai această abatere îi dădea întregii feţe o expresie aparte.

Se luminase de ziuă. Castelana era de mult îmbrăcată. Sau poate nici nu se dezbrăcase în seara trecută. Îşi aşteptase soţul.

Ţaţa Dorkó stătea chincită pe podele şi-i povestea ce văzuse în oraş, prin geamul de la „Soarele de altădată". Pînă la miezul nopţii, bine-nţeles, cînd pandurii şi străjile goniseră din piaţă mulţimea de gură-cască şi zgripţoroaica pusă pe spionaj nu mai avea de unde şti ce s-a mai întîmplat. Dar şi puţinul pe care-l ştia, ajungea pentru ca doamna Sára să se aprindă la faţă.

Ţaţa Dorkó stătea în genunchi, căznindu-se să lege şireturile „frumoasei Emma", în timp ce doamna Sára îi pieptăna şi împletea părul.

Frumoasa Emma era un copil zvelt, înalt, aproape cît maică-sa. Şi la faţă era leit maică-sa, numai nasul păstra forma străveche, de tip Thonuzoba: un nas drept, proporţionat, ca al tatălui. Fetiţa părea să aibă doisprezece-treisprezece ani. Purta o fustă tărcată, cu horboţele, ce-i ajungea pînă la glezne. Deasupra, o bluză de mătase cu mînecile înfoiate, cu un guleraş de dantelă la gît. Faţa ei era ceva mai oacheşă decît

a maică-si dar mai puțin rumenă. Stătea cu genele coborîte pe ochi, cu buzele bosumflate, țuguiate. Se vedea că era un copil răzgîiat. Țața Dorkó avea multă bătaie de cap cu ea, fiindcă Emma nu se astîmpăra și, cînd nu mai putea, îi trăgea bătrînei cîte un picior.

— Va să zică pînă la urmă tot s-a întîlnit cu derbedeul! repetă cele auzite Sára. De cîte ori nu mi-a promis că n-o să se mai uite la el! Dar se vede că patima îl duce mereu acolo unde-i și celălalt. Păi da, că unde și-ar mai găsi un tovarăș care să tragă la măsea, să i se potrivească așa de bine ca pramatia de frate-său.

— Da' nu-mi smulge părul! strigă fetița, întrerupînd-o.

— Sst! Nu țipa! Nu vezi că maică-ta-i supărată?

— Dacă ești supărată pe tata, n-ai decît să-l apuci pe el de chică, nu pe mine.

— Ține-ți gura, papă-lapte! Nu trebuie să știi despre ce vorbim noi. Stai binișor, că acuși o pățești!

Începu să împletească în două cosițe părul des, cu sclipiri de oțel, ce se revărsa în valuri bogate, unduind pînă la șolduri.

— Va să zică mă făceau cu ou și cu oțet, drăguții de ei, nu-i așa? continuă discuția Sára.

— Numai Belizár. Că-i un nespălat de să te ferească dumnezeu de gura lui! A spus că...

(Dar asta i-o șopti numai la ureche.)

— Aoleo, părul! răcni fetița.

— Vai de mine, da' gingaș mai ești! Doar trebuie să ți-l leg cumva. Ei, așteaptă tu, ticălosule!

— De ce mă ocărăști?

— Nu ție ți-am spus. Ia întoarce-te frumos încoace.

Și, întorcînd-o cu fața spre ea, încercă să vadă cum i-ar veni mai bine cosița împletită (încinsă pe deasupra sau pe dedesubtul urechii?) în timp ce bodogănea furioasă: „Asta o să mi-o plătiți scump!"

— Ia nu mă mai corcoli atîta — se sclifosi fetița — doar nu-s păpușă să te joci cu mine.

— Poftim! Ești tot așa de infamă ca tat-to! În loc să-i mulțumești mămiții că te îngrijește. Ia uită-te frumos la mine și sărută-mă.

Fetiţa îi întoarse spatele. Coana Sára îi răsuci într-o mişcare coada în jurul capului şi i-o prinse cu ace de păr.

— Şi, fireşte, au făcut un chef de pomină. Mă prind pe orice că au găsit pe-acolo şi vreo tîrfă de soi.

— Vai de mine, în faţa fetiţei!... bombăni cu dojană în glas ţaţa Dorkó.

— Aş, parcă ştie ce-i aia. Bine, mititico, bine puiu' mamei, du-te de te joacă în grădină. Jancsi! Mă, Jancsi! N-auzi? Vrei să-ţi destup urechile?

Nu era nevoie, căci Jancsi se şi ivise în prag, cu sufletul la gură.

Jancsi era un băieţoi ţinut pe mîncare, elev la gimnaziul din Tanusvár, care bătea zilnic drumul pînă la oraş, făcînd pe lîngă aceasta şi în casă diverse servicii mărunte. Un găligan de băiat spătos, cu faţa-ntunecată, dar cu privirea limpede şi cinstită.

— Du-o pe Emma în grădina englezească şi joacă-te cu ea. Dar să nu vă apropiaţi de lac. Ia seama să n-o ciupească păunul. Ia năframa asta de mătase şi dacă bate vîntul pune-i-o pe umeri, dar leagă-i-o bine la spate. Şi cît o fi rouă prin iarbă, Emma să nu alerge prin livadă, iar dacă o vrea să urce la belvedere de pe colină, s-o iei în braţe şi s-o duci aşa! Ai înţeles? Dacă i se umezesc pantofii, am să bag de seamă şi o să-ţi scutur claia din cap. Ei, scumpa mamei, vino să te sărut frumos.

Fetiţa protestă dînd din mîini şi din picioare împotriva tuturor semnelor de dragoste maternă şi îşi şterse cu mîneca urmele sărutărilor, apoi, îmbufnată, smucindu-se, o rupse strengăreşte la fugă. Jancsi abia se putea ţine de ea, alergînd din răsputeri pe coridor, pe scări, la vale.

— Emma, Emma! Aşteaptă-mă, nu-i voie să alergi aşa! Emma!

Dar Emma nici nu se gîndi să se oprească pînă nu ajunse sub castanii din parcul englezesc unde nu mai putea fi văzută de la ferestrele castelului.

Cînd cei doi copii fură singuri, Jancsi începu să o tutuiască pe Emma.

— Mă, da' ce te-ai apucat să fugi așa ? Iacă ți-am adus cozonacul pe care-l lăsași pe masă, la cafea.

— Nu vreau. Bine că l-ai luat... O să-l arunc în lac ; să vezi ce plăcere-o să le facă crapilor ! Ție ce ți-au dat de dimineață ?

Jancsi scoase din buzunar o franzelă zdravănă din acelea ce se coc zilnic, din porunca stăpînei, pentru copiii de școală. De cînd există gimnaziu la Tanusvár, elevii săraci interni capătă în fiecare zi o astfel de franzelă de la boierii din Tüzhalom, patronii școlii. Școlarii din Debrețin o numesc „piko", cei din Papa au onorat-o cu numele „szatyi", iar cei din Aiud îi zic „brugo".

— Dă-mi și mie ! spuse Emma.

Jancsi rupse franzela în două și o împărți cu Emma.

— Ttț, mă, da' bună mai e !

Prietenii care se ospătau cu pîine goală fură împresurați în curînd de păuni. Emma fărîmă cozonacul cu stafide și aruncă fărîmele pe jos, ca să aibă păunii ce ciuguli. Ei i se păru mai gustoasă pîinea.

— Mă Jancsi — spuse Emma, în timp ce îmbuca cu poftă — mama îl pîndește acum pe tata. O să fie un tărăboi de toată frumusețea cînd o sosi babacul. Am putea să ne retragem în pavilion.

— Bine, Emma. Numai să nu ne vadă grădinarul.

— N-o să trecem pe la casa grădinarului, unde-i podul, ci o să sărim peste pîrău.

— Da' o să ți se ude iar fusta și pantofii de rouă și o să observe mămica.

— Găsesc eu leacul foarte ușor, spuse Emma și rezemîndu-se cu o mînă de umărul lui Jancsi, cu cealaltă își desfăcu șireturile, se descălță, apoi își scoase ciorapii și-și prinse fusta-n brîu ; picioarele albe ca zăpada îi erau goale pînă la genunchi. Apoi, aruncîndu-și pantofii și ciorapii în brațele lui Jancsi, se repezi cu salturi mari spre pajiște, ca un mînz scăpat din căpăstru ; Jancsi, nici vorbă s-o fi putut

ajunge. Un pîrăiaş leneş tăia în două parcul englezesc; pîrăul avea o lăţime de vreo doi stînjeni.

„Hopp!“ şi frumoasa Emma sări peste el ca o pasăre, ca o căprioară. Doi stînjeni de apă nu erau mare lucru pentru ea. În timpul săriturii făcu chiar o figură, răsucindu-se într-o parte şi ajungînd astfel pe ţărmul celălalt.

Încercînd s-o imite, Jancsi o păţi, ajungînd cu nasul pe ţărmul rîvnit. Emma rîdea cu poftă.

Dincolo de pîrău era un tufiş cu poteci întortocheate — aşa-numitul „labirint“ — în mijlocul căruia se ridica pavilionul, o clădire rotundă cu zidul tencuit pe dinafară, unde, în timpul verii, se încingeau mici petreceri. E adevărat că uşa pavilionului era încuiată şi cheia se găsea la grădinar, dar ferestrele ce rost aveau? Obloanele uneia se puteau desface uşor şi pe fereastra fără sticlă nu era greu să intri. Jancsi îi ajută întîi Emmei, apoi, cu mişcări sprintene, se căţără şi el, pe urmă închise din nou oblonul.

Ajungînd în sala mare, rotundă, Emma se grăbi să-şi suflece pînă-n coate mînecile tărcate; (avea o piele splendidă, albă ca fildeşul, sub care se încordau nişte muşchi demni de Achile). Apoi, fără vorbă, începu să-i care pumni lui Jancsi, nechezînd.

Acesta se apără o bucată de vreme, codindu-se, ferindu-se cît putea.

— Emma, ai înnebunit? Astîmpără-te.

Apoi începu să-i răspundă şi el, cîrpind-o pe Emma pe unde apuca: în coastă, în cap. Dar pînă la urmă n-avu încotro şi dădu îndărăt, deşi, ca statură, părea mai voinic.

— Lasă-mă-n pace, Emma! Să mă ia dracu dacă nu te trîntesc!

— Ce? Tu? Pe mine? Cînd oi da cu tine de pămînt...

Cei doi se încleştară, se frămîntară, se aruncară unul pe altul cînd încolo, cînd încoace, pînă cînd, în sfîrşit, cu o „apucătură de văcar“, Emma îl trînti

la pămînt pe Jancsi, apoi îi puse genunchiul în piept, scrîşnind din dinţi :

— Eh, mă mai trînteşti ! Îmi mai vii de hac ? Te-nveţi minte ?

— Destul, Emma, lasă-mă !

— Nici mort, pînă nu-mi spui pe numele adevărat !

— Ei, te rog frumos, frate Emanuel !

Abia atunci îl lăsă să se culeagă de pe pămînt.

Aşadar domnişoara nu era fată, ci băiat, şi Emma nu era decît un nume de răsfăţ.

Ce rost avea să porţi în haine de fată pe băiatul acesta de treisprezece ani, cu părul lung, împletit în cosiţe ? Să-l dezmierzi, să-l alinţi ca pe un pui golaş ?

Dacă numai maică-sa ar fi avut această ciudată ţicneală, lucrul ar fi fost oarecum scuzabil, dar ce explicaţie se putea găsi pentru atitudinea tatălui care îngăduia ca singurul lui moştenitor să fie crescut ca o paiaţă ? Doar Decebal era un om deştept şi cu carte.

Să fi avut vreo manie de om de ştiinţă, vreo idee fixă care să-l preocupe atît de mult încît să nu vadă lucrurile din imediata apropiere ? Căci astfel de ţicneli numai în casa unui savant se puteau petrece.

După trîntă, cei doi băieţi, înfierbîntaţi, simţiră nevoia unui răgaz, ca să răsufle.

— Vezi ? spuse Jancsi. Ţi s-a rupt bluza la subsuori. O să te ia maică-ta la rost.

— O să brodească ţaţa Dorkó vreo minciună, că asta-i treaba ei.

— Hai acum să ne vedem de-ale noastre, atîta timp cît nimeni nu-i cu ochii pe noi.

Cu ce s-or fi jucînd cei doi puştani cînd se ascund de ochii tuturor ?

În pavilion era o statuie de bronz, înfăţişînd pe Venera de Cnidos cu delfinul. Zeiţa era ceva mai decentă decît colegele ei, prin faptul că nu era decoltată decît pînă la şolduri. Ei bine, Emma îi încinse gîtul cu un braţ, iar Jancsi puse umărul de cealaltă parte şi astfel, cu puteri unite, băieţii clintiră din loc figura mitologică de cîteva chintale.

Iar pe dinăuntru statuia era goală. Din această ascunzătoare Jancsi scoase lucrurile de care aveau nevoie pentru joaca lor.

Trei-patru cărţi cu scoarţele jerpelite, cîteva caiete, o tăbliţă, creioane, condeie, călimară.

Le aşezară pe masă, potriviră laolaltă două scaune, apoi se apucară de joc.

Jancsi începu să vorbească, să dea lămuriri, în timp ce Emma îi sorbea cuvintele cu lăcomie, cu deliciu.

Aceasta era taina lor cea mare.

Dar ce socoteală şi-or fi făcut oamenii din castel de l-au oprit pe băiatul acesta, aşa de deschis, aşa, pe faţă, de la învăţătură!? O să aflăm mai tîrziu cine, cum şi la ce îl învaţă.

Iar sufletul băiatului se mistuia de o dorinţă arzătoare.

Şi flacăra cerea să fie întreţinută.

Avea o minte atît de ageră, încît îi ajungea să audă o singură dată ca să prindă orice. Cărţile din care învăţa erau ale lui Jancsi. Acesta era mai înaintat, era mai în vîrstă cu un an. *Hübner, Oglinda triplă,* o gramatică a limbii latine şi „colocvium"-ul constituiau depozitul de ştiinţe al micilor elevi din acea epocă.

Vai, dacă s-ar afla că frumoasa Emma le-a învăţat pe toate!

Şi cînd te gîndeşti că doar pe furiş, într-ascuns, pe cîte un ceas putea veni cu prietenul său aici! Cînd scăpa de sub supraveghere, cînd tatăl său şi maică-sa se ciorovăiau.

Acum, de pildă, avură un răgaz destul de îndelungat pentru satisfacţiile lor secrete ; frumoasa Emma putu să facă chiar cîteva exerciţii de caligrafie. Apoi după ce ascunseră totul şi ridicară în picioare statuia Venerei, cei doi se întoarseră pe drumul pe care veniseră. In timpul plimbării, Jancsi o învăţă pe Emma şi cîteva melodii de psalmi. Emma avea o voce limpede şi răsunătoare de alto.

— Ce succes ai avea în corul de la Debreţin, cu glasul ăsta frumos de alto, Emma!

In sfîrşit, goarna din turnul de deasupra porţii prinse să sune. Sosise stăpînul. Cei patru telegari care stătuseră toată noaptea în ham intrară în galop sălbatic pe poartă. Pocnetele biciului desfăşurat în toată lungimea lui aţîţă şi mai tare pe balauri.

Cei doi tovarăşi de chef se grăbiră să-l ridice pe Deceball din trăsură.

De altfel Decebal nu era niciodată atît de băut încît să se trădeze măcar printr-o clătinare uşoară, arătînd că între vin şi el vinul a fost mai tare. Cînd bea, la început era arţăgos, apoi treptat-treptat se făcea tot mai amabil, dar abia spre sfîrşit, cînd nimeni nu mai ştia de-i băiat sau fată şi habar n-avea pe ce lume e, el era la largul lui ; acesta era momentul cînd apuca vioara ţiganului şi-i trăgea, cu mînă de virtuos, o melodie legănată, sau începea să cînte cu glasul lui de bariton minunat, cu atîta foc, încît înnebunea toată lumea. In asemenea momente era mai ales periculos pentru femei.

De cum îşi puse piciorul pe scară, intonă cîntecul de bun sosit :

Mîndra care-mi place mie
Nu stă-n pat pe la chindie,
De boleşte, de-i voioasă,
Casa-i casă, masa-i masă

Dar nici pe departe nu era aşteptat în felul acesta. Intrînd în anticameră se pomeni faţă-n faţă cu frumoasa lui nevastă. Cînd dădu s-o îmbrăţişeze, femeia îl respinse şi-i întoarse spatele.

Decebal însă ştia un cîntec ce se potrivea la o împrejurare ca cea de faţă.

Prin zarea naltă trec cîntînd cocorii,
In ochii-ţi dragi mi se adună norii,
Ce gînd nătîng, ce supărări deşarte,
Cînd ştii că numai moartea ne desparte!

Şi cu braţele-i puternice reuşi totuşi să o înlănţuie, sărutîndu-i cu de-a sila gura frumoasă.

De data aceasta, gura zăvorîtă cu şapte lacăte trebui să se deschidă.

— Mulţumesc de aşa sărutare. Pomană de la cîrciumă.

Decebal îşi lipi călcîiele şi se plesni cu palma peste frunte:

Mă trezii cu crîşma-n cale
Vinul toarnă foc în vine
Mă-ncurcai printre ocale
Ingeraş, drăgălaş,
Lung e drumul pîn'la tine

— Nu mi-ar păsa să ştiu — strigă Sára, îndepărtîndu-i braţul de pe şold — că te tăvăleşti trei zile şi trei nopţi într-o cîrciumă soioasă, numai să nu-mi fi adus pe cap ruşinea de a te fi înhăitat din nou cu neobrăzatul acela care mă huleşte şi mă ocărăşte pe toate cărările cum îi vine la gură; dar tu stai şi-l asculţi, ba mai torni şi gaz pe foc.

Cum să n-o întrerupă Decebal cu un cîntec?

Să nu spui vorbe de ocară
De mîndrele cu ochi de zînă,
Căci ele-s stele ce coboară
Pe scară de polei de lună
Tralalala, tralalala...

Sára, văzînd că nu-l scoate din ale lui, recurse la o altă armă: începu să plîngă, aruncîndu-i cuvinte tragice.

— Nu-mi mai pasă de nimic! Dacă sînt o povară pentru tine, iaca, Tisa nu-i departe. Am să mă duc pe malul ei. Leg copilul de mine şi ne înecăm amîndoi. Ai să vezi!

Păi aici mai ales se potrivea de minune un cîntec frumos.

Apa Tisei-i cu bulboane,
Cu bulboane şi cu toane,
Decît să te-arunci în ea,
Mai bine vino colea,
Cu badea să te-ndrăgeşti,
Viaţa să ţi-o îndulceşti.

Şi ştrengarul ştia să cînte romanţa duioasă cu un glas atît de ademenitor, cu atîta simţire, încît, ca prin farmec, ochii înlăcrimaţi începură să zîmbească şi tentativele de îmbrăţişare întîmpinară o rezistenţă mult mai mică.

— Ştie ticălosul ce drăguţ e cînd cîntă ! se plîngea ea, cu glasul pe jumătate îmbufnat. Flăcările mari erau stinse, mai rămînea doar jeraticul.

Ajungea însă un strop de ulei pe jeratic, pentru ca focul să izbucnească din nou. Şi iată că stropul apăru.

In timp ce, mai cu cîntece, mai cu sărutări şi îmbrăţişări, Decebal îşi îmbuna consoarta mînioasă, ochii inchizitoriali ai acesteia zăriră obiectul care rămăsese în mîna lui, panglica aceea roşie-albă cu cruciuliţă de aur, pe care dumnealui, ca să n-o piardă, o înfipsese în cingătoare. Urmară o serie de gesturi fulgerătoare. Cu o mînă femeia îi smulse de la brîu panglica cu bucluc, cu cealaltă îl împinse cît colo, plină de indignare. Apoi, cu faţa crispată (adevărat cap de meduză), îi vîrî sub nas corpul delict, împroşcîndu-l cu cele mai alese invective.

— Da' asta ce-i ? Panglică, nu-i aşa ? Panglică de mătase cu cruciuliţă de aur. Asta ai smuls-o de la gîtul unei tîrfe, nu-i aşa, nerușinatule ? Ştiu eu bine că papistăşoaicele poartă astfel de cruci înzorzonate, cu panglici albe-roşii. Ai smuls-o de la gîtul tîrîturii celeia de armeancă şi-ai mai avut şi neobrăzarea s-o aduci aici.

Urmă încă un potop de vorbe, care de-abia se mai auziră din pricina hohotelor de rîs. Mai ales Decebal se prăpădea de rîs. Dar nici tovarăşii lui nu se puteau reţine.

— Păi nu-i tîrî-tură, ci tîrî-taur !

Ei, pentru asta părea că nu se mai găsește cîntec potrivit.

Uite că, totuși, s-a găsit. Un cîntec în toată legea, din repertoriul mai recent. Decebal îl cînta cu sublinieri drăcoase :

Spune-mi, scumpă vecinică,
Nu-mi văzuși cumva bărbatul ?
Că mă mir că nu mai pică...
Ba-l văzui la crîșmă-n vale,
Bea și toca la parale,
Cu crîșmărița juca,
Două-n brațe mi-l strîngea,
Trei punguța-i șterpelea.
Tii, trăsni-l-ar dumnezău
Și l-ar bate ceasul rău !
...Așa zău, cumătră dragă,
Știi că nu-mi arde de șagă...

Femeia suduia, boierul cînta, cei doi ortaci se tăvăleau de rîs : ieșise un concert de toată splendoarea.

Nimeni nu băgă de seamă că în timpul acestei scene amuzante o figură nouă se strecură în odaie. Nouă, vorba vine, căci nu găseai în toată făptura-i ceva ce să nu fie vechi și hodorogit.

Surtucul noului sosit era soios, cizmele pline de noroi, pantalonii zdrențuiți, gulerul, cămașa, murdare, jiletca se ținea doar în doi nasturi și în butoniera de jos a acesteia era vîrît nasturele de sus de la pantaloni. Călcîiele cizmelor erau, firește, scîlciate. În mînă ținea o cîrjă strîmbă, iar după grumaz o traistă de piele jerpelită. Și dacă acesta era cadrul, tabloul i se potrivea de minune.

Dacă Darwin ar fi văzut această mutră, i-ar fi pus chipul în fruntea lucrărilor sale.

Rînjetul acela zbîrcit, strîmbăturile șirete, perfidia josnică, prefăcătoria haină, vicleană, ce decorau mutra asta de maimuțoi, unite cu expresia pedantului ce-și încrețește fruntea, strîmbă din nas și își face gura pungă, se armonizau perfect cu nasul acela de culoarea unei lalele roșii, ce se ridica asemenea unui

monument de artă, strălucind în mijlocul feței tăbăcite, brăzdate de dungi. Intreaga-i făptură răspîndea, oriunde s-ar fi oprit, parfum de mucegai, de ciuperci, de pivniță.

Nu se sinchisi cîtuși de puțin de zgomotoasa scenă familiară ce se desfășura în fața lui. Era un amănunt străin de lumea lui. Se duse drept la domnul Decebal, care cînta cu foc, și-l apucă de dolman.

Decebal își întoarse capul și, zărindu-l, deodată toată exuberanța voioasă i se stinse din față, deveni serios, căscă ochii mari, și cîntecul i se opri în gît. Coborîndu-și glasul, întrebă :

— Ei, ce mi-ai adus, domnule Vakandi ?

Făptura mucegăită era Vakandi Anonymus, marele apostol al arheologiei.

Eminentul bărbat își ridică palma la gură, ca vorba lui să nu ajungă la orice ureche, și-i șopti lui Decebal :

— Am descoperit mormîntul lui Thonuzoba !

La auzul acestor cuvinte fața lui Decebal se lumină, transfigurată. Părea alt om. Parc-ar fi crescut cu un cap. Apoi, răpit de entuziasm, îl luă în brațe pe omulețul soios, îl strînse, gata-gata să-i scoată sufletul, și-l sărută pe amîndoi obrajii.

Mormîntul lui Thonuzoba ! Descoperit !

— Nevastă ! Du-te în odaia ta. Fraților ! Plecați și vedeți-vă de treabă. Nimeni să nu îndrăznească să ne tulbure. Messia ! In sfîrșit, ai venit !

Apoi apucă sfîrpitura de braț, o tîrî cu el prin toate odăile pînă în apartamentul său, unde intră și zăvorî ușa. In capul lui nu mai era strop de vin. Cele cîteva cuvinte avuseseră darul de a-l trezi definitiv.

NU EXISTĂ CEVA MAI BUN DECÎT UN SFETNIC BUN

Nu se poate spune că a fost un gest cavaleresc din partea lui Decebal acela de a-și pune pielea la adăpost, luînd-o frumușel din loc și lăsîndu-și ortacii pe care-i adusese cu dînsul pradă primejdiilor.

Căci pentru aceștia ar fi fost mai bine să fi ajuns

în cuşca leilor de la circ decît să rămînă singuri cu doamna Sára, în aceste clipe, cînd mînia ei conjugală atinsese culmea.

Nu-i vorbă, ar fi şters-o Csuny Laci, dar doamna Sára îl apucă de găitane, îl lipi de zid şi începu să-i înşire toate titlurile — nu pe cele căpătate de la cinstitul comitat, firește — în timp ce îşi pregătea cele zece unghii pentru nişte mişcări primejdioase, gata să-i scoată ochii.

— Derbedeilor, cartoforilor, escrocilor, beţivanilor! Voi, drojdia oraşelor, coada satelor, haimanalelor, voi îl tîrîţi pe bărbatul meu în toate blestemăţiile, voi îl ademeniţi la toate fărădelegile. Zurbagii buni de spînzurătoare, firme de cîrciumă, geambaşi deocheaţi, pe unde l-aţi purtat iar?

Doamna vorbea la plural, dar se adresa numai unuia dintre cei doi. Bakala Peti putea totuşi să înţeleagă că ploaia de epitete îl priveşte şi pe el, întrucît erau vizate şi îndeletnicirile lui. El însă îşi bătea cu biciuşca tureatca cizmei şi zîmbea. Cu atît mai speriat era, în schimb, prietenul său, care se aştepta la orice, jurîndu-se pe cer şi pe pămînt.

— Eu, cinstită doamnă? N-am fost la nici un fel de cîrciumă cu Decebal; aşa să-mi ajute dumnezeu! Ne-am întîlnit cu el aci, în cîmp. Noi, adică prietenul meu şi cu mine, mergeam tocmai la adunarea generală, la Tanusvár. Să-mi sară ochii dacă l-am zărit măcar pînă atunci pe Decebal. Eu beat?... Să mă ia toţi dracii dacă am pus o picătură de vin pe limbă de ieri de la prînz.

Din uşa întredeschisă, ţaţa Dorkó îşi ridică ochii spre cer, plesnind din palme.

— I-auzi, procletul! Cum nu se teme că-l înghite pămîntul!

— Lasă, amice! interveni Bakala Peti. Cu minciuna nu facem nici o treabă aici. Nu te mai jura, doar nu eşti în faţa tribunalului. Trebuie să spunem adevărul. Prea stimată doamnă Sarah, *mille pardon, chistihand!*

Frumoasa femeie se topea cînd cineva, în loc de numele naţional şi unsuros de „Sára", îi dădea nu-

mele străin şi distins de „Sarah", împodobit cu cîte o „prea stimată doamnă", cînd îi adresa fraze în vreo limbă străină şi îi săruta şi mîna. Avînd parte de toate acestea, ea se linişti într-atîta încît lăsă şi pe alţii să vorbească.

— Am să vă povestesc totul cu sinceritate, aşa cum s-a întîmplat, spuse cu desăvîrşită stăpînire de sine Bakala Peti.

Acum se trezi şi curiozitatea în ea.

— Să auzim, spuse doamna Sára, aşezîndu-se lîngă masă, fără a pofti însă pe ceilalţi să ia loc.

— Da, prea stimată doamnă Sarah, aşa este. Pînă la miezul nopţii am chefuit la „Soarele de altădată".

— Vino încoace, Dorkó! strigă doamna. Aici, la spatele meu!

(„Hei, dacă aş fi ştiut că zgripţoroaica stă la pîndă!" oftă cu amărăciune Laci Csuny.)

— Şi cum aţi chefuit domniile voastre? anchetă stăpîna privindu-l aspru pe delicventul care stătea în faţa ei.

— Păi îmi închipui că madam Dorothea a avut grijă să vă raporteze toate amănuntele şi eu nu mai am nimic de adăugat. Ce să vă spun? Aşa a fost: zaiafet, joc de cărţi, nelegiuire. Totul e adevărat. Pînă şi faptul că Belizár a avut ieşirile cele mai necuviincioase la adresa domniei voastre.

— Ştiu tot, pînă la ultimul cuvînt!

— Însă credincioasa dumneavoastră servantă n-a putut să vă povestească ce a mai urmat după aceea, fiindcă la un moment dat străjile au gonit toată lumea din piaţă.

— Ei, ce s-a mai întîmplat?

— Păi iată ce s-a mai întîmplat: Decebal al nostru n-a putut răbda să-şi vadă soţia adorată hulită chiar de fiul propriului său tată, l-a apucat pe conu Belizár de gît şi l-a lipit de pămînt, încît omul a rămas lat, fără simţire, ca o broască.

Csunyi Laci se grăbi să adauge:

— Ba l-a făcut terci, scumpă doamnă. Abia l-au culeş, plin de sînge, de pe pămînt; în cearşafuri l-au dus de acolo. Nu se mai face om cît o trăi.

— Ei, las-o mai domol, amice.

— Da' ce vrei ? Să amuțesc ?

— Nu, dar nu minți !

O clipă, doamna se însenină, apoi își încreți din nou fruntea.

— N-ar fi rău dacă ar fi adevărat, dar nu-i decît un basm. Ar trebui să fiu nebună ca să cred așa ceva.

Bakala Peti își vîrî mîna în buzunar și scoase ceva de acolo.

— Dar asta o credeți, prea stimată doamnă Sarah ?

Acel ceva era punga cu galbeni a lui Decebal.

— Poftiți și dezlegați-o. Aici e pînă la ultimul bănuț, prețul boilor așa cum l-a plătit negustorul de la Viena. Cînd cei doi eroi s-au încăierat, eu, văzînd că acuși-acuși zdrobesc masa, m-am grăbit să pun la adăpost punga lui Decebal, aflată în primejdie, ca nu cumva să facă picioare. De, cu atîția tîlhari... Iat-o, prea stimată doamnă Sarah, v-o predau cu tot respectul.

Dar Bakala Peti trecu sub tăcere ce s-a întîmplat cu banii pe care Decebal îi cîștigase la joc de la frățiorul lui. E adevărat că la o astfel de păruială banii de felul acesta sînt „cassa neminis" (banul nimănui).

Ei, asta era o împrejurare importantă și într-adevăr atenuantă.

— Poftim, ia loc, domnule Bakala ! Aici, în hotel (doamnei Sara îi plăcea să întrebuințeze, cu rost și fără rost, cuvinte străine, dar pentru dînsa „hotel" și „fotel" era, *à peu près,* același lucru).

Iar ea se așeză pe canapea.

— Vezi de domnul Csunyi, Dorkó. Servește-i un aperitiv în sufragerie. Ai auzit că azi n-a luat încă micul dejun.

(Auzi, talpa iadului ! Doar abia acum s-a ridicat de la cină !)

Astfel, doamna Sára și Bakala Peti rămaseră singuri.

Bakala Peti începea să fie stăpîn pe situație.

— Căci vedeți dumneavoastră, prea stimată doam-

nă Sarah, dacă eu îl urmez cu atîta credinţă pe Decebal la toate petrecerile, n-o fac decît dintr-o fidelitate neclintită de prieten. Veghez asupra lui ca un adevărat prieten. Îi cunosc firea şi ştiu că în asemenea ocazii nu se fereşte de nimeni. Toţi tîlharii care mişună în jurul lui s-ar repezi să-l jefuiască. Vedeţi şi dumneavoastră cîtă dreptate am. *Geld spricht,* spune neamţul.

Induioşată, doamna Sára aruncă pe masă punga cu bani.

— Vezi dumneata, prietene Bakala, mie puţin îmi pasă de ce spune neamţul, dar aş prefera să am inima soţului meu în locul acestei pungi.

— Inima lui ? Dar vă jur că ea a fost şi va fi în veci a domniei voastre.

Doamna Sára îi aruncă prietenului iubit nişte priviri ucigătoare.

— Ei, ei, dragă prietene, dacă vrei să-mi spui tot adevărul, poţi susţine că nici o damă n-a fost la frumosul dumneavoastră chef ?

— A, cu asta zău că e păcat să ne pierdem vremea. Ia acolo cîţiva tineri au glumit cu o comediantă de la iarmaroc. Nu cumva credeţi, prea stimată doamnă Sarah, că un Decebal Tanussy ar putea învrednici măcar cu o privire o asemenea creatură ?

— Dar asta ce-i ? izbucni Sára, scrîşnind din dinţii-i albi şi frumoşi şi vîrîndu-i sub nas crucea cu panglică, pe care o ţinea în pumn. Asta ce-i, ai ?

— Tii, prea stimată doamnă ! strigă Bakala Peti, scărpinîndu-se în ceafă. Zău că era mai bine dacă Decebal ar fi smuls această panglică, fie de la gîtul armencei, fie de la gîtul călăreţei poloneze de la circ. N-ar fi fost un bucluc aşa de mare. Dosiţi cît mai bine obiectul ăsta, scumpă doamnă, să nu-l vadă nimeni, căci bietul Decebal poate să-şi piardă toată averea, ba chiar şi capul, dacă se află că e amestecat în afacerea asta.

— Cum adică ?

— Da, da. E mare bucluc. Am făcut un tărăboi drăcesc sub ferestrele comisarului regal, i-am cîntat cîntecul cioriilor cu toată pompa cuvenită. Şi pe nebunul

de Rézkuthy l-a împins păcatul să iasă în stradă. Nu știu ce l-o fi apucat, că de felul lui e fricos ca un iepure. A venit între noi, să se grozăvească. Credea că dacă spune că e *homo regius*, lumea se sperie de el. Spre nenorocul lui, s-a izbit tocmai de Decebal, care nu s-a sinchisit de loc de rangul lui, l-a apucat, fără prea multe explicații, de gît, și i-a tras una bună cu cravașa. Atunci i-a rămas în mînă drăcia asta, care nu-i o panglică oarecare de la gîtul unei neveste frumoase, ci ordinul Leopold, al lui *homo regius*.

Puțin îi păsa doamnei Sára ce o mai fi și aia *homo regius* și *„ordin leopoldin"*. N-o interesa decît un singur lucru.

— Așadar Decebal nu s-a încurcat cu nici o femeie?

— V-aș spune că mă jur pe tot ce am sfînt, pe onoarea mea, dar dacă pe mine nu mă credeți, credeți măcar oglinda dumneavoastră. Uitați-vă în ea și pe urmă judecați singură dacă e cu putință ca fericitul care are parte de o astfel de femeie s-o uite de dragul oricărei făpturi de pe pămînt.

— Fugi încolo, nu-ți bate joc de mine!

— Ei bine, mă jur pe credința mea. Da' la balul prefectului nu se îndreptau toți ochii spre dumneavoastră? Nu se îmbulzeau toți bărbații, tineri, bătrîni, după dumneavoastră, fericiți dacă-i învredniceați cu o privire?

— E adevărat că nu aveam liniște de ei...

— Ați fost regina seratei. Ați lăsat în urma dumneavoastră un spital întreg de inimi rănite.

— Fugi, că glumești. Nimeni n-a mai călcat pe la noi de atunci.

— Păi da, fiindcă dumneavoastră sînteți aceea care vă retrageți intenționat.

— Și adică ce-ar trebui să fac?

— Există desigur o soluție. Dacă vreți să țineți saloanele deschise pentru lumea mare, trebuie să dați mai întîi un mare bal la care să invitați toate familiile fruntașe din comitat. O astfel de invitație, toată lumea, începînd cu prefectul, ar considera-o drept cea mai mare cinste.

— Parcă îmi dă mîna!? Toată lumea și-ar bate joc

de mine din pricina vechiturilor de mobile care-s de pe vremea lui tata Noe. Am văzut eu ce lucruri luxoase sînt în casa prefectului. Nici n-aş şti să spun cum se numesc. Toate-s aduse de la Viena.

— Păi dumneavoastră n-aveţi decît să vi le comandaţi de la Paris.

— Aş vrea să ştiu — din ce? Decebal nu-mi dă niciodată parale. De cîte ori vinde cîte ceva, îmi spune că a cumpărat vreun imobil şi îmi arată şi contractul. Mie poate să mi-l arate, că de-o fi scris greceşte sau latineşte, tot nu înţeleg o boabă. Numai din grădină şi din păsări apuc să fac şi eu ceva parale, din atîta însă nu pot să cumpăr şi lucruri de lux.

— Dar acum aveţi vreo cinci mii de galbeni în mînă!

— Ei şi?

— Nu mai întrebaţi pe nimeni, cheltuiţi-i toţi pentru cumpărături.

— Şi dacă o să-i caute Decebal?

— N-o să-i caute pentru nimic în lume. Că n-am terminat povestea. Papara pe care a mîncat-o *homo regius* e o pacoste grozavă. Legea pedepseşte pe cel care ridică mîna asupra lui. E ca şi cum s-ar fi legat chiar de persoana regelui. Va trebui să înlăturăm primejdia asta de pe capul bunului nostru Decebal. De aceea am meşterit în aşa fel că îndată ce s-a isprăvit cu păruiala (am mai avut pe urmă o leacă de gîlceavă cu armata: Decebal i-a înfundat unui infanterist solniţa în cap; mare lucru dacă nenorocitul şi-a putut-o scoate pînă acum!)...

Sára rîdea cu poftă.

— ...înainte de a intra în oraş, am cîrmit-o spre „Rateşul broaştelor", unde petreceau nişte ciobani. Am chefuit cu ei pînă dimineaţa. Astfel, dacă se ajunge la anchetă, noi avem cincizeci de martori care întăresc cu jurămînt că Decebal a petrecut la „broaşte" de seara pînă dimineaţa. „Soarele de altădată"? Dar nici vorbă să fi dat pe acolo! Asta vom tăgădui-o cu tărie. Iată de ce Decebal nu numai că nu va căuta punga rătăcită prin sala de la

„Soare", dar chiar dacă cineva i-ar aduce-o pe tavă de aur: „Uite, domnule, punga dumitale, s-a găsit la «Soarele de altădată»", el ar spune că în viaţa lui n-a văzut-o. Aşa că puteţi să cheltuiţi fără frică toţi banii pe mobilă şi toalete.

— Dar o să mă-ntrebe de unde-am avut banii.

— Parcă ştie el cît costă lucrurile! O să-i spuneţi că le-aţi cumpărat cu banii de pe lapte.

Doamna Sára îşi dădu seama că Bakala Peti e un om foarte util. Nu e un terchea-berchea cum îl crede lumea. De la omul ăsta se putea învăţa ceva.

Înţelesese şi ea, nu-i vorbă, dintr-o singură ochire, cam în ce constă luxul modern din casa prefectului, dar mai întîi nu cunoştea numele acelor lucruri, apoi nu dispunea de bani, nu avea cu ce să le cumpere. Acum are tot ce-i trebuie: bani destui, şi încă bani de care soţul, drăguţul de el, nu îndrăzneşte să întrebe şi pe deasupra are un savant, un specialist, care ştie pe degete toate zorzoanele acestea.

Îl purtă pe sfetnicul credincios prin toate sălile şi odăile castelului, îmbelşugate pînă la risipă şi acum. Erau atîtea paturi şi canapele în castel, încît două sute de oaspeţi găseau oricînd un adăpost confortabil. Nimeni n-ar crede, dacă n-ar vedea facturile, că numai pentru cuverturile de pat din piele de căprioară, Decebal plătise dintr-o dată douăzeci de mii de florini unui fabricant de mănuşi de la Buda. Lipseau însă toate obiectele de lux modern: covoare, porcelanuri, tablouri.

Şi la toate acestea Bakala Peti se pricepea de minune.

În timp ce frumoasa Emma învăţa de la Jancsi, prietenul său, cuvinte latine, cu ajutorul lui Bakala Peti maică-sa îşi însuşise atîtea drăcovenii franţuzeşti, încît avea cu ce să facă paradă cînd va veni vremea. *„Balzac, causeuse, kredenz, chiffonière, gobelin, Sèvres, console, étagère, statuette, majolica, gros de Naples, moire antique"* etc., toate au căzut în pămînt roditor, n-o să le uite; pe toate o să le poată repeta, scrîntind doar ici şi colo cîte o literă (eh, atîta pagubă...).

— Iar aici, în salonul mare, ar trebui așezat un piano forte mare și frumos, prea stimată doamnă Sarah.

— Și cine să cînte la el ?

— Mica, încîntătoarea Emma, îmi închipui.

— Fugi de-acolo ! De la cine ar învăța să cînte, că sfinția sa nu se pricepe la așa ceva.

— Eu unul n-aș mai încredința educația micii Emma unui mag bătrîn, ci i-aș aduce o guvernantă isteață.

— Ce ?

— O domnișoară instruită, care se pricepe temeinic la educație, care știe franțuzește, cîntă la pian și poate să-i dea domnișoarei Emma „pliul“ distins de care ea are neapărată nevoie cînd iese în lumea mare. Mica Emma e la vîrsta cînd formarea ei trebuie încredințată unor mîini de femeie.

— Fugi de-acolo, că ești nebun. Cum han-tătarul să încredințez educația Emmei mele unei domnișoare ?

— Nu înțeleg.

— Nu înțelegi ? Dar dumneata nu știi că Emma mea nu e fată, ci băiat ?

— Dumneavoastră glumiți.

— Ba nu glumesc de loc. Decebal nu ți-a spus-o niciodată ?

— N-are obiceiul să profaneze intimitățile familiare.

— Ei bine, eu le *proponez*. Copilul a fost botezat Emmanuel.

—Îmi dați voie să-mi exprim mirarea și să întreb ce v-a putut determina să purtați pe unicul dumneavoastră fiu, pe un *maioresco* al familiei Tanussy, în haine de fată ?

— Ei, știu și eu că-i maiorașul familiei. Am avut însă motive puternice să fac ce am făcut.

— Îmi permiteți să examinez aceste păreri la microscop ?...

— Ba eu te-aș ruga să nu mai examinezi spusele mele la nici un *miroscrof*, dar dacă îmi făgăduiești că nu sufli nimănui nici o vorbuliță...

— Vă făgăduiesc pe tot ce am mai sfînt, pe onoarea mea.

— Ia ascultă, domnule: eu pe onoarea dumitale nu dau două parale, dar vezi dumneata furca aceea de tors, de colo, de la geam?

— Sper că în curînd o să facă loc unui acvariu frumos.

— Te-a bătut vreodată cineva cu furca?

— Încă nu.

— Ei bine, eu am să rup furca aceea pe spatele dumitale, dacă vei spune cuiva ceea ce am să-ţi povestesc chiar acum.

— Vă asigur, prea stimată doamnă, că voi spune tuturor tocmai contrariul celor auzite. Asta v-o garantez.

— Ia lasă-mă-n pace cu *draganţiile* dumitale; aşază-te aici lîngă mine şi ascultă.

Doamna Sára îl potfi pe credinciosul prieten să ia loc pe canapea, lîngă ea.

— Ştii, cînd eram fată tînără (tatăl meu, om cu stare, era nobil în Zărand, dar eram şapte fete în casă, eu fiind cea mai mică) am pus-o pe-o ţigancă să-mi citească viitorul în cărţi. Ştii ce mi-a profeţit? Că întîia oară o să mă mărit cu un ţăran de rînd, în casa căruia o să rabd multă foame şi multe bătăi, dar în scurtă vreme o să scap de el şi o să ajung nevasta unui boier bogat şi o să trăiesc în belşug şi lux. Voi avea un copil, un băiat, din care se va alege un om însemnat, vestit, mult pomenit în toate părţile; cînd va ajunge bărbat în toată firea, el se va însura, luînd o fată care nu e din această lume; apoi va sărăci şi în sfîrşit va intra în armată, va merge la război unde va fi răpus.

— Da' ciudat horoscop v-a mai făcut ţiganca.

— Da, zău. Am rîs şi eu de el. Numai că rînd pe rînd *morcospocul* s-a împlinit întocmai, oricît de trăsnit mi s-a părut la început. Cele şase surori ale mele s-au măritat una după alta, cu oameni vrednici din nobilime, potriviţi cu ele, care din Sălaj, care din Ţara Bîrsei, din Cîmpie sau din Banat. Cu toate că nici una nu era mai sărăcii ca mine. Biata mamă firește

că nu ne-a învățat altceva decît șartul gătitului. Versurile pe care le-am învățat de la ea sînt cam ca acestea: *„Lintea s-a scuturat — capul și l-a spart. — Gospodina i-a pus unt pe rană: — lintea cu unt e mîncare fainăˮ*. Apoi, într-o zi, biata maică-mea a murit. În timpul zaiafetului de la pomană, unul din comeseni s-a urcat cu pipa aprinsă în podul casei, plin de fîn. Casa a luat foc și a ars pînă-n temelii. Atunci tata s-a mutat la Vidra, la sora mea cea mai mare, luîndu-mă și pe mine cu el. Sora mea, Juci, dumnezeu s-o ierte, era o sărită, nu altceva. N-aveam o clipă liniștită în casa ei, mă zorea într-una, mă bătea, era geloasă foc, deși bărbatul său, săracul, avea o gușă de nici vesta nu și-o putea încheia. Casa lor era așezată în mijlocul unei păduri mari și boierii care umblau la vînătoare se abăteau mereu pe la noi, rămînînd în casa noastră și peste noapte, după ce ziua întreagă goneau urșii. Acolo l-am văzut întîia oară pe Decebal. Pe vremea aceea era flăcău tînăr, zvelt. Iar eu eram fată frumoasă. Semănam cu Emma, dar el nu are ochii așa de focoși cum erau ai mei. Cîte complimente nu mi-au făcut domnișorii pentru ochii mei strălucitori! Dar ce folos! Într-o zi, iacă pică un pețitor. Era un cioban bătrîn și zbîrcit. Se numea Király Samu. Nu m-am mai uitat ce e, cum e, nu doream decît un singur lucru: să scap. Eram sătulă pînă-n gît de viața de izbeliște. I-am dat mîna și ne-am cununat. Abia cînd m-a dus acasă, mi-am dat seama ce-am făcut. Bărbatul meu era un mocofan care trăia din arendă. Toată ziua trebuia să frămînt brînză de oi, s-o îndes în putini, în berbințe. Nu-mi aduc aminte să fi fost o zi în care să nu mă fi bătut de trei ori: dimineața, la prînz și seara, și asta tot timpul cît am stat împreună. Din fericire, eu eram mai tare și astfel despicătura rămînea totdeauna la mine, așa că pînă la urmă tot îl răzbeam pe Király Samu. Am răbdat, firește, și de foame. O zi mîncam mămăligă, alta dovleci copți. Carnea de berbec, din care bărbatul meu făcea tocană, n-o puteam suferi, fiindcă știam că-i din noatenii doborîți de boală. De cele mai multe ori mă săturam cu sfeclă galbenă din grădină. În răs-

timpul ăsta numai ce mă pomeneam cu Decebal în casă. Toată întinderea aceea uriaşă era a lui, baciul era oierul lui. Am văzut eu, bine-nţeles, din prima clipă, cam la ce-i stătea capul. Îmi aducea valuri de mătase, de damasc, apoi cercei şi brăţări de aur, iar pentru bucătărie mistreţi, căprioare, trufandale scumpe, dar eu nu voiam în ruptul capului să înţeleg. În zadar ştia să cînte aşa de frumos, în zadar se linguşea şi în zadar îi făcea vînt bătrînului de pe-acasă, tot nu se fericea. Gîndul meu era mereu la prezicerea ţigăncii. Pînă la urmă i-am spus-o verde : „Domnişorule dragă, dacă dumneata crezi că peştii se culeg din copaci, aî să nimereşti cu oiştea-n gard !“ Şi după ce a încasat cîteva palme zdravene — ba o dată s-a întors acasă cu urmele unghiilor mele pe mutră — omul a descoperit că cine vrea să prindă peşte, trebuie să intre în apă. Şi aşa, într-o bună zi, domnişorul se înfăţişează cu alte vorbe : ci-că vrea să mă despartă de bărbat şi să mă ia de nevastă. Ehei, eram frumoasă pe vremea aceea, un pui de drac nu alta !...

— O, doamna mea, nu puteaţi fi mai frumoasă ca acum.

— Ei, s-o lăsăm pe asta. *Consilvoriul* (poate consistorul) m-a despărţit de Király Samu a cărui soţie adevărată n-am fost niciodată, iar Decebal m-a adus în castelul lui. Şi iacă aşa s-a împlinit şi a doua profeţie a ţigăncii. Şi mai sînt oameni care spun că nu trebuie să crezi în preziceri !...

— E ciudat, într-adevăr, murmură Bakala Peti. Zău că nu-ţi vine să crezi.

— Ei, vezi ? Şi uite că nu trecu nici un an şi se împlini şi a treia profeţie : am născut un băiat.

— Ei, ăsta nu mai e un lucru aşa de extraordinar.

— Da, dar un lucru nu-mi iese din cap : dacă trei preziceri s-au împlinit, s-ar putea împlini şi celelalte şi eu tocmai asta aş vrea s-o împiedic. Îmi spunea mie tata, care a umblat şi la colegiul din Aiud, de un prinţ grec din vechime, iacă îi ştiu şi numele, îl chema Achile (am avut şi noi un cîine pe care îl chema tot aşa). Ei, despre Achile ăsta s-a prezis că ori va ajunge om vestit, dar va muri tînăr, de moarte nă-

prasnică, ori va rămîne om liniştit şi va trăi pînă la adînci bătrîneţe. Cine i-ar lua în nume de rău unei mame că ar vrea ca singurul ei copil să aibă viaţă lungă, mai degrabă, decît moarte timpurie? Ce să fac cu renumele, cu gloria? Marfă din asta se găseşte cu ghiotura în familia Tanussy. Aş vrea ca băiatul să mă ducă la cimitir, nu eu pe el! Numai gîndul că s-ar putea întîmpla altfel, te îngrozeşte. Dar cînd te mai gîndeşti că trebuie să se prăpădească în război? Isuse Christoase! Nici măcar în sicriu nu-l aşază; lupii şi corbii îl sfîşie...

Nu mai putea vorbi; plîngea de uda pămîntul.

Dar îi trecu repede. Plînsul ei era ca o burâ de primăvară, iar zîmbetul ce-i răsărea printre lacrimi era şi mai fraged.

— Şi ce crezi că m-am gîndit să fac? Ce-au făcut şi cu Achile. I-am dat un nume din care, tăindu-i coda, poţi să faci uşor un nume de fată. L-am purtat în haine de fată, l-am deprins să stea mereu cu mine, să fie un copil bun, „mămos", fricos, fugind şi de păun, ca nu cumva să se trezească în el primejdioasa pornire ce se numeşte curaj. Pe urmă, ca să nu-şi încarce mintea cu cine ştie ce învăţături haine, care l-ar tîrî pe căile ambiţiei, educaţia lui am încredinţat-o părintelui Horkázi Kajafás. Asta e toată povestea.

În timpul ăsta Bakala Peti rîdea cu poftă.

— Dacă asta e ţinta pe care o urmăriţi, aveţi dreptate, prea stimată doamnă Sarah. Pentru Achile al dumneavoastră nu puteaţi alege un centaur mai bun decît acest Chiron. Şi, rogu-vă, ce-l învaţă domnul Kasafás?

— Ce ştiu eu? Lecţiile le face totdeauna în faţa mea. Mi se pare că îl învaţă limba scită.

— Ce, vă rog?

— Da, da, am spus bine. Limba scită. Toată lumea spune că-i bine să cunoşti o limbă străină. Păi asta-i destul de străină, nu?

— E atît de străină, încît zău nu ştiu dacă din capul locului există pe lume.

— Există. Are şi litere. Doar le văd cînd le scrie popa pe tablă şi o pune pe Emma să le citească.

— Ce fel de litere?

— Ce știu eu? Dumneata vrei să-ți bați acum joc de mine? Pentru mine orice literă e o mîzgălitură ca oricare alta, fie că e ungurească sau grecească, evreiască sau scită.

— Și cum se scriu literele acestea? La rînd? De la dreapta la stînga, sau de la stînga la dreapta?

— O, nu. De sus în jos.

— Habar n-am de ele.

— Ei, ăsta e cusurul dumitale. Uite, Emma o să știe un lucru de care alții habar nu au.

— Dar la ce-o să-i folosească?

— Se va vedea și asta, dar mai tîrziu.

— Și Emma e-n stare să-nvețe așa ceva?

— Ce-i drept, își căznește destul bietul condei. Și, uită de pe-o zi pe alta. Dar mie chiar așta îmi place, că e greu de cap. Ce nevoie are de atîta știință? Doar n-o să se facă vlădică. Ce zor are să-și facă dureri de cap? Îi rămîn atîtea moșii încît poate călători opt zile, dormind mereu într-unul din castelele lui.

— Dar, la urma urmei — nu vă supărați, prea stimată doamnă Sarah — lucrurile nu pot merge multă vreme așa. Pe Emma ați putut-o purta pînă acum în haine de fată (are treisprezece ani, mi se pare), ați putut s-o creșteți ca pe o ființă sfioasă, neștiutoare, dar ce vă faceți cînd o avea șaptesprezece ani? Va trebui, totuși, să-i spuneți dacă e băiat sau fată.

— Da' de unde! Însă lucrul pe care vreau să vi-l spun acum l-am învățat nu de la greci ci de la romani. Satul în care locuia tatăl meu era un sat romînesc. Ei bine, în biserica din satul acela nimănui nu i se da nume de băiat la botez. Toți copiii erau Anica. Băieții purtau haine de fată pînă la însurătoare. În felul ăsta nici unul nu putea fi dus la oaste. Satul nostru nu dădea niciodată recruți, fiindcă toți umblau în catrință, iarii îi luau o dată cu nevasta.

— Și dumneavoastră vreți să faceți același lucru cu Emma?

— Firește că da. Am să păcălesc profeția. „Va fi un învățat vestit". Asta am zădărnicit-o. „O să-și

aducă nevastă din lumea cealaltă". Ei, o să am eu grijă să-i aleg o domnișoară vrednică, frumoasă, isteață și de rang, potrivită cu el. Atunci, în sfîrșit, va putea spune că e „flăcău". Și cînd îl voi însura, știu că nu va avea poftă de războaie, ci va sta frumușel acasă, și își va da silința să îmbătrînească în pace, ca orice om. Ei, ce zici?

— Ce să zic? E multă fantezie în ce spuneți, dar trebuie să recunosc că e și sistem.

Doamna Sára era mîndră de această laudă.

— Uite-așa își apără o unguroaică copilul.

Bakala Peti nu avea de făcut nici o obiecțiune mai substanțială. Se gîndea că ar putea să aibă și el copii și ce bine o să le prindă și lor să aibă la îndemînă o odraslă Tanussy, crescută în asemenea condiții! Tare bine a chibzuit providența divină cînd unuia i-a dat bogăție, altuia minte; altfel cum ar mai putea sta lumea în picioare?

— Dar despre asta să nu scoți o vorbuliță, nici prin vis.

— Doamne ferește! Mai degrabă îmi muște limba. Și n-am să vorbesc nici despre stratagema prin care splendida mobilă va ajunge aici.

— Așa e, ai dreptate! Uite punga asta, vîră-ți mîna într-însa și ia cît îți trebuie ca să pleci la Viena și să comanzi cele trebuincioase. Dar să nu te puie dracu să mă înșeli la socoteli!

— Vai, mă rog, aș fi putut dosi toată punga dacă aș fi fost un om de nimic. Am să aduc chitanțe de toate sumele cheltuite.

(Și iată că, sub aparența corectitudinii, tot o să se poată bucura de jumătate din banii care altfel nu puteau fi cîștigați.)

LUCRURI ȘIINȚIFICE

Avertizăm pe toți cititorii că dacă se plictisesc de lucrurile științifice, e mai bine să nu se atingă de acest capitol, căci nu vor găsi decît fierărie ruginită,

bronzuri, cranii cu vechime de opt sute de ani, pietroaie, cioburi de ceramică şi tot ce ţine de suita lor: pergamente îngălbenite, hîrtii mîncate de cari, tălpi de cizme, monede vechi, litere ebraice (înţelegînd prin acestea orice scris pe care un om în toată firea nu-l poate citi).

Tanussy Decebal are un muzeu în toată regula, plin cu astfel de obiecte.

Şi dacă cineva s-ar încumeta să-i ofere un milion de florini pentru grămada asta de comori, i-ar fredona, drept răspuns, cîntecul:

Dacă banii ce mi-ai dat ar fi doar arvună
Şi bacşişu-ar măsura o-nmiită sumă,
Chiar de lumea-ntreagă-mi dai, cu-a ei bogăţie,
Nici atunci muzeu-mi drag nu l-aş da, bădie!

Nu da voie nimănui să intre în acest sanctuar, în care nu se mătura şi nu se scutura praful niciodată. Singurul lui vizitator în acest loc învăluit în mantila tainei era învăţatul Vakandi Anonymus. (Omul fusese botezat Ananias, dar după notarul anonim al regelui Béla, toată lumea îi zicea Anonymus.)

Domnul Vakandi era o fiinţă ce părea că nu face parte din această lume. O făptură din veacurile de mult apuse. Cu cranii de două-trei sute de ani nici nu stătea de vorbă. Nu cunoştea, din întreaga istorie, decît epoca ce se întinde pînă la stingerea liniei bărbăteşti a dinastiei arpadiene. Dar pe aceasta o cunoştea atît de straşnic, încît îi ajungea să vadă o potcoavă dezgropată, ca să-ţi spună al cui cal a purtat-o şi ce rang de căpetenie avea stăpînul calului.

Cu oamenii de pe pămînt Anonymus nu avea contact. Pentru el nu exista decît ceea ce nu mai avea suflare. Vorbea şi scria în toate limbile, ba şi în unele pe care nimeni nu le mai cunoaşte azi; în schimb evita orice risipă de cuvinte obişnuite. Nu se sinchisea de titlurile boiereşti şi i se adresa oricui cu aceeaşi formulă: „amice al adevărului". Era un titlu frumos, nici vorbă, oricine îl putea primi. Femeilor nu li se adresa nicicum — pe ele pur şi simplu nu le lua în seamă.

In timp ce Decebal învîrtea cheile în broaştele celor trei uşi care ascundeau muzeul de restul lumii, Vakandi deschise traista de la şold şi scoase din ea un... ei, ceva foarte ciudat (obiectul avusese cîndva nume, dar azi cine-l mai ştie?). Îl tot răsuci şi îl învîrti în palmă pînă cînd, în sfîrşit, găsi punctul de unde trebuia privit.

— Amice al adevărului — îi şopti lui Decebal care se apropia grăbit — vezi dumneata această comoară?

— O văd.

— Îţi dai seama ce este?

— Spune repede!

Vakandi duse întîi la buze relicva, ţinînd-o cu pietate între două degete, apoi o apropie, foarte încîntat, de ochii lui Decebal.

— Este mult pomenitul, dar pînă acum încă negăsitul „chip iazigic", idolul simbolic al ungurilor străvechi, pe care Theophylactos îl numeşte „idolum electreum" — al hunuturgilor: idol de chihlimbar. Vezi? Aici e capul, astea sînt braţele încrucişate. Semnul acesta de pe fund e crucea „svarga" ce se găseşte şi la idolii cabari părăsiţi în deşertul Obi. Cînd îl priveşti de la spate, îţi aminteşte de zeitatea „Tapio". Aici sînt orbitele. După Páriz-Pápai, ochii idolului erau de coral. O să dau şi de ei şi atunci vom avea o dovadă mai presus de orice îndoială că idolul acesta e chiar zeul „Damasek".

— Unde l-ai găsit?

Domnul Vakandi fu atît de izbit de această întrebare încît se dădu un pas înapoi, de parcă viaţa însăşi i-ar fi fost ameninţată. Întîi se uită în toate părţile. Apoi iscodi pe sub masă. În sfîrşit, punîndu-şi palma pe gură, îi şopti secretul:

— „Acolo!"

— „Acolo?" horcăi Decebal mirat.

— Da, tot acolo.

— Fatală situaţie! mormăi Decebal, împlîntîndu-şi degetele în păr. Va să zică într-adevăr „Bajhalom".

— Sst!

— Ei, doar sîntem noi între noi.

— Şi pietrele pot vorbi, şi craniile trag cu urechea. Numele acesta nici prin vis să nu-l rosteşti, amice al adevărului. Eu l-am descoperit, e preţul multor nopţi nedormite, ultima ţintă a întregii mele vieţi. I-am sacrificat tinereţea mea. Oasele şi metalele ruginite mi-au fost singurii tovarăşi. M-am apropiat de el pas cu pas. Ca Cristofor Columb de lumea nouă. În sfîrşit l-am găsit. Cu ce preţ! Mă strecor, pe furiş, noaptea, pe furtună, prin păduri sălbatice. Urşi şi lupi mă iau la goană, vînători, braconieri, hoţi de codru trag după mine. Nu-i împărtăşesc nimănui taina mea. Nu chem pe nimeni într-ajutor, singur sap colina. Presar pleavă peste pămîntul pe care îl scot, ca să răsară iarbă, să nu mă trădeze. Sap înainte. Semnele, mărturiile mă călăuzesc, o monedă scitică pătrată, o insignă de lut a unui adorator al soarelui, o stea de pămînt ars, atestînd cultul lui Mithras, o cataramă de bronz, o pafta de aramă, omoplatul unui cîine. În sfîrşit, tîrnăcopul se izbeşte de ceva tare. Un strat de pămînt se prăbuşeşte. Ce văd? Un rînd de piloni. Asta e! Pinul roşu cu care se căptuşeau mormintele hunilor. Despre care scriu istoricii chinezi, de care pomenesc Jornandes şi Calanus, în legătură cu înmormîntarea lui Attila, de care vorbesc Doefi şi Imhoffer la înhumarea după ritul păgîn a lui Leventa, pe care îl aminteşte Bod Péter, Bél Mátyás, de al cărui model au dat Pallas şi Rouisbrook, sub idolii cumani din deşertul Obi. Iată-l, e aici.

Însufleţirea omului mucegăit îl cuceri pe Decebal. Şi sufletul lui îşi luă zborul spre ţinuturile pline de mister pe unde colinda fantezia lui Anonymus, cu deosebirea însă că în timp ce acesta era atacat de bacilii ştiinţei, el era îmbolnăvit de sporii ambiţiei. Avea ideea fixă că strămunii lui au fost rivalii regilor din casa arpadiană.

— Va să zică e într-adevăr mormîntul lui Thonuzoba? (Acesta era pentru dînsul amănuntul cel mai de seamă.)

De la înălțimea conștiinței sale, omul de știință nu putea privi decît cu dispreț la o astfel de observație sceptică :

— Amice al adevărului, vorba mea e o axiomă ! Ce m-ar putea face să te amăgesc ? Cunosc eu pofta de cîștig ? Vezi dumneata, dacă aș vrea să vînd acest „idol iazigic" unui muzeu din străinătate, aș primi zece mii de taleri pentru el. Dar la ce mi-ar folosi ? Pentru cele opt uncii de pîine de tărîțe pe care le consum zilnic ? Mă știi că nu-s mofturos nici la apa de băut. Mi-e totuna dacă beau din izvor sau din urmele de copite ale boilor. Dar dacă asta nu-ți spune nimic, poftim și vezi o altă descoperire.

Învățatul își vîrî mîna din nou în traista de piele și scoase un cap de tîrnăcop pe care i-l întinse lui Decebal. Boierul putea să simtă după greutate și să vadă după culoare că e de aur, e greu și galben.

— Și pe acesta tot acolo l-ai găsit ?

— Da. Ce crezi că este ? E identic cu tîrnăcoapele de aur ce au fost găsite în Secuime. E o insignă de comandant. Numai vistieria împărătească din Viena se poate mîndri cu un exemplar asemănător.

— Trebuie să mi-l vinzi.

— Ți-l cedez. Am să fiu mărinimos. În schimbul unei sume de galbeni de egală greutate. Ca și cum l-aș vinde la piața de cărbuni din Pesta, evreului. Pentru mine nu are nici o valoare afectivă, dar n-aș da nimănui, cu nici un preț, ceea ce-ți voi arăta acum. Privește, amice al adevărului !

Obiectul măreț era o săgeată lungă, cu vîrful de fier ruginit.

— Asta e comoara comorilor ! Stătea înfiptă într-un pilon.

Un gînd de om deștept răsări în capul lui Decebal.

— Dar cum de n-a putrezit nuiaua asta subțire, timp de opt sute de ani ?

Întrebarea îl înfurie pe savant și savanții sînt brutali cînd se înfurie.

— Așa se întîmplă cînd prostia își pune masca înțelepciunii ! Cum de n-a putrezit ? Păi n-a putrezit

fiindcă e din acelaşi lemn de tamariscus din Scythia, din care s-a făcut şi potirul de jertfă al secuilor. „Exemplarul unic" al lui Anonymus, amintit de Thuróczy, descris de cronica din Ciuc, din care se băuse la încheierea pactului de federaţie, fusese făcut de asemenea din lemn de tamariscus scitic care sub pămînt se face mai tare decît fierul, fiindcă nu ruginește. Din astfel de lemn se făceau săgeţile căpeteniilor. Lumea nu ştie acest lucru şi trăncănește verzi şi uscate.

Decebal îi ceru mii de scuze şi făgădui că n-o să mai întrerupă prelegerea marelui bărbat.

— Aşa ! Şi, vezi, amice al adevărului, tocmai pentru dumneata acest obiect simplu prezintă o valoare mai mare decît toate comorile pe care (zice-se) lanterna lui Aladin le-a descoperit. Cum se numea străbunicul lui Thonuzoba ? Îţi mai aduci aminte ?

— Mai degrabă mi-aş uita propriul meu nume decît pe al lui : Kusidkun.

— Acelaşi Kusidkun despre care Thuróczy scrie că în calitate de sol a fost la Svatopluk şi a adus pentru Arpad apa, pămîntul şi iarba dorită.

— Aşa a fost într-adevăr !

(Într-adevăr ! Şi Kusidkun trebuie să fi fost o mîndreţe de bărbat ca şi Tanussy Decebal ! Oare, în toată Ungaria, cîţi oameni se pot lăuda că poartă trăsăturile feţei unuia din cei o sută opt capi de familie ce au cucerit, ca primi descălecători, această ţară frumoasă ?)

— Eşti familiarizat cu scrisul hunic ? întrebă domnul Vakandi.

— Dacă aş cunoaşte totul aşa de bine !...

— Ei, atunci citeşte ce scrie pe săgeata asta.

Cîţi mai cunosc vechiul scris păgînesc al ungurilor ?

Era simplu, oricine îl putea învăţa uşor. Nu se scria cu trestie, ci se săpa cu cuţitul pe o nuia. Dovezi despre el găsim în cronicile secuieşti, la Cornides şi Dezerriczky ; arheologii din generaţia noastră l-au văzut cu ochii. Alfabetul lui era compus din şai-

șprezece litere, fiecare constînd din linii drepte. Orice zețar le poate culege cu ușurință, căci sînt puține: I | a, ⊢b (totodată și p), ⊣ (K, c, cs și h în aceeași persoană), ⊔d, _e ⊐ f, ⌜ (gși gy) ⌝ i (și j), ⊥ l, V m, ≺n, To, X r, ≺ s (și z), ⊥v, Δ u, ⊼ ün.

— Acum poftim și descifrează textul săpat pe o latură a săgeții. Firește, citind literele de sus în jos, după metoda scitică:

⊢⊣ΔV⊔⊢⊥Δ<	KUSIDKUN
KUSIDKUN	⊢⊣+<Δ<⊢⊥⊢
⊢⊣+<Δ<⊢⊥⊢	THONUZOBA

Decebal începu să tremure ca Saul, pe vremuri, cînd vrăjitoarea din Endor îi aduse în față spiritul tatălui său. „Kusidkun!", îngînă transportat.

— Acum încearcă să descifrezi și literele de partea cealaltă. Ce spune săgeata?

Săgeata spunea: „Thonuzoba".

Decebal apucă relicva cu amîndouă mîinile și o sărută. Dacă i s-ar fi cerut să-și dea casa în schimb, ar fi dat-o bucuros.

— Acum să facem un pas înainte în cercetările noastre, continuă marele maestru al celor subpămîntene. Ce înseamnă această săgeată? Ea nu este altceva decît așa-numita „magia sagittarum", de care vorbește Cloudius. Toți istoricii și chiar cronicarul nostru amintesc faptul că de la cei așezați în mormînt, prietenii își luau rămas bun trăgînd în ei, drept salut suprem, cîteva săgeți. Uite, pe această săgeată a fost săpat numele străbunului și a nepotului său. Nu încape îndoială că dincolo de pilonii de pin roșu doarme însuși Thonuzoba și soția lui, înmormîntați de vii.

— Nu doarme! Își așteaptă învierea! strigă cu însuflețire Decebal.

— Domol, domol, amice al adevărului! îl potoli vistiernicul oaselor. Cercetările n-o să mai meargă așa de ușor. Atîta vreme cît trebuia doar să scurm pămîntul, îmi ajungeau puterile și hărnicia mea de rob. Săpam la galeria subterană ca pușcăriașul la zidul temniței, cînd vrea să scape. Dar acum, deodată, am dat de un perete compact de piloni de pin roșu

ce-mi taie drumul; trunchiuri groase pe care nu le poţi cuprinde cu braţele şi pe care cu nu le mai pot tăia. Dar chiar dacă aş fi în stare, s-ar putea ca în cuprinsul încăperii funerare să dau de comori care să aibă mare valoare şi pentru profani. Ştim doar că odinioară căpeteniile străbune erau înmormîntate cu toate giuvaerurile lor de aur (podoabe de argint nu purtau). Ar fi o crimă să le ridic într-ascuns. Şi de altfel nu m-am ostenit o viaţă întreagă cu această lucrare pentru ca ajungînd la capătul ei s-o ascund sub obroc.

— O, nici eu nu vreau să rămîie o taină.

— Tocmai! Dar dumneata, amice al adevărului, ştii prea bine că locul în care am descoperit toate acestea nu se află pe moşia dumitale.

— Ştiu. E o moşie în litigiu pentru care de douăzeci de ani ne judecăm cu contele Ponthay.

— Aici e greutatea. Aici trebuie să intervii dumneata, amice al adevărului, cu un sfat bun, căci aici ştiinţa mea încetează.

Fruntea lui Decebal se broboni de sudoare. Cunoştea el o soluţie — dar era foarte costisitoare. Şi cu toate că cu o noapte înainte băuse foarte mult, tot îi mai rămăsese atîta glagorie ca să poată face un calcul rapid. Cumpăni cu multă grijă dacă face să dea pe acelaşi preţ nepotului lui Svatopluk ceea ce străbunul Kusidkun cîştigase atît de ieftin de la Svatoluk însuşi. Căci cam de aşa ceva era vorba.

Se chibzui deci îndelung, uitînd cîtor îndatoriri trebuie să facă faţă în această sfîntă zi. Era tocmai adunarea comitatului în care municipiul cel mai îndrăcit trebuia să-şi arate colţii comisarului regal trimis de cancelaria aulică de la Viena. Şi tocmai lui i s-a încredinţat rolul de baros. El va trebui să facă în şedinţa ce va începe la ora zece răsunătoarea propunere prin care statele şi ordinele comitatului se declară hotărîte a-şi apăra pînă la ultima suflare vederile exprimate în circulara emisă.

Şi ceasurile erau înaintate. Trecuse de ora nouă. Bakala Peti şi Csunyi Laci se gîndeau cu despera-

re că Decebal va întîrzia de la şedinţă şi vulturii, bulucindu-se fără şeful lor în sala de adunare, ar merge la o înfrîngere sigură dacă le-ar lipsi un îndrumător. Iar la uşa anticamerei băteau degeaba, căci Decebal nu auzea. Şi doamna Sára se plîngea că ciorba acră se duce dracului. În sfîrşit Csunyi Laci găsi o stratagemă: făcu rost de o scară, o propti de geamul încăperii ce servea drept muzeu, apoi se urcă la etaj şi strigă pe fereastră:

— Hei, Decebal, ieşi o dată din cavou! Te aşteaptă cinstitele state şi ordine! Trebuie să mergem să luăm la goană pe comisarul regal!

Prozaicul avertisment îl scutură pe Decebal din lumea-i subterană. Începu să-şi vie în fire, să-şi dea seama că şi aici, pe pămînt, mai e ceva de făcut:

— Ei, o să lămurim noi şi afacerea asta spinoasă, după adunare, îi spuse lui Vakandi. Pînă atunci te rog să te consideri invitatul meu. Doreşti să-ţi trimit dejunul aici, sau treci în sufragerie?

— Îţi mulţumesc; cu voia dumitale am să renunţ şi la una şi la cealaltă, spuse cu mîndrie gîndacul presat în rocă. N-am obiceiul să inoportunez pe nimeni. Mîncarea mea este o bucată de pîine pe care o port aici în desagă. Dacă mi-e sete, cobor în curte la fîntînă. Poftiţi şi ospătaţi-vă fără mine, amice al adevărului.

Totuşi, amicul adevărului avu grijă să-i spuie amfitrionului că a uitat ceva pe masă. Şi anume: tîrnăcopul de aur.

— Dacă îţi convine, aşa cum spuneam. Mie mi-e perfect indiferent. Şi plin de mîndrie dădu să-l puie iar în traistă.

— O da! Cum să nu! spuse Decebal, vîrînd în buzunar preţioasa relicvă.

Savantul dădu mărinimos din cap.

— O să-l pui să-l cîntărească, mormăi Decebal.

— Cum crezi, amice al adevărului. În astfel de chestiuni nu-mi place să tai firu-n patru.

În timp ce ieşea, Decebal îşi aduse deodată aminte că rătăcise pe undeva punga doldora de bani. Dar

nu avea timp s-o mai caute. Atîta pagubă! S-au pierdut şi mai multe la Mohács[1]. Vakandi însă trebuia răsplătit cu orice preţ. Ei, o să vedem.

Fu cît se poate de plăcut surprins, cînd, intrînd în sufragerie, găsi societatea în păr şi pe soţia sa într-o stare de spirit absolut normală.

Doamna Sára era numai amabilitate conjugală faţă de „scumpul meu bărbăţel". Nu spuse o vorbă nici despre armeanca nurlie, nici despre evreicuţa Rifchială şi nici despre ciobăniţa desculţă. Dimpotrivă, era foarte grijulie, pregătind şi înşirînd pe canapele tot ce trebuia pentru mica paradă ce urma: calpacul, mantaua ce se purta aruncată artistic pe umăr, sabia de gală, toate lucrurile pe care o bună gospodină e obligată să le păstreze cu grijă, ferindu-le de molii. Dar o bună gospodină e de asemenea datoare să supravegheze ca masa pentru dejun să fie aşternută cu gust, şi doamna Sára se achita cu cea mai desăvîrşită promptitudine de toate aceste îndatoriri.

Societatea spori prin prezenţa preacuviosului domn Horkázi Kajafás care dăduse gata liturghia şi pentru nimic în lume n-ar fi lipsit de la o astfel de sindrofie solemnă.

Cînd se aşeză însă la masă, Decebal observă cu ochii lui ageri că cineva lipseşte totuşi din societate.

— Unde e mica Emma?

— Nu dejunează azi — răspunse doamna Sára — fiindcă nu şi-a pregătit lecţia pe care i-a dat-o părintele. Va mînca după ce va fi învăţat-o.

Verdictul era fără apel.

Domnii se aşezară pofticioşi la gustarea gătită după bunele tradiţii din cîmpia maghiară şi pe faţa nici unuia nu se vedea că ea nu e decît continua-

[1] In anul 1526, Ungaria a suferit în cîmpia de la Mokács o înfrîngere nimicitoare din partea turcilor. „S-au pierdut şi mai multe la Mohács" a devenit un dicton. Sensul lui este acesta: orice pierdere ai avea, te poţi consola cu gîndul că pierderea de la Mohács a fost incomparabil mai mare (n. r.).

rea cinei de aseară. Avem un stomac sănătos, slavă domnului !...

In timpul acesta, trăsurile sosiseră la scară. Era zece fără un sfert. In trap sănătos se putea ajunge la Tanusvár într-un sfert de ceas. Nici adunarea nu începea tocmai la ţanc.

In timp ce doamna Sára îi lega lavaliera la gît, Tanussy Decebal îi murmură următoarele cuvinte confidenţiale :

— Porumbelul meu drag, am cheltuit toţi banii pe care i-am luat ieri pentru boi.

— Ştiu. Ai cumpărat vreo moşioară : contractul e la tine.

— Uhum, uhum, mda... Şi acum trebuie să cumpăr neapărat de la acest om de ştiinţă o relicvă scumpă, pe care n-o pot lăsa să ajungă în mîini străine : un tîrnăcop de aur purtat de o căpetenie de oaste. N-ai ceva bănişori puşi deoparte din vînzarea laptelui ? Ţi-i dau cînd oi vinde lîna.

— Cu plăcere, bărbăţele drag şi scump. De cît ai nevoie ?

— De vreo sută de galbeni.

— Ţi-i aduc îndată, îngeraşule dulce.

Tîrnăcopul avea, ce-i drept, vreun funt şi jumătate, aşa că valora mai bine de două sute de galbeni.

Savantul mîrîi ceva cînd primi cei o sută de galbeni, dar pînă la urmă îi vîrî în buzunar, spunînd : „Bine, amice al adevărului. In lucruri d-astea nu-mi place să despic firul în patru".

URMAŞUL MAGILOR

Indată ce trăsurile ieşiră uruind din curte, ducînd pe eroi la adunarea comitatului, veni rîndul orei de lecţie a micii Emma. Domnul Horkázi Kajafás anunţă că e gata.

Aceasta pentru că domnia-sa obişnuia să mai rămînă la masă şi după ce toată lumea se scula, socotind drept o datorie de conştiinţă să nu lase nici un

strop de vin din sticla pe care o avea în faţă, să nu-i scape negustată nici o mîncare ce se găsea pe masă. Era în stare să mănînce şi îngeraşul de zahăr din vîrful tortului, neputînd crede că e numai un element decorativ veninos. Dacă-i vorba de venin, cine-i mai veninos ca el?

Horkázi era un strălucit exemplar de călugăr. Avea o faţă arămie, în mijlocul căreia nasul cu cele două nări închipuia o movilă aidoma celei din stema ţării. Ochii lui erau veşnic înlăcrimaţi de parc-ar fi plîns zi şi noapte din pricina nestatorniciei acestei lumi. Deasupra lor crescuse un adevărat stufiş de sprîncene, de ai fi crezut că natura îi dăruise două rînduri de mustăţi. Creţurile din colţurile ochilor se împrăştiau ca razele soarelui şi astfel, cu toată privirea-i întunecată, el avea expresia omului veşnic gata să rîdă. Buzele lui cărnoase nu se vedeau decît arareori, cînd îşi ştergea mustăţile dîndu-le la dreapta şi la stînga, gata să rostească un toast. (Care, de obicei, aşa începea: „Precum săvîrşeau strămoşii noştri care după o ispravă glorioasă făceau cinste...“). Barba i se revărsa în şiroaie noduroase, pînă la brîu, măturînd în timpul prînzului firimituri de pîine, sosuri, creme, stropi de cafea. Părul lung îi ajungea pînă la umeri; nu mai îndrăznea să-l poarte împletit în trei cosiţe de cînd vlădica îl speriase că îl tunde dacă-l mai vede aşa.

Cu toate că şi strămoşii noştri, vechii „tuhuduni“ păgîni îl purtau tot aşa, regii creştini scoseseră chiar legi împotriva modei cosiţei triple.

Iar Horkázi Kajafás se trăgea în linie directă chiar din magii păgîni ai străvechilor unguri: „Horkázi!“ Nu încape nici o îndoială asupra vechimii acestui nume, care trebuie să fi însemnat un fel de protopop printre magii din vechime.

Pe cît de mîndru era Tanussy Decebal de faptul că strămoşul său adusese apa, pămîntul şi iarba de la Svatopluk pentru Árpád, tot atît de mult se mîndrea Horkázi Kajafás că strămoşul lui jertfise, pe rugul de pe colina Dejului, întîiul armăsar alb zeului „Deus, Deus, Deus“.

Involuntar se naşte întrebarea : oare numai întîmplarea a făcut ca să se întîlnească în acelaşi loc trei oameni cu o mentalitate atît de curioasă, cum erau Decebal, Vakandi şi Horkázi ? Ideile fixe sînt oare contagioase ? Sau există, poate, o legătură sistematică între toate fenomenele extraordinare şi această legătură va apărea atunci cînd ele se vor întîlni în aceeaşi finalitate ? Timpul o să ne dea răspunsul cuvenit.

Să nu se creadă însă că Vakandi şi Horkázi erau prieteni. Dimpotrivă, ei se urau cum numai doi arheologi-filologi sînt în stare să se dușmănească. Atunci cînd unul simţea mirosul celuilalt într-o casă în care se pregătea să intre, se răsucea din călcîie şi pleca imediat. Şi pentru aşa ceva nu era nevoie de cine ştie ce nas fin.

E un antagonism uşor de înţeles. Călcînd pe urmele învăţaţilor germani, ruşi, francezi şi chinezi, Vakandi căuta originea şi tradiţiile ungurilor dincolo de Volga, în deşertul Obi, printre tot felul de popoare neînsemnate, în timp ce domnul Horkázi se lega de-a dreptul de naţiile cele mai strălucite; de perşi, de mezi, de asirieni. Ba, mai mult, el nu avea nevoie de izvoare vechi. Şi le fabrica singur. Cu ajutorul divinaţiunii... Şi lingvisticii comparative... bazată pe izvoare : cărţi tipărite şi manuscrise... Cît despre afirmaţiile celuilalt, fiecare susţinea că nu sînt decît nişte minciuni sfruntate !

Un antagonism profund se iscase şi din faptul că amîndoi descoperiseră străvechile litere hunice. Dar fiecare descoperise altfel de litere. Luîndu-se după modelul runelor găsite pe figurile din Kamen, Vakandi construise un alfabet huno-scitic numai din linii drepte, în timp ce Horkázi făcea propagandă pentru alfabetul huno-secuiesc, care nu era totuşi o treabă atît de otova. Dimpotrivă, alfabetul lui Horkázi era mult mai ceapcîn. De pildă doi M puşi cap la cap înseamnă U, un B întors era egal cu M al nostru, H cu R, iar C întors cu L. Crucea simplă însemna I, crucea dublă Gy. Asta se putea vedea din inscripţiile descoperite în biserica de la Gheorghieni.

Vakandi se referea mereu la săgeţile lui, care eternizaseră alfabetul scitic cuneiform, Horkázi în schimb avea un băţ de merişor pe care se putea distinge o scriitură huno-secuiască săpată cu fierul roşu în cele patru dungi ale ei. Horkázi ameninţa adesea că dacă se va nimeri să pună mîna pe haimanaua de hîrciog din deşertul Obi, dospit în lapte de iapă, cu botul veşnic în pămînt, îl va învăţa adevăratul alfabet hunic cu strămoşescul ciomag scitic aplicat pe spate, iar Vakandi era în stare să-şi traducă în fapt promisiunea de a-i trage călugărului — turn de carne cu cap de osînză — o săgeată împodobită cu litere paleo-tuhudune în burtă, dacă îl va prinde în raza armei sale.

Şi cum îşi înjurau dumnezeii! Dumnezeul unuia era „Damasek", al celuilalt „Deus". Cronicile vorbeau şi despre unul şi despre celălalt. Dar unul avea o rezonanţă slovacă, celălalt latină. Ce aveau de pătimit cei doi dumnezei din partea magilor din cele două tabere, numai ei ştiau!

Preacuviosul Horkázi se dădea drept cel mai extremist şi şovin scit şi n-ar fi rostit în ruptul capului vreun cuvînt străin. Dar pentru că existau totuşi cuvinte străine încetăţenite din timpuri străvechi în limba maghiară ca „ablak" (fereastră), „kapu" (poartă), omul nostru le înlocuia cu numele unor oraşe ungureşti: „Închide Cegléd-ul, deschide Makó-ul."

Şi aceasta n-o uita nici în activitatea sa liturgică. In fond, el ar fi preot rus, de credinţa Răsăritului, unde liturghia se face greceşte şi ruseşte. Atîta doar că el o citeşte ungureşte. Şi fiindcă pe *„Kyrie eleison"* trebuia oricum să-l păstreze, rostea *„Kérje leiszom"* [1]. Dar predicile pe care le ţinea! Tîlcuia întîmplările din Biblie şi ajungea la concluzia că toţi patriarhii au fost unguri, ba chiar Iehova era un nume unguresc, „Sehova", adică „eternul", iar celălalt al lui, adică „Él" (trăieşte) se potriveşte şi mai bine

[1] Joc de cuvinte: „N-ai decît să mă rogi, că eu îl beau" (n. r.).

cu limba maghiară. În sfîrşit, susţinea că vechea religie păgînă a ungurilor era identică cu vechea lege a lui Moise. Avram fusese magul suprem, iar cei dintîi născuţi din femeie, Apol (îngrijitorul) şi Kaján (răutăciosul), (Abel şi Cain), făceau jertfele după străvechiul rit maghiar, unul punînd pe rug carne, celălalt bucate, rit ce se păstrase pînă-n ziua de azi, şi de care adevăraţii unguri ţineau seama, căci se cunoaşte obiceiul lor de a prăji slănină şi a face floricele din boabe de porumb.

Desigur că domnul Kajafás, pentru balivernele lui ar fi fost închis de multă vreme în vreo mănăstire, dacă n-ar fi fost apărat de curioasa împrejurare că suflet de om nu călca în biseria lui de cînd murise bătrînul cioban, ultimul credincios de lege străbună a parohiei răsăritene din Tüzhalom, care venea duminicile la predicile părintelui să tragă cîte un pui de somn. De atunci memorabila biserică din epoca arpadiană, cu zidurile ei tărcate, din cărămizi roşii şi negre, era în permanenţă goală.

Spunînd acestea, nu vrem să-l supărăm, doamne fereşte, pe singurul suflet de om care mai rămăsese acolo, adică pe diaconul Ocsú Spiridion, al cărui loc, din pricina funcţiunilor pe care le îndeplinea, era lîngă preot. Ocsú, spre deosebire de preot, era un sarmat fanatic, rusofil întrupat.

Cum au ajuns amîndoi în acelaşi loc? Prin simplul fapt că nimeni nu-i putuse suferi prin părţile pe unde-au umblat. În cele din urmă fuseseră aruncaţi într-o biserică goală, să se certe cît poftesc.

Şi de certat, se certau furcă. Spiridion, îndrăcit cum era, răspundea numai ruseşte şi greceşte la ecteniile ungureşti ale popii şi-i întrerupea predicile cînd cuviosia sa începea să-i încalţe şi pe îngeri cu cizme cu pinteni pe care de altfel Spiridion se grăbea să le scoată pe loc din picioarele îngerilor, strigînd înverşunat: „Nu-i adevărat! Tăgăduiesc!“

Din biserică ieşeau totdeauna certîndu-se şi, după ce închideau cu grijă uşa, se mai opreau sub bolta de la intrare pe care se găseau săpate nişte semne încîlcite pe care un om cu multă fantezie le-ar fi

putut lua drept litere. Kajafás stabilise, pe baza acestor semne, că biserica fusese ridicată încă de voievodul Géza, în timp ce, cu ajutorul alfabetului vechi grecesc, Spiridion silise aceeaşi inscripţie să-l dea drept ctitor al sfîntului lăcaş pe voievodul Glad.

Amîndoi se denunţau într-una la vlădicie, dar, din pricină că nici o scrisoare nu era scutită de timbru, denunţurile lor erau tăiate în bucăţi şi întrebuinţate pentru aţîţarea focului chiar la oficiul poştal.

Iată ce mîini pricepute erau însărcinate cu modelarea spiritului frumoasei Emmácska.

Nu şi-a învăţat lecţia ? Ei bine, nu va dejuna. Ce-i drept, nici nu avea nevoie, deoarece se săturase din vreme cu pîine.

Corepetiţia, însă, trebuia ţinută, orice ar fi fost.

Potrivit rolului pe care şi-l asumase, mama asista la lecţii, cum de altfel se şi cuvenea cînd un profesor dădea lecţii unei domnişoare mari. În timpul lecţiei, doamna Sára stătea la geam şi împletea ciorapi.

Preacuviosul părinte Horkázi Kajafás începea cu exerciţiile scrise.

Pînă la vîrsta de zece ani, Emmácska nu avusese voie să înveţe de loc, pentru ca creşterea ei să nu fie împiedicată în nici un fel, iar acum, cînd mergea abia pe-al treisprezecelea an, nu i se putea cere încă să ştie să scrie toate literele una după alta, şi cu atît mai puţin să citească ce a scris. Să ne gîndim numai că e vorba de litere scitice.

Mai ales litera E cerea multă bătaie de cap. Aceasta, după cum o cunoaştem din inscripţia huno-secuiască de la Gheorghieni, era reprezentată printr-un C întors, străpuns de două frigărui : una înfiptă în spatele lui C şi care-i ieşea pe burtă, cealaltă înfiptă în burtă, cu vîrful ieşit prin spate. Numai talentele rare ar fi fost în stare să-şi însuşească această scriere, atît de complicată. Aşa că dascălul se văzu silit să renunţe definitiv la nădejdea că Emmácska va reuşi vreodată să-şi scitocaligrafieze numele, dat fiind că numele ei începea tocmai cu această literă primejdioasă. În schimb avea speranţe

întemeiate că pe acela al Centaurului său, adică pe Horkázi Kajafás, va reuşi să-l scoată într-o bună zi la lumină. Imensa tablă neagră, aşezată în odaia de lecţii, era făcută tocmai în acest scop. În faţa ei, trebuia să stea Emmácska şi să deseneze literele dictate. Şi dacă operaţia nu mergea, domnul Horkázi apuca mînuţa micii Emma, îi ajuta să întrupeze semnele grele, pînă cînd se împlinea rîndul. Apoi, „slovenind" pe degete cele scrise, puteau stoarce un înţeles din ele.

— Ei, Hor-ká-Horká ; — zi,-ázi,-kázi, Horkázi ! Foarte bine. Horkázi ! Ai văzut ce frumos a ieşit ?

Doamna Sára era nespus de bucuroasă de un rezultat atît de frumos.

„Iarăşilea" după aceasta urmează corepetiţia didactică. Emmácska era aşezată la masă, lîngă savantul ei dascăl, care îi ţinea o prelegere despre isprăvile lui Khabuxyngila şi despre religia magilor persani, mama religiei tuhuduno-maghiare. Între timp dascălul făcea şi cîteva incursiuni în domeniul ştiinţelor naturale, vorbindu-i despre pasărea turul şi despre caii năzdrăvani care, după cum se ştie, n-au fălci.

În timpul acesta, Emmácska se distra făcînd coţofene din hîrtia scrisă pe care o avea în faţa ei. Apoi, prinzînd cîte un bondar, îi lipea coţofana de spate şi îi dădea drumul pe masă, urmărindu-l cum orbecăieşte, cu hîrtia-n spate, pe bucoavna domnului profesor.

— Ei, Emmácska, ce înseamnă asta ?

Apoi urma lecţia de religie. Cum jertfeau străvechii magi *„pulpas equinas"* ?

Emmácska se scărpina nedumerită.

— Vai, Emma ! striga maică-sa la ea. Nu-ţi ridica rochia, nu se cuvine !

— Dar dacă mă pişcă !

În realitate n-o pişcase nimic ; fata se căznea doar să lege de piciorul mesei barba lungă a domnului Horkázi. Cînd acesta îşi ridică brusc capul din carte, falca lui era cît pe ce să se ducă pe apa sîmbetei ; ca fălcile cailor năzdrăvani.

— Ei, ei, strengăriţă mică ! o dojeni cu amabilitate urmaşul magilor, în timp ce ochii îi ardeau de furie. Ei, cred că ajunge pe ziua de azi...

Altă dată, la auzul acestui cuvînt de dezlegare, Emmácska sărea ca o lăcustă şi dădea năvală pe uşă afară. De data aceasta rămase pe loc, cu coatele pe masă şi cu bărbia proptită în palme, şi se adresă arhiînvăţatului său mentor :

— Ştii ce, nene Horkázi ?

— Ce doreşti, scumpa mea Emmácska ?

— Aş vrea să văd o dată şi eu ceva.

— Ce-ai vrea să vezi, dragă Emmácska ?

— Aş vrea să văd şi eu o dată în viaţa mea, un om deştept. Oare cum o fi ?

La această dorinţă ciudată, Horkázi Kajafás se sculă de pe scaun, îşi ridică buzele atît de sus încît aproape tot nasul şi-l îngropă în desişul mustăţilor, apoi clătinînd tare din cap şi aşezîndu-şi o jumătate de barbă pe umărul stîng şi cealaltă jumătate pe umărul drept, se întoarse spre doamna Sára, grăind :

— E tare grea de cap, Emmácska. Grea de tot.

MAREA TACTICĂ

In timpul acesta, pregătirile pentru marea acţiune politică erau în toi. De data aceasta centrul lumii, peştera mitologică în care Boreas păzeşte vînturile închise într-un mare sac de piele, era sala de întruniri a comitatului Tuhutum. Nu era deci de mirare că, la Viena, cancelaria aulică avea atîta grijă ca nu cumva vreun nebun să spargă sacul buclucaş.

Celebra rezoluţie a comitatului Tuhutum constituia tocmai un astfel de atentat. (In ungureşte cuvîntul „rezoluţie“ are aceeaşi rezonanţă ca „revoluţie“. Ajunge să schimbi o singură literă din „rezoluţie“ şi iată că ai imaginea răsturnării lumii !)

Problema „diariumului“ ! Un fiu al epocii noastre nu va înţelege niciodată care a fost fermentul acestei

emoţii politice; în zadar am încerca să i-l explicăm. Statele şi ordinele comitatului Tuhutum au avut îndrăzneala nemaipomenită de a cere deschis, pe faţă, ca de aci înainte jurnalul dietei să publice discursurile oratorilor în întregime, necenzurate.

Pe vremea aceea, o astfel de lozincă războinică era în stare să ridice în picioare toată ţara.

Ei bine, astăzi, pentru aşa ceva, nu ne-am grăbi să luăm sabia din cui. Treaba asta o putem face şi cu foarfecele. Avem libertate de presă, dar nu şi constrîngere de presă: redactorii guvernamentali taie ce nu le convine din discursurile oratorilor opoziţionişti şi la fel procedează redactorii opoziţionişti cu discursurile oratorilor guvernamentali. Se cenzurează reciproc şi nimic nu tulbură sfînta pace.

Hei, cum ne mai însufleţeam pe vremea fericită de altădată pentru o asemenea chestiune! Cînd nu ni se îngăduia să tipărim frumosul discurs, îl copiam cu mîna. De-ar fi şi azi la fel! *(Quod deus avertat.)*

Prima grijă a unui bărbat de stat plin de înţelepciune era să sugrume încă în faşă o propunere ce părea extrem de periculoasă. Iată de ce i se dăduseră contelui Ponthay Adalbert depline puteri împotriva comitatului Tuhutum, care semăna sîmburii zavistiei şi tulburărilor interne.

La rîndul lor şi partidele politice ale comitatului se organizau împotriva deţinătorului efectiv al puterii, dar din nenorocire de data aceasta ele n-au putut cădea de acord. Cocorii, conduşi de Belizár, erau de părere să aplice din plin aşa-zisa *„vis inertiae."* Plănuiseră ca atunci cînd comisarul regal va veni să citească decretul regal, nici un nobil să nu apară în sala comitatului. Să-l citească în faţa băncilor goale. Vulturii, în schimb, s-au hotărît pentru o politică de acţiune şi tactica lor a fost stabilită pînă în cele mai mici amănunte, în conferinţa foarte populată din săptămîna trecută.

Se fixase următoarea ordine:

Nobilimea cu pene negre la calpac va umple, neadmiţîndu-se nici o absenţă, încă de dimineaţă sala cea mare; oamenii lui Belizár, purtînd pene albe, vor

putea demonstra prin absenţă. (Cît de puternic răsuna şi acest „demonstra", în comparaţie cu anemicul „manifesta" de astăzi !)

Trupa va fi scoasă în faţa casei comitatului şi la ordinul comisarului regal, va fi aliniată pe două laturi ale pieţii.

La deschiderea şedinţei, primul subprefect va protesta energic împotriva presiunii exercitate de puterea armată şi va da ordin primpretorului să coboare la comandantul oştirii şi, în numele puterii administrative locale, să-l poftească să se prezinte numaidecît în faţa adunării generale.

La această invitaţie oberstleutnantul va răspunde cu arţag că el nu se supune unui astfel de general.

Atunci adunarea generală va hotărî cu unanimitate să trimită la comisarul regal găzduit în apartamentul prefectului, o delegaţie compusă din cinci consilieri de curte, aleşi în ordinea vechimii şi gradului, în frunte cu protonotarul comitatului, care să-l invite în termeni energici să îndepărteze armata din apropierea casei comitatului.

Comisarul regal va face sau nu va face acest lucru.

Dacă îl va face, înseamnă că nobilimea i-a găsit punctul vulnerabil şi i-a ştirbit autoritatea.

Dacă nu-l va face, statele şi ordinele vor împiedica printr-un protest energic invitarea la adunare a comisarului regal şi nu-l vor lăsa să ia cuvîntul pînă nu va îndepărta trupa !

Cînd nobilimea va avea şi această izbîndă şi comisarul regal va ocupa scaunul prefectului punîndu-şi calpacul în cap şi pregătindu-se să dea citire decretului regal, protonotarul se va ridica şi va cere să se citească mai întîi procesul-verbal al şedinţei anterioare (acest proces-verbal cuprindea primejdioasa hotărîre.)

Cele două părţi vor cădea de acord şi procesul-verbal se va citi.

Atunci, uzînd de dreptul său de veto, în strigătele necontenite ale nobilimii, comisarul regal va cere ca

foile cuprinzînd rezoluţia buclucaşă să fie smulse din procesul-verbal şi nimicite pe loc.

Cînd gălăgia se va potoli, ridicîndu-se de lîngă masa verde, în calitate de orator principal al partidului, Tanussy Decebal va rosti un discurs fulminant împotriva puterii tiranice; discursul acesta va fi în acelaşi timp şi cuvîntarea lui de candidatură în alegerile viitoare pentru dietă.

După fiecare frază cu tîlc a lui Decebal, domnii Bakala şi Csunyi, postaţi în spatele lui, vor da semnalul pentru aplauzele frenetice prevăzute din timp. Comisarul regal va simţi cum se chirceşte sub loviturile vehementei cuvîntări.

Şi aşa mai departe!

Faţă de acest proiect, contele Ponthay Adalbert îşi făcuse şi el planul lui, dar nu permitea nimănui să-şi vîre nasul în el.

Nobilimea umplu într-adevăr sala cea mare, aşezîndu-se în bănci sau stînd în picioare; galeria se umplu de doamne şi de tineret. În timpul acesta, trupele de infanterie şi de călăreţi se înşiruiră în piaţă. Toată lumea aştepta cu îngrijorare, dar şi hotărîtă să vadă ce o să se întîmple.

Apoi sosi clipa cînd primul subprefect trimise pe primpretorul de la reşedinţa comitatului la comandantul oştirii, invitîndu-l pe acesta să coboare de pe cal şi să se prezinte în faţa autorităţii administrative a comitatului.

Şi atunci se dovedi că contele Ponthay dejucase întreaga tactică a adversarilor săi: la invitaţia primpretorului, locotenent-colonelul apăru fără discuţie în sală. La aşa ceva nobilii nu se aşteptau.

După obiceiul ostăşesc, ofiţerul intră în sală cu coiful în cap.

Primul subprefect se adresă statelor şi ordinelor în limba lui Cicero:

— *Inclyti status et ordines! Catafractus apposuit pileum, apponamus etiam nos.*

La această invitaţie toţi îşi îndesară calpacele, căciulile şi pălăriile pînă pe sprînceană.

Comandantul observă manevra şi se grăbi să bată

în retragere: își scoase coiful și salută politicos pe subprefect.

Impăcat, bătrînul funcționar spuse tot în latinește:

— *Catafractus deposuit pileum, deponamus etiam nos.*

O surpriză și mai mare urmă: cuirasierul neamț se adresă subprefectului în ungurește, întrebîndu-l, cu un accent neaoș de Kecskemét:

— De ce ați binevoit să mă chemați, prea onorate domnule subprefect?

Se întîmplă să dai de ofițeri de origine maghiară printre cuirasieri — și invers.

Vorbele ofițerului fură primite cu unanimă plăcere.

— Vă invit domnule locotenent-colonel — spuse subprefectul — să îndepărtați numaidecît din apropierea prefecturii soldățimea scoasă în piață.

Ofițerul îi răspunse politicos:

— Eu am ordin de la excelența sa, domnul comisar regal, să vă dau ascultare și să pui la dispoziția domniei voastre forța armată. Dacă porunciți, o conduc acasă, în cazărmi, dar întreaga răspundere pentru ceea ce ar putea să urmeze trece pe umerii domniei voastre.

Spunînd acestea se înclină, făcu stînga-mprejur și părăsi sala. Abia în ușă își puse coiful în cap.

Neașteptata „ascultare" zăpăci cumplit cinstita adunare.

Căci una e să-l vezi pe comisarul regal îndepărtînd trupele constrîns de state și ordine și alta să le vezi pe acestea retrăgîndu-se la o simplă invitație a subprefectului.

Întîmplarea avu darul să netezească considerabil calea comisarului regal și să tempereze în mare măsură spiritele agitate. Acum nimic nu-i mai împiedica pe nobili să-l invite la adunare. Firește nu printr-o delegație, ci trimițînd doar pe cel mai tînăr subnotar să-l înștiințeze că adunarea a început.

Despre magnat mai circula un zvon. Și anume zvonul că și-a adus o gardă întreagă de cuțitari din Somogy cu care se va înconjura în sala de adunări.

Ei bine, şi zvonul acesta fu repede dezminţit.

Cînd uşa dintre apartament şi sala de întruniri fu deschisă, excelenţa sa intră, urmat (cum se obişnuieşte şi se cuvine) de un singur pandur. Ce-i drept — pandur, nu glumă : un brad de flăcău cum nu găseşti în orice sat, cu dolmanul şi mantia brodate cu atîta argint încît aruncau fîşii de lumină în jurul lui. Dar pompa cu care se înfăţişă magnatul umbrea chiar această strălucire.

Era cu totul alt om în costumul acela din epoca lui Rákóczi, cu totul deosebit de omul cu mîinile vîrîte în buzunarele bluzei scurte de grădinar. Mantia-i albă, cu guler de vulpe albastră, purtată pe umăr, cu paftale cît pumnul, atîrnînd de un lanţ de o palmă de lat, dolmanul de catifea cu flori de aur ţesute în el, prins într-o cingătoare cu agrafe, lanţul, paftalele şi brîul, toate scînteiau de briliante. Teaca săbiei pe care o ţinea în mînă era de asemenea bătută în diamante, iar egreta de bîtlan ce fîlfîia pe calpacul mare de samur era împrejmuită de pietre de smarald şi de rubine.

O astfel de apariţie are darul să farmece pe unguri. I se iartă că e duşman, că e un tiran odios ; în strălucirea lui vestimentară ei nu văd decît măgulitoarea consideraţie ce li se arată.

De cîte ori se iveau asemenea prilejuri, contele Ponthay Adalbert devenea o figură într-adevăr distinsă.

La galerie, doamnele şi tinerii domni încercau să ghicească ce preţ or fi având vestiţii nasturi de pe dolman. Unii îi evaluau la o sută de mii de florini.

Şi unde mai pui stăpînirea de sine, atitudinea de om la largul său pe care aristocratul o afişă cînd îşi făcu apariţia în sala ticsită de duşmani ! (Şi din aceştia nu cei cu gulerul soios erau cei mai cruzi.)

Îşi plimbă privirile prin sală, se opri asupra celor aşezaţi în jurul mesei verzi şi într-o clipă fu complet lămurit. Peste Tanussy Decebal sări pur şi simplu cu privirea.

Apoi se îndreptă cu paşi maiestuoşi spre scaunul prezidenţial, ocupat altădată de prefect (care atunci

era la băi) şi în timp ce pandurul, tot atît de marţial în fireturile-i de argint, îi potrivea scaunul, se aşeză la masă, îşi puse în cap calpacul înalt de samur şi deschizînd pergamentul cu peceţi începu să citească: *„Nos, Franciscus primus, divina favente clemenţia"*... etc., etc.

Domnii se ridicară de pe scaune (respectul faţă de rege făcea parte din sentimentele obşteşti, chiar şi în comitatul Tuhutum). Singur Tanussy Decebal rămase şezînd, cu capul dat pe spate. De, el era strănepotul lui Thonuzoba!

După ce termină lectura decretului regal care îl învestea cu puterea de a exercita drepturile suveranului, Ponthay Adalbert îşi scoase calpacul şi, ca un om familiarizat cu uzanţele adunărilor comitatului, nu aşteptă să facă alţii propunerea, ci el personal invită pe protonotar să dea citire procesului-verbal al adunării trecute.

În acest proces-verbal era cuprinsă rezoluţia în discuţie, purtînd sîmburele furtunii în stare să revoluţioneze întreaga ţară.

Protonotarul scandă cu vocea solemn-tremurată rezoluţia fatală şi, la un semn al organizatorilor, statele şi ordinele izbucniră în ovaţii frenetice, cutremurînd pereţii; din cînd în cînd se auzeau şi strigătele *„Diarium! Diarium!"* (pe vremea aceea şcolarii scriau pe caietele cu pătrăţele care se numeau *„diarium"*, aşa că denumirea era foare populară).

Contele Ponthay Adalbert îi lăsă să vocifereze în voie.

Tanussy Decebal simţi că nu mai era mult pînă-n clipa cea mare, cînd avea să-şi ţie discursul fulgerător.

Nu avea obiceiul să-şi pregătească cuvîntările, dar era sigur de sine... În focul luptei ideile vin spontan, dau năvală. Subiectul era foarte potrivit. Îşi plimbă mîndru ochii peste galerie, îşi săltă mantia pe umărul stîng, ca braţul drept să-i fie liber. Împinse la o parte călimara şi celelalte scule de scris, ca nu cumva, în focul cuvîntării, să-şi pună palma pe ele, apoi

făcu semn cu calpacul inimoşilor lui partizani, care aplaudau, să tacă o dată.

Deocamdată, însă, tot domnul comisar regal avea cuvîntul. Dumnealui trebuia să declare mai întîi că doreşte distrugerea procesului-verbal. Abia după aceea urma replica lui Decebal.

Excelenţa sa, însă, ridică un condei şi începu a se juca cu el.

Apoi cînd gălăgia se potoli, cu vocea puternică şi tăioasă ce-l caracteriza, excelenţa sa grăi :

— Am auzit şi înţeles cît de mult ţin onoratele state şi ordine la menţinerea rezoluţiei adoptate în adunarea trecută. Văd după feţele domniilor voastre şi înţeleg din glasurile ce le aud că orice argument raţional ar fi zadarnic. Vinurile şi rachiurile v-au convins îndeajuns, aşa că n-am nici o poftă să vorbesc în vînt. Dacă vreţi să vă menţineţi cu orice preţ rezoluţia, n-aveţi decît. Puteţi chiar s-o trimiteţi şi celorlalte comitate. Dar vă spun că n-o să aibă nici un efect. Vă pierdeţi vremea degeaba. Fie, prin urmare, cum doriţi dumneavoastră. Cine n-are altceva de spus poate să plece liniştit acasă.

Era o întorsătură neaşteptată.

Se poate una ca asta ? Un comisar regal, cu puteri atît de mari, să se predea de la început, fără să facă nici cea mai mică încercare de a nimici rezoluţia ?! Ce rost a avut, în cazul ăsta, să tîrască la faţa locului atît amar de oştire? Ce rost aveau toate costumele acestea de gală ?

Nimeni nu înţelegea cum s-a putut ajunge aici. Dar în adîncul sufletului toţi erau încîntaţi că în loc de harţă şi război, în loc de primejdie, s-au ales cu o victorie uşoară. Numai Decebal nu era mulţumit de această soluţie care-i spulberase magnificul discurs ! S-a dus de rîpă tot planul lui, atît de bine ticluit. Dar, cine ştie, poate se va mai ivi vreo ocazie...

La declaraţia comisarului regal, care dovedise nu numai cumpăt şi înţelepciune, aşa cum îi stă bine unui bărbat de stat, ci şi o înţelegere justă a spiritului timpului, inimile ce se dezgheţaseră, subprefecţii şi asesorii se grăbiră să-şi prezinte personal

omagiile, şi glasul protonotarului nu mai tremură cînd anunţă hotărîrea adunării de a comunica prin circulară şi celorlalte comitate rezoluţia din adunarea trecută.

Contele Ponthay Adalbert încuviinţă şi acest lucru şi gestul lui fu răsplătit prin cîteva ovaţii anemice.

— Comisarul regal e un om de zahăr! Să-l mănînci, nu alta!

Cînd însă acest punct — cel mai important din ordinea de zi — fu rezolvat, excelenţa sa se adresă statelor şi ordinelor cu următoarele cuvinte:

— Înainte de a ridica şedinţa trebuie să vă mai aduc la cunoştinţă o chestiune delicată. Un caz grav ce s-a întîmplat ieri noapte cu *homo regius,* aflat, în momentul de faţă, în oraşul nostru. Ştiţi desigur că din ordinul coroanei, onorabilul, nobil de bun neam şi viteazul domn consilier de curte Rézkuthy Barnabás de Telkibánya se află actualmente în acest oraş, reprezentînd, în calitate de *homo regius,* însăşi persoana maiestăţii sale regelui. Ei bine, noaptea trecută, domnia sa, deşi în exerciţiul funcţiunii, a fost atacat şi insultat de unii domni nobili din acest comitat, ba mai mult, a fost rănit, şi încă atît de grav, încît în momentul de faţă e nevoit să stea în pat.

— Ah, ah! se auziră de pe lîngă masa verde cîteva glasuri pline de indignare. E nemaipomenit... Unii cereau chiar să se ia măsuri!

— Cazul e susceptibil într-adevăr de o acţiune publică, continuă contele Ponthay. Paragrafele 5 şi 7 ale articolului 1723 din *Tripartitum* sînt clare în această privinţă: „Oricine bate sau răneşte pe omul regelui va fi sancţionat prin tăierea capului".

— Just! Foarte bine! strigară mai mulţi dintre jurişti.

— În calitatea mea de comisar regal mă consider deci obligat să deschid o anchetă severă cu privire la această întîmplare.

Abia acum băgară de seamă nobilii unde i-a dus comisarul regal. Le dăduse drumul să intre pe poartă, dar numai pentru ca s-o închidă în urma lor.

Contele Ponthay observă consternarea din rîndurile lor şi o exploată fără milă.

— Ancheta trebuie începută fără întîrziere, cu atît mai mult cu cît omul vinovat de *actus majoris* a fost prins *in flagranti* şi închis de pandurii ce au sărit să scape pe *homo regius*. Ei bine, agresorul nu e altcineva decît onoratul domn Tanussy Belizár.

La auzul acestui nume mulţimea se întoarse cu faţa spre Decebal.

Din păcate nu era de faţă nici un cocor cu pana albă, astfel că nu se găsi cine să strige că nu Belizár a comis ultrajul, deoarece el fusese tîrît mai mult mort decît viu la locul încăierării.

Ponthay Adalbert îşi mai îngădui o maliţiozitate: îşi puse ochelarii pe nas şi ridicîndu-şi capul cu semeţie îşi plimbă privirea asupra lui Decebal.

Decebal se ridică de pe scaun. Era galben ca ceara.

Ei, acu-i acu. Oare ce-o să zică?

— Onorate state şi ordine, începu, ascunzîndu-şi sub haina orgoliului patetic uluirea. Mă socotesc obligat să protestez solemn împotriva arestării fratelui meu Belizár! Aceasta în înţelesul articolului *primae nonus*. Şi mă grăbesc să adaug că ofer toate garanţiile pentru fratele meu arestat ilegal.

Ponthay Adalbert măsură cu dispreţ figura atletică a lui Decebal. Ăsta-i eroul? Dacă şi-ar lua osteneala să se ridice de pe scaun, într-un astfel de caz, un adevărat erou ar vorbi aşa: „Daţi-i drumul fratelui meu! Nu el e făptuitorul, ci eu! Vreau să înfrunt singur primejdia!“

Cînd colo, uite, omul din faţa lui vrea să strălucească prin garanţii!

Nu, nu dintr-un astfel de aluat sînt făcuţi eroii.

Oamenii de felul ăsta nu sînt decît nişte „originali“! Aşa cum au fost, de pildă, toţi bărbaţii din familia Tanussy. Aveau motive sau nu aveau, ei se răzvrăteau totdeauna dar ştiau să-şi scoată capul din laţ înainte ca acesta să se strîngă în jurul gîtului.

Ponthay Adalbert zîmbea liniştit. Era edificat, ştia pe cine are în faţă. Spuse cu blîndeţe:

— Nu e nevoie de garanţia domniei voastre. Domnul Tanussy Belizár e liber. Domnia voastră să vă îngrijiţi doar de propria-vă apărare. Cercetările le voi conduce chiar eu.

Şi astfel, Ponthay Adalbert îi făcu cinstitului comitat plăcerea de a-l lăsa să cîştige victoria pe tema principală, pentru ca să-l poată încolţi cu atît mai vîrtos într-o chestiune de ordin secundar.

UN OM CU SCAUN LA CAP

Emmácska dorea din toată inima să vadă un om cu scaun la cap. Îl văzuse de nenumărate ori, dar nu ştia că el e. Omul fusese într-adevăr de mai multe ori în casa lor unde toată lumea îi spunea „îngelerul". Emmácska îi zicea pur şi simplu „nenea Móric".

„Ce fel de ziler e îngelerul?" întreba Emma. „Un om care măsoară pămîntul", i se răspundea. „Dar cum îl măsoară? Cu cotul, cum măsoară mămica valurile de pînză, sau îl pune pe cîntar, ca bucătarul migdalele?" Nimeni nu-i putea da un răspuns, nici chiar prietenul lui Jancsi (pe vremea aceea în clasa de sintaxă nu se preda încă geometria).

Emma observase, ce-i drept, că „îngelerul" nu era ca ceilalţi oameni. Cînd venea, oamenii săi cărau după el tot felul de cutii de tinichea, unele de mărimea unui tun. Peste noapte se închidea cu ele într-o odaie de la etaj, iar ziua alerga de dimineaţă pînă seara pe cîmp, prin lunci, prin păpurişuri, împlîntînd ici-colo cîte-o prăjină cu cruce în vîrf, parc-ar fi fost într-o ţară de păgîni în care voia să se întemeieze creştinismul. Tîra întotdeauna un lanţ după el, de parcă ar fi vrut să lege cine ştie ce sclavi negri, ca în pozele din cărţile ilustrate. Din pricina lui, masa se servea de obicei cu întîrziere. Chiar dacă se întîmpla ca doamna şi domnul Tanussy să aibă invitaţi de soi, nimeni nu se aşeza la masă pînă nu sosea inginerul care îşi avea locul rezervat la dreapta amfitrioanei. Şi zău că nu făcea să fie aşteptat cu atîta

ceremonie, căci omul nu se atingea nici de aperitive, nici de mîncărurile arătoase şi cu nume abracadabrante, ci se mulţumea să aştepte o friptură de vacă, din care lua vreo trei felii, le devora cît ai bate-n palme, bea un pahar mare de apă, apoi se ridica de la masă, se scuza că are treabă şi părăsea sufrageria.

Emma remarcase de asemenea că în timp ce toţi musafirii se credeau obligaţi a-i face „domnişoarei" fel de fel de complimente nesărate, inginerul nici nu se uita la ea, necum să-i vorbească.

De la un timp, inginerul rămase musafir statornic în castel. Prezenţa lui începu s-o intereseze pe Emma, întrucît în aceste zile şi Jancsi era pus la treabă: trăgea şi el de lanţ şi ajuta la fixarea crucilor. Avînd o oarecare şcoală, era mai potrivit pentru astfel de treburi decît ceilalţi băieţi de ţărani.

Intr-o zi, văzîndu-l pe inginer învîrtindu-se de colo-colo, cu treburi, pe colina din grădină, un fel de munte în miniatură construit din bucăţi de stîncă aduse din mari depărtări şi acoperit cu plante de munte, Emmácska îi ceru voie maică-si să coboare să vadă ce face nenea „îngelerul".

— Poţi să te duci, măgăruşule, că tot n-o să înţelegi nimic.

Domnul Mántay era cufundat în nişte calcule. Din cînd în cînd, închizînd un ochi, se uita, prin ocheanul aşezat pe un trepied, la prăjinile cu cruci şi cu steguleţe roşii şi albe în vîrf. Emma se opri în spatele lui. Învăţatul însă n-o observă. Ea trecu în faţa astrolabului.

— Emmácska, nu văd prin mătăluţă! spuse inginerul posac.

— Da' la ce te uiţi dumneata, aşa de grozav?

— La prăjina aceea din depărtare.

— Şi de ce te uiţi prin cepul ăsta?

— Pentru că mi-o aduce mai aproape.

— Cine ţine prăjina? Jancsi?

— Da, da, el.

— Spune-i să vie acasă, să batem mingea.

— Nu se aude pînă acolo.

— Dar dacă drăcia asta îl aduce mai aproape...

— Da, pentru ochi, dar nu şi pentru urechi. Nu vrei să te uiţi în ea?

— Nu! Mă tem că se descarcă.

— Hei, hei! oftă din adînc domnul Mántay şi îşi văzu de treabă.

După un răstimp, Emma începu din nou:

— Ascultă, nene Móric, de ce tot vii dumneata pe la noi, cînd nici nu bei, nici cărţi nu joci, nu cînţi, nu dansezi şi nici la vînătoare nu te duci? Nici măcar poveşti nu spui. Ce cauţi dumneata în casa noastră?

— Colina asta o caut, dragă Emma.

— Aha, şi dumneata ştii că aici a fost colina de foc, altarul pe care magii jertfeau calul alb zeului străbun?

— Habar n-am de asta, mititico. Pentru mine colina asta e un „punct trigonometric".

— Ce minunăţie o mai fi şi asta?

— Punctul din care se măsoară triunghiul.

— Şi ăsta ce joc o fi?

— Nu e nici un joc. Cu ajutorul acestuia măsurăm întreaga regiune.

— Şi de ce o măsuraţi?

— Pentru comasare.

— Co-ma-sa-re, silabisi Emma. Ce-i asta? E un cuvînt scitic?

— Ba de loc! E un cuvînt foarte nou, născocit doar de cîteva zile la dieta din Pozsony. Înseamnă — dacă ţii să ştii — că pămînturile risipite ale tuturor proprietarilor se adună la un loc şi în proporţie cu întinderea lor li se dă partea cuvenită din imaşul care pînă acum era folosit în obşte. Osebit moşierilor şi iobagilor.

— Şi cum se face măsurătoarea asta?

Domnul Mántay era cît pe ce să-i răspundă: „Învaţă mai întîi alfabetul, drăguţo, trigonometria nu e încă de nasul tău!" Dar domnul Mántay era un om bun; aspru pînă la brutalitate cu oamenii care se fuduleau cu deşteptăciunea şi puterea lor, dar blînd şi îngăduitor cu cei simpli şi mai ales cu copiii. Începu deci să-i explice:

— Uite, Emmácska. Împărţim tot terenul în triunghiuri, măsurăm cu lanţul o latură a triunghiului, apoi din rezultatul obţinut şi din celelalte două unghiuri ale triunghiului calculăm cu precizie şi lungimea celorlalte două laturi şi în sfîrşit suprafaţa în stînjeni pătraţi a întregului teren.

Şi drept pildă îi înşiră totalul cifrelor triunghiului de care se ocupa.

— Aha! făcu Emma. Aşadar suprafaţa acestui triunghi ar fi exact şaisprezece mii patru sute şaizeci şi doi de stînjeni.

Mántay se uită la ea. Glumeşte copilul ăsta? Apoi puse mîna pe creion, începu să socotească şi iată că ajunse la acelaşi rezultat: şaisprezece mii patru sute şaizeci şi doi.

— Cum ai socotit aşa de bine? întrebă uimit.

— Păi, din cap, răspunse Emma, şi o rupse la fugă, fredonînd un crîmpei de cîntec. Apoi se apucă să culeagă păpădiile de pe marginea drumului făcînd un lanţ lung din ele.

După cîtva timp se întoarse la inginer. Acesta îi dădu mai multă atenţie.

— Ascultă, nene Móric, dacă se împarte imaşul, se cheamă — că şi ţăranii o să aibă parte din el?

— Fireşte. Proporţional cu pămîntul arabil pe care îl au.

— Dar au şi ţăranii pămînt?

— Vezi bine!

— Eu ştiam că tot pămîntul e al nostru, ţăranii îl muncesc doar. La seceriş, ei cară grîul în hambarele noastre. Toamna, culeg viile, aduc vinul, meliţă cînepa, ba iarna o şi torc în cocioabele argaţilor... Noi le dăm doar scuipatul ca să poată răsuci tortul. Dacă într-un an piatra strică viile, în anul următor ţăranul plăteşte dijmă îndoită. Ţăranul trebuie să lucreze pe nimic cincizeci şi două de zile, cu vite cu tot. Cînd plecăm la vînătoare tot ţăranii hăituiesc vînatul. Tot ei ne taie lemne din pădure şi ni le cară acasă. Ţăranii taie stufişul şi repară drumurile. O, le ştiu eu pe toate! Ţăranul nu are decît îndatoriri, noi sîntem stăpînii lui.

— Cine ţi-a spus asta ?

— Părintele. E un om tare învăţat. Şi ştii de ce sîntem stăpîni pe întreaga ţară, pe ţăranii şi pe servitorii noştri ? Pentru că străbunul nostru Kusidkun a adus de la voievodul bulgar, în schimbul calului alb, pămîntul, iarba şi apa pentru voievodul nostru, atunci cînd a intrat în ţară. De aceea e al nostru pămîntul şi tot ce răsare din el, precum şi apa şi tot ce trăieşte în ea.

Domnul Mántay se uită lung în ochii copilului şi clătină din cap. Nu ştia ce să creadă : Ce-i vorba asta ? Manifestare întîrziată a prostiei copilăreşti sau fructul prematur al ironiei ? Începu să încerce terenul :

— Bine, dar şi ţăranii sînt sînge din sîngele nostru, şi ei sînt unguri...

— Cum să fie unguri ? Domnul Horkázi ştie mai bine ! Unguri sînt numai nobilii. Ţăranii sînt bulgari sau marahani, pe ici pe colo daci. Nu tot ţăranii plătesc şi dările ? Păi atunci ?... Umerii noştri au rămas neatinşi. Nobilul nu plăteşte nici dare, nici vamă, nici podărit. Nobilul nu poate fi nici arestat, nici ciomăgit, orice greşeală ar fi făcut. Pe ţăran noi îl judecăm, noi îl batem. O, de cîte ori n-am văzut de la fereastră cum îi bate pandurul pe vinovaţi ! Se văicăresc de-ai crede că acuşi-acuşi dau ortul popii.

— Şi matale îţi place să vezi aşa ceva ?

— Firește. Doar avem dreptul s-o facem. Avem dreptul de viaţă şi de moarte. Şi spînzurătoarea din cîmp e a noastră ; la ea nu ajung decît ţăranii care fură cai. Avem şi un ţigan care se pricepe la asta. O, avem puteri mari. Tata, cînd îşi adună cu goarna toţi pandurii, grăjdarii, vînătorii şi pădurarii, poate face un regiment din ei. Nu ne temem de nimeni ! Din rîndurile noastre nu dăm soldaţi nici împăratului ; la oaste tot pe ţărani îi ia. Nu ştiu eu cum i-au prins pe cei doi fraţi ai prietenului meu Jancsi ? Cu arcanul. I-au dus în ţara leşilor ; legaţi cu funia. Acolo s-au prăpădit amîndoi, cînd cu ciuma cea mare.

Domnul Mántay continuă s-o descoase :

— Şi, zi, noi, nobilii, nu sîntem datori să facem chiar nimic pentru ţară ?

— Cum să nu ! Noi alegem ! Cîtă bătaie de cap e cu alegerile ! Noi facem alegerile pentru comitat, pentru dietă ! Noi aducem legile ! Şi cînd cîinele de duşman vrea să năvălească asupra noastră, să pofteaască ! Ştim că nu scapă cu pielicica ! Atunci cînd ajunge aici, la mlaştinile astea, toată nobilimea se avîntă pe cai şi mi-i taie şi mi-i toacă cu sabia, cu buzduganul, cu praştia, de nici sămînţă nu mai rămîne din duşmanul fricos.

Domnul Mántay nu mai ştia ce să facă : să rîdă sau să plesnească de ciudă.

Şi deodată fanfaronada Emmei se topi.

— Pe mine însă, n-o să mă ia niciodată cu ei, fiindcă port haine de fată.

Ultimele ei cuvinte exprimau limpede o nestăvilită şi amară ironie. Domnul Mántay socoti că poate să-i puie Emmei, care se juca aruncînd dintr-o palmă într-alta salba de păpădii, această întrebare :

— Dar dacă dumneata, mititico, ţi-ai lepăda hainele acestea şi ai ajunge să ai un cuvînt în treburile ţării, ce-ai face ?

Copilul se uită fără teamă în ochii omului care îi pusese întrebarea, apoi se îndreptă cu mîndrie bărbătească, scuturîndu-se de moliciunea-i de fată, şi rosti cu glas hotărît :

— Dacă mîna mea ar ajunge vreodată atît de departe încît să poată apuca codul acela de legi, aş smulge din el foaia pe care stă scris acest drept nelegiuit şi cu ea aş da foc casei în care se aduc astfel de legi !...

O, ce frumos suna această frază — chiar aşa bombastică cum era — în gura unui copil pe a cărui frunte era scris că va ajunge un bărbat puternic, ce va decide soarta ţării !

„Ia te uită ! — îşi zise bătrînul grădinar care grebla printre răsadurile de flori — matelegul a înnebunit ! Uite cum o îmbrăţişează şi o sărută pe domnişoara noastră. Şi uite că acum îşi şterge ochii cu batista !“

Emmácska se lăsă îmbrăţişată şi sărutată. Şi rămase şi mai departe pe lîngă inginer, căruia începu să-i ajute, punîndu-i la îndemînă lucrurile de care avea nevoie. După un timp îl întrebă :

— Cît timp ţi-a trebuit, nene Móric, ca să înveţi meşteşugul ăsta ?

— Păi, aveam treisprezece ani cînd am fost primit în clasa de umanism, la colegiul din Debreţin ; la şaisprezece ani am început să trag din lulea, la optsprezece m-am făcut bărdaş, la douăzeci am început practica pe lîngă matematicianul comitatului şi-am continuat-o timp de trei ani de zile.

— Zece ani în cap. Şi cîte ceasuri învăţai pe zi, nene Móric ?

— Două dimineaţa, două după-amiaza.

— Aşadar, dacă eu aş învăţa patru dimineaţa, patru după-amiaza, aş avea nevoie de cinci ani.

Domnul Mántay zîmbi. *„Pium desiderium !"*

— Numai că la vîrsta de treisprezece ani eu terminasem, dragă Emmácska, cele trei clase de latină şi aveam toate cunoştinţele de bază.

— Dar dumneata, nene Móric, crezi că dacă nu înghit alfabetul scitic al lui Horkázi, nu ştiu nimic ? Am să-ţi spun ceva dacă vrei să mă asculţi.

Se propti cu spatele de o coloană acoperită de viţă de vie şi începu să recite cu aplomb oratoric clasica cuvîntare a lui Mucius Scaevola rostită în faţa regelui Porsenna, aşa cum se găseşte la Cornelius Nepos :

— *Romanus sum civis ; Caium Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui. Nec ad mortem minus animi est, quam fuit ad necem.* (Mántay rîdea de bucurie.) *Longus post me ordo idem petentium decus...*

Domnul Mántay îşi trînti de pămînt toate sculele : compasul, cuadratul, rigla.

(„Măi măi, matelegul a înnebunit de-a binelea ! Uite că a început să ţopăie".)

Şi deodată dîmbul nu mai era *punctum trigonometricum*, ci punctul arhimedic cu ajutorul căruia putea să urnească pămîntul din loc.

— Unde le-ai învăţat toate acestea, scumpul meu copil ?

Emma arătă spre chioşc.

— Acolo, cu Jancsi. Pe ascuns. Dar nu cumva să-i spui cuiva, că-i vai şi-amar de bietul Jancsi, n-o să mai aibă ce căuta aici.

Mántay Móric rămase cu capul în palme, neştiind ce să mai facă. I se oprise mintea în loc. Un copil răsfăţat care învăţase într-ascuns latineşte, împotrivindu-se părinţilor, preceptorului, un vlăstar boieresc, un crăişor ahtiat după fructul oprit al ştiinţei ! O adevărată *incognita quantitas* ce nu poate fi determinată prin nici un logaritm, prin nici o regulă !

E pur şi simplu unicornul din poveste !

— N-avea nici o grijă, odorul meu, că n-o să afle nimeni ce ştiu despre tine.

Din ziua aceea Emmácska îl însoţi pe inginer în toate părţile pe unde acesta avea treabă cu măsuratul pământului. Maică-sa nu găsi nimic neobişnuit într-asta : las'să-şi facă mendrele prostuţul mamei !... Numai Jancsi să aibă grijă de el, să nu-şi ude picioarele prin băltoace.

IN SFIRŞIT, UN BARBAT...

Boierii asudau făcînd politică înaltă, şi poate nici nu băgau de seamă că în timpul acesta şi colo, jos, în lumea necunoscută, se întîmpla ceva.

Ce era lumea aceasta necunoscută ? Ce altceva putea fi decît norodul de ţărani ?

Comitatul Tuhutum rămăsese cam în urmă cu comasarea pământului şi cu împărţirea izlazurilor. Aceasta pentru că la-nceput se împotriviseră marii proprietari ; apoi proprietarii mici, nobilii mărunţi. Pînă la urmă minoritatea fusese nevoită să recurgă la proces pentru ca legea să fie pusă în aplicare. Cine să întrebe dacă ţăranii au şi ei ceva de spus în toate acestea ?

Dar dacă nu se găsea nimeni să întrebe, se găseau totuşi mulţi care să răspundă la întrebare.

Trei indivizi fără căpătîi cutreierau de cîteva săptămîni satele, nişte clănţăi care făceau un caz grozav de deşteptăciunea lor. Unul era Latyakos, dubiosul nobil, care din cînd în cînd, afumat rău de tot, era scos pe brînci din speluncile electorale. Stătea într-o casă de clăcaş; toată averea lui se rezuma la un pogon şi jumătate, dar nici pe acesta nu-l lucra; în schimb se lăuda în dreapta şi-n stînga că-i nobil. Al doilea era un notar destituit care sfeterisise nişte bani încasaţi din impozite şi acum nu i se mai dădea nici un post. Al treilea era un încurcă-lume de avocăţel, priceput ca nimeni altul să stîrnească procese din nimic.

Cei trei indivizi cutreierau localităţile — fie unul cîte unul, fie împreună — adunau gurile şi urechile satului la moară sau la cîrciumă şi le împărtăşeau tot soiul de veşti alarmante: ci-că vin domnii să scoată pe ţărani din avere, le iau delniţele lucrate, fîneţele, şi în schimb le dau dune de nisip şi mlaştini. O să ia imaşul şi ţăranul n-o să mai aibă unde să-şi scoată boii, caii şi văcuţa; nici gîşte n-o să mai poată creşte femeile (ce vreţi pacoste mai mare ca asta?) Apoi, mai era o primejdie. Dacă tot pămîntul ţi-e strîns într-un singur loc, ajunge să se abată asupra lui o grindină şi ţi-l face ferfeniţă, de poţi să-ţi iei traista în spinare şi să porneşti la cerşit; dar aşa, cu ogoarele împrăştiate în patru hotare, chiar dacă, să zicem, o coastă se duce dracului, tot îţi mai rămîn trei. Asta boierii au meşterit-o, spre nimicirea ţăranilor, împotriva dorinţei împăratului. Ei bine, ticăloşia asta trebuie zădărnicită.

Clocotul nemulţumirilor creştea şi se întindea tot mai departe şi boierii habar n-aveau de el. Ungaria nu era un stat poliţienesc şi ungurul n-ar fi denunţat pe nimeni, nici pentru propriile lui interese. E drept că incendiile erau cam dese, că o seamă de jitari fuseseră cotonogiţi (mai ales cînd erau prinşi prin păduri), că la herghelie cailor boiereşti li se ciunteau urechile şi că prăjinile puse drept semne de miezuină

se cam furau. Dar lumea nu se prea sinchisea de atîta lucru. Oamenii erau de părerea lui Horkázi : ţăranîi sînt urmaşii bulgarilor şi marahanilor şi aşa vor rămîne în vecii vecilor. Iar pentru o prăjină văpsită, cine să facă scandal ? Mántay Móric ce treabă avea ? N-avea decît să înfigă o altă prăjină în locul celei furate.

Ziua comasării uriaşelor moşii ale lui Tanussy Decebal, moşii ce purtau cu mîndrie numele de mic regat, era fixată de mult. Iar după încheierea lucrărilor de aici, veneau la rînd moşiile lui Belizár şi proprietăţile în indiviziune ale familiilor Tanussy şi Ponthay care, deocamdată, erau în proces. De reuşita zilei de azi depindea situaţia întregului comitat.

O să fie, desigur, proteste, opoziţii, apeluri, *novisatic extra dominium quantum satis !* A avut cine se îngrîji de ele. Tot comitatul o să se îngrămădească aici. Primul subprefect, jurisconsultul, primpretorul, şeful jandarmeriei. O să vie şi avocaţii de la curtea de apel, *homo regius* şi *homo capitularis*, o să vie asesorii juraţi din trei comitate, locotenenţii nobililor, asesorii cu practicanţii şi conţopiştii lor, administratorii de moşii, vechilii, inginerii şefi şi subinginerii, celebrităţile comitatului, căpitanii bătăuşilor electorali şi, pentru orice eventualitate, forţa armată, reprezentată prin doisprezece panduri ai comitatului, cu baionetele la armă.

Aşa că doamna Sára avea destule griji pe cap. Trebuia să îngrijească timp de trei zile şi trei nopţi de toată societatea asta ilustră, potrivit demnităţii casei şi ţinînd seama de rangul fiecăruia.

De o săptămînă încheiată era o forfotă nemaipomenită la castel.

Din fericire, sosise mobila nouă cumpărată de Bakala Peti din Viena. Ce tămbălău fusese şi cu asta ! Zile întregi, interiorul castelului avusese aspectul unei adevărate Sodome şi Gomore. Doamna Sára pustia, distrugea şi crea ca un demiurg, iar seara era frîntă de oboseală, de abia se mai ţinea pe picioare. Soarta familiei Tanussy era acum în mîinile ei. E adevărat, însă, că nimic nu-i scăpa. Atenţia ei

înregistra totul, de la gheţărie pînă la sălile de jocuri. Nu mai avea timp nici măcar să împletească părul Emmei, aşa că o lăsa să hoinărească toată ziua cu buclele despletite. Doar cînd se întîlneau la masă pentru o clipă (ea nu se aşeza căci n-avea timp pentru aşa ceva) ţipa la ea îmboldind-o să se pună pe învăţat întrucît, cu ocazia sosirii notabilităţilor la castel, Emma avea să dea „igzaminul" în faţa lor.

Acesta era visul doamnei Sára : s-o vadă pe Emma dînd „igzamin" în faţa atîtor feţe simandicoase. Să vadă cu toţii că Emma cunoaşte o ştiinţă de care ei habar n-au. Păi da ! Latina o poate învăţa orice nătărău, atîta lucru ştiu doar şi femeile : *„horez, morez, huhurez"*, sau : *„Itipiti coppensus !"*, dar cine ştie limba scită ? Doamna Sára era de părere că adevărata ştiinţă se cunoaşte după greutatea cu care se învaţă. Altfel tot un drac e. Iar foloase nu tragi din nici una, nici cît negru sub unghie. Dar ce triumf o să fie cînd în faţa atîtor boieri mari şi înţelepţi, Emma va scrie ceva pe tabla mare, neagră. „Poftim şi citiţi dacă vă dă mîna !" Şi nimeni n-o să poată descifra cele scrise, afară de Decebal şi părintele Horkázi. Alţi boieri se fudulesc că domnişoarele lor ştiu să bîiguie franţuzeşte. (Ce mai fleac şi limba asta !) Poftim de vorbiţi cu Emma în limba sciţă !

E adevărat că şi Emma se încurca pe ici pe colo.

Domnul Horkázi însă o asigurase că examenul va merge strună. Există mijloace pentru asta. Sub forma întrebării, profesorul îi dă elevului răspunsul pe jumătate făcut. Iar celorlalte jumătăţi le vine de asemenea de hac. Dacă cuvintele nu ies de bună voie, profesorul le smuceşte, le smulge unul cîte unul, apucîndu-le de căpăstru. Ultimului cuvînt îi dă un picior în spate, apoi încheie, spunînd : „Foarte bine ! Superb !" Nu încape îndoială că domnii vor fi încîntaţi.

În zilele acestea Emmácska putea să facă ce voia. Şi dacă în toiul acestei campanii doamna Sára îşi aducea aminte să mai întrebe din cînd în cînd de ea, ţaţa Dorkó ştia să improvizeze ad hoc o min-

ciună : își prepară lecțiile colo sau dincolo, cu părintele Horkázi.

În ajunul zilei sorocite, boierii invitați și cei cu însărcinări oficiale începură să curgă din toate părțile. Curtea castelului arăta ca ograda unui han : trăsurile se buluceau una-ntr-alta.

Se produsese și o mică ciocnire între Decebal și Sára. Femeia aflase de la chelăreasă, în timp ce înfățau paturile pentru musafiri, că și Belizár se număra printre invitații de la Tüzhalom. Tii, ce tărăboi fusese !... Decebal nu mai știa pe unde să scoată cămașa. Ci-că așa e uzul legal. Proprietarii vecini trebuie invitați la măsurătoarea moșiei ! Ce-i păsa însă doamnei Sára de această lege ! Și chiar dacă era neapărată nevoie să vie, de ce să nu tragă la cîrciumă ? Că aia-i casa lui adevărată. În orice caz, în casa ei să nu-și puie piciorul, că-i toarnă leșie în cap. În cele din urmă Decebal o liniști oarecum, încredințînd-o că tot n-o să vie Belizár. O să ticluiască o scuză. Și omul a ticluit-o într-adevăr. În ultima seară le trimise vorbă prin poștar, pe cale orală bine-nțeles, că nu poate veni, fiindcă făgăduise dinainte să cunune o pereche de țărani. Altă ciorovăială de un ceas — acum din pricina scuzei. Auzi nerușinatul ! N-a știut să născocească alt pretext ? Vreun beteșug, ceva ?

Dar ciondăneala familiară pieri în gălăgia roiului de musafiri ce soseau cete-cete. Bucătăriile și cuptoarele absorbiră mînia femeii, în timp ce bărbatul găsi un azil în sălile de joc. Nimeni nu băgă de seamă că Emmácska s-a întors de la cîmp plină de noroi și de apă pînă la genunchi, cu inginerul, căruia îi ajuta, împreună cu Jancsi, la trasul lanțului. De altfel mîine vor avea haine noi, și ea și Jancsi. Ea, firește, o rochiță după ultima modă pariziană, cu mînecile înfoiate ca niște pepeni cantalup, prevăzute cu balene și căptușite cu fulgi. O să fie o frumusețe ! Jancsi va purta în schimb un dolman unguresc strîns pe talie și o pereche de pantaloni din postav albastru de Pukova.

Emma abia putu să adoarmă ; nu însă din pricina

rochiţei noi, ci din pricina atîtor idei noi, cu care îşi umpluse zi de zi capul însoţind pe inginer. Simţea de parcă i s-ar fi ridicat o ceaţă de pe ochi şi abia acum ar începe să vadă, dar încă nu-şi putea da seama ce era ceea ce vedea, nu putea deosebi culorile, apropierea şi depărtarea şi credea că, dacă ar ajunge pînă la capătul zării, ar putea pune mîna pe lună.

Încă în zorii zilei, doamna Sára ridică în picioare toată casa. Îmbrăcă pe Emma în frumoasa rochiţă roz de lînă merinos, cu volane, potrivind-o cu bolduri şi copci, îi puse un şal pe umeri şi cu fierul îi încîrlionţă părul de-i atîrna în bucle ondulate. Era ca un înger, să-l săruţi, nu altceva!

Iar copilul se foia să scape din casă, să se ducă la nenea Mántay, nerăbdător să vadă cum se face împărţirea pămîntului.

Doamna Sára însă nu-i dădu voie să iasă la cîmp decît cu condiţia să fie supravegheată de părintele Horkázi.

Domnii, care de care mai străluciţi (toţi cu sabie la şold, îmbrăcaţi ca nişte eroi sadea) erau hăt departe cu trăsurile lor, grăbindu-se să ajungă la faţa locului unde în prezenţa obştei de proprietari se va face verificarea lucrărilor. Emma se uita cu invidie la trăsurile ce ieşeau una după alta pe poartă. Docarul ei cu cei doi cai tătăreşti rămase în urmă.

Cînd ajunseră şi ei la locul unde se înălţa cortul împodobit cu steaguri, Emma nu-l mai găsi decît pe inginer. Ceata de boieri era departe, controla harta. In astfel de împrejurări, autorul hărţii era partea supusă judecăţii. El trebuia să rămînă îndărăt, urmînd ca boierii să examineze, neinfluenţaţi de el, dacă datele aşternute pe hîrtie erau exacte. Intr-aceea, boierii verificau pe teren, măsurînd cu lanţul pe ici, pe colo cîteva din liniile imaginare obţinute prin calcul trigonometric. Acesta era examenul pe care îl dădea inginerul. Acum se putea constata cît valorează ştiinţa lui.

Faţa lui Mántay Móric nu exprima nici o urmă de emoţie. Faptul că inginerii aduşi din alte comitate îi

judecau marea lucrare căreia îi jertfise ani de zile nu-l impresiona de loc. Își găsi și acum de lucru cu linia și compasul său și nu se lăsă tulburat de cei ce soseau. Emma se chirci lîngă el, pe o scoarță întinsă pe pămînt, în timp ce domnul Horkázi se uita la liniile pe care le trăgea inginerul.

— Ce meștereşti acolo, jupîne măsurător de pămînt ?

— Calculez tangenta.

— Tangenta ?

— Da, tangenta. Vrei să-mi ajuți, sfinția ta ?

— Eu nu cunosc decît o singură tangentă : băţul ăsta de merişor pe care-l am în mînă. Pe cine-l ating cu el, știu că nu mai dorește comasare !

Rîse cu poftă de gluma sa.

— O împărțeală de pămînt ca asta nu face două parale, adaose cu dispreţul cuvenit urmaşul magilor. Altfel procedau strămoşii noştri ! Cînd voiau să stabilească hotarele unei moşii, dădeau drumul unei ciute, apoi se luau după ea și alergau pînă o prindeau : acolo era capătul moşiei. Iar dacă era vorba să se puie miezuină între două composesorate, se alegeau doi flăcăi voinici ; unul îl lua în cîrcă pe celălalt și îl ducea, plecînd de la turnul bisericii, pînă unde putea. Locul unde îl punea jos era hotarul. Și ce făceau fraţii cînd împărțeau între ei moşia părintească ? Lua fiecare cîte o săgeată, o potrivea pe arc, trăgea și, pînă unde ajungea săgeata, pînă acolo se întindea partea lui de moşie. Asta zic și eu măsurătoare de pămînt, adevărata măsurătoare hunică, nu mîzgăliturile dumitale savante, niște șmecherii bune să înșeli lumea cu ele...

Și dacă domnul Horkázi venise de-acasă cu atîta înțelepciune, e uşor de închipuit ce progrese a făcut după ce a dat de proviziile din fundul cortului. Erau acolo niște rachiuri de prune, de vişine și de piersici, care ar fi dat glas și unui mut.

După gustările cuvenite, sfinția sa se întoarse la inginer și se apucă iar de trăncănit. Acum era preocupat de politica înaltă.

— Aia era adevărata împărțeală de pămînt !... De

la o apă la alta. Că şi ţara era împărţită destul de des. Dacă regele avea un frate mai mic, o parte din ţară i se dădea acestuia. Cînd cineva era, să zicem, nemulţumit de rege, putea să treacă la fratele lui, proclamîndu-l drept rege. Atunci să fi văzut ce cinste avea ungurul adevărat! La noi mereu erau doi domnitori. Toată ziua se războiau... Hei, ce lume frumoasă!

In josul grădinilor, ai căror pomi acopereau satul, să iscă deodată o gălăgie, tulburînd melancolica incursiune a unui suflet obidit în lumea scumpelor amintiri.

— Pe acolo trece delegaţia, explica domnul Horkázi. Ţăranii jubilează.

Dar gălăgia nu semăna de loc a ovaţii. Ţăranii nu jubilau, ci vociferau cu furie, luînd la goană delegaţia.

Peste cîteva clipe Emmácska putu să vadă ceva ce nu văzuse în viaţa ei: o fugă de toată frumuseţea.

In frunte alergau cei mai iuţi de picioare. Toţi se îndreptau înspre locul unde-i aşteptau, înşiruite, trăsurile care-i aduseseră la cîmp.

Domnul Horkázi avea ochi slabi şi îndelungata deprindere de a privi lumea prin fundul paharului nu-i întărise de loc vederea. Din depărtarea la care se găsea, nu putea să vadă decît că boierimea se apropia cu paşi repezi.

— Tii, da' ştiu că măsoară pămîntul! spuse inginerului.

— Da, grozav îl măsoară, i-o întoarse acesta domol, flegmatic.

Emma în schimb era numai ochi şi urechi.

— Ce fac acolo? îl întrebă pe Mántay.

— Fug.

— De ce fug?

— Pesemne că i-au speriat iobagii. Se întîmplă în multe părţi, la segregarea imaşului.

— Cee? întrebă cu dispreţ Horkázi. Hunii fug de urmaşii marahanilor? Am să mă duc la ei şi, uite, cu bătul ăsta de merişor am să-i pun pe goană.

Dar, firește, nu se duse, ci intră în cort şi se mulţumi să privească, îngrozit, printr-o crăpătură a

pînzei, la cele ce se petreceau afară. Groaza lui era cu atît mai justificată cu cît participanţii la această fugă de loc glorioasă se apropiau tot mai mult de trăsuri.

Cel mai bun alergător se dovedi Bakala Peti care sosi în fruntea cetei. Era un flăcău sprinten, dansator fără pereche. Cînd dădu peste vîna de apă ce se prelingea pe şesul întins, strecurîndu-se prin păpuriş, Bakala Peti sări uşor peste ea, dar nu veni pînă la cort, ci cîrmi spre trăsurica lui, strigîndu-i doar din fugă lui Mántay:

— S-au răsculat ţăranii! Pe toţi ne căsăpesc!

Nedespărţitul lui tovarăş de coţcării electorale care gîfîia în urma lui, încercă să-i imite saltul acrobatic, dar o păţi urît de tot, căci bietul om căzu pe burtă drept în mijlocul mocirlei; era cît pe ce să se prăpădească. Cînd, cu chiu cu vai, ieşi la uscat, ochii, nasul, gura îi erau pline de nămol, iar părul îi era împodobit cu mătasea broaştei; arăta ca un drac verde, nu alta. Din pricina noroiului care îi năpădise gura nu putea urla decît drăceşte:

— Aoleo, s-a isprăvit cu noi! Vine oastea lui Doja! Vine „Fekete Karácson"! (Au trecut trei sute de ani de cînd fusese decapitat.) Zece mii de ţărani! Au început să-i jupoaie pe nobili. Pe subprefect l-au tras în ţeapă! (Toate astea le văzuse cu ochii lui.)

Trăgînd concluzia cuvenită din păţania lui, căpitanul pandurilor, care îl urma imediat, nu mai încercă să sară peste pîrău, ci îşi scoase repede cizmele cu pinteni şi trecu desculţ prin smîrcuri şi apă. După ce trecu cu bine Rubiconul, se grăbi să dea porunci celor trei panduri călări puşi aici pentru paza trăsurilor.

Rămase cu cizmele de călărie într-o mînă, în timp ce cu sabia, pe care o ţinea în cealaltă, se căznea să se descotorosească de cele cîteva lipitori ce-i atîrnau de glezne. Dădea ordine şi, între timp, lovea lipitorile cînd cu teaca săbiei, cînd cu cizmele.

— Daţi fuga repede la castel! Nu la castel, la Tanusvár! Să ridice podul! Nu, să nu-l ridice! Să aşeze mortierele în poartă. În galop la prefectură,

la comisarul regal! Nu la comisar, la colonelul de cavalerie! Să trimită repede infanteria! Nu infanteria, dragonii! Aduceți-mi calul! Nu, mă duc singur! Stați pe loc, gura! Nu vă atingeți de arme!

Cei trei panduri alergară în treizeci și trei de direcții, fără să știe însă ce au de făcut.

In schimb, deși în marș forțat, dar cu tactică chibzuită, strălucita boierime ocoli spre podul de peste pîrîiaș și, astfel, cu oarecare pierdere de timp, ce-i drept, ajunse teafără la țintă.

Emma privea, țintuită locului de mirare, această paradă. Cum fug oamenii ăștia mari, puternici! Gîtlejurile glorioase care ar fi în stare să umple o jumătate de lume cu declarațiile lor de război... Cu săbiile bălăbănite, îmbrîncindu-se unii pe alții, uitîndu-se mereu în urmă, gîfîind, cu frunțile brobonite de sudoare, cu ochii bulbucați de spaimă, mărimile lor, care o viață întreagă n-au făcut altceva decît să poruncească, fugeau mîncînd pămîntul. Și se vedea cît de colo că celor mai borțoși nu le pria de loc fuga. Cu toții se îndreptau spre trăsuri.

Dar iată că se apropia în fugă și tatăl ei!

Voinicul, eroul care pentru Emma fusese idealul străvechi al vitejiei, Tanussy Decebal, care nu s-a căciulit în fața nici unei puteri — pînă și el a luat-o la sănătoasa. E adevărat că era în urma tuturor și uneori se oprea, amenințînd cu pumnii, ba își scotea și sabia pe jumătate, dar o vîra iar la loc și se lua după ceilalți.

Nu poate fi un spectacol mai penibil pentru un copil decît să-l vadă pe tatăl său fugind!

Boierii se urcară grăbiți în trăsuri, fără să stea să se uite prea mult care, a cui trăsură e. Ba, *homo regius*, de pildă, ajunse pe o capră, lîngă un vizitiu.

— Dar mătăluță, Emmácska, nu vrei să pleci? întrebă inginerul pe copilul uimit.

— De ce să plec, dacă nici dumneata nu fugi?

— Eu nu am voie. Mă reține obligațiile de serviciu.

— Iar pe mine rochia asta mă împiedică să fug.

Dar fața îi ardea de o nobilă mînie, de rușinea ce prevestește mîndria bărbătească, și cine se pricepea

să citească şi din altceva decît din cărţi putea să ghicească ce fierbe în inima acestui copil vîrît în haine de fată.

Mántay îi strînse mîna.

— Adevăr grăiesc ţie, copile, că tu eşti singurul bărbat pe toată întinderea asta de pămînt. De azi înainte să ne tutuim, să fim prieteni. Rămîi, aşadar, aici. Nu-ţi fie frică, n-o să se întîmple nimic. Trebuie să ştii cum să-i vorbeşti poporului sărac, asta-i tot, şi te ascultă ca şoimul îmblînzit. Aşteaptă dar aici, să vadă poporul ce fel de om este viitorul moşier.

Apoi, Mántay Móric se aşeză liniştit pe scăunelu-i de campanie, în faţa mesei cu picioarele în cruce pe care îşi întinsese hărţile şi aştepta apropierea furtunii.

Trăsurile zburau spre castel pe toate drumeagurile. Uitaseră cu toţi de Emmácska.

Poate că Decebal nici nu ştia că-i acolo, deşi ar fi putut s-o recunoască după rochia vişinie de lînă merinos. Mai ciudat era însă că uitase de ea şi domnul Horkázi, cu toate că lui îi fusese dat în grijă copilul.

In învălmăşeala cumplită, urmaşul îndurerat al unei străvechi şi glorioase epoci apucă ceva în braţe, îşi sumesese poalele anteriului în brîu şi se repezise spre trăsurica cu cei doi căluşei, urlînd cu însufleţire.

— Fugiţi, huni voinici! Să ne salvăm pentru posteritate. O să *sune* şi ziua răzbunării!

Speriaţi de strigăte şi de anteriul ce fîlfîia, căluşeii tătăreşti o rupseseră îndată la fugă.

Dar domnul Horkázi avea nişte picioare cît toate zilele, aşa că ajunse din urmă trăsurica şi chiar dacă nu se mai putu urca în ea, reuşi totuşi să se prindă cu amîndouă mîinile de codîrlă, gîfîind uşurat: „Să salvăm libertatea prin puterea picioarelor!“ Abia cînd caii speriaţi se opriseră, înţeleptul mentor băgă de seamă că nu pe Emmácska o aducea în braţe, ci o lăditţă cu vinaţuri. Era însă prea tîrziu să se mai întoarcă după ea, căci cetele de răzvrătiţi umpluseră toată cîmpia.

Ultimul dintre fugari era Jancsi, prietenul Emmei.

Venise cu lanțul inginerului pe umăr și era singurul care se îndrepta spre cort, unde zărise rochița roșie a Emmei.

În fruntea răzvrătiților înainta ceata cea mai războinică, muieretul — și încă partea cea mai crudă a muieretului, nevestele tinere, cu cociorve, praftorițe și mîngăloaie în mînă. Ele înconjurară cortul, făcînd o gălăgie de țiuiau împrejurimile. Cînd văzură că nu este suflet de om acolo în afară de Emmácska și matelegul, strigătele de alarmă se prefăcură în chiote zburdalnice, căci cine ar face ceva acestor două ființe?

— Ei, nevestelor — strigă inginerul — veniți de la tîrgul de cociorve? Văd că fiecare aveți cîte una în mînă. Hei, tu, Dudășoaie, te-ai uitat vreodată prin ochean? Ia fă-te-ncoace și uită-te!

Nevasta tînără — se măritase doar în cîșlegi — nu se lăsă rugată prea mult, se apropie și se uită. Ocheanul era din acelea care arăta lucrurile întoarse cu fundu-n sus.

— Ptiu, trăsnite-ar dumnezeu de mașină spurcată! țipă Dudășoaia. Fugiți din fața ei, că asta vă întoarce pe toate cu picioarele în sus.

Cît ai bate din palme, femeile se cărăbăniră din raza ocheanului, să nu care cumva să pățească o rușine ca asta.

— Dați-vă colea după cort, nevestelor; nu vi-i rușine să faceți atîta tărăboi, parcă ați fi niște țigănci! Ce dumnezeu... In fața fetei boierului!

— Păi nu e fată, că-i flăcău — replică Dudășoaia — las' că mi-l cunosc eu după ochi, degeaba-mi umblă cu șmecherii d-astea.

Femeile se bulucira în jurul Emmei și începură să-i mîngîie buclele mătăsoase, făcîndu-i cu ochiul, mai mult însă așa, de la spate.

In răstimp însă sosi și grosul oastei. Un regiment întreg de oameni cu sumane-n spate — chiar dacă n-or fi fost zece mii cum i se păruse lui Csunyi — și de sub sumane se zărea ba cîte un ciomag zdravăn, ba cîte o furcă de fier. Nu era o ordine de bătaie în această mulțime, dar era acea sudură, care iuțește pașii și strivește, mătură tot ce-i stă în cale. Cei din

urmă împingeau pe cei ce mărşăluiau în faţă şi printre rînduri începuseră să sclipească ici-colo cîteva vîrfuri de coasă.

In fruntea mulţimii păşea nobilul deochiat Latyakos, notarul de pripas Pilinkó şi fabricantul de procese Koppasztosy.

Pămîntul duduia sub paşii lor grei.

Şi în faţa acestei oştiri irezistibile nu stătea decît un bărbat şi un copil.

Unul cu un creion în mînă, celălalt în rochiţă de fată.

Dar Emmácska nu simţea nici urmă de frică în inimă. Toate fibrele-i se desfătau de spectacolul la care asista : un bărbat, un bărbat adevărat, stînd liniştit în mijlocul oceanului omenesc dezlănţuit.

Inginerul părea cu un cap mai înalt decît de obicei şi braţele-i întinse cuprindeau parcă stînjeni întregi.

— Ei, pe care dintre voi să-l mănînc ? strigă el la oamenii ce năvăleau spre dînsul şi făcu o mutră de canibal de parcă ar fi fost într-adevăr gata să mănînce oameni. Nu se putea să nu rîzi.

Şi iată că Latyakos ieşi semeţ din rînd, cu toporişca în mînă.

— Păi cred că eu singur o să fiu o nucă destul de tare pentru tine, Mórenc. Mi-e să nu-ţi rupi bunătate de măsele. Eu am să-ţi mănînc hîrţoagele, băiete !

Şi pentru a-l încredinţa mai cu temei, izbi cu toporişca în harta întinsă pe masă.

— Drace ! Aşa cap voinic ai tu, Latyakos ? Aşa stomac tare ? spuse inginerul punîndu-şi palma cît o lopată pe scăfîrlia bondocului din faţa lui; o strînse cu degetele-i de oţel atît de puternic, de parcă i-ar fi potrivit pe creştet chiar coroana de fier a inchiziţiei spaniole. Lui Latyakos întîmpinarea aceasta îi dădu rău de mare şi în loc să-şi deschidă inima, ca un adevărat orator popular ce se găsea, omul îşi deschise pîntecul, reuşind nu numai să se compromită personal, dar să încurce şi pe ceilalţi; oamenii începură să-l ghiontească din toate părţile, în timp ce femeile rîdeau cu hohote.

Emmei îi sălta inima cînd se uita la bărbatul ce se

înălța deasupra tuturor cu brațele-i ce păreau că cheamă omenirea spre el : mai dorește cineva să-i dezmorțesc oasele ?

E un farmec neînchipuit în manifestarea forței bărbătești ! Așa se explică pentru ce era ales cineva comandant în vechime. Pentru că era cel mai puternic.

Mántay Móric profită de momentul acesta de zăpăceală pentru a se adresa mulțimii.

— Fraților, prieteni, unguri, ia să ne înțelegem ca niște oameni cu scaun la cap.

Și începu să vorbească mării înfuriate.

Emma îl asculta cu adevărată evlavie.

Cum știa să vorbească omul acesta pe care la o masă veselă nimeni nu-l putuse urni vreodată să rostească un toast ! Cum știa să spună atîtea lucruri înțelepte, pe înțelesul tuturor, miilor și miilor de oameni întărîtați, jigniți, păgubiți în avutul lor ! Știa să nimerească glasul pe care inima poporului îl asculta, calea pe care mintea poporului o urma. Se povestea de altfel că inginerul fusese tot așa de sărac, că s-a ridicat tot de jos, ca și ei. Le explica frumos, așezat, înțelesul legii. Le deschidea ochii și le arăta că nu latifundiarii vor alege din pămînturile parcelate, ci iobagii ; interesul acesta era pe primul plan. Minte cine spune altfel ! Comasarea era mai degrabă spre binele iobăgimii ! Era primul pas spre eliberarea pămîntului.

Și omul unghiurilor și al cifrelor știa să se însuflețească, să-și farmece ascultătorii. Gloata cu mii de capete se așternu la picioarele lui, întîi cu murmure de aprobare, apoi cu izbucniri de entuziasm; una cîte una furcile de fier, coasele ridicate în aer se făcură nevăzute, măciucile dispărură pe sub șube, și din cînd în cînd se auzea cîte-un strigăt: „Dacă e cum spui, sfîntă ți-e vorba !“

Emma, din toți puternicii lumii, nu mai invidia pe nimeni. Afară de omul acesta. Cum poate cineva crește atît de înalt ? Botond,[1] cu barda lui, era un

[1] Căpetenie maghiară din sec. X, despre care se spune că dintr-o singură lovitură de bardă a spart poarta de aramă a cetății Bizanțului (n. r.).

fleac! Poarta asta de aramă să mi-o spargi, vericule, dacă-ţi dă mîna: inima de cremene a poporului! Şi uite că a spart-o! Dar iată că nu se mulţumeşte nici cu atît. Nu-i ajunge că a potolit poporul înverşunat, l-a pus pe făgaşul cel bun, făcîndu-l să respecte legea, ci întoarce arma, începînd să tune şi să fulgere împotriva aţiţătorilor, care amăgesc poporul sărac al gliei şi-l duc la primejdie şi care nu-s buni de altceva decît să fie legaţi fedeleş chiar de poporul acesta vrednic, deştept, iubitor de ţară, şi duşi în lanţuri în faţa legii.

„Stai, nene, că se îngroaşă gluma, îşi zise Pilinko, exnotarul. Tare mă tem că eu am să plătesc oalele sparte!" Se grăbi deci să sară cu o întrerupere aprobativă:

— Are dreptate domnul inginer! Ei sînt capii răutăţilor, aţiţătorii! Ei ne-au purtat de nas. Unii, ca avocăţelul ăsta de aici, Koppasztosy! El a răstălmăcit legea!

Îşi scoase ştreangul din jurul gîtului său şi îl aruncă de gîtul fabricantului de procese.

Dar acesta nu se lăsă. Sări ca ars cu replica, dublînd după obiceiul lui fiecare cuvînt:

— Cum? Cum? Tu, tu, talpa iadului! Nu tu ai umblat, ai umblat din sat în sat, din moară în moară, din cîrciumă-n cîrciumă?

— Da, dar tu îmi şopteai ce să spun!

Văzînd că cei doi adversari primejdioşi sînt gata să se încaiere, Mántay Móric recurse la tactica politicianului înţelept şi deschise o albie nouă pentru scurgerea şuvoiului.

— Să lăsăm învinuirile, fraţilor. Să nu mai căutăm a cui e vina. Legea e încă nouă şi e nouă toată rînduiala, nu e de mirare că oamenii o înţeleg pe dos. Impăcaţi-vă, domnilor. Nu m-am gîndit la dumneavoastră. Dumneata, domnule notar, şi dumneata, domnule avocat, aţi venit aici desigur ca să tălmăciţi dreptele dorinţi ale poporului. Faceţi, vă rog, acest lucru. Duceţi-vă, în fruntea unei delegaţii de nouă persoane, la castel şi lămuriţi-i cinstit pe domnii de la comitat şi pe proprietari că toată încurcătura provine

dintr-o mică neînțelegere. Ia veniți mai aproape dumneavoastră, primarii satelor. Ce-ați vrut dumneavoastră? Să vă răsculați? Da' de unde! Nici n-ați pus mîna pe arme! (Ciomegele pot fi aruncate în mlaștină.) De bună seamă numai pandurii au făcut niscaiva silnicii...

— Chiar așa a fost, domnule!... Au îmbrîncit pe femei...

— Așa a fost, într-adevăr! țiui din ultimele rînduri mujeretul.

— ...și atunci femeile i-au strîns puțin de gît pe panduri; din alîta s-a iscat tot tărăboiul. Să poftească domnii să se întoarcă; totul e în regulă, doar movilele de miezuină trebuiesc ridicate.

Norodul răsplătì cu strigăte puternice de „vivat" pe bravul inginer și trimise o delegație de nouă oameni să cheme îndărăt pe boierii alungați.

„IGZAMINUL"

Nici o solie, nici în căruță, nici călare, nu putuse să-l întreacă pe Csunyi. El sosise primul la castelul de la Tüzhalom, fugind fără întrerupere pe jos, cu nămolul uscat pe el, parte de căldura soarelui, parte de căldura trupului, așa că nu se prea deosebea de un crocodil.

Strigătele lui umplură curtea și cerdacul de spaima primejdiei, așa că bruma de oameni ce rămăseseră pe-acasă ieșise buluc, care dintr-un colț, care dintr-altul, să vadă ce s-a întîmplat.

Doamna Sára așternea tocmai mesele — treabă serioasă, nu șagă. Cînd se stîrni tărăboiul, ieși și dînsa, fugind în cerdac cu o grămadă de șervete în mînă și cînd zări fosila de om viu de pe vremea potopului, în învelișul acela de nămol, nu se putu reține să nu rîdă.

— Tii, Csuny! Da' frumos te-ai mai făcut, nu-ți fie de deochi! Nu-i vorbă că totdeauna ai fost băiat frumos.

— A, a, a! urlă jalnicul erou. Am căzut în Conco. Era să mă înec. Am înghiţit o vadră de apă.

— Păi dacă a ajuns în burta ta, nu-i chip să nu se fi făcut pînă acum în vadră de vin, glumi stăpîna.

Dar jalnicul sol o lămuri îndată că e vorba de altceva: a fost pierdută — pentru a doua oară — bătălia de la Mohács.

— S-au dus pe copcă mai-marii ţării — toţi, pînă la unul! Vin tătarii!

Doamna Sára nu dădu însă crezare vorbelor lui, ci se urcă într-unul din bastioanele castelului şi-şi aruncă privirea peste cîmpie; atunci însă se convinse şi ea că primejdia era într-adevăr mare. Trăsurile se apropiau, una după alta, în galop pe şosea.

Dar în curînd ruşinea, apoi furia luară locul spaimei. E nemaipomenit ca atîţia bărbaţi înarmaţi cu săbii şi puşti să fugă ca un biet Lazăr din faţa unui duşman inexistent. Auzi, să fugă nişte nobili din faţa ţăranilor! Dar paharul mîniei se vărsă de-a binelea cînd zări trăsurica cu cei doi căluşei în care venerabilul mag stătea singur-singurel, fără Emmácska.

In furia ei puse mîna pe primul obiect întîlnit în cale, (pe perie cu coadă lungă), năvăli prin săli şi ieşi în cerdac ţipînd cu desperare: „Unde mi-i copilul? Unde-i Emma mea? Unde-aţi lăsat-o, infamilor?“

Ţaţa Dorkó alerga o dată cu ea, frîngîndu-şi mîinile şi tînguindu-se:

— Aoleo şi daoleo, l-au prins răzvrătiţii şi-l ţin acolo şi dacă iese oastea şi trage, pe el o să-l puei-n faţă. (Poftim: profeţia ţigăncii!)

Doamna coborî pe scară ca o furtună şi ieşi în curte. Chiar atunci intră pe poartă, în galop, unul dintre pandurii pe care locotenentul îl trimisese înainte să vestească primele măsuri de război. Omul, însă, nu apucă să-şi caşte gura, că stăpîna, care se apropia năvalnic, se răsti la el:

— Piei din faţa mea, fricosule, nemernicule! şi îl plesni peste faţă cu partea păroasă a periei, cu atîta vehemenţă, încît, de spaimă, omul nu mai simţi dacă e viu sau mort. Bucuria lui că izbutise să-şi scoată

picioarele din scări înainte de-a se rostogoli de pe cal!

Apoi doamna Sára se proţăpi în poartă, ţinînd măturoiul de-a curmezişul în faţa ei.

— Nu! Aici n-o să intraţi! Dacă vreţi să fugiţi, lumea e destul de mare, dar în casa mea un om fricos n-o să-şi puie piciorul, că-l scot cu măturoiul!

Şi trăsurile n-aveau încotro, trebuiau să se oprească în faţa porţii, dacă nu voiau să treacă peste amfitrioana care le aţinea calea.

Dar în sfîrşit se ivi, dumnezeu ştie de unde, Decebal. Se duse la nevastă-sa s-o roage, s-o implore: „Vai nevestico, dragă!..."

Într-o mînă Decebal îşi ţinea căciula, în cealaltă sabia pe care o dezlegase de la brîu.

— Unde-i Emma mea? Unde ai lăsat-o? se răsti pe un ton foarte hotărît, femeia.

— Nu ştiu, n-am văzut-o, bîlbîi tatăl.

— Nu ştii? bătu mama din picior, făcînd ochi mari şi scrîşnind din dinţi şi într-o clipă îi smulse din mîini şi căciula şi sabia, întinzîndu-i măturoiul: „Ei, atunci ţine mătura, du-te şi scutură păianjenii, o să-mi aduc eu odrasla acasă, n-o s-o las pradă mocofanilor de ţărani!"

O, era frumos, tare frumos cînd mîndra femeie trînti căciula bărbătească pe cocul ei şi, cu sabia goală între dinţi, sări dintr-o singură mişcare pe calul pandurului.

— Ei, o să mă duc singură. O să vă arăt eu că ştiu s-o aduc acasă şi singură pe Emma mea!

Şi ar fi fost în stare să se ţie de cuvînt, dacă Decebal şi Bakala Peti n-ar fi apucat de două părţi dîrlogii calului şi n-ar fi înduplecat-o cu fel de fel de argumente şi rugăminţi, să coboare din şea.

În locul ei se urcă Decebal însuşi.

— Am să plec eu după ea, dar dă-mi o leacă de răgaz să-mi adun o mînă de oameni cu care să atac şi să risipesc pe răzvrătiţi. În zăpăceala asta, la repezeală, n-am mai putut face nimic. Dar nu-ţi fie teamă, porumbiţa mea, o să le arătăm noi că sîntem bărbaţi!

Le arătă într-adevăr. La auzul goarnei, grăjdarii

scoaseră caii înşeuaţi, vînătorii şi pandurii pedeştri se adunară în fugă din toate părţile, nobilii şi ofiţerii se urcară pe cai.

— De ce n-aţi tras în răzvrătiţi? îi dojeni Decebal pe panduri.

— Cu ce era să tragem? se dezvinovăţi căprarul — cînd nu aveam decît praf de puşcă din cel cu care tragem la Înviere.

— Ei, o să vă dau eu gloanţe. Pe unde dracu s-a pitit locotenentul de panduri? Paştele lui de neisprăvit!... Să pună mîna pe puşcă toţi cîţi mişcă în casa asta!

Cuvintele lui Decebal îşi făcură efectul. Bărbaţii înţeleseră că se găsesc în faţa unui moment hotărîtor, de importanţă istorică, pentru care face să-şi rişte viaţa. Recenta răscoală ţărănească din Zemplén, care şterse de pe faţa pămîntului, fără cruţare, atîtea familii de nobili, era încă vie în amintirea tuturor. Acum vor trebui să lupte *pro aris et focis* cu groaznicul inamic.

Domnul Rézkuthy se grăbi să găsească trei martori în faţa cărora, într-o odaie mai ferită, avea să-şi dicteze testamentul. Femeile plîngeau de udau pămîntul.

Era mare zăpăceală, gălăgie, zăngănit de arme. Deodată, în mijlocul acestui vacarm, se auzi strigătul:

— A venit Jancsi, uite-l pe Jancsi!

Ce se întîmplase? Jancsi dăduse dovadă de serioase aptitudini strategice. Îndată ce se încredinţase că ţăranii răsculaţi s-au liniştit, ceruse voie inginerului să desprindă înaintaşul de la trăsura lui şi încălecîndu-l fără şa, zbură în galop la castel cu vestea că în tabăra ţăranilor e pace, aşa că boierii să nu se pripească să facă vreo boroboaţă. Inginerul îi aprobase propunerea şi, cu murgul lui, Jancsi ajunse la castel înainte ca delegaţia ţărănească să se fi urnit.

Primul lui cuvînt fu, firește, adresat doamnei Sára.

— Emmácska e bine, doamnă — n-a avut nici o neplăcere.

Drept răsplată, doamna Sára îi dădu, cu latul palmei, două lovituri zdravene în spate. Aşa îşi manifesta ea bucuria.

Într-o clipă boierii se adunară roată în jurul lui Jancsi. Timp de cinci minute n-a fost în tot cuprinsul comitatului Tuhutum om mai popular ca Jancsi (al cărui nume de familie nu-l ştim şi, poate, n-o să-l ştim niciodată). Aflară din cîteva cuvinte că nu mai era nici un pericol.

La această veste ieşi din odăile din fund şi domnul Rézkuthy, *homo regius*.

A rămas o chestiune deschisă pînă-n ziua de azi, care din doi avea, în această zi de mare sărbătoare, mai multă autoritate: *homo regius*, sau subprefectul? Legile ţării n-au reuşit să dezlege complicata problemă.

Rézkuthy se considera mai mare. În primul rînd pentru că moşia lui era mult mai întinsă decît a subprefectului; în al doilea rînd, nu el era de vină că la ultimele alegeri, candidînd la postul de subprefect, obţinuse cu douăzeci şi nouă de voturi mai puţin decît rivalul său; şi, în al treilea rînd, el era cel care făcea faţă cu demnitate la orice procedură constituţională, în timp ce subprefectul, care de altfel era un eminent jurist şi un talentat om de administraţie, avea marea neşansă de a suferi veşnic de catar stomacal, din care pricină purta în permanenţă o cutie de pilule Morison în buzunar şi tocmai în momentele cele mai critice nu era de găsit, fiind mereu constrîns să se retragă în cine ştie ce colţuri obscure. Altfel însă, făcînd abstracţie de defectele lui gastrice, subprefectul era un om foarte vrednic.

Rézkuthy putea aşadar să-i ia locul, lăsînd testamentul neîncheiat şi neiscălit. Venea, cu sabia încinsă, să primească raportul lui Jancsi.

Băiatul îi povesti cele spuse şi celorlalţi boieri — că ţăranii s-au liniştit, se învoiesc la comasare şi au trimis o delegaţie care trebuie să plece dintr-o clipă într-alta să lămurească toate neînţelegerile. El, Jancsi, fusese trimis înainte de domnul inginer.

— Foarte bine, fiule, spuse condescendent și binevoitor domnul Rézkuthy, convins că îmblînzirea țăranilor se datorește autorității lui oficiale. Apoi, scoțînd din buzunar trei sfanți, i-i întinse lui Jancsi cu o dărnicie plină de demnitate.

Puiul de țăran își retrase însă, hotărît, mîinile la spate și nu se arătă dispus să-i primească darul.

— E școlar, nu slugă! îi șopti Decebal omului regesc.

— Ia-i, fătul meu, nu mai face mofturi. O să-ți prindă bine. Am fost și eu băiat sărac ca tine.

În timpul acesta sosiră, uruind, căruțele cu delegația de țărani. Se auzea tropăitul pașilor grei pe scări, frecatul tălpilor în cerdac.

Niciodată o delegație de ciorecari n-a fost primită cu atîta amabilitate!

Elocventul tribun Pilinkó își desfășură cu multă solemnitate tot meșteșugul lui de orator (făcuse retorică în tinerețe). Din noianul de floricele și de figuri se desprindea pînă la urmă că e cu totul la locul ei și dreaptă dispoziția legii prin care proprietățile de pămînt se comasează, iar izlazul se împarte, fiecărui iobag dîndu-i-se din el o parte în proporție cu pămîntul arabil ce-l are. Domnul Koppasztósy întregea din cînd în cînd pe oratorul principal (ca odinioară Moise pe Aron), citînd paragrafele articolelor respective ale legii și arătînd că iobagii sînt foarte mulțumiți cu aceste dispoziții, după cum singuri vor declara aici de față.

După Pilinkó i se dădu cuvîntul judelui din Tüzhalom.

— Păi, să spun drept — începu omul cumsecade — noi totdeauna am fost mulțumiți, că mi-am zis în sinea mea: cum stăm cu dreptatea dacă Latyakos n-are nici două pogoane de pămînt și tot scoate mai mulți viței la pășune decît mine? Însă domnu notarăș și cu domnu *arvocat* spuneau cu totul altfel cînd veneau pe la noi. Asta, să spui drept, așa e.

— Bine, bine! îl întrerupse Pilinkó. Trăiască onoratul comitat! Să strigăm: vivat! Trăiască onorata

delegație, trăiască onoratul domn subprefect! Trăiască onoratul domn proprietar! Vivat, vivat, vivat!

Și uralele înăbușiră cuvintele buclucașului orator.

Domnul Pilinkó se grăbi să întindă mîna cinstitelor mădulare ale delegației care îi răspundeau cam foarte în silă. Decebal încalte nici nu-i primi mîna întinsă.

— Dar atunci la ce naiba ați luat la goană comitetul executiv? se întoarse ursuz către judele din Tüzhalom.

— Păi, să spui drept, domnu notarăș și cu domnu *arvocat* spuneau că ar fi bine să luăm cu noi și nevestele...

Pilinkó, văzînd că omul e gata să spuie totul din fir în păr, îi smulse cuvîntul din gură:

— ...Păi da, ca să priceapă și ele despre ce este vorba. De aici a venit apoi neînțelegerea care a avut urmări nedorite. Pandurii au început să le atingă pe femei cu patul puștii și asta a făcut mult sînge rău, căci, știți dumneavoastră, acțiunea naște reacțiune. Amestecul nepotrivit al puterii armate a pricinuit tulburarea pe care numai noi, prin vorbe înțelepte, am izbutit s-o potolim.

Dar acum venise rîndul subprefectului să-i sară țandăra. Suferea de atrobilism, așa că nu era de mirare că din te miri ce începea să fiarbă fierea-n el. Va să zică, comisarul de panduri era vinovatul! Unde-i comisarul? Unde-i Holofernes?

Omul fu adus în față și i se arătă ce vină poartă.

Dar Holofernes, care anchetase timp de douăzeci de ani o groază de pușcăriași, acum, cînd era cazul să i se ia și lui un interogatoriu, știa cum s-o aducă din condei ca să iasă basma curată.

— Eu, domnule subprefect, le poruncisem pandurilor să nu se atingă de nimeni, să se poarte urban cu toată lumea. Ba mai mult, nu le-am dat decît praf de pușcă.

— Ei, atunci să vie căprarul!

Fu adus și căprarul.

— Ce ți-am spus eu dumitale? se răsti comisarul

la el. Ţi-am spus că trebuie să vă purtaţi urban cu ţăranii. Da, sau nu?

— Mi-aţi spus, să trăiţi!

Subprefectul, nedumerit, îl luă la întrebări.

— Mă rog, ce înţelegi dumneata prin purtarea urbană?

— Prin purtarea urbană înţeleg să n-am voie să-l mîngîi decît cu patul puştii.

— Ieşi afară, măgarule! Dumneata ai făcut toată încurcătura!

Bietul căprar putea să-şi frămînte mintea mult şi bine cu înţelepciunea asta boierească. Adineauri a fost luat la refec pentru că n-a tras în mulţime, acum e certat pentru că a făcut uz de patul puştii. E limpede că toată lumea vrea să-şi descarce nervii pe spinarea lui. Dar el pe spinarea cui să se urce? Că nu dă dumnezeu să-i cadă un păcătos în raza de acţiune a joardei lui de alun!....

In general domnii se grăbiră să întindă punţi de aur inamicului care se retrăgea. Numai Decebal căuta nod în papură. Ţinea cu orice preţ să i se răspundă la următoarea întrebare:

— Dar dacă atît boierii cît şi dumneavoastră aţi avut numai gînduri bune, aş vrea să ştiu cine au fost aceia care au cutreierat satele şi cîrciumile aţîţînd poporul să se ridice împotriva comasării?

— O, domnule! sări, cu zîmbet şiret, Pilinkó. Cine să fie? Evreii! Cîrciumarii evrei. Fariseii! Au pus broaşte rîioase la frigare şi le-au vîrît în butoaiele cu vin, ca poporul să-şi piardă minţile din ele. I-am văzut cu ochii mei, că i-am pîndit prin ferestrele pivniţelor.

Intreaga adunare vuia.

— Păi, să spui drept... îngînă jupînul jude, dar Pilinkó îl smuci de gulerul sumanului:

— Ia nu mai spune nimic! Hai să plecăm!

Astfel, spălîndu-se cu apa „Iordanului", toţi scăpară cu faţa curată şi acum se grăbeau să-şi caute care cupeul, care căruţa.

— Să nu cumva s-o uiţi iar pe Emmácska, părinte!

îi strigă doamna Sára lui Horkázi, care se opintea să se urce în docar.

Rézkuthy şi Bakala ajunseră de data aceasta în aceeaşi trăsură.

— *Spectabilis* — spuse Peti — să ştii că galbenul ce mi se cuvine nu ţi-l las în buzunar!

— Ce ţi se cuvine? De ce?

— Pentru testament. Crezi că mi-am tocit degetele aşa, de dragul ochilor tăi?

— Bine, ţi-l dau, dar cu o condiţie. Să nu sufli nimănui nici o vorbă de testament.

— O, în cazul ăsta renunţ la galben.

Isprăviră cu bine treburile oficiale; traseră la sorţi, iobagii se declarară mulţumiţi cu partea ce le reveni, ridicară în grabă movila de hotar şi o acoperiră frumos cu pătrate de pajişte verde, lăudară pe toţi, pînă şi pe inginer, pentru executarea marii lucrări. Jancsi adună rotocol lanţul de măsurat şi îl luă în spinare.

La reîntoarcere, domnul Horkázi se conformă cu atîta exactitate poruncii date de doamna Sára, încît o clipă nu mai lăsă din pumnu-i unsuros mîna Emmei, de parcă-ar fi vrut s-o ducă la altar şi s-o jertfească, cum făceau magii pe vremuri.

Cînd, în sfîrşit, procesele-verbale fură iscălite, şnuruite, lipite cu buline şi stampilate, iar movila de hotar acoperită cu pajişte, domnul Horkázi se ridică să rostească o alocuţiune în chip de binecuvîntare.

Vorbea o limbă pe care nimeni n-o înţelegea. Într-o mînă ţinea bîta de merişor, în cealaltă mîna Emmei şi în elanul lui oratoric o ridica în aer cînd pe una, cînd pe cealaltă. În sfîrşit adresă mulţimii următoarele cuvinte inteligibile:

— Precum, în vechime, de cîte ori inaugurau o movilă de hotar, slăviţii noştri străbuni se îndătinau c-o întrebare: cine din junii de faţă o fi avînd ţinere de minte mai neclătinată? — întocmai aşa vă întreb eu pe voi: care să fie aici băieţandrul cu mintea ca o ulcică lată cu smalţ, de nimic nu se scurge din ea?

Din toate părţile se auzea acelaşi strigăt: „Jancsi! Jancsi!“

Prietenul Emmei fu împins înainte.

Băiatul dădu din umeri, faţa lui păli.

Mare cinste, nici vorbă, să fii socotit cel mai ager la minte din vreo sută de băieţi de seama ta!

Dar şi mai frumoasă fu urmarea.

— Ei, János, fătul meu, ca să ţii minte pînă la adînci bătrîneţe sărbătorească statornicire de hotar din ziua de azi, fă-te-ncoace, iar dumneata, căprar, trage-i douăsprezece vergi de alun.

Frumoasă răsplată pentru atîtea merite cîştigate în ziua aceea de bietul Jancsi!

Emmácska se aprinse de mînie şi vru să năvălească la el, dar domnul Horkázi o opri.

— Lasă-l, Emmácska. Asta nu e decît o distincţie pentru Jancsi. Şi la vechii spartani cel mai vrednic dintre tineri era socotit acela care răbda mai multe lovituri de bîtă. Pe urmă, Jancsi a primit azi un costum nou şi ăsta trebuie de asemenea sfinţit.

Doi panduri se repeziră la Jancsi să-l apuce de mîini, dar băiatul îi respinse şi se culcă de bună voie pe movilă.

Emma, care nu putu scăpa din ghearele mentorului său, îi strigă prietenului:

— Să nu plîngi, Jancsi!

— N-avea nici o grijă, n-am să plîng!

Iar căprarul sosi cu varga de alun. Tot i-a scos dumnezeu pe cineva în cale ca să-şi poată răcori năduful. Şi omul îşi dădu întreaga măsură a priceperii lui.

Numai că blestematul de ţingău nu voia în ruptul capului să-i facă pe plac, adică să scoată un ţipăt de durere după fiecare lovitură. Îşi muşcă braţul, îl muşcă pînă la sînge, dar un geamăt nu scoase. O astfel de purtare însă e cît se poate de supărătoare pentru un mînuitor de bîtă.

Răsună, tot fără ecou, şi a douăsprezecea lovitură.

— Na, ca să ţii şi mai bine minte! strigă pandurul, şi adunîndu-şi toată ştiinţa îşi roti varga şuierînd şi îi trase martorului viu al evenimentelor din acea zi

o a treisprezecea lovitură, atît de cumplită, încît acesta scoase în sfîrşit un urlet de durere şi se rostogoli de pe movilă.

Dar această lovitură puse capăt şi ipostazei de domnişoară Emmei. Cu o forţă nebănuită, copilul îşi smulse mîna din pumnul lui Horkázi şi, repezindu-se la căprar îi smulse bîta de alun, strigînd: „Na, ca să ţii şi tu minte", şi îi trase peste cap una cu atîta putere încît bîta se rupse în două. Pandurul ţinu desigur minte ziua memorabilă, căci rămase pe toată viaţa şaşiu de un ochi.

Apoi, Emmácska alergă la Jancsi şi, în văzul întregului popor şi al albăstrimii, îl ridică de la pămînt şi-i şterse cu năframa faţa năclăită de praf şi de lacrimi.

Nu prea era o scenă edificatoare pentru spectatori. Ciudată domnişoară, această Tannusy Emma! „E flăcău în toată legea, soro, zică cine ce-o vrea", se jurau nevestele. „Se vede după apucături. O femeie loveşte cu bîta şi dă cu piatra ţinîndu-şi braţul totdeauna drept, pe cînd bărbatul loveşte şi aruncă totdeauna pieziş."

— Ei, părinţele, frumoasă educaţie i-am dat domnişoarei, îl necăji Bakala Peti pe domnul Horkázi. (Nu era frumos din partea lui Bakala, căruia doamna Sára îi destăinuise adevărul.)

In asemenea împrejurări, negăsind un răspuns potrivit, podoaba magilor se retrăgea de obicei în meandrele unor explicaţii arheologice-filologice (ca balaurul de la Kőcsme), unde nimeni nu îndrăznea să-l urmeze.

— S-a aprins în ea sîngele mumelor străbune, sîngele amazoanelor. Numele acestora nu vine din limba barbară a grecilor: „a-mazon", adică „fără sîni", întrucît străbunele noastre aveau nişte sîni de toată splendoarea! „Amazoană" e deci cuvînt unguresc şi vine de la „am aszszony" (o femeie şi jumătate!) Ungurii îi ziceau „Örpata". „Pata" înseamnă: mamă. „Tata — pata": tată — mamă... Iată că Pata şi Tata sînt şi azi oraşe înfloritoare. Iar „ör" înseamnă „erö" putere — eur'. Există şapte cuvinte în limba

maghiară (sfînta cifră de şapte) unde o vocală îm preună cu consonanta „r“ înseamnă o putere ascunsă: „ár“ val de apă — ér (vînă, pîrău) — ir (alifie tămăduitoare) — ór (nas) — ur (domn), ör (putere) — ür (gol). De la „ör“ derivă şi cuvîntul „ördög“ (diavol).

Cine ştie unde ar fi ajuns învăţatul bărbat cu explicaţiile, dacă Bakala Peti nu i-ar fi atras atenţia să se grăbească la docar fiindcă Emmácska se şi urcase pe capră luînd pe Jancsi lîngă el şi e gata să-şi lase mentorul pe jos, iar dacă s-ar fi întîmplat aşa ceva, putea să tot încalece dumnealui cei şapte cai năzdrăvani din poveste, că avea ce tropăi pînă acasă.

Nu era nevoie de cine ştie ce conspiraţie pentru ca această ultimă întorsătură să nu se audă şi acasă, la castel. Nimic mai firesc. Ştirile vor ajunge pînă la urechile doamnei Sára abia mîine, trecînd întîi prin bucătărie, prin odăile servitorilor şi prin mediaţiunea ţatei Dorkó. Va ieşi mare tărăboi, cum de altfel era şi normal să fie în zilele ce urmau după marile zaiafeturi, cînd gospodina grijulie punea pe cameriste să mături cioburile de porcelan şi de sticle (sparte de invitaţi: parte integrantă a bunei dispoziţii), număra argintăria şi instituia o inchizitorială cercetare pentru aflarea linguriţelor lipsă. Ce contează în asemenea ocazii doi-trei pumni sau cîteva palme în plus? Şi dacă şi Emmácska se întîmpla să încaseze vreuna, atîta pagubă.

Ospăţul ce urmase însă n-o să-l eternizăm printr-o descriere. E greu să mănînci şi să bei atîtea bunătăţi, dar încă să descrii tot prînzul! Totuşi, poate că cineva e curios de toasturile domnului Horkázi...

La masă se înfiinţară numai bărbaţii. Soţiile domnilor invitaţi aveau să sosească abia după-masă, la cafea, urmînd să rămînă la cină şi la bal. Ele trebuiau să aducă şi ceva tineret pentru dans. Cîteva (din cele mai distinse) se scuzară, prin scrisori, că nu pot veni, sub pretext că sînt bolnave, spre vădita nemulţumire a doamnei Sára. (Căci, se întrebă dumneaei, cum poate scrie cineva, dacă e bolnav? Şi dacă e în stare să scrie, nu e în stare să se urce în trăsură? Doar

trăsura e trasă de patru cai, pe cînd condeiul trebuie să-l împingi chiar tu, ca pe o cotigă.)

Doamna Sára apăru îmbrăcată după ultima modă franţuzească, adică după *Moniteur des Dames,* plîngîndu-se la toată lumea din pricina mînecilor lungi, în a căror dantelărie era imposibil să nu se prindă cuţitul sau furculiţa ; decolteul însă era o invenţie minunată !

Emmácska fu aşezată între maică-sa şi învăţatul preceptor, care-o supravegheau să şadă drept, să nu-şi proptească coatele pe masă, să nu-şi bălăbănească picioarele şi mai ales să nu-şi ridice genunchii pe muchia mesei, hîţînîndu-se pe picioarele de dindărăt ale scaunului, gata-gata să cadă pe spate. În acelaşi timp o îndopau cu tot felul de dulciuri.

Copilul era însă bosumflat ; nici că-i pasa de ce i se spunea.

Doamna Sára comunică în şoaptă vecinilor că după masă Emmácska va da „igzamin" în faţa invitaţilor : „De aceea e aşa de înţepată", căuta ea să motiveze purtările copilului.

Femeia îşi vîrîse într-adevăr în cap că Emmácska trebuia neapărat să dea „igzaminul" în ziua aceea, pentru că cine ştie cînd o să se mai întrunească atîta lume aleasă în casa ei. Pe de altă parte i se părea că timpul cel mai potrivit pentru „igzamin" era ora de după masă. Nimic mai firesc. Ora cînd omul e mai vorbăreţ, cînd se pricepe la toate. Şi pentru domni acesta era momentul cel mai propice. Ceasul digestiei, cînd nu era încă recomandabil să se aşeze la cărţi. Ce plăcere să stai tolănit în marele salon de fumat, să tragi cîte o gură de fum din minunatul tutun de Kospallag, cu o ceaşcă de cafea, delectîndu-te cu ştiinţa micii Emma !

Modul acesta de examinare îi convenea şi domnului Horkázi. În atmosfera trandafirie a banchetului aciditatea critică avea darul să dispară, aşa că scamatoria putea merge mai lesne.

Aşadar masa se ridică, lăutarii fură expediaţi să mănînce şi ei, şi toată societatea trecu în salonul de fumat, rîzînd, spunînd ghiduşii. Ce-i drept, doamna

Sára şi domnul Horkázi fură nevoiţi s-o apuce pe Emmácska de coate ; abia aşa izbutiră s-o tîrască în marea sală unde avea să se producă.

In faţa ferestrei fusese aşezată, pe o stativă cu trei picioare, tabla mare, neagră, teren indicat pentru excursiunile ştiinţifice ale Emmei. Copilul se postă cu sila în faţa ei, ca un răufăcător, cu capul în pămînt, cu privirile strecurate pieziş pe sub gene, frămîntîndu-şi neastîmpărat ciucurii de la brîu, vîrîndu-i uneori şi în gură.

— Ei, curaj Emmácska, nu-ţi fie frică, o îmbărbăta învăţatul dascăl. Uită-te drept în ochii mei şi spune-mi : Cine a fost primul strămoş al ungurilor ?

— Herko páter[1], murmură printre dinţi Emma.

— A, nu. De acesta e vorba în altă parte. A fost Attila. Foarte bine. Aşa, Emmácska. Attila a fost. Şi ce a fost acest Attila ?

Copilul dădu din umeri şi zîmbi viclean.

— Ei, spune fără frică. Attila...

— Attila...

— A fost pentru ungurii străvechi...

— A fost pentru ungurii străvechi...

— Ei, ce ? Nu-ţi fie ruşine. Spune fără frică !

— Un dolman cu fireturi[2] ! ghici Emma.

Răspunsul fu onorat cu aplauze zgomotoase de auditori.

— Vai, ştrengăriţă mică. — glumi savantul domn instructor — unde ţi-e căpşorul ? Nu e vorba de haina pe care o poartă tăticul, deşi şi aceea tot *attila* se cheamă. Ei, cum se numeşte unealta care pocneşte tare, cu care vizitiul mînă caii ? Ei ?

— Bici, nimeri cu mare greutate copilul.

— Foarte bine ! Admirabil ! Attila a fost „biciul lui dumnezeu" ! Şi ce ne-a lăsat strămoşul nostru Attila ?

— Biciul.

— Ei, şi biciul. Dar în afară de acesta ? Pa...

---

[1] Termen glumeţ derivînd din denaturarea expresiei germane „Hergott Vater" (Dumnezeul tată) (n. r.).

[2] Joc de cuvinte, pentru că atilla, ca nume comun, înseamnă dolman cu fireturi (n. r.).

— Pa...
— ...loşul...
— ...loşul...
— ...nebiruit al zeului războiului. Foarte bine! Excelent! Ei, acum să vedem ceva din scrierea scitică. Emmácska cunoaşte perfect scrierea strămoşilor noştri aşa cum s-a păstrat în inscripţia de la Ciuc. Ei, Emmácska, ia te rog acest cîmp alb (înţelege = creta) şi scrie pe tablă numele meu. Ei, nu-ţi fie frică. Iaca, nu mă uit la tablă. Mă întorc cu spatele către dumneata. Ei, începe frumos.

Emmácska, ruşinoasă, acoperi tabla cu şalul de la gît, ca lumea să nu vadă ce scrie; savantul maestru îi dicta literă cu literă.

— Ei! H, O, R, Hor... K, Á, Z I. Horkázi. Gata?

— Gata, bîzîi Emma şi ridică şalul de pe tablă.

Dar pe tablă stătea scris, nu cu litere hunice sau scitice, ci cu frumoase caractere romane, următorul nume:

ASINUS

Salonul fu zguduit de un hohot frenetic, atît de frenetic, încît domnii musafiri căzură aproape leşinaţi unii în braţele altora, apoi începură să aplaude. La aceste ovaţii grandioase îşi întoarse, în sfîrşit, capul şi domnul Horkázi; şi zărind pe tablă numele ce aparţine unei familii foarte onorabile şi foarte întinse, cu care, totuşi, nimeni nu vrea să aibă legături de prietenie, rămase cu gura căscată de stupoare.

— Trădare! răcni el cu o furie caraghioasă.

— Ce fel de trădare? întrebă peste umăr Bakala Peti. Doar toată lumea o ştia de mult.

Şi cum boierii începură să rîdă şi să aplaude şi mai tare, furiosul urmaş al magilor se legă cu jurămînt cumplit că se va răzbuna pînă la sînge, apoi năvăli pe uşă afară.

Numai doamna Sára nu înţelegea care e motivul hazului. Ea nu văzuse decît că Emmácska trăsese cîteva

linii poznaşe pe tablă, iar din aplauze putea să ajungă la concluzia că lumea din salon aprecia isprava ei. Se bucură şi rîse aşadar şi ea cu cei ce se bucurau şi rîdeau. Făcu chiar ceva mai mult. Se repezi la Emmácska, îşi sărută şi îşi îmbrăţişă odrasla (s-o înăbuşe, nu alta) şi o rugă să-i mai facă o singură plăcere: să-şi scrie şi propriul nume pe tablă.

Emmácska dădu din cap. Are să-l scrie.

Insă mai întîi voia să-l şteargă pe celălalt.

— Nu-ţi dau voie să-l ştergi.

— Ei bine, atunci o să întorc tabla.

Bakala Peti sări să-i ajute, dar Emmácska nu-l lăsă. Are să ridice singură tabla grea.

Apoi apucă creta şi, cu mişcări îndrăzneţe, hotărîte, scrise repede:

„EMMANUEL"

Făcu şi un „manu propria" — o coadă complicată în jurul numelui — şi îşi roti privirea, mîndru şi îndărătnic, pe deasupra tuturor. Apoi trînti creta de pămînt şi părăsi cinstita sindrofie.

EMMANUEL

— Idolul meu — îi şopti Decebal nevesti-si la ureche — trebuie să te îmbraci din nou, grăbeşte-te! Invitatele noastre sosesc dintr-o clipă într-alta. (Decebal era îngrozit, credea că s-ar face gaură-n cer dacă cineva din musafiri ar citi cu glas tare numele scris pe tablă.)

In schimb, atenţia doamnei Sára fu cucerită de alte preocupări. Să se îmbrace! A treia oară în ziua aceea. Asta era plăcerea ei (în ziua nunţii şi-a schimbat, de seara pînă dimineaţa, de patru ori toaleta). Se ridică deci în picioare şi arătînd triumfal spre numele scris pe tablă, îi spuse cu orgoliu subprefectului, care stătea la dreapta ei: „Vedeţi ce frumos şi-a scris Emmácska numele? Uitaţi-vă ce codiţă i-a tras!" La această constatare subprefectul făcu o figură foarte ciudată.

Grațioasa amfitrioană părăsi societatea domnilor, însoțită pînă la budoarul ei de Bakala Peti, care în drum o sfătui ce coafură să-și facă ca să se potrivească la rochia pe care o va arbora.

Nimeni nu întrebă de copilul care fugise din salon.

Acesta, după ce făcuse pocinogul, năvăli în grădină și se înfundă în umbrarul de viță, ascunzîndu-se în dosul peretelui de frunze dese. Umbrarul nu avea decît o singură deschizătură prin care se putea zări întreaga cîmpie, mărginită, în depărtări, de un lanț de munți albaștri. Prăjina inginerului, înfiptă în vîrful movilei, tăia în două minunatul tablou.

Ce mult dorea să fugă de acolo!

Dar unde? Incotro? Pînă unde? Dac-ar ști...

Căci lanțul, chiar dacă e de aur, tot lanț rămîne! Sufletul lui simțea adînc aceste cătușe.

Dorinți nedeslușite îi frămîntau inima. Ar fi fost gata să-i socotească dușmani pe toți aceia care s-ar fi pus de-a curmezișul lor. Visa o lume care să contrasteze cu tot ce cuprinde lumea în care trăise pînă atunci și de care era sătul pînă-n gît.

Chiar instinctul de viață îți poruncește să lupți din toate puterile ca să scapi cînd cineva vrea cu tot dinadinsul să te înece. Și nu e un simțămînt asemănător, sau poate chiar mai puternic, acela pe care îl are spiritul atunci cînd luptă împotriva celor ce vor să-l înăbușe?

Nu iubea pe nimeni. Ceva mai grav; nu respecta pe nimeni. Judeca pe tatăl său și pe mama sa. În definitiv aceștia nu-și ascundeau nici propriile scăderi, și cu atît mai puțin unul pe ale celuilalt.

În casa aceea fiecare avea cîte o țicneală și cînd i se făceau imputări pentru vreo ticăloșie, fiecare se apăra cu această țicneală. De mult observase el acest lucru.

Ziua de azi însă umpluse paharul.

Intîi i-a fost dat să vadă pe acești oameni mari, pe care îi cunoștea, fugind din fața unei adunături. Pînă acum, dacă nu le găsea alte calități, le admira cel puțin curajul eroic. Îi admira după vorbele mari, lău-

dăroase. Intr-adevăr, cine îi auzea vorbind, credea că sînt în stare să cucerească o jumătate de lume. Şi, cînd colo, le-a fost de ajuns norodul din şapte sate. Şi chiar tatăl său ! Fugea cu două nume de voievozi, al lui Thonzoba şi al lui Decebal, în spate !

Apoi a ascultat strigătul dureros al acestui monstru iritat, aprins de mînie, necunoscut (adormit pînă atunci), norodul de iobagi, care vorbise în cuvinte simple despre nedreptăţile ce se îngrămădiseră, munţi, în sute şi sute de ani. Iobagul fusese legat de glie şi acum glia s-a mişcat şi a început să zboare în capetele stăpînilor lui.

Şi în clipele cele mai încordate se găsise un om înţelept, un om drept, care să le vorbească din inimă şi cu minte. Părea că razele soarelui risipeau negura. Îi făcuse să vadă paradisul unei epoci noi, mai fericite. Mintea necioplită a acestui norod aspru pricepuse tabloul : Cum era să nu-l priceapă mintea unui copil ?

Ce putere mare are spiritul asupra forţei dure !

Cuvîntul unui singur om fusese în stare să întoarcă din drum un vîrtej pe care nici trupele înarmate nu l-ar fi putut opri.

Ştiinţa, mintea interveniseră între cele două oşti gata de luptă şi lichidaseră cearta seculară cu ajutorul unui singur compas.

Apoi, cînd inimile tuturor erau pline de bucurie, pe movila ridicată în amintirea acestei zile a bucuriei fusese torturat un copil de ţăran.

De ce ?

Pentru că era ţăran, pentru că era copil.

Sau pentru că era aşa de bun la carte şi pentru că el îl iubea ?

O, dacă cu joarda aceea care s-a rupt în două ar fi putut da cîte o lovitură tuturor celor ce se veseleau rînjind cu gura pînă la urechi !

Şi-au mai avut obrazul să invoce datinele străbune, să dea umilitoarelor torturi aspectul unei ceremonii tradiţionale !

Şi apoi ce-au mai făcut ?

Au mîncat, au băut, au benchetuit. Oamenii aceştia, care de cîte ori aveau ocazia se înjurau şi se

calomniau pe la spate, închinau acum cu paharul plin şi strigau : trăiască prietenia !

Şi se minţeau unii pe alţii.

Buzele lui de copil nu cunoscuseră încă minciuna. Mai degrabă se lăsa bătut decît să-şi nege faptele, şi nimeni nu-l putuse convinge, nici cu arestul, nici cu înfometarea, să spuie o vorbă bună unuia pe care nu-l iubea din toată inima. Şi acum uite cum se linguşesc boierii aceştia mari şi puternici de parc-ar fi nişte lachei îmbrăcaţi în mantale de nobili. Beţivanul era socotit geniu, neruşinatul om de caracter, risipitorul mărinimos, şi un bun judecător de cărţi avea nimb de glorie. Îşi lăudau reciproc ticăloşiile şi fiecare în parte se lăuda cu ticăloşiile lui.

Dar spectacolul cel mai respingător îl dăduse la masă tatăl său.

Stătea faţă-n faţă cu domnul Rézkuthy, *homo regius*.

Şi cum mai preamărea acest Tanussy Decebal, model de erou, de comandant de oaste, meritele domnului Rézkuthy, munca lui depusă în slujba patriei, pentru promovarea treburilor obşteşti ! Cum se străduia să-i intre în voie ! Se interesa cu o indignare plină de compătimire de amănuntele oribilului ultraj de dăunăzi, de parcă nu el ar fi fost acela care le cunoştea mai bine ca oricine. Aproba cu toată convingerea severitatea anchetei iniţiate de comisarul regal, căci o astfel de jignire trebuia reprimată cu asprime ! Ba îl întrebase chiar dacă nu cumva s-a găsit ordinul leopoldin cu panglică ce-i fusese smuls atunci cu atîta cruzime. „Cum ? Nu s-a găsit ? Ei bine, dar asta e o adevărată monstruozitate !“

Şi ordinul acela leopoldin era acolo în scrinul doamnei Sára ; chiar tatăl său îl adusese acasă — rămăsese doar în mîna lui.

Povestea asta o ştia de la ţaţa Dorkó. Bakala Peti i-o povestise doamnei Sára, doamna Sára, ca de obicei, ţaţei Dorkó, iar ţaţa Dorkó, la rîndul ei, micii sale Emma.

Şi băiatul era silit să asculte cu cîtă ipocrizie îl descosea tatăl său pe păgubaş, cum întreba de amă-

nuntele crimei şi cum îi ajuta să-l înjure pe făptuitor.

O, cum ar fi vrut să se întoarcă în neantul din care s-a născut!

Un răcnet fioros îl trezi. Parcul răsună de nişte urlete de parcă fiara uriaşă din Vechiul Testament ar fi scăpat din lanţuri. Domnul Horkázi înota năvalnic prin tufiş, deşteptînd din siesta lor de după-amiază stoluri întregi de bibilici.

— Unde-i odrasla pecenegilor? Unde eşti, diavole spurcat? N-aţi văzut pe stîrpitura aceea de Jancsi? Să-l tai în două cu o singură lovitură de sabie, precum tăiau strămunii noştri cîinele de jertfă. Unde eşti, zbir ticălos, lăudărosule, haimana infamă, trădător bun de zdrobit în piuliţă?

Il căuta de moarte pe Jancsi.

Lui Emmánuel nu-i fu greu să ghicească pricina mîniei.

Cînd înverşunatul *haruspex* trecu înainte, răvăşind tufele, avertizînd vînatul hăituit chiar prin zgomotul pe care îl făcea, nu peste mult răsări şi Jancsi dintre tufe. Băiatul se ascunsese într-adevăr prin apropiere, într-o căpiţă de fîn. Zărise rochia roşie a prietenului său şi o luase într-acolo.

— Mă, da' ai făcut o poznă...

— De ce? Fiindcă i-am scris pe tablă numele adevărat?

— Vezi bine! Eu mă uitam din uşă, şi cînd am văzut ce-ai scris, parcă m-ar fi săgetat în călcîi. „Ei, Jancsi, acu-i acu!" mi-am zis. Ştiam că într-o clipă are să ghicească cine te-a învăţat aceste lucruri frumoase. De acum eu nu mai am ce căuta în casa asta.

— Aşa cred şi eu, îi răspunse prietenul.

— De altfel, după batjocura de azi n-aş mai rămînea aici, să mă ţie cu plăcinte de dimineaţă pînă seara! M-au bătut în mod ruşinos, ca pe un tîlhar, în văzul tuturor. Am să plec în lume.

— Foarte bine faci. Şi unde ai să te duci?

— La colegiul din Debreţin. Mă fac *mendicant*. O să rabd de foame cît oi putea dar n-o să mai sărut mîna nimănui pe lume!

— Eşti un om şi jumătate!

— Şi nici costumul ăsta n-o să-l iau cu mine, să nu crezi. Mi-au făcut un dar frumos pentru ziua de azi; frumoase haine, nimic de zis, şi frumos le-au mai sfinţit pe pielea mea! Nu! Nu vreau să port hainele care mi-ar aduce mereu aminte de ziua de azi. Le las lor. O să le lepăd acolo pe prag.

— Nu, Jancşi. Ai să mi le dai mie. O să le îmbrac eu.

— Ce spui?

— Vreau să zic că domnişoara Emma a murit. Am înmormîntat-o cu cinste şi onor. După ce-ai rupt-o la fugă cu magul după tine, la dorinţa mamei, mi-am scris şi numele meu pe tablă.

— Ce fel de nume?

— Emmánuel!

— Tţţ. Bine, dar asta trebuie să fi fost ca o lumînare aprinsă aruncată într-un butoi de praf de puşcă. Şi ce s-a întîmplat pe urmă?

— Pînă acum nimic. Pentru mama e încă o taină. Habar n-are ce-am scris. Tata a dat din umeri, dar era speriat, s-a grăbit s-o trimită pe mama în budoar. Lucrurile rămîn baltă deocamdată, adică pînă mîine dimineaţă. Nimeni nu vorbeşte de faimosul meu examen. În curînd o să sosească doamnele invitate şi cavalerii fluieră-vînt. Domnii o să se aşeze la jocul de cărţi, o trupă ambulantă de actori va juca în sala de teatru, apoi în sala de dans va începe cheful, care va ţine pînă la revărsatul zorilor; mîine dimineaţă toţi oamenii de serviciu vor fi beţi morţi, cetele de invitaţi şi invitate vor pleca la culcare; în asemenea ocazii tata nu-şi bate capul cu mine, obloanele se închid, şi el nu se deşteaptă decît pe la amiază şi atunci de obicei e mahmur, îl doare capul, nu dă voie nimănui să vorbească şi cînd colo, după-masă, cînd ar veni rîndul micii Emmácska, ia-o de unde nu-i!

— Ce vorbeşti, frate? Nu cumva ai de gînd să fugi de-acasă?

— Ba chiar aşa! Oriunde! Mi-e totuna! În zadar ai încerca să mă abaţi. Vezi, nici eu nu te re-

ţin, nici prin gînd nu-mi trece să-ţi dau sfatul să rămîi, să rabzi bătaia pe care ai căpătat-o şi pe acelea pe care le-ai mai căpătat. Că ce-s astea pentru un ţăran? Vezi, aici dormi în pat cu pilotă; nu-i aşa că în colegiul din Debreţin mendicanţii n-au aşternut cu puf?

— Nu, de loc. Iarna dorm pe după cuptor, iar vara sub bolta porţii, cîte şaizeci de inşi în şir. Se culcă fiecare pe o ureche şi se acoperă cu cealaltă.

— Hahaha! Şi ţaţa Dorkó nu-i scarpină picioruşele să doarmă mai dulce?

— Ţi-ai găsit-o! Cînd doarme mai bine, coboară „seniorul" (dacă se întîmplă să-l apuce setea sus, în „patrie") şi-l scoală din somn trăgîndu-i un picioruş: „Hei, bobocule! Ceva băuturică!"

— Hahaha! Bobocule! Aşa-i zice mendicantului! Va să zică nu „Emmácska, porumbelule, îngeraşule... mai ia de colea niţel pandişpan... un pişcot, o dulceaţă, ceva acadele... ce vrei?"

— Hehehe! Păi acolo merge cam altfel. O strachină de ciorbă „semper" zi de zi şi o „pîinică". Şi dacă vreunul din fericiţii seniori îi face vreo festă şi „bobocul" se plînge, îl mai trage şi de păr de vede stele verzi. Dar are cap şi mendicantul: îşi tunde părul pînă la piele de nici cu unghiile nu-l poţi apuca.

— Bravo! Să ştii că-mi place. Nu-i aşa că şi tu ai să mi-l tunzi tot aşa de scurt?

— Ce? Eu? Părul ăsta?

— Va să zică nu mă tunzi? Atunci o să-l tai singur. Şi dacă m-oi pomeni cu nişte răzoare, cu atît mai bine pentru un cap de mendicant.

— Părul ăsta lung, minunat?

— Vezi bine. Pletele astea de domnişoară. O să le aşez frumos în pat, pe pernă, alături de rochia roşie. „Aici odihneşte domnişoara Emma, fie-i ţărîna uşoară!"

— Vai, nu glumi!

— Cînd îţi spun!

— Să nu faci una ca asta, dragă! Pe mine, oriunde o fi să ajung, mă aşteaptă aceeaşi soartă. Nu

pierd nimic. În cazul cel mai rău o să rabd de foame şi de frig, şi cu asta o să mă deprind. Dar tu, îţi dai seama ce părăseşti ?

— Mai puţin decît ce vreau să dobîndesc. Vreau să las aici partea aceea din mine pe care o urăsc şi vreau să găsesc pe celălalt eu pe care aş dori să-l pot respecta ! Nu mă contrazice, că acuşi îţi trag un pumn de ai să înţelegi că sînt un adevărat mendicant ca şi tine.

Urletul de adineauri se făcu din nou auzit.

Jancsi se pregătea să fugă.

— Rămîi aici, mă, fricosule ! se răsti la el prietenul.

— Ei, Emma...

— Mie să nu-mi mai zici Emma. Numele meu, de azi înainte, e Manó.

— Dacă ne vede...

— N-are decît. Să poftească aici !

(În umbrar erau cîteva ciomege zdravene de stejar.)

— Cum le zic mendicanţii la ciomegele astea mai zdravene ?

— *Gerundium.*

— Ei, o să punem mîna pe cîte un *gerundium* şi o să vedem dacă nu-s mai vrednici doi mendicanţi decît o tîrîtură ruginită.

Mare noroc pe domnul Horkázi că destinul îşi vîrî codiţa tocmai acum în tragedia lui ! Altfel blestemaţii de vlăjgani l-ar fi făcut de rîsul lumii. De, are Ormuzd grijă de *amsaspanzii* săi.

— Hehei, părinte mag — strigă de pe balcon, făcîndu-şi palmele pîlnie, Bakala Peti — ferblul [1] e în toi.

Şi cuvîntul acesta avu darul să abată într-o clipă cometa care o luase razna. Ehei, masa de ferbl e soarele dătător de viaţă la care se reîntorc corpurile cereşti ce rătăcesc prin spaţii interastrale.

Vîrîndu-şi băţul de merişor subsuoară, părintele rosti deci ultimul blestem scitic :

[1] Joc de cărţi asemănător pokerului (n. r.).

— Tot o să pui eu mîna pe tine, mai curînd sau mai tîrziu. Cu cîte atuuri ? întrebă pe omul care îl chemase.

— Cinci !

— Ăsta era numărul cu noroc al străvechilor cazari !

Apoi îşi iuţi paşii, dornic să ajungă mai repede la cîmpul biruinţelor lui.

Jocul de ferbl cu cinci atuuri era punctul cardinal al dogmei părintelui şi anume, atuul preferat era obărul de ghindă, care bătea şi forhandul.

Hei, că multe lucruri frumoase se găsesc în legea noastră străbună cînd ai apucat s-o înveţi !

Uneori, la o singură jertfă, vrednicul nostru mag îşi pierdea leafa pe un an întreg.

Dar să ne grăbim la slujbă, să nu-i lăsăm pe credincioşi să tînjească de sete.

Cei doi copii rămaseră singuri, liberi să-şi urzească mai departe planul fugii, în timp ce domnii şi doamnele petreceau vesel în castel, iar pandurii şi ţăranii şi mai vesel.

DON JUAN, FANFAN ELSZLER ŞI GIL BLAS

Toţi trei veri, din familia conţilor Ponthay ; primii doi erau nepoţi, al treilea fiu al Marelui Mogul. Ultimul nu era altcineva decît contele Ponthay Adalbert.

Cei trei se serveau între ei de porecle :

„Don Juan" era Ponthay Szaniszló. Aşa îi zicea lumea — şi lui nu-i displăcea — ţinînd seama de succesele cîştigate, din fragedă tinereţe, pe lîngă sexul slab.

„Fanfan Elszler" ajunsese la acest nume istorico-artistic datorită faptului că urmărise cu zel fanatic (sau „fanitic", după un calambur al vremii) pe faimoasa dansatoare în toate drumurile ei prin Europa şi America, cheltuindu-şi jumătate din avere în manifestările adoraţiei lui, neajungînd însă nici măcar

să-i vorbească. Se mulţumea să corupă pe hotelierii la care diva trăgea şi, cînd ea pleca în alt oraş, Fanfan mai zăbovea o zi pentru ca seara să se poată culca în patul din care zîna se sculase în dimineaţa aceleiaşi zile. Iată de ce fusese poreclit: „Fanfan Elszler". Numele lui adevărat era însă Waldemar.

Al treilea era micul „Gil Blas", pe numele adevărat Leopold. Leopold nu avea decît şaisprezece ani, dar nu-i lipsea nici una din înclinaţiunile dominante ale celor doi unchi, afară doar de îndrăzneala şi fondurile lor. De aceea nu băga de seamă că a scăpat ocazia, decît după ce aceştia i-o suflau.

N-am reuşit să descoperim nici pîn-acum de ce i-o fi zicînd Marele Mogul contelui Adalbert. Ducea doar o viaţă foarte aşezată. Nu avea decît două amante oficiale: pe una o ţinea la Viena, pe cealaltă la Pesta şi de ani de zile era foarte credincios faţă de amîndouă.

Dar să fim drepţi pînă la capăt! Mai era şi contesa, care locuia în castelul de la Pontaliget, unde contele îşi petrecea vara. Şi faţă de ea Marele Mogul era cît se poate de credincios.

Cînd se apropia sezonul sfîntului Hubertus, toţi se adunau la Pontaliget. Pe vremea aceasta toată lumea bună era la vînătoare. Contele Adalbert părăsea şi el pentru un răstimp comitatul Tuhutum. De altfel era *juristitium*, vacanţa judiciară de toamnă, şi marele proces de *lèse majestate* era în stare de repaos.

Terenul de vînătoare de la Pontaliget oferea, în acest sezon, bogate posibilităţi pentru satisfacerea pasiunilor cinegetice. Cu toate că nu se număra printre cele mai mari terenuri de vînătoare din ţară, neavînd ca întindere mai mult de trei sferturi de milă pătrată, totuşi era atît de îmbelşugat încît pagubele pe care sălbăticiunile roşcate sau negre îl făceau pe pămînturile ţăranilor se urcau după calculele administraţiei comitatului, la patruzeci-cincizeci de mii de florini anual. Nu se ştia dacă banii aceştia erau sau nu încasaţi. Rămînea o întrebare deschisă, în care de altfel ţăranii n-aveau nici un cuvînt de spus.

În ziua aceea fusese tocmai o vînătoare de fazani, la care bătrînul conte nu lua parte de obicei ; el nu se dădea decît la vînat mare. Haituiala dăduse rezultate foarte slabe ; fazanii păreau a fi în grevă.

Vînătorii se întoarseră fără chef spre casă, cu excepţia lui Don Juan, pe care umorul nu-l părăsea niciodată.

— Ce să zic, frăţioare, pe ziua de azi am avut un noroc extraordinar.

— Cum adică ?

— Gil Blas nu ne-a nimerit pe nici unul cu alicele lui.

— Ce v-a apucat iar ?... se bosumflă Gil Blas. Numai pe socoteala mea ştiţi să rîdeţi !

Marele Mogul îi luă apărarea.

— De-ar împuşca atîtea becaţe cîte ai împuşcat tu în viaţa ta...

Intreaga societate rîse cu hohote.

— Numai că erau cam scumpe becaţele dumnealui, explică Fanfan.

— Ce ? Ce ? întrebă Gil Blas.

— Sst ! comandă contele Adalbert. Copiii nu trebuie să ştie tot.

Becaţe se numeau, prin preajma anului 1830, păsările cărora francezii de azi le spun „poule“ [1].

Fanfan se apucă să-l necăjească pe nepotu-său :

— Ia uitaţi-vă la Gil Blas, ce invidie pe capul lui că nu ştie un lucru pe care noi l-am învăţat din scoarţă-n scoarţă.

— Hei, multe parale ne-a costat pe noi doi ştiinţa asta frumoasă ! rîse Don Juan, trîntindu-se cu cizme cu tot pe canapeaua de piele.

— Mai bine zis pe noi trei, ştiinţa voastră, interveni contele Adalbert.

— Ei, ei, las-o mai domol, nene.

— Cum ? Dar de cîte ori v-am scos de la Clichy, ai ?

Fanfan începu să fredoneze un cîntec, iar Don Juan îşi aduse aminte de un proverb franţuzesc.

---

[1] Femeie de moravuri uşoare (n. r.).

— „Dac-aţi şti cîtă bătaie de cap am cu voi", zicea cocoşul gîndacilor, în timp ce îi înghiţea unul după altul.

Marele Mogul strîmbă din nas şi părăsi pe domnii vînători.

Pentru a înţelege natura relaţiilor ce legau aceste rubedenii, e necesar să ştim că Fanfan era sub sechestru judiciar şi contele Adalbert era custodele sechestrului. El se îngrijea de interesele nepotului său, şi anume în aşa fel că în momentul cînd acesta se va putea ridica în picioare, nu va mai avea o lăscaie. Don Juan fusese mult mai chibzuit. Din clipa în care devenise major şi pusese mîna pe moşia strămoşească, o predase unchiului său, contele Adalbert, cu condiţia ca acesta să-i plătească pînă la moarte o rentă anuală ce întrecea mult veniturile moşiei. În felul acesta îşi asigurase o viaţă confortabilă, boierească, mult mai îmbelşugată decît i-ar fi putut îngădui moşia. În schimb, după moarte, întreaga lui avere rămînea familiei contelui Adalbert. De unde urmează că Don Juan trebuia să ducă o viaţă de celibatar, ca şi cum ar fi intrat în rîndul cavalerilor de Malta, căci, dacă ar fi avut copii, aceştia ajungeau cerşetori.

Toată lumea ştia că contele Ponthay Adalbert se pricepea să strîngă, iar nepoţii lui se pricepeau să cheltuiască. Intr-o familie boierească cu rosturi serioase, rolurile trebuie distribuite cu socoteală.

In ce priveşte însă expresia feţei, cei patru bărbaţi se deosebeau atît de mult (exceptînd negul familiar) încît nimeni n-ar fi spus că sînt vlăstarele aceluiaşi trunchi.

Portretul contelui Adalbert am avut onoarea a-l cunoaşte.

Fanfan era mititel de statură şi se străduia să-şi corecteze acest neajuns prin fel de fel de artificii; purta nişte tocuri atît de înalte la cizme, încît era nevoit să umble în paşi de balet. Capul şi-l ţinea drept, ridicat, avea cel mai înalt joben din toate jobenele cîte se purtau pe lume, iar umerii hainei erau umpluţi cu vată. Faţa lui nu era tocmai respingă-

toare : culoare alb-roză, buze ţuguiate de femeie, nas fin, mustăţi franţuzeşti, ţăcălie, gene lungi ce-i umbreau ochii, cînd, afectat, cochet, plin de sine, îşi examina unghiile îngrijite, ştiind poate că îndată ce genele lungi s-ar ridica, ochii mari, fără expresie, ar trăda numaidecît că imensa frunte ce urmează după ele era doar un etaj gol în care nimeni nu locuia. În glasul lui era ceva ce vroia să fie un reproş adresat întregii lumi, pentru că nu i se prosterna la picioare, cînd acest omagiu i s-ar fi cuvenit din plin.

Era cel mai în vîrstă dintre cei trei veri. Nega, firește, acest lucru, dar începutul de chelie era o dovadă peremptorie.

Al doilea, Don Juan, nu era un bărbat frumos ; hotărît, nu era frumos, nici la faţă, nici la statură.

Gîtul încovoiat îi dădea aspectul unui om adus de spate, toată faţa i-era turtită, bărbia mică, gura nu avea croială frumoasă şi nasu-i semăna cu un bot de berbec. Avea ochi mici, pleoape încreţite, frunte îngustă ; cele două sprîncene-i erau inegale, mustăţile-i semănau cu mustăţile de focă. Şi totuşi el era Don Juan, cuceritorul, irezistibilul. Avea în toată ţinuta lui ceva îndrăzneţ, s-ar putea spune impertinent, ce fermeca pe femei.

Ce n-ar fi dat nepotul lui, Gil Blas, să poată învăţa acest ceva de la unchiul său ! Dacă acesta îşi tîra piciorul, el încerca numaidecît să păşească la fel ; dacă Don Juan umbla cu braţele îndoite din coate, el îl imita, iar expresiile favorite i le ştia pe de rost. Numai că toate acestea îi veneau pe dos. Faţa lui Gil Blas nu era făcută pentru a imita artistic, creator ! Nu, la aşa ceva nu putea fi constrînsă. Bărbia-i mare, ieşită înainte, exprima multă voinţă, buzele-i pline, cărnoase, trădau pofta de plăceri, iar faţa-i palidă, ochii-i miraţi, cu cearcăne de plumb, şi fruntea îngustă arătau lipsă de talent. Şi totuşi, micul Gil Blas avea înclinaţii şi pasiuni pentru multe lucruri, numai că îndată ce se izbea de greutăţi, se plictisea, se lăsa păgubaş şi se apuca de altceva. I-ar fi plăcut să fie virtuos la vioară, dar numai cu condiţia de a cînta de la început ca Paganini ; ar fi vrut

să fie vînător renumit, dar i-era lehamite de oboseală şi-i era frică de primejdii ; ar fi vrut să fie savant, dar nu citea decît cîteva pagini de la început, oricît de bună ar fi fost cartea ; i-ar fi plăcut să facă cuceriri, dar găsea că o fată era un instrument mai greu de mînuit chiar decît vioara.

Iată de ce unchiul Don Juan era un adevărat oracol pentru el.

Dar iată că mai sosi o rudă — prea tîrziu însă pentru vînătoarea din ziua aceea. Între ei îi ziceau Albino (altfel se numea Adolf) şi asta fiindcă avea părul, genele şi favoriţii albi ca fuiorul.

Dădură toţi mîna cu noul sosit, salutîndu-se zgomotos. Albino era un tînăr foarte vorbăreţ. Dacă se nimerea să se urce cu cineva în trăsură dimineaţa, era în stare să-l ţie de vorbă pînă la amiază cînd se opreau să dea mîncare cailor.

Cînd dădu mîna cu Don Juan, remarcă mirat :

— Ah, iar ţi-ai lăsat mustăţi ?

Don Juan protestă afectat.

— *Farceur, va!* Altceva mai ştii ?

— In orice caz, istoria mustăţilor tale rase o ştiu !

— Nu cumva vrei s-o povesteşti ? (O spuse cu intenţia de a-l provoca pe Albino să povestească.)

— Ba chiar că vreau. E o istorie clasică.

— Spune, spune ! Ce-a fost, cum a fost ? insistă Gil Blas.

— Asta s-a petrecut în sezonul trecut, cînd Szani era la Paris. Eu aflasem ştirea încă la Veneţia unde a adus-o Muki cel mare care fugise cu dansatoarea spaniolă şi abia într-un tîrziu a aflat că dansatoarea nu e fată, ci băiat. Te cunoaşte bine de la clubul *L'Hombre* din strada Saint Honoré. Ei, aţi auzit desigur despre regina din *Quartier de Breda,* îndrăcit de frumoasa Pelinette care, la *Closerie des Lilas,* avea succese atît de răsunătoare cu al ei *solo de pastourelle.*

— Ce-i aia, ce-i aia ? întrebă cu aprinsă curiozitate Gil Blas.

— *Solo de pastourelle* al Pelinettei ? Păi dansează în vîrful piciorului drept, iar pe celălalt şi-l culcă în-

tins pe brațul stîng, ca pe o pușcă, în așa fel, încît zorzoanele de la pantofi îi ating nasul.

— Ah, îl ținea ca pe o pușcă ?

— Da, zău. Multe inimi a rănit ea cu această pușcă. Dar în anii din urmă, după ce a ruinat complet trei lorzi englezi și doi prinți ruși, s-a retras din arena victoriilor ei. Trăia din rente. Mai trecea din cînd în cînd pe la *Mabille* și pe la *Closerie des Lilas,* dar numai ca spectatoare. Personal nu mai participa la *chasse aux ours*. Se spunea că nu are pe nimeni, că nu primește nici un adorator, că are ideea bizară de a face pe dama de marmură. Tocmai pe vremea aceea se nimerește să sosească la Paris nenea Don Juan. Aude de noua minune și le spune fanților : „Ei, o să vedeți voi ce festă am să-i joc". Ce credeți că face ? Își rade mustățile, face rost de o sutană de abate, se gătește ca un popă ieșit proaspăt din seminar. Apoi se amestecă într-o societate de stricați, de cheflii. Aceștia îl amăgesc, îl duc la Mabille. Părea că-n viața lui nu mai călcase prin astfel de localuri. Se rușinează, își întoarce fața de la vinovatele plăceri lumești. Dar în orice parte se uită, ochii lui dau de același spectacol sardanapalic. Cînd o baiaderă seducătoare îi aruncă o privire plină de ispite, el roșește și își pleacă ochii la pămînt. Pentru nimic în lume nu s-ar așeza la o masă cu astfel de femei, darămite să ciocnească un pahar de șampanie cu ele ! El, care în viața lui n-a băut vin. *Quod Deus avertat !* Ce vorbe i-a fost dat să audă cu urechile lui neprihănite ! *Apage satanas* ! Și ar rupe-o la fugă dacă amicii nu l-ar apuca de sutană. El însă se ține, ca sfîntul Anton în pustiu. Nu cedează satanei, în orice formă ispititoare ar apărea : rămîne virtuos, rezistă tuturor amăgirilor. În sfîrșit, asta atîtă ambiția arhidrăcoaicei de Pelinette. Iată o trufanda : un neofit, un inocent ieșit proaspăt din seminar ! Pentru așa ceva face să se înscrie la concurs. Irezistibila zînă ia în lucrare diamantul neșlefuit. Don Juanul nostru își joacă rolul impecabil, pînă la capăt : nevinovăția întrupată se lasă sedusă, în sfîrșit urmează *solo de pastourelle* și, la această lovitură de grație, virtutea

chinuită se năruie şi pseudo-novicele cade victimă farmecului infernal.

Don Juan se legăna, rîzînd, în balansoarul american. Waldemar îl detesta: „Criminalul rafinat!" Iar lui Gil Blas îi lăsa gura apă. Toţi erau de aceeaşi părere: „Mare pişicher e fratele Szaniszló!" Poate nici adevăratul Don Juan n-ar fi fost în stare să născocească o ticăloşie atît de rafinată.

— Hei, erau vesele zilele acelea la Paris! Păcat că ele nu te pot însoţi pînă aici. În ţară, viaţa e plictisitoare. Aici o femeie, dacă te apropii de ea, vrea să se mărite numaidecît. Despre ce se poate vorbi aici? Despre servitoarele din casă! Care cucoană are cameristă mai nostimă? Ţărancele nici pe aici nu-s frumoase. Ia, colo, nişte bondoace late-n şale. Nici printre grădinărese nu găseşti una mai acatării.

— Chiar aşa! se amestecă în vorbă, îmbufnat, Gil Blas. Mama alege cele mai urîte fete pentru castel; i-e frică să nu-i seducă singurul ei băiat.

La această tînguire, Szaniszló se întoarse spre el şi îl întrebă, clipind şiret din ochi:

— Dar tu, micul meu Gil Blas, nu mai ai vreo păstoriţă de gîşte *in petto?*

— Doar n-am căpiat ca să-ţi spun! Nu cumva vrei să mi-o sufli iar, ca anul trecut, tocmai cînd o aştept?

— Nu-ţi fie frică, Gil Blas. De data asta voi respecta drepturile tale de stăpîn, n-am intenţii rele. Poţi să-mi deschizi inima. Cine ştie dacă nu-ţi pot servi vreun sfat salutar din bogatul depozit al experienţelor mele.

— Nu te cred nici mort. N-ai să afli nimic de la mine.

Ceilalţi rîdeau cu poftă de copilul naiv.

— Bine, prietene Gil Blas, spuse aprinzîndu-şi ţigara Szaniszló. Dar pisica sălbatică ce mai face?

Băiatul rămase uluit.

— Dar asta de unde ai aflat-o?

— Mi-a şoptit-o degetul cel mic.

Gil Blas îşi propuse să-şi chibzuiască fiecare cuvînt. Tăgădui totul.

— Habar n-am de ce pisică sălbatică vorbești. Ce-i aia ?

— Ei, n-ai habar... Acolo pe „insula Styx".

Gil Blas sări ca ars.

— Dar asta cine ți-a spus-o ?

— Păi, iaca, pot să-ți spun. La Viena am dat peste domnul Hruszkay care, între altele, m-a informat că în insula din lacul împuțit există o pisică sălbatică pe care tu o cam pîndești. Marele Mogul ar vrea să îndepărteze de pe aici primejdioasa fiară. Iar el, la rîndul său, o știe de la tăticul tău.

La aceste cuvinte, de spaimă, domnișorul se făcu alb ca varul. Iar Don Juan continuă să povestească ce a mai aflat.

— Bunul Hruszkav mi-a spus tot. Mama pisicuței sălbatice se trage dintr-o familie foarte bună (altfel e bună s-o dai de pămînt). Hei, prin cîte aventuri n-a trecut! Și bunicul nostru, fie-i țărîna ușoară, și-a manifestat slăbiciunea pentru ea, transcriind pe numele ei curticica de la Pontaliget. Cu toate acestea n-ai de ce să fii neliniștit, micul meu Gil ; pisicuța nu ți-e mătușă. Nici nouă. Marele Mogul a găsit calea de a scăpa de prezența inoportunei răpitoare : în schimbul angajamentului de a pacifica comitatul Tuhutum a obținut pentru „mărita" familie dreptul de a se întoarce la Viena. Cele două femei vor pleca îndată ce vor primi autorizația. Iar aceasta e gata de pe acum, stă pitită în biroul Marelui Mogul și așteaptă doar momentul oportun să-și ia zborul.

— Și crezi că o să plece ? își mărturisi îndoiala Gil Blas.

— Da, dragă prietene, după cîte știu e o oarecare deosebire între frumosul oraș imperial și insula Styx, așa că nu-mi vine să cred că o să zăbovească măcar o singură zi. Fii tu sigur că va primi schimbul.

Era extrem de amuzant să vezi cum se strîmbară, la auzul acestor cuvinte, colțurile gurii lui Gil Blas, cum începu să-i tremure bărbia lată, cum prinseră a-i clipi genele. Era gata-gata să plîngă.

Iar vînătorii rîdeau cu poftă de el.

— Dar micul nostru Blas e bolnav de-a binelea, spuse, după un hohot puternic de rîs, Don Juan.

— Ei aş ! N-are nimic ! Îi ies doar dinţii ! interveni usturător Fanfan.

Inciudat, Gil Blas voi să fugă, dar Albino îi aţinu calea, şi-l aduse îndărăt.

— *Sacrebleu !* Dar la ce stau aici grămadă atîţia doctori, dacă nu-s în stare să găsească leacul pentru o boală ca asta ?

— Vino încoace, Gil — îl încurajă Fanfan — *par les jarretières de ma déesse !* Te tămăduim noi.

— Stai frumos aici — spuse Don Juan, aşezîndu-l cu forţa într-un fotoliu — şi lasă-mă să te ciocănesc.

Îşi lipi urechea de pieptul băiatului (după obiceiul doctorilor) şi cu vîrful degetului începu să-i ciocănească pieptul.

— Ei, Christine ? Susanne ? Amélie ? Iutka ? Ancsa? *Pas du tout ? „Lizandra ?"* Ah ce bătaie puternică ! Aşadar, *doctissimi collegae,* clientul nostru suferă de *„Lizandra nostras"*.

— Hahaha ! rîse Fanfan. Păi împotriva acestei boli există *medicamina in hortis.* Lăsaţi-o în grija mea.

— Mă iertaţi, *venerabilis collega.* Tu eşti doar un teoretician ; eu am să fiu medicul lui curant.

— De, are dreptate omul ! El e practicianul ! îi luă partea Albino. A făcut multe vivisecţii.

— Să-i facem un consult !

— Pune-ţi ochelarii !

— Aşadar, scumpul nostru pacient, răspunde fără nici o rezervă la întrebările doctorilor tăi, căci nu putem să-ţi tratăm boala decît pe baza unui diagnostic complet.

— Cu condiţia respectării desăvîrşite a secretului medical ! îşi luă măsurile tînărul pacient.

— *Subintelligitur.* Aşadar, mai întîi, să ne spui cum arată *Lizandra nostras.* Dar înainte de toate mărturiseşte de unde ai luat-o !

— O să vă spun : într-o zi am auzit-o cîntînd ; asta m-a făcut să-mi îndrept paşii spre dînsa. Era seara

tîrziu, aş putea zice chiar noapte. Nu cînta o melodie ca lumea, ci nişte triluri întîmplătoare, fără text, parcar fi fost o pasăre, dar glasul era atît de frumos încît m-a ademenit să ies din odaie. Şi fiindcă toate uşile castelului erau zăvorîte, ar fi trebuit să trec prin odaia perceptorului meu, capelanul. Dumnealui, însă, nu cred că s-ar fi învoit la aşa ceva, aşa că am ieşit pe fereastră, coborînd pe o viţă de iederă.

— Ah, *symptoma sommnambulismi!*

— Apoi am pornit în direcţia glasului ce cînta. Şi lăsîndu-mă amăgit de el, am ajuns la desişul acela mlăştinos. Deodată glasul tăcu şi atunci începură a orăcăi broaştele, a uhui bufniţele. Ceva ca o lumină juca în faţa mea. La început am crezut că e un felinar, abia mai tîrziu am băgat de seamă că e un foc rătăcitor.

— Tot ce se poate în locul acela mefitic.

— Tot curajul mi s-a dus în călcîie. Am luat-o la fugă, spre casă, pe acelaşi drum pe care am venit şi n-am putut dormi pînă dimineaţa.

— *Febris amantium.* Cunoaştem. Mai departe.

— A doua zi abia am aşteptat să scap de preceptor. Mi-am luat puşca ; am minţit că în tufiş am descoperit un dihor uriaş care mînca fazanii şi păunii. M-am dus să-l caut, vorba vine. Am intrat în desiş, m-am luat pe urmele din noaptea trecută şi am dat de insula Styx, pe care toată viaţa mea o ocolisem de scîrboasă ce e.

— Şi acolo ai zărit pe Lizandra ?

— O, a trecut multă vreme pînă s-o văd. Ceasuri întregi am stat la pîndă prin preajma insulei, strecurîndu-mă printre tufe, dar n-am putut descoperi alte fiinţe vii decît o pereche de berze, ce-şi făcuseră cuib în vîrful hornului. Din casă nu se auzea nici un zvon. Broaştele mari şi scîrboase se uitau la mine, scoţîndu-şi capul din mlaştinile verzi şi mi se părea că, orăcăind mereu, îşi bat joc de mine. Urcîndu-mă într-un frasin, am aflat totuşi că pe partea dinspre castel a cocioabei aceleia infecte se află un fel de verandă acoperită cu volbură înflorită, iar în faţa ei o grădiniţă lată de un pas, sădită cu flori. Sub tavanul verandei

se afla un pat înalt, protejat de o rețea împotriva țînțarilor. Acolo o fi dormind zîna mea.

— Socoteală întemeiată.

— Dar nici ea, nici maică-sa nu se arătau. Nici după fumul din horn nu puteam ști dacă trăiește cineva acolo. Oamenii aceștia probabil nu mănîncă nici un fel de fiertură vara, iar iarna se încălzesc cu vreascuri de sălcii. Dar într-o zi mi-am prelungit pînda pînă ce am zărit-o pe bătrîna întorcîndu-se cine știe de unde. Venea cu o boccea în spate, cu fața așa de înfofolită că n-aș putea să vă spun cum era. Venea dinspre podul făcut din cîteva trunchiuri de copac dintre care ultimul poate fi ridicat ca o podișcă de cetate. Cînd ajunse la această bîrnă, strigă ascuțit ca un rîs: „Lizandra!"

— Iată deci c-ai aflat și numele zînei.

— La acest strigăt, o mînă nevăzută coborî podișca; femeia intră în cocioabă și podișca fu din nou ridicată. Și casa păru iarăși moartă.

— Dar babacului nu i se păreau suspecte excursiile tale?

— Ba bine că nu. Capelanul primise ordin să mă însoțească, nu cumva să mă înghită dihorul. Nu peste mult timp m-am convins că degeaba-mi mai bat picioarele să descopăr ziua pe zîna mea. Fata asta e ca Saturnus, steaua de care-mi vorbește atîta dascălul meu, promițîndu-mi că într-o zi o să mi-o arate, să-i vedem inelul prin telescop. Dar pînă să răsară adormim în lege amîndoi. Pe Lizandra n-o auzisem cîntînd decît noaptea, și anume în nopțile cu lună. De la un timp, capelanul primi ordinul să doarmă în odaia mea, pe canapea.

— Bănuiau ceva.

— Dar am născocit și eu ceva. Nevasta administratorului are o dădăcuță cu ochi de veveriță, cu care mai glumesc și eu din cînd în cînd. Nu trebuie să vă gîndiți, bineînțeles, la nimic serios.

— Bine, bine, am înțeles. Cură preventivă, zise Don Juan.

— Mai degrabă symphatetică, fu de părere Fanfan.

— Nici un fel de cură — le-o reteză pacientul — ci calcul, pur şi simplu. Am băgat de seamă că de cîte ori Böske cea cu ochii de veveriţă pleacă cu plodul de un an al administratorului pe aleea de platani, copilul zbiară amarnic, iar cînd se întoarce de la grota pustnicului, e aşa de liniştit, că nu zice nici pîs! Intr-o zi cînd am auzit că Böske iar se apropie cu piciul plîngînd, m-am ascuns în grotă şi m-am aşezat la pîndă. Venea într-acolo. Afară era lumină puternică, şi cînd a intrat, nu m-a observat; credea că e singură cu copilul. Eu însă am băgat de seamă că scoate de sub şorţ un borcănaş în care era ceva negru, îşi vîră degetul înăuntru apoi îl bagă în gura copilului, sub limbă. In curînd plodul tace şi adoarme buştean.

— Trebuie să fi fost opiu.

— Atunci am făcut un pas spre ea, strigînd: „Ce faci aici cu copilul ăsta?“ Böske s-a speriat aşa de tare că era să scape din braţe pe moştenitorul de tron al administratorului, apoi a început să tremure: „Aoleo, domnişorule conte, vă rog, pentru numele lui dumnezeu, faceţi ce vreţi cu mine, numai nu mă spuneţi!“

— Şi tu, firește, ai avut cap să exploatezi hazardul şi ai căzut la tranzacţie.

— Dar nu cum credeţi voi. Fiind complet stăpîn pe situaţie, m-am ferit de orice vorbărie şi am întrebat-o aspru pe fată: „De la cine ai drogul ăsta?“ A început să se smiorcăie, să plîngă, dar cînd i-am spus că o dau pe mîna primpretorului, a mărturisit că l-a căpătat de la „vrăjitoarea“ care locuieşte în mijlocul mlaştinii şi căreia îi duce lapte în fiecare dimineaţă, dar m-a rugat să nu cumva să-i spun, că vrăjitoarea o preface în broască. Am liniştit-o.

— Şi i-ai ajutat să legene pe copil?

— I-am promis că n-o să-i spun nimănui nici o vorbă, cu condiţia să mă asculte orbeşte de aici înainte.

— Şi primul serviciu pe care i l-ai cerut a fost acela de a duce mesajul tău pisicii sălbatice?...

— Nicidecum. Nu ştiam încă dacă e frumoasă sau

nu. Nu-i cunoșteam decît glasul. Cum era să mă reped așa, orbiș?

— Are dreptate Gil Blas. Nu cumpărăm noi pisica-n sac, mai ales cînd e sălbatică. Mai întîi ne ducem la vedere, vorbele dulci vin mai la urmă.

— I-am spus să-mi comunice ziua în care pisica mamă pleacă în hoinăreală.

— Aha, din ce în ce mai bine!

— *Madame* lipsește zile-ntregi de acasă. Ea lucrează, împreună cu fiică-sa, fel de fel de broderii, apoi pleacă prin satele din împrejurimi și le desface la tombolă. Așa cîștigă ceva parale.

— Ar putea să le cîștige, nu-i vorbă, și prin mijloace mai păcătoase.

— Dar borcănașul cu praful adormitor i l-am luat.

— Rău ai făcut că i-ai răpit *dauphinului* visurile dulci.

— Aveam nevoie de el. Din ziua aceea, în fiecare seară, îi puneam domnului capelan, în paharul de bere, cîte un vîrf de cuțit din leacul acela binefăcător. Omul dormea dus pînă a doua zi la amiază, de puteai să furi patul de sub el.

— Mă! exclamă Fanfan, bătînd din palme. Da' știi că are talent băiatul!

— Într-adevăr, parcă eu i-aș fi predat *jus naturale* și nu capelanul, întări Don Juan.

— In timpul acesta eu puteam ieși fără grijă, de-a dreptul pe ușă, ca să-mi văd de datorie la orice oră din noapte.

— (Auzi „Datorie"...)

— In prima zi cînd Böske îmi dădu de știre că fiara-mamă a plecat de acasă și nu se întoarce la noapte, abia am așteptat să răsară luna, m-am furișat în mărăciniș. Nu mă mai temeam de focurile rătăcitoare, nici chiar de șerpi.

— Și ăsta e un simptom al bolii: curajul dragostei.

— Cînd am auzit cîntecul dinspre casă, mi-am luat și eu flautul și am încercat să cînt același arpegiu.

— Foarte bine! strigă deodată întregul colegiu de doctori.

— Tentativa n-a fost zadarnică. Glasul ce cînta nu numai că nu a amuţit, dar dădea replici flautului meu, aşa că pînă la urmă i-am tras un concert de parcă am fi fost două privighetori care se iau la întrecere.

— Inceputul e bun. Ei, şi, în sfîrşit, ţi-ai văzut idealul ?

— Aşteptaţi puţin. Atîta timp cît asculta cîntecul flautului, n-a ieşit de după perdeaua deasă de volbură. In sfîrşit, am încetat să mai cînt şi m-am prefăcut că plec, făcînd să trosnească vreascurile sub tălpile mele. Dar în realitate m-am urcat într-un frasin înalt, de unde în lumina lunei puteam vedea tocmai în colţul cu polog. Cînd totul se linişti, zării în colţul acela strîmt o figură feerică.

— Fireşte, în haină albă ca zăpada.

— Ba, să mă iertaţi, adevărul e că nu numai eu, dar nici voi n-aţi văzut ceva atît de frumos. Se aşeză pe dunga patului şi începu să-şi despletească părul lung şi auriu, pe care apoi, pentru noapte, îl înfăşură într-un coc. Aşa trebuia să fi fost Loreley. Ce umeri, ce braţe rotunde, ce mîini fine! Şi faţa-i era feerică : palidă, dar atît de frumoasă, cît nu pot să vă spun. Totul era frumos la ea, dar mai ales ochii aceia mari, albaştri, cu care privea uimită la lună. Părea că e îndrăgostită de lună şi cochetează cu ea. Aş fi rămas, poate, pînă dimineaţa în frasin, admirînd-o, dacă n-ar fi dispărut în dosul pologului pe care l-a tras în faţa patului. Cînd am ajuns acasă, obrajii îmi erau băşicaţi de înţepăturile ţînţarilor, de parc-aş fi avut vărsat.

— Şi inima ţi-era înţepată şi mai tare.

— Exact. Nu mai aveam linişte. M-am hotărît să-i scriu o scrisoare de dragoste.

— A doua zi a incubaţiei, observă doctorul Fanfan.

— I-am scris totul. I-am mărturisit că am văzut-o şi m-am îndrăgostit de ea. Că nu pot trăi fără dînsa. Am rugat-o să-mi dea ocazie s-o întîlnesc, să-i spun din viu grai ceea ce simte inima mea. I-am promis s-o iau în căsătorie, jurîndu-i pe ceruri şi pe cuvîntul meu de cavaler. I-am mai scris că, dacă nu mă ascultă,

dacă nu se îndură de mine, o să-mi sting viaţa, cu un glonţ de pistol, chiar acolo, în faţa ei.

— Bravo !

— Bravo ! strigară toţi trei deodată.

— Vino la pieptul meu, Gil ! Eşti sînge din sîngele meu ! exclamă cu orgoliu Don Juan. Parcă ai fi învăţat pe de rost catehismul meu.

— Şi pe urmă ? întrebă cu lăcomie Fanfan. I-ai trimis biletul prin Böske, care umbla la casa lor.

— *Pas si bête !* N-am nevoie de martori care să mă vîndă ; dacă şi Böske ar şti secretul meu, am fi chit.

— Ai auzit ? făcu Don Juan către Fanfan. Asta înseamnă că piciul are de gînd să ne depăşească. Frate, ăsta e un geniu !

— Mă descurc singur. In noaptea următoare m-am dus din nou pe malul Styxului ; mi-am umplut buzunarele cu castane sălbatice. In coaja fiecăreia am săpat o inimă străpunsă de săgeată.

— Ia te uită, frate, ăsta umblă şi cu poezie, spuse unul din fraţi.

— Şi pe urmă ai început să tragi cu castane în cetatea asediată ? încercă să ghicească celălalt.

— Şi nu fără rezultat. Cînd mica zînă îşi reluă trilurile în faţa lunei, i-am aruncat de pe mal cîteva castane. Auzind bocăniturile, a ieşit numaidecît, a ridicat castanele, le-a examinat, apoi le-a aruncat în lac. A aruncat vreo zece-douăsprezece castane. Era un adevărat joc. Vedeam faţa ei rîzînd. Îi plăcea. Credeam că vrea să le arunce îndărăt, dar nu putea să le arunce pînă unde stăteam eu.

— Mîna de fată nu ştie să arunce.

— Ai răbdare ! La un moment dat, am aruncat pînă în dreptul verandei scrisoarea mea de dragoste, înfăşurată în jurul unei castane. Am observat că o prinde, nu o aruncă în lac, ci, văzînd hîrtia, o desface, apoi, întorcînd-o spre lună, o citeşte. Nici atunci n-o aruncă, nici n-o rupse, ci se retrase în dosul perdelei de verdeaţă, zăbovind acolo cam cît i-ar fi trebuit să scrie răspunsul. Eram încredinţat de acest lucru. Cînd ieşi din nou, vedeam că ţine un obiect rotund în

mînă. Veni pînă la marginea terasei. Vă spun că era o adevărată naiadă. Cu mîna stîngă îşi prinse cele două cosiţe lungi, iar dreapta şi-o bălăbăni în aer. Voiam să apuc obiectul aruncat, dar am calculat greşit şi timpul şi distanţa ; încărcătura a zburat repede şi m-a pocnit drept în nas de m-a podidit sîngele. Şi închipuiţi-vă că mica vrăjitoare rîdea !

Domnii doctori făceau acelaşi lucru.

— Asta ţi-a mai temperat fierbinţeala, nu-i aşa ?

— Te cred. A doua zi nasul meu era umflat ca un castravete. Am scornit că m-ar fi înţepat o albină. Mama i-a poruncit numaidecît administratorului să-şi distrugă prisaca.

— Dar ce fel de obiect a fost acela prin care zîna răutăcioasă ţi-a trimis răspunsul ? întrebă cu scrupulozitate ştiinţifică Don Juan.

— Fructul unei plante agăţătoare din faţa casei. E rotund. L-am adus acasă pentru ca domnul capelan să-l determine după un tratat de botanică. Capelanul m-a lămurit că, după Linné, fructul în chestiune e *„curcubita aurantia"*.

— Hahaha ! O să căutăm ce semnificaţie misterioasă are, în limba florilor din Orient, *curcubita aurantia,* spuse Fanfan.

— Aşadar, boala am identificat-o. Acum să vedem de remedii, încheie Don Juan.

Cel mai tînăr dintre doctori, Albino, declară :

— Păi, după părerea mea, medicamentul cel mai indicat în cazuri de această natură este filtrul. Pentru cameriste încăpăţînate, pentru ţărănci fudule, ăsta e leacul cel mai sigur. Eu totdeauna am o rezervă din el. E acelaşi drog pe care îl recomandă Biberach lui Otto, în Bank ban [1]. Era cunoscut şi pe vremea aceea. A dat rezultat şi în cazul Melindei [2]. Un vîrf de cuţit amestecat în laptele pe care Böske îl duce în fiecare dimineaţă pe insula Styx ; efectul e mai presus de orice îndoială. Nu ştiu de ce te-ai da înapoi, Gil.

[1] Tragedie istorică scrisă de Katona József (1791—1830) (n. r.).

[2] Biberach, Otto, Melinda : personaje din tragedia lui Katona József (n. r.).

Dacă poţi să pui opiu în berea capelanului... Eu în locul tău aşa aş face.

Iată cu cît sînge rece, de adevărată reptilă, ştia să-şi prezinte blestematele lui sfaturi, această figură cu mustăţi şi sprîncene albe.

— Nu face două parale, amice, spuse Don Juan. Zîna adorată nu bea singură tot laptele, ci îl împarte cu maică-sa ; de pe urma filtrului tău, pe bătrîna ar apuca-o toate nebuniile dragostei. Închipuieşte-ţi ce baftă pentru Gil Blas să se pomenească în braţele unei cotoroanţe fără dinţi în gură. De altfel drogul ăsta e criminal.

— De ce ? La noi n-a fost introdus Codul napoleonian.

— Să auzim şi pe celălalt doctor.

Fanfan nu era un otrăvitor în sensul material al cuvîntului, el se gîndea la nişte infamii romanţioase.

— Eu aş propune următorul plan : noi trei să ne mascăm în bandiţi ; să dăm năvală asupra casei din insulă. La ţipetele fetei sălbatice, Gil Blas va alerga acolo, înarmat, va pune pe fugă pe bandiţi, se va distinge prin curajul lui eroic şi îşi va primi de la nevinovata scăpată din primejdii, răsplata meritată.

— Mulţumesc frumos de asemenea propunere ! protestă strigînd Gil Blas. Asta ar veni cam aşa : vreau să prind o pasăre, să pun trei pisici s-o înşface, urmînd ca eu s-o iau de la ele. Păi dacă aş putea ajunge pe insulă, aş şti eu mai bine ce să fac. Că fata asta nu e gen cameristă sau ţărancă. Asta trebuie cucerită cu mijloace idealiste. Dac-aş putea ajunge la ea şi-aş găsi-o singură, aş încerca mai întîi să-i cîştig încrederea ; i-aş da un pistol în mînă, să mă împuşte cu el în caz că aş atenta la virtuţile ei.

— Dar, firește, pistolul n-ar fi încărcat, îl întrerupse Don Juan.

— Atîta minte ar avea şi pistolul. Apoi i-aş spune cît de mult o ador şi că nu pot trăi fără ea. I-aş arăta cît sînt de nenorocit, fiindcă părinţii mă constrîng să mă căsătoresc cu o fată pe care, împotriva voinţei mele, ei mi-au ales-o logodnică. Eu însă mă voi omorî mai degrabă decît să mă las constrîns la

această căsătorie. Apoi le-aş arăta portretul logodnicei ce mi-a fost impusă cu forţa : o frumuseţe splendidă cu părul negru, cu gît şi umeri superbi, îmbrăcată minunat. Mie nu-mi trebuie ; mai bine moartea decît ea. Şi sub ochii ei aş rupe în mii de bucăţi portretul odioasei logodnice aristocrate. Apoi aş scoate celălalt portret, al blondei în haină albă ca zăpada, portret pe care eu însumi l-am desenat din amintire despre idealul meu ; pe acesta l-aş închide în medalion şi l-aş ascunde în sîn. Asta ar avea efect.

— La naiba ! Cum vine asta ? Ştii tu să desenezi portrete ?

— Da de unde ! Dar mama e abonată la *Moniteur de la Mode,* în care se găsesc portrete foarte frumoase. Bruna e regina unui bal oarecare, blonda e o codană ce se pregăteşte pentru prima cuminecătură : le-am tăiat pe amîndouă din revistă, cu foarfecele.

— Ce talent frumos ! îl elogie Don Juan. Şi un om ca ăsta trebuie să stea ascuns aici la Pontaliget !

— Pentru început e bine şi-aşa, opină Fanfan. Şi ce te împiedică să execuţi romanticul tău plan ?

— Ce ? bombăni Gil Blas. Mocirla aceea infernală care înconjoară insula. Cu podişca ridicată, suflet de om nu poate răzbate pînă acolo, pentru că din pricina scursorilor de la povarnă, mlaştina nu poate îngheţa decît la suprafaţă şi pojghiţa subţire nu rezistă. S-o trec de-a-notul ? Mulţumesc. Cînd aş ieşi la mal aş fi ca un monstru marin : verde, pînă la brîu, de mătasea broaştei, iar mai la vale, negru de nămol. N-ar fi un costum potrivit pentru prima prezentare.

— Ar crede că eşti un broscoi !

— Şi parfumul ce te-ar însoţi !... rîseră cei doi unchi.

— Domol, domol, domnii mei, dirijă Don Juan. Sîntem pe punctul de a găsi soluţia. Aşadar *punctum şaliens* este acesta : Castelul fermecat al zînei e apărat de orice atac dinafară de mlaştina împuţită care a fost concentrată acolo tocmai cu scopul de a-i izgoni pe locatari. Păi e simplu ca oul lui Columb. Ce a fă-

cut Columb ca să descopere America ? S-a așezat într-o corabie și a trecut oceanul.

— Așa e, frate ! întăriră domnii doctori.

— Da' de unde iau eu corabia ? scînci pacientul.

— Păi de ce sînt eu aici ? Eu am să fiu Sant-Angelo al tău. Noi trei o să-ți dăm o mînă da ajutor la expediția peste marele ocean. Treaba ta va fi apoi să descoperi lumea nouă.

— Dar cum ? Cum ?

— Afacerea e foarte simplă. Pe helești stau, nu-i așa, sandolinele cu care facem regat. Ei, la noapte, tragem o sandolină la mal, o luăm toți patru pe umeri — nu e prea grea — o transportăm pe oglinda lucie a lacului Styx, Iason [1] se va așeza singur în ea și va vîsli singur pe marea plină de mătasea broaștei pînă la Colchida, după lînă de aur.

— *Bene, bene, benissime !* strigară savanții doctori.

Iar pacientul sări, cu explozii de recunoștință, de gîtul doctorului curant.

— Acum văd într-adevăr că tu ești geniul meu binefăcător.

— Așadar, un singur lucru trebuie să mai aflăm : cînd pleacă pisica bătrînă ?

— Chiar azi dimineață a plecat. Adineauri mi-a șoptit Böske pe care am văzut-o în grădină. A dus cu ea o plapumă croșetată. Acum a terminat-o. O să-i trebuiască trei zile ca să vîndă toate cele nouăzeci de bilete. Pînă atunci nu se întoarce.

— Așadar, deseară întîlnire la casa lebedelor, fix la miezul nopții. Să ne potrivim ceasurile.

— Chiar atunci răsare luna.

— Și nu uita un lucru : astă-seară dregi berea capelanului cu două vîrfuri de cuțit.

Era timpul să se încheie consiliul, căci Marele Mogul se întorcea la vînătorii noștri.

---

[1] Erou din mitologia greacă care s-a dus cu corabia Argo în Colchida pentru lîna de aur (n. r.).

Dispariţia lui Emmánuel nu fu observată la castel pînă a doua zi pe la prînz. După chef, nimeni nu avusese altă grijă, decît să-şi găsească un colţ unde să-şi pună capul. Doamna Sára, de pildă, nu se deşteptă decît la sunetul clopotelor care vesteau prînzul mic, prost dispusă, ca de obicei. Abia după ce lovi peste spinare cîteva slujnice cu ce i-a venit la mînă, iar pe fata care i-a pus ciorapii întorşi pe picioare a pălmuit-o în toată regula, abia după toate acestea se gîndi s-o trimită pe Dorkó în odaia de dormit a Emmei să vadă dacă mai doarme copilul, sau nu.

Bătrîna servantă se întoarse strigînd ca din gură de şarpe: „Isuse Christoase şi Maică Preacurată!", atît de speriată, încît nu era în stare să spuie ce-a văzut. Doar cu degetele răşchirate arăta ceva la spate. Doamna Sára sări din jilţ cu un picior desculţ şi, neputîndu-şi închipui ce-a îngrozit-o atît de cumplit pe ţaţa Dorkó, se repezi singură în odaia copilului.

Pe perna albă, brodată frumos, zăcea într-adevăr splendida cosiţă de păr bogat, tăiată din rădăcină, iar pe scaunul de lîngă pat, rochia de lînă merinos.

Unde a dispărut copilul?

Cine a văzut pe domnişoara?

Păi, au văzut-o şi nu prea. Slujnicele, să fi avut încă pe atîţia ochi şi nu le ajungea să se satură de strălucirea balului de aseară. Ca de obicei, Emmácska se dusese devreme la culcare. Odată intrată în odaia ei ce da spre grădină, nimeni nu mai auzise nici un zvon din partea aceea.

— Unde-i Jancsi? întrebă stăpîna, judecînd că acesta trebuia să ştie ceva despre Emma.

Jancsi dormea de obicei în anticamera în care, cînd se făceau petreceri în casă, erau atîrnate şubele şi mantalele de drum ale oaspeţilor, pe nişte cuiere înalte. Bine-nţeles că acum nu-şi putuse face culcuşul acolo.

Ţaţa Dorkó îşi imploră stăpîna să nu strige aşa de ţare numele lui Jancsi, căci, auzindu-l, acesta se va

ascunde şi mai bine, întrucît părintele îl căuta cu arma-n mînă ; voia să-l împuşte. Pare-se că ieri băiatul făcuse o poznă fără seamăn.

Paznicii de la poarta principală şi de la poarta grădinii fură chemaţi grabnic şi interogaţi dacă au văzut pe Emma sau pe Jancsi.

Pe domnişoara n-a văzut-o nimeni, dar pe Jancsi îl văzuseră doi dintre ei şi amîndoi se jurau că spun adevărul adevărat.

Aseară, după ora zece, tocmai cînd se isprăvise focul de artificii, paznicul din turn îl zărise, în costum nou-nouţ, ieşind grăbit, cu o bocceluţă subsuoară. Prepelicarul cu pete negre îi sărise de gît, ţinîndu-se după el o bucată de drum, pînă cînd băiatul îl alungase îndărăt, dînd cu bulgări după el. Îi auzise şi glasul : „Chemaţi cîinile înapoi, că se ia după mine". Apoi îl văzuseră îndreptîndu-se spre Tüzhalom.

Paznicul de la poarta grădinii mărturisi însă că el, personal, îi dăduse drumul lui Jancsi, în zorii zilei. Băiatul ducea în spate un vraf de cărţi legate cu o curea. Ba, mai mult, schimbase şi cîteva vorbe cu el. Jancsi îi spusese că părăseşte castelul şi nu se va mai întoarce atîta vreme cît Horkázi îşi poartă capul pe umeri, fiindcă părintele umblă să-l omoare. El, portarul, l-a urmărit îndelung din ochi şi a văzut bine că băiatul o luase grăbit pe drumul ce ducea spre Tanusvár.

Cele două ştiri se băteau cap în cap, provocînd şi mai multă panică.

Doamna Sára ar fi vrut, firește, să sară în picioare toată lumea şi să-i ajute să caute fata dispărută, dar aşa ceva era cu neputinţă.

N-ar fi fost cuviincios din partea ei să strige în gura mare, în auzul întregii protipendade a comitatului, că domnişoara Tanussy a dispărut, lăsîndu-şi doar cosiţele acasă. Şi-apoi partea proastă era că Emma trecea drept domnişoară ; bunul ei nume de fată trebuia deci păstrat.

Doamna Sára nu găsi ceva mai bun de făcut decît să năvălească în odaia lui Decebal pentru a-i cere ajutorul.

Ei, aici a găsit o rînduială de toată minunea. În pat zăcea haimanaua de Hector, cîinele dresat pentru vînătoarea de urşi, care de altfel dormea veşnic în odaia stăpînului său, iar jos, pe blana de urs, aşternută pentru Hector, stătea întins Decebal, cu capul culcat, chipurile, pentru mai mult confort, pe o stinghie de la picioarele mesei — mare minune că nu şi-a frînt gîtul — iar mîinile şi picioarele îi umblau de parcă ar fi fost în lumea cealaltă şi s-ar fi îndeletnicit cu fericita meserie de ţesător.

Abia după cîteva smucituri mai zdravene coborî Decebal din paradis şi-şi deschise un ochi (cu celălalt continua să doarmă). Auzind ceva despre o fată care a fugit, începu să îngîne, cu glasul dogit, frumosul cîntec de la Pápa: „Mititica cea de şaisp'ce anişori, a plecat cu regimentul de roşiori". Apoi îşi trînti iar capul de stinghie. Puţină nădejde s-o aducă înapoi pe Emmácska!

Din celelalte odăi nu se auzeau decît duete şi chiar cvartete de sforăituri.

Dintr-una se desluşea totuşi un bombănit ce semăna parcă a vorbă omenească. Crăpînd uşa, doamna Sára zări la masă pe Csunyi Laci, jucînd ferbl de unul singur: împărţea cărţile, le „fila", se certa cu tovarăşii de joc imaginari de parcă-i bănuia că trişează. „Besser!", „Rebesser!", „Blind!", „Nix Blind!", „Sînt stăpîn pe situaţie!", „Ce retour, mă?" Avea un noroc fantastic, cîştiga, cîştiga mereu, doar că nu avea de la cine să cîştige.

Şi cu ăsta şi-ar pierde vremea degeaba!

În sfîrşit, dădu de un om treaz. De la etaj cobora Mántay Móric, purtînd în braţe cutiile de tinichea în care îşi ţinea hărţile, deoarece pe ziua de azi servitorul lui era împăratul Chinei. Inginerul se gîndise să-l lase în plata domnului pînă ce-şi va veni în fire.

— Dragă nene Móric — strigă doamna Sára, frîngîndu-şi mîinile — ai auzit una ca asta? Emma mea a fugit de acasă.

— Am auzit, răspunse prompt inginerul.

— Dar unde s-o fi dus, pentru numele lui dumnezeu? Nu cumva știi ceva?

— Știu.

— Ci spune-mi o dată, omule!

— S-a dus la Debreţin: a intrat în rîndul şcolarilor mendicanţi.

Doamna Sára îl ghionti cu cotul.

— Fugi de acolo, matelegule; ai înnebunit?

Ceilalţi sînt beţi turtă, iar ăsta e nebun.

Doamna Sára ar fi fost în stare să creadă orice, numai adevărul ăsta nu. De aceea i l-a şi spus inginerul. El ştia de cele întîmplate şi nu se mira de loc. Nu găsea nimic deosebit în fuga copilului. Ba o găsea chiar foarte normală. În felul acesta se poate alege ceva din el. Numai de nu l-ar aduce înapoi; dacă nu l-ar prinde în drum.

Dar cei doi fugari îşi făcuseră planul cu multă chibzuinţă. Improvizaseră o hartă, trasînd pe ea drumul pe care îl vor urma. Hotărîseră s-o ia fiecare pe alt drum ca să-i deruteze pe urmăritori, călătorind numai noaptea, ziua urmînd să stea ascunşi prin clăile de fîn sau prin colibele de stuf ce le-ntîlneau în cale. Îşi luaseră cîte-o pînişoară cu care trebuiau să se gospodărească în aşa fel, ca să le ajungă pînă la Hortobágy. De altfel era tocmai vremea cînd prin păduri se coceau alunele şi coarnele. Bună hrană! Nici ciuperca amară nu e de dispreţuit; dacă ai niţică sare şi foc... îndrumări vor cere numai de la ciobanii care se trag tocmai departe cu turmele lor. Dacă ar fi trebuit să intre totuşi în vreun sat, îşi făcuseră socoteala să tragă la o casă de la margine. Janosi îi dăduse lui Emma şi cei trei sfanţi pe care îi primise; pe unul îl schimbase chiar în bani de aramă, la grec. „Tu nu ştii încă să ceri; o să trebuiască să-ţi plăteşti gazdele; eu am învăţat cum să mulţumesc".

Cînd, la Tanusvár, oamenii începură să se dezmeticească, cei doi fugari erau hăt departe.

Se înţeleseseră să se întîlnească la hanul din Hortobágy, unde primul sosit avea să-l aştepte pe celălalt, ca de-acolo să-şi continue drumul împreună pînă la Debreţin.

Minunata noapte înstelată ajuta pe fugar. Cînd ajungea în apropierea vreunui sat, ocolea pe după grădini, nu trecea prin inima lui. De altfel, în comitatul Tuhutum satele erau rare. În acest comitat nu erau decît tîrguri risipite la depărtări de cîte o jumătate de zi unul de altul. Aproape de revărsatul zorilor, Emmánuel se opri la marginea unei porumbişti. Porumbul era cules pe jumătate şi adunat în grămezi. Ce bine se putea dormi în mormanul de pănuşi; era cald în ele, ca într-un pat cu puf, şi ce bine mirosea!

Se trezi doar la gălăgia oamenilor care veneau dintr-un sat îndepărtat la dezghiocat ciucalăi. Erau numai fete, neveste şi copii. Se aşezară la taclale cu şcolarul călător, apoi băgînd de seamă că are o boccea cam săracuţă, îl învăţară să coacă porumb. Aceasta fu, de-altfel, gustarea lui Manó în ziua aceea. Ceva mai bun nici că se putea! Cît fusese domnişoară, nu auzise de aşa ceva.

Ţărancele i-au arătat apoi pe unde s-o ia dacă vrea să ajungă mai repede la sălcetul ce se vedea în zare; s-o ţie mereu de-a lungul pîrăului. Pe la amiază, băiatul părăsi imaşele arse de soare ale comitatului Tuhutum şi ajunse în dreptul unei ape. Podarul îl trecu cu podul plutitor peste rîu, cerîndu-i în schimb să-i cînte un psalm. Emmánuel se execută şi podarul avu încredinţarea că micul drumeţ e şcolar şi nu un *„armer Reisender"*.

Pe celălalt mal al rîului întortocheat începea o altă lume. Cît vedeai cu ochii erau numai pepenării pline, în acest sfîrşit de toamnă, cu rod întîrziat: pepeni cu coaja scorţoasă, cantalupi, lubeniţe cu miezul roşu, cu sîmburi tari. Nu-i mai păzea nimeni, fiindcă nu făcea să-i duci la piaţă. Nu mai erau căutaţi. Putea alege dintre ei după pofta inimii, ca la o masă întinsă, pe săturate. Cînd dădu să plece, paznicul se repezi după el, dar nu ca să-i ia vreun zălog, ci pentru a-l îmbia cu o duşcă zdravănă din plosca de vin roşu, ca nu cumva să-l lovească pîntecăraia pe bietul şcolar pribeag.

Mai departe, drumul cotea printre nişte livezi de toată frumuseţea, pe unde abia acum se cosea. Te du-

rea inima cînd vedeai atîtea flori frumoase culcate la pămînt. Ceva mai încolo fînul uscat era strîns în căpiţe. Cum te mai invita la somn patul acesta înmiresmat!

— Îmi daţi voie să dorm un pic aici? întrebă cu multă cuviinţă neexperimentatul drumeţ pe oamenii aşezaţi pe o zeghe întinsă pe jos (un gospodar cu nevastă-sa şi un copilaş).

Nevasta începu să-l necăjească.

— Să vedem. Eşti înainte, sau după masă?

— Păi cam înainte.

— Ce vorbeşti? Şi nu ţi-e ruşine să te culci înainte de masă? Ia fă-te încoace mai bine şi gustă din găluştele astea.

Manó mulţumi frumos şi primi invitaţia. Oamenii îi făcură loc între ei, şi băiatul se aşeză lîngă coşcogeamite strachina în care găluştele uriaşe cu slănină înotau într-o zeamă cu miros îmbietor de ceapă şi pătrunjel. Femeia îi dădu o lingură mare de lemn. Edecul boieresc nu fusese aşa de bine ospătat niciodată în viaţa lui.

Apoi femeia se-apucă să-l descoasă: de unde venea şi unde se ducea? La Debreţin? Şi ce voia să se facă? A, nici el nu ştia? Ei, orice, numai arvocat nu!

Ea l-ar fi lăsat să se culce, dar acum interveni gospodarul:

— Ia mai stai o leacă, sluga badii! Spune-mi, dacă eşti mendicant adevărat, cum numesc şcolarii de la colegiul din Debreţin sarmalele?

Manó ştia.

— „Absurdum“ (fiindcă aşa ceva nu li se dădea niciodată).

— Om eşti, sluga badii! Aşa-i spun toţi mendicanţii. Ei, acum du-te de te odihneşte, că te-aşteaptă un drum lung. Colea spre seară, cînd te-i trezi, soseşte şi oala cu *absurdum*.

Şi sosiseră într-adevăr. Dar Manó era de părere că e prea mult, o să-i facă rău.

— Ei, atunci păstrează-le pentru cină. O să le mănînci cînd te-o răzbi foamea.

Nevasta umplu o ulcică pentru el.

— Pune-i porție dublă, spuse gospodarul. Să aibă și mendicantul o dată Crăciun, sireacul!

Și astfel hălădui mai departe vlăstarul lui Thonuzoba, cu un ciomag de salcie într-o mînă, cu ulcica atîrnînd de un gînj de grozamă în cealaltă și cu o boccelușă de marama tărcată în spate. In curînd își făcu alt plan, mai bun: puse legăturica și ulcica în băț și bățul îl luă pe umăr. Nu este drumeție mai tihnită decît *per pedes apostolorum*.

Satele nu mai erau atît de rare. Și cîmpul avea altă înfățișare: verdele închis al marilor plantații de tutun se desprindea cu linii tăioase de miriștile galbene; pe marginile șoselei erau pomi: platani frumoși cu coroana bogată, nuci uriași. Drumul părea a se pierde într-o pădure mare — un parc mai degrabă, căci pe deasupra arborilor se ridica vîrful înalt al unui castel boieresc. La marginea crîngului se vedea turnul zvelt, acoperit cu tablă sclipitoare, al bisericii din sat.

Pe șosea treceau care lungi, trase de patru boi, încărcate cu otavă sau porumb.

Manó își îndemna picioarele să se zorească, căci trebuia să ajungă neapărat, înainte de-a înnopta, în sat. Noaptea trecută dormise bine în mormanul de pănușe, acum însă nu era recomandabil să se culce sub cerul liber, căci de-ndată ce soarele începu să scapete de după dealuri, se lăsa roua și răcoarea ei se simțea binișor prin aer. Iar pînă în sat mai era încă un drum de vreo două ceasuri ungurești.

Pe aceeași cărare străjuită de șirul de platani pe care înainta tînărul drumeț, mai mergea, tropăind, o făptură cu aspect ciudat. Părea o bătrînă. Boneta trasă pe ochi, marama de lînă din care nu i se vedea decît nasul, gluga cu horboțele îi înfofoleau fața, încît nu puteai distinge aproape nimic, în afară de ochi. Dar și ochii îi erau ascunși după o pereche de ochelari. Restul corpului era acoperit de un fel de manta jerpelită de mătase neagră, spălăcită, cu flori mari, verzi-gălbui. Cînd vîntul îi flutura aripile, de dedesubt răsărea roșul decolorat al căptușelii de mătase și rochia strîmtă cu falduri, de modă veche, cu dungi albastre și roșii, cu volănașe negre. Femeia

ţinea într-o mînă un baston negru cu mîner din os de cerb, iar în cealaltă o traistă enormă ce părea a fi foarte grea, de vreme ce o trecea mereu dintr-o mînă într-alta. Traista era de catifea neagră şi pe o parte era brodată cu fire de aur şi argint, ce arătau acum roşii şi negre. Cînd îşi muta povara dintr-o mînă-ntr-alta, făcea un pas şchiopătat.

O ceată de băieţi puşi să păzească vitele se jucau zgomotos pe imaş. Aveau vreme; miriştile, porumbiştile erau slobode, cireada putea paşte pe unde-i poftea inima. Jucau *„longa"* cu mingea.

Cum dădură cu ochii de făptura stranie, bine cunoscută, se pare, şi mult batjocorită în partea locului, ceata de găligani părăsi jocul şi începu s-o ia peste picior, strigîndu-i fără oprire: Natutár! Natutár! (Cine ştie ce poreclă ţigănească o fi fost!)

Nu le ajungea însă ticăloşilor că o insultau cu vorba. O mai şi încercuiră, aţinîndu-i calea din două părţi şi începură să zvîrle cu mingea în ea, făcînd prinsoare: „Cine o nimereşte?"

Incolţită din toate părţile, mogîldeaţa făcu nişte mişcări ridicole încercînd să se strecoare teafără, apoi începu să fugă ca să scape de urmăritori. Din cînd în cînd, se mai întorcea, cînd pe dreapta cînd pe stînga, ameninţîndu-i cu bîta ridicată. Era o făptură grotescă din cale afară. Horboţelele de pe glugă îi fluturau în toate părţile, iar cele două aripi fîlfîitoare ale mantoului o făceau să semene cu un liliac bălţat.

Pe Emmánuel îl indignă această bătaie de joc. Zece împotriva unuia! Împotriva unei bătrîne ce gîfîia şontîcăind.

O ajunse din urmă. Deodată mingea rătăcită se rostogoli la picioarele lui, Manó o ridică şi îşi văzu liniştit de drum, fără să-i pese de strigătele găliganilor. Un lungan cu faţa roşcată şi bucălată se repezi după el.

— Nu-mi dai mingea?

— Precum vezi.

— Dă-mi mingea numaidecît!

— Nu vă e ruşine să daţi cu ea după o femeie bătrînă care nu v-a făcut nimic?

— Nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala!

Găliganul începu să-şi agite bîta care, la vremea ei, trebuie să fi fost o coadă de lopată. Manó i-o smulse din mînă şi-l culcă la pămînt dintr-un singur pumn. Găliganul se rostogoli în şanţ, continuînd să vorbească de acolo din fundul gropii, dar de data asta cu glas foarte jalnic:

— Nu-mi dai bîta, omule?

Pînă acum Manó nici nu-şi mişcase braţul cu care ţinea pe umăr reteveiul de salcie cu bocceaua în cap.

— Da' ce, asta-i bîtă? întrebă. Apoi, luîndu-şi reteveiul de pe umăr, îşi întinse braţul stîng, ţinînd în pumn un capăt al reteveiului, de care, la celălalt capăt, atîrna bocceaua şi ulcica. Un astfel de exerciţiu cerea forţă musculară, nu glumă: Păi ăsta-i mai degrabă cocean de porumb, nu bîtă, spuse în bătaie de joc. Îşi încordă muşchii (cum învăţase de la Jancsi) şi „bicepsul" i se rotunji ca un purceluş. Cu o lovitură elastică, Manó izbi coada de lopată pe care o ţinea în mîna dreaptă de bicepsul încordat şi, trosnind, bîta găliganului se rupse în două (aşa fac flăcăii din comitatul Tuhutum).

Hei, ce a mai luat-o la picior ceata de derbedei!

— Poftim mingea! strigă Manó după ei, şi, apucîndu-şi reteveiul de salcie o pocni aşa de bine, că nu se opri pînă în mijlocul porumbiştii. Au avut ce umbla după ea băieţii, pînă seara.

Bătrîna se întoarse să privească scena. Aşteptă pînă cînd Manó ajunse la ea.

— Bună seara, doamnă!

Femeia însă nu-i răspunse, ci o porni iar lipa-lipa, trecîndu-şi traista în cealaltă mînă. Nici măcar nu-i mulţumi băiatului pentru serviciul pe care i-l făcuse. Îl privea mai degrabă cu ochi înfricaţi.

Manó însă se ţinea mereu alături de ea, bucuros că şi-a găsit un tovarăş de drum. Deodată îi spuse:

— Nu-i prea grea traista aceea? Daţi-mi-o mie, că v-o duc eu bucuros.

Femeia îi răspunse cu vorba repezită, bombănind:

— Cum să nu! S-o ştergi cu ea!

Manó se amărî din cale afară.

— Vai de mine, mă credeţi hoţ ?

Cînd femeia văzu apoi că băiatului îi dau chiar lacrimi în ochi, îşi schimbă părerea :

— Ei, ei, nu plînge, doar nu ţi-am făcut nimic. Nici tu nu eşti vîrcolac, nici eu nu sînt vrăjitoare, deşi părem amîndoi. Bine, ia-o, dacă vrei. Pînă la castanii de colo. Acolo drumurile ni se despart.

— Dar dacă nu se despart nici acolo ?

— Păi se despart, că n-au încotro. Unul duce în sat, celălalt la castel ; şi tu o să apuci fie spre sat, fie spre castel, pe cînd eu nici spre unul nici spre celălalt, ci o să tai de-a dreptul prin tufiş, prin mărăciniş, printre smîrcuri, unde mi-e casa şi unde nu duce nici un drum.

Manó ascultă în adîncă tăcere această destăinuire.

— Ei, unde vrei să te duci ? întrebă femeia. La castel ? Acolo şcolarii vagabonzi sînt bineveniţi. Li se dă să bea vinul în care s-a scăldat contesa dimineaţa, punînd şi puţin purgativ în el. Oricum însă, sînt hrăniţi bine, şi li se dau şi merinde de drum.

— Mulţumesc, nu mă prăpădesc după castele.

— Deşi ăsta e un castel vestit, renumit ; e castelul contelui Ponthaligethy.

— Păi atunci cu atît... (din fericire Manó se opri în mijlocul frazei ; era cît pe ce să se trădeze spunînd că n-o să intre în casa duşmanului familiei lui, pentru pomană).

— Şi află că nu e teolog, suplicant sau peregrin calvin care să nu se oprească acolo. Li se mai joacă şi cîte o festă, dar au parte şi de daruri. Dacă nu-ţi convine, n-ai decît să te duci în sat ; poţi dormi şi acolo, la părintele.

Pe Manó nu-l încînta însă nici această perspectivă.

— Da' n-aş putea dormi o noapte la dumneavoastră ?

— La mine n-ai să găseşti de-ale gurii.

— Am adus eu de cină ; mi-au dat nişte ţărani cumsecade atîta, că pot s-o împart cu dumneavoastră.

Bătrîna se opri, se uită drept în ochii băiatului şi murmură doar aşa, în sine, într-o limbă necunoscută, de parc-ar fi asmuţit nişte cîini : *„Qu'est-ce que cela?"*

— Vai, dragul meu, casa mea e într-un loc infect şi-i murdară, umedă, mucegăită. Nici paturi nu am — decît două: într-unul dorm eu, în celălalt puiul meu, un plod urît, ţîfnos, plîngăreţ şi nesuferit.

— Pot să dorm şi în pod. Dacă dumneata nu-mi dai adăpost, am să dorm în cîmp, în vreo căpiţă de fîn.

— Măi, da' tare ţi-e frică să dai ochii cu oamenii!

— Nu mi-e frică, dar pîn-acum n-am reuşit să învăţ cuvîntul „vă rog".

— Hm! Fudul cerşetor! Şi crezi că pe mine nu trebuie să mă rogi frumos dacă vrei să-ţi dau ceva? Crezi că eu sînt ţigancă? Bădăranule!

— Păi iaca aşa sînt eu, cum mă vezi. Dacă nu pot să am un lucru decît cerîndu-l, ştiu că nu-l voi avea niciodată. Aşa că dacă dumneavoastră nu mi-aţi da adăpost decît după ce v-aş ruga frumos, atunci, cu tot respectul pentru casa dumneavoastră, poftim traista, duceţi-o singură, oi găsi şi eu în pădurea asta mare o scorbură de copac; am să dorm acolo.

Şi, ca dovadă că nu glumeşte, puse jos traista de catifea şi sărind peste şanţul drumului intră cu paşi hotărîţi în crîngul ce împrejmuia castelul din Ponthaliget.

Bătrîna se opri, se uită o vreme după el, apoi deodată strigă, chemîndu-l înapoi:

— Hei, băiete! Vino îndărăt!

— Ei?

— N-ai să-i ceri şi n-ai să-i mulţumeşti nimănui de nimic. Te iau la mine.

Manó se întoarse.

— Dar n-o să-ţi fie frică de mine? întrebă femeia.

— Nu i-am greşit nimănui nimic, de ce mi-ar fi frică?

— Păi de înfăţişarea mea ciudată. Ce crezi, ce neam de om oi fi eu?

— Cred că sînteţi o nobilă de altădată; aţi trăit într-o boierie strălucită pe care o purtaţi şi acum cînd nu mai are strălucire.

— Mă, da' ştii că eşti deştept? Cum te cheamă?

— Nici eu nu v-am întrebat cum vă numiţi.
— Ei, atunci sîntem chit. Ţine traista!
— Bucuros.
— Iar eu, ca să-ţi uşurez povara, o să-ţi duc bagajul. Dă-l încoace. Ştii, drept zălog.
Manó rîse şi îi dădu bocceluţa.
— Ce ai în ea?
— Ei, nişte albituri. Nu le desface.
Femeia zări doar colţul unei cămăşi, un guleraş brodat, şi se dumiri numaidecît: ştia cine e musafirul şi de unde vine.
— Ei, să intrăm în tufiş.
Cărarea ce ducea prin pădure pînă la Styx era doar o pîrtie din acelea pe care şi le taie culegătorii de fructe pădureţe, care cunosc toate colţurile şi ştiu unde se fac căpşunele, coarnele, baraboii primăvara, mînătărcile şi ciupercile domneşti după ploaie, roşcovele toamna, ştiu pe de rost şi dumbrăvile şi pajiştile şi găsesc totdeauna ce caută. Cînd se întîlnesc cu vreo sălbăticiune, se uită lung unii la alţii, apoi fiecare îşi vede de drum.
Era seara tîrziu cînd sosiră la pîrîiaşul ce se scurgea din mlaştina coclită şi se prelingea printre muşuroaie. Luna nu răsărise încă. O negură deasă, cu miros greu, se aşternuse peste lac, sporită şi de un nor bîzîitor de ţînţari şi muşiţe. Doar lumina roşietică a unui opaiţ se vedea clipind prin ceaţă, în mijlocul unui cerc alburiu.
— Ei, am ajuns, puiule, spuse bătrîna. Dacă eşti şcolar, ai auzit de bună seamă despre Styx.
— Am auzit.
— Ei, ăsta e. Ţine-ţi firea, să nu cazi cumva în el, cînd îi trece puntea.
Femeia o apucă înainte, şi, cînd ajunse la capătul bîrnei, scoase un strigăt curios, ce semăna cu ţipătul unei păsări: „Lizandra!“
O clipă, lumina opaiţului fu acoperită de o umbră uşoară şi nu peste mult se auzi un scîrţîit ca al unei cumpene de fîntînă: era podişca ce scîncea, coborînd cu ajutorul unui odgon pentru a întregi puntea. Legătura între insulă şi uscat era restabilită.

— Vino după mine! îi spuse bătrîna băiatului.

În cerdac însă îl opri.

— Aşteaptă aici pînă cînd te voi chema. Dar să nu plîngi iar; n-o fac pentru că aş vrea să-ţi ascund ce am în traistă, ci vreau să văd mai întîi dacă fiica mea nu e cumva în negligé! (Degeaba, cine a fost odată boier, nu se dezvaţă de boierie!)

Dar primirea musafirului trebuia să fie precedată şi de altceva. La flacăra opaiţului, stăpîna casei aprinse cîteva foi de nuc şi de lemnul Maicii Domnului, afumă odaia, ca să nu se simtă aşa de tare mirosul de mucegai. Apoi îşi puse în ordine îmbrăcămintea şi o dichisi puţin şi pe fată. Cînd totul fu gata, cineva deschise uşa şi un glas limpede îi spuse băiatului care aştepta afară:

— Poţi să intri.

Manó intră pe uşa scundă plecîndu-şi capul ca să nu se lovească de pragul de sus. Pofti, cuviincios, bună seara. Nu prea vedea. În odaie, doar un opaiţ cu seu împrăştia puţină lumină. Dar nu opaiţul era acela care-l împiedica să vadă, ci cu totul altceva.

Stăpîna glasului era pricina pentru care băiatul nu vedea nimic în afară de doi ochi mari aţintiţi asupra lui.

Ce ochi de basm! Două sfere mari, de un albastru adînc, pline de raze de lună şi umbrite de nişte gene de mătase, neobişnuit de lungi. Privirea lor era ca o lovitură de pumnal. Aceşti doi ochi erau toată făptura, restul nu era decît o colecţie de accesorii, atîrnînd de ei. Dacă ochii aceştia ar porni o dată singuri la drum, lumea ar ghici fără greş ai cui sînt. Cum ştiu să întrebe, să vorbească, să implore, să înspăimînte, să citească orice taină! Ochii aceştia au mai multă ştiinţă decît Aristotel, deşi marele învăţat ştia să vorbească pînă şi pe limba balaurilor.

— Ei, hai o dată! (Gura îi şoptise oare această chemare, sau tot ochii?)

Intrînd în odaie, Manó îşi aruncă privirile de jur împrejur. Pretutindeni rămăşiţe scăpătate de lux boieresc. Jilăveala supsese culoarea covoarelor şi carpetelor, dar broderiile se mai vedeau. În colţ era un pat

cu baldachin şi cu perdele ciuruite de molii ; oglinda orbise de tot, blana de urs, aşternută pe jos, în faţa patului, era năpîrlită, şi, pe pereţi, locurile de unde tencuiala căzuse erau acoperite cu vechi ilustraţii prinse, cu chiu cu vai, în chenare de mesteacăn ; scaunele, masa, scrinul, toate erau putrezite, mîncate de carii. Adevărată imagine a unei redute asediate, pe care garnizoana o apără cu încăpăţînare împotriva unei legiuni întregi de duşmani.

Stăpîna casei se potrivea în totul cu această cetate asediată. Acum că s-a descotoşmănit, o putem vedea mai bine. Făptura ei mică dar zveltă era acoperită de un costum de modă veche, decolorat, lăsînd totuşi să se vadă că fusese confecţionat dintr-o stofă scumpă. Faţa ei păstra încă urmele unei frumuseţi seducătoare, chiar dacă era brăzdată în toate sensurile de dungi ; fruntea-i boltită trăda ambiţie, colţurile gurii ironie linguşitoare ; linia nasului ar fi fost frumoasă, dacă n-ar fi stricat-o prizînd atîta tabac. Despre ochi era greu să ştii cum sînt, căci doamna purta nişte ochelari mari, rotunzi, şi cînd îşi învîrtea capul, doar sticlele sclipeau.

— Ei, acum avem şi un băiat ! îi spuse glumind, fetei. Mereu îmi spuneai că ţi-ar place să vezi o dată şi un băiat. Iaca, am adus unul.

Spuse aceasta de parcă i-ar fi adus o veveriţă sau o coţofană.

Fata cu ochii mari se apropie pe nesimţite de băiat şi îl ciupi zdravăn de braţ, apoi sări la o parte, rîzînd strengăreşte.

— Păi nu e băiat, e fată.

Manó rămase cu gura căscată. De unde ştia fata că el e domnişoara Emma ?

Cea cu ochii mari rîdea mărunt, în pumni :

— Are guler brodat la gît !

Ei, asta era adevărat.

Manó îşi vîrî ruşinat gulerul sub haină.

— Ce-s eu de vină că le-a cusut aşa ?

— Şi celelalte cămăşi sînt tot cu gulerul brodat ? întrebă amfitrioana, şi punînd mîna pe bocceaua lui Manó, o desfăcu. Mama şi fiica se aplecară curioase

asupra ei, examinînd cu mirare cămăşile scoase la iveală.

— Tii, ce-or zice şcolarii cînd ţi-or vedea cămăşile ? O să te poreclească „domnişoară".

— De nenorocirea asta scap eu uşor. Iau un foarfece şi retez toate horboţelele.

— Ba să nu faci una ca asta ! O să-ţi ajute Liza. Ea tot n-o să se poată culca la noapte, pentru că patul din verandă trebuie să-l dea musafirului. O să-ţi coase la noapte nişte gulere ca lumea la toate cămăşile. Şi manşete. Din poalele cămăşii. Tot au fost croite prea lungi.

(Păi da, din moment ce fuseseră destinate unei domnişoare !)

Fata cu ochii mari dădu să se apuce numaidecît de treabă. Prinse un cap de aţă şi începu să-l răsucească.

— Lasă. După cină, o opri maică-sa.

— Ce ? Azi o să şi cinăm ? strigă cu bucurie fata.

Se pare că în casa aceasta cina era sinonimă cu un praznic împărătesc.

— Avem din ce ! spuse cu mîndrie mama, desfăcînd baierele traistei şi înşirînd pe masă diversele prăzi culese de ici, de colo. Fata îi ţinea, cu un zîmbet de curiozitate pe faţă, opaiţul.

Ieşiră la iveală cîteva felii bune de caş minunat, de slănină, de şuncă, două-trei pulpe de gîscă (toate înfăşurate cu grijă în hîrtie), mere, pere, cîteva cepe roşii, ouă, nişte tobă, brînzoaice, chitonag turnat în formă de inimă, migdale, bucăţi de tort, fasole verde, ciocălăi de porumb în lapte (tot atîtea rămăşiţe de la mesele boiereşti).

Lizandra se bucură mai ales de porumb.

— Din astea o să iasă o cină strălucită !

Un singur lucru lipsea : pîinea.

Manó le spuse cu sfială că în bocceaua lui ar fi o pîinişoară, încă neîncepută. Oferta lui fu primită cu bucurie. Manó îşi luă şi mai mult curaj şi le destăinui, mai mult în şoapte, că în ulcica zmălţuită se găsesc nişte sarmale.

Lizandra bătu din palme de bucurie. Nu mîncase sarmale în viața ei, le cunoștea doar din auzite.

În ulcică erau într-adevăr două sarmale. Manó oferi una mamei, pe cealaltă fetei.

— Nu, puiule, refuză mama. Dac-aș mînca sarmale, toată noaptea n-aș închide ochii. Împărțiți-le între voi.

— Ah, va fi un adevărat picnic, rîse Lizandra.

— Da, da, un adevărat picnic, spuse maică-sa. (Îi povestise, pesemne, cîndva, despre asemenea lucruri.)

— Dar tu ce-o să mănînci ? o întrebă Lizandra pe maică-sa.

— Mie o să-mi faci puțină supă cu rîntaș.

— O supă de zdrențe, nu-i așa ? Cu ou bătut, cum îți place ție.

— Da. Am adus și cîteva ouă. Făină și untură mai avem.

— Foarte bine. Numai cu apa pe care a adus-o Böske azi dimineață stăm prost. A intrat în ea un șoarece și s-a înecat în urcior. Așa că n-avem ce bea.

— Aduc eu numaidecît, se oferi, prompt, Manó. Unde-i urciorul ?

— Singur n-o să găsești apa, spuse mama.

— Cum să nu, doar am trecut peste două pîrîiașe cînd am venit încoace.

— Apa din pîrîiașele acelea e amară ca pelinul. Unul din ele e plin de pucioasă. Adevăratul izvor se ascunde într-un tufiș des, în văgăuna unei stînci, de unde intră iar în pămînt. Numai Liza te-ar putea conduce pînă acolo.

— Dar ea știe drumul ?

— Firește că știe, dragul meu. Nu sîntem izolați tot timpul. Primăvara, cît ține perioada de interdicție a vînatului, are și ea voie să hoinărească prin pădure. Vînătorii nu se abat încă pe-aici.

Era o cimilitură greu de dezlegat pentru Manó. Va să zică perioada de protecție cuprinde și sălbăticiuni ca ființa aceasta cu ochii mari ?

— Ei, dacă nu ți-e frică să umbli noaptea prin pă-

duri, te va duce Liza pînă la izvor. Doar n-o să vă speriaţi dacă sînteţi doi.

— Nu, nici de balaurul cu şapte capete!

Fata fu gata numaidecît de expediţie, bucuroasă peste măsură că poate evada cîteva clipe, după o captivitate atît de îndelungată, veselă că va putea trage o fugă prin pădure. Alergă după urcior.

Manó vîrî ciomagul lui de salcie în toarta urciorului, apoi se repeziră amîndoi la punte, ţinînd fiecare de un capăt al prăjinii, la mijlocul căreia se legăna urciorul verde.

Cucoana aceea bănuitoare, geloasă, nu stătuse la îndoială să-şi încredinţeze fata ferită de ochii lumii unui flăcăiaş străin, pe timp de noapte, într-o pădure întunecată, unui vîntură-ţară pe care abia adineauri îl culesese de pe drumuri.

Tocmai atunci răsărise luna. Discul ei de foc scăpăra printre crengile şi frunzişul frasinilor uriaşi. Cei doi copii înaintau rîzînd prin tufiş: în faţă Manó, în urma lui Liza. Fata îl îndruma: „Ia-o la dreapta! Spre mesteacănul acela alb! Trecem prin livadă! Hai mai repede! Vai, opreşte-te! Mi s-a prins ceva de rochie!“ Manó trebui, firește, s-o elibereze din reţeaua primejdioasă a tufelor de mure. Fata nu cunoştea frica, dimpotrivă, ea încerca să-l sperie pe băiat (numai că băiatul nu se prea speria), hăulind din cînd în cînd: „I-auzi cum urlă duhul pădurii!“

— Şi eu sînt duh.

— Ia te uită ce ochi de foc are muma pădurii; ia seama să nu-ţi sară de gît!

Dar Manó nu se temea de ochii aceia de foc. Erau licurici. Prinse unul şi-l aruncă în părul vîlvoi al Lizei, de unde licuriciul nu mai putea scăpa. Cu steaua verde şi sclipitoare în cap, fata părea o adevărată zînă a nopţii.

Izvorul îşi trădă prezenţa prin murmurul lui.

O căprioară sări sprintenă de lîngă apă şi rupînd-o la fugă se înfundă în pădure.

Ropotul neaşteptat o sperie totuşi pe Lizandra, ba o sperie atît de cumplit încît, fără să vrea, se refugie

în brațele însoțitorului ei, îndurînd cu dragă inimă îmbrățișarea-i protectoare.

Cînd își dădură seama că sălbăticiunea care se mistuise în desiș nu fusese urs, ci o biată căprioară, izbucniră în rîs.

— Ehei, zău că puneam mîna pe ea dacă știam că-i aici, se grozăvi băiatul.

— Nu ți-ar fi milă să prinzi o biată ciută ?

— Mie nu ! (Nu-i era milă nici de ea că o ținea strîns în brațe.)

— Fugi ! Ești un om rău ! zise fata împingîndu-l la o parte.

— Dar pe urmă i-aș da drumul.

— Ei, atunci ești bun ! (Și în semn de împăcare îi întinse mîna din nou.)

Izvorul țîșnea din fundul văgăunii, făcînd un mic bazin, în care trebuia să cobori călcînd pe niște bolovani acoperiți de mușchi. Manó se pregăti să coboare.

— Ei, asta-i bună ! Nu cumva vrei să intri cu cizmele tale pline de noroi în apa izvorului ? îl mustră fata, smulgîndu-i urciorul din mînă. O să cobor eu.

Își scoase repede pantofii din picioare, îi întinse lui Manó și porni cu urciorul spre micul bazin. Cum luminau picioarele acelea de fildeș prin întunericul pădurilor și stîncilor !

Cînd ajunse jos, Lizandra umplu urciorul, apoi întrebă pe Manó :

— Da' ție nu ți-e sete ?

— Ba foarte tare. N-am băut toată ziua.

— Asta-i o apă minunată. Vrei ?

— Mulțumesc. Dă-mi urciorul !

— Ce ? Crezi că ești între țărani, să bei, la grămadă, din urcior ?

— Păi cum să beau, dacă nu mă lași să cobor la izvor ?

— Uite-așa, spuse fata, și făcîndu-și palmele căuș, le umplu cu apă cristalină și le întinse băiatului.

Oare regele Baltazar a avut cupă mai scumpă decît aceasta ?

Apoi încă o dată şi încă o dată ! Căci de trei ori soarbe ungurul.

— Ei acum avem şi apă. Avem de toate. Să ne grăbim să pregătim cina.

La întoarcere puteau să alerge în voie — luna se ridicase deasupra creştetului copacilor.

— Da' repede v-aţi mai întors ! îi lăudă mama cînd sosiră.

In timpul cît lipsiseră, ea dăduse în cărţi. Era singura distracţie a femeilor scăpătate, gonite din cercul lumii sclipitoare. Işi puneau în minte un gînd : „Oare mai poate trecutul să învie în viitor ?" şi dădeau în cărţi să vadă dacă gîndul li se va împlini.

In drum, băiatul ridicase o creangă mare uscată şi o aduse cu dînsul, iar acasă i-o întinse fetei.

— Uite, am adus şi lemne pentru foc !

Aoleo, cum au mai fulgerat ochii plini de azur şi de raze de lună, cum s-a semeţit deodată întreaga făptură de codană prizărită !

— Cară-te de aici cu el cu tot ! Noi n-avem nevoie de nimic din ce-i „al lor" !

Manó o privi uluit. „Mă, da fuduli i-a mai făcut dumnezeu !"...

— Să-l duci numaidecît îndărăt de unde l-ai adus !

Şi Manó n-avu încotro ; se întoarse frumuşel, trecu din nou podeţul şi aruncă creanga uscată pe malul celălalt.

In timpul ăsta, fata aţîţă focul. Sălciile din preajma cocioabei dădeau lemne destule pentru tot anul ; dacă se întîmpla să nu le ajungă, mai cumpărau din sat, dar din parcul contelui Ponthaligethy nici un fir de lăcrimioară n-ar fi luat.

— Ei, puiule — spuse mama în timp ce fata gătea cîntînd în bucătărie — nu vrei să-ţi arăt viitorul în cărţi ? Că asta-i ştiinţa mea. Eu sînt ghicitoare de meserie.

— Bine, tanti.

Ghicitoarea îşi înşiră cărţile, terciuite şi aproape rotunde de atîta întrebuinţare. Le privi cu ifos, cruciş şi curmeziş, priză de două ori din tabac şi începu să desfăşoare tainele viitorului născocit de capul ei.

— Hei, puiule, n-ai fost tu totdeauna ceea ce eşti acum. Cîndva, şi nu e mult de atunci, erai pieptănat cu piepten de aur şi cînd te aşeza în pat, dădaca îţi săruta picioarele. Acum însă multe mizerii şi prigoane te aşteaptă. Dar ai să răzbeşti prin toate. Apoi o să ajungi om vestit, cu renume. Şi sărac ai să fii, dar sărăcia vei îndrăgi-o. Fata cu care te vei însura va fi o fată săracă. Vei moşteni o moşie mare şi îmbelşugată, dar nici un folos nu vei trage din ea. De irosit n-ai s-o iroseşti, dar nici n-ai să te bucuri de ea. Tatăl tău te va blestema, maică-ta te va dezmoşteni, dar neamul te va binecuvînta. Şi la urmă ai să mori tînăr pe cîmpul de luptă.

Băiatul rămase uimit de profeţia aceasta citită în cărţi. Cum poate cineva s-o culeagă din nişte terfeloage aşezate una lîngă alta?

Auzise el acasă, de la ţaţa Dorkó, că o ţigancă ar mai fi prorocit aşa ceva despre el, pe vremea cînd maică-sa era încă fată. (Se putea ca ţaţa Dorkó să ţie în guşă o taină ca asta?) Dar pe ce căi a putut pătrunde tainica prevestire în acest ostrov pustiu? Şi, mai ales, cum putea să-l recunoască o fiinţă pe care niciodată n-a întîlnit-o, cînd nu l-au recunoscut nici oamenii care i-au văzut de atîtea ori făptura lui de ieri? Chiar slugile care o serveau zilnic pe domnişoara Emma şi spuneau mereu: „vai ce mîndreţe de păr are duduia... vai ce bine-i vine rochia asta!...“ cu o zi înainte, cînd trecuse printre ele, tuns chilug, cu surtucul de stofă albastră, îşi strigaseră doar atît: „Ia uitaţi-vă la pocitania de Jancsi! Cît e de adus de spate!“ Atunci de unde poate şti femeia asta străină ce era în sufletul lui? Doar acum îl vedea întîia oară!

Era tulburat din cale afară. Nu avea nici o poftă de mîncare. Cînd Liza aduse castronul (era de porţelan vechi, dar încercuit cu sîrmă) cu minunata supă de zdrenţe aburind îmbietor şi mama îi umplu farfuria, nici nu voi să se atingă de ea.

— Ei, de ce nu mănînci? Nu cumva eşti deprins cu lucruri mai bune? stărui femeia.

— Am să vă spun adevărul. Dumneavoastră mi-aţi

făcut o profeţie ce nu-mi iese din cap. Nu de viitor e vorba — puţin îmi pasă deocamdată de viitor — dar cum aţi putut afla din cărţi o mulţime de lucruri pe care nimeni nu are de unde să le ştie ?

— Nu-i aşa ? Ei, uite, asta e ştiinţa mea...

— Cred că dumneavoastră aveţi multă ştiinţă. Cu atît mai puţină am eu. Dar eu vreau să învăţ. Spune-mi, tanti dragă, de unde ai aflat tot ce ai spus adineauri despre mine ?

— Din cărţi.

— Păi vezi, asta n-o pot suferi. Să mă lege cineva de gard, să mă amăgească. Nu-mi place să stau la masă cu oameni care văd că-şi bat joc de neştiinţa mea. Prefer să mănînc răbdări prăjite. Spune-mi, te rog, dar pe sufletul dumitale, de unde ai aflat ?

— Să-ţi spun într-adevăr ? Dar ai să te linişteşti dacă ţi-oi spune ? Ei bine, stai colea lîngă mine, „Emmanuel Tanussy".

Manó sări în picioare ca ars.

— Stai, nu fugi ! Ai să vezi ce simplă e toată vrăjitoria asta. Volănaşele acestea mi-au dat cheia întregii tale taine. Pe astea noi le-am brodat, eu şi cu fie-mea, pentru fata doamnei Tanussy, căreia toată lumea îi zicea „domnişoara Emma." În clipa în care am zărit un colţişor de horboţică, ştiam că tu eşti duduia Emma despre care circulă atîtea zvonuri, încît puteam să culeg şi eu un crîmpei, două.

Manó se aşeză cu inima uşurată la masă ; pofta de mîncare îi reveni într-o clipă şi se apucă de supa cu rîntaş.

Rîseră cu poftă tustrei.

Era un lucru de care trebuia să rîzi într-adevăr.

— Vezi mamă — spuse Lizandra — eu am ghicit numaidecît că nu e băiat, ci fată.

— Am fost ! rîse Manó sorbindu-şi cu poftă supa cu rîntaş. Pînă mai ieri eram încă domnişoara Emma, dar azi sînt Manó. Doar ţi-am spus cînd mergeam la apă şi mă speriai cu duhul pădurii că nu mă tem de el, de vreme ce mă chemă Manó [1].

[1] Manó = duh, gnom, spiriduş (n. r.).

— Dar cum te-ai făcut băiat?

Tare ar fi vrut să afle amănuntul acesta Lizandra.

Manó se prăpădea de rîs. Nu mai putea sufla în supă şi îşi arse gura.

— Păi foarte uşor. Am pus mîna pe nişte foarfece şi mi-am tăiat părul lung.

La această descoperire, Lizandra rămase cu gura căscată şi începu a-şi cumpăni în palmă cosiţa galbenă, făcînd în sinea ei cine ştie ce socoteli.

Maică-sa îi ghici gîndul.

— Vai, măgăruşu mamii, să nu cumva să-ţi tai părul că tu tot nu te faci băiat.

Fata oftă cu amar.

— Şi, doamne, cît mi-ar plăcea!

— De ce, mica mamii?

— Fiindcă aş putea să mă duc şi eu departe, departe...

— Ei, acum du-te şi te culcă, îi spuse Lizandra băiatului, cînd isprăviră cu cina. Colo în cerdac e patul meu. Acolo ai să te culci. Dar vezi să nu laşi pologul deschis, că vin liliecii şi te fură. Dacă te pomeneşti cu vreun şarpe la picioare, nu te speria de el; nu face rău nimănui.

— Cum? Aveţi şi şerpi pe aici?

— Ehei, şi cîţi încă! Ne prind bine. Fără ei, şoarecii ne-ar mînca de vii.

— De ce nu ţineţi mai degrabă o pisică?

— Păi ţinem.

— Dar unde e?

— Orbeţule! Uită-te la mine! Nu vezi? Eu sînt pisica, pisica sălbatică. Ia te uită ce gheare ascuţite am! Ia seama să nu te zgîrii cu ele.

— Şi adică de ce m-ai zgîria?

— Dacă ai vrea să-mi faci vreun rău.

— Eu? să-ţi fac rău, ţie?

— Păi da, de pildă dacă ai vrea să mă săruţi.

Manó roşi pînă-n sfîrcul urechilor.

— Ferit-a sfîntul!

— Eu te-am prevenit. Pe urmă să nu te puie pă-

catele să nu te zgîiești pe fereastră. De altfel tot n-ai vedea nimic. Eu n-o să mă culc la noapte ; o să stau să-ți cos gulere la cămăși. Iar mama, după ce o adorm eu, doarme așa de adînc, că nici tunetele n-ar fi în stare s-o trezească.

Manó sărută frumos mîna gazdei, poftindu-i noapte bună și ei și Lizei, apoi ieși în cerdac unde găsi patul cu polog în care dormea de obicei Lizandra.

Așternutul era din mușchi de pădure presărat cu foi de nuc, cu cimbrișor, cu pelin alb care alungă insectele și era acoperit cu un cearșaf peticit, dar sclipitor de alb și de curat. La căpătîi era o perinuță, făcută din bucăți de iască, ca pielea de căprioară, poate chiar mai fină.

Manó se dezbrăcă și se culcă în patul parfumat. Pe vremea cînd era încă fată avea obiceiul să-și lege capul peste noapte cu o basma. Acum, că era tuns, umiditatea nopții îl făcu să simtă și mai mult această nevoie. (O să se dezvețe el la colegiu.) Cele două zile de drum pe jos îl obosiseră destul, dar tocmai din această pricină nu putu să adoarmă numaidecît. Pe dinaintea ochilor i se prefirau o sumedenie de privelişti, fel de fel de oameni pe care i-a întîlnit de cînd a fugit din castelul părintesc. Nu-i părea rău de ce a făcut. Privea peisajul ce se întindea în fața lui și nu simțea nici urmă de mîhnire în inimă. Se gîndea doar că acolo nimeni nu l-ar putea găsi. Alaltăieri seara, pe vremea asta, cum îl mai zoreau să se culce în patul încălzit, cum îl speriau cu stafiile, cu duhurile rele, cu vrăjitoarele, ca să nu se uite pe geam ; i-au pus tăciune încins în apa de băut ca să-l ferească de deochi, au tras perdelele ca nu cumva luna să-i bată în ochi, pentru că asta dă copiilor alte-alea, iar acum, din cercul alburiu-verzui, fermecătorul astru îi lucea drept în față, scăldînd într-o lumină de vrajă toate împrejurimile acelea atît de stranii. Broaștele brăzdau cruciș și curmeziș apa năpădită de linte de baltă și pe oglinda de argint verde a lacului liniștit și somnoros zig-zagurile lor tăiau felii-felii din văpaia lunii. Umbra frasinilor uriași se desprindea viguroasă din întinderea lucie de ape. Stîrnite de cîte

un broscoi dolofan ce sărea de pe țărm în apă, cercurile luminoase se întindeau tot mai largi, pînă se frîngeau în tufele de pe malul din față. Pîlcuri de lilieci zburau încoace și-ncolo, fără noimă, o pasăre mare de noapte, urmărită de alta, mai mică, aluneca fără zgomot prin fața lunii. Și noaptea adormită își are glasul ei, ca și respirația omului prin somn. La semnul dat de un dirijor invizibil, legiunile de broaște și miliardele de țînțari își uneau glasurile într-o armonie universală, ca o muzică ce adia dintr-o lume de vis.

Și iată că din casă se auzi ceva. Parc-ar fi fost un cîntec, și parcă nu, căci nu avea nici vers, nici melodie ; era o îngînare, un lălăit singuratic, cît se poate de potrivit cu corul din lumea de vis. Manó nu se putu abține să nu arunce o privire pe fereastră. Printre perdelele lăsate se căsca o deschizătură prin care se putea vedea dincolo.

Și băiatul zări într-adevăr ceva ; dar ceva ce nu putea înțelege. Lizandra ședea pe dunga patului în care se afla întinsă maică-sa și murmura ceva, așa cum mamele cîntă, gungurind, copiilor ce adorm greu. Și în timp ce ea își îngîna cîntecul, mîinile-i mîngîiau obrajii mamei care zăcea pe spate. Ușor, ușor, cu vîrfurile degetelor, începînd de la frunte și pînă la bărbie, repetînd mișcarea pînă cînd, în sfîrșit, bătrîna ațipi. Ce să fie asta ? Magie ?

La vederea acestei scene, băiatul se înfioră de se încreți pielea pe el, nu alta. Se vîrî repede în pat, își trase țolul pe cap și adormi.

Iar Lizandra, după ce o adormi pe maică-sa (trebuia să facă acest lucru destul de des), se așeză lîngă opaiț și se apucă să transforme cămășile micului drumeț. Avea mînă ușoară. Cînd luna ajunse în creștetul cerului, totul era gata.

Nemaiavînd ce face, și nefiindu-i nici somn, se așeză la fereastră și se uită afară, să admire această noapte fermecată. Luna, vechiul și bunul ei prieten, astrul cu față de om, era din nou acolo. Singura ființă care-i ținea tovărășie de ani și ani de zile, cu care stătea

de vorbă nopţi întregi, căreia îi cînta din cînd în cînd cum îi cîntă păsările pădurii soarelui.

Iar razele lunii îi purtară privirea spre faţa celui ce dormea. Prin pologul subţire, ele luminau din plin, cu văpaia lor, faţa băiatului. O desăvîrşită candoare de fată strălucea pe ea. Cele două mîini se odihneau, împreunate ca pentru rugă, pe piept.

„E mai frumos chiar decît luna!"

Fata se uita la această faţă în aceeaşi stare sufletească nelămurită cu care privea de obicei luna. Simţea aceeaşi atragere tainică şi dureroasă. Băiatul visa şi prin vis şoptea ceva. Două boabe de lacrimi i se strecurară pe sub gene: era acasă, încerca să îmbuneze pe maică-sa. (De ce nu pot să-i zvînt cele două boabe de lacrimi? se gîndi Lizandra.) Dar nu, pentru nimic în lume! Băiatul se zvîrcolea, dădea din mîini şi din picioare, gata-gata să facă zob patul hodorogit, apoi se aruncă bosumflat pe o coastă, cu spatele la lună, chircindu-se ca un bursuc cu părul zbîrlit.

Acum era urît!

Şi fata îşi întoarse privirea de la el, uitîndu-se iarăşi numai la lună. Căci luna nu se strîmbă, nu face mutre, zîmbeşte într-una.

Un zgomot neobişnuit o făcu să tresară. Liniştea pădurii de frasini fu tulburată de nişte paşi grăbiţi, ce se apropiau făcînd să trosnească vreascurile.

Aha!

Lizandra îşi aduse aminte da maimuţoiul care aruncase cu castane sălbatice în ea. Nu-i ştia numele. Îi alese unul din cartea cu ilustraţii: Pavian! De ce nu, dacă ea poate să fie pisică sălbatică!...

Dar de ce o fi venind cu atîţia inşi?

Oare toţi se vor apuca să arunce cu castane?

Nu peste mult află ce urmăresc vizitatorii.

Patru inşi purtau pe umeri o sandolină uşoară pe care o coborîră apoi pe lacul verde. La lumina lunii, Lizandra recunoscu figura pe care o pocnise în nas. Băiatul coborî în luntre şi apucînd vîsla cu două pene o luă într-acolo.

Ce gînduri o fi avînd?

Sandolina luneca repede pe oglinda lacului. Gil Blas vîslea de parc-ar fi fost la regată şi ar fi luptat să ia premiul întîi. Ajuns la insulă, luntraşul ieşi la mal, îşi legă barca de un ţăruş, apoi, călcînd în vîrful picioarelor, se furişă spre verandă. Adică spre patul cu polog, în care zărise fiinţa tînără ce dormea cu braţele deasupra capului înfăşurat într-o basma roşie.

Manó îşi dormea tocmai somnul cel dintîi, cînd deodată se trezi faţă-n faţă cu un necunoscut care smulsese brutal ţolul de pe el.

Şi, străin ca străin, dar cum rînjeşte ! Ce are cu el ? Să-l mănînce ?

A citit el o dată, cu Jancsi (în gramatica lui Márton) ceva despre insulele în care trăiesc canibalii. Aşa ceva o fi şi în insula asta !

Îndrăzneţul vizitator nu stătu pe gînduri ; se repezi la pradă, dînd s-o apuce în braţe. „Aha, vrea să mă muşte !" se gîndi Manó şi, nici una, nici două, îi trase un pumn drept sub ochi, cu atîta putere, încît agresorul văzu stele verzi.

Lovitura însă îl scoase din sărite pe Gil Blas. Brutalitatea îi dă unui bărbat dreptul de a recurge la toate mijloacele extreme. Gil Blas se năpusti deci cu toată furia asupra fiinţei care îl insultase şi o înşfăcă.

De la fereastră, Lizandra privea ca la o scenă de vis.

Cum se mai luptau cei doi băieţi, săltîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga ! Doi străini care în viaţa lor nu s-au văzut.

Gil Blas era un flăcău voinic, osos, de şaisprezece ani. Manó n-avea decît treisprezece, dar avea nişte muşchi de oţel. Şi adunîndu-şi toate puterile, Manó se opinti şi dintr-o răsucire îşi doborî adversarul care căzu pe spate şi anume — spaţiul dintre verandă şi ţărm, fiind foarte îngust — drept în lac.

După un astfel de fiasco, bietul Gil Blas într-adevăr nu putea să facă ceva mai inteligent, decît să iasă la suprafaţa apei şi s-o ia înot pînă la celălalt ţărm, părăsind sandolina.

De înotat, înota bine, nimic de zis, dar să înoți într-o apă ca asta și în asemenea împrejurări !...

Cînd ieși, străbătînd stufuł des, la mal, arăta chiar ca un zeu păgîn (din ceata celor marini) : verde deasupra, negru dedesubt.

Fu primit cu un imens hohot de rîs. Cei trei unchi se propteau de copaci, gata-gata să cadă pe spate. Rîdeau de se prăpădeau.

Iar el, nenorocitul, strănuta, scuipa pe gură, pe nas, zeama amară a lacului pe care o înghițise în timpul înotului și nu știa ce să facă mai întîi : să-și șteargă mătasea broaștei din ochi, sau să-și culeagă ciulinii din păr. Plîngea și înjura.

Unchilor li se făcu milă de el, îl curățară cu batistele și încet-încet Gil Blas începu să prindă iarăși înfățișare de om.

Urma loviturii, vînătaia de sub ochi, era singurul semn care nu putea fi șters.

— Urît ai mai pățit-o cu pisica ta, micul meu Gil Blas, îl compătimi Don Juan. Asta nu-i pisică sălbatică, ci leopard în toată legea.

De furie, de spaimă, de sportul involuntar, Gil Blas sufla mereu ca un cimpoi.

— Un lucru, un singur lucru vă cer, dragii mei prieteni și unchi, să nu spuneți nimănui nimic din cele întîmplate. Dați-mi cuvîntul vostru de onoare.

— Eu îți promit, dar nu pot să-mi dau cuvîntul de onoare, spuse Fanfan.

— Eu îți făgăduiesc pe cuvînt de onoare că am să tac, dar numai un an de zile, se legă Albino.

Numai Don Juan nu intră la tocmeală.

— Nu, micul meu Gil Blas ! Cere-mi orice, cere-mi copoiul, ți-l dau, cere-mi calul de curse pentru sezonul de la Epsom, ți-l cedez, cere-mi cheia de la apartamentul din Viena, strada Prater nr. 28, ți-o dau și te fac fericit, cere-mi să mă prezint la examenul de bacalaureat în locul tău, sînt gata — dar nu-mi poți cere să nu povestesc, încă înainte de a se face ziuă, tuturor oamenilor pe care voi izbuti să-i scot din pat, frumoasa scenă care s-a petrecut aici în fața noastră ; nu, să nu-mi ceri așa ceva, că e cu neputință !

De abia acum se trezi Manó cu adevărat. Pînă cînd îşi aruncase adversarul în apă, totul i se păruse o vedenie, un vis. Îşi veni în fire abia cînd îl auzi bălăcind în lac şi îl văzu înotînd desperat cu un şomoiog de lintiţă în cap prin apa verde, semănînd panică în bietele broaşte, care, întrerupîndu-şi meditaţia liniştită, săriră în toate părţile.

Se sperie puţin. Dacă din pricina lui omul acela s-ar fi înecat! Asasinat! Frumos început de carieră nouă! În cazul acesta ar putea pleca — nu la Debreţin, ci în codru, la haiducie.

Nu mai avea de loc poftă să se culce din nou. În sfîrşit, rîsetele răsunătoare de pe malul celălalt avură darul să-i ridice o piatră de pe inimă. Un lucru de care se rîde cu atîta poftă, nu poate fi ceva grav.

Totuşi, nu putea să înţeleagă nimic din ce se întîmplase.

De unde răsărise lunganul acela? Ce căutase acolo? Ce l-a apucat să-i smulgă ţolul tocmai cînd dormea mai bine? I-a greşit el ceva lui Lungilă?

Lanţul sandolinei, care începu să se legene pe apa clătinată, îl lămuri în curînd. Aha! Au venit cu barca. Poate cu gînduri de jaf... Eh, parcă e ceva de jefuit aici!

Cineva bătu la geam. Îşi întoarse capul. Prin sticlă văzu fulgerarea celor doi ochi mari.

— Cum, nu te-ai culcat încă? o întrebă pe fetiţă.

— Chiar acum am stins opaiţul, răspunse ea, deschizînd fereastra şi proptindu-şi coatele în pervaz.

— Ai văzut comedia de aici?

— Cum să n-o văd?

— E rău ce am făcut?

— Dimpotrivă, e foarte bine. Aşa-i trebuie.

— Îl cunoşti?

— E băiatul contelui.

— Ce stric eu? A venit aici; a vrut să mă muşte

— Nu pe tine, pe mine.

— Pe tine?

— Da, da. Credea că eu dorm în dosul pologului.

— Mare ticăloşie din partea lui!

— Ia aşează-te şi tu cu coatele pe talpa ferestrei şi o să-ţi povestesc ceva.

Fereastra fiind joasă, Manó se aşeză în genunchi ca să-şi poată rezema coatele în pervaz.

— Da' de unde-l cunoşti? Cînd ai vorbit cu el? o întrebă cu nerăbdare.

— Aşteaptă, aşteaptă, o să afli totul. L-am văzut, dar numai peste lac; mi-a şi vorbit, dar numai cu de-astea.

Şi îi arătă lui Manó o castană cu o inimă săpată în ea.

— Şi tu cu ce i-ai răspuns?

— Cu un dovlecel. Ştiu că i-a rupt nasul! Un dovlecel din ăştia pe care-i vezi căţăraţi pe acoperiş. A treia zi mămica m-a şi luat la zor — unde-i unul din dovlecei? — că-i numără în fiecare zi. I-am spus că începuseră să-l roadă gîndacii de trandafiri şi era putred. Am minţit, bine-nţeles.

— Ai minţit? Nu ţi-e ruşine?

— Hahaha! De ce? Fiindcă am minţit? Ce, parcă tu nu minţi?

— Eu nu mint!

— Vai, ce găgăuţă eşti! Păi atunci ai să mănînci mereu bătaie. Noi din minciună trăim. Minţim pe toată lumea. Ne minţim şi pe noi înşine. Cînd ieşim undeva, iarna, ne punem rochii de mătase şi minţim că sîntem boieroaice. Dar nici nouă nu ne spune nimeni adevărul. Să te ferească dumnezeu de adevăr! Dacă ajungi într-o societate bună şi te apuci să-i spui fiecăruia adevărul, te dă pe uşă afară. Tu eşti un caraghios... Vezi, pe mine, de cînd eram mică, mama mă învaţă să mint, dacă se nimerea să mergem undeva. Dacă ai şti ce perdaf îmi trage cînd mă ia gura pe dinainte şi spun adevărul!

Manó simţi că vorbele acestea îl dezgustă.

— Vezi, dacă mi-ai fi soră, eu ţi-aş cere să-mi spui totdeauna adevărul.

— Mi-ai cere, într-adevăr? Ei bine, am să-ţi spun ceva adevărat. Ştii de ce l-am pocnit pe domnişorul

tău cu dovleacul în nas? Fiindcă, să vezi, castana aceea sălbatică pe care mi-a aruncat-o era înfăşurată într-o scrisoare în care îmi scria că s-a îndrăgostit de mine şi vrea să mă ia de nevastă.

— Zău? Aşa ţi-a scris? strigă Manó îngrozit. Cum poate fi cineva atît de criminal?

— Ei, şi tu... Nu striga aşa, că o trezeşti pe mama şi atunci vom avea ce minţi cu puteri unite ca să-i explicăm de ce stăm aici în geam.

— Mai ai scrisoarea?

— Sigur! Ce, era s-o arunc? Stai că ţi-o arăt.

Scoase dintr-un pantof o hîrtie împăturită pe care o desfăcu şi o aşeză pe talpa pervazului poleit de lumina lunii. Domnişorul avea un scris lăbărţat, cu litere grase, aşa că se putea citi cu uşurinţă. Fata se apucă să-i citească scrisoarea.

Dar cu fiecare rînd, Emmánuel se aprindea tot mai mult.

— Bine, dar asta e o nelegiuire înfiorătoare, o îndrăzneală groaznică!

— Ei, este sau nu adevărat ce ţi-am povestit? spuse fata.

— Acum îmi pare rău că nu l-am omorît cu bîta.

Fata rîse ascuţit. Cuvintele băiatului îi făceau plăcere: „Hihihi, da' nebun mai eşti, mă!"

Iar Manó îşi suflecă de zor mînecile, parcă-i părea rău că nu e cineva pe acolo să-i tragă cîţiva pumni.

— Cînd mă gîndesc ce-ar fi fost dacă te găsea pe tine aici...

— Ţi-ar fi părut rău? Sărmane băiat! Ei, du-te de te culcă!

— Nu mi-e somn; poftim patul; culcă-te tu. În timpul cît vei dormi, eu o să mă aşez în barcă şi o să fac ocolul insulei. Şi dacă prind pe cineva care vrea să vină aici, îl pocnesc în cap.

— Hahaha! Da' viteaz mai eşti. Ei, dacă nu vrei să te culci, rămîi aici, n-o să mă culc nici eu. O, eu nu dorm nopţi întregi, mai ales cînd e lună ca acum.

— Aşa sînt şi eu. Cînd îmi vine în minte cîte un gînd, toată noaptea nu mă lasă să dorm.

— Şi cam ce-ţi vine-n minte?

— Tot felul de lucruri pe care le doresc, la care aş vrea să ajung.

— Şi anume ce ?

— Păi, nici eu nu prea ştiu. Mi-ar plăcea să fiu un om mare, deosebit, iubit sau urît de mulţi, pomenit de lume, glorificat de ţara întreagă, un om care se ridică deasupra celor puternici şi care poate spune despre el însuşi : eu singur m-am creat.

— Şi eu mă gîndesc la aşa ceva, răspunse fata. Nu i-am spus însă nimănui, numai lunii ; ea e prietena mea. Mă gîndesc cum aş putea ajunge o stea celebră, adorată de toţi, un idol care să-i orbească pe oamenii deştepţi, apoi să-i puie în ham, să-i mîie cu biciul şi să rîdă de ei.

Cei doi copii stătură de vorbă pînă dimineaţa, vînturînd toate lucrurile pe care copiii le visează cu ochii deschişi, unul cu fantezie, celălalt cu înflăcărare. De ce s-ar fi culcat, cînd visurile pe care le vedeau astfel erau mai frumoase şi cînd la sfîrşitul fiecărui vis se întrebau : cum să facă să se întîlnească iarăşi cînd vor fi ajuns la stele ?

Nu există forţă omenească în stare a răpi copilului credinţa în visuri : nici puterea, nici foamea, nici mizeria.

Luceafărul răsărise de după bolţile copacilor, lumina lunii se topea în revărsatul zorilor, broaştele tăceau — ele abia dimineaţa se duc la culcare — dangătul clopotului din sat se legăna prin văzduh, pe coama casei berzele clămpăneau.

Din grădină se auzea glasul unei fete, fredonînd un cîntec la modă.

— Ei, acum du-te — spuse Lizandra — şi ascunde-te după frunziş. Vine Böske cu laptele ; nu e bine să te vadă pe-aici.

(Avea în sînge instinctul de a tăinui.)

— Poate că ar fi mai bine să plec.

— Fără să-ţi iei rămas bun de la mama ? Bădăranule !

— Ai dreptate. Dar cînd se scoală tanti ?

— Cînd o trezesc eu. Pînă atunci doarme. Dac-aş lăsa-o după voia ei, nu s-ar trezi pînă la amiază.

— Nu-i aşa ?... se trezi Manó vorbind, dar deodată îşi înfrînă limba şi tăcu.

— Ce „nu-i aşa" ? îl întrebă fata şi cu ochii aceia ce ghiceau orice taină se uită în ochii băiatului şi citi întrebarea nerostită. M-ai pîndit de după perdea ! Şi îţi spusesem că nu e voie. Ai văzut cum am adormit-o pe maică-mea. Că altfel nu aţipeşte.

— Dar cum izbuteşti ?

— Păi dacă am puterea asta în degete... Ia seama ! Că dacă îmi plimb degetele pe faţa ta, adormi ca o pisică.

Manó se dădu un pas înapoi.

— Ei, acum ascunde-te. O să ne jucăm de-a v-aţi ascunselea. O să te caut cînd va fi gata cafeaua.

— Mă sui în pod.

— Cel mai bun lucru.

Manó se urcă, pe scara dinafară, în pod, de unde, pe sub streaşină, putea vedea şi auzi tot ce se petrece şi se vorbeşte pe verandă.

Cîntecul se auzi tot mai aproape şi cînd încetă, Manó zări pe ţărmul celălalt pe tînăra lăptăreasă care aducea locatarilor căsuţei de pe insulă laptele pentru cafeaua de toate zilele. Venea, pe furiş, dis-de-dimineaţă, cînd la castel toată lumea dormea. Laptele pe care îl aducea îl lua pe ascuns de la nevasta argatului care, la rîndul ei, îl lua tot aşa de la chelăriţă. Dacă ar afla boierul de acest trafic, le-ar da pe toate afară.

Lizandra coborî podişca şi Böske intră.

Nici nu apucă să pună jos clondirul şi fata începu să turuie din gură :

— Aoleo, domnişoară, da' ştiu c-ai făcut-o latră astă-noapte ?

— Ce anume ? întrebă rîzînd Lizandra.

— L-ai aruncat în lac pe domnişorul conte.

— Şi n-am făcut bine ?

— Ba foarte bine-ai făcut, dar mie-mi tremură pipota cînd mă gîndesc ce-o să se întîmple dacă află excelenţele lor contele şi contesa.

— Dar tu cum ai aflat aşa de repede ?

— Domnii conţi au venit la administrator să-l

spele şi să-l îmbrace în haine curate pe domnişorul conte.

— A băut ceva apă din lac?

— Ihî. Abia l-au putut pune-n picioare cu nişte punch fierbinte, făcut la iuţeală de coana administratoriţă.

— Trebuie să fi avut o mutră verde de toată frumuseţea!

— Verdeaţa s-a mai dus, dar pe sub ochi avea o vînătaie pe care nu putea s-o spele. Te pomeneşti că l-ai şi lovit!

Lizandra rîdea şi mai tare.

— Mi se pare că da. Şi zi, e mare vînătaia?

— De, e mai mare ca pumnul dumitale. Mă tot întreb cum ai putut să-l dai grămadă cu mînuţele astea plăpînde — că-i tare domnişorul conte, cremene, nu alta.

— Nu-i aşa? Păi tu nu ştii că eu sînt zînă? Cînd mi-oi aduna toate puterile şi pe urs ţi-l fac praf.

— Mi-e teamă c-o să iasă o dandana... Să-i fi văzut pe cei patru domnişori acolo, în odaia administratorului, cum fierbeau cu gîndul să se răzbune! Nu înţelegeam ce spun, că vorbeau franţuzeşte, dar auzeam că mereu spuneau „săcrămînt". Un lucru e sfînt: n-o să vă lase în pace, nici pe dumneata nici pe mama dumitale.

— Ei, o să vedem. Urma alege turma.

— Acleo, mă grăbesc să mă întorc, să nu mă vadă cineva pe-aici. Contele acela cu mustaţa neagră a deschis obloanele de la fereastră încă în zorii zilei şi excelenţa sa bătrînul conte de asemenea a sunat pe camerist, aşa că ăştia-s în picioare.

— Cu bine, Böske!

— Ei, în locul dumneavoastră eu aş fugi de aici cu mamă cu tot, şi încă azi!

Mica dădacă trecu în fugă puntea şi se înfundă în desiş. Lizandra ridică din nou podişca.

Manó coborî grăbit din pod şi se duse după Lizandra.

Intre timp fata făcuse aşchii, adunase vreascuri, aţîţase focul şi pusese laptele la fiert.

Fața băiatului era palidă, iar ochii îi ardeau.

— Ce ai? îl întrebă fata.

— Am auzit tot.

— Ce-a spus lăptăreasa? Nu-i așa că-i fain? Lumea crede că eu am fost ființa aceea strașnică, hahaha! Dar tu de ce nu rîzi?

— Fiindcă sînt indignat. Nu înțeleg să ți se pună în cîrcă o faptă de care eu sînt vinovat.

— Hahaha! Vezi ce lucru strașnic e minciuna? Tu ai mințit că tu ești eu; ei bine, în locul tău m-aș prăpădi de rîs că minciuna s-a prins.

— Dar eu nu vreau ca pentru fapta mea să fie prigonit altcineva.

— Ei, și ce-ai să faci ca să împiedici acest lucru?

— Am să mă duc să spun adevărul.

— Unde vrei să te duci?

— La contele bătrîn.

— Ce? Tu, Tanussy Emmánuel, la Ponthay Adalbert, cel mai mare dușman al familiei tale? Care ți-ar îneca tot neamul într-o lingură de apă? Cu care tatăl tău niciodată n-a stat de vorbă, afară de cazul cînd se înjurau; la el vrei să te duci?

— Da, la el.

— De ce?

— Ca să-i spun adevărul. Așa cum s-a întîmplat.

— Să-i spui adevărul? Să faci declarații împotriva ta? Ai înnebunit de-a binelea?

— Dar ce vrei? Să-i las să vă prigonească pe voi în locul meu?

— Mie ce-mi pot face? Eu sînt fată. Dacă lovesc pe cineva, nici la duel nu mă poate provoca. Dacă mă apăr împotriva cuiva care vrea să mă sărute, să se mulțumească cu ce capătă. Noroc că a dat peste tine, în locul meu, că eu îi scoteam ochii.

— Vorbe goale! Știu eu ce trebuie să fac. Dacă m-am făcut bărbat, vreau să fiu bărbat întreg!

De data asta fata se sperie. Îi aținu calea, începu să-l implore:

— Nu te duce acolo! Să nu faci una ca asta! Să nu te dai pe mîna lor, Manó scump și drag! Rămîi aici! Nu-ți dau drumul! Așteaptă să trezesc pe

mama. Ascultă-mă ce-ţi spun. Iţi dau o sărutare dacă rămîi!

— Nu-mi trebuie nici o sărutare! mormăi băiatul îmbufnat, şi, dînd-o la o parte, ieşi pe coridor.

— Ei, n-am să cobor podişca. (Lanţul de la podişcă era legat cu lacăt, şi cheia lacătului se găsea la Lizandra.)

— Parcă-mi pasă mie de podişca ta! se fuduli Manó şi luîndu-şi avînt sări cu uşurinţă peste golul de lungimea unei scînduri, strigînd ştrengăreşte: „La o parte, mare, păzea!" Incercase de multe ori acest salt magistral, pe cînd era încă fată.

Lizandra se uită uimită după el. Atît de uimită încît nu băgă de seamă că laptele dă în foc.

Iar Manó înainta prin desiş, orientîndu-se după ţipetele păunilor. Ştia că păunii se ţin prin curtea castelului.

Toate lucruşoarele şi le lăsase în căsuţă.

Era plin de orgoliu.

Cînd zări castelul, nu intră în aleea prunduită, ca să facă ocolul marii pajişti rotunde, ci o ţinu înainte prin iarbă, deşi ştia că pe acolo e interzis să calci cu piciorul. Putea să ţipe grădinarul mult şi bine, Emmánuel nici că se sinchisea.

La intrarea cu coloane a castelului zări făptura unui bărbat, ce părea că aşteaptă, cu mîinile vîrîte în buzunar. Nici bună dimineaţa nu-i zise, ci îl întrebă direct:

— Pot să vorbesc cu contele Ponthay Adalbert?

Personajul întrebat nu era altcineva decît chipeşul Don Juan.

Omul se ţinuse într-adevăr de cuvînt. Se sculase cu noaptea-n cap, pentru a-i putea povesti unchiului, care era încă în pat, aventura lui Gil Blas. Cavalerul îşi dădu seama cu cine are a face: Un şcolar mendicant, din spiţa calvinistă. Infăţişarea băiatului îi plăcu.

— Cu excelenţa sa?

— Puţin îmi pasă ce titlu poartă. Eu am o vorbă cu dînsul.

Don Juan băgă de seamă că băiatul îl ia drept un om de serviciu.

— Doriţi să vă anunţ?

— Nu te mai obosi. Arată-mi numai uşa dumnealui.

— Drace! Dar dacă aşa e obiceiul casei...

— Ei, fie!

— Imi permiteţi să vă întreb cum vă numiţi?

— Asta o să i-o spun personal contelui.

— Ei, un mendicant atît de orgolios nu mi-a fost dat să văd pînă acum! spuse Don Juan rîzînd, apoi, cu temenele ironice, conduse pe ciudatul vizitator de-a lungul coridorului pînă la dormitorul contelui, ce se afla la parter.

Ba, binevoi să-i deschidă şi uşa.

Interiorul din apartamentul personal al contelui era cît se poate de simplu. Anticamera era plină cu unelte de grădinărie. Din anticameră se putea vedea în odaia de dormit, uşa fiind veşnic deschisă. Nici în dormitor nu erau alte obiecte de lux decît cîteva arme de vînătoare, nişte blăni de urs, coarne de cerbi şi alte trofee de-ale sfîntului Hubertus. In faţa patului simplu, acoperit cu o blană de căprioară, zăceau cîteva cărţi, din care, seara, la culcare, contele culegea somnul binefăcător.

Manó îl găsi în cunoscuta-i bluză de grădinar, cu multe buzunare.

— Ei, fătul meu, ce vrei?

(Orice ucenic de grădinar avea intrare liberă la dînsul. Pe Emmánuel îl luase drept un astfel de ucenic.)

Manó se proţăpi în faţa lui şi îndreptîndu-şi făptura zveltă îl privi pe puternicul magnat drept în ochi. Ceva din Cornelius Nepos îi bîzîia în urechi: *„Romanus sum civis, Caium Mucium vocant"*.

— Domnule conte, numele meu este Tanussy Emmánuel. Sînt fiul lui Tanussy Decebal. Am părăsit pe tata şi pe mama pentru că m-au crescut fată, iar eu vreau să fiu bărbat. Sînt în drum spre Debreţin, unde am de gînd să învăţ la colegiu. Noaptea trecută am fost găzduit de o femeie săracă

şi de fiică-sa într-o colibă în mijlocul unei bălţi. În timp ce dormeam, un tînăr, pe care nu-l cunoşteam, s-a năpustit în chip necuviincios asupra mea. Eu l-am aruncat în lac. A scăpat cu înotul. Nu ştiam cine e. Dar chiar dacă ştiam, făceam acelaşi lucru. Am auzit pe urmă că tînărul este fiul dumneavoastră. Nu vreau ca în locul meu să fie prigonit altcineva, ca din pricina mea gazdele mele să ajungă victimele răzbunării. Am venit în faţa dumneavoastră: îmi iau răspunderea faptelor, sînt gata să dau satisfacţia cuvenită. Vreau să fiu dus în faţa legilor, dacă am greşit; în faţa armelor, dacă am jignit pe cineva.

— Hahaha! rîse contele de se cutremură din cap pînă-n picioare. Era o scenă de un comic imens! Un copilandru cu mutrişoară de fată, declamînd cuvintele lui Mucius Scaevola. Hahaha! *Hostis hostem occidere volui! Nec ad mortem minus animi est, quam fuit ad necem!*"

Apoi, ştergîndu-şi ochii de lacrimi, făcu un pas spre băiat şi îi spuse cordial:

— Nu te teme, dragul meu copil, că n-o să ne batem în săbii, şi nici n-o să ajungem la judecată. Ai făcut bine ce-ai făcut. Şi acum să ne dăm mîna. Eşti, într-adevăr, întîiul Tanussy care, făcînd o boroboaţă, are curajul s-o spuie pe faţă: „Eu am făcut-o, îmi iau răspunderea" — şi nu umblă să i-o puie altuia în cîrcă!

Emmánuel abia acum băgă de seamă că mîna lui e prinsă în mîna lui Ponthay Adalbert. La cuvintele contelui, sîngele i se urcă în faţă. Ştia doar bine ce-i făcuse — din glumă sau în serios — tatăl său, Decebal, unchiului Belizár.

Din aluzia contelui înţelese de asemenea că şi acesta cunoştea pînă-n adînc odioasa comedie.

— Nu, scumpul meu Emmánuel, nu numai că nu-ţi port nici un gînd rău, dar pot să spun că am o înaltă părere despre tine. În primul rînd pentru ceea ce ai făcut şi în al doilea rînd pentru ceea ce ai spus. Tare bine-i prinde fiului meu lecţia pe care-a primit-o, şi mă bucur că neizbînda nu-i vine de la o mînă de fată. Altfel, toată viaţa şi-ar bate joc lumea de el.

Auzi comèdie! La prima aventură de dragoste să-l arunce o fată în apă! Ar fi fost un scandal de toată frumusețea. Dar fiindcă e vorba de un bărbat, nu-i decît un simplu eșec. Voi avea însă grijă ca ciudata aventură să nu aibă nici o urmare neplăcută. Voi ști ce să fac pentru ca toată lumea să fie mulțumită și întreaga intrigă să se curme. Tocmai pe tine te-am ales drept intermediar. Am aici în saltar o scrisoare pentru locatarii casei de pe insulă.

Se îndreptă spre un scrin cu cioplituri antice și dintr-un saltar ascuns, pus în mișcare de un resort secret, scoase o scrisoare sigilată.

— Cunoști numele femeii care ți-a dat adăpost?

— N-am putut s-o întreb.

— Ai dreptate. Ei, se numește doamna Sáromberky. *„Ihre Hochwohl geboren"*. Iată scrisoarea aceasta, ia-o și predă-i-o. Spune-i că e de la mine. Apoi o să te întorci aici.

— Nu se știe dac-o să mă-ntorc.

— Eu știu cu certitudine. Ai să te întorci de bună voie. Pînă atunci am să pun să-l trezească și pe fiul meu. Să faceți cunoștință și la lumina zilei.

Manó luă scrisoarea, se răsuci din călcîie și ieși. Contele îl însoți pînă la ușă. Don Juan stătea la pîndă pe coridor. Contele Adalbert îl oprise acolo, pentru a-l împiedica să-l necăjească pe ciudatul său vizitator.

— Cine a fost haihuiul acela? întrebă Ponthay junior.

— Asta-i fata care l-a aruncat astă-noapte pe fiu-meu în apă.

— Pisica sălbatică?

— Nu. Domnișoara Tanussy Emma, care a fugit de la maică-sa.

— Ah! Picantă afacere! O domnișoară care fuge de-acasă! Bănuiam din primul moment. Numai o fată se poate purta atît de îndrăzneț și obraznic cu mine.

— Pune pe cineva să trezească pe băiat.

— Am să mă duc personal la el. Să-l sperii că a venit fata pe care a vizitat-o astă-noapte şi cere s-o ia de nevastă, de vreme ce a compromis-o.

Don Juan rîse cu poftă de această idee, pe care o găsea excelentă.

Iar Manó, nesocotind toate opreliştile grădinăreşti, tăie parcul de-a curmezişul, grăbindu-se spre casa de pe insulă.

Cînd sosi la punte găsi podişca coborîtă. Lizandra stătea tolănită, cu braţele pe prag şi cu capul plecat pe braţe.

Cînd îl zări pe Manó, sări în picioare şi într-un nestăpînit elan de bucurie se repezi în întîmpinarea lui, alergînd aşa de iute, încît cînd se întîlniră în mijlocul punţii înguste era cît pe-aci să cadă amîndoi în apă.

— Te-ai întors ?

— Firește, doar boarfele mi-au rămas aici.

— Nu cumva ai fost şi pe la castel de-atunci ?

— Ba bine că nu. Uite, am şi adus ceva.

Lizandra se uită la adresa de pe copertă.

— Asta-i pentru mama.

— Contele mi-a dat-o.

— Nu s-a supărat pe tine ?

— Nu. M-a lăudat chiar. Să spun drept, mie îmi place omul ăsta. Şi eu sînt foarte mulţumit să ştiu că pot să preţuiesc de la început pe omul al cărui duşman vreau să fiu. Maică-ta s-a sculat ?

— Şi-a făcut şi toaleta.

— I-ai spus ce s-a întîmplat aici astă-noapte ?

— Cum era să-i spun ? Doar n-am mîncat bureţi ! Nu m-ar mai lăsa să ies din odaie şi cînd ar pleca la drumurile ei, m-ar zăvorî în casă. I-am spus că tu ai dormit pînă dimineaţa, iar eu am cusut. Aşa să-i spui şi tu.

— Nu ! Dacă îmi ceri aşa ceva nici nu mai intru în casă ; rămîn aici afară. Poftim scrisoarea, dă-mi bocceaua.

— Dar ce te-a găsit aşa din senin ?

— Nimic. Dar îmi ard obrajii cînd aud pe cineva spunînd o minciună. Vrei ca eu să-i spui mame-ti tot ?

— Nu. Nu vreau asta. Dar înțelege și tu că povestea asta ar speria-o din cale afară. S-ar înfuria, biata de ea! Și ce nu poate face în mînia ei o ființă nenorocită? Tu n-ai văzut-o încă mînioasă. O, e un spectacol chinuitor. Cînd o apucă furia, îi vine să-și ia lumea-n cap, să ucidă! Apoi se prăbușește la pămînt. E ca un vis rău, cu vrăjitoare. Nu dori s-o vezi astfel!

Manó se răzgîndi.

— Și totuși va trebui să afle tot. Pentru că luntrea asta care a rămas aici nici o minciună n-o poate face să dispară de pe oglinda lacului. Cum a ajuns aici? Nu cumva a căzut din cer?

— Să-i găurim fundul și s-o scufundăm! îl sfătui fata.

— Nu, nu! Ascultă-mă, s-o luăm altfel, să începem povestea de la coadă. Întîi ai să intri la maică-ta cu această scrisoare. Contele mi-a spus că e o știre îmbucurătoare în ea. După ce o va citi, maică-ta va întreba: cum a ajuns scrisoarea asta aici? Tu ai să-i spui adevărul și anume că eu am adus-o de la castel. Ea o să te întrebe ce am căutat eu la castel? Tu ai să-i răspunzi spunîndu-i iarăși adevărul. Și așa mai departe, pînă la ultimul cuvînt.

— Vai, măi, da greu e să spui adevărul!

— Curaj, curaj! Încearcă! După primul succes, îi prinzi gustul, ai să vezi.

— Nu prea cred.

Lizandra luă scrisoarea și intră în casă. Manó se așeză pe lăicioara din fața ușii.

Dar palat să fi fost, nu o biată căsuță, și tot ar fi răsunat de țipetele de bucurie ale bătrînei.

Lizandra ieși speriată.

— Vino repede! Mama a înnebunit. A început să danseze.

Dar cînd se întoarseră și se uitară prin crăpătura ușii, femeia nu mai dansa; cînta numai. Cînta, pe o melodie veche, textul scrisorii pe care o ținea în mînă. Iar cînd îi zări pe cei doi copii, se repezi la Manó, îl îmbrățișă, îl sărută de nenumărate ori. Copiii credeau într-adevăr că a înnebunit, așa de tare rîdea.

Apoi, după ce-i dădu drumul băiatului şi veni rîndul fetei, o apucă plînsul şi numai după ce îşi vărsă tot amarul îşi veni în fire. Se şterse pe faţă cu un prosop ud, apoi cu unul uscat, se tamponă cu puţină pudră, îşi potrivi buclele şi se aşeză la masă, punîndu-şi palma pe scrisoarea întinsă pe masă.

— Iată, draga mea Liza, scrisoarea pentru care am făcut atîtea rugăciuni, am ţinut atîtea posturi. Surghiunul nostru a încetat, putem să ne întoarcem în capitală, la Viena.

(Acesta era paradisul pentru ea.)

Apoi începu să aplaude şi să ţopăie, încît pînă la urmă şi Manó crezu că trebuie să fie ceva foarte bun să te poţi duce la Viena. Nu înţelegea de ce, dar după valurile de bucurie ce le vedea, trebuia să creadă.

— Ei, acum spune-mi cum ţi-a ajuns în mînă scrisoarea asta? se întoarse doamna Sáromberky către Manó.

— Să spuie domnişoara Lizandra.

Şi Lizandra trebui să-i povestească, de parc-ar fi răspuns la un interogatoriu, toată istoria, începînd de la coadă şi sfîrşind cu începutul. Treabă grea, nu glumă. Uneori o mai şi scrîntea. Dar o privire în ochii lui Manó o aducea din nou în făgaşul adevărului.

Doamna Sáromberky luă act, cu seriozitatea unui judecător, de seria de date, de situaţii, de împrejurări şi pentru fiecare amănunt avea doar un singur cuvînt: „corect! absolut corect!“

Au fost aduse spre întărirea celor povestite şi corpurile delicte: castanele sălbatice ornate cu inimile respective şi scrisoarea de dragoste.

— E timpul să plecăm de aici, fu ultima sentinţă.

Lizandra se aplaudă singură pentru succesul obţinut într-o încercare atît de anevoioasă de a spune adevărul. Dacă ar sta mai multă vreme cu Manó, s-ar deprinde destul de repede. (In cazul acesta însă ar putea muri amîndouă de foame.)

— Iar eu vă mulţumesc de inimoasa găzduire — spuse băiatul — şi plec mai departe.

Femeia îl apucă de mînă.

— Ei, de ispravă băiat, ce să spun! Eu îţi dau

adăpost și drept recunoștință tu te apuci să dărîmi casa în care ai găsit un refugiu.

Manó rămase cu gura căscată.

Femeia zîmbi șiret.

— Da, da, asta ai făcut-o. Căci, crede-mă Tanussy Emmánuel, că dacă te-ai întoarce aici peste o săptămînă, n-ai mai găsi casa asta, nici cele patru sălcii, nici lacul verde, ci un teren umplut, plantat cu copaci și tufe. Noi plecăm chiar astăzi de aici și ca mîine vor pleca și berzele de pe horn. N-o să plîngem după ele. Contele de Ponthaliget îmi oferise pentru cocioaba asta o avere frumușică, cu condiția să plec. Nu i-am primit niciodată oferta. Dar, drept răspuns la scrisoarea asta, acum o primesc. Plec, dacă pot să plec la Viena. Uite contractul pe care mi l-a trimis! Acum îl iscălesc. Hei, ce dejun împărătesc îți oferă contele dacă-i duci acest contract! Așteaptă să-l iscălesc.

Femeia trecu în anticameră. În timpul acesta, Lizandra așternu masa pentru dejun, aduse cafeaua, laptele, și puse trei cești pe masă.

Doamna Sáromberky se întoarse cu contractul iscălit.

— Umblă sănătos! Nu te mai reții. Știu că ești așteptat la castel.

— N-au decît să m-aștepte, mormăi Manó.

Pe masă erau trei cești; în jurul mesei trei scaune. Lizandra împărți cafeaua, laptele și bucățelele de cozonac în trei părți: Manó găsi că e foarte normal să se așeze pe unul din cele trei scaune.

— Ne ții companie? Dejunezi cu noi? (Bătrîna rîse, ea știa de ce.) Te simți mai bine aici decît acolo? Ei, să dea dumnezeu să nu ne mai vezi niciodată!

Manó se înfioră de această urare neghioabă.

— Iar noi să mîncăm azi tot ce avem, să nu mai rămînă nimic pe mîine! declară sentențios stăpîna casei și se grăbi să aducă pe masă toate bunătățile adunate cu o zi înainte, îndemnîndu-i mereu pe copii să mănînce cît poftesc, să se satur e. Lucrurile se întîmplară, firește, întocmai. Scumpă copilărie cînd a fi sătul înseamnă fericire!

— Azi m-am săturat pentru prima oară în viaţă, se lăudă Lizandra.

— Cum adică ? întrebă Manó.

— Păi uite cum : de cîte ori mîncam mai cu poftă, mama îmi lua farfuria din faţă : „Dacă papi tot azi, mîine n-ai !“ Înţelegi ? „Mîine nu vei avea decît ceapă“.

— La drept vorbind, şi eu tot astăzi m-am săturat pentru prima oară cu adevărat, mărturisi Manó.

— Nu se poate. Ţie doar ţi-au dat totdeauna destul de mîncare.

— Dar nu-mi era foame. Ce bine e să-ţi fie foame !

— Nu-ţi fie teamă, că de foame o să ai parte cît o să fii şcolar la Debreţin.

— Nu mi-e teamă, ba chiar mă bucur.

— Şi acum ia contractul, puiule, şi du-l la castel. Da' ia stai niţel. Văd că gulerul cămăşii nu-i tocmai de salon. Ia-ţi o altă cămaşă. Să nu te privească de sus înălţimile lor. Uite-aici cămăşile reparate. Pînă cînd te-ntorci, Liza o să-ţi pună guler nou şi la asta. Dar mai întîi dă-i cizmele să ţi le văcsuiască.

Aşa ceva însă Manó nu putu îngădui în ruptul capului. O să-şi cureţe singur cizmele. Se dovedi însă atît de neajutorat (se vedea că în viaţa lui nu pusese mîna pe perie) încît, fata pufnind în rîs, îi smulse din mîini peria şi cizma şi făcu singură operaţia.

— Du-te repede şi te primeneşte !

Apoi îi legă şi cravata la gît şi, fiindcă o rămăşiţă din buclele tăiate se încăpăţîna să stea ca o ţeapă deasupra frunţii, Liza o netezi cu palma udă, dînd-o într-o parte.

— Aşa s-o deprinzi : de la stînga la dreapta, bobocule !

După ce-l puseră la punct, îi dădură drumul, recomandîndu-i cu stăruinţă să nu intre cu cizmele brambura prin iarba udă, ci să umble pe potecile prunduite. Nu-şi luară însă rămas bun de la el, întrucît trebuia să se întoarcă cu răspunsul contelui.

Îndată după plecarea lui Manó, Lizandra se apucă să transforme cămaşa pe care o lepădase băiatul. Acul îi sfîrîia în mînă. În timpul acesta bătrîna umplu o

valiză veche cu tot felul de zdrențe și rămășițe din pompa de altădată.

Cînd se simți neobservată, Lizandra își smulse un fir de păr, îl băgă în ac și îl cusu în tivul cămășii. Multe bazaconii știu fetele. Ele sînt încredințate bunăoară că un fir de păr cusut în îmbrăcămintea cuiva îl va aduce îndărăt pe purtătorul acesteia.

De data aceasta Manó îl găsi pe contele Adalbert în grădină. Marele om era neliniștit văzînd că băiatul nu se mai arată. Dar cînd îi văzu gulerul curat și cizmele lustruite, pricepu îndată de ce-a întîrziat. Oamenii mari observă și știu să prețuiască asemenea lucruri. O vizită cu cizmele pline de noroi e ca și cum i-ai spune unei excelențe „coane".

Ciudat — parcă s-ar fi vorbit — și contele și băiatul își țineau pălăria în mînă, ca să nu fie nevoiți să și-o scoată.

— Ei, domnule Emmánuel, ce mi-ai adus ? întrebă contele pe mesagerul ce se apropia.

— Domnule conte — răspunse băiatul — eu nu sînt încă „domn" atîta vreme cît nu sînt încă în clasa științelor humaniste. Atunci voi fi abia „humanissime". Pînă atunci orice om ce nu vrea să-și bată joc de mine îmi zice „tu".

— Bine, fătu! meu. Foarte bine. Intîiul lucru de care ai nevoie e să-ți găsești locul cuvenit în lume: nici un pas înainte, nici un pas în urmă.

— Doamna Sáromberky vă trimite contractul iscălit.

Contele Adalbert luă documentul și îl parcurse repede.

— Foarte bine!

— Îmi dați vreun răspuns în scris ?

Contele se uită cu atenție în ochii băiatului.

— Firește, în schimbul contractului, trebuie să-i trimit proprietăresei casei mandatul privitor la prețul de cumpărare, pe care îl va înmîna bancherului meu din Viena. Dar treaba asta poate s-o facă și administratorul meu.

— Doamna ar vrea să plece de aici cît mai repede.

— Asta o doresc şi eu. Aşadar eşti dispus să-l duci şi pe ăsta ?

Se mai gîndi la ceva dar nu spuse la ce anume.

— Da. Şi bagajul meu de drum a rămas acolo, aşa că tot trebuie să mă întorc.

— Bine. Şi acum, scumpul meu Emmánuel Tanussy, am să-ţi spun ceva, deschis, cu toată sinceritatea. Trebuie să mărturisesc că mi-ai făcut o serie de bune servicii, fie cu voie, fie fără voie. Mai întîi, datorită ţie, aventura nocturnă a haihuiului de fi-meu a luat o întorsătură glumeaţă. Întîmplarea nu e numai pentru el salutară, ci a avut darul să mă liniştească şi pe mine. Apoi ai venit aici şi ţi-ai mărturisit fapta. Gestul tău a împiedicat o neplăcere foarte mare. În sfîrşit, ca un adevărat vînător de şobolani din Hammeln, ai ştiut să urneşti familia aceasta de troglodiţi şi s-o faci să se mute de aici, din umbra casei mele. Ei bine, prin această intervenţie directă, mi-ai făcut un serviciu pe care niciodată n-am să-l uit. Ceea ce-ţi spun acum nu e „un fel de a vorbi".

Spunînd acestea, contele Ponthay Adalbert îi întinse mîna tînărului Tanussy Manó. Pînă acum numai pumnii celor două familii se întîlneau.

— Şi acum spune-mi şi tu, cu toată sinceritatea, ce gînduri ai ? Ce urmăreşti ? Încotro vrei s-o apuci ? Cine ştie dacă n-aş putea face şi eu ceva pentru tine?

— N-am nimic de ascuns. Au vrut să mă facă fată şi eu vreau să fiu bărbat. Au vrut să-mi îndoape capul cu stupidităţi, stomacul cu dulciuri şi inima cu laşitate, iar mie mi-e dor de ştiinţă, de pîine uscată şi de voinţă liberă.

Contele Adalbert se minună de atîta retorică, deşi la unii oameni ea e un dar firesc.

— Şi unde vrei să te duci ?

— La Debreţin, la şcoală.

— Ţi-ai ales o carieră ?

— Păi la început voi merge pe drumul bătut de toţi şcolarii. Voi învăţa ce se poate învăţa din cărţi. Voi fi preceptor pe lîngă copiii de gospodari, voi fi cîntăreţ în cor — am glas frumos — voi merge la înmormîntări pentru cîţiva gologani, voi fi „maşinist",

voi purta „ghioaga mică“ de pompier, apoi voi umbla la sărbători, prin sate, predicînd cuvîntul evangheliei. Pe calea asta a ajuns om învăţat şi prietenul meu Mántay Móric.

Contelui Adalbert îi plăcu mult această filozofie de mendicant care îl făcu chiar să rîdă cu blîndeţe.

— Va să zică pentru tine idealul cel mai înalt e vrednicul inginer Mántay? Păi dacă asta-i cariera care te atrage mai mult, poţi să găseşti un grad mai înalt şi dincolo de bravul şi cinstitul inginer al comitatului. De ce să-ţi pierzi anii tinereţii cu nişte cunoştinţe care n-au nici o legătură cu vocaţia ta, de care n-o să ai niciodată nevoie? De ce să cînţi în cor, de ce să faci pe preceptorul şi de ce să umbli prin sate predicînd? Dacă eşti ferm hotărît să înveţi mult, ducînd o viaţă de disciplină serioasă, aspră, eu te-aş sfătui să intri de-a dreptul la academia tehnică militară de la Wiener-Neustadt. Nu mă costă decît un rînd şi eşti primit gratis, iar de acolo ieşi om gata făcut şi poţi să ajungi atît de sus încît strămoşii să se mîndrească cu tine, nu tu cu ei. Un unchi al meu, care a făcut această şcoală, e general de corp de armată. Ce bine era să mă fi dus şi eu acolo! Azi aş fi şi eu cineva.

Contele Adalbert ţintea departe. Ce captură glorioasă ar fi să faci din unicul moştenitor al puternicei familii Tanussy un membru al armatei austriace!

Manó răspunse scurt:

— Nu ştiu nemţeşte.

Asta era o piedică serioas.

— N-ar strica să înveţi. Limba popoarelor culte ale Europei ne deschide drumul spre lume. Altfel rămînem aici în văgăuna noastră.

— O s-o învăţ.

— Aşadar acum vrei să ajungi într-adevăr la Debreţin? Nu vreau să-ţi stric pofta; e o şcoală foarte bună, deşi e cam învechită. Şi ai plecat la drum pe jos?

— *Per pedes apostolorum.*

— Ce întîmplare fericită! Chiar acum pleacă un vechil de-al meu la Debreţin, la tîrgul de porci. O să

călătoriți împreună. Merge singur. E un domn jovial și foarte cumsecade.

Contele Adalbert îi examina fața doar cu coada ochiului, să vadă ce se oglindește în ea. Dacă e bucurie, e semn de slăbiciune, dacă e trufie, e semnul prostiei. Dușmanul străvechi al familiei îi oferă cupeul atunci cînd el fuge de la casa părintească. Ei, ce-o să spună tînărul?

Manó nu-i îngădui să-i citească gîndul.

— Vă mulțumesc din inimă, domnule conte, pentru oferta generoasă, dar n-o pot primi. Și o să vă spun de ce. Am un camarad bun care m-a învățat puținul ce am izbutit să culeg. Cu el m-am înțeles să mergem la colegiu. Am plecat pe drumuri deosebite să nu ne poată urmări pe amîndoi. Ne-am dat cuvîntul să ne întîlnim la hanul din Hortobágy: care va sosi mai întîi, îl va aștepta pe celălalt și de acolo vom merge împreună pînă la colegiu. Acum, dacă eu aș călători cu trăsura pînă la Hortobágy, mă întreb ce aș putea face singur atîtea zile și nopți în pusta aceea, sau la han, pînă cînd ar sosi și camaradul meu, mergînd pe jos? Iar dacă nu m-aș opri la han și m-aș duce de-a dreptul la Debrețin, se cheamă că aș trage pe sfoară pe bunul meu prieten, care m-ar aștepta în zadar la locul stabilit. Așa că nu-mi rămîne decît să-mi continuu drumul tot pe jos.

Contele recunoscu că obiecțiunea tînărului era absolut întemeiată. Nu era lipsită nici de judecată, nici de inimă. Și astfel Emmanuel reuși să evite atît acceptarea lașă, cît și refuzul grosolan.

Gîndul contelui Adalbert însă nu se opri aici. Mîna lui ajungea departe. Pe fugarul acesta n-o să-l mai scape din plasă. O să aibă el grijă să nu mai ajungă la casa părintească...

Ajunseră, pe neobservate, în veranda castelului. Acolo masa era întinsă pentru dejun: grămezi de bunătăți, care de care mai ispititoare.

Contele chemă pe administrator.

Între timp coborîseră de la etaj și domnișorii conți. (Contesa nu se sculase încă.)

Pe bunul Gil Blas îl aduseră cu forța, ținîndu-l de

amîndouă brațele. Cei de la margini rîdeau, cel din mijloc era bosumflat.

— Lăsați-l în pace ! interveni contele Adalbert. Vino încoace, fiul meu. N-ai de ce te rușina. Ființa cu care te-ai luat la trîntă aseară, nu e fată, ci băiat, un cavaler, un gentleman demn de tine, nepotul nostru drag, după maică-mea, rudă cu noi, Tanussy Emmánuel. Îmbrățișați-vă !

Cît ai clipi din ochi, atmosfera se schimbă. „Unul din lumea noastră ! Păi atunci „ciao !“ Un gentleman travestit care face o tură pe jos și în drum caută aventuri ! Pe unul ca ăsta trebuie să-l îmbrățișăm, pe rînd, cu toții !“ Albino se și văicări puțin : „Mai domol, mai domol, vere ! Eu nu vreau să mă iau la trîntă cu tine“.

Onoarea lui Gil Blas era complet restabilită. Podoaba de vînătaie de sub ochi putea s-o arate cu mîndrie oricui, ea era doar dovada unei încăierări atletice. Pe Manó îl așezară la mijloc. Tînărul zvîntă și al doilea dejun. De ce nu e în stare stomacul unui școlar începător ? În timpul dejunului însă trebui să împărtășească impresiile culese pe insula din Styx și convivii găsiră că ele sînt foarte amuzante. Mai ales părțile în care era descrisă pisica sălbatică găsiră un public deosebit de recunoscător. Nimeni nu văzuse de aproape fata. În timp ce Manó vorbea despre ochii ei mari, Gil Blas se holba la el, de parcă ar fi vrut să și-i facă și pe ai lui tot așa de mari. Începea să-i fie într-adevăr foame de ea.

(„Pune-ți pofta-n cui, puiule !“ mormăi contele, apoi dădu cîteva instrucțiuni administratorului pe care îl expedie și în sfîrșit se așeză și el la masă.)

Musafirul nu aștepta să fie îmbiat. Se servea singur din tot ce-i plăcea. Cine știe dacă în ziua aceea va mai avea parte de prînz ?

Un singur lucru nu voia să guste Emmánuel : vinul. Nu voia și pace. Gil Blas în schimb trăgea vîrtos din sherry.

— Da'tu de ce nu bei vin ?

— Fiindcă am văzut că atunci cînd cineva bea vin, devine alt om, iar eu vreau să rămîn așa cum sînt.

Eh, la urma urmei şi cu sirop de zmeură se poate bea bruderschaft!

In timpul acesta administratorul completă mandatul.

Contele Adalbert se ridică de la masă şi-l pofti pe Manó în odaia lui.

— Uite mandatul pentru zece mii de florini de argint pe seama doamnei Sáromberky. Atît îi dau pentru cocioabă. Îţi poţi închipui că-i bine plătită. E o răsplată destul de frumoasă pentru găzduirea de o singură noapte, nu tocmai liniştită, pe care ţi-a oferit-o. Te rog să i-l dai în mînă. Am să te conduc pe uşa din dos, pentru ca zvăpăiaţii ăştia să nu afle despre plecarea ta. Cînd o să vadă scrisoarea, bătrîna o să încalece pe-o mătură şi, luîndu-şi în circă plodul cu ochi de bufniţă, o să zboare de nimeni n-o să mai audă de ele în ţara asta. Cît despre băieţelul meu, şi zăpăciţii ceilalţi, unchii lui, lasă-i să-şi facă planuri năzdrăvane că o să-şi ia revanşa la noapte. Pot să treacă puntea, că n-o să mai găsească sub streaşină decît o bufniţă cu ochi mari şi pe maică-sa năpîrlită.

Contele conduse personal prin coridorul din dos pe Manó pînă la uşa dinspre grajduri, apoi îi arătă cum s-o apuce pe poteci ocolite spre căsuţa de pe insulă, ca cei din verandă să nu-l vadă.

Iar cei din verandă îşi ciocneau veseli paharele de curaçao purpuriu:

— Trăiască mica pisică sălbatică. *For ever!*

O RĂSPLATĂ BINEMERITATĂ

După ce Manó părăsi castelul, contele Adalbert porunci cameristului să i-l trimită pe Matyi, în odaia lui de lucru, unde-o să-l aştepte.

Matyi era unul din faimoşii flăcăi cu care se putea făli Somogyul; cremene nu altceva, şi om de credinţă.

— L-ai văzut pe băiatul care-a ieşit adineauri de-aici?

— Cum să nu-l văd?

— Ei, atunci adună-ţi catrafusele şi pregăteşte-te de drum.

— Pe jos ?

— Da, închipuieşte-ţi că nu în cupeu de gală. De azi înainte ai să te ţii pe urmele acestui tînăr, pînă la Debreţin. Ai să-l păzeşti să nu care cumva să se dea vreo fiară, vreun om rău la el. Caută să te însoţeşti cu el, vorbeşte-i prietenos. Dacă te întreabă a cui slugă eşti, tu ai să-i spui că eşti al lui Táncos Márton din Debreţin. Táncos ăsta e un măcelar vestit din Debreţin. Spune-i c-ai venit din încredinţarea lui să alegi nişte porci, la moşia mea. Conaşul o să-ţi ceară hîrtiile ; ai să i le arăţi ; aici ţi-s patalamalele. Ai să-ţi împarţi merindele cu el, dar cu vin să nu-l îmbii. La hanul din Hortobágy o să te desparţi de el — tu o apuci înainte şi te duci la Debreţin, la meşterul Táncos cu scrisoarea asta. Apoi ai să rămîi la el în serviciu.

— Pînă cînd ?

— Pînă cînd îţi va spune că poţi pleca. Atunci o să afli şi unde ai să pleci. Cît stai la Debreţin să ai grijă de băiat ca de ochii din cap.

— Bine, dar cum, dacă voi fi în casa domnului Táncos ?

— O să ajungă şi tînărul acolo.

Contele Ponthay Adalbert avea tot planul gata în minte.

Încă din dimineaţa aceleiaşi zile expedie mai multe scrisori la Viena şi la Buda, iar după masă puse pe servitori să-i facă bagajele şi să le încarce în cupeu şi plecă la Tanusvár, în comitatul Tuhutum. Dragonii şi infanteriştii cu ciorapi negri erau încă tot acolo.

De la castel, Manó, zburdînd de veselie, fugi într-un suflet la căsuţa de pe insulă. Purta o adevărată comoară, destinată doamnei Sáromberky.

Bătrîna nu mai putea de bucurie.

Ce să-i dea băiatului pentru serviciul acesta imens, pentru o bucurie atît de mare ? Cu bani nu-l putea plăti. Îl rugă, în caz că s-ar abate vreodată pe la Viena, să treacă neapărat pe la ele ; acolo o să-l poată primi mai boiereşte.

— Dar eu n-o să merg niciodată la Viena.

— Atunci n-o să ne mai vedem niciodată.

La vorba aceasta, cei doi ochi mari se umplură deodată de lacrimi. Imprejurarea aceasta o făcu în sfîrşit şi pe bătrînă să ghicească ce ar trebui să i se dea băiatului, drept răsplată.

— Dacă-i aşa, de despărţire, dă-i o sărutare!

Şi fata îi dădu băiatului o sărutare.

O, scumpă, nepieritoare comoară! O sărutare pe care o fată de treisprezece ani o dă unui băiat de treisprezece ani! Mai degrabă arde diamantul, mai degrabă ruginește aurul, decît să se stingă vreodată amintirea acestei sărutări.

Sosi şi clipa plecării. Doamna Sáromberky şi fiica sa conduseră pe băiatul gata de drum prin tufişurile sălbatice ale parcului şi îl scoaseră în şosea.

Lizandra era tristă.

— Multe am pătimit aici — îi spuse lui Manó — şi totuşi îmi vine greu să părăsesc aceste locuri, să nu mai văd lacul ăsta verde, să nu mai aud orăcăitul broaştelor. N-o să mai aud nici berzele clămpănind şi fluturii n-o să-mi mai zboare în jurul capului; nici luna n-o s-o mai văd. Acolo casele sînt atît de înalte! Cu cine o să mai stau de vorbă?

In vremea aceasta castelul de la Tüzhalom vuia năprasnic din pricina vlăstarului dispărut. Cine l-a văzut, unde s-a mistuit? Dar întrebarea întrebărilor era: ce înfăţişare a putut avea cînd a fugit? Căci fără a şti acest lucru, fugarul nu putea fi urmărit. Pletele tăiate şi rochia rămăseseră acolo: cum s-o fi îmbrăcat?

Doamna Sára îşi pusese bărbatul pe drumuri şi stîrni de asemenea pe toţi prietenii casei, pe administrator, pe subprefect să-i caute fata peste şapte ţări şi mări. Ea însăşi alerga cu trăsura de dimineaţa pînă seara, întrebînd în dreapta şi-n stînga, dar nu dădu de nici o urmă.

Bravul apărător al ordinii, Holofernes, se legă, ce-i drept, pe dreapta lui credinţă, că chiar de-ar tre-

bui s-o scoată din iad sau din cer, tot o va aduce acasă pe fugară. Şi într-adevăr, nu trecea zi să nu aducă la castel cîte o ţigăncuşă vagabondă, cîte o slujnică fără stăpîn, cîte o păpuşică de cîrciumă sau cerşetoare de pripas, întrebînd mereu: „Nu-i aşa că asta e?“ Doamna Sára însă nu voia să vadă în nici una din aceste persoane pe Emma cea dispărută. Firește că Holofernes n-avea ce-i face — el aresta pe cine putea.

În sfîrşit, la vreo zece zile după dispariţie, sosi de la Debreţin o scrisoare, care puse capăt desperării. Seniorul colegiului îi comunica lui Decebal că în ziua aceea, moştenitorul lui îşi ceruse înscrierea şi dînd examenul de admitere a fost primit în clasa prima de „humaniora“.

Decebal se grăbi să-i împărtăşească nevesti-si conţinutul scrisorii.

— Eh, s-a găsit bunătatea de fecioru-tău. Ţi-am spus eu că lucrul rău nu se pierde.

— Dar unde e?

— În joc bun. La Debreţin, în colegiu.

— Emma mea. În colegiu! E mendicant!

— Mare minune, într-adevăr. Nu ştiu de ce faci atîta tărăboi pentru plodul ăsta! Eu, pînă la vîrsta de treisprezece ani, am fugit de trei ori de acasă. Întîi am plecat să descopăr insula lui Robinson; altă dată am vrut să eliberez pe greci; a treia oară am fugit după o fiţă de la circ; am vagabondat o jumătate de an şi am bătut toba la iarmaroace, şi uite-mă tot sînt aici.

— Erai o poamă bună de pe atunci, dar nu vreau ca Emma mea să calce pe urmele tale.

— Păi nu calcă. A fugit la colegiu; are poftă de învăţătură. În privinţa asta ştiu că n-a luat exemplu de la mine. N-avea nici o grijă: o să se întoarcă acasă, cînd s-o sătura de zilnica ciorbă „semper“.

— Isuse Hristoase! Emma mea să mănînce zi de zi „semper“!

— O să mănînce şi altceva dacă nu se poartă bine: cîte o bătăiuşcă.

— Bătaie! Copilul meu! Să știi că am să întorc tot colegiul vostru cu fundu-n sus!

— Întoarce-l, întoarce-l!

— Rîzi. Parcă nu i-ai fi tată. Și e doar unicul tău copil!

— Sper că și eu sînt unicul lui tată. Și ce-i, la urma urmei? Doar n-o să-i frîngă oasele! O să vînture satele, o să predice la Kis-Péros, și o să cînte la înmormîntări pentru cîțiva pitaci.

— Ce? Băiatul meu să cînte pentru cîțiva pitaci de-a lungul uliței Péterfi din Debrețin! Ei bine, n-am să înghit o astfel de dezonoare! O pată de rușine ca asta nu va murdări stema familiei Tanussy. Poruncește numaidecît să puie caii la trăsură.

— Dar i-a pus.

— Și pleci la Debrețin să aduci acasă copilul?

— Nu, de loc. Plec la Koltaberek să aduc cîteva piei de urs.

— Iar la Koltaberek? După aventuri de dragoste!

— Pe dracu! La vînătoare.

— Vînează pe-acasă. Sînt destule păduri și pe-aici.

— Dar nu sînt urși. N-oi fi vrînd să îmbrac căprioarele în piele de urs.

— Amînă-ți vînătoarea. Du-te mai întîi la Debrețin.

— Vai, porumbița mea, nu te pricepi tu la așa ceva. Mai sînt doar cîteva zile; ursul se pregătește de somnul de iarnă și nu se mai poate vîna. Și-apoi toți vînătorii au fost convocați pe o dată fixă la Koltaberek; eu, ca gazdă, în nici un caz nu pot lipsi.

— Știu. Știu prea bine ce urși vînați voi la Koltaberek, drăguțule.

— Ei, ce știi?

— Ce știu? Știu că acolo locuiește armeanca ta.

— Aia cu care unii mă combinau acum cincisprezece ani, cînd eram încă flăcău, și cine știe dacă chiar atunci a fost adevărat sau nu? Păi acum trebuie să fie o baborniță de toată splendoarea.

— Atunci te duci pentru fie-sa! Aia-i încă tînără.

— I-auzi vorbă! Nici nu știi dacă are fată! Cu alte cuvinte ești geloasă de o fată despre care nici măcar nu știi dacă este pe lume.

— Știu, nu știu, e altă întrebare. Dar te cunosc pe tine. Și știu ce fel de om ești, de aia te duci așa de departe ca să mă poți înșela.

Lui Decebal îi făcea plăcere s-o vadă așa de înciudată. Rîdea.

— Ei asta, ce să zic, ai ghicit-o.

Rîsul acesta provocator o aprinse. Făcuse pînă acum ferfeniță două batiste.

— Și dacă eu aș plăti bărbățelului meu cu aceeași monedă?

— Hahaha! rîse Decebal. Fă-o, porumbița mea! Pe cine să-ți aleg? Te mulțumești cu Bakala Peti?

— Un lucru îți spun: să nu mă scoți din sărite. Are și răbdarea o limită. Nu știi de ce e în stare o femeie amărîtă.

— Mi-ar plăcea să văd o dată și eu așa ceva: nevasta mea, mîndră cum nu-i alta-n lume!

— Ei da, dacă tu o iei razna, eu de ce n-aș face-o? Aș vrea să știu de ce ar trebui să fiu numai eu credincioasă, alții nu.

— Ei și cum o să începi?

— Încă nu știu, dar o să învăț.

Decebal rîse și mai tare.

Cînd văzu că nu crede în amenințările ei, doamna Sára începu să plîngă.

— Asta-i răsplata pentru marea dragoste ce ți-o port.

— Păi nu mă iubi așa de tare; nu-i bine. Vezi, și Emma te-a părăsit, fiindcă o omorai cu dragostea.

— Să știi că n-o să vă mai iubesc. Neam de cîini! Tatăl e ca și fiul. N-aveți decît să mă părăsiți amîndoi. N-o să fug după voi. Nu-mi pasă dacă pe unul o să-l mănînce ursul și pe celălalt păduchii.

Decebal scăpă din încurcătură numai datorită împrejurării că-i sosiră musafirii: ortacii din comitatul Tuhutum pe care îi invitase la vînătoare. Se retrase cu ei în salonul de fumat. Femeia n-avea decît să stea singură, să se bosumfle cît o pofti.

Era îmbufnată, într-adevăr. La prînz, o vorbă nu scoase.

Ședea în capul mesei ca un idol.

Iar Decebal o ţinea înainte pe aceeaşi temă. Parcă ar fi fost înţeles cu invitaţii, se întreceau să povestească fel de fel de snoave despre veselele petreceri pe care le făceau cînd şi cînd cu nişte romînce! „Dar, ce-i drept sînt frumoase romîncele: rupte din soare, nu altceva!“ Şi citau imediat nişte versuri. „Dar armencele sînt şi mai focoase. Am dreptate sau nu?“ Decebal trebuia să arbitreze în dificila problemă.

Doamna Sára clocotea. O bucătură nu luă în gură. Respingea de departe farfuria întinsă de fecior.

Iar Decebal se purta cu ea tot mai crud. Fiecare cuvînt ce-i ieşea din gură era o lamă de cuţit ascuţit.

— Dar pe unde o fi umblînd Bakala Peti ăsta? întrebă de mai multe ori. Tocmai acum cînd e mai multă nevoie de el.

Se uita cu coada ochiului la frumoasa lui nevastă, zîmbindu-i ştrengăreşte. Iar ochii mari ai femeii aruncau săgeţi de foc, buzele i se crispară, o dungă adîncă îi brăzda fruntea.

In sfîrşit se ivi şi Bakala Peti. Ce mai aclamaţii! Omul era îmbrăcat de sus pînă jos în costum de vînătoare. purta cizme cu carîmbii răsfrînţi şi un cuţitoi de vînătoare la şold.

— Uite-l pe Peti! N-ai sughiţat? Mă, ce te-am mai pomenit!... Ia aşează-te colea repede. Sîntem în toiul prînzului.

Bakala Peti sărută mai întîi mîna amfitrioanei, dădu mîna pe rînd cu domnii, apoi se aşeză lîngă farfuria cu tocană de pui şi numai după aceea începu să-şi motiveze întîrzierea.

— Am zăbovit la casa comitatului. Am aflat că a venit pe neaşteptate comisarul regal. Ştiu şi pricina. A sosit sentinţa tribunalului suprem în procesul de *lèse majestate;* mîine va fi pronunţată la casa comitatului. Pretorul a avertizat pe Belizár să nu îndrăznească a părăsi casa, căci va fi arestat ca fugar.

— Ei, ei! exclamară cu toţii din toate părţile şi atmosfera veselă deveni deodată gravă. Ce ştii despre sentinţă?

— Hm, hm! Bakala Peti avu atîta minte să spună: Nu ştiu nimic.

Atîta vreme cît nu-i ajunsese din urmă pe ceilalţi, nu ştia nimic ; gura lui avea altă treabă decît să peroreze.

Numai după ce stropi sarmalele înghiţite cu al cincilea pahar de vin de Szerednye, se îndură să spună :

— Am izbutit să aflu ceva de la secretarul referentului. Mi-a spus ce-i în sentinţă.

— Ei, de ce nu ne spui o dată, omule ? Cît a luat Belizár ?

— Doi ani de detenţiune în cetatea Komárom, spuse Bakala Peti vîrîndu-şi în gură o ridiche de lună despicată ca o lalea.

Domnii începură să mormăie şi să-şi sugă măselele. Numai Decebal aruncă o vorbă de prefăcută nepăsare :

— Nu-i cine ştie ce.

Asupra acestui punct se iscă o discuţie aprinsă : e o pedeapsă grea sau uşoară ? Unul spuse că, pentru o lovitură cu toporişca (dar numai cu coada ei) în spatele conului Rézkuthy, e foarte grea. Poate că s-ar fi putut găsi un mijloc de a cădea la înţelegere cu el : cîte zile de închisoare, atîţia florini... Un altul însă scoase la iveală volumul respectiv din *Corpus Juris* şi citi din el articolul de lege privind cazul : *„hominem regium verberantes“*. Cel care loveşte pe omul regelui îşi pierde capul şi averea — aşa că sentinţa e chiar foarte blîndă. În sfîrşit, Decebal îi linişti pe toţi : toată detenţiunea nu e decît o glumă. Dacă îl rogi frumos pe Platzkommandantul şi îl plăteşti pe gardianul şef, îţi poţi face o viaţă confortabilă, ca acasă. Poate să te viziteze cine vrea. Ce treabă au ofiţerii pensionari ? După masă numai ce te trezeşti că vin la o partidă de preferans ; chiar la vînătoare poţi ieşi cu ei. E viaţă veselă la puşcărie. „Mi-ar plăcea şi mie s-o încerc. Aş duce măcar doi ani de zile o viaţă de burlac.“

Vorba asta fu spusă tot cu intenţia de a o necăji pe doamna Sára.

Nu-i nimic ! Va veni vremea revanşei ! Spre sfîrşitul mesei doamna Sára se ridică de pe scaun.

Decebal ţinu să mai tragă o ultimă săgeată în inima ei: o apucă de mînă şi o îmbrăţişă, cu toată împotrivirea ei, de parc-ar fi vrut să le arate tuturor că el e stăpînul şi că-i dă mîna să se joace cu ea.

— Ei, porumbiţa neichii, dă-mi o sărutare, dacă ţi-oi răspunde nu-i cu supărare.

— Vezi-ţi mai bine de dulăi. Nu-i auzi cum hămăie jos în curte? îi curmă doamna Sára dezmierdările.

La vînătorile de urs care se organizau toamna tîrziu, boierii plecau cu nişte cîini voinici, dresaţi anume, căci pe vremea aceasta ursul nu se mai sinchiseşte de larmă, trebuie să-l scoţi cu forţa din bîrlog. Decebal avea o haită întreagă de cîini de vînătoare din cele mai variate rase. Dresorii îi aduseseră pe cei potriviţi şi potăile făceau o gălăgie infernală. Doamna Sára avusese dreptate să abată preocuparea convivilor spre subiectul la ordinea zilei. Boierii se ridicară toţi, urîndu-şi reciproc: să vă fie de bine, să vă fie de bine.

Bakala Peti îşi făcu drum cu coatele prin ceata musafirilor, sărind să-şi ofere braţul amfitrioanei, care se pregătea să plece.

— Mă Petykó — îi strigă Decebal — da' grozave cizme ai! Ce păcat că n-o să mai vii cu noi la Koltaberek, la vînătoare de urşi.

— Nu? Şi de ce nu? întrebă Peti înlemnit.

— Ei, asta o să ţi-o explice nevastă-mea.

Decebal îşi încheie vorba pufnind într-un rîs impertinent, apoi, apucînd de braţ pe cel mai apropiat tovarăş de vînătoare, ieşi, trăgînd după el toată societatea şi abătînd conversaţia spre copoi.

Ajungînd în odaia ei, doamna Sára îl apucă de mînă pe Bakala Peti cu atîta putere, încît acesta se sperie.

— Mai e dreptate pe pămînt? şopti femeia. Se face aşa ceva? E un lucru onorabil? Să înfunzi un om nevinovat, prin sentinţă judecătorească, la puşcărie pe doi ani de zile şi în timp ce el stă închis, tu, adevăratul vinovat, să-ţi faci mendrele?

— De, asta aşa este.

— Hei, dac-aş şti să scriu! oftă femeia.

Bakala Peti se uită la ea nedumerit.

— Ascultă! Dumneata ştii mai bine ca oricine cum s-a întîmplat infamia aceea, fiindcă ai fost părtaş la ea. Ai fi dispus să-mi faci un serviciu dacă te-aş ruga din inimă?

— Pentru dumneavoastră aş fi în stare să fac tot ce omeneşte e cu putinţă.

— Ei bine, uite ce te rog: întoarce-te imediat în oraş, caută-l pe comisarul regal şi spune-i că aş dori să-i vorbesc între patru ochi. Am să-i comunic lucruri importante şi-l rog să-mi facă o vizită mîine dimineaţă, în casa noastră din Tanusvár. M-ai înţeles?

— Înţeleg perfect totul, răspunse Bakala Peti gîfîind. Bănuia că e vorba de o trădare în stil mare în care Medeea, Iason şi lîna de aur vor figura din nou.

La rîndul ei, doamna Sára, cu toate că nu se pricepea să citească în cărţi, reuşi să descifreze din mutra lui Bakala gîndurile acestuia.

Individul era ferm convins că frumoasa nevestică s-a supărat pe bărbăţelul berbant şi, din răzbunare, vrea să-l vîre la răcoare, iar ea să trăiască zile dalbe în văduvia-i provizorie. Bakala Peti socotea că nu i-ar lipsi aptitudinile necesare pentru consolarea doamnei.

Ideea îl adomenea. Omul avea oarecare experienţă în afacerile de felul acesta. S-a mai întîmplat ca soţia celui mai chipeş cavaler, văzîndu-se neglijată de soţul ei, să se răzbune căutîndu-şi, să zicem, o „compensaţie". Şi doamna Sára avea toate motivele să se plîngă. Decebal hoinărea într-una prin ţară, fără să se gîndească vreodată s-o ia cu el. Nici o femeie nu iartă să fie nesocotită în halul ăsta, darămite o femeie chinuită de gelozie! Iar gelozia şi necredinţa sînt fructele aceluiaşi pom, acre cînd sînt necoapte, dulci după ce s-au pîrguit.

— Nu mai e nevoie să spuneţi nici un cuvînt, doamna mea. Mi-e de ajuns ca să pricep totul. Puteţi să-mi încredinţaţi această afacere; am înţeles to-

tul ca şi cînd mi-aţi fi dat toate instrucţiunile necesare. Vă voi servi cu promptitudine. Un singur lucru vă cer: să-mi trageţi cu scumpa şi frumoasa dumneavoastră mînă o palmă zdravănă şi sănătoasă pe partea stîngă a feţei.

— Ce tot vorbeşti?

— Da, o palmă în toată regula, ca să rămînă urma celor cinci degete pe faţa mea.

— Dar ce nevoie ai de asta?

— Ca să pot justifica faptul că în viaţa mea nu voi mai pune piciorul în această casă, dar nimeni să nu bănuiască pricina adevărată.

Doamna Sára îi înţelese planul. În colţul gurii îi miji un zîmbet; ochii, însă, îi scînteiau.

— Păi, dacă-i aşa, ţine!

Şi-i trase lui Bakala Peti o palmă atît de zdravănă, încît îi ţiuiră urechile. Omul era într-adevăr mulţumit.

Dar şi doamna Sára era satisfăcută. Înainte de toate pentru că nu putea să-l sufere pe individul acesta obraznic şi avea o adevărată mîncărime în palmă cînd vedea mutra aceea de linguşitor temerar, de înfigăreţ pretenţios. Cîrpindu-l, îşi satisfăcea o veche dorinţă.

— Dar acum, rana pe care mi-aţi făcut-o, aţi putea s-o şi vindecaţi, doamna mea, spuse Peti, întinzîndu-şi obrazul ce se făcuse mai roşu decît celălalt. Voia o sărutare drept plasture.

Dar doamna Sára se retrase, rîzînd:

— Vai, dar dumneata eşti curat ca vizitiul jidovului, care voia leafa înainte. O să vie şi asta, odată, după ce vei fi meritat-o.

Acest „odată" era de mare importanţă.

Bakala Peti acceptă. Avea încredere în femei, le socotea bune de plată.

— Atunci, omagiile mele respectuoase!

Îşi luă pălăria şi ieşi grăbit.

Ajungînd în curte, dădu cu ochii de Decebal şi de oaspeţii care instruiau cu multă pricepere pe copoi.

— Adio, prietene! îi strigă lui Decebal. Mă grăbesc să plec. N-o să mă mai vezi în casa ta niciodată.

— Ce te-a găsit, Bruder?

— Ce m-a găsit? Asta o poţi afla dacă te uiţi la mutra mea. Nu-i greu de văzut că un obraz mi-e mai roşu decît celălalt.

Într-adevăr, trandafirii înfloriţi pe urmele degetelor frumoasei zîne erau încă vizibili.

Întreaga societate izbucni în hohote de rîs. „Ei, ăsta ştiu că a găsit ce a căutat!"

Bakala Peti ştia s-o facă cu mult talent pe curtezanul păcălit. Trăsura îl aştepta în curte, cu caii înhămaţi. Peti improviză o ceartă groaznică cu vizitiul (ca omul paraponisit care trebuie să-şi verse necazul pe cineva). Pacostea se iscase de la şleaurile care se răsuciseră. Peti ameninţă că o să dea afară pe „vita asta încălţată". Îi smulse hăţurile din mînă, dădu bici celor doi cai (pentru ai căror preţ era dat în judecată la trei pretori) şi plecă în galop, însoţit de bunele urări ale întregii şleahte.

Acest intermezzo înmuie inima lui Decebal. Biata Sárika! Ce femeie! S-o pui în chenar de aur şi de diamante, nu altceva! Soţul ei o insultă, iar ea pălmuieşte pe omul care-i face curte.

Cînd prietenii se întoarseră din mica plimbare de înviorare pe care o făcuseră după masă, Decebal se grăbi s-o caute şi se purtă cît se poate de gingaş cu ea. De altfel, aşa se şi cuvenea din partea lui, cu atît mai mult cu cît chiar atunci femeia se zorea să-i adune lucrurile de care avea nevoie pentru excursia vînătorească. Şi doamna Sára era plină de amabilitate.

Părea că printr-o singură lovitură aerul s-ar fi purificat complet.

Doamna Sára îl rugă să aibă grijă ca nu cumva să-l sfîşie vreun urs. Apoi, să-şi înfigă neapărat un ac cu gămălie în reverul hainei, sculă necesară oricărui vînător; în cazul că s-ar întîlni cu un popă să arunce acul după acesta, altfel ar putea să păţească, doamne fereşte, cine ştie ce. În timpul cît Decebal va vîna prin Ardeal, ea va pleca la Debreţin să aducă acasă pe năbădăiosul acela de copil. N-o să-l lase să

rămînă şcolar mendicant, chiar dacă Ion Calvin ar învia din morţi şi l-ar revendica pentru el.

Decebal nu se împotrivi acestui plan.

O vorbuliţă nu mai scoaseră nici despre armeanca nurlie, nici despre fata ei. În schimb la cina ce-a urmat (în cursul căreia doamna Sára repară cu excelent apetit omisiunea de la prînz) se discută numai despre colegiul de la Debreţin. Nu mai era un secret că Emma fugise acolo, cum nu încăpea nici o îndoială că ticălosul de Jancsi, îl îndemnase să facă acest lucru, sucindu-i minţile. Infamul!... Dar o să-l aducă maică-sa acasă şi o să-l ţie de scurt de-acu înainte! Fiecare din musafiri ştia să dea cîte un sfat în privinţa autorităţii şcolare căreia doamna Sára va trebui să se adreseze. Seniorului; nu, mai degrabă lui contra-scriba; ba, dimpotrivă, rectorului! Aş! Asta-i treaba prorectorului! Ei, în cazul cel mai rău, superintendentul ce treabă are? Sau, dacă nu el, atunci curatorul coadjutor. Dar dacă băiatul vrea să rămîie acolo cu orice preţ? Ce spune într-un astfel de caz *Tripartitum*? Eh, ce are a face *Tripartitum* cu chestiunile „noastre"? Ce spune canonul de Komját? Şi dacă şi „purtătorul de ghioagă" are un cuvînt de spus? Şi ce-o fi dacă şcolarii vor lansa strigătul *„ad arma"*? Ce, e lucru de glumă? Dacă, de atunci, Emma a îmbrăcat toga, va fi greu s-o dezbraci!

Într-un cuvînt, musafirii au îndopat-o cu sfaturi bune pentru orice eventualitate imaginabilă.

Şi la urma urmei, doamna Sára va duce cu sine cea mai puternică armă din arsenalul feminin, lacrimile de mamă, pe care dînsa le vărsa din belşug de pe acum.

Toate gîndurile ei se concentrau acum asupra eliberării odraslei ei din ghearele emoreenilor.

Se înţeleseră ca doamna Sára să plece chiar a doua zi dimineaţă la Debreţin. Decebal va mai aştepta încă pe tovarăşii de vînătoare ce urmau să sosească din Sălaj, apoi va porni, împreună cu ei, a treia zi, dis-de-dimineaţă, spre trecătoarea din Bihor.

Decebal se dovedi cît se poate de amabil. Seara, de pildă, nu se aşeză la cărţi cu tovarăşii lui. Aceş-

tia, ţinînd seama de greutatea motivelor, îi iertară absenţa.

Tare tîrziu s-a crăpat de ziuă în castelul de la Tüzhalom a doua zi. Faptul prilejui multe comentarii glumeţe. Cei cinci cai mocăneşti erau înhămaţi la cupeul de călătorie de la ora şase, dar la opt ei încă îşi scuturau clopoţeii de la gît tot pe loc; vizitiul făcu cu ei de cel puţin douăzeci şi cinci de ori ocolul curţii.

Despărţirea fu de asemenea foarte afectuoasă. Decebal o înfofoli personal în tot felul de şaluri pe nevastă-sa, care pleca la drum lung. Sărutările nu se mai terminau. Doamna Sára se aplecă chiar din cupeul care duruia departe, trimiţînd prin fluturări de batistă salutul ei pentru omul iubit care o urmărea cu privirea.

Cu ce şi-o fi bătînd capul femeia aceasta în clipa de faţă?

Cu ideea de a-şi vîrî dulcele iubit în închisoarea din cetatea Komárom pe nu mai puţin decît doi ani de zile şi de a meşteri în aşa fel încît să fie închisă şi dînsa, în aceeaşi celulă, pentru ca omul să fie nevoit să stea tot timpul cu ea.

Numai un cap de femeie poate născoci o astfel de idee!

La Tanusvár casa lui Tanussy Decebal era *salva guardia:* „curte nobiliară". Tanusvár era oraş regesc, dar curtea nobilitară era o enclavă în cuprinsul lui. Ea nu era subordonată administraţiei municipale, ci direct comitatului. De aceea casa ridicată în această curte era scutită de încartiruiri militare. Aici, un hoţ nu putea fi arestat de căpitanul oraşului, ci numai de pretor. Şi, lucru de căpetenie, evreii n-aveau voie să deschidă prăvălii în oraş; în schimb, în comitat aveau mînă liberă să facă negoţ. Astfel, partea dinspre stradă a curţii nobilitare era plină de lipscănii, de băcănii şi de cîrciumi; aici, privilegiul nobiliar îi întindea o mînă de ajutor evreului, îi dădea posibilitatea să-şi facă cuib în mijlocul oraşului. E adevărat, pe de altă parte, că evreul plăteşte bine. Boierul considera această casă drept un cvartir tre-

cător ; avea acolo un grajd pentru cai şi un apartament pentru uz propriu, în curte. Toate ferestrele acestui apartament dădeau spre grădina largă, astfel încît curtea şi copiii negustorilor care se jucau prin ea, nu se vedeau.

Era nevoie de aceste precizări topografice pentru a înţelege cum s-au putut întîlni contele Ponthay cu doamna Sára în aşa fel ca nimeni să nu afle nimic.

Căci Tanusvár era un straşnic cuib de bîrfeli. Şi nu exista în tot oraşul o fiinţă care să nu cunoască, chiar după umblet, pe soţia lui Tanussy Decebal, iar comisarul regal nu putea face un singur pas prin oraş, fără ca el să nu fie comentat de toată lumea şi să nu se facă fel de fel de combinaţii pe socoteala lui.

Iată cum a fost ticluită toată treaba :

Excelenţa sa se întîlni, din întîmplare, fireşte, în faţa *salvei guardia,* cu Bakala Peti. Cei doi domni se salutară.

— Unde, unde, excelenţă ?

— Caut o curelărie. Aş vrea să cumpăr nişte hamuri cu zorzoane pentru echipajul meu cu patru cai.

— Se găseşte un asortiment bogat la Kohn.

Şi Peti introduse numaidecît pe contele Ponthay în prăvălia lui Kohn.

Negustorul îi puse în faţă scumpeturile. Nici una însă nu era pe gustul exigent al lui Bakala Peti. „Se găsesc şi mai frumoase în depozit."

Cei doi domni ieşiră aşadar din prăvălie pe uşa din dos ce dădea spre curte şi în timp ce Bakala Peti poruncea să i se aducă de pe rafturi toate hamurile, Ponthay Adalbert o zări din întîmplare pe frumoasa Tanussy Sára, stînd în uşa apartamentului boieresc. O salută curtenitor, iar doamna îl invită să-i facă onoarea o clipă. N-avea cine să-l vadă în afară de evreice. Iar acestea se ştie că sînt mute (nu între ele, ci pentru restul lumii).

Şi astfel toată trădarea se putu pune frumuşel la cale, fără ca cei interesaţi să afle vreodată care-i adevărata ei origine.

Contele Adalbert ştia cum stau lucrurile : era per-

fect edificat de către Bakala Peti. De altfel ştia el foarte bine cine a comis actul de *lèse majestate,* dar nu avea dovezi. Denunţul lui Bakala Peti nu era suficient. Cea mai grăitoare dovadă ar fi fost ordinul leopoldin smuls de Decebal. Obiectul era însă în mîinile doamnei Sára. Cum să puie mîna comisarul regal pe el? Şi încă în aşa fel ca faptul să nu poată fi tăgăduit, dar în acelaşi timp nici doamna Sára să nu fie obligată a depune împotriva bărbatului ei...

Era un lucru din cale afară de greu.

Totuşi contele Adalbert bănuia ceva.

O astfel de trădare nu se face de florile mărului. Femeia asta — nu încape îndoială — e îndrăgostită. Altfel nu-i explicabil ca pentru un lucru de nimic să umble să-şi închidă bărbatul, şi încă într-un fort, pe doi ani de zile...

Intrebarea e: pe cine iubeşte? Pe Bakala Peti? Asta ar însemna lipsă de gust. Junele dandy o fi crezînd aşa ceva, dar contele Adalbert bănuia altceva. Sára e îndrăgostită, pesemne, de Belizár, mezinul. În faţa problemei: cine să ispăşească, ea preferă să-şi sacrifice soţul. Era o soluţie tragică, dar şi o realitate psihologică de netăgăduit.

— Iată, sînt gata să vă spun cum se poate dovedi adevărul, adăugă doamna Sára, după ce îi povesti încă o dată cele întîmplate. Însă cu o singură condiţie.

— Vă rog.

— N-am nimic de obiectat dacă Decebal va lua doi ani de închisoare, dar îmi rezerv dreptul de a fi închisă şi eu împreună cu el.

— A!

Contele Adalbert rămase cu gura căscată.

— Da! Vreau ca infamul să fie silit să stea ziua-noaptea cu mine, în aceeaşi odaie şi să nu aibă nici o altă consolare în afară de mine. Să nu poată fugi nicăieri de lîngă mine. Un capăt al lanţului să-i încătuşeze piciorul lui, celălalt capăt pe al meu. Atunci ştiu că mă va preţui.

Abia acum i se deschiseră contelui ochii. Va să zică, nevestica asta e îndrăgostită de propriul ei bărbat! Şi e îndrăgostită pînă la nebunie! Metoda asta

de a asigura fidelitatea bărbatului era într-adevăr nouă. Aoleo, ce-ar fi dacă ea s-ar răspîndi!

Rîse neîncrezător.

— Ei, ce rîdeţi, conte? Vă vorbesc foarte serios. Vinovatul trebuie să ispăşească, dar să fiu şi eu alături de el, să-l consolez.

— Imposibil, doamna mea. Nu sîntem pe vremea lui Zách Felician, cînd pentru vina de *lèse majestate* comisă de capul familiei era condamnată toată familia: soţia, fetele, de-a valma. Aşa că chiar dacă se va dovedi că Decebal a ultragiat persoana maiestăţii sale, soţia lui nu poate fi întemniţată cu el.

— Asta s-o lăsaţi în seama mea. O să am eu grijă. Am cumpănit totul foarte bine astă-noapte. Cum n-am putut închide un ochi, am avut timp să chibzuiesc toate amănuntele. O să mă vîr eu în acelaşi proces aşa de frumos, că pînă la urmă vom ajunge, Decebal şi cu mine, în aceeaşi căciulă. Ascultaţi-mă: omul ăsta fără inimă mă trimite la Debreţin, pe urmele copilului, iar el o şterge cu beţivanii lui, în Ardeal, să-şi vadă mîndrele de altădată.

— Poate că n-o fi adevărat.

— Lăsaţi că ştiu eu foarte bine. Nu poţi păcăli o femeie aşa, cu una, cu două. Femeia îşi cunoaşte bărbatul, ca ţiganul scripca. Ei bine, de data asta o să-i încurc eu socotelile. Anul ăsta n-o să vîneze dumnealui urşi! Mă rog, mă rog. Şi eu sînt ardeleancă şi ştiu că pe vremea asta ursul doarme dus şi oricît l-ai întreba cu cît îşi vinde blana, nu şi-o arată. Aşa că, deocamdată, Decebal poate să-şi puie pofta-n cui.

— Dar pot să vă spun de pe acum că nu-mi stă în putere să arestez pe un nobil decît în cazul cînd îl prind în flagrant delict.

— Nu m-am gîndit la asta. Dar după cîte ştiu, există în ţară oameni care n-au altă treabă decît să adulmece, să tragă cu urechea, să se uite în dreapta şi în stînga şi să scrie la Viena cînd află cîte ceva...

— Într-un cuvînt „poliţia secretă". Dar cum aţi aflat doamnă?

— La masă, boierii vorbesc adesea despre asta. Şi

înjură mereu guvernul din pricina ei. Stai, cum le zic şi poliţiştilor? Un nume de cîine.

— Poate „copoi"?

— Da, da, copoi. Ei, un astfel de copoi ar putea descoperi toată chestia, mai ales că n-are nevoie să-şi declare numele şi nu-i obligat să dovedească nimic. Ar putea povesti din fir în păr cum a fost ciomăgit *homo regius,* ba ar putea arăta şi faptul că ordinul leopoldin se găseşte în sertăraşul secret al scrinului meu cu încrustaţii de fildeş. Şi sertarul acesta ascuns îl nimereşti uşor dacă dai la o parte zorzoanele de aur. Acolo zace *porcus dalicti.*

— Aşadar e într-adevăr la dumneavoastră?

— Firește. I l-am luat, fiind convinsă că l-a smuls de la gîtul unei femei, drept amintire, dar „copoiul" m-a lămurit că e decoraţia lui Rézkuthy.

— Copoiul?

— Păi da. Bakala Peti. Nu-i aşa că pînă acum domnii de la Viena n-au izbutit să găsească în tot comitatul Tuhutum un singur om dispus să facă pe copoiul? Iar cei trimişi aici din alte părţi nici nu îndrăzneau să se arate prin Tanusvár, decît la tîrgurile de ţară, şi, chiar atunci, unora dintre ei cetăţenii le-au scris pe spate titlul de copoi, le-au tras o bătaie şi i-au scos din oraş. Nici nu şi-au mai pus piciorul aici! Ei, cancelaria aulică poate să-mi fie recunoscătoare şi să-mi mulţumească şi pentru faptul că i-am cîştigat un copoi bun şi de ispravă, aşa că la rîndul ei poate să-mi facă şi ea hatîrul de a mă închide la Komárom împreună cu bărbatu-meu. Hei, dacă i-aş putea cînta lui Decebal al meu: *Măi bădie, măi bădie, Dare-ar dumnezeu s-ajungem, împreună-n puşcărie!* Dar să mergem mai departe, căci timpul e scump. In urma acestui denunţ, Decebal va primi invitaţia de a se prezenta în faţa regelui, la Viena. Cum îi zice, frate? E un cuvînt tătăresc; l-am auzit de multe ori: *„Adadundun verbumgerium".*

— Da, da... *„Ad audiendum verbum regium".*

— Păi aşa am zis şi eu. Ei, acolo trebuie să se ducă, că n-are încotro. Porunca asta însă trebuie să-i fie înmînată încă azi, pentru că mîine vrea să plece

în Ardeal şi acolo nu-i uşor să-l dibuim. In timp ce Decebal va umbla pe la Viena, excelenţa voastră, uzînd de puterea pe care o are, va merge cu forţa armată la Tüzhalom şi va face o percheziţie în strămoşeasca reşedinţă a familiei Tanussy. In momentul acela eu voi fi acasă, căci la ştirea că bărbatul meu a fost chemat cu citaţie la Viena, mă voi grăbi să termin repede la Debreţin, *brevarium* (citeşte : *brevi manu)* cum s-ar zice, trăgînd cîte o palmă cui îmi iese în cale ! Plodul am să-l dau în gazdă la un profesor : din partea mea n-are decît să se facă popă, ticălosul, dacă-i arde de învăţătură, iar eu am să mă-ntorc acasă în galop. Abia aici am să intru cu adevărat în acţiune. Excelenţa voastră va vrea să facă percheziţie în cuibul meu nobiliar. Eu am să pui mîna pe măturoi, am să „repelez". Am să mut fălcile cîtorva panduri, guvernul o să-l fac troacă de porci. Excelenţei voastre am să-i urez să vă binecuvînteze dumnezeu ca pe moara de la Suha. Ştiţi cum a binecuvîntat moara de la Suha ? A trăsnit-o de şapte ori într-o singură vară. Iar cînd percheziţia va ajunge la scrinul meu şi se va descoperi saltarul secret, eu voi leşina. Sper că atîta ajunge ca să fiu implicată în procesul de *lèse majestate* al lui Decebal şi să fiu tîrîtă împreună cu el în Babilonul (numele popular al închisorii) din Komárom.

Contele Adalbert trebui să recunoască faptul că nu se putea născoci o intrigă mai şireată pentru ca o femeie îndrăgostită să fie constrînsă prin sentinţă regală a petrece doi ani de miere cu bărbatul adorat. Nu e nimic imposibil, nimic absurd în ea.

Bizuindu-se pe propriile sale puteri divinatorii, Ponthay Adalbert calculă etapele în care urma să se desfăşoare toată comedia.

Cînd va afla că în cursul percheziţiei domiciliare s-a găsit dovada palpabilă a actului de *lèse majestate* comis de el, Tanussy Decebal va renunţa deodată la tergiversările de pînă atunci şi, aşa cum se aştepta de la un nobil, îşi va recunoaşte cu toată mîndria vina, nu se va mai da după deget, ci va

spune: „Unde-i poarta temniței? Sînt datornic, vreau să plătesc!“

Și va intra la închisoare.

Dar pînă atunci se va mai întîmpla ceva.

Comisarul regal va chema la el pe Belizár. Acesta, pînă-n ziua de azi, nu știe ce s-a întîmplat cu el după urgia de la „Soarele de altădată“, căci timp de douăzeci și patru de ceasuri n-a fost chip să-l trezească nimeni. Începuse să creadă că el l-a bătut pe *homo regius*. Și cum în momentele acelea nu avusese nici un credincios pe aproape, n-avea cine să-l lămurească.

Pothay Adalbert avea să-i arate deci sentința. Nu e de loc plăcut să stai la răcoare doi ani de zile... Și după ce „oamenii răi“ au chinuit în felul acesta pe „elefantul sălbatic“, iată că vine „omul bun“, îi ia apărarea, îl scoate din capcană. Comisarul regal îi va arăta că are dovezi, negru pe alb, precum că nu Tanussy Belizár a comis marea felonie, ci altcineva. Pe acest cineva comisarul îl are în mînă. Va scăpa de pedeapsă pe nevinovat, dar va lovi pe vinovat. Și pentru aceste bune servicii, nu-i cere nimic lui Belizár; nu-i smulge nici o promisiune. Nu întrebuințează nici cea mai dulce presiune, nici măcar pentru a-l face să se retragă din arena afacerilor obștești. Dimpotrivă, dorește să-l vadă luînd parte cît mai activ la aceste afaceri. Un singur lucru îi va cere: să-și aducă aminte că există dreptate pe pămînt; e o plantă rară, ce-i drept (ca și cartofii la ora actuală), dar se găsește totuși, și, în comitatul Tuhutum sămînța ei a fost sădită de comisarul regal Ponthay Adalbert. Îi va arăta apoi lui Belizár că în urma noii situații, în urma noilor dovezi și a declarațiilor făcute chiar de vinovat, sentința de condamnare va lovi pe Tanussy Decebal. Eh, pagubă-n ciuperci! Boierul și la pușcărie tot boier rămîne. Poate să-și aducă orice societate veselă în celulă. Dar ce surpriză va avea cînd, într-o bună zi, se va pomeni cu nevastă-sa, care, sărindu-i de gît, îi va comunica dulcea știre că și ea este condamnată pentru ofensă adusă regelui. Ce urmări va avea această scenă, măr-

ginita minte omenească nu poate prevedea, dar că Decebal va ieşi înmuiat din închisoare, e sfînt.

— Primesc tîrgul, spuse contele Adalbert, dînd mîna cu doamna Sára, care îl însoţi pînă la uşă. „Florile din grădina dumneavoastră sînt într-adevăr minunate, scumpă doamnă", îi spuse contele luîndu-şi rămas bun.

In timpul acesta, Bakala Peti îl puse pe negustor să scoată din magazie toate harnaşamentele şi opri pe cele mai frumoase pentru excelenţa sa. Contele încuviinţă alegerea şi plecă. Bakala Peti rămase în urmă, întîi pentru a nu fi văzut pe stradă împreună cu comisarul regal, şi în al doilea rînd pentru a încasa de la Kohn comisionul ce-i revenea de pe urma hamurilor cu zorzoane alese pentru conte.

PENTRU O VORBĂ BUNĂ

Lucrurile mergeau strună.

Cupeul doamnei Sára nu apucase încă să iasă din uliţele prăfuite ale oraşului Tanusvár, cînd *juratus tabulae regiae notarius* era în drum spre Tüzhalom.

Frumoasă era instituţia juraţilor din acele timpuri de aur! Timp de un an de zile, tînărul nobil ungur avea dreptul să poarte dolman cu fireturi, nădragi ungureşti, cizme, căciulă cu pană de vultur în cap, sabie încovoiată la şold, avea dreptul să asiste, în calitate de auditor, la consiliile secrete ale tribunalului regesc, şi — privilegiul lui cel mai înalt — înmîna citaţiile judecătoreşti, somaţiile, admoniţiile, poruncile regale, iar cînd bătea la poarta unui nobil, poarta trebuia să se deschidă, căci dacă nu se deschidea, juratul avea dreptul să le lipească de poartă, şi declaraţia pe care o dădea despre această procedură avea tot atîta valoare ca certificatele pretorului şi ale juratului la un loc.

Porunca regească fusese înmînată lui Decebal de către juratul comisarului regal (comisarul avea totdeauna la îndemînă un astfel de jurat). Tînărul prac-

ticant era o rudă apropiată şi fu primit cu multă cordialitate în castelul de la Tüzhalom.

— Bine-ai venit, frăţioare! îl primi amfitrionul.

— Ba şi eu m-am grăbit cît am putut, ca să ajung aici înainte de masă.

— Ca să nu scapi masa, nu-i aşa?

— Nu-i tocmai aşa. M-am grăbit ca să vă pot preda această poruncă regească. Un vechi obicei ne interzice s-o înmînăm după-amiaza.

— Poruncă împărătească? întrebă mirat Decebal. Nu-mi amintesc să fi cerut ceva maiestăţii sale. În nici un caz n-am s-o citesc înainte de masă; mi-e să nu fie cine ştie ce otravă în ea, să-mi strice pofta de mîncare.

— Cu atît mai bine, spuse juratul, primind invitaţia de a sta la masă.

Scrisoarea dispăru în buzunarul lui Decebal.

Erau mulţi bărbaţi la masă; se adunase toată ceata de vînători. Prînzul, presărat cu anecdote vesele, se prelungi neobişnuit. O dată cu cafelele fură aduse şi pipele şi chiselele de tutun, împreună cu iasca de pelin.

Unul din musafiri ceru o bucată de hîrtie ca să-şi aprindă pipa.

— Hîrtie? Poftim! spuse amfitrionul, scoţînd din buzunar actul oficial. Nu apucase să-l desfacă.

Dar musafirul căruia i-l oferise, avu mai multă prezenţă de spirit şi rupse ceara de pe scrisoarea destinată pipei. Cînd află conţinutul scrisorii rămase consternat.

— Cumetre Decebal, ştii ce-i asta? Poruncă regală! Eşti chemat *ad audiendum verbum*.

Se făcu o linişte apăsătoare.

Decebal încercă să rîdă, dar cum nimeni nu-l urmă, se lăsă păgubaş.

Boierii îşi aduseră deodată aminte de istoria arestărilor de care recentele adrese *comitatense* nu conteneau a se plînge.

În curînd însă, în locul consternării mute răbufniră glasurile tumultuoase ale indignării. Boierii căutau să ghicească, pe dibuite, care poate fi pricina poruncii.

Pricini erau, nici vorbă, destule, dar cine fusese denunţătorul? În comitatul Tuhutum nu găseai urmă de copoi. Cocorii şi vulturii se băteau ca chiorii, dacă vreţi, dar nu se denunţau unii pe alţii. Nimeni nu se ducea să se plîngă pentru vreo injurie, nici măcar la pretor, ci îşi lua singur satisfacţia, ba dacă cineva îi fura boii, el şi-i fura de la hoţ. În sfîrşit, unul din invitaţi rosti, la întîmplare: „Bakala Peti".

— Nu cumva Bakala Peti a suflat ceva?

— Poate din răzbunare pentru palma de ieri...

— Ei, ăsta e în stare.

Juratul care adusese hîrtia buclucaşă confirmă această opinie. Omul ştia ceva.

— L-am văzut într-adevăr pe Bakala Peti ieri după-masă, la comisarul regal, cînd i-am dus actele de la registratură. Bakala Peti era la el, şedea pe canapea. În momentul cînd am intrat, au schimbat vorba. Contele l-a întrebat pe Peti de starea semănăturilor.

Parcă Peti ar şti cum stau semănăturile...

Era limpede că el denunţase.

Întrebarea e: cît a suflat din ceea ce ştie?

— Nu trebuie să vă tulburaţi nici un pic, spuse nepăsător Decebal. Înalta poruncă va fi pusă, cu tot respectul, *ad acta*. Iar mîine plecăm cu toţii la vînătoare, în Ardeal.

— Vă atrag atenţia, dragă nene — observă tînărul practicant a cărui erudiţie în materie de drept era încă foarte proaspătă — că în cazul acesta s-ar putea întîmpla ca plecarea dumneavoastră să fie calificată drept fugă, iar nobilul fugar poate fi arestat.

— Ia mai slăbeşte-mă cu sofisticăriile tale, nepoate dragă. Să aştepte şi maiestatea sa pînă mi-oi împuşca ursul, cînd m-oi întoarce, am să fiu tot aşa de chipeş ca acum.

Se luă hotărîrea de a nu se supune. (Nu există, ce-i drept, plăcere mai mare pe lume!)

În schimb, în seara aceea n-o să se întindă prea mult la cărţi ca să se poată culca mai devreme. Caravana va pleca spre Ardeal în zorii zilei.

Nici frăţiorul jurat nu fu lăsat să plece, ca nu cumva să-i poată da comisarului vreo veste despre

nesupunerea lor şi, la rîndul lui, acesta să-i împiedice cu forţa armată de-a ieşi din castel. De fugit, junele nu putea fugi, căci patul lui era aşternut tocmai în odaia din fund, de unde nu s-ar fi putut strecura decît trecînd prin camerele tuturor musafirilor. Odaia lui mai avea, ce-i drept, o ieşire, dar aceasta dădea spre coridor unde dormeau dulăii, care l-ar fi mîncat de viu, dacă ar fi îndrăznit să treacă peste prag.

De altfel juratul era băiat bun, nu inspira nici un fel de îngrijorare. El fu acela care, în zorii zilei, îl trezi pe Decebal.

— Ei, frăţioare, cum ai dormit?

— Nicicum.

— Te pomeneşti că ţi-au sforăit la ureche vecinii.

— Ehei, măcar de-ar fi sforăit!

— Da' ce-au făcut?

— Ce-au făcut? Din sfert în sfert de oră mă pomeneam cu cîte unul... Abia apucam să aţipesc şi hop! auzeam pe cineva şoptindu-mi la ureche: „Dragă nepoate, nu vreau să-l deranjez pe Decebal, dar uite, în clipa asta am primit o scrisoare de acasă: soacră-mea e pe moarte, trebuie să plec. Te rog să-i spui mîine dimineaţă". După un sfert de oră, altul: „Dragă nepoate, în momentul ăsta m-a deşteptat o ştafetă: fie-mea e bolnavă de difterie, trebuie să alerg după doctor. Nu vreau să-l deranjez pe Decebal, te rog să-i spui dimineaţa". După alt sfert de oră simt că cineva dă să-mi smulgă perna de sub cap: „Dragă nepoate, m-a apucat o colită de-mi vine să mă caţăr pe pereţi. In cazuri din astea leacul meu e să mă urc pe cal şi s-o iau la goană. Spune-i, te rog, dimineaţă, lui Decebal". Pînă la urmă m-am îmbrăcat, am aprins lumînarea, am luat o coală de hîrtie, am liniat-o, şi care cum venea, îl treceam în registru, menţionînd în rubrica respectivă care din membrii familiei trage să moară sau ce beteşug l-a apucat. Ultimului nu i-a mai rămas alt pretext decît călcîiul: a făcut rană la călcîi, nu mai poate încălţa cizma. Omul a plecat în papuci.

Toată şleahta vînătorilor se risipise. Nu rămăsese pe loc decît micul jurat. Bietul de el...

— Ei bine, asta-i curată ticăloşie! strigă Decebal. Atîta poltronerie! N-aş fi crezut niciodată aşa ceva despre prietenii mei.

— Nu vă supăraţi, nene dragă! Credeţi-mă, din punctul de vedere al legii, au dreptate. Căci dacă ar fi rămas aici, nu ei dădeau de bucluc, ci dumneavoastră, numai dumneavoastră.

— Eh, oricum, a fost o laşitate din partea lor s-o şteargă în halul ăsta.

— Iar eu vă sfătuiesc să plecaţi frumuşel la Viena, să ascultaţi cu răbdare tot ce vi se spune. Li s-a mai întîmplat şi altora...

— Iaca, numai de-al dracului nu mă duc. Mă pot închide, dar de înmuiat nu mă-nmoaie. Să văd ce se-ntîmplă dacă nu mă duc.

Coborî în curte şi se apucă de ceartă cu slugile pentru că au deschis poarta musafirilor care o luaseră la sănătoasa.

In timp ce se ciorovăia mai cu foc, un ţigan se furişă lîngă el. Decebal nu prinse de veste decît în clipa cînd omul îi sărută mîna.

— Al cui purcel eşti, mă?

— Păi, să trăiţi conaşule, sînt purcelul lu taicămeu, da' de trăit trăiesc din mila măriei sale, conaşul Belizár, că sînt poştarul dumnealui, tocmit cu simbrie.

— Nu cumva mi-ai adus vreun răvaş de la frate-meu?

Ţiganul scoase scrisoarea din panglica pălăriei şi i-o întinse lui Decebal.

Era scrisul lui Belizár. De la Herodot şi pînă azi, nici un vlăstar din neamul scitic nu avea o caligrafie aşa de pocită. Totuşi, din răvaş se putu desluşi cel puţin atît:

Cumetre, toată tărăşenia cu homo regius *a fost descoperită. Ia-o din loc că ăştia pun mîna pe tine! Belizár.*

Ei, asta îl înfurie de-a binelea.

S-o iau din loc? Eu? La îndemnul tău? Ei bine, nu!

Avea atîta antipatie pentru fratele său, încît nu voia să admită în ruptul capului că, ştiindu-l la strîmtoare, omul s-ar fi putut gîndi cu adevărată compasiune la el. Mişelul! Uite la ce-l îndeamnă instinctul, sîngele mă-si: la spovedanie, la pocăinţă!

Se gîndi imediat că Belizár vorbise cu comisarul regal şi scăpase din capcană. Cine ştie, însă, cu ce preţ! A intrat trădarea în comitatul Tuhutum. S-a dus dracului cinstea! Pînă acum nu s-a pomenit spion pe meleagurile acestea.

Chemă urgent pe vechil.

— Urcă-te pe cal! Ia-te, în galop, după nevastă-mea. O s-o găseşti încă în drum, că femeile fac popasuri lungi. Spune-i să se întoarcă numaidecît. Eu am rămas acasă şi trebuie să vorbesc neapărat cu ea. Arde casa, doar că nu se vede fumul. Aşa că nu trebuie să cruţi calul.

Apoi porunci să puie caii la cupeu şi îl invită pe jurat să se urce în trăsură, ducîndu-l şi pe el la oraş şi scutindu-l de grija de a-şi mai tocmi un cărăuş. Coborîră împreună în faţa prefecturii.

Decebal intră vălvîrtej în apartamentul prefectului. Inghionti cu blîndeţe pe pandurul care stătea cu sabia scoasă în faţa uşii, puse mîna pe clanţă şi, fără să întrebe măcar pe cei cîţiva pierde-vară ce căscau gura prin anticameră, se îndreptă glonţ spre odaia dinăuntru. Nu avea nici o armă la el. Pălăria însă şi-o scoase.

Pe contele Ponthay Adalbert îl găsi singur în salonul de recepţie al prefecturii.

— Sluga dumneavoastră plecată! (Asta era formula lui de salut pentru magnaţi.)

— Luaţi loc, vă rog!

Decebal se aşeză într-un fotoliu uriaş, întinzîndu-şi picioarele. In timp ce stăteau de vorbă, cu creasta pintenului făcea fel de fel de desene abracadabrante pe parchetul ceruit.

— Cu ce vă pot servi, stimate frăţioare?

La această vorbă, Decebal îşi ridică cu semeţie bărbia. E adevărat că după mamă erau rude, dar titlul de „frăţior" nu-i era pe plac de loc.

— De, se știe că în comitatul Tuhutum toți bărbații își zic „nene“ unul altuia, indiferent de vîrstă, ceea ce, de altfel, corespunde perfect franțuzescului „monsieur“, așa că m-aș bucura dacă excelența ta mi-ar zice „nene“ și eu i-aș răspunde la fel. Pentru că la noi, ce să zic, vorba „frățioare“ exprimă oarecare dispreț.

— Ei, atunci să fim amîndoi „nene“.

— Eu, de pildă, am pe cineva căruia într-adevăr îi zic „frățioare“. Fiindcă nu merită altceva. Se poartă în așa fel încît am tot dreptul să-i zic „frățioare“. E vorba de Belizár, care-i cam într-o parte, bietul. Știu că l-au trecut sudorile cînd a aflat că l-au căptușit cu doi ani. Iaca, îl scot din bucluc, ca să nu mai tremure. De aia am venit : să vă spun că nu el l-a insultat pe *homo regius*. Nici nu era în toate mințile în noaptea aceea. Se îmbătase tun. Îl țineau doi inși de două părți, tîrîndu-l după ei. Așa că n-are nici o vină în toată afacerea.

Contele Adalbert se prefăcu a nu fi auzit pînă acum de așa ceva.

— Dar atunci cine a lovit pe omul regelui ?

— Nimeni. S-a izbit singur cu capul de ușciorul porții ; de aici i s-a tras cucuiul din frunte.

— Totuși, cineva trebuie să se fi atins de el !

— Păi eu am fost acel cineva. L-am apucat nițel de guler.

— Și trebuie să fi fost și o leacă de încăierare la mijloc, pentru că lui Rézkuthy i s-a rupt ordinul leopoldin de la gît.

— Eh ! strigă cu trufie Decebal și sări în picioare. N-am venit aici ca să fiu sîcîit cu anchete. Ce-mi pasă mie de zorzoanele lui Rézkuthy ? Ce știu eu ce fel de animal e acest ordin leopoldin ? Vultur sau elefant ? Eu un singur lucru vă cer : să scoateți din tot procesul acesta de înaltă trădare numele de Belizár, înlocuindu-l pretutindeni cu Decebal. Pentru rest îmi iau răspunderea. Cînd trebuie să intru la închisoare ? Am să mă duc singur, n-o să aștept să vie cineva după mine.

Contele Adalbert zîmbea, bătîndu-şi palma cu sigiliul ce-i atîrna de pe lanţul de la ceas.

— Dar vezi, nene, că n-o să meargă aşa de uşor, cum crezi dumneata. Asta n-ar face decît să complice situaţia.

— Dar dacă vin eu însumi să mă denunţ...

— Da, dar autodenunţarea dumitale a fost precedată de un denunţ anterior.

Decebal se înfurie de-a binelea.

— Cine a fost haimanaua ?

— Asta nu se spune. Totul se va limpezi la forurile competente, după cum prescriu legile noastre constituţionale. Aţi primit porunca regală ?

— O am aici în buzunar, spuse Decebal, şi-i întinse comisarului hîrtia.

— Nu trebuie să mi-o dai mie, nene. Dumitale ţi-a fost adresată, nu mie. Dumneata trebuie să te prezinţi cu ea la Viena, nu eu.

— La ce ?

— Ca să asculţi cuvîntul regelui.

— Nu-s curios de el.

— Păi nu curiozitatea te obligă să pleci, ci datoria de supus.

— Ăsta-i un cuvînt pe care nu-l cunosc ! Din propria şi libera mea voinţă, sau silit prin violenţă pot să mă duc şi în iad, dar la cuvînt de poruncă nici nu mă urnesc din loc.

Ponthay Adalbert îşi dădu într-o clipă seama că amîndoi năzuiesc spre aceeaşi ţintă.

Sus, în capul scărilor, era o mică odaie, o mansardă cocoţată pe faţada casei cu un etaj. In această odaie erau închişi de obicei nobilii prinşi în flagrant delict sau condamnaţi pentru vreun zaiafet cu scandaluri. De cele mai multe ori ea era goală. Aici îşi avea de altfel cvartirul şi *homo regius* cînd trebuia să-şi facă stagiul în reşedinţa comitatului, după cum am văzut mai sus. In această odaie voia Decebal să ajungă, preferînd să se lase închis mai degrabă decît să dea ascultare poruncii care-i impunea să se ducă la Viena.

Dar Ponthay Adalbert voia exact acelaşi lucru şi îi netezea frumuşel calea.

— Noi însă avem puterea de a constrînge pe cei ce refuză să se supună poruncii, spuse, luînd o atitudine oficială.

— Pe mine ? Pe Tanussy Decebal ? ! strigă plin de mîndrie vlăstarul lui Thonuzoba, uitîndu-se cu trufie la portretele atîrnate pe pereţi, care îl priveau sumbre din ramele lor aurite. Printre ele era şi portretul în mărime naturală al regelui, în splendida ţinută de mare maestru al ordinului Sfîntului Ştefan, cu calpac de hermelină pe cap, avînd alături coroana Sfîntului Ştefan.

Decebal luă ordinul regal şi rupîndu-l în două, îl aruncă în faţa portretului regal.

— Nu mă duc la Viena.

Comisarul regal sună. Pandurului care se ivi în uşă îi spuse :

— Să vie pîrcălabul ! Domnul acesta va fi dus în temniţa nobililor.

Era un caz de flagrant delict !

Decebal îşi lipi călcîiele cu pinteni apoi porni, fără vorbă, înainte.

Îşi atinsese ţinta. Dar şi Ponthay Adalbert.

Escortat de pîrcălabul cu picioarele crăcănate, Decebal urcă spre chichineaţa de la mansardă. Rolul îi plăcea de minune : pe vremea aceea era foarte popular să fii puşcăriaş. Tiii, ce vîlvă o să facă chestia asta în toate cele cincizeci şi două de comitate !

Afară de asta, apartamentul compus dintr-o anticameră şi o odaie nu era lipsit de oarecare confort, întrucît fusese locuit înainte de *homo regius*. Cojile de mere pe care respectabilul le lăsase pe marginea sobei, erau încă acolo. În odaie se găsea un pat, o masă, cîteva scaune, o canapea, într-un cuvînt de toate. În plus, şi un cuier pentru dolman, pentru şubă şi pentru pipă. Mai era apoi şi un scrin enorm, care stătea însă gol, mai bine zis ticsit de dosare colbăite (lua le-ar dracu !) adică mai rău decît nimic.

— Prea onorate domn, doriţi să vă comand masa la „Soarele de altădată" ? La ce oră poruncîţi să vi se

servească? întrebă cu voce smerită pîrcălabul, scuturîndu-şi ceremonios legătura cu chei pe care-o ţinea în mînă, de parc-ar fi fost un ministrant ce suna din *inclangorium* la liturghie.

— Nici un prea onorate domn, pîrcălabe, se răsti Decebal la el. Eu sînt rob. Robul împăratului. Cine ţine robi, să facă bine să-i hrănească. Cînd îmi vîr la beci vreun iobag, eu mă îngrijesc de hrana lui. Vreau să văd ce găluşte gătiţi pentru nenorociţii de robi?

„Păi o să-ţi piară pofta de ele, cînd o să le vezi, fii pe pace", se gîndi în sinea lui îngrijitorul temniţei.

— Iar uşa să mi-o zăvoreşti. Dacă-s rob, vreau să stau sub zăvor. Pe urmă vreau să aud paşii străjii care va umbla în sus şi în jos prin faţa uşii mele. Şi acum cară-te de-aici!

Totul se întîmplase cum dorise. Decebal era mulţumit. Uite că poate să înfrunte porunca regală. Nu există domn mai puternic ca robul în temniţa sa. Începu să creadă că se călise ca oţelul, că-i la fel cu „vajnicul viteaz" Kont din balada lui Garay, apărută în acel an. Rămas singur, Decebal luă hotărîrea să rostească balada drept rugăciune în fiecare dimineaţă şi seară, în loc de *Tatăl Nostru*...

Apoi se uită în toate părţile, căutînd ceva pentru a-şi omorî vremea. Canaturile dulapului erau deschise; zări maldărele de hîrtie. Poate că şi acestea i-ar putea oferi ceva distracţie. Dar cum scoase una din ele, stîrni o forfotă generală în şorecime, încît se văzu nevoit să renunţe.

Cînd clopotele începură să sune de amiază, pîrcălabul îi aduse porţia de mîncare: o strachină de lut cu şase găluşte ca nişte bulgări, înotînd într-un fel de zeamă suspectă de ceapă, o pîine cazonă şi o lingură de zinc.

Dar tacîmuri: cuţit, furculiţă, lingură, avea şi Decebal — le purta într-o teacă de argint, vîrîtă în tureatca cizmei.

— Vă rog să mă iertaţi — îi spuse pîrcălabul — dar robii n-au voie să poarte cuţit şi furculiţă ca să nu-şi poată face ceva rău; trebuie să vi le confisc.

— Ei, atunci ia-mi și lingura. Pentru nodurile astea e bună și lingura de zinc. Ce ai în urcior ?

— Băutură de broaște.

— Aia zic și eu. Robii nu beau vin ! Acum cară-te ! Nu te uita în gura mea !

Luă o hotărîre eroică și mîncă toate cele șase găluște. Să știe toți de ce e în stare !...

Pîinea neagră îi deschise o perspectivă nouă. Da, da, bieții robi știu să facă din miezul de pîine neagră fel de fel de statui, de oameni, de animale ; ba fac chiar ceasuri care merg. Asta va fi de acum înainte ocupația lui zilnică. Și într-adevăr, în scurtă vreme, Decebal izbuti să încropească o figură de patruped care semăna însă mai mult cu un soi de saurus de dinainte de potop decît cu cîrlanul pe care intenționase să-l facă. Dar așa au început, pasămite, și alții. Mîine o să facă ceva mai desăvîrșit.

Un lucru îi lipsea îndeosebi : pipa. Nu există post mai amarnic pentru robi decît interdicția de a fuma. Dar e firesc să fie așa. Altfel ar putea să dea foc temniței. Robii au voie doar să mestece tabac. Cînd are să vină din nou pîrcălabul, o să-i ceară ceva mahorcă. Impăratul trebuie să se îngrijească și de asta.

În curînd se auzi un zăngănit de chei, care, din păcate, nu vestea sosirea șontorogului de pîrcălab, ci a unuia din „stăpînii" comitatului, „respectabilul domn prim-consilier juridic" cum i se zicea îndeobște, și cu drept cuvînt, căci avea un nume așa de lung de nici dracu nu-l putea ține minte : Szomoruplataky Dengezics. (Trebuie să faci școală nu glumă, pînă ajungi să-l înveți.) El era jurisconsultul șef al comitatului și cel mai bun jucător de pichet de pe toată întinderea dintre Partium și Țara Cumanilor.

Jurisconsultul era un omuleț cărunt, însă cu mustățile negre, fiindcă și le cănea. Vorbea de obicei în două limbi, spunînd fiecare frază întîi pe latinește, apoi pe ungurește.

— *Quid fecisti, amice ?* Ce făcuși, prietene ?

Decebal îi întinse palma în care ținea mamiferul creat adineauri :

— Uite ce-am făcut : un cîrlan.

— *Non hoc dico.* Nu vorbesc de asta. *Fecisti stultitiam.* Ai făcut o neghiobie. *Non facias sculptile!* Lasă-te de sculptură!

— Mai bine-ţi ţineai limba afară, pe coridor. Mie să nu-mi trăncăneşti latineşte, că te dau afară! Aici e temniţa mea. Ce cauţi tu aici?

— Ei, ei, dragă prietene... Ce caut eu aici? Păi eu sînt jurisconsultul şef care trebuie să-ţi apere cauza *ex offo* în acţiunea intentată de procurorul regal.

— N-am nevoie de avocat! Protestez! Nu vreau să păţesc ca Martinovics şi tovarăşii lui, pe care, sub pretextul apărării, l-au băgat la apă ca nişte laşi. Dacă voi fi pus în faţa unor judecători legali, am să le răspund cum trebuie, de ştiu că o să le piară pofta de proces. Iar dacă voi fi tîrît în faţa unor judecători ilegali, străini, am să le trîntesc vorba lui Csunkó Náci! *„Siebene brennen!"*

— Ei, ei, amice, nu trebuie s-o iei aşa de tragic. Totul se poate aranja rezonabil. Uite, cu toate că ai săvîrşit o greşeală destul de gravă, dă-i cîteva mii de florini lui Rézkuthy, promite-i că la viitoarele alegeri vei lucra pentru el, să ajungă primul subprefect şi ai să vezi cum o să-şi retragă plîngerea. O să uite că în seara cu pricina a încasat cîteva ghionturi. Dar cu ordinul leopoldin ce-ai făcut?

— Dracu mai ştie unde-o fi! Mi l-a luat nevastămea, crezînd că e un giuvaer.

— Doamna ar putea să i-l restituie în taină.

— Îi interzic categoric nevesti-mi să se amestece în treburile mele. Să nu încerce, mai ales, să ceară graţierea mea, că sînt în stare să dau divorţ! Dacă m-au făcut rob, voi fi robul lor! Chiar dacă voi fi închis într-o temniţă în care nici o rază de soare nu pătrunde, chiar dacă voi fi ţintuit de zid cu mîinile şi picioarele încătuşate, tot n-o să aibă satisfacţia de a auzi măcar un suspin de rugă din gura lui Tamussy Decebal.

— Vai, vai, dragă amice, scumple prietene... Cum o să te ţintuiască de zid! Hahaha! Îmi vine să rîd, zău aşa! O vorbă a scăpat excelenţa sa şi mi-a fost de ajuns să-nţeleg că chiar dac-ai fi condamnat la o ri-

guroasă detenţiune, pedeapsa va fi comutată în arest sub paza pîrcălabului pentru motivul că ai fost cavaler şi te-ai denunţat singur. Aşa că o să-ţi faci veacul aici în palatul comitatului, bucurîndu-te de tot confortul, putînd să-ţi ţii bucătar şi chelar. Iar noi, prietenii tăi vechi, o să venim zilnic aici, la o partidă de taroc sau de preferans şi o să petrecem ca turcii în paradis.

Programul acesta avu darul să-l scoată pe Decebal definitiv din ţîţîni.

Transformînd balaurul patruped în glonţ de tun îl trînti de masă cu atîta furie încît cocoloşul sări pînă-n tavan.

— N-am nevoie de petrecerile voastre! Cu mine nu-i de glumit! Dumnealor plot să dispuie de mine cum poftesc, dar să mă scutească de clemenţă! Ce am zis, am zis! Să nu mă mai ispitească cu întrebări, că sînt rău la mînie. Tu să faci bine să-ţi vezi de treabă şi să te văd cînd mi-oi vedea ceafa. Vreau să fiu rob — atît! Şi ţin să vă mai spun un lucru: să nu încercaţi să-mi vîrîţi în celulă, sub titulatura de „rob", cine ştie ce individ care în realitate să nu fie decît un spion, că sînt în stare să-l sfîşii, să-l fac plăcintă şi să-l lipesc de perete. Şi acum, am onoarea să te salut!

Cu aceste cuvinte îl scoase frumuşel pe uşă, răstindu-se la pîrcălabul care căsca gura pe coridor, de parcă el ar fi fost stăpînul casei:

— Să nu-ndrăzneşti să mai laşi pe cineva să intre! M-ai înţeles?

Jurisconsultul şi pîrcălabul se uitară unul la altul, zîmbind. Aşa e în prima zi: toţi deţinuţii fac tărăboi.

Decebal începu să-şi măsoare furios temniţa, cu paşi repeziţi. Ştia că, jos, comisarul trebuie să audă zgomotul paşilor lui. Era ferm hotărît să facă, pînă la ora trei după miezul nopţii, patru mile ungureşti. De duduitul paşilor lui tiranul nu va putea închide un ochi!

Dar nu făcuse nici o jumătate de milă şi iată că cheia scîrţîi din nou în broasca uşii de fier de la antreu. Iar vine cineva!

— Ei pe ăsta îl mănînc, oricine-ar fi!

Şi se opri, gata să sară, ca un tigru, asupra prăzii. Dar o păţi tot ca un tigru şi anume ca un tigru care, în loc de antilopă, dă peste un arici. Vizitatorul se nimeri să fie domnul Vakandi Anonymus. Era exact în ţinuta în care l-au văzut şi rîndul trecut.

Ei, ăsta era imposibil de mîncat.

Dar ceva tot putu să-i facă: să-i vorbească cu „bre".

— Ce cauţi „bre" în temniţa mea?

Faimosul savant nici nu se uită la el; dimpotrivă, se întoarse în altă parte.

— Continuaţi, vă rog, continuaţi! spuse omul de ştiinţă, apucînd-o glonţ spre dulapul deschis. Apoi, aşezîndu-se turceşte, începu să-şi suflece mînecile.

Decebal îşi dete în sfîrşit seama în ce încăpere ajunsese. Chichineaţa asta nu servea numai de odaie de oaspeţi şi de închisoare pentru nobili, ci şi de depozit pentru hîrţoagele cele mai vechi ale comitatului. O încăpere cercetată nu numai de şoareci, ci şi de învăţaţi.

— Dumneata vii să faci studii aici? întrebă cu voce mai blîndă pe Vakandi.

— Da, da. Cercetez tocmai descendenţa directă a familiei Tanussy din Thonuzoba.

Thonuzoba! Descendenţă directă! Iată cuvintele care erau în stare să-l înalţe dintr-o dată în slava cerului.

În ochii lui Decebal, dulapul hodorogit se transformă deodată în altar. Pentru a fi la un nivel cu Vakandi care stătea chircit pe podele, nobilul fu nevoit să se lase în genunchi. Era ca un chinez oficiind în faţa pagodei.

— Şi ce-ai găsit pînă acum, scumpul meu prieten? îl întrebă cu glas rugător.

— Mult, dar nu totul.

Scoase din traistă rezultatul cercetărilor de pînă atunci. Toate erau din depozitul de vechituri ale arhivei comitatului Tuhutum. Se ştie că o astfel de arhivă e averea nimănui. Şi tot e mai bine că se găseşte cîte un savant care scoate la iveală documentele mai de preţ, decît să vie vreun băcan şi să facă din ele

pungi pentru caşcaval, sau pandurii să le taie în fîşii pentru aprins pipele din colecţia subprefectului.

Se găseau printre aceste terfeloage documente vechi ce datau tocmai de pe vremea lui Béla al III-lea; pergamentul lor îngălbenit avea culoarea pielei de capră, iar literele erau ruginite. Pentru ochii care priveau în urmă, ele lărgeau zarea trecutului. Din hîrţoagele acestea îngălbenite de vreme, rezulta că familia Tanussy se trage din os domnesc. Dar era printre ele mai ales un palimpsest scris pe pergament, din rîndurile căruia se putea desprinde un fragment de cîntec păgîn. In el figurau „Zeul războiului, Ariman, pasărea Turul, Nemere, Magul" scrise, firește cu străvechi litere scitice, peste care un călugăr aşternuse o litanie latină cu minuscule. Cîntecul era iscălit „Zakan".

Cine a fost acest Zakan?

Cercetările de pînă atunci dovediseră că era vorba de primul străbun al familiei Tanussy, atestat de documente. Străbunul trebuie să fi trăit deci în secolul al XII-lea. Cîntecul păgîn era o indicaţie în acest sens. Aceasta a fost epoca în care pieriseră, sub oprimarea ordinelor regale, vechii cobzari, cu cobză cu tot. Hei, dac-ar fi fost cruţată măcar una pentru muzeu!...

— Unde s-au găsit atîtea urme, trebuie să fie şi mai multe, era de părere marele arheolog.

— Să căutăm, murmură Decebal, scoţîndu-şi haina şi suflecîndu-şi cămaşa (ca nu cumva să-i intre şoarecii în mînecile largi ca nişte pîlnii). Să-ţi ajut şi eu.

— Domol, domol. Numai eu pot să mă orientez prin labirintul ăsta.

— Dar patru ochi văd mai bine decît doi.

— Ei, atunci căutaţi numai documentele scrise cu minuscule.

Se aşternură pe această Californie de hîrtii. Scoteau cîte un vraf, întindeau foile pe podele şi umblau în patru labe printre ele. La un moment dat pîrcălabul crăpă uşa, gata să intre. Decebal puse mîna pe un scaun:

— Pleacă de aici, dacă ţii la viaţă.

Omul venise să ia doar farfuria goală.

— Sîntem pe cale bună, îl încurajă Vakandi pe Decebal.

Chiar din prima zi dădură de un tabel genealogic scris pe piele de cîine, care dovedea negru pe alb străvechea origine a familiei Tanussy, dar partea cea mai interesantă din acest tabel, cea de deasupra, care, probabil, cuprindea numele domnilor din epoca păgînă, fusese roasă de şoareci. Afurisite vietăţi! Nu se puteau sătura decît înfruptîndu-se din voievozi!

Numai întunericul nopţii puse capăt cercetărilor asidue.

Decebal era mulţumit. Oare nu mîna protectoare a destinului l-a condus în această chilie de închisoare? Închisoare? Nu mai era închisoare, ci visteria cu comorile lui Darius. Era — nu încăpea nici o îndoială — mîna destinului.

La despărţire, îi porunci lui Vakandi ca a doua zi să se întoarcă de cum va miji.

Toată noaptea nu putu dormi, chinuit de himerele gloriei — şi de şoareci, bineînţeles.

Dimineaţa, cei doi cercetători îşi reluară munca şi o continuară cu surprinzător succes. De cîteva ori cei doi oameni fuseseră întreruptţi de pîrcălabul care intra din cînd în cînd, sau de jurisconsultul şef, care dăduse pe la ei cu treburi, dar Decebal îi expediase repede. Nu dădu voie pîrcălabului să facă nici măcar curăţenie în odaie; hîrtiile vechi stăteau vraişte, prin toate colţurile.

Jurisconsultul şef încercă, ce-i drept, să-l convingă să se uite şi în cutare sau cutare dosar din epoca contemporană, dar Decebal nu-i dădu nici o atenţie.

În aceste hîrtii era vorba de procesul lui. Decebal se mulţumise să dea din umeri. „Ce-mi pasă mie? Tot ce mi se pune în cîrcă e adevărat. Judecaţi-mă dacă vreţi, dar de vorbit nu avem ce vorbi".

Rămase neclintit în hotărîrea de a refuza să se prezinte în faţa judecătorilor. N-au decît să-l condamne şi pentru această încăpăţînare neînduplecată.

Multe lucruri de preţ ieşiră la iveală din dulapul prăfuit.

Un Tanussy primise bunăoară de la sultan chiar firman domnesc care îl făcea rege peste şapte comitate, dincolo de Tisa. Strămoşul fusese însă înţelept şi nu se folosise de firmanul pe care îl aveau acum în faţă. Dacă ar fi vrut, omul ar fi putut să bată monede cu chipul lui.

— Toate astea nu fac două parale — spuse marele arheolog — dacă nu reuşim să descoperim sentinţa de condamnare a lui Thonuzoba. Şi ea trebuie să fie aici.

Scormonitorii aceştia de vechituri au nas de copoi (vai ce comparaţie hidoasă!), sau, am zice mai degrabă, puterea baghetei magice care se înclină de la sine acolo unde se ascund comori tăinuite.

— Da' de asta ce ai de zis, amice al adevărului? spuse deodată Vakandi. Ce caută printre scriptele comitatului această carte de rugăciuni cu scoarţe groase?

— De unde să ştiu?

— Ei bine, eu am ghicit. Scoarţele acestor ceasloave vechi sînt făcute din foi de hîrtie şi mai vechi, lipite una peste alta, şi dacă desfacem scoarţele unei astfel de bucoavne, putem da, cum adesea se-ntîmplă, peste scrieri de o surprinzătoare valoare.

— Să le desfacem! Tot nu are comitatul nevoie de cărţi de rugăciuni.

Vakandi rupse, cu îndrăzneală de arheolog, coperta cărţii legată în piele de porc. Faptul că bucoavna rămăsese neatinsă de şoareci se datora probabil unei soluţii secrete cu care fusese tratată. Hîrtia trebuie să fi fost foarte scumpă pe vremea cînd se făcuse cartea, de vreme ce şi marginile foilor erau acoperite cu un scris mărunt.

Vakandi se văzu silit să vîre în traistă şi să ducă acasă coperta, căci desfacerea ei cerea multă migală şi pricepere.

Papul milenar cu care fuseseră lipite foile una peste alta, trebuia înmuiat înainte de toate în aburi. Iată de ce domnul Anonymus trebuia să ducă prada acasă.

Pînă la întoarcerea savantului, Decebal păru că-i dus pe altă lume. Nu mai avea nici poftă de mîncare şi nu ştia dacă e dimineaţă sau după masă. I se părea că înainte de amiază văzuse ca prin ceaţă intrînd

o figură cunoscută care aducea grozav cu Csunkó Náci, tatăl juraţilor. Şi năluca parcă îi citise ceva dintr-o dracie de hîrtie cu peceţi.

Am arătat mai sus ce boierie mare era slujba de jurat. Atît numai că ea nu ţinea decît un an de zile-n capt. Atunci tînărul trecea „cenzura", fluturele se prefăcea în omidă, juratul devenea avocat. Metamorfoza aceasta nu se găseşte, fireşte, în Buffon. Au fost însă şi capacităţi rare, care au îndrăgit viaţa de jurat atît de mult, încît au dus-o înainte pînă la bătrîneţe, restituindu-li-se an de an galbenul.

Trebuie ştiut că juratul care se prezenta la cenzură era obligat să depuie mai întîi un galben la *„personalis expeditor."* Dacă avea norocul să treacă cu succes examenul, i se elibera, tot acolo, diploma, iar dacă nu reuşea i se restituia galbenul şi tînărul mai rămînea jurat un an de zile. Erau, însă, candidaţi care se poticneau an de an şi încărunţeau, rămînînd juraţi o viaţă-ntreagă. Aceştia erau călăuzele generaţiilor tinere prin instituţiile de educaţie morală de la Pozsony şi Budapesta.

O astfel de făptură era omul care îl vizitase pe Decebal. Fusese trimis de la Pesta în calitate de practician cu multă experienţă în asemenea procedee. Citaţia nu putea fi lipită de uşa nobilului încarcerat, întrucît, din celula lui, împricinatul nu avea cum s-o vadă. Aşadar, dacă refuza s-o primească, trebuia să i se citească.

Bineînţeles că Decebal nu ascultă citania juratului. Cînd acesta isprăvi, deţinutul îi puse bătrînului vultur următoarea întrebare:

— Şi unde zici că va avea loc balul birjarilor? La Marea Strajă?

— Da, răspunse Csunkó Náci şi încheindu-şi misiunea plecă.

— Eu personal n-am să mă pot duce, dar am s-o trimit pe nevastă-mea, îi strigă Decebal omului care se îndepărtă.

In sfîrşit sosi omul mult aşteptat.

Cum îi străluceau ochii negri şi nasul rubiniu! Pe întreaga lui faţă se vedea triumful bătăliei cîştigate.

— *Evrica!* îi strigă lui Decebal, grecește, ca pîrcălabul să nu înțeleagă.

Acesta fu scos fără multă vorbă din celulă. Pe ziua de azi nu-i nevoie să adune patul.

Ii porunciră să zăvorască ușa pe dinafară, dar nu se mulțumiră cu atît, ci traseră și patul în dreptul ușii, să fie baricadați și pe dinăuntru.

Apoi se retraseră într-un colț, ca nu cumva să-i spioneze cineva prin borta cheii.

— Uite-le, amice al adevărului. Amîndouă.

— Care amîndouă ?

— Una e osînda lui Thonuzoba, iar a doua pactul lui Szár László cu Kenéz, tatăl lui Thonuzoba, în chestia moștenirii domnești.

— Moștenire domnească !

Anonymus le scoase una după alta. Niște petice de hîrtie, numai ferfeniță.

— Trebuie să umbli cu grijă că sînt fragile. Pînă în secolul al XII-lea nu se cunoștea decît hîrtia făcută din cîrpe ; și acestea sînt la fel.

Amîndouă erau scrise cu minuscule.

Decebal avu o umbră de îndoială.

— Originalul întîiului document nu putea fi scris astfel, fiindcă cuprindea sentința judelui de la curtea regală. Ambele scripte însă, deși nu reprezintă exemplarele originale, sînt copii contemporane și aruncă lumină deplină asupra întregii genealogii.

Să vedem.

Cei doi cercetători citeau cu atîta ușurință literele barbare, încît nici o clipă nu se poticniră în interpretarea textului.

Iată condamnarea lui Thonuzoba. Punctele de acuzație : „Pe coline, la izvoare, pe stînci, jertfe aducea. In credința păgînă fiul și-l creștea. Carne de cal mînca, lapte de iapă bea. Crucile răsturna. Impotriva regelui uns se răzvrăti, încheind pact cu dușmanii lui. Slujbe de prohod păgîn ținea. Iar soția sa vrăjitoare era. Osînditu-s-au a fi înmormîntați împreună, de vii, după datina străbună ; el cu calul, cîinele, șoimul său ; iar muierea cu gătelile, brățările și vasele ei ; căldarea de jertfă, cuțitul, pactul scris pe

pergament să fie îngropat cu ei. Locul Bajhalom (Dealul Osîndei) să se numească! Fiul lor, Zákán, pe mîna mitropolitului de Strigoniu să fie dat, în credinţa creştinească crescut, în averile sale lăsat".

— Iată, deci, tot ce-am căutat, spuse Anonymus, ţinînd în palmă vechitura de hîrtie, cu grija omului care simte că soarta ţării depinde de ea.

Ochii lui Decebal erau împăienjeniţi de lacrimi.

Sufletul lui vedea perechea eroică: pe străbunul şi pe străbuna care s-au lăsat îngropaţi de vii pentru credinţă, pentru zeul strămoşesc, pentru libertate. In loc de a încerca să scape de crunta judecată, lepădîndu-se de credinţa străbună, ei au înfruntat cea mai crîncenă dintre morţi! Ce sîntem noi, nepoţi corciţi, faţă de măreţia lor? Ce-i chichineaţa din Tanusvár faţă de mormîntul din Dealul Osîndei?

— Aşadar documentul confirmă că Zákán este într-adevăr fiul lui Thonuzoba şi astfel descendenţa directă a neamului Tanussy e dovedită. Dar în sentinţă se găseşte un cuvînt şi mai important: *„pactul"* (szer), scris pe pergament, să fie îngropat cu ei. „Szer" înseamnă „pact", „alianţă", „acord". De aici „szerzödés" (contract) şi de aici „Pusztaszer", locul unde eroicele căpetenii au încheiat pact cu Árpád şi l-au făcut domn. Pactul scris pe pergament trebuie să fie în căldarea de jertfă, îngropată în mormîntul de la Bajhalom. Mormîntul acesta, căptuşit cu bîrne, se găseşte pe vîrful unui deal înalt, deci în loc uscat, unde pergamentul s-a păstrat nevătămat. Dar avem aici copia pactului în chestiune, copie ce a ieşit la iveală tot din scoarţa cărţii de rugăciuni. Citeşte-o, amice al adevărului.

Era un text şi mai arhaic şi numai un om foarte orientat în vechiul lexic maghiar putea înţelege tîlcul acestui contract încheiat între Szár László şi Kenéz. Cînd „chelul" era „zár" (şi nu „kopasz"), „bogatul" „szemere" (şi nu „gazdag") cînd „duelul, lupta în doi" se numea „baj" (şi nu „vivás", care însemna „vlăstar"), cînd „tatăl" nu era „apa" (ca azi) ci „ük", rubedeniei îi zicea „vér" (şi nu „rokonság") iar „vért", („scut") în sens figurat, însemna „tron"

şi cînd, lucru de-o importanţă capitală, în loc de „fejedelem“ (domn) se zicea în mod curent „csákán“ (care, evident, derivă din cuvîntul cumano-avaro-varchonit: „chagan“), aveai de luptat cu greutăţi, nu glumă.

Era un document de însemnătate covîrşitoare! Căci (cu ajutorul etimologiei şi arheologiei) el scoate la iveală faptul istoric de necontestat că Szár László şi Kenéz au încheiat o alianţă după care, şi pe temeiul căreia, cînd ramura bărbătească a crăiei arpadiene s-ar stinge, spiţa Kenéz avea să fie ridicată pe tron ca „csákáni“.

...Şi Kenéz a odrăslit pe Thonuzoba, Thonuzoba pe Zákán. Şi de la Zákán se trage neamul Tanussy, iar primul născut al acestuia e Decebal...

Cine-i aşadar, în momentul de faţă, adevăratul „csákán“ al Ungariei?

Decebal se ridică semeţ şi dacă ar fi fost tot aşa de înalt pe cît se simţea în sufletul lui, ar fi spart cu capul tavanul chichineţei de la prefectura din Tanusvár.

De-acum puteţi să bateţi cît poftiţi la uşa aceea baricadată, că de-aţi fi cu stea în frunte, pe omul acesta n-o să-l clintiţi din loc, n-o să-l puteţi face să apară în faţa unui tribunal.

Şi-a găsit în sfîrşit idolul vechilor lui visuri!

Din păcate, documentul era doar o copie. Originalul se găsea în mormîntul de la Bajhalom. Nu mai încăpea nici o îndoială că era acolo!

— Şi-ai descoperit într-adevăr mormîntul lui Thonuzoba? întrebă, trezindu-se din lunga-i reverie, Decebal.

— Fireşte că l-am găsit, amice al adevărului.

— Şi cum o să putem ajunge la el?

— Nu vă costă decît „un singur cuvînt“, răspunse, clipind şiret, sobolul.

Decebal clătină din cap.

— La asta trebuie să mă mai gîndesc! Pune bine scriptele. Dacă mă voi hotărî, o să-ţi trimit vorbă.

— Bine, amice al adevărului. Eu aştept şi tac.

Acel „Deal al Osîndei", Bajhalom, cu mormîntul lui Thonuzoba, era pe moşia contelui Ponthay Adalbert.

FERICIREA DE CARE TE SATURI

Ura dintre contele Ponthay Adalbert şi Tanussy Decebal se înveşmîntă, în faţa marelui public, în cuvinte răsunătoare: convingeri politice, zel confesional, conflicte tradiţionale străvechi; tabără germanofilă, lagăr opoziţionist! Avocaţii lor şi tribunalele cunoşteau însă mai bine adevărata stare a lucrurilor. Cei doi nobili erau rude şi părtaşi la aceeaşi avere! Şi o asemenea împrejurare constituie superlativul ostilităţii.

Contele Adalbert şi fraţii Tanussy aveau aceeaşi bunică, ultima odraslă a unei familii străvechi, fată cu drept de fiu care, la moartea sa, a lăsat o moşie enormă nepoţilor. Moşia aceasta era aproape de graniţa Ardealului, la poalele Carpaţilor. Partea ei răsăriteană era acoperită de codri uriaşi, în timp ce partea apuseană cobora spre nişte coaste domoale cu podgorii, apoi se lărgea într-o cîmpie nesfîrşită, udată de două rîuri, pămînt bun, roditor, ţara grîului, a rapiţei, a tutunului, cu fînaţuri îmbelşugate, cu imaşuri întinse, pe unde cirezile şi herghelîile huzuresc de bine.

Pe vremea cînd această moşie fusese împărţită între cele două familii, capul familiei Ponthay era plecat la marele război cu franţuzii, în calitate de general, şi staţiona în Mantua; într-un rînd căzuse chiar prizonier, împreună cu mareşalul Makk. In schimb, bătrînul Tanussy era acasă şi îşi vedea de treabă. Aşa s-a întîmplat ca, în urma împărţelii judecătoreşti, imensele întinderi de păduri au revenit toate familiei Ponthay, iar Canaanul binecuvîntat a trecut în proprietatea familiei Tanussy.

Cînd preluă moştenirea şi examină inventarul, contele Adalbert constată imediat că împărţeala nu fusese dreaptă. Partea lui de moştenire, acoperită de

păduri, nu-i aducea decît pierderi, în timp ce alde Tanussy huzureau şi se îmbuibau din belşug ; el se alesese cu jir şi ghindă, iar aceştia cu vin şi grîu. Curat nedreptate ! Porni deci proces împotriva verilor lui, pentru rectificarea partajului, cerînd ca moşia bunicii să fie tăiată în două, dar nu de-a lungul ei, ci de-a latul, în aşa fel ca fraţii Tanussy să ia jumătate din ghinda şi jirul lui, cedîndu-i, în schimb, jumătate din grîul şi vinul lor.

Nici că se putea o humă mai grasă pentru rădăcinile copacului otrăvit al vechii uri. Iar procesele de acest fel au firea ciudată a scoruşului, din ale cărui fructe cel care îl plantează nu apucă să guste, pentru simplul motiv că nu dă fructe decît după multe decenii.

Pe de altă parte, nu se arăta nici o perspectivă de paşnică înţelegere cu fraţii Tanussy, deoarece era sigur că ceea ce unul primea, celălalt refuza, numai de dragul opoziţiei. Şi mai era un bucluc : dacă noua împărţire s-ar fi făcut după dorinţa familiei Ponthay, fraţii Tanussy ar fi trebuit să facă de asemenea o nouă împărţeală.

Iată însă că „destinul", „întîmplarea", interveni cu un argument mai puternic decît toate arguţiile avocăţeşti. Un arheolog descoperă mormîntul lui Thonuzoba — mormînt ce se găseşte pe culmea cea mai îndepărtată a lanţului de munţi păduroşi, pe locul moştenit de Ponthay Adalbert. Acolo este înmormîntat „străbunul" Thonuzoba, şi, împreună cu el, „pactul", scris pe pergament. Dar la mormîntul cu pricina nu se putea ajunge decît cu preţul unei înţelegeri paşnice, ceea ce însemna să jertfeşti o superbă cîmpie de zece mii de pogoane pentru nişte codri seculari de aceeaşi întindere.

Cine i-ar putea lua în nume de rău lui Decebal faptul de a-şi fi zis, în ciuda pretenţiilor sale de glorie : „Ia să mai vedem ce spun şi visurile ?"

Căci nu degeaba este împărţită în două şi stema ţării : o parte cuprinde rîurile şi cîmpiile, iar cealaltă munţii ; şi dacă coroana cu cruce e aşezată pe aceştia din urmă, amănuntul înseamnă că munţii şi pădurile

sînt ale magnaţilor şi prelaţilor, iar cîmpiile ale noastre.

Decebal nu se putea hotărî să capituleze; se clătina, ce-i drept, dar se ţinea încă pe picioare. Cumpăna oscila între glorie şi profit. Într-unul din talgere era grîu şi rapiţă, în celălalt ghindă! Pe acesta din urmă nici comorile de la Bajhalom nu-l puteau contrabalansa. Mai era nevoie de ceva pentru ca greutatea lui să covîrşească pe a celuilalt.

Decebal mai suportă o zi mîncarea de rob şi de data aceasta încercă să modeleze din miez de pîine nişte călăreţi îmbrăcaţi în zale.

A doua zi dimineaţa, uşa se deschise devreme. Din nou îşi făcu apariţia jurisconsultul şef.

— Vezi, vezi, prietene, ţi-am spus că ai s-o păţeşti! N-ai vrut să te prezinţi, să te aperi, tribunalul a dat sentinţa, condamnîndu-te în contumacie. Acum poţi să vii s-o asculţi: o să fie publicată.

— Şi dacă nu mă duc? întrebă cu îndărătnicie Decebal.

— Păi atunci o să fii dus cu forţa. Cred, însă, că n-ar fi o situaţie demnă de tine.

Şi Decebal fu nevoit să admită că n-ar oferi de loc un spectacol glorios lăsîndu-se tîrît de mîini şi de picioare de către panduri în faţa tribunalului. Îşi aduse aminte de balada lui Kont: şi Kont fusese de faţă la rostirea sentinţei. Altfel n-ar fi putut schimba replici cu regele.

— Bine, am să merg. Vreau să văd şi comedia asta.

In faţa tribunalului se purtă într-adevăr nepăsător, sfidînd pe cei ce-l judecau. Cît timp dură citirea plicticoasei sentinţe, pigmentată cu interminabile motivări, îşi dădu osteneala să strice prin întreruperi arogante, atmosfera de solemnitate. „I-auzi!“ „Nu se vede pădurea de atîţia copaci!“ „Ei, drăcie, şi asta aţi aflat-o!“ „La oase!“ „Păi dacă-i bal, bal să fie!“

Asistenţa (nelipsita galerie) îl asculta cu încîntare şi rîdea cu poftă de giumbuşlucurile lui, fără să se

sinchisească de privirile încruntate ale comisarului regal.

Sentința cuprindea o condamnare la doi ani de detențiune riguroasă, care însă, prin actul de grațiere anunțat de comisarul regal, fu comutată în arest, urmînd a fi făcut în odaia de la prefectură, adăugîndu-se că „domnul deținut e obligat a se îngriji pe cheltuială proprie de hrana sa".

La auzul acestui adaos, Decebal izbucni din nou în hohote de rîs.

— Fie! Dacă-s obligat să mă îngrijesc singur de hrana mea, am s-o fac așa cum i se cuvine unui boier de rangul meu. Hei, pîrcălabe, dă fuga la Dabajkó! A venit vremea să văd ce poate bucătăria și pivnița lui! Și pe urmă eu n-am obiceiul să molfăiesc de unul singur. Am nevoie de societate. Toți domnii, judecătorii, notarii, jurații care m-au judecat astăzi, sînt invitații mei. Îi poftesc să-mi facă onoarea de a se osteni pînă sus, în apartamentele mele boierești, adică în chichineață; vom petrece împreună, dacă le face plăcere, pînă în zorii zilei.

Cuvintele lui înveseliră pînă și pe membrii înaltului tribunal.

Decebal dădu mîna cu prietenul său oficial, jurisconsultul șef.

— Să vii și tu, neapărat! De azi încolo îi ardem cîte un chef în fiecare seară, atîta timp cît voi sta aici. Toți cîți încap în maghernița mea sînt binevenîți. Abia de-acum începe adevărata viață veselă!

Ieșind din sală, continuă să dea porunci, în dreapta și-n stînga, pandurilor, indicîndu-le care ce să aducă.

În ușa închisorii se întîlni cu Anonymus. Savantul venea la o oră cam nepotrivită.

— Cară-te în gaura ta de șoarece! Să nu-mi mai vii cu hîrtii că pun să coacă cozonaci cu ele.

Mutra arheologului se strîmbă de rîs și rînjetul acesta batjocoritor stăruia pe trăsăturile lui de mumie și cînd încercă să-i răspundă printr-un zîmbet.

Pîrcălabul ar fi avut de mult să-i spună lui Decebal lucruri foarte surprinzătoare, dar înfrigurarea

cercetărilor paleografice îi tăiase mereu piuitul; de altfel abia apuca să-şi puie piciorul în odaie, că-l şi scoteau, aproape pe brînci. Acum parcă ar avea prilejul să vorbească. Cum i-ar mai trece conului Decebal pofta de arţag!... Ei da, dar în cazul acesta praf s-ar alege din prînzul comandat la Dabajkó. Şi asta ar fi fost o greşeală de neiertat. Tot o să afle boierul pînă deseară, şi încă din sursa cea mai autorizată. Aşa că e mai bine să-l lase să-şi facă cheful.

Intrînd în închisoarea lui, Decebal rămase uimit de marile schimbări ce se făcuseră aici în timp ce el se afla la tribunal. Odaia era măturată. Dulapul enorm tixit de dosare colbuite nu mai era acolo; în locul lui stătea un scrin împodobit cu incrustaţii şi un bufet lustruit. Pe bufet era aşezată chiseaua lui cu tutun şi pipa de spumă.

— Ei, asta da! Asta zic şi eu omenie!

Nu peste mult, intrară doi panduri, care, fără altă vorbă, înşfăcară rufăria de pat şi plecară cu ea, întorcîndu-se cu o saltea de puf nouă, cu învelitoare din piele de căprioară, cu o pernă mare, o pernă mică şi cu plapumă de mătase — toate curate, proaspăt înfăţate. În faţa patului, flăcăii aşternură o splendidă blană de urs.

Toate acestea se făceau din ordinul excelenţei sale domnului comisar regal.

Împotriva acestui gest, nici Decebal n-avea nimic de spus.

Nici nu găsi ceva mai bun de făcut decît să-şi aprindă pipa îndesată cu tutun bun, tăiat mărunt, în care îşi recunoscu propria lui recoltă.

Fără îndoială, nevastă-sa i l-a trimis.

Biata Sárika! Ce bunătate de femeie!

Dar iată că pandurii se întoarseră aducînd o oglindă mare de perete pe care-o atîrnară între cele două ferestre.

Ce nevoie avea boierul de atîta lux?

Cei doi panduri, însă, mai făcură un drum, aducînd unul două ghivece de mixandre galbene, celălalt colivia verde cu canarul.

Decebal pufni în rîs.

— După cîte văd; vreţi să-mi împodobiţi cu tot dinadinsul temniţa.

Era porunca excelenţei sale.

— Oare ce l-o fi apucat pe excelenţa sa de mă răsfaţă pînă-ntr-atît?

In sfîrşit, sosi vremea prînzului. Se înfăţişă nu numai jupînul Dabajkó cu mîncările şi băuturile comandate, ci apărură şi domnii invitaţi, care cu cîteva ceasuri mai înainte şedeau, în calitate de judecători, faţă-n faţă cu acuzatul. Băură *bruderschaft*.

In amurg, ospăţul luă sfîrşit. Musafirii se sculară, greoi, de la masă şi se pregătiră să plece.

— Ehei, nu scăpaţi aşa, cu una cu două, de mine! se încăpăţînă Decebal. Cine prînzeşte cu mine, trebuie să cineze tot cu mine. Nu plecaţi de aici pînă dimineaţa. Cel puţin o să puteţi spune lumii ce viaţă amară duce în comitatul Tuhutum un biet rob osîndit.

Unul dintre ortaci scăpă cîteva vorbe cu tîlc despre canarul şi mixandrele rătăcite în odaia lui Decebal.

— Buna mea soţie mi le-a trimis, săraca. Sînt florile ei favorite, pasărea ei dragă. Mă mir că nu mi-a trimis şi căţeluşul, e tare drăguţ.

Ca să nu se mire prea mult, iată că uşa se deschise şi în temniţă intră, sărind, javra cu înfăţişare de leu în miniatură. Un biet căţel pe care-l puteai vîrî în buzunarul şubei. Scîncind şi schelălăind cît îl ţinea gura, căţelul se repezi la stăpînul său, îi sări pe genunchi şi, învîrtindu-se de cîteva ori, se cuibări în poalele lui.

— Ei, nu vă spuneam că o să-mi trimită şi căţeluşul? Biata Sárika! Şi cît am necăjit-o! Păcat că nu-i aud cicăleala!

Ei, atîta trebuia: să dorească. E o lume de basm aici şi ajunge să-ţi rosteşti dorinţa ca s-o vezi împlinită pe loc.

Cineva bătu la uşă; şi fără să mai aştepte să i se spună „intră", o deschise. Ce să vezi? In odaie îşi făcu apariţia, plutind parcă prin aer, dorinţa întrupată, cea mai frumoasă dintre femei. Ea sări de gîtul

bărbatului său şi îi acoperi faţa cu sărutări ; puţin îi păsa că cei din jur o vedeau şi o auzeau.

Cînd îşi veni în fire, Decebal constată că toată ceata de invitaţi se evaporase. Nu rămăseseră în odaie decît ei doi. Nu-i părea rău, însă, de loc.

De-abia cînd te vezi înghesuit între zidurile unei închisori îţi dai seama ce comoară este o femeie credincioasă, amabilă şi frumoasă.

Comisarul îi arătase o atenţie într-adevăr rară.

Nu degeaba avea rang de conte ; se dovedise a fi un om şi jumătate.

Uşa însă se deschise din nou, şi apărură alţi panduri, tîrînd anevoie un cufăr uriaş bătut cu ţinte de aramă.

— Puneţi-l aici, în faţa scrinului ! le porunci doamna Sára, care, desprinzîndu-se din braţele soţului ei, alese o cheie din legăturica ce-i atîrna la şold, deschise lacătul şi, lăsîndu-se frumuşel pe vine, începu să scoată din ladă o mulţime de rufe pe care le aşeză apoi în saltarele scrinului.

Decebal încremeni.

— Da' astea ce-s ?

— Ce să fie, dragul meu ? Cămăşile, şi fustele mele, ciorapii mei.

— Dar ce vrei cu ele aici ?

— Păi vreau să le port, scumpul meu, pe rînd.

— Pe rînd ? Dar cît vrei să stai aici ?

— Cît ? Exact cît ai să stai tu. Doi ani.

Decebal sări ca ars.

— Ei, asta nu !

— De, dragostea mea ! Acasă eşti liber să porunceşti. Aici, însă, am tot atîtea drepturi ca şi tine. Cum ? Tu n-ai aflat că şi eu am fost condamnată pe doi ani, ca şi tine ?

— Ce ? Pentru delictul meu ?

— Nu, comoara mea. Pentru al meu. Nu numai voi ştiţi să faceţi crime de *lèse majestate.* Dacă-i vorba pe atîta, ne pricepem şi noi.

— Dar ce-ai făcut ?

— Ce să fac, îngeraşule ? Cînd omul pe care l-ai trimis după mine m-a ajuns din urmă şi mi-a spus

să las Debreţinul cu plod cu tot şi să mă întorc, m-am dus într-un suflet la Tüzhalom. Dar nu te-am mai găsit acolo. Am înţeles că eşti arestat la Tanusvár ; administratorul mi-a spus tot. A doua zi dimineaţă am vrut să tabăr asupra prefecturii, să fac un scandal să mă pomenească. Dar comisarul regal mi-o luase înainte. A venit în persoană la Tüzhalom şi aducînd o grămadă de ostaşi a ocupat curtea castelului, înainte de a mă fi putut gîndi să mă opun.

— Şi te-ai fi opus ?

— Păi de opus, tot m-am opus. Servitorii tăi, o adunătură de fricoşi de să nu le dai nici lături de mîncare, ar fi intrat în gaură de şarpe cînd au mirosit soldat ; toţi m-au părăsit. Dar eu nu mi-am pierdut firea. M-am postat în uşa salonului şi l-am luat în primire pe excelenţa sa. L-am întrebat cine e. Mi-a spus că-i contele Ponthay Adalbert, comisar regal. „Cărui fapt datorez această copleşitoare onoare ?“, l-am întrebat din nou. Cică a venit să facă percheziţie în castel, zice. „Ei bine, protestez ! zic eu. Ce caută toată liota asta aici ? Ce sîntem noi ? Tîlhari, gazde de hoţi ?“ Pun mîna pe măturică şi mă aşez în faţa dulapului : „Să poftească să se atingă careva de el, că-i astup gura !“

— Chiar aşa le-ai spus ?

— Aşa ! Ba, pe un neisprăvit de la judecătorie care îşi vîra nasul în toate, l-am atins la muştiuc de şi-a scuipat doi dinţi. La doi infanterişti le-am smuls favoriţii. Şi cînd în sfîrşit m-au apucat de mîini, i-am tras un pomelnic comisarului, cu împărat cu tot, înşirîndu-le întreaga genealogie, de nici apa de botez nu le-am cruţat-o.

Decebal sări în picioare şi-şi îmbrăţişă nevasta, copleşind-o cu sărutări.

— Chiar aşa ai făcut ?

— Aşa ! Dar pînă la urmă mi-au pus cătuşele la mîini.

— La mînuţele acestea ?

Decebal îi acoperi cu sărutări mîinile frumoase.

— Nu mai aveam ce face. Doar din gură îi mai puteam ocărî, văzînd cum îmi sparg dulapul răsco-

lindu-mi toată rufăria pînă au dat de panglica aceea buclucașă, cu cruciuliță, pe care, în prostia mea, o socoteam drept cine știe ce bijuterie luată de la vreo nevastă... Cînd colo era ţumburuşul omului regal. Să fi auzit strigătele de biruinţă! Mi-au spus că pentru asta au venit. Pe mine m-au adus apoi aici, la prefectură. Mi-au dat o odaie în apartamentul prefectului, m-au tras de limbă în fel şi chip, scriind tot ce am declarat. Dar încalte ştiu că le-am spus-o! N-am ascuns nimic. Azi, pe la prînz, mi-au comunicat sentinţa. Am fost condamnată, pentru crimă de *lèse majestate,* la doi ani de temniţă, pe care trebuie să-i fac aici, la prefectură. Ei, înţelegi acum, comoara mea, mărgăritarul meu, rubinul meu, cum s-a făcut de-am ajuns în acelaşi loc?

Pînă una-alta, Decebal găsi că întîmplarea e plină de haz. Cînd ţi se întîmplă să fii condamnat la doi ani de închisoare, pentru un delict ce nu te dezonorează, nu-ţi poţi dori o circumstanţă atenuantă mai plăcută decît aceea de a-ţi vedea închisă în aceeaşi celulă şi nevasta, mai ales dacă-i o fiinţă drăguţă, credincioasă şi tînără. (Dar ce-ar fi, doamne, dacă s-ar face o modă din asta?)

Biata femeie, ce fericită era! În sfîrşit, îşi văzu visul cu ochii. Se găsea la un loc cu iubitul ei, într-o încăpere de unde acesta n-avea cum s-o şteargă, unde, ziua-noaptea, nu se putea gîndi decît la ea. Acum, în sfîrşit, Decebal este al ei, numai al ei!

Decebal găsi situaţia foarte romantică. Era ceva din epoca visătoare a cavalerilor şi-i amintea frumoasele legende ale acelei vremi:

> La Szigliget vom fi singuri, fericiţi şi-ndrăgostiţi
> Niciodată cuibul dulce n-o să-l părăsim...

Era o idilă minunată — pentru o zi, două, trei. Dar a patra zi omul începu să se plictisească de atîta fericire.

Ar mai fi ceva, dacă ai putea să-ţi dezmorţeşti oasele la o mică vînătoare sau să-i tragi un chef, ca la întoarcere nevasta să ţi se pară o fiinţă nouă...

Dar aşa, s-o vezi de dimineaţa pînă seara numai pe ea!... Nu, sfîntă să fie şi tot e prea mult.

„E dulce fericirea familiară, nimic de zis. Cine nu găseşte plăcere în ea? Dar ce e mult, e mult. Da, merge cu linguriţa, dar nu cu butoiul!... E exagerat chiar cînd e vorba de fericire", îşi zicea Tanussy Decebal.

Şi apoi fericirea îşi are şi ea ponoasele ei. Chiar zilele lunii de miere nu se reduc numai la ore de tandreţe. Între bărbatul şi nevasta închişi în aceeaşi odaie, tot se ivesc cu timpul divergenţe de opinii.

Într-o zi, Decebal scăpă următoarea vorbă:

— Ei, dar acum, după ce-am recunoscut că eu şi nu frate-meu am făcut trăsnaia, am să întorc şi eu foaia faţă de anumiţi oameni. Dacă nu mai e cazul să ascund că am fost la „Soarele de altădată", am să pornesc acţiune împotriva ortacilor care au fost de faţă — să vedem în buzunarul cui a intrat punga mea doldora de galbeni. M-aş prinde pe orice că ticălosul de Bakala Peti e pungaşul.

Doamna Sára avea de ce se speria! Dacă va fi tras la răspundere, Bakala va spune adevărul, c-a predat toţi banii salvaţi doamnei Sára; să răspundă dumneaei pe ce i-a cheltuit. Frumoasă perspectivă de petrecere între cele patru ziduri ale închisorii!

Iată de ce doamna Sára făcu din această trebuşoară o adevărată problemă de onoare.

— Nu! Numele acelui om nu poate fi pus alături de numele tău! Tu şi el nu puteţi sta faţă-n faţă nici măcar în calitate de acuzator şi acuzat. Şi la urma urmei, pentru ce atîta tevatură? Pentru un pumn doi de galbeni? Un Tanussy Decebal să umble cu procese pentru aşa ceva? Să-şi discrediteze cei mai buni prieteni care-au fost de faţă atunci? Ţi-ai ridica în cap tot comitatul. Netrebnicul acela ar fi în stare să mă calomnieze şi pe mine. Cine l-ar putea împiedica să spuie că banii mi i-a dat chiar mie? Ştii bine că în dimineaţa aceea a fost şi el la noi. Cum l-aş putea dezminţi? Nu! Dacă mă iubeşti, n-ai să pronunţi numele acestui netrebnic, nici n-o să-l scrii, niciodată. Pentru noi, el e mort!

La această replică debitată cu foarte multă căldură, hidra geloziei își înalță capul în pieptul lui Decebal.

— Da' tare vă mai interesați, conița mea, de această poamă bună !...

Din vorba asta se iscă o mică ciorovăială familiară. Femeia se așează îmbufnată la fereastră și toată ziua împleti la ciorapi, iar Decebal se întinse pe canapea și se apucă să tragă din lulea. Zvîntă preț de doi funți de tutun. Iar seara tot el trebui să-și îmbuneze nevasta.

Altădată, în asemenea cazuri, omul își sălta șuba pe umeri și pe-aci ți-e drumul — cîte trei zile-n șir nu mai dădea pe acasă. Dar acum legea te ține legat de mîini și de picioare ; nu-i chip s-o ștergi.

Decebal suportă o săptămînă în cap această fericire familiară, cînd însorită, cînd furtunoasă, dar își aducea adesea aminte de cuvintele cu care se terminau basmele : „Se așezară într-o găoace și poate și azi mai trăiesc de n-au murit cumva" — și adăugă în gînd : „Da' prost mai petreceau bieți feți-frumoși cu zînele lor".

In dimineața celei de a opta zile îi spuse pîrcălabului să caute pe domnul Vakandi Anonymus și să-l trimită la el.

— Ce să-l mai caut, că s-a cuibărit aici în scrin... Toată ziua roade la hîrtii mucegăite.

Omul fu scos și adus numaidecît în fața lui.

Deși întors cu capul în altă parte, Decebal băgă de seamă că, la intrarea arheologului, doamna Sára își astupă nasul și gura cu batista. Termină, deci, repede.

— M-am hotărît : du-te numaidecît la comisarul regal și anunță-l că sînt gata să spun acel singur cuvînt !

Anonymus își întoarse obrazul către nevestica bosumflată, ca un dihor care se uită cu coada ochiului la o bibilică, apoi tuși ușor în semn de răspuns și ieși grăbit pe ușă.

Acel „singur cuvînt" nu era nicidecum un cuvînt

de capitulare politică. În materia asta Decebal era intransigent.

Cuvîntul acesta însemna: „Accept!"

Era vorba de înţelegerea în procesul privitor la rectificarea partajului.

Chiar în aceeaşi oră soţii robi primiră vizita jurisconsultului şef, care aduse nişte hîrtii oficiale.

Pe doamna Sára hîrtiile n-o interesau cîtuşi de puţin.

Printre ele se găsea o declaraţie de acceptare a unui aranjament amiabil cu toate formele legale; una din hîrtii cuprindea declaraţia identică a lui Belizár. Aşadar, acesta fusese înmuiat mai înainte? Cine ştie prin ce mijloace? Căci demnitatea de „Csákány" nu pe el îl aştepta! Decebal iscăli declaraţia de învoială.

Jurisconsultul şef o vîrî într-unul din buzunare, apoi din altul scoase un sul de hîrtie, şnuruit, cu pecete, şi o desfăcu în faţa lui Decebal.

Era amnistia regală. Nisipul de pe dată era încă umed, data fusese deci trecută recent; scrisoarea de graţiere zăcuse de la început aici, în saltarul excelenţei sale.

Decebal o citi şi o lăsă pe masă.

— Cred că pentru cele două săptămîni de găzduire, nici împăratul muscalilor n-a plătit chirie mai mare la Viena decît eu pentru chichineaţa asta.

— Ai dreptate. Să schimbi zece mii de pogoane de pămînt arabil cu tot atîtea pogoane de pădure şi munte...

Contele Ponthay Adalbert îşi atinse ţinta. Omul avea dreptate, nici vorbă, numai că, cu procedura obişnuită, el ar fi avut nevoie de cincizeci de ani ca să-şi vadă dreptatea triumfînd. Contele mută deci puţin înainte arătătorul vremii. Asta, în lumea afacerilor, se numeşte „politică înaltă".

— Ei, femeie, poţi să-ţi strîngi boarfele. Plecăm acasă, la Tüzhalom. S-a împlinit sorocul.

— Ce păcat! spuse, oftînd greu, doamna Sára.

Cînd se găsi din nou în frumoasa lume liberă, Decebal se văzu în faţa următoarelor două datorii: să caute pe Emma care fugise de la casa părintească, sau să caute pe Thonuzoba. N-avea decît să aleagă între ele.

Ar fi ridicol să întrebăm pe care o socotea mai importantă. Oasele copilului să întăresc cu atît mai vîrtos cu cît el va fi găsit mai tîrziu, în schimb, cu cît se descopăr mai tîrziu, ciolanele străbunului se macină tot mai mult.

Credeţi că Decebal a aşteptat să-l vadă pe Mántay Móric aşternîndu-se la treabă cu trepiedele lui şi descurcînd iţele moşiei rămase de la bunica — moşie ce urma să fie împărţită din nou? Aş!... De-ndată ce-şi puse iscălitura pe declaraţia de învoială, îşi luă în stăpînire munţii păduroşi, lăsînd pe administrator să dezlege, în bună înţelegere cu contele Ponthay, toate chichiţele despăgubirilor ce i se cuvenau în schimbul semănăturilor de toamnă şi a investiţiilor făcute în pămînturile cedate. În timpul acesta, pretextînd că vrea să repare drumurile, aduse o ceată de nemţi din Mecenzéf (specialiştii de atunci în construcţia drumurilor din Ungaria) şi, sub conducerea lui Vakandi Anonymus, se apucă să dezgroape mormîntul de la Bajhalom.

Tot ce spusese savantul se adeveri pînă la ultimul cuvînt. Acolo, pe coama dealului înalt, sub o movilă enormă, se găsi un mormînt străvechi, căptuşit cu piloni, la fel cu cel descoperit în dîmbul de la Baksa, în comitatul Abauj. Sub astfel de dîmburi îşi înmormîntau străbunii păgîni oamenii mari. Din asemenea locuri puteau urca uşor în cer şi, pe-nserate, sau la miezul nopţii, cînd ieşeau de sub pămînt, puteau să-şi rotească privirile pînă hăt departe.

Pădurea virgină crescuse puternică în jurul mormîntului uriaş. Dar oamenii care ridicaseră movila avuseseră grija să împiedice pădurea să năpădească şi vîrful colinei, aşezînd pe culme un strat gros de pietriş care tăia pofta brazilor zvelţi de a-şi înfige ră-

dăcinile în el ; doar jneapănul, cu firea lui de buruiană, putea să-şi facă veacul pe-aici.

Bazat pe bogata sa experienţă, savantul pretindea că gura mormîntului trebuie să fie spre apus, căci dacă sanctuarele din bisericile şi capelele creştine privesc totdeauna spre răsărit, cele păgîne se orientează spre apus.

După multe greutăţi, latura apuseană fu descoperită de obstacole. Oamenii trebuiră să taie brazi multiseculari, să dinamiteze trunchiuri uriaşe ale căror rădăcini cuprinseseră din toate părţile mormîntul, fără a putea pătrunde însă în interiorul lui, cu toată iscusinţa lor de a se înfige, deoarece între rîndul de piloni şi pămînt mai era un strat gros de var, şi dacă rădăcinile încăpăţînate răzbeau şi prin acesta, se izbeau de peretele de piloni din lemn de molift, călit de var, prin care nu puteau răzbate ; rămîneau pe din afară şi se scămoşau.

Muncitorii din Mecenzéf se ciorovăiau într-una cu Vakandi şi încercau zadarnic să-i explice lui Decebal că e curată nebunie să deschidă mormîntul dinspre apus, cînd dinspre răsărit era aproape liber — doar jnepenii trebuiau tăiaţi. Savantul nu se lăsă nici mort. Gura mormîntului era acolo şi pace.

Pălmaşii din Mecenzéf erau nişte oameni cu totul aparte în Ungaria. De origine erau nemţi, dar portul lor era modelul cel mai desăvîrşit al portului de gală unguresc ; deşi nemţi, erau cei mai buni călăreţi ; erau nemţi şi cu toate acestea fuseseră primii şi cei mai vajnici luptători ai revoluţiei maghiare ; erau nemţi, dar vorbeau o limbă aşa de deşucheată încît în afară de ei nimeni pe lume n-o înţelegea.

Ştia şi Decebal nemţeşte (atît cît se cuvenea), dar vorba lui avea un accent de pustă. Cînd, aşadar, unul spunea *„nix“*, iar celălalt *„nüscht“*, fireşte că niciunul nu ajungea măcar pînă la „nimic“.

— Faceţi tot ce vă porunceşte învăţatul.

Şi nemţii se căzneau să-i spuie nişte lucruri foarte sănătoase. Ci-că ei au mai fost aici acum şase ani şi au săpat tot la movila cu pricina, dar lucraseră la capătul de dincolo.

Noroc că din tot ce spuneau oamenii, Decebal nu înţelegea decît un singur lucru, şi anume că savantul lui e un *„Iodeger Hond"*.

In sfîrşit, găsiră ce căutau : intrarea mormîntului, o creaţie de mare meşteşug, făcută din bîrne groase de tisă, aşezate cruciş, ca nişte picioare de strigoi, sau ca crucile făcute de copii din fîşii de trestie care se ţin singure în picioare ; o bîrnă ţinea pe cealaltă. Se vedea că, iniţial, bîrnele fuseseră călite în foc. La căldură ele se făcuseră mlădioase ; numai astfel au putut fi îndoite una după alta. Trebuiau securi şi ferăstraie grozave, ca să le desfaci. Ele alcătuiau un zăvor mai tare decît lacătul lui Brahma şi a fost nevoie de zile întregi pentru a le descurca.

Cu ocazia deschiderii mormîntului, Decebal organiză o adevărată sărbătoare, la care invită toate notabilităţile din cele două comitate vecine, ba chiar şi pe reprezentanţii Academiei de Ştiinţe a Ungariei. In inima codrului bătrîn fu improvizat un şopron enorm. Fură ridicate de asemenea cincisprezece cuptoare la care numai lipiile pe foi de varză le coceau treizeci de neveste pricepute din Ardeal. Era o vreme senină de toamnă tîrzie, prielnică pentru astfel de treburi.

Descoperirile erau aşteptate cu mult interes. Nimeni din invitaţi nu lipsea. Era de faţă şi Horkázi. Dacă s-o găsi vreo inscripţie hunică, cine s-o citească dacă nu el ?

In sfîrşit, în dimineaţa memorabilei zile, poarta de bîrne crestate primi, în prezenţa distinşilor oaspeţi, ultima lovitură de secure ; bîrnele se desfăcură şi mormîntul se deschise.

Oaspeţii se descoperiră cînd la lumina primei torţe vîrîtă înăuntru zăriră misteriosul fenomen de sub pămînt. In mijlocul mormîntului zăriră într-adevăr pe Thonuzoba cu soţia sa, călări.

— Aha ! strigă Mántay Móric. Asta-i o mistificare! Văd prea bine, dar nu cred ! Cum ar putea sta de opt sute de ani în picioare trei schelete ? Oasele acestea ar fi trebuit să cadă demult grămadă, unele peste altele.

— Cercetarea va dezlega această enigmă, amice al adevărului, răspunse investigatorul de morminte scepticului nemulţumit, şi, apucînd o torţă bine smolită, pătrunse întîiul în subterana căptuşită cu bîrne.

De data aceasta constatările empirice dădură dreptate arheologului.

Toată minunea se va lămuri îndată ; dar s-o luăm de la capăt.

Intîi, în privinţa mormîntului cu bîrne trebuie să recunoaştem că era o lucrare făcută să înfrunte mileniile ; aici nu putea fi vorba de şarlatanie.

Cavitatea mormîntului reprezenta un dreptunghi lunguieţ, cu laturile formate din piloni groşi de molift. Din mijlocul lui se ridica un stîlp de carpen, gros, de necuprins în braţe ; la capătul lui erau aduse din cele patru unghiuri ale acoperişului tot atîtea traverse pe care fuseseră aşezaţi căprioriii ce alcătuiau acoperişul. Astfel, clădirea subterană susţinea ca o piramidă movila ce fusese ridicată deasupra ei.

De stîlpul din mijloc era legat, cu un lanţ gros de aramă, scheletul calului. Lanţul acesta ţinea în picioare tot grupul. Faptul că oasele scheletelor nu s-au destrămat în decursul veacurilor, se explica foarte uşor. Calul fusese înfăşurat într-o plasă de fire de argint ; argintul rămăsese nealterat şi ţinuse laolaltă scheletul.

La fel era şi secretul celor două schelete aşezate pe cal, şi păstrate în stare intactă. Praf şi pulbere s-a ales din stofa hainelor, dar firele de aur cu care aceste haine trebuie să fi fost bogat înflorate s-au împletit cu atîta putere în jurul tuturor articulaţiilor celor doi eroi, încît grupul de schelete stătea compact, ca macheta unei statui ecvestre făcută de un sculptor.

Cînd tăcerea primelor clipe de uimire se risipi, începu să iasă la iveală, la lumina sporită a făcliilor, întreaga minunăţie arheologică a comorilor găsite. Membrii învăţatei adunări năvăliră în sanctuarul deschis ca odinioară mateloţii lui Columb pe pămîntul lumii noi şi începură să discute aprins. Uneltele, obiectele necunoscute din vechime, îndemnau la luptă in-

ventivitatea generaţiei tîrzii. Ce a fost asta? Roată de căruţă? Aş!... Insignă regală. Dar asta? Brăţară? Da' de unde! Cercel. E prea mare pentru un cercel. Se purta atîrnat de pavilionul urechii. Asta e căldare pentru jertfe! Nu! E o tobă de aramă. Ăştia de aici sînt nasturi. Ba de loc! Sînt monede vechi, bătute după model celtic.

Decebal simţi că-l podidesc lacrimile. In momentul acesta solemn îl cuprinseseră cele mai înălţătoare sentimente, clocotind de-ar fi fost în stare să topească pînă şi gheţarul unei inimi de bărbat. Bucuria, pietatea, triumful integral al năzuinţelor batjocorite îl copleşiră: puternicul bărbat plîngea în hohote. Şi plînsul e molipsitor: rînd pe rînd se umeziră şi genele celorlalţi patrioţi. Stăteau în faţa secretului tragediei de acum opt sute de ani. Iat-o înviind din mormînt. Groapa aceasta îţi îngăduia să priveşti în întunericul adînc al vremii şi întunericul începu să se populeze, tăcerea vorbea. Înduioşarea îi cuprinse pe toţi.

— Nu! Nu lacrimi se cer la un astfel de prohod! urlă Horkázi. Să urmăm pilda strămoşilor care, la înmormîntarea eroicelor căpetenii, îşi spintecau obrajii cu cuţitul şi-i plîngeau cu stropi de sînge!

Işi scoase briceagul din tureatca cizmei şi îl oferi pe rînd tuturor, dar nu găsi nici un adept; nimeni nu se grăbi să adere la străvechiul ritual funebru; ci mai degrabă îi lăsară lui plăcerea de-a începe. Din fericire, inginerul reuşi să-l convingă că nu era vorba de înmormîntare ci de înviere, aşa că nu era cazul să-şi spintece oamenii obrajii. In schimb i se dădu voie să cînte străvechiul cîntec maghiar care începea astfel: *„Attila, Lehel, Arpád, pierit-a gloriosul tău nepot!...“*

Proţăpit, cu picioarele răscăcărate, în uşa criptei, Anonymus dădea în schimb porunci în dreapta şi în stînga, aspru ca un căpitan de corabie: „Nimeni să nu-şi pună piciorul aici, pînă cînd nu voi fi examinat personal totul! (Din nenorocire, doi savanţi, cu lampa în mînă, începuseră să cotrobăiască printre obiecte).

La cea mai mică scuturătură se pot năruí toate scheletele!“

Amenințarea avu efect; toată lumea rămase nemișcată afară, uitîndu-se doar pe furiș înăuntru, pînă cînd, după cîteva minute de așteptare grea, domnul Vakandi apăru din nou în ușă, adresîndu-i lui Decebal această invitație:

— Dumneata, amice al adevărului, poți să intri. Ceilalți să aștepte.

— Jos sandalele! strigă Horkázi. Trebuie să-ți scoți cizmele cînd intri în sanctuar!

— Nu trebuie să le scoți, îi replică Vakandi. Asta se obișnuiește numai la neamurile semite!

Explicația aceasta îl înfundă rău de tot pe urmașul magilor. Omul se retrase, cu ciudă și obidă, într-un colț. De altfel, în ziua de adevărat triumf a adversarului său, se cuvenea să stea, posomorît și îmbufnat, la o parte. Adună în jurul lui pe bunii pălmași din Mecenzéf și ca să nu piardă vremea de pomană se apucă să-i învețe *Cîntecul lui Attila*. La drept vorbind, oamenii nu înțelegeau textul, dar melodia o învățară și era o adevărată plăcere să-i asculți cîntînd în cvartet, în jurul sacerdotului care bătea tactul cu piciorul, pe versurile:

In loc de calpac,
Toți poartă pe cap
Un fleac de șapcă:
Treabă nemțească!

(Și cînd te gîndești că din toată lumea de față numai nemții aceștia purtau strămoșescul calpac de piele de urs...)

Decebal intră, tremurînd de înfrigurare, în ministerioasa încăpere. Iată, se găsea față-n față cu străbunii săi de acum opt sute de ani. Ce glorioși erau chiar așa, ca schelete!

— Te-am chemat întîi pe dumneata, amice al adevărului, căci dumneata știi care-i comoara comorilor pe care o căutăm noi în acest loc. Absorbiți de atîtea antichități, acești doi învățați nu văd nimic. Lasă-i

să discute. Noi însă trebuie să găsim pactul scris pe pergament. Și de existența lui nimeni nu trebuie să știe pînă la momentul oportun.

— Din sufletul meu ai vorbit, frate, spuse Decebal, apucîndu-se să studieze încăperea.

Primele lucruri cercetate fură cele trei schelete. Privindu-le mai de aproape, oricine descoperea un nou temei de a-și lămuri cum de au putut rămîne în picioare, întregi. Cîteșitrele erau străbătute în toate sensurile de atîtea săgeți lungi, încît era imposibil să se desfacă. Așa era obiceiul la înmormîntările ungurilor păgîni. Sute și sute de săgeți erau trase în mormîntul în care eroul era scufundat, pentru ca nu cumva să ajungă fără răni în „cîmpia soarelui". Și cînd mortul, legat pe cal, era îngropat împreună cu credincioasa lui soție, ploaia de săgeți stingea și viața tovarășei lui de destin și a calului. În cazul nostru eroul trăia încă în momentul cînd a fost vîrît în mormînt; grindina de săgeți fusese o adevărată lovitură de grație pentru el. Ce sentiment amar de răzbunare trebuie să fi clocotit în inima lui Decebal, cîtă ură față de crudul rege arpadian care poruncise executarea sentinței! Auzi! Un asemenea rege a îndrăznit să se proclame sfînt! Nu dă dumnezeu să descoperim odată și noi ciolanele lui!... Cum se tîrăsc bigoții papistași în procesiunile făcute în cinstea zilei lui, după mîna aceea pe care o păstrează drept moaște! Aici să veniți, tuhuduni, nepoți ai sciților! Aici este omul jertfei, în ființa lui întreagă. La el să veniți în pelerinaj!

Eroul purta în cap un coif de aur ţuguiat, cu vizieră, legat pe sub bărbie, cu basoreliefuri (înfățișînd figuri de călăreți) în dreapta și în stînga. Brățarele lui Thonuzoba erau de asemenea de aur, dar, pare-se, dintr-o epocă mai veche. Diadema ce împodobea craniul femeii, ca și lanțul care atîrna de vertebrele gîtului ei, erau în schimb de proveniență mai recentă, bizantină. Placa rotundă a unui cercel uriaș era lipită de craniu (fiind țintuită de o săgeată), o dovadă în plus că strămunele noastre purtau cerceii nu atîrnați de lobul perforat, ci de pavilionul urechii. Scă-

rile şeii, căzute, erau din argint masiv, ca şi zăbala, pe care calul o ţinea şi acum strîns între dinţi (un lanţ, tot de argint, îi lega falca de craniu). De jur împrejur, pe pămînt, zăceau ciubere, urcioare, talgere de aramă, de argint, toate de model antic, unele ruginite, altele înnegrite de vreme, cu patina vechimii. O vadră de lut ars era plină de monede de aur fără efigie şi fără scriitură, scobite la mijloc ca nişte ciuperci ; printre ele se găseau şi bani de argint în patru colţuri, cu rudimentare urme de desen, dar fără dată. Intr-un colţ zăcea o căldare enormă de bronz cu nişte toarte ciudate, şi spartă în cîteva locuri cu securea. Era căldarea de jertfă a păgînilor. Fusese zdrobită din porunca regelui, întrucît vasul era un însemnat obiect de cult păgîn. Cum stătuse rezemată de peretele de bîrne, bureţii galbeni ca iasca, ce se fac pe clădăriile de lemn de sub pămînt, se lipiseră atît de strîns de buzele ei bogat ornamentate, încît cu mare greutate putu fi mişcată din loc. Cine s-ar mai putea îndoi că ea zăcuse acolo de sute şi sute de ani ?

Da, comorile acestea vor stîrni admiraţia lumii întregi !

Dar în timp ce academicienii încercau să identifice obiectele descoperite, Decebal şi Vakandi răscoleau vasele cu alte preocupări : căutau documentul ascuns. N-are a face dacă nu va fi decît un petic. Să fie piele, pergament, foaie de papirus sau tablă cerată ? Nu. Copia autentică a fost făcută după un pergament. Şi pergamentul, dacă e ţinut în loc uscat, nu putrezeşte. Din păcate, însă, nu dădeau de el. Decebal ridică într-o doară coiful de pe capul scheletului de bărbat. Nu cumva o fi ascuns acolo ? Aş !

— In astfel de cazuri eu unul mă las condus de devinaţie ; întotdeauna mă scoate la liman, spuse Vakandi. Fantazia ia locul judecăţii. Iaca, acum bunăoară încep să cred că în momentul în care Thonuzoba a fost coborît de viu în mormînt, el a luat, a ascuns în gură „pactul" scris pe pergament, şi asta pentru ca nu cumva oamenii regelui să poată pune mîna pe el şi să-l distrugă.

Decebal descleştă fălcile scheletului, strînse de banda de aur ce atîrna din coif şi iată că dădu de o cutioară de aur ce stătea pitită în fundul gurii.

Curios, o deschise tremurînd, şi zări un mic sul de pergament, scris de sus pînă jos!

Ei, iată într-adevăr o strașnică inspiraţie! Ciotul acesta de om are spirit profetic! Să mai zică cineva că n-au existat proroci!

Decebal dădu să-i sărute mîna, dar Vakandi şi-o feri.

— Iat-o! S-a găsit! Citeşte-o!

Dar Vakandi nu părea de loc încîntat cînd îşi aruncă ochii pe rîndurile pergamentului. Ba mai degrabă clătină vîrtos din cap.

— M-am făcut de rîs! îngăimă. Am fost învins, chiar în ziua victoriei, de un duşman pe care-l disprețuiam. Documentul acesta preţios nu e scris cu semnele hunice străvechi pe care le cunosc, ci cu literele scitico-secuieşti descoperite de Horkázi. Trebuie să mă înclin în faţa lui. Iată unde am ajuns!

— Nu, prietene! Nu trebuie să te dai cu capul de pereţi, căută să-l consoleze Decebal. Uite cum stau lucrurile: literele tale hunice alcătuiau alfabetul de care se servea poporul de rînd; căpeteniile scriau cu semne speciale, mai ornamentate. Aşa e şi la arabi. Acesta e alfabetul hunic superior.

— Aşa o fi! se linişti Vakandi, iar Decebal ieşi în uşă şi-i strigă lui Horkázi: Hei, părinte! Lasă serenada! Vino încoa! Am găsit o inscripţie hunică!

— Inscripţie hunică! mugi magul, sărind ca un ţap, de era cît pe ce să-şi frîngă gîtul, împiedicîndu-se în sutana-i lungă. La fel cu asta de pe bățul meu de merişor?

— La fel!

— „Mane! Tekel! Fares!“ Şterge-o, rege Salmanassar! urlă, în beţia triumfului, pontiful, şi, îmbrîncind în dreapta şi în stînga pe cei ce-i stăteau în cale, se repezi spre cavou. Unde-i sfînta scriptură?

— Nu urla! mîrîi Decebal. Astea nu-s lucruri de trîmbiţat. Şi ca să fie pe deplin sigur că popa va slobozi cu măsură cuvintele, îl apucă de beregată şi

numai după aceea îi puse sub nas pergamentul. Cunoşti aceste litere?

— Eu să nu le cunosc? Păi sînt literele „mele" scitice. Dar e întuneric aici. Nu pot citi.

— Ţine felinarul, Vakandi!

Ce mai umilinţă pentru Vakandi! Să-i ţină felinarul!

— Nici aşa nu pot citi. Sînt prea mici literele!

— Pune-ţi ochelarii pe nas!

— Nu-i am la mine.

— Nu face nimic. Avem leac şi pentru asta! spuse Decebal, apoi strigă din cavou: Daţi-mi o carafă cu apă; repede!

Cei de-afară rămaseră trăsniţi de mirare. O carafă de apă pentru Horkázi! Cu ce scop, oare?

Cu scopuri optice. O butelie rotundă, plină de apă, e lupa cea mai bună; lucrul acesta îl vedem adeseori: cînd o muscă se plimbă pe partea cealaltă a sticlei, ea ni se pare cît un cărăbuş.

Vakandi ţinea într-o mînă sticla, în cealaltă felinarul. Decebal potrivi pergamentul sub burta buteliei, continuînd să-l strîngă pe Horkázi de gît. Nu-i dădea drumul mărului lui Adam decît o clipă, cît îi trebuia ca să poată rosti un cuvînt pe care Horkázi îl descifra din textul hunic.

Asta e! Asta căutau ei! Pactul de importanţă decisivă pentru viaţa ţării! Nu e vis, e realitate. Nu e o închipuire, nu e o ficţiune. E un fapt! Iată mărturia vie! Documentul scump, păstrat în craniul voievodal. Identic, cuvînt cu cuvînt, cu copia pe hîrtie de bumbac ce se macină în arhiva comitatului. Nu mai încape nici o îndoială!

Copleşit de emoţie, Decebal se prăbuşi la picioarele lui Thonuzoba şi îi sărută dreapta ce se odihnea pe mînerul sabiei cu vîrful înfipt în pămînt.

— O, scump străbun!

Farmecul clipei solemne îi cuceri şi pe cei doi duşmani neîmpăcaţi, pe mag şi pe arheolog. Aruncînd la o parte vechea ură, se îmbrăţişară, se sărutară, ridicîndu-se reciproc în slava cerului.

— Ce om strălucit, ce bărbat mare! Eşti un adevărat apostol! Un profet! Tu l-ai înviat pe Thonuzoba!

— Dar tu ai descoperit adevărata scriere scitică!

In sfîrşit, căzură de acord, constatînd că Vakandi e Moise iar Horkázi, Aron.

Abia într-un tîrziu începu să mijească în căpăţîna lui Decebal gîndul neliniştitor că preţioasa descoperire nu trebuie trîmbiţată în cele patru colţuri de lume, căci dacă, doamne fereşte, comisarul află de primejdiosul document care pune în cumpănă problema succesiunii la tronul Ungariei, vine cu ceata lui de călăreţi şi i-l suflă cît ai zice peşte, aşa că Decebal n-o să poată ţine adevărul ascuns între măsele timp de opt sute de ani.

Şi, în afară de el, patru inşi mai luară cunoştinţă aici în cavou de conţinutul documentului, între care şi cei doi academicieni.

— Domnii mei, trebuie să juraţi că nu veţi vorbi nimănui de acest document, pînă cînd nu voi face personal uz de el.

Domnii acceptară bucuroşi să depuie jurămîntul, ridicînd în aer trei degete.

— Nu aşa, domnilor! protestă Horkázi. In acest mormînt sacru nu putem jura după ritul roman. Iată cum jurau după cum scrie Herodot, sciţii străbuni: luau un cîine, îl tăiau în două, apoi îl mîncau. Daţi-mi un cîine!

Cîini de vînătoare erau destui în preajma mormîntului, dar nici unul din blajinii învăţaţi nu se socotea în stare să despice dintr-o singură lovitură un cîine.

Vakandi propuse jurămîntul practicat de poporul ales: bei o butelie de apă, apoi zdrobeşti sticla.

— Să bei o butelie de apă, se îngroză Horkázi. Mai degrabă prăjesc un cîine.

In sfîrşit, Decebal găsi formula justă. Smulse din pămînt sabia lui Thonuzoba şi spuse:

— Să jurăm cum au jurat martirii de la Szigetvár, punînd mîna pe această sabie străveche.

Propunerea fu primită în unanimitate. Cei patru învăţaţi îşi puseră palmele cu multă gravitate pe palo-

şul întins de Decebal şi repetară după el greul jurămînt de a nu trăda secretul documentului.

După această ceremonie liniştitoare puteau să fie invitaţi şi ceilalţi domni în cavoul acum luminat în toate ungherele.

Vakandi veghea cu ochi de Argus ca nu cumva cineva să vîre în buzunar vreo piesă din comorile găsite. De altfel comorile acestea nu erau uşor de ascuns. Vasele de argint sau de aur era anevoios să le ridici cu o mînă. Lucru scitic, masiv, nu cine ştie ce artă uşurică, filigrană.

Şi în mijlocul grupului de muritori uimiţi, scheletul lui Thonuzoba şedea aşa de maiestos pe scheletul calului său, cu coiful de aur în cap, strîns cu brîul din care atîrnau cîteva rînduri de mărgele de chihlimbar înşirate pe fire de aur ! Craniul cu diademă al femeii, încins cu un văl de aur, se odihnea pe furca lată a pieptului lui; de la gît pînă la genunchi scheletul ei era acoperit de fire de aur ; brîul smălţuit (amănuntul arată că ea se îmbrăca după ultima modă din 1100) şi bătut cu smaragde şi rubine de mărimea migdalelor, era legat de brîul soţului ei.

Chiar profanii recunoşteau că descoperirea reprezenta o valoare foarte mare, ca să nu mai vorbim de importanţa ei pentru cercetările arheologice.

Ce o să facă cu ea Tanussy Decebal ?

Dar în momentul acesta, domnul Rézkuthy se proţăpi în faţa lui Decebal, îşi descheie mantaua ca să i se vadă ordinul leopoldin regăsit şi rosti aceste cuvinte fatale :

— Iar eu, în numele înaltei Camere şi a împuternicirii ce mi s-a dat din partea fiscului regal, pun sechestru pe toate comorile descoperite, fiscul avînd dreptul la a treia parte din ele.

Dacă globul pămîntesc ar fi alunecat de sub picioarele lui Decebal şi el ar fi rămas cu picioarele în aer, nu s-ar fi speriat mai tare ca la auzul acestor cuvinte.

— A treia parte din succesiunea lui Thonuzoba !

Cumplită idee ! Nu mai ai voie să-ţi descoperi nici strămoşii, fiscul îţi ia şi din ei o treime !

Dar în treaba asta Decebal nu ştia de glumă. Apucă

cu amîndouă mîinile paloşul greu şi ruginit şi se propti în uşă.

— Să nu care cumva să cuteze vreun pui de lele să se apropie de averea strămbunilor mei că ferfeniţă-l fac!

Noroc că Vakandi şi Horkázi stăteau lîngă el şi îl apucară de braţ. Sări şi jurisconsultul şef şi încercă să-l potolească.

— *Non stultisas, amice!* Să nu cumva să-l tai pe *homo regius* că, ţi-o spun, pe dumnezeul meu, ai să fii închis aici lîngă bunicul tău, Thonuzoba, pe vecii vecilor. Ascultă-mă ce-ţi spun. Fiscul are drept la a treia parte din orice comoară ce se descoperă. Ia nu mai striga atîta, că nu trebuie s-o dai în natură; lucrurile vor fi evaluate *praeter propter* şi a treia parte din valoarea lor aproximativă, *cis circa,* o plăteşti fiscului; atîta tot. Cît priveşte relicvele, ele rămîn intacte, în deplina ta stăpînire.

— Păi aşa am înţeles şi eu, bîigui Rézkuthy reculegîndu-se încet-încet din spaima ce-o trăsese. Nici prin gînd nu mi-a trecut să iau ceva de aici.

— Ei, asta-i altceva! spuse Decebal, întinzînd lui Vakandi paloşul ruginit şi poruncindu-i să-l puie la loc. Bani, da, dar din relicve nu dau nici preţ de-o para, chiar dacă mi s-ar oferi comorile lui Darie pentru un urcior de lut. Din partea mea n-au decît să aducă un cîntar, să vedem cît aur, cît argint este aici. Am să plătesc treimea şi din preţul fierului ruginit! Las' să aibă şi bietul fisc al regelui din ce-şi face cuie de sicriu.

— Numai că asta nu merge aşa, *brevi manu,* pe cale scurtă, se codi Rézkuthy. Eu nu mă socotesc competent să evaluez antichităţile. Şi nici n-aş vrea să păgubesc pe nimeni. Nu pot să-mi dau seama dacă, de pildă, coiful acesta e de aur sau de aramă.

Ei, asta îl atinse pe Decebal la partea cea mai sensibilă.

— Aramă-s ochii tăi! Nasul lui moşu-tu a fost de aramă! O să faci tu de îndată aramă, dar nu din coiful strămbunului meu! Auzi vorbă, coiful lui Thonuzoba de aramă.

Vakandi îl potoli :

— Să nu confundăm lucrurile, amice al adevărului. Nu materialul are aici valoarea cea mai mare. Epoca din care provin determină valoarea obiectelor. Pentru ştiinţă e indiferent dacă un obiect antic e de aur. Aur se găseşte în toate vremurile, dar descoperirea unor obiecte de aramă poate să deschidă o eră nouă în ştiinţă.

— Iată la ce ar trebui să ne gîndim mai întîi, propuse Rézkuthy. Domnii învăţaţi să facă chiar acum inventarul obiectelor descoperite. Acest inventar l-am înainta imediat Camerei care şi-ar trimite încoace un preţuitor oficial să stabilească valoarea fiecărui obiect în parte. Pînă atunci, cavoul să fie închis, sigilat şi păzit de oamenii proprietarului, ai comitatului şi ai Camerei împreună.

Propunerea fu primită în unanimitate. Sfînta pace se restabili. Era şi timpul, fiindcă începuse să ningă şi toată lumea trebui să se retragă sub şopron, unde un ospăţ vînătoresc, cît se poate de copios, aştepta pe eroii zilei triumfale.

Savanţii însă se înfundară în cavou şi se apucară să facă inventarul comorilor scoase la iveală. Aşa înţelegeau ei să chefuiască.

De data asta, Horkázi nu se socotea savant, ci se ţinu de cuvintele scripturii : „Veseleşte-te cu cei veseli“ şi în calitate de reprezentant al veacurilor apuse preferă să stea la ospăţ, arătînd în toasturi rostite în cuvinte înflorite ce sfînt era locul unde benchetuiau, închinînd pentru Decebal, unicul şi adevăratul domn şi voievod al acestui pămînt sacru.

— Ia mai tacă-ţi gura ! mormăi stingherit Decebal. (Una e să ştii că eşti urmaş de voievozi şi alta să-ţi auzi titlul pomenit hodoronc-tronc la un joc de ferbl. „Trei crai, eu sînt al patrulea !...“ Nu te lauzi cu astfel de lucruri.)

(Cît pentru Horkázi se putea să nu-i umble gura şi să nu destăinuiască în dreapta şi în stînga secretul „pactului“ scris pe pergament ? Cu toată străşnicia jurămîntului, nici dracul nu l-ar fi putut opri să vorbească.)

În sfîrşit, învăţaţii (adică cei doi academicieni) ieşiră din cavou. Vakandi rămase tot acolo. Lui nu-i era foame, n-avea poftă de lucruri comestibile. Examină una cîte una monedele de mare importanţă preistorico-etnografică din vasul de lut şi pe baza lor stabili prin ce ţări pribegiseră străvechii unguri pînă să ajungă în ţara lor de azi. Găsi monede în formă de lentile, monede în formă de tigăi, monede cu colţuri, ca nişte stele, cu zimţuri, monede concave pe o parte, convexe pe alta, şi în sfîrşit monede în formă de chei cu toartă, ca acelea pe care vechii chinezi le purtau înşirate în verigi ; şi pe baza tuturor acestor monede se putea reconstitui drumul străvechilor unguri pînă pe malul rîului Amur.

Inventarul fu prezentat părţilor interesate. Era ceva extraordinar ! Un adevărat muzeu. Toată lumea era uimită. Ce relicve preţioase ascundea Bajhalom !

Jurisconsultul şef îşi exprimă părerea, judicioasă de altfel, că n-ar fi bine să fie lăsate aici, în mijlocul pădurii, atîtea obiecte de valoare. Dacă lumea va începe să vorbească, s-ar putea întîmpla ca o ceată de tîlhari (în privinţa aceasta regiunea era bine asortată) să atace locul părăsit, să ucidă pe pandurii şi pădurarii rînduiţi de pază, şi să şterpelească comorile din mormînt.

Mai bine să se încarce toată aurăria şi argintăria într-o ladă care, sigilată cu peceţile lui Tanussy Decebal şi Rézkuthy, să fie depusă în arhiva cu uşi de fier a comitatului şi să fie păstrată acolo pînă la sosirea omului pe care înalta Cameră îl va trimite pentru evaluarea lucrurilor.

Decebal primi propunerea, dar numai cu condiţia ca îndată ce va ridica un fort care să-nconjoare colina Bajhalom şi care va fi înzestrată cu o garnizoană specială, toate comorile să fie readuse la locul lor de baştină. Străinii care vor dori să le vadă, n-au decît să vie călare ; face să se obosească puţin.

Oaspeţii vizară apoi, prin iscăliturі şi sigilii, inventarul.

Singur Mántay Móric nu se lăsă înduplecat să-şi puie iscălitura alături de celelalte.

— Nu se poate să nu fie vreo măsluială la mijloc. Nu semnez pentru nimic în lume.

Puţin a lipsit ca să mănînce o bătaie pentru vorba-i nesăbuită. Mai ales savanţii erau indignaţi. Cum se poate îndoi cineva de un lucru pe care ei l-au examinat? Poate să spuie că e minciună ceea ce se vede cu ochii şi se pipăie cu mîna?

Omul cifrelor le răspunse cu următorul paradox:

— Ştiţi, domnilor, adevărata minciună nu este minciuna curată, pipăită, de treisprezece carate, ci mai de grabă cea care se împleteşte cu adevărul, şi se împleteşte aşa de strîns de nu poţi deosebi adevărul de minciună. Simt în afacerea asta mirosul unei şarlatanii uriaşe, de aceea nu vreau să mă amestec.

Pentru cuvintele lui, însă, tot fu dat afară din şopron.

CIT VALORAU COMORILE LUI THONUZOBA?

„Azi ar fi stîrnit mai multă vîlvă!“ ar zice cititorul nostru.

Păi da, dacă senzaţionala descoperire s-ar fi făcut în zilele noastre, cînd o sută optzeci şi nouă de gazete răspîndesc pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării ştirile zilei, lucrurile aflate în mormîntul căptuşit cu bîrne de la Bajhalom fireşte că ar fi stîrnit mare vîlvă. Am vedea fotografiile lor prin vitrine — şi pe masa Camerei Deputaţilor ar fi apărut primul proiect de lege născut din iniţiativa Camerei Magnaţilor cu privire la exproprierea întregei colonii străvechi — pe cheltuiala statului, bineînţeles. Dar atunci era altă lume, şi faptul că toată descoperirea a rămas învăluită în tăcere avea zeci şi sute de temeiuri. Atunci nu exista nici una din condiţiile necesare pentru ca lumînările ştirilor să poată fi aprinse, în schimb existau mijloacele care puteau stinge aceste lumînări. Asta e. Generaţia de azi, devenită reacţionară în epoca luminii electrice şi a li-

bertăţii de presă, habar n-are ce erau „mucările“ şi „cenzorul“. Ei bine, erau acelaşi lucru.

Iată ce s-a întîmplat: cei doi membri ai „Societăţii oamenilor de ştinţă“ şi-au scris raportul despre descoperirea de la Bajhalom, urmînd a-l publica în „Colecţia ştiinţifică“. Dar acest raport trebuia înaintat mai întîi măriei sale cenzorului. Iar acesta abia îşi aruncă ochii pe întîia pagină a lucrării că se şi plesni cu laba peste frunte, exclamînd îngrozit: „Ce? Thonuzoba? *Dux paganorum, resuscitatus?* Asta ne mai lipsea! Să vedem pe voievodul păgîn înviind! Unde mi-e creionul roşu?“ Tăie pînă şi titlul. Singura publicaţie, *Prezentul,* nu avu voie nici măcar să-l amintească. Şi cînd, în calitatea lor de martori oculari, cei doi învăţaţi au vrut să citească, în casa Trattner-Károlyi (pe vremea aceea Academia îşi avea reşedinţa în această casă), disertaţiile lor, excelenţa sa preşedintele secţiei a II-a, consilierul regal, cu vorba lui dulce şi peltică, spuse următoarele: „Disertaţia aţeasta e foarte instructivă şi foarte amuzantă, dar n-am ţe-i faţe: nu e recomandabilă“. Şi disertaţia îşi luă drumul spre arhivă. De ce n-a fost tipărită mai tîrziu, cînd a fost cucerită libertatea, se va vedea la sfîrşitul acestei povestiri.

Dar domnul Vakandi dispunea şi de alte căi de comunicaţie cu lumea, avea legături cu arheologii din străinătate şi trimise raportul despre interesanta descoperire orientaliştilor prusaci, bavarezi şi saxoni, în limba persană, fireşte, aceasta fiind idioma folosită între savanţii unguri şi germani. Nemţii i l-au tipărit, înghesuindu-l într-o pagină dosită care de obicei rămînea netăiată.

Trecură luni de zile şi tot nu se arăta comisarul împuternicit de Cameră să evalueze comorile păstrate la prefectură, în dosul uşii de fier, sub două sigilii. Pe vremea aceea nu existau trenuri-fulger, existau doar trenuri-furcă. Iarna, în comitatul Tuhutum, se călătorea cu carul cu şase boi. Acel „hăis, cea“! al argatului cocoţat în faţă cu furca-n mînă era semnalul conducătorului epocii.

Comisarul era tot la Tanusvár. (Slujba asta era ca

frigurile: le iei uşor, dar e greu să scapi de ele.) Mereu avea cîte ceva de făcut, mereu era reţinut. Dar acum într-adevăr nu mai avea ceva mai de seamă decît să pună la punct problema comorilor descoperite.

Intr-o zi, Decebal primi un plic stampilat şi vizat cruciş şi curmeziş — şi pe faţă şi pe dos — de la Londra. Scrisoarea era în englezeşte.

Mántay Móric era singurul om din comitat care cunoştea limba engleză. Nimeni nu ştia ce l-a determinat s-o înveţe. Fusese şi la Londra. Ce-o fi căutat pe-acolo, nu se ştie.

Trebuia să recurgă la el ca să afle ce era în scrisoare.

Inginerul îi povesti pe scurt că, aflînd de descoperirile interesante de la Bajhalom, directorul unui anticariat de la Londra a trimis (via Fiume) pe agentul său, Mr. Salamon Snopkins, cu misiunea specială de a cerceta pretinsele comori şi de a le cumpăra, dacă ele sînt autentice şi proprietarul actual e dispus să le vîndă. In privinţa aceasta Mr. Salamon Snopkins avea deplină împuternicire din partea firmei Barrer et Sons.

Scrisoarea era cît se poate de bine venită pentru Decebal.

— Un cui de potcoavă n-o să pupe englezul, de-ar fi să mă-mbie chiar cu bancnota de un milion de lire sterline pe care o ţine sub sticlă. In schimb noi o să ne facem interesul cu el, căci cineva care vrea să cumpere comorile descoperite, are tot interesul să stabilească în chip cît se poate de exact valoarea lor.

Să poftească deci domnul englez.

Decebal se îngriji boiereşte de primirea musafirului. Trimise în întîmpinarea lui pe administratorul său cu o caleaşcă cu cinci cai şi, ca o gazdă grijulie ce era, îl întrebă pe Mántay ce mîncare i-o fi plăcînd mai mult englezului. „Nu-i trebuie ăluia decît o bucată mare de carne crudă şi nişte cartofi.“ Cum s-o fi mulţumind cu atîta? (E adevărat că în pămîntul negru al comitatului Tuhutum se făceau nişte cartofi ca untul.)

Englezul sosi. Era desăvîrşit, nu încăpea nici o îndoială că e fiul Albionului. Mántay Móric trebui să facă pe interpretul între domnii care nu se înţelegeau. Decebal îşi primi oaspetele în casa sa din Tanusvár, de unde puteau să plece îndată la prefectură.

Făcură mai întîi o vizită de curtoazie excelenţei sale comisarului regal. Acesta ştia de asemenea englezeşte, atît cît să poată duce o conversaţie cu Mr. Snopkins.

Agentul îi prezentă împuternicirea absolut autentică pe care o avea din partea renumitei firme londoneze şi îi arătă scopul călătoriei.

Contele Ponthay Adalbert îşi exprimă bucuria pentru ocazia binevenită şi acest lucru i-l spuse şi lui Decebal, pe care desigur numai evaluarea comorilor îl ţinea aici, altfel îi ardea pămîntul sub picioare. Ei, acum au în faţa lor pe cel mai competent om în aurării.

Contele îi conduse numaidecît în arhivă, în care se ajungea direct din apartamentul său. Uşa de fier a arhivei era de asemenea sigilată cu peceţi purtînd stemele lui *homo regius* şi a lui Decebal. Era de faţă şi Rézkuthy pentru ca, în caz de nevoie, uşa să poată fi sigilată din nou. Intrară toţi şase să examineze comorile lui Thonuzoba ; cel de-al şaselea era Vakandi Anonymus.

Deschiseră lăzile sigilate şi scoaseră comorile, înşirîndu-le pe masă.

Mr. Snopkins le privea cu ochi neclintiţi de peşte.

Mántay Móric ştia englezeşte, dar nu se pricepea la arheologie. Vakandi îşi dădea seama de valoarea obiectelor, dar nu ştia nici o limbă europeană. Cunoştea latina dar englezul protestă : „No !“ Latina fără pronunţie engleză era turcă pentru el. In sfîrşit, Vakandi încercă sanscrita. La auzul acesteia, gura lui Snopkins, ţuguiată şi lunguiaţă pînă acum, se lăţi, ceea ce însemna că omul zîmbeşte. Era o limbă pe care o înţelegea. Călătorise prin Indii.

Din clipa aceasta nu mai era nevoie de tălmăcirea lui Mántay. Vakandi şi Mr. Snopkins se înţelegeau

perfect pe limba sanscrită ; ceilalţi puteau să se minuneze mult şi bine.

Savanţii examinară cu atenţie fiecare obiect în parte ; găsiră fel de fel de semne secrete cu ajutorul cărora se putea preciza epoca confecţionării lor. Cercetările ţinură de la ora nouă dimineaţa pînă la şase după-masă. In tot acest timp nici unul din cei şase domni nu mîncase şi nu băuse nimic.

Cînd studiul luă sfîrşit, Mr. Snopkins îşi împinse cu o mînă ochelarii pe frunte, iar cu cealaltă atinse umărul lui Mántay, mormăind ceva printre dinţi.

Drept răspuns, Mántay dădu cu ciudă din umeri, mormăind la rîndul său un singur cuvînt : „Măsluială".

Apoi îşi luă pălăria şi dădu să iasă.

— Ei, ce zice englezul ? întrebă Decebal, apucîndu-l de braţ.

— Ce să zică ? e nebun. Eu unul plec la masă ; mi-e foame.

Nu se lăsă înhăţat, părăsi odaia, societatea şi comorile.

In sfîrşit, contele Adalbert îi tălmăci lui Decebal vorbele englezului :

— Firma Barrer et Sons vă oferă pentru toate antichităţile de faţă treizeci de mii de lire sterline.

— Cît face asta în bani ungureşti ?

— Trei sute de mii de florini

— Nu le dau ! strigă Decebal, cu ochii injectaţi subit.

— Mr. Snopkins spune că e împuternicit să ofere pînă la patruzeci de mii de lire.

Patru sute de mii de florini sînt bani, nu glumă, dar conştiinţa că Marea Britanie îl taxează pe Thonuzoba...

— Cu cît oferă mai mult, cu atît sînt mai puţin dispus să i le dau ! strigă Decebal cu fruntea brobonită de focul gloriei.

Englezul crezu că Decebal e nemulţumit de suma oferită şi de după meterezele gulerului înalt mai slobozi o frază.

— Mr. Snopkins vă oferă patruzeci şi opt de mii de funţi, tălmăci contele Ponthay Adalbert.

— Dracu să te ia, englezule, cu beafstekul tău cu tot! Pînă unde vrei să te mai urci? Nu ţi le dau cu nici un preţ! Vă rog să-i explicaţi, excelenţă, că cu cît oferă mai mult, cu atît e mai mare şi suma cu care trebuie să răscumpăr de la Cameră a treia parte din obiecte, căci de vîndut nu le vînd.

— Aşa ceva nu pot să fac — răspunse calm şi demn, comisarul regal — căci în afacerea aceasta eu reprezint interesele guvernului.

In sfîrşit, prin semne pantomimice, Decebal îi explică oarecum englezului ce avea de spus: îşi vîrî degetul cel mare de la mîna stîngă între arătător şi degetul de mijloc, apoi îşi ridică pumnul astfel închis pînă la nasul lui Mr. Snopkins, ceea ce şi pe englezeşte înseamnă: „Pune-ţi pofta în cui!"

Agentul înţelese într-adevăr şi răspunse foarte flegmatic:

— Very well!

Apoi scoase din buzunarul dinăuntru un portofel enorm de piele de focă, îl deschise cu mult meşteşug, luă din el o carte de vizită şi i-o întinse lui Decebal, adăugînd şi cîteva cuvinte din care Decebal ar fi înclinat să tragă concluzia că englezul îl provoacă la duel — dacă n-ar fi intervenit excelenţa sa, explicîndu-i că, în interesul negocierilor, Mr. Snopkins va mai rămîne la Tanusvár şi, în răstimpul acesta, el poate fi găsit în fiecare zi la hanul „Soarele de altădată", dimineaţa între orele douăsprezece şi patru.

— Păi, păcat să-şi piardă vremea în Ungaria pentru mine. Grîul şi boii mi-s de vînzare, dar boarfele bunicului n-o să le las scoase la mezat nici de jidov, nici de armean şi nici de englez. Aţi auzit şi dumneavoastră, domnule conte, cît face descoperirea de la Bajhalom. Dacă aţi rămas aici numai pentru asta, eu nu vă reţin. Puteţi să raportaţi fiscului. Sînt dispus să plătesc a treia parte.

Dar iată că şi domnul Rézkuthy avea ceva de spus.

Ce l-o fi găsit să-i arate atîta generozitate lui Decebal? Cu un zîmbet confidenţial pe buze, propuse

să se ia, drept bază a evaluării, nu ultima, ci prima ofertă a reprezentantului firmei Barrer et Sons ; o astfel de hotărîre luată *ex offo,* în urma căreia Decebal ar urma să verse la fisc „numai" suma de o sută de mii de florini, ar fi şi corectă şi echitabilă.

Pe Decebal îl scoase definitiv din sărite această bunăvoinţă tocmai din partea omului care purta de-a dreptul vina păgubitorului schimb de moşie cu contele Ponthay şi din pricina căruia el, Decebal, se alesese cu o condamnare. Dar n-o primeşte să ştie că de ea depinde dobîndirea raiului !

— Să-ţi fie ruşine, domnule consilier ! se răsti crunt la el. Dumneata fă bine şi rămîi credincios faţă de omul care-ţi dă pîinea de toate zilele ! Dacă dumneata, persoană aulică, eşti în stare să păgubeşti visteria, apoi află că eu, opoziţionistul, nu înşel pe nimeni, nici pe duşmanii mei, nici chiar pe nemţi sau guvernul. Asta să-ţi intre-n cap !

Rézkuthy se retrase pleoştit într-un colţ, iar Decebal, ca şi cînd oamenii din faţa lui n-ar fi existat, îi mai adresă şi contelui cîteva cuvinte apăsate.

— Dacă excelenţa voastră n-are nimic împotriva ofertei făcute de firma Barrer et Sons, eu o primesc drept evaluare oficială, sînt gata să suport sarcinile ce decurg din ea şi vă rog să-mi predaţi comorile descoperite. Şi cum nu mai avem ce face aici, să sigilăm din nou lăzile şi uşa de fier.

In timp ce se făcea acest lucru, contele Ponthay stătea de vorbă cu Snopkins şi, după ce fusese pus şi ultimul sigiliu, îi spuse, rîzînd, lui Decebal.

— Ştiţi ce-mi spune englezul ? Că numai pentru coiful acela „avar" firma Barrer et Sons e gata să dea toată suma pe care o oferise adineauri, mai ales dacă i-aţi da pe deasupra şi căpăţîna care l-a purtat.

Căpăţîna lui Thonuzoba !

In faţa unei astfel de oferte, Decebal răspunse cum se cuvenea :

— N-am nimic împotrivă, dacă englezul consimte să-şi lase, în schimb, scăfîrlia aici.

Ponthay Adalbert rîse jovial.

— Nu pot să i-o spun ; mi-e că ar fi în stare să accepte.

Decebal nu se opri pînă acasă. Mintea i se clătina de şocul nervos ce a înnebunit pe atîţia oameni care au cîştigat la loterie lozul cel mare, trezindu-se cu sute de mii în buzunar.

Abia după ce ajunse acasă începu să se gîndească la latura prozaică a marei glorii. Comoara e o comoară adevărată, nimic de zis, dar, în baza evaluării, va trebui să plătească visteriei în bani peşin a treia parte din preţul ei, adică o sută şaizeci de mii de florini.

Chemă pe administrator şi îl întrebă de unde ar putea face rost de această sumă. Şi cît mai grabnic, căci pînă la plată comorile nu puteau fi scoase de sub sechestru.

Contele Ponthay avea să-i plătească aproximativ cincizeci de mii de florini pentru investiţiile agricole şi însămînţările de toamnă de pe întinderile cedate. De asemenea, din recolta acestui an şi din lînă putea lua vreo patruzeci de mii. Ar mai putea vinde şi o cireadă de boi cu vreo zece mii. Mai rămîneau totuşi şaizeci de mii. Ei, pe ăştia de unde-i lua ? Case de economii încă nu existau. Cambia era necunoscută. Bani avea doar episcopia şi capitulul de la Oradea, dar acestea erau inaccesibile pentru calvini. Banca de la Viena nu dădea credite funciare pentru Ungaria, iar achizitorii bogaţi nu acordau împrumuturi decît în schimbul zălogirii pămînturilor pe treizeci şi doi de ani. Cadastrul, cărţile funduare erau o simplă poezie şi nimic altceva. Ei, dar Banca Angliei ce cusur are ? Se spune că ea acordă împrumuturi cu dobînzi de trei la sută. Ce ipotecă i s-ar putea oferi ? Poate chiar comorile acestea de renume mondial. Doar comorile lui Thonuzoba sînt tot aşa de cunoscute dincolo de Canal ca şi *Gülden Tafel* de la Nürnberg, ca şi tezaurul lui Attila, sau al lui Priamus. Ipotecînd comorile evaluate la patruzeci şi opt de mii de lire sterline, s-ar putea obţine un împrumut de şase mii de lire. Poate că chiar Mr. Snopkins ar fi dispus să mijlocească operaţia, în schimbul

unui comision adecvat. Aceasta ar fi cea mai bună soluţie! Dar cine se putea înţelege cu el? Pe conte nu-l putea implica în chestiunea aceasta. Noroc cu Mántay Móric. Ăsta ştie englezeşte şi, cum cunoaşte atîtea lucruri, te pomeneşti că se pricepe şi la afacerile Băncii Angliei. O fi încă la Tanusvár. Decebal puse numaidecît caii la trăsură şi plecă în galop la oraş. Nu se opri decît în faţa „Soarelui de altădată". Avu noroc. Inginerul era acolo, în odaia Nr. 1.

Îi povesti totul pe nerăsuflate, arătîndu-i cel puţin de douăzeci de ori că i s-au oferit patru sute optzeci de mii de florini pentru trusoul lui Thonuzoba şi al nevestei sale, îi făcu socoteala că după ce va plăti visteriei suma de o sută şaizeci de mii, tot îi mai rămîn de două ori atîta, adică trei sute douăzeci de mii.

Mántay tăcea, tăcea şi aştepta parcă să isprăvească Decebal. Decebal termină într-adevăr, spunînd tot ce avea de spus, dar inginerul nu scoase nici un cuvînt.

— Ei, ce zici? întrebă Decebal, scuturînd pe inginerul care tăcea, tăcea încăpăţînat.

— Eu, dragă Decebal, zic că foarte bine a făcut fiul tău Emma cînd a şters-o la colegiu să se pricopsească cu ceva învăţătură, căci, în ce priveşte grija ta pentru viitorul lui, o să poată cînta: *Fost-a tata om bogat — Mare-avere mi-a lăsat! — Şteangul de la şase boi — Şi o coadă de furcoi.*

— Lasă critica! Spune-mi, vrei să-mi dai o mînă de ajutor în afacerea asta? Da sau nu?

— Vreau. Nu pentru tine, ci pentru bietul tău copil. Mă angajez să fac rînduială în afacerea comorilor Thonuzoba, dar mai întîi să-mi aduci o procură redactată în toată legea din care să reiasă că îmi încredinţezi rezolvarea tutûror chestiunilor privitoare la comori, şi cu visteria şi cu anticariatul. Am să rezolv totul în aşa fel ca să fii mulţumit.

Decebal primi cu bucurie oferta, se duse întins la primpretor, făcu procura, apoi se întoarse grăbit la Mántay. Procura s-a făcut pe latineşte, ca s-o poată

înţelege şi Mr. Snopkins, care înţelegea limba lui Cicero doar citită, nu însă rostită.

— Bine, spuse Mántay. Am s-o fac. Dar am să te rog ceva.

— Poftește! Dacă va trebui să pleci în Anglia, administratorul îţi va pune la dispoziţie fondurile necesare.

— Mulţumesc. Drumul acesta o să-l fac eu şi cu zece groşiţe. Un singur lucru îţi cer: să pleci într-adevăr pe o săptămînă de zile la vînătoare de urşi.

Decebal începu să rîdă.

— De ce stărui atîta să mă duc la urşi?

— Ca să nu încurci vînătoarea mea.

— Bine, am să plec.

Mántay se grăbi să-l caute pe Mr. Snopkins care şedea în acelaşi han, în odaia de gală ale cărei ferestre dădeau spre grămada de gunoi. Citind procura redactată în latineşte, Mr. Snopkins înţelese imediat despre ce este vorba. Nimic nu-i împiedica să treacă la obiect. Îl discutară cu toată seriozitatea. Cînd terminară discuţiile, Mántay îl învită pe Mr. Snopkins să-i dea în scris oferta privitoare la cumpărarea comorilor lui Thonuzoba. Mr. Snopkins se execută cu promptitudine.

O dată făcut acest pas, inginerul îl rugă pe englez să vie, a doua zi dimineaţa, la locuinţa comisarului regal, unde, în prezenţa acestuia şi a lui Rézkuthy, îi va comunica rezultatul.

— Dimineaţa la ce oră? întrebă Mr. Snopkins.

— La zece.

— La ora asta dorm!

— La unsprezece.

— Mă bărbieresc.

— La douăsprezece.

— Dejunez.

— Ei, atunci în zorii zilei, adică la unu după-masă.

— Bine.

In aceeaşi seară Mántay se repezi la castelul de la Tüshalom şi-i arătă lui Decebal oferta scrisă a englezului.

— Ei, acum crezi că totul e adevărat? triumfă Decebal.

— Cred totul.

— Dar cu împrumutul cum stăm?

— Ai să găseşti totul în cea mai perfectă ordine. O să mulţumim vistieria fără să fie nevoie să te atingi de banii încasaţi de la contele Ponthay, sau să-ţi vinzi vreuna din frumoasele cirezi.

— Şi dobînda pentru împrumut va fi de trei la sută?

— Ba chiar mult mai puţin.

— Vai, ce om drăguţ! Îmi vine să te sărut! strigă doamna Sára, care, firește, nu se putea să nu asculte pe la uşi.

— Mulţumesc frumos de sărutări ca acelea pe care aveţi obiceiul să le dăruiţi dumneavoastră!

Doamna Sára reţinu peste noapte pe simpaticul musafir. Decebal era voios ca Irod cînd dăruise fiicei sale capul sfîntului Ioan Botezătorul. Puteai să-i ceri orice.

Mántay Móric ştiu să exploateze momentul favorabil. În timpul mesei găsi prilejul să întrebe pe doamna Sára:

— De cînd nu v-aţi mai văzut surorile, doamnă?

— Nu le-am mai văzut de cînd m-am măritat. Nu pot veni la mine, că drumul pînă aici e lung şi ele-s cam sărăcuţe.

— Ei, acum aţi putea pleca cu Decebal şi le-aţi putea vizita împreună, săracele, acolo în Ardeal.

Ochii doamnei Sára străluceau; îşi întoarse privirile a-ntrebare spre Decebal.

Bărbatul înţelese întrebarea şi se grăbi să i-o ia înainte.

— Ei, n-ai vrea să vii cu mine?

Drept răspuns, femeia zbură în braţele lui, şi fără să-i pese de prezenţa străinului, acoperi cu sărutări gura ce rostise asemenea cuvinte. (Era pentru prima oară că Decebal o invita pe nevastă-sa să facă o călătorie împreună cu el.)

— Ei, atunci grăbeşte-te, fă-ţi bagajul, că plec poimîine; dacă vrei să vii cu mine...

— Pretutindeni unde te duci tu. În pădure, în prăpăstii, în vizuina ursului. Vreau să trag şi eu în ursul tău.

— Bine. Şi o să vizităm împreună pe ţărănoii ăia de cumnaţi ai tăi, dar de sărutat n-o să mă sărut cu ei, ca tine.

Decebal se ridică şi ieşi să dea ordine pentru pregătirea plecării ; Mántay rămase singur cu doamna Sára.

— N-am să uit cît oi trăi gestul dumitale, spuse femeia. Nici nu ştii cît bine mi-ai făcut ; îmi vine să zburd, să fug...

— Păi tocmai asta o vreau şi eu. Iată ce vă rog. Să faceţi ce-ţi şti, dar să faceţi aşa fel ca Decebal să nu rămînă niciodată două zile în şir în acelaşi loc şi dacă totuşi s-ar întîmpla ca vreo ştafetă să-i dea de urmă şi să-i aducă de undeva o scrisoare, dumneavoastră să puneţi mîna pe ea, s-o ascundeţi în fundul valizei şi să nu i-o predaţi decît după ce vă veţi fi întors acasă.

Ei bine, nu se putea propune unei femei un sport mai plăcut. Să culegi din zbor, ca pe nişte sitari, scrisorile soţului ! Doamne fereşte să ajungă vreunul în bătaia puştii lui Decebal !

În felul acesta, totul fu pus frumuşel la cale.

A doua zi, inginerul rămase în castel, pretextînd că n-are nici o treabă, şi-i ajută doamnei Sára la bagaje. Doamna ţinea să se prezinte în mare ţinută în faţa cunoştinţelor ei din Ardeal ; luă şi numeroase daruri pentru surori, să aibă de ce s-o invidieze.

Abia a treia zi, după ce-i văzu plecaţi pe amîndoi, Mántay se întoarse la oraş.

La ora unu fix era la comisarul regal. Îl găsi acolo pe Rézkuthy, dar englezul se lăsă aşteptat mai bine de trei sferturi de ceas. De, ceasul lui mergea după Londra.

— Ei, domnule inginer, nici acum nu crezi că obiectele descoperite la Bajhalom sînt comori adevărate ? întrebă domnul Rézkuthy.

— Cum să nu cred, din moment ce am în mîini oferta în scris de patruzeci şi opt de mii de funţi sterlingi? In numele lui Tanussy Decebal, eu primesc această ofertă.

— Cum, ce spuneai? întrebă nedumerit contele Ponthay Adalbert.

— Vreau să spun că Tanussy Decebal acceptă oferta firmei Barrer et Sons.

— Ce? Ii cedează comorile lui Thonuzoba?

— Pe toate. Aşa cum se găsesc.

— Cum asta? Doar acum trei zile ar fi făcut moarte de om dacă cineva ar fi vrut să-i ia un cui de potcoavă!

— Păi de-atunci şi-a venit în minţi; s-a gîndit că dacă, în urma evaluării, ar sta să plătească o sută şaizeci de mii de florini, şi-ar împovăra peste măsură moşia; în schimb, dacă pune mîna pe cele trei sute douăzeci de mii ce-i revin, repară aşa-zicînd marea pagubă pe care a suferit-o schimbînd lotul moştenit. Dacă le-ar păstra aici, comorile ar fi ca ascunse sub obroc. De ce să nu fie expuse în metropola de pe malul Tamisei, unde toată lumea poate să le admire?

De dragul domnului Snopkins, Mántay Móric spuse aceste lucruri şi pe englezeşte.

La auzul cuvintelor lui, Mr. Snopkins rămase cu gura căscată şi, pe măsură ce asculta, gura i se lăţea tot mai mult; în cele din urmă tot capul părea gata-gata să cadă în ea. Şi în aceeaşi proporţie i se ridicară sprîncenele şi i se căscară ochii mari, de culoarea norilor.

Iar Mántay Móric îl felicită cu cea mai naivă mutră din lume pentru tîrgul atît de reuşit şi îi dădu instrucţiunile necesare cu privire la plăţile ce urma să le facă din preţul de cumpărare: şaisprezece mii de funţi la vistieria din Viena, Bankgasse No. 5, treizeci şi două de mii la firma Mavieux, în Pesta, fie în guinee, fie în lingouri de aur, sau chiar în argint, întrucît firma primea plăţile şi-n argint.

Capul şi bărbia englezului se mişcau în sus şi în jos (fiecare pe cont propriu) la fiecare frază. Cînd

Mántay termină, el spuse: „Very well", apoi îşi luă jobenul şi plecă, lăsînd în urma lui toate uşile deschise.

Doi din domnii rămaşi în odaie, contele Ponthay şi Rézkuthy, se priviră ochi în ochi. Pe faţa celui din urmă se putea citi imputarea: „Trebuia să rămînem la suma mai mică".

Contele Ponthay făcea eforturi să-şi păstreze calmul şi sîngele rece.

— Bine! îi spuse lui Mántay. Luăm act de primirea ofertei şi o să-i comunicăm lui Tanussy Decebal rezultatul. Unde-i în momentul de faţă?

— A plecat chiar astăzi în Ardeal, cu nevastă-sa, să-şi cerceteze pe rînd cei unsprezece cumnaţi; cel mai apropiat şade în Sălaj, cel mai îndepărtat în Ţara Bîrsei. Nu vă mai obosiţi să-l ajungeţi din urmă. Sînt împuternicit să iau măsurile definitive în această chestiune.

Un zîmbet fin flutură pe faţa contelui. Făcu cîţiva paşi spre inginer; se înfipse în el, încît puţin lipsea să nu li se atingă nasurile şi-i spuse, încet:

— Se spune că te pricepi la o mie de lucruri, domnule inginer.

— Nu, excelenţă, mă pricep doar la nouă sute.

Toţi cei trei rîseră cu hohot. Le făcea o adevărată plăcere să rîdă după pofta inimii. Şi poate că nu tocmai această glumă inofensivă îi făcea să rîdă.

Mr. Snopkins însă dispăru chiar din ziua aceea din Tanusvár, fără să-i facă nimănui o vizită de adio.

Doar Horkázi şi Vakandi mai făcură ceva gălăgie cînd începu să circule zvonul că, abuzînd de împuternicirea primită de la Decebal, Mántay Móric a şterpelit comorile sfinte ale lui Thonuzoba şi le-a vîndut englezilor, dîndu-le pe deasupra şi căpăţîna străbunului. Îl înjurau pe Mántay Móric făcîndu-l pungaş, îi ocărau cum le venea la gură, ba îi trăgeau şi cîte o bătaie, dar, firește, numai cînd nu era de faţă, şi trimiseră în mare grabă ştafete pe urmele lui Decebal, în Ardeal, rugîndu-l să se întoarcă în galop, să scoată sabia, că nelegiuiţii vor să ducă pe Thonuzoba peste ţări şi mări! Dar toate opintelile lor ră-

maseră zadarnice. Fie că mesagerii n-au dat de urmele lui Decebal, fie că scrisorile trimise prin ei au ajuns în fundul valizei doamnei Sára. Timp de-o lună Decebal nu fu găsit nicăieri. În timpul acesta Thonuzoba putea să ajungă în Anglia chiar dacă ar fi călărit la pas pe calu-i-schelet.

Dar iată că n-a plecat. Şi iată că nimeni nu s-a grăbit să trimită pentru obiectele descoperite nici lingouri de aur, nici saci de taleri, nici la Viena şi nici la Pesta. În timpul acesta se potoli şi tărăboiul. Comisarul regal îşi luă rămas bun de la comitat şi se întoarse la Pontaliget.

Deîndată ce se adună de pe drumuri, Decebal se grăbi să-l caute pe Mántay. Îl găsi lîngă lentilele lui ; omul făcea nişte măsurători.

— Cum? Te-ai şi întors de la Londra ?

— De la Londra ? N-am fost decît la Bixad. Ce era să caut la Londra ?

— Păi în chestia împrumutului meu.

— Habar n-am de împrumutul tău.

— La naiba ! Împrumutul din care trebuia să plătesc cota pentru fisc.

— Cotă ? Fisc ? Ce-i aia ?

— Cum ? Cota pentru comorile lui Thonuzoba ! Nu fi tîmpit !

— A, comorile lui Thonuzoba ! Am uitat ca pămîntul. Adresa e în sertar, acasă la mine.

— Ce fel de adresă ?

— Păi adresa fiscului regal prin care eşti încunoştiinţat că poţi să ridici lucrurile de la Bajhalom, depozitate la arhiva comitatului, deoarece cu ajutorul documentelor găsite la arhivă s-a dovedit că ele au fost proprietatea străbunilor tăi şi astfel îţi aparţin ca moştenire legală, iar fiscul n-are dreptul să-ţi ceară a treia parte din valoarea lor, cum se întîmplă îndeobşte cu comorile găsite.

— Nu se poate.

— Uite că se poate. Fiscul ştie să fie mărinimos. E lucru obişnuit la el. Iar acum te rog să mă laşi în pace, că am treabă. Ia-ţi comorile şi stăpîneşte-le sănătos.

Decebal oftă din rărunchi. Nebunul acesta i-a salvat o sută şaizeci de mii de florini şi cu toate acestea el se întristă, parcă ar fi bănuit că în schimb a pierdut de două ori pe-atîta.

„ŢIN-TE BINE!" ŞI „SAI, VOINICE!"

„Femeie, coase-mi toate buzunarele! Nu mai au nici un rost pe lumea asta."

„Ce oraş sănătos Debreţinul ăsta! Al dracului de sănătos! Cincizeci de mii de suflete şi, de zece zile încoace, nici un mort!"

„Dar las' că vine ea şi vremea pepenilor şi atunci tot o să se îndure tata Jupiter să ne aducă un pic de holeră!"

„Ţin-te bine!"

De fapt îl chema Zuboki Máté, dar pentru că avea obiceiul să-şi încheie orice cuvîntare cu cuvintele „ţin-te bine!" — porecla se lipise de el şi toată şcolărimea îl cinstea cu acest nume.

El era organistul catedralei, cantorul şi *„cantus praeses"* al colegiului.

Era un omuleţ scund, sprinten, cu faţa ciupită de vărsat, cu ochii rotunzi şi roşii, veşnic înlăcrimaţi — din pricina prafului din Debreţin, după spusele lui, iar după spusele băieţilor din pricina vinului.

— Ei, unde-i vinul acela? Vreau să-l văd, riposta în asemenea împrejurări „scumpul" domn Zuboki.

„Scumpule" era vorba cu care lumea i se adresa potrivit rangului pe care omul îl avea. Profesorul era „prea luminat" (clarissime), şcolarul jurat „prea uman" (humanissime), cantorul numai „scumpule" (carissime).

Scumpul domn Zuboki era aşadar un duşman neîmpăcat al vinului, mereu în luptă cu afurisitul de lichid: cînd vinul era deasupra, cînd cantorul. Şi azi

se mai găseşte însemnată pe psaltichiile de odinioară vorba de aur cu care dulcele domn Zuboki îşi dojenea elevii : „Mereu vă spun să nu beţi şi uite că tot bem".

Pe vremea aceea, la Debreţin plăteai patru creiţari pentru o jumătate de vin. Ei bine, cinci jumătăţi pe zi, adică preţ de douăzeci de creiţari, i se cuvin oricărui om de omenie. Acum, într-o sfănţoaică sînt cincizeci de creiţari, iar la înmormîntarea unui om de rînd, cantorul ia o sfănţoaică. Cine a învăţat ceva matematică superioară, îşi poate da seama ce canon, ce sete chinuie gîtlejul conului Zuboki cînd se-ntîmplă ca zece zile la rînd să nu mai moară nimeni în tot Debreţinul.

De aici amarnica hotărîre de a pune pe nevastă-sa să-i coase buzunarele vestonului. La ce bun buzunarul, cînd n-ai ce pune în el ? De aici şi creştineasca rugă închinată sezonului de pepeni, cînd în marile tîrguri din Cîmpia Ungariei holera încuibată în deceniul trecut se trezeşte din nou la viaţă şi mai aduce o leacă de cîştig bietului cantor, clopotarului şi groparilor. Ba chiar şi şcolarilor, căci coriştii iau şi ei cîte un pitac de căciulă la prohodul morţilor de rînd („morţi de-un pitac"). Dar se întîmplă să pice din cînd în cînd şi cîte un mort mai de soi ; aceştia sînt „morţii de un sfanţ"... iar cel care plăteşte cîte un zlot e o adevărată „autoritate". De la aceştia din urmă conul Zuboki ia cîte un taler. (Dar nu-i nici o pricopseală, căci talerii îi apucă nevastă-sa. Nu-l lasă să-i schimbe.)

Pepenii însă abia acum se sădesc şi în chestia asta poate că şi sfîntul Urban are o vorbă de spus, că pînă să dea în pîrgă, mai curge ceva apă pe Tisa. Hei, că de-ar curge vin, nu s-ar auzi cîntecul : *S-a revărsat apa Tisei...*

— Ţin-te bine !

Nici unul dintre şcolarii corişti nu-i era aşa de drag domnului Zuboki, ca Tanussy Manó. Tii, ce glas avea băiatul ăsta ! Scotea şi pe do de sus şi

cînd îşi dădea drumul în armonia cea mare, la alto, se auzea deslușit dintre toți.

Toată lumea îl iubea pe Manó. Toți ştiau că e fiul unui boier grozav de mare şi uite că împarte cu atîția băieți săraci vesela mizerie de ale cărei delicii tineretul nostru de azi habar nu are. Pe vremea aceea se vindeau chifle duble. Erau ca un 8 şi costau un creiţar bucata. Ce plăcere să înfuleci una, înainte de amiază, după cursuri! Şi cînd vreun coleg nu avea nici un creiţar, rupeai chifla în două şi-o împărţeai cu el. Asta-i prietenia!

Se ştia de asemenea că Manó venise la colegiu împotriva voinţii părinţilor, fugind de-acasă, de unde, de altfel, nu primea nici un gologan. Pesemne că ai lui voiau să-l înfrîngă prin foame; apoi dacă ăsta le-o fi fost gîndul, puteau s-aştepte mult şi bine. Că şcolarul destoinic se descurcă oriunde l-ai pune. Işi cîştigă bănişorii de trebuinţă cum poate. Adună în jurul lui edecurile cetăţenilor înstăriţi, dă meditaţii, cîntă la înmormîntări, iar după ce îmbracă „toga", umblă de predică. E adevărat că Manó e numai în anul întîi de şcoală (mai pe înţeles, e un simplu „boboc"), dar în primul rînd în calitate de eminent „altist" trece înaintea altora cu douăsprezece puncte, pe urmă în ceata de pompieri el poartă „ghioga mică", ceea ce înseamnă alte douăsprezece puncte, astfel că în lista nominală prietenul nostru are întîietate faţă de douăzeci şi patru din cei mai în vîrstă, putînd să aleagă, ca predicator, între satele Mike-Abony şi Vámos-Percs.

Intr-o bună zi se răspîndi zvonul în tot colegiul că sosise pe adresa lui Tanussy Manó o scrisoare cu 5 sigilii, purtînd pe dinafară menţiunea: „Cuprinde una sută florini". In nomenclatura colegiului o scrisoare cu o sută de florini se numea „evanghelie", pentru simplul fapt că o astfel de scrisoare nu putea coborî decît din cer! Firește că întreaga obște a internatului află numaidecît de ea, căci mai întîi portarul o anunţă seniorului, apoi seniorul îl trimite pe controlor să constate dacă scrisoarea a sosit într-adevăr, pe urmă adresantul e chemat la rector care-i

ține o lecție binevoitoare, atrăgîndu-i atenția să nu risipească banii pe lucruri deșarte, și în sfîrșit îi eliberează un certificat, precum că școlarul în chestiune este într-adevăr elev al colegiului, avînd notele cutare și cutare. Abia după toate acestea, colegianul, însoțit de controlor, se prezintă la oficiul poștal în după-amiaza primei sîmbete (în altă zi nu se poate, deoarece oficiul e închis la ora cînd cursurile se termină) și dacă amîndoi împreună au cel puțin șase groșițe în buzunare, plătesc taxa de porto, iar dacă n-au, controlorul dă fuga la senior și-i cere împrumut suma respectivă, angajîndu-se să i-o restituie *„post festa"*. Astfel scrisoarea cu cei una sută de florini ajunge în mîinile destinatarului.

Firește că fericitul posesor al unei scrisori căptușite cu o sută de florini are datoria să se îngrijească, înainte de toate, de-o mică petrecere cu colegii. Asta, fără nici o discuție.

Cu atît mai neplăcută fu impresia pe care-o lăsă purtarea lui Manó. Căci după ce ridicase comoara, Manó nu se sinchisi nici măcar să-i întrebe pe băieți dacă le place peștele. Aceștia credeau că așteaptă, poate, duminica, dar iată că trecu și ziua domnului și de agapă nu se auzea nimic. Băieții începură să vorbească în pilde. Însuși domnul „Ține-te bine!" scăpă, la lecțiile de canto, cîteva cuvinte în doi peri: „Ehehei! Dacă-aș putea să ating de gîtlej măcar colțul unei bancnote de o sută de florini, apoi știu că mi-ar trece răgușeala cît ai bate din palme!" Manó nu înțelese însă o iotă din toate acestea. În cele din urmă colegul Jancsi îl luă la o parte și îi vorbi între patru ochi.

— Ia spune-mi, te rog, scrisoarea pe care-ai primit-o nu era pentru tine?

— Ba da, era pentru mine și banii erau în ea. Dar de banii aceștia eu nu mă pot atinge. Citește scrisoarea și spune-mi dacă pot să fac una ca asta.

Scrisoarea era semnată de contele Ponthay Adalbert și cuprindea următoarele:

Dragă nepoate!

In urma unei învoieli amicale, zilele acestea am ajuns în posesiunea unei mari moşii strămoşeşti, pentru care de multă vreme eram în proces de rectificare de partaj cu tatăl tău. El putea să tărăgăneze încă cel puţin zece ani procesul acesta, cu mari pierderi pentru mine şi cu însemnate foloase pentru dînsul. In loc de aceasta, însă, îndemnat de cavalerism, bunăvoinţă frăţească şi simţul dreptăţii, a curmat de bunăvoie îndelungatul proces, învoindu-se să facem o nouă împărţeală. Nu fac decît să urmez porunca unei nobile reciprocităţi, atunci cînd încerc să-i dau familiei tale o mică dovadă a recunoştinţei mele pentru mărinimia ce mi s-a arătat. N-aş putea să fac ceva mai potrivit în acest sens decît să-ţi arăt tocmai ţie, unicul vlăstar al familiei, drumurile ce pot să te ducă mai sus în cariera pe care ţi-ai ales-o din îndemnul propriilor tale dorinţe. Profesorii tăi de la Debreţin mă informează că îţi faci în chip eminent studiile şi că ai frumoase talente. Dar cu sistemul şcolar calvinist, greoi şi învechit, aceste talente vor seca. Cine se pregăteşte pentru o carieră tehnică superioară nu trebuie să-şi risipească preţioasa tinereţe cu studii popeşti şi avocăţeşti. Iţi prevăd o carieră strălucită, dacă vei trece de la colegiu la şcoala de cadeţi din Wiener Neustadt. De ce să cedeze familiile înalte maghiare nemţilor, cehilor şi croaţilor locurile în care însuşirile distinse ale neamului nostru, inteligenţa şi vitejia, s-ar impune cu atîta strălucire? Cu studiile făcute în această şcoală poţi să ajungi un om puternic şi poţi să fii domn cît îţi place. Pe fiul meu l-am şi trimis acolo. El are nevoie de această disciplină. Tu însă ai să te distingi prin talentul şi conduita ta. Primeşte propunerea mea. Am să mă îngrijesc de toate cheltuielile tale pe zece ani. O fac din recunoştinţă, primeşte-o ca pe o slabă încercare de a stinge ceva din datoriile ce mă apasă în urma înţelegerii cu tatăl tău. Precum vezi, nu este vorba de un dar de care să te ruşinezi şi nu-mi datorezi nici măcar un cuvînt de mulţumire. Iţi trimit banii pentru cheltuielile strict necesare. Dacă te hotărăşti să pleci, omul meu de încredere, jupîn Táncos vine din trei în trei luni la Viena; el te-ar putea aduce, etc.

— Ei, acum ştii de ce nu mă ating de banii aceştia, nu-i aşa? Am să-i înapoiez celui care mi i-a trimis.

— Să citim scrisoarea şi colegilor.

Zis şi făcut. Manó citi scrisoarea contelui în faţa întregii adunări din internat.

— Ei, ce ziceţi ?

— Trimite-o de unde-a venit ! strigară toţi într-un glas. Las' să se însemne în cronica colegiului că a fost odată în lumea asta un şcolar care a căpătat o sută de florini în dar şi a înapoiat-o donatorului ! Auzi, un Tanussy să se facă ostaş neamţ !

Numai Jancsi se încăpăţîna prosteşte să fie de altă părere : „Ba s-o ţii, frăţioare ; cine ştie dacă nu ţi-o prinde bine odată !..." Bine-nţeles că inimoasele odrasle scitice l-au cotonogit cum se cuvenea.

Din toată lumea copilăriei, Manó mai avea doar un singur om mare cu care păstra legături epistolare: idealul lui, Mántay Móric. De la acesta aflase toate întîmplările de-acasă : întemniţarea tatălui său şi a mamei sale, grabnica lor eliberare, schimbul dintre tatăl său şi contele Ponthay — o moşie frumoasă, cu venituri bogate pentru un latifundiu sterp — apoi tărăboiul cu descoperirea mormîntului lui Thonuzoba ; primejdia în care ajunse Decebal, gata-gata să arunce în gîrlă, drept cotă pentru fisc, o altă sumă enormă — şi în sfîrşit, fericita înlăturare a acestei calamităţi, printr-o stratagemă tot aşa de simplă ca oul lui Columb. Manó avea, aşadar, suficiente elemente de a aprecia la adevărata valoare mărinimoasa ofertă a contelui Ponthay Adalbert şi de a constata că tatăl său e victima celei mai primejdioase dintre ţicneli : pierzîndu-se în visuri şi halucinaţii despre strălucirea gloriei străbune, Decebal îşi pregătea un viitor de mizerie.

Manó îi trimise lui Mántay scrisoarea contelui, cerîndu-i sfatul. Inginerul se grăbi să-i răspundă :

„Dacă eu ţi-aş dirija soarta, ţi-aş spune să nu primeşti, dar fiindcă alţii ţi-o dirijează, sînt de părere să nu refuzi".

„Să nu primeşti, să nu refuzi"... Păi sfaturi de acestea putea să dea şi oracolul de la Delphi.

De altfel, în timpul din urmă Mántay Móric nu mai era *persona grata* în castelul de la Tüzhalom.

De obicei nebunii nu prea sînt recunoscători pentru serviciile ce li se fac.

Decebal nu se simţea îndatorat cîtuşi de puţin faţă de Mántay, care-i dăduse posibilitatea „de a ajunge gratis în posesiunea comorilor, economisind o sumă enormă". Ce folos, dacă prin aceasta comorile şi-au pierdut faima! De atunci nimeni nu mai vorbeşte despre ele. Se întîmplă să vie cîte cineva să vadă coiful, sau cănile pentru care i s-au oferit sute de mii şi numai ce se pomeneşte cu întrebarea: e aur veritabil? Pentru astfel de întrebări neghioabe, Decebal dăduse afară din casă o bună parte din prietenii săi buni. Nu mai vorbim de fratele său Belizár, care poartă de colo-colo vorba că mormîntul de bîrne de la Bajhalom a mai fost dezgropat o dată — oamenii de la Mecenzéf o spun cui vrea să-i asculte — şi că scheletele acelea nu sînt ale lui Thonuzoba şi ale nevestii acestuia, ci pur şi simplu rămăşiţele lui Zöld Marci şi ale ibovnicei sale. Hei, ce i-ar mai sparge capul pentru această blasfemie — dacă ar putea pune mîna pe el! Dar a şters-o, fricosul, a fugit în străinătate. Şi acolo Decebal nu se duce. El n-a trecut încă graniţele ţării. *Extra Hungariam non est vita!*

Dar adevărata piatră de sminteală era Mántay Móric, căci dacă el n-ar fi încurcat lucrurile, toată lumea ar şti, ar vorbi şi s-ar minuna de omul care a fost gata să plătească, fără o umbră de ezitare, o sută şaizeci de mii de florini pentru comoara lui Thonuzoba. Ar fi un om celebru, ce mai... Şi iată că pocitania de matematecian i-a furat strălucirea aurului, sclipirea nestematelor.

Nu mai puţin îmbufnată era şi doamna Sára. Nici ei nu i-a făcut un serviciu sfătuind-o să întreprindă o călătorie cu bărbatul său de-a lungul Ardealului, deşi aceasta era cea mai arzătoare dorinţă a ei. Doamna Sára îşi vizitase pe rînd toate cele şapte surori. Toate erau măritate. Una avea bărbat bătrîn, alta beţiv, a treia bătăuş. Cîte unul întrunea toate aceste calităţi. In sfîrşit, aproape toate o duceau greu. Cum să nu fi pizmuit pe sora mezină care

vine în vizită într-un cupeu cu cinci cai şi se făleşte că avînd un bărbat ţanţoş, fercheş, tînăr, chipeş şi bogat, îi dă mîna să împartă daruri bogate în dreapta şi în stînga? Ca să nu rămînă mai prejos, drept răsplată, ele îi împuiaseră urechile cu bîrfeli despre purtările lui Decebal, pe care abia cei din Ardeal le cunoşteau cu adevărat. Isprăvile pe care doamna Sára le auzea întreceau chiar fantezia ei de femeie geloasă. Pînă acum ea îşi temea vînătorul de urşi doar de o anumită armeancă, dar iată că pramatia are ibovnice de toate neamurile! A avut mai multe aventuri amoroase decît însuşi Don Juan.

Doamna Sára s-a întors din Ardeal pe deplin lămurită. Acum ştia ce soi de om e Decebal al ei. De abia acum înţelegea unde se duce atît amar de bănet cu care el cumpăra, chipurile, moşii. În fiecare tîrg i se arăta cîte o casă pe care dumnealui o cumpărase cutărei sau cutărei neveste. Poate că nouăzeci şi nouă la sută din ce se zvonea nu era adevărat. Gura lumii, gură de petic! Dar o femeie îndrăgostită şi geloasă crede tot.

Aşa că doamna Sára s-a întors supărată foc din călătoria de plăcere. Fierbea de mînie. Dar numai în sinea ei. N-avea pe cine-şi vărsa focul. Emma nu mai era la Tüzhalom. Doar părul retezat şi-l lăsase acasă. Pe ăsta putea să-l pieptene zilnic, îl putea ciufuli, îl putea arunca la pămînt şi călca în picioare, ca să-l ridice din nou şi să-l acopere cu sărutări.

Într-o zi, seniorul din Debreţin îi scrise lui Decebal, anexînd certificatul şcolar al lui Manó. Decebal citi neveste-si scrisoarea. „Învaţă bine piciul. A făcut două cursuri într-un an. Are notele cele mai bune la toate materiile. Seniorul ne scrie că se apropie vacanţa de Rusalii, şi, dacă vrem, putem să-l aducem acasă. E adevărat că băiatul vrea să îmbrace toga şi vrea să plece mai degrabă să predice la ţară, dar în privinţa aceasta se obişnuieşte să se ceară învoirea părinţilor — nu pentru că cineva s-ar sinchisi de această învoire, ci pentru că o togă nouă costă douăzeci de florini. Cine plăteşte?“

Doamna Sára gîfîia de ciudă.

— Ei, aşteaptă tu, plodule, că o să-ţi dau eu predici ! O să-ţi duc eu togă ca să ai ce îmbrăca. Cînd o coborî limba mea de foc pe capul tău, ştiu că ai să te bucuri de sfîntul praznic al Rusaliilor !

Şi numaidecît se apucă să se pregătească de drum. De un an întreg fel de fel de vicisitudini o împiedicaseră să facă drumul acesta la Debreţin.

Şi în răstimpul acesta ticălosul de băiat n-a catadicsit să scrie părinţilor un singur rînd ! Chiar şi acum l-a pus pe senior să le scrie !

Te pomeneşti că tot maică-sa o să trebuiască să-i ceară iertare, să se ducă să-l împace. Ei, dar ştiu că va fi o împăcare amarnică !

Pînă una alta însă Jupiter se îndură să asculte rugămintea scumpului domn Zuboki, înainte ca pepenii să se coacă. În răstimp cerul trimise pe pămînt pe unul din îngerii săi negri, al cărui nume era „vărsat". Şi vărsatul începu să facă ravagii în oraşul Debreţin.

Înmormîntările se ţineau lanţ : cîte patru-cinci pe zi. Pica şi cîte unul mai barosan. Scumpul domn Zuboki putea să-şi descoase din nou buzunarele şi nu mai avea de ce să se răstească la carafa plină : „Ţin-te bine !"

Într-o frumoasă zi cu burniţă măruntă, un convoi funerar înainta cu paşi măsuraţi de-a lungul uliţei Nagy Péterfia. Cîteva calfe de măcelar încinse cu şorţuri frumoase, albe, duceau pe umeri un coşciug cu dungi albe şi albastre în care zăcea un tînăr camarad al lor. În faţa coşciugului, păşea corul colegiului cu cantorul în frunte, cîntînd frumoasa psalmodie calvină : „O bucurii desfătate, iată, eu vă părăsesc".

Le era uşor şcolarilor cîntăreţi, fiindcă ei călcau pe podele, adică pe cele două rînduri de bîrne care, ca îngustele trotuare de pe lîngă lagunele veneţiene, îţi îngăduiau să te strecori cu piciorul de-a lungul zidurilor fără să calci în băltoace cînd îţi venea cineva în faţă. Jalnică era însă situaţia cupeului cu patru cai, care venea din cealaltă parte a oraşului, în faţa cortegiului funebru, cumpănindu-se cînd într-o parte

cînd într-alta. Afurisită afacere trebuie să fie şi călătoria într-un cupeu boieresc cu geamlîcuri!

Cu flautul ridicat în aer, scumpul Zuboki dădu semnalul pentru versul al doilea şi corul intonă:

„Scăpat-am, doamne, din noroaie!"

In aceeaşi clipă, cupeul cu jaluzele nimeri într-o băltoacă perfidă; roata de dinapoi se înfundă pînă-n osie şi calul de lîngă oişte scăpă din ştreang.

Era o replică promptă şi plină de ironie la versul „scăpat-am, doamne, din noroaie" şi cei dintîi pe care i-a făcut să pufnească de rîs au fost chiar şcolarii: cîntecul li se opri în gît. Douăsprezece şiruri de dinţi se întoarseră sclipitoare, rîzînd, spre cupeu. Dar veselia a fost de scurtă durată, căci, speriat, calul de lîngă oişte începu să-şi facă de cap, să dea din copite atît de cumplit, încît pînă să apuce să-i strige „ţin-te bine", domnul Zuboki se pomeni cu gura şi cu ochii plini de noroi. Înnebuniră şi ceilalţi doi cai, aşa că frumoasele şorţuri albe ale calfelor şi chiar coşciugul mîndru zugrăvit era în primejdia de a fi complet năclăit. Calfele înţeleseră îndată că nu e glumă şi săltînd sicriul pe umeri lungiră paşii ca să scape din raza vulcanului de noroi, îmbrîncind pe coriştii din faţa lor. Mortul îşi punea pe fugă însoţitorii; aşa ceva desigur nu s-a mai pomenit în analele înmormîntărilor. Şcolarii fugeau într-adevăr din răsputeri, împingîndu-se unii pe alţii pe puntea de bîrne, dar nimeni nu fugea aşa de tare ca altistul Tanussy Manó. E adevărat că el avea şi motive speciale s-o ia la sănătoasa.

Pe capra cupeului cu pricina, Manó recunoscuse pe vizitiu şi pe pandur. Erau slugile lor!

Cupeul venise pentru el. Tunde-o, băiete!

Nici capul nu şi-l întoarse pînă cînd cotitura străzii nu acoperi cupeul boieresc.

In cupeu şedea într-adevăr doamna Sára. Şi ea îşi recunoscuse băiatul, chiar în haina aceea schimbată. Incremeni de mirare! Odrasla ei, singurul moştenitor al familiei Tanussy, vlăstarul domnesc, cîntînd de-a lungul uliţii după morţi! Dacă cupeul n-ar fi fost

oblonit aşa de solid de ambele părţi cu nişte perdele de piele, doamna Sára ar fi sărit, poate, din el, aşa însă nu-i rămase decît să spargă ferestruica şi să-şi scoată doar faţa, deoarece capul întreg nu încăpea prin mica spărtură.

— Están, mă Están! strigă cît putu la pandur.

Dar acesta avea altă treabă decît să-i răspundă „porunca, stăpînă!" Trebui să coboare pînă-n brîu în mocirlă ca să puie piciorul rotaşului în ştreang. Vizitiul înjura. Cuprinşi de panică, cei doi cai înaintaşi săriră din oceanul de noroi pe bîrnele de pe ţărm şi voiau să intre cu orice preţ în vitrina unei cizmării, deşi n-aveau nevoie de cizme. Calfele, ucenicii, maistoriţa, alergau să apere clădirea, care cu calapoade, care cu mătura. Ţipetele femeii, prizonieră în propria ei trăsură: „Băiatul meu, băiatul meu!" se pierdeau în vacarmul general.

Pînă la urmă tot ştreangul se dovedi mai înţelept: cedă, se rupse şi astfel rotaşul scăpă din capcană.

Dar acum era limpede că nu se putea înainta pînă cînd ştreangul nu era înnodat la loc.

Doamna Sára părea că n-are cunoştinţă de toate aceste necazuri pămîntene; pe ea n-o interesa decît Emma care fugea, fugea mîncînd pămîntul. După o apostrofă de excepţională vigoare, reuşi oarecum să se facă ascultată de Están, care mîrîi de sub burta calului: „Ei, ce este?"

Doamna Sára prăvăli asupră-i toţi sfinţii din cer.

— Lasă dracului calul şi vino încoace. N-auzi? Tu nu vezi că ăla care fuge acolo e băiatul meu?

Pandurul se holbă uluit.

— Ce fel de băiat?

— Măgarule! Ăla care-a fost fie-mea, Emma.

— Păi cum s-a făcut domnişoara domnişor?

Omul avea dreptate. Pe servitorii de acasă nimeni nu-i lămurise încă în această privinţă.

— Eşti nebun! Ce mă mai întrebi? Uite-l colo în convoi. Fugi după ei şi adă-l încoace!

— Eu? Cum să găsesc o domnişoară Emma printre doisprezece şcolari îmbrăcaţi în togă?

Doamna Sára înţelese că n-are cui vorbi, se adresă aşadar vizitiului :

— Hei, Simkó, întoarce-te numaidecît.

Bătrînul vizitiu îi răspunse cu o linişte glacială :

— Peste cap pot să mă dau, dar de întors, cu trăsura — peste putinţă.

— S-a rupt ştreangul, interveni Están, explicativ.

— Nu mă interesează. Eu trebuie să ajung din urmă convoiul mortuar. Cu orice preţ !

La vorba „cu orice preţ" intră în acţiune providenţa.

De peste drum un om privea dintr-o cotigă tărăboiul din faţa lui. Omul stătea călare pe cal, învelit pînă la urechi în şuba-i întoarsă pe dos şi pîcîia vîrtos din pipa-i scurtă şi goală. Calul era înhămat la o cotigă, bine cunoscuta cotigă cu două roţi care seamănă atît de mult cu un *curriculum* roman. O scîndură aşezată de-a curmezişul închipuia jeţul. Omul nu şi-ar fi mişcat nici degetul cel mic ca să le ajute călătorilor năpăstuiţi, dar cînd auzi cuvîntul „preţ", parcă ar fi înviat deodată şi începu să vorbească :

— Vă duc eu coniţă pînă la cimitir şi vă aduc şi îndărăt pentru şase groşiţe.

Doamna Sára nu stătu prea mult în cumpănă :

— Fă-te-ncoace cu cotiga aceea !

Omul îşi cîrmi vechiculul lîngă trăsură, iar doamna Sára nu-şi pierdu vremea deznodînd pe-ndelete curelele coviltirului, ci le tăie una cîte una cu un cuţitaş, făcîndu-şi drum să iasă din ea. Apoi, fără să-i pese de mulţimea de gură-cască, sări din cupeu în cotigă şi se aşeză pe jeţul de scîndură.

— Ţineţi-vă bine cu amîndouă mîinile ! o sfătui cu un mormăit binevoitor cotigarul. În sfîrşit, omul începu să-şi îndemne calul, plesnindu-l cu un bici din sfori de cîlţi pe unde nimerea şi mîngîindu-i coastele cu călcîiele cizmelor. La atîta stăruinţă calul se puse în mişcare şi cotiga, neavînd încotro, se urni şi ea din loc.

Hei, dacă domnii şi doamnele distinse de la Tanusvár ar putea vedea pe doamna Sára în cotigă, gonind

după moştenitorul tronului familiei Tanussy care înainta în convoiul mortuar, cîntînd de-a lungul străzii!

Nu reuşi să-l ajungă din urmă, cu toate că îi promisese şi bacşiş cotigarului. Mîrţoaga nu alerga. Convingerea îi interzicea aşa ceva.

Cînd cotiga sosi la cimitir, cîntăreţii stăteau roată pe movilă, groparii aruncau ţărîna cu lopeţile pe sicriul coborît în mormînt.

Ei, aici în sfîrşit pămîntul era uscat, se putea coborî.

Doamna Sára nu aşteptă ajutor. Călcînd mai întîi pe butucul roţii, sări din cotigă şi porni spre poarta cimitirului.

Dar abia făcu cîţiva paşi şi se opri din nou, apoi începu să dea înapoi. În poarta cimitirului două rînduri de cerşetori profesionişti stăteau aliniaţi. Pe zdrenţele fiecăruia strălucea o placă mică de aramă, cu literele D. V. Cerşetori autorizaţi.

Doamna Sára n-avea simţul pitorescului şi nu găsea nimic atrăgător în mutrele cerşetorilor, ba acum unele din ele i se păreau şi mai respingătoare decît de obicei. Feţele multora erau ciupite de vărsatul de care abia s-au tămăduit. Un astfel de spectacol poate îngrozi într-adevăr pe o femeie frumoasă care ţine cît de cît să-şi păstreze faţa catifelată.

Doamna Sára îşi acoperi în grabă obrazul cu batista şi din dosul acestei perdele îndrăzni să-l întrebe pe vătaful cerşetorilor:

— Hei, mă, pe cine înmormîntează acolo?

Vătaful era chior de un ochi, avea gură de iepure; o puşculiţă voluminoasă îi atîrna de gît: semnul dregătoriei pe care o purta. Omul răspunse cu glas plîngăreţ:

— Pe calfa de măcelar Koppants Janos, fiul domniei sale Koppants Áron, răposat întru domnul. A murit de vărsat, dumnezeu să-l ierte!

— De vărsat! strigă doamna Sára. Şi fiul meu e lîngă mormînt!

— Da' zău! Toţi ăştia din cele trei rînduri din urmă au murit de boala asta.

Doamna Sára rămase în faţa intrării. Acolo voia să-şi aştepte copilul.

Şi iată că-i fu dat să vadă ceva ce era mai rău chiar decît bolişteа.

Trebui să vadă cum plăteşte paracliserul pe şcolarii cîntăreţi, unul cîte unul, chiar pe loc, după terminarea muncii. Şi băieţaşul ei sta acolo cu palma întinsă, aşteptînd să-i numere şapte pitaci.

Un Tanussy cîştigînd pitaci la înmormîntări ! E îngrozitor !

Dar şcolarii nu s-au întors la poarta pe care intraseră ; o apucară spre celălalt capăt al cimitirului.

— Nu se întorc pe aici ? întrebă doamna Sára, înlemnind.

— Vezi bine că nu, răspunse vrednicul vătaf. Mai au un mort, în mahalaua ţiganilor, de aia au apucat-o pe dincolo.

— Daţi fuga careva la cantor ; să vie numaidecît încoace !

Cerşetorii rîdeau :

— I-auzi : daţi fuga. Dar cine să dea fuga cînd aici nu se găsesc decît şchiopi şi orbi ?

— Uite o sfănţoaică ! strigă doamna Sára, aruncînd o piesă de argint.

Cerşetorii se repeziră cu toţii la băncuţă. Nimeni nu mai era orb — dar un şchiop, mai sprinten de cît toţi, o înşfăcă, apoi săltînd într-un picior şi ajutîndu-se cu o cîrjă, alergă atît de repede, încît îl apucă din zbor pe domnul Zuboki.

Domnul Zuboki înţelese numaidecît că cucoana care vrea să-i vorbească e o faţă înaltă. Nu oricine dă sfănţoaice cerşetorilor...

Eheі, asta trebuie că are un mort de rang.

Cimitirul era împrejmuit de un şanţ lat şi adînc. Mormanele de pămînt ce se înălţau de cele două părţi ale lui îl făceau şi mai inexpugnabil. Pe digul dinafară stătea impunătoarea figură a doamnei Sára ; femeia era îmbrăcată într-o rochie frumoasă, înflorată, cu un şal scump la gît, cu o pălărie care semăna foarte mult cu coviltirul birjelor de azi, doar că era

împodobită cu pene de marabu. Firește că asemenea persoană o zăreai de departe.

Lăsîndu-și corul să se descurce cum o știi, scumpul domn Zuboki se îndreptă grăbit spre figura care-i făcea semne. Sărea de pe o movilă pe alta, de parcă dădea o probă de acrobație. Ajunse cu sufletul la gură, gîfîind pe marginea șanțului și își scoase pălăria din cap, nu atît pentru a saluta, cît pentru a-și zvînta fruntea brobonită de sudoare. Vorbeau, de pe cele două maluri ale șanțului, ca Dobó István și Amhat-pașa.[1]

— Dumneata ești cantorul? întrebă doamna Sára pe prințul cîntărilor.

Acestuia însă nu-i plăcea titlul de cantor, care e vorbă papistășească.

— Țin-te bine! Eu sînt organist. Da! Ce dorește mărita doamnă? Armonie completă?

— N-am nevoie de nici un fel de armonie! O să vă fac eu o armonie de o să se surpe și turnul roșu cu clopotul acela dogit cu tot. Dă-mi copilul, dar repede!

— Țin-te bine! Buzunarele mele nu-s pline de copii. De unde să-l iau?

— Trimite-mi-l încoace pe ticălosul care răspunde la numele de Tanussy Emmánuel, că ăla-i bunătatea de fiu-meu. A fugit de-acasă, blestematul. Acum îl iau cu mine.

— Respectele mele, prea stimată doamnă. Plecăciune. Mă bucur că am avut onoarea să vă salut.

— Ia nu te mai bucura atîta, că n-ai de ce; mai bine strigă-i haimanalei să vie-ncoace. Că dacă-i strig eu, fuge și mai tare.

Scumpul domn Zuboky își înfipse în pămînt bastonul și își așeză pălăria în vîrf. Acum ceafa îi asuda și mai cumplit. Își adună toată știința lui de psalt:

— *Judecă, doamne, pre vrăjmașii tăi. Nu mă judeca pre mine întru mare mînia ta.*

---

[1] Dobó István, căpitanul legendar al cetății Eger, pe care a apărat-o eroic împotriva turcilor comandați de Amhat-pașa. Autorul face aluzie la răspunsul demn dat de Dobó la propunerea de capitulare în fața turcilor (n. r.).

— Mie să nu-mi umbli aici cu psalmi, ci să faci ce ţi-oi spune eu.

— *Poruncit-a August, împăratul...*

— August împăratul a fost un terchea-berchea, el nu ţi-a poruncit nimic, dar la porunca mea n-ai de dat decît un singur răspuns: „Da, aşa voi face!“

— *De ramurile sălciilor atîrnat-am lăutele noastre.* Păi atunci ar fi mai rău de mine de cum scrie la psalmul 137. Căci atîta altist am şi eu. Nu găseşti în tot colegiul o voce de alt ca a lui Tanussy Manó dintr-a-nţiia. Fără el nu există armonie. Dacă aţi vrea să luaţi pe cineva de la discanto, de acolo vă pot da unul, că am trei. Dar pe altist nu-l pot da, cu nici un preţ.

Doamna Sára îşi pierdu răbdarea. Credea că domnul Zuboky glumeşte, deşi omul nu avea obiceiul.

— Ia ascultă, beţivanule, butoiule, pesemne că ai înghiţit niscaiva şoareci de îndrăzneşti să-ţi baţi joc de mine. Aşteaptă numai c-am să fac eu rînduială în colegiul de la Debreţin, dacă pînă acum n-a făcut nimeni.

Apoi, fără altă vorbă, puse mîna pe un bulgăr mai arătos. Domnul Zuboky văzînd că se îngroaşă gluma şi dîndu-şi seama că se găseşte în faţa unui inamic primejdios, îşi înşfăcă bastonul şi pălăria şi o luă la sănătoasa, dar cu atîta viteză, încît abia trei-patru bulgări îi mai bubuiră în spate pînă reuşi să scape din raza de acţiune a bateriei de asalt.

„Frumos început!“ îşi spuse în sinea ei doamna Sára, întorcîndu-se cu paşi apăsaţi la cotigă.

Ceata de cerşetori o primi cu un cîntec amarnic: *„Binecuvintează suflete al meu pre domnul!“*

— Ei, binecuvîntaţi-l că aveţi de ce! le strigă, plină de năduf, doamna Sára, şi sări în cotigă cu o mişcare atît de impetuoasă, că era cît pe ce să o răstoarne. Înapoi, la cupeu! porunci scurt.

Avu dreptate. Cupeul se afla ancorat tot în golful de noroi din faţa cizmăriei. Ştreangul ar fi fost în regulă, dar acum se ivi alt bucluc. Cuiul de la roata din spate căzuse în băltoacă; oamenii îl căutau răscolind mocirla cu o greblă cu nouă colţi. Se părea

însă că noroiul îl înghiţise definitiv. N-ar fi de mirare să înghită şi cupeul — şi o să-l înghită de bună seamă, dacă rămîne aici peste noapte.

Innoptase de-a binelea pînă ajunseră cu chiu cu vai la podul cel mare.

Pe vremea aceea exista încă această faimoasă podoabă a Debreţinului despre care împăratul Iosif spusese că în viaţa lui n-a văzut un pod aşa de mare ridicat pe uscat. In sfîrşit, barca mult încercată sosi la limanul dorit, hanul „Taurul roşu".

Fiind tîrziu, doamna Sára, frîntă de oboseală — căci drumul fusese lung şi anevoios — găsi că n-ar mai avea rost să continue hăituirea lui Emmánuel. De altfel zadarnic l-ar fi căutat la colegiu. Hangiul îi spuse că clopotele sună pentru un mort însemnat: a murit bunica conului Táncos, care a lăsat ceva şi pentru cinstita parohie, aşa că întregul cor de şcolari e la priveghi.

„La priveghi!" Un Tanussy Emmánuel scîrţîie ghersuri calvine de prohod la căpătîiul bunicii unui porcar şi trage cîte o duşcă din vinul vîrtos şi lipicios de Debreţin pe care îl tai cu foarfecele cînd iei paharul de la gură! „Arză-vă focul tot tîrgul acesta sucit care nu e nici sat, nici oraş!"

Insă domol, domol cu focul! Nu-i de glumit cu el. Incendiile erau tocmai la modă în Debreţin. In fiecare noapte se aprindea cîte ceva, cînd într-un colţ de oraş, cînd într-altul. Se spunea că umblau incendiatori prin tîrg.

Noroc că, chiar acum, colegiul are un şef de pompieri aşa de vrednic ca domine „Sai voinice"

Aşa îl cheamă pe dumnealui, pe latineşte, chipurile. El e primul „maşinist" între şcolari. Maşinist înseamnă pompier.

Pompieria era al doilea studiu al colegienilor care aveau pompa lor proprie şi toate ustensilele necesare. La drept vorbind ustensilele acestea se reduceau la nişte ciomege zdravene de stejar din pădurea de la Csat, prevăzute cu plumb în măciulie şi denumite *gerundium*. Toate gerundiile aveau cîte un tată şi un bunic. Tatăl gerundiilor era „ghioaga mică", iar bu-

nicul lor „ghioaga mare". Aceasta din urmă cîntărea douăzeci de livre vieneze şi era aidoma cu buzduganul lui Hercule, binecunoscut de toată lumea. Om să fie cine-l ridică! Şi buzduganul acesta de un stînjen trebuia să-l ţie cu braţul întins şi apoi să-l ridice în poziţie verticală acela care voia să dobîndească titlul de „mare ghiogar" cuvenit şefului de pompieri. Pe lîngă aceasta, flăcăul trebuia să fie om de curaj, tare de inimă, ştiind să poruncească în primejdii şi furtuni. Aşa un om era „Sai voinice". Ghioaga mică nu cîntărea decît nouă livre, dar şi ea cerea braţe vînjoase. Purtătorul ghioagei mici e Tanussy Manó. Şi cînd se aude ţipătul „incendium", prin toate odăile colegiului răzbate strigătul de alarmă: „ad arma", „ad arma!" Maşiniştii sar din aşternuturi, scot gerundiile de sub pat, volintirii se înhamă la pompa grea, fără să mai piardă vremea aşteptînd caii, apoi, cu zăngănit zgomotos, ceata neagră iese pe poartă în rînduri compacte şi porneşte cu cea mai mare grabă în direcţia arătată de felinarul străjii din turn, căci, mai ales noaptea, lumina focului e înşelătoare.

Acum, cine cunoaşte uliţele lungi din Debreţin, va ghici numaidecît rostul practic al ghioagei mici şi al ghioagei mari. Ceata de colegieni pompieri nu stă să facă ocolul dintr-o stradă într-alta, ci o apucă de-a dreptul prin grădini şi maidane în direcţia focului şi uluca ce nu se prăbuşeşte sub loviturile ghioagei mici se dă bătută în clipa cînd e apostrofată de ghioaga mare. Apoi peste ulucile răsturnate, prin grădini, ceata de colegieni trece înainte în galop. Porţile sar din ţîţîni, gardurile se fac ţăndări, zidurile de paiantă se năruie; ghioaga mare e ca berbecele spărgător de ziduri al romanilor: e o putere.

Cînd în sfîrşit şcolărimea ajunge la casa în flăcări, ea lasă în pace acoperişul încins (că tot arde, judecă, cu multă înţelepciune, băieţii), în schimb se caţără pe acoperişurile caselor vecine. Gerundiile lovesc, izbesc în toate părţile şi pînă să apuci să zici un „Doamne ajută", zece-douăsprezece acoperişuri zac la pămînt. Casele acestea, rase de ciomege, sînt în

afară de orice primejdie de a lua foc. Abia acum băieții se pot apuca de stropitul casei încinse.

E un procedeu cam drastic, dar pînă acum s-a dovedit eficace.

Se spune că, la un moment dat, proprietarii păgubiți s-au cam săturat de atîta ajutor prietenesc și sfatul orașului a luat hotărîrea de a-i cere colegiului ca pe viitor „florilegiul", colecția de flori (nume de onoare și de răsfăț al școlărimii) să nu mai iasă cu ciomegile la stingerea focului. La cel mai apropiat incendiu tineretul a ieșit la locul primejdiei cu condeiele în mînă. A ars o jumătate de stradă. Așa că, printr-un decret special, gerundiile au fost puse din nou în funcțiune.

Doamna Sára avu prilejul să asiste la un astfel de spectacol. Căci abia sosiră lăzile în camera Nr. 8 care avea ferestrele spre stradă, cînd deodată se auzi dangătul clopotului celui mare (despre care versul zice: clopot de cincizeci de majă-n turnul roșu stă de strajă) și asta, se știe, înseamnă foc. Toată lumea fu cuprinsă de o panică năprasnică. Precupețele, măcelarii, cotigarii o rupseră la fugă, care-ncotro. „Unde-i focul? Uite-l, acolo". Dinspre Pădurea Mare trîmbe de fum se ridică spre bolta albastră, cerul înnorat prinde a se roși din toate părțile. De la primărie toboșarul vine în pas alergător, în capul gol — își pierduse chipiul — bătînd toba cu atîta înverșunare de parcă pielea acuși-acuși va plesni. În sfîrșit, mulțimea adunată în piața din fața bisericii se desface în două, colegienii pompieri trec înainte duduind, în fruntea lor „Sai voinice" cu ghioaga bătrînă ținută de-a curmezișul, în două mîini, parcă ar tăia o pîrtie cu coasa prin holdă, în urma lui ghiogarul mic cu buzduganul mai tînăr pe umăr și după ei oastea neagră, unii trăgînd, alții împingînd de pompă. Mașina grea trece uruind peste podul cel mare.

O limbă de flăcări țîșnind spre cer le arată unde e focul. Ghiogarul mare dă comanda: *„Tundas istum gardum!"* (Rade gardul acesta!).

De sus de la fereastră, doamna Sára, abia atunci băgă de seamă cui i se adresează comanda cînd buz-

duganul greu începu să izbească gardul ce duduia şi pîrîia sub greutatea loviturilor. Dumnezeule sfinte, ăsta-i băieţelul ei, Emma!

— D-aia te-am crescut ca pe-o domnişoară, numai în horbote şi mătăsuri? Ei, drăcia dracului! În orice oraş de omenie stingerea focului e treaba hornarilor. Fi-ţi-ar să-ţi fie, Roma calvină![1]

În timpul acesta, pandurul şi vizitiul plimbau cu inima liniştită pe cei patru telegari de-a lungul caselor, cum se obişnuieşte după un drum greu.

— Puneţi mîna pe puştiu' ăla! strigă din fereastră doamna Sára. Ăla de colo cu ciomagul, care vrea să răstoarne gardul. E băiatul meu, aduceţi-l numaidecît încoace. Cine a aprins spitalul să facă bine să-l stingă. Băiatul meu nu-i ucenic de hornar!

Vizitiul o ascultă şi se amestecă în ceata ce alerga. Firește că nu el a prins pe colegian, ci colegienii l-au înhăţat pe el şi încă cu cai cu tot. Caii i-au înhămat pe loc, la pompă, iar pe vizitiu l-au înfipt pe capră, ca să mîie telegarii. Pandurul însă, învăţînd din păţania ortacului său, s-a retras repede cu cei doi înaintaşi în curtea hanului. Ceilalţi doi cai şi vizitiul n-au ieşit la iveală decît a doua zi pe la amiază. Părul răsucit în inele al vizitiului se pîrlise, dolmanul era ciuruit de scîntei, iar caii cu cozile jumulite (din părul lor, şcolarii îşi făcuseră inele).

Doamna Sára era supărată foc. Toată noaptea a vegheat, de altfel tot n-ar fi putut dormi din pricina clopotelor bătute în dungă. Blestema oraşul cu colegiu cu tot: „Dacă ar fi aici un popă catolic, zău că aş trece la papistaşi. Căci catolicii nu-şi mînă teologii la incendii! Cine a mai văzut astfel de nebunii!“ Se lamenta cînd pentru cai, cînd pentru băiat. „Nu şi-au primit încă nici porţia de fin, nici tainul de grăunţe.“

Din fericire, spre dimineaţă, focul fu stins totuşi.

Dar Tanussy Manó plăti scump această victorie. Un calcan, pe creasta căruia lucra, se prăbuşi sub el şi băiatul îşi scrînti piciorul, de zdrelituri să nu

[1] Poreclă dată oraşului Debreţin (n. r.).

mai vorbim. Firește, bărbierul îi puse, cît ai bate din palme, glezna la loc, dar Manó trebui să stea toată ziua în pat punîndu-și comprese reci pe piciorul umflat.

Iar lucrul acesta nimeni nu i-l vesti doamnei Sára.

Doamna aștepta cu nerăbdare să audă glasul de dimineață al clopotelor. Vizitiul nu se mai ivea cu telegarii. Cînd și clopoțelul colegiului sună adunarea, doamna Sára își chemă pandurul.

— A sunat pentru școlari; la ora asta-s toți în păr la colegiu. Du-te numaidecît, caută-l pe băiatul meu și adă-l încoace. Ce? Cum îl cheamă? Nu știi? Tanussy Emmánuel. Ce-ți tot miști buzele, parc-ai avea păsat fierbinte-n gură? Înseamnă-ți bine: „Em-má-nu-el!" Combină și tu numele din Emma și Samuel! Spune-i că eu îi poruncesc să vie-ncoace acum, îndată! Chiar dacă ar fi în mijlocul rugăciunii, s-o lase baltă, să vie numaidecît că altfel eu am să-l „declin".

Pandurul era un flăcău tomnatic; învățase multe și de toate în viața lui, dar un lucru nu era în stare să facă: să ducă o știre așa cum i se spusese.

Numele colegiului nu-l uită.

— Aci e Chinlodiul? întrebă pe un tînăr în togă care stătea rezemat de poartă. Și cum acesta dădu din cap, pandurul îi puse a doua întrebare:

— Unde o fi, în cazarma asta mare, țintirimul în care se declină școlarul Tanussy Emma Samuel?

Tînărul îl conduse pe scările tocite pînă în amfiteatrul de fizică.

Acolo, la catedră să găsea tocmai profesorul suplinitor, stimabilul Hamzai, ținînd o prelegere despre paralaxa stelelor sau așa ceva. În fața lui, asemenea clondirelor așezate pe rafturi acasă, în cămara cea mare de la Tüzhalom, o mulțime de băieți ședeau în rînduri dese; nici unul nu semăna cu celălalt.

Pandurul ameți cînd văzu această mulțime de străini.

— Ei, ăă..., stai: ăsta e: coana Sára mi-a poruncit că ăla, Tanussy... ei, cum îi zice frate?

Clarissimul voi să-l ajute:

— Manó...
— Manó? Nu, nu.
— Sau poate Emmánuel?
— A, ăsta da. Tii, mînca-l-ar puricii, da' mîndru nume mai are! Ei... să vie numaidecît la „Taurul", unde-l aşteaptă mama domnişoarei Emma.

Toată clasa izbucni în hohote de rîs la auzul acestei combinaţii ciudate.

Clarissimul îşi dădu seama că prin acest creştin nu e recomandabil să trimiţi mesaje orale. Îi spuse deci să aştepte puţin afară pe coridor, c-o să trimită răspunsul în scris.

Firește că unei cucoane ca Tanussy Sára trebuia să-i comunice cu multe menajamente accidentul pe care băiatul ei îl suferise şi care-l împiedica pe acesta să-şi facă deocamdată datoria de fiu; în schimb ce influenţă salutară ar avea apariţia prea stimatei doamne la patul copilului suferind, cît de mult ar contribui la tămăduirea lui, etc.

Era de prevăzut ce soartă va avea scrisoarea aceasta. Să-i scrii o epistolă doamnei Sára care nu cunoaşte slova!

Doamna Sára îl aştepta afară, pe scări, pe pandurul care se întorcea gîfîind cu sufletul la gură.

— Ei, l-ai adus? Nu l-ai adus?
— Da. Am adus un răvaş.

Doamna Sára scrîşnea din dinţi, arătîndu-şi cele două şiruri de perle.

Trînti de capul pandurului scrisoarea. Noroc că aceasta era de hîrtie, căci altfel praf s-ar fi ales de capul lui. După care i-o mai trînti de cîteva ori şi în spinare — o dată cu pumni cu tot, iar la urmă o făcu bucăţele, ca pe nişte tăieţei, pe care le împrăştie pe jos, apoi le călcă în picioare, bucăţică cu bucăţică parcă ar fi fost păianjeni veninoşi.

— Asta-mi mai lipsea: scrisoarea! Mă face de rîs! Srisoare, mie care nu cunosc pe *az buche*. Poftim de citeşte, dacă-ţi dă mîna! Ei, dar aşteaptă tu, plod afurisit; dacă vrei să-mi arăţi cu tot dinadinsul cît eşti de deştept, o să-ţi arăt şi eu ce ştiu!

Intră valvîrtej, în odaie, înşfăcă coşul încărcat cu

turtă dulce, cozonac cu nucă, şuncă, slănină, cîrnaţi şi alte asemenea bunătăţi din paradisul şcolarului. Deschise fereastra şi zvîrrr !... aruncă totul afară, în piaţă. Nu-i păsa în gura cui va ajunge, nu-i păsa dacă le vor înşfăca cerşetorii sau vreun dulău vagabond. Ar fi vrut să le mănînce mai degrabă cîinii. Nimic, nici o fărîmă nu mai rămăsese nici în coş, nici în inima ei.

Şi ar fi plecat pe loc, dacă s-ar fi întors vizitiul, cu cei doi cai.

Bietul Manó, la drept vorbind, era absolut nevinovat de toată istoria asta cu scrisoarea. Cît se zbuciumă cînd află de la organist că persoana care sosise cu trăsura aceea era maică-sa şi cît îl duru că bărbierul nu-i dădea voie să se scoale, poruncindu-i cu străşnicie să stea în pat pînă pe seară.

— Nici o grijă, fiule, ţin'te bine, îl încurajă domnul Zuboki. Pe seară ne înfiinţăm sub fereastra doamnei şi o să-i cîntăm cele mai frumoase armonii. Ai să vezi ce repede o să vă împăcaţi.

Aşa făcură. N-apucă bine să se întunece şi corul, în frunte cu domnul Zuboki, se înfiinţă în faţa „Taurului" şi intonă preafrumosul cîntec :

Jalnic glas de clopot sună
Din cetatea cea străbună.

Manó cînta alto. Şi, doamne, frumos mai cînta!

Din fereastră, hangiul, proptit în coate, asculta cîntecul mişcător trăgînd trîmbe de fum din luleaua ce-i ajungea pînă la pămînt, meritîndu-şi pe deplin numele de *longissima.* Îl lăsă să termine cîntecul. Dar cînd domnul Zuboki încercă din flaut al doilea cîntec : *„Ecou tu al codrului sfielnic fiu,"* omul găsi de cuviinţă să grăiască :

— Păi dacă frumoasa voastră armonie cinsteşte ziua numelui meu, eu vă mulţumesc din inimă şi vreau să o şi onorez cu cîte un pahar de vin, dar dacă e cumva pentru doamna de la nr. 8, vă rog să nu vă mai osteniţi, fiindcă azi după-amiază doamna a plecat la drum spre casă.

La aceste cuvinte, cîntecul se opri în gîtlejul băieţilor.

Iar Manó îşi propti fruntea de zid şi fără să-i pese că cineva, poate, îşi va bate joc de el, nu se putu reţine — începu să plîngă. Au fost ultimele lui lacrimi.

A CUI SĂ FIE MIKE-PÉRCS ŞI FILIALELE EI?

Sosi şi ziua repartizării predicatorilor, ziua alegerii.

Zi însemnată! Elevii colegiului îşi aleg satul în care vor pleca să predice. În faţa lor e o listă lungă cu numele sfintelor parohii însetate de „cuvîntul" proaspăt. Căci plăcut lucru este pentru cetele credincioşilor „dinafară" să vadă, pe amvon, în locul părintelui ticăit ale cărui predici toţi le ştiu pe de rost (afară de părintele însuşi), un pui de popă sadea care declamă cu glas răsunător, ropotind frazele puternice din predicile celebrului Szoboszlai sau ale şi mai celebrului Kalmár — şi nu cu mutră adormită, odihnindu-şi pe bordura amvonului o mînă şi ridicînd-o tacticos pe cealaltă, sau înşfăcînd cu zece degete muchea catedrei ca nu cumva s-o ia la fugă, ci avîntîndu-şi larg, voinicește, amîndouă braţele, împrăştiind cu mîna plină binecuvîntări, dojeni, poveţe înţelepte, aşa cum se cuvine. Cînd vorbeşte cîte un predicator de la colegiu, nimeni nu adoarme.

Dar tot aşa de dornică e şi şcolărimea să cutreiere satele, predicînd la praznicele mari. E o instituţie nobilă, orice s-ar zice. Tînărul călătoreşte pe proprie cheltuială, *per pedes apostolorum,* vede fel de fel de ţinuturi, cunoaşte fel de fel de lume, unii — din Kecskemét mai cu seamă — se duc pînă prin satele calvine din Slavonia. Pe urmă cîştigul realizat prin aceste predici e un mare ajutor pentru băiatul sărac plecat de acasă cu cinci groşiţe în buzunar şi cu hotărîrea de a ajunge „domn". Sînt şi din aceia care îşi cheltuiesc dinainte venitul aşteptat *„post festa".*

In listă, parohiile se înşiră după greutate. Unele sate fac mai mult chiar decît oraşele mari. O-Szöny, de pildă, e printre comunele de frunte, iar Budapesta e în coadă (pe vremurile acelea, fireşte!). Din tradiţii, din ştirile împrospătate an de an, se încheagă o adevărată statistică a situaţiei din parohii. Ce bucătărie are preotul din cutare sau cutare sat? Are fete mari? Dar dascălul? E căsătorit? Sau e burlac şi nu şi-a luat încă ultimele examene? In unele locuri boierul e papistaş, totuşi el poftеşte la masă pe predicator, îl ospătează ca la nuntă şi îl cinsteşte cu un galben. În pomelnic se înseamnă şi ce gărgăuni are cutare sau cutare magnat; predicatorul trebuie să ţie seamă de toate. In alte părţi predicatorul trebuie să se strecoare pe după garduri, cînd umblă să-şi strîngă drepturile, căci dacă-l zăreşte prin fereastră, proprietarul o şterge de acasă. Sînt parohii cu beneficii speciale şi sînt sate romînizate unde nimeni nu mai ştie ungureşte şi unde credincioşii plătesc în gologani vechi de două groşiţe, retraşi din circulaţie încă la devalorizare; juvenilii predicatori însă trebuie să le cerceteze şi pe acestea, limbile de foc ale sfîntului duh trebuie să coboare şi în aceste sate.

Bineînţeles că parohiile de frunte şi le aleg, în ordinea notelor, colegienii din anul al cincilea şi al şaselea. Ei sînt teologi adevăraţi care vorbesc ebraica, vorba ceea, ca pe apă; după ei urmează juriştii, filozofii, fizicienii, cărora nu li se cere decît să poată citi primele două rînduri din Pentateuchul lui Moise: *„Beresith boro Elohim et haşamaim, ve et haaret. Haaret haita tohu vabohu"*. „Bobocul" culege apoi ce rămîne de la ceilalţi, adică pleava. Se găsesc însă amatori şi pentru parohiile din categoria aceasta. Ele nu fac, în medie generală, decît vreo opt florini, plătiţi şi aceştia în banii adunaţi cu pantahuza, creiţar cu creiţar.

Ei, amintita parohie Mike-Pércs face parte tocmai din această categorie. Ea are pe deasupra proasta faimă de a fi cîrmuită de un popă bătrîn şi zgîrcit din cale afară care găteşte singur, neţinînd bucătă-

reasă, aşa că predicatorul e nevoit să ia masa la dascălul din sat. Colac peste pupăză, parohia (nu popa — unde dă dumnezeu asemenea noroc?) are două „filii" adică două filiale şi aceste parohii în subordine, una la dreapta, cealaltă la stînga, se găsesc la o depărtare de un ceas, aşa că predicatorul, abia şi-a înfulecat ciorba, trebuie să-şi ia picioarele în spinare, ca să ajungă la timp în satul vecin, de unde pînă pe-nserat are să se întoarcă iar la Mike-Pércs şi aici i se cere să şi cînte, deoarece dascălul fiind guşat n-are glas.

Şi Tanussy Manó era doar un simplu „boboc" (student la filozofie în anul întîi), dar datorită celor două calităţi prin care se distingea (purtător al ghioagei mici şi altist de frunte), el avea dreptul de a alege înaintea altor douăzeci şi patru de colegi de-ai lui, ajungînd în categoria în care se putea aspira la o parohie de cel puţin douăzeci de florini. Satul care îi reveni se numea Sulymos-Kata. Era o localitate izolată, într-o regiune de podgorii. Patru sute de suflete calvine, un popă plin de viaţă şi un zdrahon de preoteasă. Singurul neajuns era că popa îl înfunda pe colegianul predicator cu vin şi nu se astîmpăra pînă nu-l vedea beat turtă.

In schimb, lui Jancsi, săracul, nu i-a mai rămas de ales decît dintre ciurucuri. Ortacii l-au bătut la cap să primească satul Mike-Pércs şi abia după ce, de voie, de nevoie, a primit, băieţii i-au arătat multele cusururi ale parohiei la care s-a înhămat.

Dar după alegeri, urmau tocmelile, tîrguielile. Ba unul, ba altul era nemulţumit de parohia aleasă. In căutarea unei soluţii cît mai rentabile, băieţii încercau fel de fel de şurubării: Persuasiunea, şiretenia şi, dacă altfel nu mergea, banii. Viramentul era îngăduit. Pînă la urmă tot se găsea un predicator pentru fiecare parohie. Numai bietul Jancsi rămase de pagubă. Nimeni nu se îndura să admită că satul lui e mai slab decît Mike-Pércs. Intrebarea: „Cine vrea Mike-Pércs şi filialele ei?" devenise proverbială, şi, de supărare, Jancsi se pleoşti rău de tot.

— Ei bine, dacă nimeni nu vrea să facă schimb cu tine, eu sînt gata s-o fac, spuse Tanussy Manó.

La început băieţii rîdeau ; credeau că Manó glumeşte. Jancsi refuză oferta. Un adevărat coleg nu poate primi o astfel de ofertă.

Dar Manó găsi un motiv care răsturnă orice obiecţii. El se afla pe picior de război cu vinul, iar în satul pe care şi-l alesese, trebuia să bei, nu glumă : iată pricina pentru care era gata să-l cedeze oricui.

Adevărata pricină era însă alta. De cînd fugiseră de-acasă, cei doi prieteni purtaseră iarna-vara aceleaşi haine, cele cu care plecaseră la drum. Straiele lui Jancsi erau ponosite de pe-atunci, iar cu timpul s-au tocit şi mai rău. În schimb, costumul lui Manó, primit, precum se ştie, de la Jancsi, se ţinea încă binişor. Acesta era motivul pentru care trebuia să-i cedeze lui Jancsi parohia mai înstărită ; prietenul avea mai multă nevoie de una darnică.

De altfel Manó se deprinsese cu cele mai aspre privaţiuni, dormea chiar iarna, pe cel mai cumplit ger, pe podelele goale de cărămidă, la cap cu o despicătură de lemn drept pernă, iar o dată, în urma unui rămăşag, a postit trei zile în şir, rezistînd vitejeşte.

Pentru marea aventură (căci nu era totuşi puţin lucru !) colegianul ce pleca în apostolat nu avea nevoie decît să-şi copieze cîteva predici şi să-i ceară împrumut unui coleg mai bătrîn, cam de-aceeaşi statură, toga purtată pe care acesta i-o dădea, firește, fără vorbă : socialismul dus pînă la comunism se statornicise de mult printre colegieni şi un *laetum nuntium* sosit la adresa unuia era bunul comun al tuturor tovarăşilor de odaie, iar un surtuc de sărbătoare, indiferent al cui ar fi fost, era purtat de toţi. La manuscrisul predicii se mai adăuga un cufăraş de pînză sau o „boccea“ în care să încapă o cămaşă, toga şi o pereche de cizme, dacă predicatorul avea o pereche de rezervă. Tînărul apostol vîra predica în buzunar ; firește că în momentul plecării nici un cuvînt nu ştia din ea, dar în drumul lung ce-l aştepta avea tot timpul s-o scoată din buzunar şi să tocească peripatetic la ea.

Bocceaua lui Manó era uşoară, deoarece băiatul nu avea decît o singură pereche de cizme, cele pe care le purta în picioare. Scumpe cizme cînd stai să te gîndeşti că în talpa uneia din ele era ascunsă bancnota de o sută de florini primită de curînd, de care nu voia să se atingă în ruptul capului! I se umfla pieptul de mîndrie cînd se gîndea că-i dădea mîna să calce pe bancnote de o sută!

Se înşelase însă, cînd îşi făcuse socoteala că o să-şi înveţe predica în cursul călătoriei, căci îndată ce apucă pe cîmpul verde scăldat în toată splendoarea de razele primăverii, cîntecul ciocîrliilor şi zumzetul albinelor îl făcură să-şi uite de toată misiunea apostolică.

Dimineaţa îşi propunea: „O s-o citesc după-amiază", iar după-masă nu avea poftă de „iubiţii întru Hristos fraţi"... Ei, colo, mai spre seară... Dar pe-nserat ajunse într-o regiune minunată, în frumoasa ţară împădurită a Bihorului. Aici, printre paltinii înfloriţi şi plopii cu ciucuri de mîţişori, avea şi mai puţină poftă de hîrţoage. Mîine dimineaţă în zori de zi... O s-o citească o dată, de două ori — mintea lui prinde repede. Şi parohia lui era făcută parcă anume pentru învăţătură — auzise că n-avea cu cine sta prea mult la taclale.

In privinţa asta nu s-a înşelat. Sosit la Mike-Pércs, găsi cu uşurinţă casa preotului. Era lîngă biserică. Poarta îl aştepta închisă şi nu se deschidea nici la cele mai stăruitoare bătăi. Manó nu stătu prea mult pe gînduri, sări peste uluci şi într-o clipă ajunse în faţa preotului. Acesta şedea în cerdac.

Era o epavă bătrînă, trăind singur-singurel în casa parohială. Paracliserul îi aducea cîte o cofă de apă, cînd i se făcea poftă să bea. Dar rar avea poftă. Purta acelaşi surtuc cu care venise în sat în calitate de preot-ajutor, iar în cap faimoasa pălărie tare ce se numea „pălăria de fier". Trăgea trîmbe de fum din pipa-i strîmtă de Selmec cu ciubuc turcesc din lemn de vişin, lung de-ajungea pînă-n pămînt.

— Da' cum ai ajuns aici, bre? îl întrebă pe vizitatorul neaşteptat. (Pentru el toţi colegienii erau „bre".)

— Poarta era încuiată ; am sărit peste uluci.

— Foarte bine. 'Mneata eşti, bre, predicatorul ?

Manó îşi scoase mandatul şi i-l întinse cu un gest plin de respect.

Bătrînul luă documentul, îl ţinu departe de ochi (era prezbit) şi îl citi de la alfa pînă la omega, apoi se uită cu coada ochiului, neîncrezător, la băiat.

— Şi ia spune, bre, ai mai predicat vreodată ? întrebă cu jumătate gură, cu cealaltă jumătate ţinînd ciubucul.

Manó mărturisi că nu.

— Bine. Nu e cine ştie ce. Da' ia seama să nu te încurci cu *Tatăl Nostru.* Mi s-a întîmplat şi mie. Ajunsesem la „şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum"... Ei, aici m-am împotmolit şi mi-a fost imposibil să mă urnesc din loc." ...precum, necum, oricum, dracu' ştie cum. Amin".

Manó îi promise că va rosti textul rugăciunii cu cartea în faţă.

— Ei acum poţi pleca. Peste drum şade dascălul ; la el ai să mănînci şi ai să dormi. Şi nu-ţi mai strica, bre, hainele căţărîndu-te pe uluci ; nu ştii care este adevăratul „zăvor unguresc" ? Pe portiţă este o gaură prin care iese o bucată de sfoară cu nod la capăt ; dacă o tragi, uşa se deschide de la sine.

Manó mulţumi frumos de lămurire.

Cînd ajunse în poartă, fu oprit de părintele care îi strigă :

— Era să uit un lucru de căpetenie. Un membru al prezbiterului şi-a pierdut la cîmp cuţitaşul de altoit. Trebuie să anunţi de pe amvon că omul de omenie care îl va găsi, să-l aducă aici, la parohie.

Manó găsi, cu chiu cu vai, casa dascălului. În faţă, nici urmă de gard. Doar cei doi stîlpi de poartă stăteau acolo singuri, stingheri. Da' las' că la anul o să facă epitropia şi gardul.

Dascălul era un om straşnic. Nimerise la Mike-Pércs decînd era colegian în anul al doilea şi se lipise aici. Îndrăgise satul. I-a şi spus lui Manó de ce. Fiindcă în hotarul satului era un izvor admirabil de apă minerală, din care putea să bea cînd şi cum

voia. Îi aduse pe loc predicatorului un urcior. La el lua masa şi preceptorul, adică dascălul mai tînăr. Amfitrionul oferi musafirilor un ospăţ demn de Lucullus : ouă moi, pîinişoare studenţeşti, brînză iute şi apă minerală la discreţie. Dar ca ospăţul să fie şi mai strălucit, dascălul îşi luă chitara şi cîntă cele mai frumoase cîntece din tinereţea lui. Preceptorul îl acompania cîntînd „contra" din gură. Manó cînta alto. Petrecură pînă la întîiul strigăt al străjii, apoi se culcară frumuşel. Manó îşi aşeză predica sub pernă, doar-doar i-o intra în cap. La întîiul cîntec al cocoşilor sări din aşternut şi se apucă de citit, hotărît să dea gata nobila operă retorică. Dar abia înghiţi două foi, cînd se pomeni cu dascălul şi cu preceptorul în odaia lui. Erau orele patru dimineaţa.

— Să nu pierdem bunătatea de vreme. „Culege floarea clipei ce te-mbie!", spuse dascălul, scoţînd din buzunar un pachet de cărţi de joc elveţiene legate cu sfoară. Hai să facem o partidă de preferans.

In zadar încercă să scape, arătînd că nu se pricepe la cărţi. Ce are a face? O să-l înveţe ei. Nu avea încotro, trebui să intre în joc. Fireşte că jucau fără bani.

Ei, dar predica? In ultimul moment, cînd lumînarea începu să-l ardă la degete, Manó se refugie în magazia de lemne şi acolo, cu picioarele înfipte pînă-n genunchi în rumeguş, reuşi în sfîrşit să citească pînă la capăt predica de Rusalii pe care avea s-o rostească. Avea încredere în capul său : îl va ajuta să iasă la liman.

Cînd clopotul sună a treia oară, Manó era îmbrăcat frumos în toga-i împrumutată şi cu Biblia subsuoară porni grav spre biserică. Părintele nu intră decît după cîntarea psalmilor, cînd junele predicator era sus în amvon şi citea textul biblic, luat din pildele înţeleptului rege Solomon.

Manó n-avea nici urmă de trac, de parcă meseria de predicator i-ar fi fost pîinea de toate zilele. Credincioşii îl sorbeau din ochi : era o mîndreţe de flăcău zvelt şi frumos. Aşa trebuie să fi fost apostolul Ioan. Nu se poticni niciodată, nu simţi nevoia să-şi arunce

ochii în text ; cuvîntarea curgea ca un pîrău cu unde sprintene.

Biserica avea trei intrări. Cea dinspre uliță era față-n față cu amvonul. Cînd Manó ajunse la partea treia din capodopera oratorică și se pregăti să rostească, cu mult patos, cuvintele : „Dar, iubiți credincioși, nu în zadar spunea sfînta scriptură : Urlați voi porți, strigați voi orașe"... vocea i se stinse. Pe ușă intră un om ce aducea leit cu Horkázi.

Da, era chiar Horkázi în persoană — se vedea tot mai lămurit pe măsură ce înainta. El era, magul de la Tüzhalom. Și mai avea și obrăznicia să se așeze în banca rezervată membrilor prezbiteriului, în locul rezervat pentru epitrop — și, proțăpindu-și coatele pe pupitru, să se uite drept în ochii tînărului orator.

Manó simțea că biserica începe să se învîrtească în jurul lui ca un titirez.

Îl săgetă gîndul că omul acesta a fost trimis aici de părinții lui ca să-l ducă acasă. Dar în clipa următoare el apucă cu amîndouă mîinile bordura amvonului și-și recăpătă tot curajul. Știa doar că „domnul e cetatea noastră puternică" ! Și amvonul e turnul acestei cetăți.

Nu mai era stăpîn pe nici un cuvînt din text, dar își dădu drumul glasului și spunea ce-i venea în minte, strigînd, tunînd, încît toți credincioșii aținiți se treziră, parcă într-adevăr toate porțile și orașele ar fi început să răcnească. Pînă la urmă, Manó răzbi teafăr prin valurile oratoriei și ajunse la liman cu „amin".

E adevărat că era leoarcă de sudoarea ce i se prelingea pe toate firele de păr.

Iar Horkázi, care stătea în fața lui, îl privea necontenit, cu zîmbetul lui larg și unsuros.

Manó se simțea acum strîmtorat nu din pricina lui Horkázi, ci din pricina părintelui localnic. Dumnezeule, dacă cunoaște cumva predica lui Szoboszlay și observă cît de păgînește a masacrat-o novicele predicator ! Se uita într-una cu coada ochiului la preotul care, la rîndul lui, de asemenea îi făcea semn mereu cu un colț de sprînceană. Manó însă nu înțelegea

semnul. Ajunse în sfîrșit la *Tatăl Nostru*. De jos, ridicîndu-și degetul arătător și cel mijlociu, preotul făcu o mișcare asemănătoare cu a racului care-și mișcă foarfecele. Aha! Asta e: să anunțe cuțitașul de altoit. Manó se pripi. Se apropia de ultima frază din *Tatăl Nostru* care cuprinde adaosul calvinist: „Că a ta este împărăția și puterea și cuțitașul, acum și pururea și în vecii vecilor, amin".

Dar poate că n-ar fi băgat de seamă ce gogomănie a spus, dacă n-ar fi văzut că toți credincioșii se strîmbă de rîs și își arată dinții. Abia atunci își dădu seama că a făcut-o boacănă.

Credea că amvonul se scufundă cu el și nu se oprește pînă în America. Își trînti Biblia subsuoară și se cărăbăni pe scările amvonului, cu capul între umeri.

— Nu ți-am spus că nu există ceva mai greu decît să spui *Tatăl Nostru?* îl mustră părintele. Se pare totuși că anunțarea unui cuțitaș e și mai grea.

Era o greșeală capitală. Cînd se va întoarce la colegiu, toți băieții o să cunoască întîmplarea și, cît o trăi, lumea o să-l întîmpine pretutindeni cu „a ta este împărăția și puterea și cuțitașul, amin".

Și cu sufletul astfel tulburat el trebui să dea ochii cu Horkázi care se apropia.

— A fost foarte bine, dragă Emma. Admirabil. A mers strună. O să-mi facă plăcere să povestesc acasă de ce cinste a avut parte Emma noastră în sfînta biserică din Mike-Pércs.

Manó vru să schimbe vorba.

— Da' dumneata ce cauți aici?

— Păi, dragă Emma, iaca, am plecat și eu în vizitație canonică la credincioșii mei din Rézalja. Sînt pe-aici niște ruși de străveche viță scitică ce țin de protopopiatul meu. Or fi vreo zece ani de cînd n-am mai trecut pe la ei. În drum am aflat că mica noastră Emma este oratorul festiv la Mike-Pércs și am vrut să aud cu urechile mele și să văd cu ochii mei ce progres a făcut. Și eu am urechi lungi, lungi de tot; asta o știe foarte bine mica mea Emma.

La aceste cuvinte Horkázi făcu o mutră ca un călău care se pregătește să-și tragă victima pe roată.

Noroc că discuţia nu mai putea fi continuată în biserică, deoarece sus în cor dascălul intonă cu micii lui şcolari „lauda" :

Vestiţi, o, leilor, răcnind în pustie
Că cumplit e domnul în a sa mînie.

Deodată enoriaşii, crezînd că ei sînt leii cu misiunea de a răcni în pustie, se puseră pe un cîntec atît de năvalnic, încît toate cuvintele se înecară în valurile lui. În timpul acesta părintele şi junele predicator trecură lîngă masa domnului şi începură să împartă credincioşilor cina cea de taină : preotul, dintr-un potir de argint vechi, vinul, iar predicatorul, dintr-un blid modest de zinc, pîinea tăiată în felii subţiri. La urmă, după ce terminară cu obştea credincioşilor, preotul şi predicatorul se împărtăşiră unul pe celălalt cu sfintele taine. Predicatorul nu era preot sfinţit, dar la protestanţi fiecare om e preot. Domnul Horkázi urmări pînă la capăt ceremonia; nu participă însă la ea, deoarece, după calendarul Iulian, Rusaliile lui cădeau cu două săptămîni mai tîrziu.

Cînd totul se termină, credincioşii părăsiră biserica ; iar părintele, cu talarul de mătasă pe braţ, se îndreptă de asemenea spre ieşire.

— 'Mneata rămîi aici, bre, să-ţi primeşti gologanii, îi zise tînărului predicator care venea în urma lui.

Pe Horkázi în schimb nici nu-l băgă în seamă. Ce caută ăsta aici în casa noastră ?

Gologanii de care vorbise părintele erau banii din pantahuză, strînşi de la credincioşii localnici ; ei reprezentau venitul de Rusalii al predicatorului de la Mike-Pércs.

Paracliserul aduse săculeţul de catifea jerpelită, atîrnată de o prăjină lungă şi scutură din ea banii adunaţi. Erau numai creiţari grosolani de pe vremea Mariei Terezia, cu excepţia unui singur bănuţ de argint pe care Horkázi îl aruncase în pantahuză, după ce-l aşezase mai întîi, cu multă ostentaţie în faţă. Îi înşirară pe banca întîia, numărîndu-i cu grijă ; erau o sută optzeci de creiţari, nici mai mult, nici mai

puţin : trei florini în cap. Manó luă banul de argint, i-l dădu paracliserului, şi-şi umplu buzunarele cu creiţari.

Apoi ieşiră toţi trei din casa domnului.

Trăsura lui Horkázi aştepta lîngă gardul bisericii. Trei cai mocăneşti, cu cozile şi coamele pline de ciulini. Trăsura era o căruţă cu coviltir, vizitiul avea portul din altă parte : pălăria rotundă, ca o ciupercă, suman miţos, izmene scurte cu ciucuri.

— Ei, ce vorbă trimite mămichii şi tăticului mica şi modesta noastră Emma ? întrebă Horkázi, urcîndu-se în căruţă.

— Vorba pe care aş trimite-o eu, dumneata tot nu le-ai spune-o, iar ceea ce vei spune dumneata acasă, eu nu le-aş transmite.

— Foarte frumoasă figură de stil. Se vede că ai învăţat retorică. Ei, n-am să spun decît lucruri bune, cît se poate de bune.

Porunci vizitiului să apuce spre satul Bagamér.

Intorsătura aceasta îl linişti pe Manó. Bagamér era în direcţia opusă filialelor lui.

Nu putea scăpa de gîndul că magul a fost trimis anume pentru a-l înşfăca şi a-l duce cu forţa acasă. Debreţinul nu e teren prielnic pentru asemenea atentate, dar aici, prin coclaurile acestea uitate de dumnezeu, cine să scoată o vorbă, dacă ar fi să se întîmple aşa ceva ?

Iar el, Manó, trebuia să plece fără zăbavă, să ţie încă înainte de amiază cîte o predică în ambele filiale.

Dascălul voia să-l reţie.

— Amîn-o pe după-masă. Orice om cu scaun la cap îşi adună ciracii după-amiază. După-masă oamenii dormitează mai cu poftă. Hai să-i tragem mai bine o partidă de preferans pînă la amiază.

Dar Manó nu se arătă dispus.

Acum predicatorul avea bani, dascălul tot astăzi îşi încasă gologanii : cîte două groşiţe de cap de elev şi pesemne banii nu-i mai încăpeau în buzunar. Manó, însă, nu se lăsă înduplecat.

— N-am nici o poftă, după măgăria pe care am făcut-o astăzi.

— Păi aşa devii om celebru. Il ştii doar pe Csokonai, care confundase cartea de rugăciuni cu cea de bucătărie şi n-a observat decît abia după ce a citit reţeta castraveţilor muraţi în oţet. Dar omul a ştiut s-o aducă din condei, trecînd repede la „Isus, îmbiat cu apă şi oţet". Aş putea să-ţi povestesc sute de astfel de snoave.

Manó mulţumi frumos de încurajare, dar preferă să ceară un ciomag zdravăn pentru drum. Dascălul îl servi prompt. Avea o colecţie întreagă de bîte de corn ; el însuşi le cioplise măciuliile cu un talent rar, în chip de capete de păsări. Le puse pe toate în faţa lui Manó, să-şi aleagă după plac. Fiecare predicator lua cîte una, drept amintire. Manó şi-o alese pe cea mai noduroasă. El se îngrijea doar de un mijloc cît mai bun de apărare.

Drumul de o bună jumătate de ceas îl consacră exclusiv predicii din ziua următoare ; îşi propusese s-o înveţe temeinic. Scoase din buzunar manuscrisul şi se apucă să-l buchisească, fără să bage în seamă priveliştea frumoasă.

Deodată fu trezit din studiul adînc de clinchetele unor clopoţei ; se apropie o trăsură boierească. In scurtă vreme îl ajunse din urmă. Pe capră vizitiul şi un pandur — în cupeu nimeni ; de două părţi perdelele de piele erau lăsate.

— Asta-i drumul spre Ikefalva ? se adresă Manó pandurului.

— Da' de unde, domnule predicator ! aţi trecut de mult de Ikefalva. Trebuia să cotiţi la troiţă şi s-o apucaţi pe drumeag. Pe aici ajungem în alt sat, la Kakad.

— Dar dascălul aşa mi-a spus...

— Nu face nimic, domnule predicator. O să vă ajutăm noi ca să nu întîrziaţi. Urcaţi-vă în cupeu ; cu ăştia patru murgi într-o clipă zburăm pînă la cotitura unde v-aţi rătăcit.

Manó se cam codea să primească oferta, dar pandurul sări de pe capră şi se ţinu de capul lui. Ei sînt doar oamenii puternicului Wesselényi Miklós care şi el e mare prieten al şcolarilor şi pe toţi predicatorii

pe care-i întîlneşte îi culege din drum, îi pofteşte în trăsură. Pînă la urmă Manó se lăsă înduplecat, se apropie de cupeu şi desfăcu învelitoarea de piele.

Cine se pitea, ascuns, în fundul cupeului? Domnul Horkázi. Ochii lui roşii şi bulbucaţi îl hipnotizară pe Manó la fel cum ochii de cobră ameţesc o biată veveriţă.

In aceeaşi clipă, celălalt conspirator, pandurul, îl înşfăcă pe la spate, imobilizîndu-i braţele prinse ca în chingi de fier. Iar Horkázi îl apucă de amîndouă mîinile.

Purtătorul ghioagei mici se apără, ce-i drept, pe viaţă şi pe moarte, muşca şi dădea din picioare făcînd ravagii groaznice în barba lui Horkázi, dar în cele din urmă forţa copleşitoare birui. Manó fu legat de mîini şi de picioare şi urcat în cupeu.

Obosit de luptă, Horkázi gîfîia, îşi pipăia nasul — în învălmăşala cumplită i se dusese o bucată măricică de piele — apoi ordonă:

— Acum, înapoi! Ştiţi voi unde!

In sfîrşit, se urcă şi el în cupeu, lîngă Manó.

Ca să nu poată ţipa, colegianul fu legat la gură cu o maramă. Era neputincios în mîinile cuceritorului.

Iar acesta, cu obişnuita impertinenţă a învingătorilor, îl făcu să simtă toată greutatea biruinţei lui.

— Ei, Emma mică, dragă şi frumoasă, ia spune-mi cum mă numesc eu? Asinus, nu-i aşa? Urecheatul. Ei, ce-i drept, am nişte urechi ce aud şi predica de la Mike-Pércs. Tii, da' frumos ai mai cuvîntat! Mai ales *Tatăl Nostru*. „Căci a ta este împărăţia şi puterea şi cuţitaşul, amin". Hahaha. Şi era mai bine dacă nu uitai cuţitaşul acela acolo în *Tatăl Nostru*: ai avea cu ce tăia sforile de pe mîini şi de pe picioare. Imi pare foarte rău, dar n-am ce-ţi face, chiar mămica ne-a poruncit să te legăm cît mai strașnic. De, aşa păţeşte cine fuge de-acasă. Ce grozăvie! O domnişoară bine crescută să se vîre în straie băieţeşti şi să se înhăiteze cu toţi derbedeii de la colegiu! Cum nu ţi-a crăpat obrazul de ruşine? Ai ajuns în ghearele necuratului. Curat aşa! Dar aşteaptă, aşteaptă, că o să scoatem noi dracii ăştia din dumneata!

Şi-o ţinu într-una tot aşa, chinuind pînă la sînge pe băiatul ce-i căzuse în mîini.

— Să faci o astfel de ruşine familiei! Că de te amestecai măcar printre nişte banditi, n-aş zice nimic, ar fi fost un gest de curaj! Sau dacă intrai în vreo trupă de comedianţi ambulanţi, treacă-meargă: zburdălnicie de copil răzgîiat! Dar să-mi umbli ca un pui de bogdaproste, după pomană, în rînd cu şcolarii sărăntoci... Să te înhami la slujbă! Să murdăreşti prin muncă blazonul familiei ai cărei strămoşi n-au slujit niciodată nimănui, nici regelui şi n-au făcut niciodată vreo muncă cu plată, care nici pe hoţi nu-i puneau să le restituie lucrurile furate. Şi odrasla acestor strămoşi face treburi umilitoare, ca cerşetorii slovaci, ca copiii cu vicleimul, primind grămezi de creiţari. Nu, astea n-o să le povestesc acasă. Mai degrabă mi-aş muşca limba. Dacă le-ar afla Tanussy Decebal, ar fi în stare să ridice puşca asupra aceluia care i-a pîngărit blazonul.

Manó trebuia să asculte totul, în linişte, nemişcat.

Horkázi începu din nou:

— Ei, dar acasă o s-o ţinem mai de scurt pe duduia. Dacă nu i-a plăcut găteala de domnişoară, rochiţa de mătase, o s-o îmbrăcăm în haine de călugăriţă. Dacă nu i-a plăcut învăţătura magului, în locul acestuia o să aibă două ursuline bătrîne care o s-o supravegheze ziua şi noaptea.

La aceste cuvinte Manó începu să dea din mîini şi din picioare cu atîta furie încît era să dărîme cupeul.

Horkázi rîdea de zvîrcolirile-i neputincioase.

— Da, da, ai să rămîi călugăriţă pîn-o să-ţi bagi minţile-n cap. Ai să faci penitenţă, o să stai închisă într-o celulă de unde nici lumina soarelui n-ai s-o vezi. N-o să-l ai pe-aproape pe „scumpul meu Jancsi", vedea-l-aş în spînzurătoare!... Ei, dacă vrei să-ţi iau legătura de pe gură, iaca o iau, dar numai cu o condiţie: să-mi spui unde se găseşte haimanaua, ca să-l pot urmări pentru furt şi alte nelegiuiri.

Manó îşi întoarse capul în altă parte, în semn că nu are de gînd să spuie nimic.

— Oho, dragă şi frumoasă Emma, nu încerca să te împotriveşti ; cu mine nu-ţi merge. Ţi-o spun de pe acum că n-o să-ţi dau nimic, nici de mîncare, nici de băut atîta vreme cît n-ai să-mi spui unde este ticălosul.

Manó înţepeni, de parc-ar fi murit.

Intre timp, făcînd calea întoarsă, cupeul ajunse din nou la Mike-Pércs, dar acum nu mai trecu prin sat, ci ocoli pe sub grădini. Ceata de ţigănuşi era acolo, în păr. De cum îl zăriră, se repeziră spre el, dîndu-se de-a roata, dănţuind, milogindu-se pentru cîte un gologan.

— Unde-s afurisiţii aceia de creiţari ? mormăi Horkázi. Scotoci buzunarele lui Manó apoi zvîrli gologanii în dreapta şi-n stînga, la ţigănuşi. „Na, na şi ţie ! Gunoiul ăsta e doar pentru voi !"

Lui Manó i se frîngea inima pentru creiţarii lui munciţi cu atîta trudă. Erau primii bani cîştigaţi prin propriile lui puteri şi cîte destinaţii nu le dăduse ! Galbenii pe care, la încoronarea regilor, îi aruncau pajii prin mulţime, nu erau aşa de scumpi ca creiţarii lui !

Horkázi nu se opri din dojeni şi mustrări decît în momentul cînd îşi scoase traista cu merinde şi plosca şi începu să îmbuce. Era timpul prînzului. Minunatele felii de şuncă alunecau una după alta în peştera gurii sale lacome. Din cînd în cînd magul trăgea cîte o duşcă zdravănă din plosca plină cu vin de soi, acompaniindu-şi isprava cu străbunul cîntec :

Dincolo de Tisa, din ploscă !
Dincolo de Dunăre, din coşă !

Tăia cîte o felie şi îl îmbia pe Manó.

— Ei, ce zici ? Iţi place ? Vrei să-mi vorbeşti de Jancsi ? Nu-ţi place ? Bîine !

Şi felia dispărea în gura magului.

Apoi, după ce se îngriji de burticică, domnul Horkázi aţipi liniştit şi multă vreme nu-şi mai necăji tovarăşul de drum legat cobză, decît prin sforăit.

Cupeul cu cei patru murgi înainta mereu, uruind, pe drumul plin de bulgări.

Nici pandurul, nici vizitiul nu-i erau cunoscuți lui Manó. Oamenii aceștia nu erau dintre slugile tatălui său.

Altfel nu l-ar fi putut trage pe sfoară cu niște apucături atît de grosolane.

Trecînd peste un pod, trăsura se zgudui atît de crîncen, încît la un moment dat capul lui Horkázi era cît pe ce să spargă coviltirul; toate oasele din cap îi pîrîiră.

— Tii, Chabuxyngillas! strigă omul trezit din somn. Eram chiar la ospățul lui Attila, împreună cu Thonuzoba. Beam „aldămaș de sînge" — sînge de dușman, din țeastă de dușman. Cînd i-am povestit slăvitului Thonuzoba că cel din urmă strănepot al lui predică pentru cîțiva creițari la Mike-Pércs, strănepoților de pecenegi, m-a atins la scăfîrlie cu buzduganul, încît m-am trezit pe dată.

Drept consolare își scoase punga cu tutun și pipa de spumă și începu să sufle rotocoale de fum în ochii victimei.

Apoi îi povesti pe larg cum a fost descoperit gloriosul străbun Thonuzoba și comorile în valoare de multe milioane, cum nu are nici un potentat pe lume. Îi descoperi chiar secretul pactului scris pe pergament prin care cele șapte căpetenii ale străvechilor maghiari se leagă să ridice pe scut, drept domnitor, pe urmașul lui Thonuzoba cînd spița bărbătească a casei arpadiene s-ar stinge. Astfel, în momentul de față, moștenitorul de drept al întregii țări este chiar acela care vinde florini pentru gologani, predicînd pentru cîțiva creițari unor țărani împuțiți.

Manó făcu o ultimă încercare de a rupe sforile care-i încătușau mîinile. Nu izbuti.

Deodată vizitiul opri caii pentru odihnă.

— Jónás, băiete — întrebă Horkázi pe aprod — pe unde sîntem?

— Uitați-vă și dumneavoastră, acolo pe colnic se zărește hanul „Vede tot".

— Păi dacă-i „Vede tot“ să ne vedem şi noi de treabă, s-o îmbrăcăm pe domnişoara noastră cum se cuvine.

Aprodul şi Horkázi se apucară într-adevăr să-l vîre pe Manó într-o rochie largă de mătase cu reflexe colorate, iar în cap îi trîntiră o pălărie enormă de cucoană, cu vălul lăsat în faţă.

— In felul acesta putem trece liniştiţi şi prin Debreţin. Doamne fereşte să-l cunoască cineva; nebunii aceia de colegieni ar fi în stare să strige *„ad arma“* şi să-l elibereze cu forţa.

Şi Manó trebui să rabde toate acestea!

Ajunseră, dintr-o opintire, la hanul „Vede tot“, botezat astfel poate din pricină că se găsea pe un tăpşan mai săltat, căci altfel nu vedea el cine ştie cîtă lume, afară doar de marea Romă calvină care totuşi se desluşea prin ceaţa fumurie a depărtării, cu cele patru turnuri calvine şi cu singura turlă papistăşească. Pe vremea aceea încâ oraşul vechi era încercuit de un şanţ lat şi adînc; peste acest şanţ şi trecînd prin opt porţi se intra în inima cetăţii.

— Ei, e timpul să îmbuce şi caii, grăi Horkázi de-ndată ce ajunseră sub şopronul hanului. Am să prînzesc şi eu, ca să nu mai zăbovim şi la Debreţin. Ascultă, mă János, cît o să stau la masă, să nu te mişti de lîngă trăsură; bagă de seamă nu care cumva să fugă duduia.

Intre timp vizitiul deshămă cei doi rotaşi şi îi duse de căpăstru în grajd.

Din trăsură, Manó putu să vadă că de înaintaşi se ocupa acelaşi grăjdar cu suman şi cu izmene cu ciucuri pe care îl zărise şi în uşa bisericii din Mike-Pércs. Căruţa cu coviltir era de asemenea în şopron, chiar lîngă cupeu, „de către om“ (la stînga, în limba vizitiilor).

Aşadar aici s-a desfăşurat un adevărat plan strategic pentru încercuirea lui. Şi vizitiul căruţei cu coviltir făcea parte din rîndul celor ce-au uneltit împotriva lui. O adevărată triplă alianţă!

Cînd Horkázi se mistui în tinda hanului, strigînd din răsputeri după cîrciumăreasă şi după ce caii

boiereşti fură adăpostiţi în grajd (mîrţoagele de la căruţă mîncau doar dintr-o troacă cu picioarele încrucişate, legaţi de o grindă), pandurul Jónás îl întrebă pe vizitiul cu suman care se întorcea :

— Măi Marcinkó, ţi-ai luat pe ziua de azi porţia de slănină ?

— Cum mama dracului să n-o fi luat ? răspunse Marcinkó blînd.

— Păi atunci stai pe-aci şi vezi să nu fugă duduca din cupeu. Da' să nu te uiţi cumva la ea, că muşcă. Să fii cu ochii-n patru !

— Cum mama dracului să nu fiu !

Pandurul intră şi el în cîrciumă, să prînzească.

Iar vizitiul îşi propti spatele de lada cupeului şi-şi aruncă ochii, pînă hăt departe, spre cele două turnuri ale bisericii mari din Debreţin.

Nu peste mult un chervan uriaş intră uruind pe poartă. Unul din acele chervane obişnuite în Debreţin în care se urcă de regulă treisprezece oameni. Fie, că e tras de cinci cai care ar fi în stare să clintească chiar un turn de biserică. (Pe cel de la Mike-Pércs de bunăseamă.) Acum însă nu şedea decît un singur om în el, gospodarul în persoană, îmbrăcat într-o şubă verde cu guler roşu, cum purtau pe vremea aceea gospodarii din Debreţin. In cap, omul avea o pălărie teşită cu marginile înguste, cu două spice de secară înfipte în şnur — semn de bojerie.

Chervanul înaintă spre şopron, pînă lîngă cupeu, şi se opri în dreapta lui.

Cetăţeanul cu şubă se rostogoli de pe capră, de parc-ar fi fost de gumă.

— Ia ascultă, nenişorule — îl întrebă vizitiul cu suman — ce oraş e ăla de colo ?

Gospodarul îl măsură din creştet pînă-n tălpi, jignit.

— Sări-ţi-ar ochii ! Nu vezi că-i Debreţ...

La auzul vorbei mîncate pe jumătate, Manó îşi ridică privirea, ca electrizat, de sub umbrarul pălăriei uriaşe. Păi ăsta-i jupînu Táncos în persoană ! Patronul pe-ai cărui copii îi învaţă să citească ! N-a

cîntat Manó cu colegii lui la priveghiul bunică-si, acum cîteva zile? Ei bine, ăsta o să-l scape! Era legat de mîini şi de picioare; gura-i era înfundată, nu putea să facă altceva decît să se zvîrcolească, scîncindu-se, gemînd.

— I-auzi! Da' asta ce-o mai fi? se întrebă, nedumerit, gospodarul Táncos.

— Păi dacă ai ochi, poţi vedea şi dumneata că e o duduie, îi plăti cu aceeaşi monedă vizitiul.

Jupînu Táncos nu se mulţumi cu atîta, se duse la cupeu şi ridică vălul de pe faţa lui Manó.

— Drace! Păi ăsta-i şcolarul meu! Ei, *quid ergo,* nen'şor'le?

Smuci marama de pe gura băiatului.

— Vai, scumpe nene Táncos, dumnezeu mi te-a trimis în cale.

— Păi, chiar aşa. Am venit pentru o mangaliţă; i-o duc părintelui. Dar, *domine, quomodo?*...

— Taie repede sforile astea! M-au prins filistenii. Vor să mă vîre într-o mănăstire de maici.

— Ce mănăst...? C-o mănînc acuşi!

Briceagul de Debreţin răsări în mîna lui şi din două hîrşiituri sforile căzură de pe mîinile şi picioarele băiatului. Manó sări din cupeu şi începu să fugă spre poartă.

Conu Táncos îl apucă de braţ.

— Ce fugi aşa, nen'şor'le, doar nu dau tătar...?

— Fug cît văd cu ochii.

— Aş... Treabă de ungur e asta, cînd căruţa e aici? Te urci în ea mai degrab...

— Într-o clipă călăii mei vor fi aici! Şi eu prefer să mor decît să ajung din nou în mîinile popii rus.

— Popă rus? Unde-i? Că acuşi îl mănînc!

— Sînt mulţi. Şi ăsta e omul lui, ăsta cu sumanul.

— Sumanu ăsta în care se ascunde un om? Mă, ăla cu sumanu, uite aici două groşiţe, ia vadra ceia şi adă nişte apă pentru cai...

Omul cu suman apucă supus cele două groşiţe, luă vadra de la loitra căruţei şi adăpă, pe rînd, caii

gospodarului Táncos. Iaca, se poate sluji și la doi stăpîni, dacă fiecare plătește.

— Iar noi să vedem ce o fi în traistă.

Jupînu Táncos scoase traista, o deschise; fel de fel de bunătăți se găseau în ea: cîrnați fripți, costițe, cozonac împletit, pentru două guri. Doar n-o să le ducem acasă!...

Manó își făcu socoteala că va avea el timp să se gîndească la fugă chiar și-atunci cînd va zări pe pandur sau pe Horkázi. Se așternu deci cu nădejde pe traistă, ba se lăsă convins să tragă și din ploscă cîteva înghițituri sănătoase și asta-i spori mult curajul. In timpul acesta, „sumanul în care se ascunde un om" adăpă caii și îi înhămă din nou. Nu-i vorbă că și jupînu Táncos îl ferici, dîndu-i toate rămășițele de cîrnați și de costițe.

— Să vă răsplătească dumnezeu înmiit!

— N-am nevoie, fiule, că nici cu ce am nu știu ce să fac.

— Da' ce duceți acolo în căruță?

— Ce să duc? Iaca, un purcel...

Omul cu suman era un filolog exigent.

— Nu-i purcel ăsta, stăpîne, ci porc sadea.

Gospodarul se duse la căruță și apucă dobitocul de urechi. Acesta nici mîlc nu zise. Încercă să-l ridice. Nici că se clintea din loc.

— Ei, na-ți-o! Acu, să știi că-i porc... A murit... constată cu sînge rece, ca un adevărat cetățean al Debreținului. I-am spus plodului celuia de argat să nu-l puie cu capul spre cai, că se duce dracului.

— De... s-a dus, s-a dus.

— Ei, pe ăsta n-o să-l mai pot duce părintelui, dar fiindcă tot al unui popă era să fie, să i-l dăm ăstuilalt părinte. Hai, frate-meu, să-l luăm din căruță și să-l punem în cupeu...

Ideea năstrușnică îl înveseli peste măsură chiar pe Manó, deși era amărît rău de tot.

— Ia stați o clipă! strigă. Dacă e să-i dăm un tovarăș de drum magului, încalte să-l îmbrăcăm frumos.

Şi culegînd de pe jos halatul de mătase, pălăria mare cu văl, împopoţonă frumos pe bietul reprezentant al rasei de mangaliţa, vrednic de o soartă mai bună, care îi luase locul şi rolul.

La toate acestea omul cu suman se uita cu o mutră aşa de idioată, de parcă habar n-ar fi avut ce e de rîs în toată istoria asta.

Jupînu Táncos îl săltă pe colegian în chervan apoi se urcă şi el alături, în jeţ; în sfîrşit plescăi din limbă şi la semnul acesta cei cinci balauri smuciră din loc chervanul greu şi-l scoaseră pe poarta din faţă, parc-ar fi fost un cărucior de copii.

Abia atunci îndrăzni Manó să răsufle din plin, să creadă că e pe deplin liber.

— Numai să nu ne ajungă din urmă! se înfiora din cînd în cînd, uitîndu-se înapoi, speriat. Sînt buni cei patru cai de la cupeu.

— Îi mănînc pe tuspatr... cu cupeu cu tot.

— Dar şi căruţa cu coviltir e a lui Horkázi.

— P-aia n-o mai mănînc; o vîr în pipă.

Înaintară binişor şi ajunseră la marginea Pădurii Mari, cînd deodată, furtuna izbucni.

In odaia ce-o luase la han, Horkázi consumase în tihnă o găină întreagă, stropind-o din belşug cu două sticle de vin. Nu lăsase nemîncată decît pipota, pe care n-o putea suferi. Pe asta o păstra pentru o glumă colosală. O înfipse în vîrful briceagului şi se duse aţă la cupeu să i-o ofere micii Emma.

Pandurul se îndulcea şi el în cîrciumă, iar vizitiul dormea în grajd; numai omul cu suman stătea pe afară, rezemat cu spatele de un stîlp al şopronului.

— Ei, frumoasa mea Emmácska, îţi place pipota? Pipota de pui? Era bucăţica dumitale favorită. Uite, ţi-am adus-o. Ai să vorbeşti, în sfîrşit? Vrei să-ţi dezleg gura?

Dar iată că în momentul în care dete să-i ridice vălul, sfinţia sa era să cadă pe spate de spaimă.

— Vai, Ormuzd şi Ahriman şi toţi amsaspanzii! Domnişoara avea cap de porc!

— Cine-a făcut porcăria asta? Hei, Jónás, hei, pandure, lictor nemernic şi trădător! Pe unde-mi umbli? Vino-ncoace. Unde mi-e arma să te împuşc!

La acest tărăboi se ivi şi pandurul, venind agale din cîrciumă, ştergîndu-şi tacticos mustăţile după ultimul pahar de vin.

— Ei, s-a răsturnat ceva?

— Uite-te aici, fiu al diavolului! Vezi ce-au lăsat în locul domnişoarei?

La rîndul său pandurul sări cu gura la vizitiul cu suman.

— Nu ţi-am spus să n-o laşi pe domnişoara să fugă?

— Dar nu mi-ai spus să nu-l las pe şcolar...

— Vă împuşc pe amîndoi, urla Horkázi.

Din fericire, puşca lui niciodată nu era încărcată. Părintele o folosea doar ca sperietoare; lui personal îi era frică de o armă încărcată. In schimb, bîta-i de merişor şuiera vijelios, ameninţînd pe cei doi servitori care nu-şi făcuseră datoria. Fireşte că amîndoi avură atîta minte să nu-şi ţie spatele pe aproape.

Incepură să alerge unul după altul; pînă la urmă însă domnul Horkázi se plictisi.

— Unde-i domnişoara, nătărăule? se răsti la omul cu suman, horcăind, roşu de mînie.

— Uite colo, în căruţa ceea cu cinci cai. Au trap spornic căluţii.

— De ce nu mi-ai spus pînă acum?

— Pentru că nu m-aţi întrebat.

— Caii la trăsură, repede! Unde-i vizitiul? Te culcaşi pe-o ureche, maniheule?

— Păi pe ce era să mă culc? Cui nu-i prieşte să tragă un somnişor după-masă?

Magul îl zorea pe pandur, aprodul îl ghiontea pe vizitiu, vizitiul nu nimerea capul calului şi se căznea să-i puie căpeţeala la coadă, iar omul cu suman stătea cu coatele proptite în geamul cupeului, cu ochii pironiţi asupra porcului dichisit, parcă acum ar fi vrut să-şi facă slujba de strajă, veghind cu

străşnicie ca nu cumva să sară şi porcul din halatul domnişoarei, cum fugise adineauri şcolarul.

Toată hărmălaia aceasta semăna leit cu bufoneriile învăţate pe dinafară, jucate la ţară de cîte o trupă ambulantă, în care directorul făcea pe părintele de familie furibund cu barbă de fuior lipită de fălci. În comediile acestea figura de obicei şi un pandur care înjura într-una, un ţăran sucit, uluind publicul cu nişte replici ce se potriveau ca nuca-n perete şi un vizitiu care trebuia să se clatine într-una ca un om beat tun. Cel cu barba mare striga cît îl ţinea gura, iar ceilalţi trei tăceau chitic. Pe scena de patru paşi patru oameni alergau roată-roată, unul după celălalt, dar nu reuşeau să se ajungă; unul îi trăgea mereu cu bîta, dar nu nimerea, celălalt se tînguia, deşi n-a primit nici o lovitură, iar unde indicaţia scenică scria „hahaha", acolo se opreau cu toţii şi rîdeau.

Toţi aceşti patru inşi se purtau ca şi cum ar fi improvizat, fără o repetiţie generală prealabilă, o comedie bufă.

Şi dacă comedia mai are şi al cincilea personaj? Nu la porc ne gîndim, căci acesta îşi joacă rolul cît se poate de serios, ci la jupînu Táncos. Dacă şi dînsul face parte din trupă?

Pe şesul frumos ce se întindea de la hanul „Vede tot" pînă la Pădurea Mare (numai fîneţe, împărţite fîşii-fîşii, fiecare gospodar din Debreţin avînd o sfoară de cinci căpiţe) stînd într-una din trăsuri o vezi lămurit pe cealaltă. Manó se uita mereu înapoi, în timp ce jupînu Táncos îşi strunea telegarii în trap mărunt, ţinînd o disertaţie despre renumitele privilegii ale oraşului Debreţin, graţie cărora acesta stătea în fruntea tuturor oraşelor din lume, şi despre puterea fără pereche a gospodarilor lui cu care nici un cetăţean de pe glob nu se putea asemăna.

— Căci, ca să ştii şi dumneata, fiecărui gospodar i s-a dat o moşie, în cîmpia cea mai roditoare, de trezeci de ori mai mare decît curtea şi grădina pe care le are în jurul casei din oraş, iar casa n-o poate

vinde decît împreună cu moşia, ele fiind legate pe veci una de alta. Şi uite-aşa, nici un bogătaş nu poate aduna aici mari întinderi de pămînt, fiindcă ar trebui să cumpere totodată străzi întregi în oraş. Pe urmă, nici o dare sau alte angarale asemănătoare nu tulbură liniştea sufletească a cetăţeanului din Debreţin, dimpotrivă el încasează tantieme din veniturile oraşului.

Manó găsea că lucrurile acestea sînt într-adevăr extrem de interesante, dar se uita tot mai îngrijorat la norul de praf din spate, din care, cînd vîntul îşi schimba direcţia, se ivea un cupeu cu patru cai.

— Acuşi ne ajung, nene Táncos.

— Lasă-i să se opint...

Şi explica mai departe minunăţiile pustelor, trecînd la zugrăvirea ciobanilor care vin din Ardeal cu turmele lor de ţurcane la păşunile de pe-aici.

Pînă una-alta cupeul ajunse atît de aproape de ei, încît se auzea sforăitul cailor. Nenea Táncos îşi ţinea telegarii tot la pas ; şedea pe harapnic.

— Ce atîta grabă? Acuşi sîntem în Pădurea Mare.

Ei, cu pădurea aceasta îşi avea şi Manó socotelile lui. În pumni nu prea avea încredere, cu mult mai multă nădejde îşi punea însă în picioare. Dacă apuca să se înfunde în desiş, nici trei inşi nu-l mai puteau prinde. Începu să-şi scoată cizmele din picioare, iar toga şi-o sumese în brîu. Desculţ, fuga e mai uşoară.

— Nu cumva îţi stă capul să fugi, *humanis...?* îl întrebă peste umăr jupînu Táncos.

— Popa e în spatele nostru!

— Să poftească! Tot n-am mîncat încă popă, nici crud, nici fript.

La marginea pădurii începea nisipul. Nisip sadea, în care roţile se înfundau pînă la butuci şi care te obliga să umbli cu multă chibzuială. Pe aici cupeul mergea doar la pas, bălăbănindu-se în urma chervanului.

Horkázi şi pandurul coborîră din cupeu, pesemne pentru ca să le fie mai uşor cailor. Manó însă crezu

că au de gînd să puie mîna pe el. Își scoase deci repede și cizma cealaltă și se pregăti să sară de pe capră.

— Ia te uită! strigă jupînu Táncos. Ai scăpat ceva din cizmă, *humanis*...

Era bancnota de o sută de florini.

— E o bancnotă de o sută, spuse școlarul.

— Știu, cum să nu știu...

— Păi atunci știți, *domine spectabilis*, de asemenea de la cine am primit-o și pentru ce.

— Păi știu, firește...

— Ei bine, o primesc cu mulțumire.

— Și mergem?

— Da, să mergem, să mergem.

— Acol...?

— Acolo.

Jupînu Táncos își scoase harapnicul vîrît sub jeț și-l desfășură cu toate cele patru plesne ale lui.

— Păi atunci, hai Steluță, hai Voinice, că pînă la Viena nu ne mai oprim. Dădu bice celor cinci cai. Îi atinse cu sfîrcul biciului șuierător și bucefalii tari în gură își proptiră capul în piept, smucind chervanul care se urni zăngănind. Nisipul era un fleac pentru ei.

Vizitiul cupeului voi să încerce și el meșteșugul acesta, dar chiar pe la prima opintire telegarii lui, deprinși cu altfel de teren, se dădură bătuți, rămînînd pe loc, cu picioarele răscrăcănate, cu toate că cei doi fîrtați împingeau și ei din răsputeri.

Căruța zbură din fața lor; în curînd nici colbul nu i se mai vedea.

Horkázi se urcă pe trunchiul unui copac doborît, trimițînd fugarilor un străvechi blestem cazaro-bulgăresc care neapărat că avea să-i lovească cu toată greutatea.

Și astfel, planul urzit cu atîta grijă, izbuti: hărțuit din toate părțile, singurul vlăstar bărbătesc al familiei Tanussy nimeri între zidurile școlii de cadeți chesaro-crăiești de la Wiener-Neustadt.

Atoatefăcător să fi fost Horkázi Kajafás, plătit să fi fost de contele Ponthay Adalbert, şi tot n-ar fi putut executa mai desăvîrşit stratagema aceasta.

Cîteva săptămîni după Rusalii, contele Ponthaligety se întîlni în Baden bei Wien cu domnul consilier regal Hruszkay. După ce schimbară cîteva cuvinte de politeţe protocolară, contele îl întrebă:

— Cum au fost mulţumiţi domnii din Bankgasse nr. 5 (cancelaria curţii imperiale) cu desfăşurarea evenimentelor?

— Perfect, îl încredinţă ilustrul consilier pe excelenţa sa contele.

ALEGERI ÎN COMITATUL TUHUTUM

Din această zi, Manó fu pierdut pentru familia sa. Ce-o fi istorisit acasă, la Tüzhalom, domnul Horkázi, în legătură cu dispariţia fugarului, ar fi greu de spus cu rost, şi tot atît de greu de înţeles, fiindcă în fiecare zi sfinţia sa născocea o nouă poveste. Iar elevii de la şcoala militară n-aveau obiceiul să întreţie cine ştie ce corespondenţă cu părinţii. Dacă se găsea omul care să plătească cu anticipaţie cei opt sute de florini pe an şi să-i asigure micului cadet şi ceva bani de buzunar, primea chitanţa cuvenită; alte scrisori nu prea plecau din incinta acestei instituţii. În schimb era cît se poate de preţuită atitudinea părinţilor care nu tulburau prin mîzgăliturі sentimentale spiritul tînărului supus regulilor severe ale şcolii.

Decebal ştia doar atît: că Manó, după ce cîntase pe la prohoduri pentru cîţiva pitaci şi predicase prin sate, scăpase din ghearele lui Horkázi, pus pe urmele lui, şi îşi luase lumea în cap. Cunoscuţii îi aduceau fel de fel de ştiri despre tînărul vagabond: unii ci-că-l văzuseră printre dansatorii pe sîrmă de la Lemberg, făcînd tumbe prin cercuri, un altul se jura că l-a dibuit într-o trupă ambulantă de actori

în tîrgul Szegszárd, recunoscîndu-l în rolul prinţului de Kakambuk ; a şi vorbit cu el şi tînărul s-a grăbit să-i ceară un împrumut de trei sfănţoaice. Alţii, cu şi mai multă doxă, susţineau sus şi tare că Manó fusese răpit de nişte jidovi şi jidovii, ce mai la deal la vale, îi luaseră sîngele. În cele din urmă, opinia publică se linişti în credinţa generală că haiducul Sobri Jóska, care îşi cîştigase o adevărată faimă prin loviturile-i vitejeşti din ultimul timp, nu era altcineva decît fiul lui Decebal. Versiunea aceasta avu darul să-l mulţumească şi pe Decebal, căci jaful, oricum, era o îndeletnicire mai de soi decît cerşetoria.

De altfel nu prea avea timp să-şi bată capul cu năzdrăvăniile unui vlăjgan rătăcit ; griji mult mai grave îl asaltau în clipa de faţă.

Fusese convocată dieta ţării, pentru care urmau să se aleagă deputaţii.

Pînă acum, în comitatul Tuhutum obiceiul pămîntului era acesta : unul dintre mandatele de deputat era atribuit subprefectului, locul acestuia urmînd a fi ocupat de al doilea subprefect, în postul căruia trecea prim-notarul comitatului. La postul vacant de prim-notar erau mulţi aspiranţi, „capacităţi" în limbajul epocii, care ajungeau nu prin alegeri, ci prin numire la această treaptă înaltă. Dacă, din cine ştie ce pricini, candidatul favorit al opiniei publice nu reuşea în locul întîi, el era ales al doilea deputat al adunării naţionale. Acesta era obiceiul practicat de la 1791 încoace.

Iată însă că dintr-o dată rînduiala asta cinstită se răsturnă. Unul din mandate îl luă şi de data aceasta primul subprefect, dar pentru celălalt, neţinînd seama de obiceiul consacrat, îşi puse candidatura cunoscutul cap al partidei vulturilor, Tanussy Decebal.

Înainte de toate, agenţii electorali împrăştiaţi pe toată întinderea comitatului examinară cu de-amănuntul şi într-ascuns terenul, iar cînd situaţia de pe cîmpul de luptă se anunţă favorabilă, la o şedinţă trimestrială îl proclamară candidat la deputăţie.

Prima consecinţă a acestei lovituri fu că prefectul rămase uluit, şi-şi dădu demisia, iar în locul lui fu

numit, drept conducător al comitatului, contele Ponthay Adalbert. După un rege-prăjină ne-am ales cu un rege-cocostîrc.

La rîndul său, Decebal se trezi îndată cu un contracandidat în persoana propriului său frate, Belizár. Nici că se putea să ridice altcineva mănuşa împotriva lui în acest comitat. Belizár era într-adevăr un adversar pe măsura lui, dispunînd de toate mijloacele şi pornirile necesare pentru un astfel de război. Căci campania electorală ce se deschidea era un adevărat război.

Tot ce mintea şi nebunia omenească poate născoci pentru aţîţarea spiritelor a început să cutreiere comitatul în lung şi-n lat, ca un monstru ce urmărea trezirea balaurului fioros. La început lucra doar banul, interesele materiale, mita, speculînd poftele burţilor şi a gîtlejurilor, chiolhanurile pe gratis în toate satele. Agenţii îşi smulgeau cîrciumile prin licitaţii şi în fiecare cîrciumă vinul curgea valuri, vin bun, firește, căci dacă li s-ar fi dat băutură proastă, nobilii agenţi ar fi fost în stare să desfunde butoaiele şi să scurgă poşîrca în şanţuri. Pe urmă au venit parcelările generale de porumbişte şi de cînepişte pe veresie, cu dreptul de a păşuna şi lua lemne din pădure fără plată. Apoi veneau parăzile, care de care mai strălucite.

Cei doi candidaţi cutreierară de la un cap la altul tot comitatul, însoţiţi de măreţe cortegii de trăsuri şi de călăreţi, purtînd şi arborînd atîtea steaguri că ar fi putut cuceri cu ele întreaga Turcie. Şi pretutindeni erau primiţi cu ploaie de flori, arcuri de triumf, fanfare şi banchete.

Dar minunatele lor cuvîntări! Lozinca unuia dintre şefi glăsuia aşa: „Nu vom plăti dări, nu vom servi în armată, nu vom servi mimănui". Celălalt nu se mulţumea cu atît... „O să împărţim moşiile popeşti, o să luăm latifundiile magnaţilor care trăiesc în străinătate şi o să le distribuim nobilimii sărace". Ei, asta da!

Urmau apoi metode mai eficace: calomniile reciproce ale celor doi candidaţi. Nu exista crimă vred-

nică de pedeapsa cu moarte pe care fantezia agenţilor să n-o fi născocit. Defăimarea începea chiar din epoca prenatală a candidaţilor. N-a existat trăsnaie studenţească de care cei doi fraţi să nu-şi fi adus aminte: pentru o pălărie schimbată din greşeală, pentru un cuvînt ras dintr-o scrisoare fără nici o însemnătate, ei se făceau pungaşi, falsificatori de acte publice. Decebal ajunse valah, Belizár neamţ. Decebal trîmbiţa despre fratele său că acesta, în taină, e papistaş, că umblă pe la Oradea să se spovedească; la rîndul său Belizár afirma despre frate-său că e jidov şi de aceea se duce mereu în Ardeal, fiindcă el e rabinul-şef al jidovilor din Bözöd-Ujfalu. Calomniile acestea dezlănţuiră toate furtunile, clociră toate patimile nebuneşti care mocneau pînă acum în găoacea lor; partide, naţionalităţi se ridicau una împotriva celeilalte, romînii împotriva ungurilor şi invers. Ungurul de credinţă răsăriteană trebuia să devină rus, papistaşii, calvinii, luteranii îşi dezgropară urile străvechi şi toate se înşiruiau în linii de bătaie, galopînd pe scheletele cailor lui Thonuzoba; familii se învrăjbeau, părinţi, copii, fraţi, cumnaţi se duşmăneau plini de ură, satele îşi declarau război şi îl şi făceau, intrînd cu coasa în holda verde a vecinului, dînd foc căpiţelor de fîn de pe cîmp, tăind urechile cailor. Oameni din acelaşi sat se luau la păruială din te miri ce, casă cu casă, cîrciumă cu cîrciumă, biserică cu biserică, se hîrţuiau cu îndîrjire. Penele albe şi penele negre se întîlneau peste tot, şi bîtele intrau în acţiune. Batjocurile cele mai murdare curgeau gîrlă, versificate, puse pe note. Toate zidurile, toate gardurile erau acoperite cu vorbe de ocară, cu înjurături. Trecătorii cinstiţi, demnitarii respectabili, prim-pretorii erau lătraţi de cîini şi de oameni — şi lătratul cîinilor era mult mai cuviincios decît al oamenilor.

Şi deodată, în mocirla asta răscolită se amestecă cineva care vedea pe întuneric şi avea opt mîini, ca hidra.

Intr-o bună zi, Belizár băgă de seamă că-i sosesc ajutoare secrete. Mîini invizibile începură să lucreze

pentru el. Se simțea din ce în ce mai mult influența unei puteri a cărei existență era contestată pînă acum în comitatul Tuhutum. Confesiuni, interese economice, începură să se grupeze în jurul lui. Astfel se înfiripă partidul, inexistent pînă azi, care de acum înainte avea să-l tîrască cu dînsul. Și dacă avea să învingă, Belizár putea să aibă ceva șanse de a scăpa de el, dar dacă se întîmpla să cadă, rămînea la cheremul lui.

Timp de șase săptămîni castelul de la Tüzhalom nu se deosebi de o tavernă din drumul războaielor. Cetele de oaspeți soseau și plecau ziua-noaptea. Porțile, ușile (mai ales ușa pivniței) nu se mai închideau. Sălile, odăile, coridoarele, casa administratorului, grajdurile erau pline de boieri. Și ce boieri! Cu părul plin de ciulinii ce li se lipiseră de plete cine știe cînd, cu buzunarele pline de cuțite, furculițe, linguri ce li se lipeau de mîini pe la prînzuri. Nobili opincari, aventurieri certați cu justiția, misiți ce cunoșteau toate tainițele din subsolul prefecturii, bătăuși temuți, haimanale întreținute de rude. Dar toți trebuiau primiți cu atenție, fiindcă toți aveau drept de vot, iar intimidarea adversarului era o faptă mare, glorioasă.

Patru bucătari, ajutați de o ceată întreagă de femei, găteau pentru ei. Doamna Sára avea treabă, nu glumă.

Farfuriile și paharele puse pe masă erau făcute, firește, zob, zi de zi; fabrica de faianță din Telkibánya și sticlăria din Uvegcsür abia dovedeau să umple golurile.

Dar încă din ziua cînd, prin mașinațiunile lui Horkázi, nobilii romîni din Sub Pădure trecură de asemenea de partea lui Decebal, înfățișîndu-se pîlcuri-pîlcuri la castelul din Tüzhalom! Căpetenia lor, un uriaș de un stînjen, urcase călare scările intrînd în sala cavalerilor și își legase calul de candelabru, ca nu cumva să i-l șterpelească cineva. Aceștia trebuiau ținuți în pensiune pînă la ziua alegerii și închiși noapte de noapte în grajd, ca nu cumva agenții co-

corilor să-i ademenească de partea lor promiţîndu-le rachiuri şi mai bune.

Însă în săptămîna a şasea nu se mai găsea în enorma grădină a castelului de la Tüzhalom nici un fir de verdeaţă. Toate verdeţurile comestibile fuseseră devorate, de la cocenii de varză pînă la merele de iarnă. Cămările se goliseră, chiar făina pentru pîine trebuia adusă de la Arad, iar fînul era cumpărat cu bani peşin şi adus cu şlepuri din Maramureş.

Toate acestea înghiţeau sume colosale. Jumătate din acestea apucau căi misterioase. Nişte şefi de campanii electorale ca Csunyi Laci în tabăra lui Decebal şi Bakala Peti în aceea a lui Belizár cunosc de minune aritmetica electorală. E o ciudată tablă a înmulţirii. Nu se învaţă în şcoli şi e păcat. Ca să dăm un singur exemplu: scăzînd 3 din 2, mai rămîn 5. Aceasta, după aritmetica obişnuită e, firește, o absurditate, dar după cea electorală e un adevăr sfînt. Şi iată cum: Din candidatul care a dat agentului electoral două mii, acesta mai poate pompa trei mii. Şi dacă candidatul i le va mai da şi pe acestea, el va mai da cu certitudine alte cinci. Şi astfel „scăderea" se transformă în „adunare". S-ar putea face o disertaţie academică pe această temă.

Cei doi fraţi rivali cheltuiseră preţul întregii recolte din anul acesta, cirezile lor, turmele lor de porci erau zărite la toate iarmaroacele şi se vindeau la orice preţ. Şi banii tot nu ajungeau. Dar banii trebuiau scoşi din pămînt, din piatră seacă. Cînd ai intrat în joc, trebuie să joci, chiar dacă urmaşii tăi au să tragă ponoasele de pe urma ta pînă-n a şaptea generaţie.

Şi pe vremea aceea banii se făceau greu. Exista o lege a cambiei, dar un moşier cu frica lui dumnezeu se ferea să facă cunoştinţă cu ea, ştiind bine că cel ce-şi dă necuratului degetul cel mic, e înhăţat, cu trup şi suflet cu tot, de puterile subpămîntene, degetul cel mic pe care-l pune pe blanchetă cînd îşi iscăleşte numele sub cuvîntul „accept" fiind capul răutăţilor, iar hîrtia lunguiaţă şi liniată nefiind altceva decît scara lui Iacob întoarsă ce te duce la vale, în

iad. Decebal își puse piciorul pe această scară. Bani nu se mai găseau decît la unii domni din marile orașe care atunci cînd îți dădeau o sută de florini, cereau să iscălești pentru două. Ei îți și reînnoiau bucuros cambia, dar în cazul acesta iscăleai pentru patru sute, în loc de două. O clipă Decebal se gîndi și la o altă sursă. Dacă ar lua un împrumut de la „El", de la marele Thonuzoba. El dispune doar de comori în valoare de sute de mii de florini, din care zău că ar putea sacrifica o parte. Dar nu! Asta niciodată! Mai degrabă din mîna diavolului, decît din mîna scheletului strămoșesc!

Dacă Decebal recurse la ajutorul diavolilor, firește că Belizár trebuia să se adreseze dușmanilor acestora, sfinților, cerînd un împrumut capitulului. Primi o sumă destul de mare pentru a face față cheltuielilor de război. Numai că un astfel de împrumut nu poate fi ascuns ca poliță dată cămătarului. Datornicul trebuie să-și ipotecheze averea și ipoteca e dată publicității în toate comitatele unde se găsesc moșiile lui.

Un nou prilej de agitații puternice împotriva lui Belizár. A luat bani de la popi! S-a vîndut clerului. S-a dat pe mîna lor! S-a convertit! Apostatul! Zvonurile acestea tulburară adînc tabăra adepților lui Belizár. Știind că cheltuiește banii popilor, oamenii dublară prețul votului, iar Belizár, pentru a dezminți zvonurile despre pretinsa lui apostazie, se văzu nevoit să repare toate bisericile și casele parohiale protestante, să cîrpească cu șindrile noi toate acoperișurile sparte.

In ultimele zile bătăile se țineau lanț. A rupe piciorul unui alegător e un cîștig, cînd stai să te gîndești. Incendiile erau la ordinea zilei; căpițe de fîn, pătule de porumb ardeau noapte de noapte, fițuici împrăștiate pe cîmp amenințau cu „cocoșul roșu" pe cei care în ziua alegerii ar îndrăzni să se miște din case. Voturile nesigure au ajuns la prețuri fabuloase. Prin bătăi de tobă pe uliți, prin cuvîntări și cîntece bisericești tribunii poporului vesteau că se apropie ziua cea mare care va decide de viața și moartea

noastră a tuturor. Ochii lumii sînt aţintiţi asupra noastră. Preţul unei curse cu căruţa s-a urcat la o sută de florini.

Era ceva asemănător cu un tablou compus de un pictor, înfăţişînd un grup de oameni cu toate membrele scrîntite: veridic în ce priveşte amănuntele anatomice, însă absurd în ansamblu.

Pînă în ultima zi, oraşul Tanusvár, reşedinţa comitatului, n-a fost scos din făgaşul lui de linişte. Aici erau puţini alegători. Rar se putea vedea un nobil îndeletnicindu-se cu vreo meserie, dar cînd se întîmpla, totuşi, atunci avea grija să-şi puie titlul nobiliar pe firma ce înfăţişa, să zicem, o cizmă cu pinteni. Burghezii sînt indiferenţi faţă de alegeri. Tanusvárul era doar un tîrg — el nu alegea nici un deputat pentru dietă. Aşa se face că pe case nu fluturau încă steagurile nimănui. Pana albă, insigna cocorilor, se purta doar aşa, de fudulie, era o simplă modă, explicabilă prin faptul că adepţii lui Belizár reprezentau majoritatea în oraş. Cît despre jupînul Dabajkó, hangiul de la „Soarele de altădată", ei bine, acesta blestema din toată inima alegerea, ca unul ce nu avea decît de pierdut de pe urma ei. Cînd tot comitatul bea vin pe gratis, vinul lui înflorea în pivniţă.

Pentru ziua alegerilor însă se făceau pregătiri mari. Fură ridicate patru cantonamente în cele patru colţuri ale oraşului: două pentru alegătorii lui Decebal, două pentru ai lui Belizár. In aceste cantonamente trebuiau să se adune cetele din cele două tabere şi apoi să plece, la ora fixată, în convoi, cu fanfarele în frunte, spre casa comitatului.

De o forţă armată însărcinată să păstreze ordinea nici vorbă nu putea fi. Chiar numai gîndul unei astfel de măsuri ar fi însemnat o trădare de patrie.

Ce s-o fi minunînd atîta lumea de campaniile lui Napoleon, de marşurile lui Hanibal? Ar trebui să vadă o alegere în comitatul Tuhutum; asta zic şi eu strategie. Să împarţi populaţia din trei sute patruzeci de sate în două tabere duşmane şi apoi să aduni toate aceste forţe ostile într-un singur punct, asta e

ceva. La fiecare cap de sat inamicul pîndeşte cetele ce au să treacă pe acolo. Le opresc căruţele, încearcă să ademenească pe adversari în cantonamentul advers, să-i îmbete. În altă parte aceştia sînt primiţi cu ploaie de pietre. De după garduri pietroaiele curg ca binecuvîntarea cerească. Cei slabi de înger se sperie şi o iau la sănătoasa. Cei mai încăpăţînaţi îşi taie drum prin satul duşman şi cu capetele sparte, cu braţele legate, se îndreaptă înainte, spre ţintă. Cu cît se îngrămădesc mai multe cete, cu atît elanul de luptă creşte. Căruţele se iau la întrecere, ici-colo cîte una e răsturnată în şanţ, flăcăii care încă nu votează însoţesc convoaiele călări, încurcîndu-şi caii, vestind prin chiote numele candidatului pe care de altfel oricine îl putea vedea de departe, scris pe steagul din prima căruţă.

Aghiotanţii trebuie să vegheze ca, pe drum, cetele adverse să nu se încaiere; ei fac tot ce le stă în putinţă pentru ca întîlnirile să se încheie cu îmbrăţişări şi pupături, cu schimburi de ploşte; căci iaca seara se apropie şi cine ştie dacă la noapte duşmanul nu se va da pe brazdă. Alegătorii romîni au tactica cea mai isteaţă: ei trebuie să treacă numai prin sate duşmane, de aceea îşi pun pană albă la pălării, semnul cocorilor, şi hălăduiesc cu steagurile lui Belizár pînă la Tanusvár; la capătul oraşului însă îşi pun penele negre şi se alătură steagurilor lui Decebal.

Pe cîmpul bătăliei electorale nu se pomenea picior de forţă armată. Asta era adevărata libertate! Nu ca azi cînd autorităţile scot armata de la început şi cele două tabere adverse sînt separate cu forţa. „Corcit e azi ungurul cel odinioară atît de puternic!“ [1]

Contingentele venite din depărtări mai mari se adunau de cu noapte pe străzile oraşului, ocupau cantonamentele de unde roiau pe toate uliţele cu bande de lăutari, oprindu-se în piaţă pentru a improviza cîte o serenadă în cinstea comitelui. În timpul acesta prin preajma tîrlelor mişluiau lupii, cumpărătorii de

[1] Citat foarte cunoscut din oda *Către unguri* a poetului Berzsenyi Dániel (1776—1836) (n. r.).

suflete, unşi cu toate unsorile, furişîndu-se cu prefăcătorie de renegaţi printre turmele adversarului, năimind pe cine puteau. Vai de pielea lor dacă erau descoperiţi!

Trupele de elită, brigăzile de gardă, nu se urneau însă decît în zorii zilei din castelele celor doi contracandidaţi unde petreceau noaptea într-o însufleţire exemplară. Tot ce era pompă şi putere se desfăşura în aceste cortegii. Pîlcuri de călăreţi în costume ţărăneşti croite însă boiereşte, steaguri de mătase cu ciucuri de aur, nenumărate trăsuri cu patru cai, în fruntea lor echipajul cu cinci telegari al candidatului, cu harnaşamentele împodobite cu zorzoane, iar în urmă un şir nesfîrşit de caleşti, droşte şi carete, purtînd puzderia de nobili cu flori la pălărie. Aici era loc şi pentru tachinării poznaşe. Alături de cîntecele confecţionate în cinstea propriului candidat, înţepăturile la adresa adversarului aveau de asemenea mare trecere şi, pentru ca nici semnele vizibile să nu lipsească, vulturii înfipseră în vîrful unei prăjini cît toate zilele o ploscă uriaşă pe care zugrăviseră un chip de om semănînd grozav cu Belizár. In cap, portretul-ploscă purta cu mare cinste o mitră de episcop cu următoarea inscripţie *„In hoc signo vinces"*. Dar nici cocorii nu se lăsară mai prejos. La rîndul lor ei atîrnară de o prăjină de aceeaşi lungime o carte de joc cît un cearşaf care înfăţişa pe o parte pe Decebal în chip de crai de ghindă, iar pe dos pe coana Sára în chip de crăiţă de aceeaşi culoare. (Decebal, de cînd îşi schimbase moşia cu contele Ponthaligethy, avea nişte recolte nebune de ghindă, de aceea lumea îl poreclise crai de ghindă.) In vîrful prăjinei era un papuc, aşezat acolo cam în felul în care stindardele romane purtau în vîrf o mînă întinsă. Nu se putea o insultă mai cumplită pentru Decebal.

Dacă tabăra adversă va vedea aceste două semne de batjocură!

Şi le va vedea, căci după ce se trag, de dimineaţă, clopotele, cele două tabere pornesc din cantonamente cu toate steagurile şi fanfarele şi ocupă curtea largă

a casei comitatului. Agenți fruntași, ștafete, aleargă de colo-colo; oamenii trebuie izolați, feriți de orice contact cu dușmanul.

La prima vedere oștile ce stau față-n față par de egală putere. Intrebarea e doar cîți vor vota așa cum se așteaptă. Dacă glasurile s-ar putea cumpăni, hotărît că ale lui Decebal ar cîntări mai greu; incontestabil că oamenii lui urlă cu mai mult brio cînd îl aclamă. După bătălia glasurilor ce se dă între orele 9 și 10 jumătate, un funcționar tînăr apare în cerdacul dinspre curtea casei comitatului atîrnînd de zid o tablă neagră pe care stă scris un singur cuvînt: *„Vox"*.

E un cuvînt încetățenit în limba maghiară, înțeles de toți nobilii și înseamnă că comitele a dat drumul votanților.

Gălăgia, cîntecele, fanfaronadele amuțesc. Poarta principală a casei comitatului se închide. Nobilii trec printr-un coridor lung, pentru a se prezenta, sat după sat, în fața comisiei electorale care decide totodată asupra îndreptățirii lor și le înscrie numele în protocolul candidatului respectiv.

E o procedură plicticoasă.

Alegătorii din satele mai îndepărtate au întîietate și abia după ce a votat tot comitatul, vine rîndul orașului Tanusvár. Orășenii nu apucă să voteze decît seara tîrziu. Pînă atunci nimeni nu mai are acces în curte. Cînd coridoarele se umplu de lumea care-a votat, pe o portiță dosnică cetățenii care și-au făcut datoria sînt lăsați să iasă în stradă.

Totul merge destul de liniștit, atîta timp cît majoritatea masei electorale e înăuntru, dar cînd rîndurile celor ce și-au dat votul se îngroașă, afară, în curtea casei comitatului, lucrurile încep să se tulbure. Roiurile ce ies din sala de votare sînt întîmpinate cu lovituri de măciuci și om să fie cine răzbește pînă la adăposturile celor de o seamă cu el.

In curînd pîlcuri de oameni mînioși ies buluc pe poartă ca niște roiuri de albine înfuriate, înjurînd și strigînd în gura mare că înăuntru, prin fraude, uneltiri și violențe, alegerile sînt măsluite, anumiți domni

contestă titlurile unor nobili adevăraţi, se fac nedreptăţi crunte! Nobili vechi au fost împiedicaţi să voteze. Indignarea lor găseşte teren prielnic la penele negre. Nu peste mult timp însă un roi nou năvăleşte pe poartă, aducînd vestea îmbucurătoare că vulturii stau foarte bine; în momentul de faţă votează comuna Gurabonc şi pînă acum Decebal l-a depăşit pe Belizár cu şaizeci de voturi! Însufleţire generală la partidul care presimte victoria, tristeţe pleoştită la celălalt. De mîhniţi ce sînt, oamenilor li se face foame şi se retrag, unul cîte unul, la cartierul general. Doar acolo mai găsesc ceva mîngîiere...

Dar iată că o nouă şi neaşteptată întorsătură răscoleşte mulţimea din piaţă. Penele negre ce ies din casa comitatului aduc o ştire zguduitoare. Romînii s-au dedat la o trădare înfiorătoare! Au rămas credincioşi lui Belizár! Deşi într-ascuns ei îşi dăduseră cuvîntul că îl vor înşela şi că vor vota pe Decebal. Şi uite că nu l-au înşelat! Nemernicii! Păi da, fiindcă Horkázi i-a cîştigat doar pe popii lor, dar Bakala a corupt pe „şolomonarul", făcătorul de minuni, care prezice ploile şi seceta. Iar cuvîntul acestuia e mai puternic decît al popilor. Dintr-un salt, Belizár îl egală aşadar pe Decebal. Nu mai era decît o diferenţă de cîteva voturi. Ei, dar să poftească să iasă ticăloşii de romîni! Comitele însă avu atîta judecată de-i pofti pe vrednicii nobili romîni să iasă pe o portiţă dosnică, iar aceştia se urcară repede în căruţe şi — tunde-o, băiete! Pînă să prindă vulturii de veste, ei erau peste şapte hotare.

Valul de mînie se îndreptă acum cu toată furia împotriva lui Belizár. Dacă ar pune mîna pe el, praf l-ar face!

Pînă spre seară aproape toată nobilimea votase şi părăsise casa comitatului ieşind în oraş. Înăuntru nu mai erau decît alegătorii de la Tüzhalom, credincioşi lui Decebal pînă la unul. Da, dar mai rămînea încă oraşul Tanusvár, care — se ştie—era în întregime de partea lui Belizár. Intrebarea era doar cîţi cetăţeni vor răspunde la chemarea penelor albe, cîţi vor avea

curajul să se strecoare, apărați de o escortă de călăreți, pînă la casa comitatului.

Situația părea pierdută, perspectivele se arătau sumbre. Agenții sosiți în ultimul moment, cu Csunyi Laci în frunte, aduseră vestea alarmantă că dacă Tanusvárul votează, Decebal cade. Și toată catastrofa pornea de la dubla trădare a romînilor.

Deodată cineva strigă :

„Moarte trădătorului !"

In astfel de momente nu-i greu să ajungi trădător de patrie. Și cît ai clipi din ochi cuvintele acestea, aruncate la întîmplare, se transformară într-un strigăt de luptă. Întărîtați, vulturii porniră grămadă spre casa lui Belizár.

Avea și Belizár curte boierească la Tanusvár, cu o casă frumoasă, ridicată în mijlocul unei grădini de pomi, unde își petrecea lunile de iarnă. Aici era acum cartierul general al cocorilor.

Vulturii tăbărîră asupra ei și o raseră de pe fața pămîntului, mobilele le făcură zob, pe domnii oaspeți îi bătură măr ; Belizár scăpă cu chiu cu vai pitindu-se în vana conductei de apă așezată în grădină.

Bakala Peti sări la timp pe fereastră și o tuli la cantonamentul cocorilor. Ajuns acolo, își alarmă ciracii care puseră mîna pe bîte, pe bărdițe și se întoarseră dunăre în oraș. Dar pînă să sosească ei, dușmanii se apucaseră să spargă chiar zidurile.

„Păi, dacă voi ați dărîmat casa stăpînului nostru, o s-o dărîmăm și noi pe a patronului vostru !" Și oamenii luară într-adevăr cu asalt casa lui Decebal. Și aici era sindrofie mare. Cupeurile se înșiruiau rînduri-rînduri în curte. Cocorii le făcură țăndări mai întîi pe acestea. Apoi, răscoliră prăvăliile din stradă. Niciodată stambele și mătăsurile n-au fost atît de ieftine. In sfîrșit, înarmați cu tîrnăcoape și cu rîngi de fier, se repeziră la casele din curte ; ușile și ferestrele trosneau, pîrîiau sub lovituri. „Na, pentru Belizár !" Decebal și musafirii lui se cățărară pe hornuri și ajunseră pe acoperișul casei vecine. Numai astfel reușiră să scape de o moarte năprasnică.

Şi în timp ce casele frăţiorilor se prăbuşeau sub topoarele celor două tabere învrăjbite, Bakala Peti umbla din casă în casă — le cunoştea bine pişicherul — şi căra cu caleaşca voturile pentru Belizár.

Deodată agenţii lui Decebal năvălirâ în piaţă aducînd cu ei o ştire înfiorătoare: dacă oraşul Tanusvár votează, Belizár va avea majoritatea!

„E momentul să aruncăm în luptă ultimele rezerve! Daţi foc cantonamentelor! Să ardă tuspatru! Şi ale noastre şi ale opoziţiei! Ei, Tanusvár, ştiu că o să-ţi treacă pofta de alegeri!"

Şi stratagema reuşi sută la sută. Într-o clipă cerul înnoptat se lumină de flăcările celor patru cantonamente aprinse.

Peste un ceas oraşul era o mare de vîlvătăi. De la un cap la altul ardeau toate uliţele, bisericile calvine, papistăşeşti, casele parohiale, şcolile, pînă şi „Soarele de altădată". Doar casa comitatului scăpă teafără: era acoperită cu ţigle. În dimineaţa următoare o furtună de jar şi de scîntei dănţuia în vîrtejuri, pe locul unde stătuse oraşul Tanusvár.

Cîteva mii de oameni ajunseră, ce-i drept, la sapă de lemn.

In schimb patria fu salvată.

Iar Tanussy Decebal fu ales deputat al comitatului Tuhutum, cu o majoritate de treisprezece voturi.

— Ei, să mai zică cineva că n-a fost treabă curată! mormăi Csunyi Laci, aprinzîndu-şi pipa scurtă cu un tăciune rîcîit dintr-o bîrnă încinsă.

MAI RĂU DECÎT UN PARICID

Crăişorii aveau şi îndatoriri şi încă îndatoriri domneşti.

Un oraş populat putea fi victima războiului dintre doi oameni. Era ceva normal, nimic de zis. Se întîmplă în orice război. Dar tot aşa de normal era ca

războinicii potentaţi să caute să aline aceste nenorociri.

Şi în cazul nostru lucrurile se întîmplară întocmai. Dacă din pădurile-i uriaşe Decebal oferi, fără plată, pentru tot Tanusvárul lemn de construcţie, cărămidarii lui Belizár făcură, de asemenea fără plată, cărămizi şi ţigle pentru toţi locuitorii. Decebal dădu stuful pentru acoperişuri, Belizár furniză varul. Toate casele, caii şi boii celor doi boieri erau în slujba oraşului. Decebal consideră drept cea mai urgentă datorie ce-i revenea, să ridice, cu turn cu tot, biserica calvină, aducînd nişte clopote noi în locul celor topite în flăcări. Belizár nu se lăsă mai prejos. La rîndul său, ridică aşadar biserica papistăşească şi din dărnicia lui, oraşul se alese, în sfîrşit, cu un ceas de turn care nu mai arăta pe unul dintre cadrane timpul pe dos.

Dărnicia, natural, nu rămase fără urmări. Drept semn de înaltă recunoştinţă, lui Belizár i se conferi crucea de cavaler al ordinului Sfîntul Ştefan. Era un lucru rar în Ungaria de pe vremea aceea. Despre un om decorat nimeni nu credea că nu şi-a vîndut fie trupul, fie sufletul; în orice caz el trebuia să-şi fi trădat sau credinţa, sau patria!

Două puncte din statutele ordinului Sfîntul Ştefan săreau în ochi în comitatul Tuhutum. După unul, orice membru al acestui ordin era dator să lupte împotriva necredincioşilor, după al doilea, el avea dreptul să ceară titlul şi rangul de baron.

Din pricina acestor puncte, lumea începu să-l tachineze pe Belizár, să-i dea mereu cu „domnule baron" şi să-l întrebe tot mai stăruitor dacă e adevărat că a trecut la catolicism.

Plictisit de atîta sîcîială, pînă la urmă omul le făcu pe amîndouă şi într-o bună zi lumea află că unul din fraţi Tanussy ieşise din rîndurile nobililor şi din comunitatea calvină, trecînd la catolicism şi devenind baron.

Ca magnat ungur îşi cîştigă un loc în dieta de la Bratislava. Scaunul lui era în Camera de sus, în timp ce locul lui Decebal era în cea de jos. Din nou erau

aproape unul de altul şi dacă exista vre-un colţ de ţară unde puteau să-şi continue ostilităţile, apoi aici era terenul cel mai prielnic pentru aşa ceva.

Pînă şi Bakala Peti ajunse în adunarea ţării, ca înlocuitor al unui „absent", Don Juanul din Pontaliget, care trăia în străinătate. Frumoasă rînduială era şi aceasta! Păcat că s-a dus!

Fireşte că la Bratislava era mare nevoie de el.

Nimeni nu era însă mai mulţumit de noua întorsătură a lucrurilor ca doamna Sára. În sfîrşit, îşi văzu visul cu ochii: părăsi zgomotoasa plictiseală a castelului din Tüzhalom şi intră în strălucirea lumii mari.

Împărătească Bratislava era pe vremea aceea centrul lumii „alese" din Ungaria.

Locul de întîlnire al eminenţelor venite din toate comitatele ţării, al întregii tagme de magnaţi, metropolă strălucită, distinsă, cu populaţie civilizată, cu împrejurimi romantice, cu palate vechi şi cu străzi pietruite, cu havuzuri şi mai ales cu luxuoase localuri de petrecere.

Aici, în sfîrşit, era într-adevăr lume bună: doamne şi domni de fină distincţie, toalete strălucite, întreceri nobile, triumfuri. Doamna Sára o lăsase pe ţaţa Dorkó acasă, angajînd în locul ei o doamnă de companie, o franţuzoaică, de la care învăţă o serie de lucruri minunate.

Doamna Sára avea norocul de a face parte din frumuseţile trainice; anii nu făceau decît să-i sporească farmecul. Era mereu înconjurată de admiratori. De cîte ori nu i-ar fi putut plăti cu aceeaşi monedă lui Decebal, dacă n-ar fi fost atît de virtuoasă!

Nu mai avea decît o singură dorinţă neîmplinită: să strălucească la unul din balurile curţii! Dorinţă irealizabilă, din pricina poziţiei politice a soţului ei.

Decebal îi explicase de atîtea ori acest lucru! Dacă şi el şi-ar încovoia spinarea, în Ungaria cauza libertăţii ar fi pierdută. Ochii celor mai vrednici fii ai ţării sînt aţintiţi asupra lui. Şi ce ochi! Iată ce spune despre ei un cîntec din dietă:

Dunăre, Dunăre, de ce apa ţi-e amară ?
De ce albia ţi-e plină ?
— Pentru că în ea atîtea lacrimi se vărsară
Din ochi de patrioţi îndureraţi,
De jalea lui N. N. şi N. N.
Ce nu s-au ales deputaţi.

Ce ochi ! Ce ochi ! Umpleau Dunărea cu lacrimi amare ! Ei, s-au dus şi aceştia !

Decebal jucase ce-i drept un rol în cele două diete consecutive de la Bratislava, deşi jurnalul dietei nu consemna aproape nimic din activitatea lui. Şi pe bună dreptate, căci luptele mari nu se dădeau în dieta ţării, ci în adunările districtuale. Pe vremea aceea Transilvania nu făcea parte din Ungaria şi îşi avea adunarea ei aparte. Astfel Decebal îşi arăta strălucirea minţii în districtul de dincolo de Tisa. Că era un cap extraordinar o dovedea mai bine decît orice faptul că niciodată nu se găsea cineva care să-i împărtăşească opiniile. Vederile lui nu erau ale secolului, tonul, maniera, concepţia lui erau atît de uluitoare încît omul nu reuşi să cîştige nici măcar pe colegul său de deputăţie din comitatul Tuhutum. Şi de acest lucru era mai mîndru decît de orice. Se îmbinau în el trufia aristocratului cu mîndria naţională, cu încăpăţînarea omului în veşnică opoziţie, devotamentul pentru instituţiile străvechi cu democratismul iacobin. Era un republican, dar purta în buzunar hrisovul pretendentului la tron.

Toată lumea cunoştea istoria cu Thonuzoba. Toţi ştiau că era slăbiciunea lui. Cînd se întîmpla să aibă un noroc deosebit la masa de joc, partenerii n-aveau decît să-i pomenească de Thonuzoba şi cursul jocului se schimba numaidecît ; Decebal începea să piardă.

Şi tot nu-şi dădea seama în ce iluzii se legăna. Nu vedea că la Bratislava nimeni nu-l credea un om mare aşa cum îi plăcea lui să se grozăvească în comitatul Tuhutum. Dimpotrivă, lumea îşi cam bătea joc de el.

Astfel, într-o bună zi cineva lansă zvonul că un oarecare conte Crouy, nobil francez, e în stare să do-

vedească pe bază de documente că se trage direct din casa arpadiană : speculînd acest zvon, amicii se ţineau de capul lui Decebal să provoace la duel pe vlăstarul arpadian, drept răspuns pentru jignirea adusă lui Thonuzoba. De data aceasta, însă, Decebal nu s-a potrivit, găsind că celălalt pretendent nu este la înălţimea lui.

Era însă, o iluzie mai primejdioasă decît toate acestea, de care nici dieta de la Bratislava nu era în stare să-l vindece. Decebal se socotea cel mai bun jucător de cărţi din lume. Şi asta pentru că în comitatul Tuhutum şi în toată regiunea de dincolo de Tisa era într-adevăr invincibil. Acolo îi dădea mîna ! Dar să poftească aici, în nordul Ungariei ! Aici o să vadă el ce fel de scripcă este cartea ! Latifundiarul din Cîmpia Ungariei e doar un biet scripcar într-un taraf de ţigani, în timp ce fiecare din cei de aici e un Paganini.

Şi lui Decebal nu-i intra în cap acest lucru. Juca cu pasiune, cu arţag. Şi cu cît se înverşuna mai tare, cu atît pierdea mai mult.

Dietele de prin patruzeci au rămas de pomină prin faptul că în timpul lor o mulţime de moşii şi-au schimbat stăpînii la mesele de joc de la cazinourile din oraşul dietelor.

Şi fraţii Tanussy se întîlneau regulat la aceste mese. Faptul că unul dintre ei se făcuse baron, trecînd în partidul guvernamental şi că amîndoi se duşmăneau la sînge, nu-i împiedica să se aşeze faţă în faţă la aceeaşi masă, fără a renunţa firește la obiceiul de a se întărîta prin fel de fel de înţepături.

Decebal nu-l slăbea pe fratele său din „scumpul meu baron". La rîndul lui acesta îl gratifica cu titlul de „voievodul meu". Amîndoi suportau titulatura respectivă.

O figură faimoasă a timpului era Sobri Jòska. Adevărat tip de haiduc aventurier, în jurul căruia se închegase un ciclu întreg de legende. Nu ucidea oameni, nu făcea cruzimi ; era cutezător, deştept, norocos şi se bucura de multă popularitate.

Numele lui era adesea pomenit la mesele de joc şi

cînd vreun jucător reușea să despoaie întreaga companie, i se zicea :

— Curat Sobri Jóska !

Și pretutindeni se răspîndise zvonul că aventurierul nu era altcineva decît fiul dispărut al lui Decebal.

Zvonurile acestea nu-l supărau cîtuși de puțin pe Decebal. Cine știe ce o să iasă cu timpul din pușt iul lui ?

Trecuseră șase-șapte ani de cînd nu mai primise nici o știre despre el. Dacă băiatul n-ar fi avut motive să-și tăinuiască ascunzătoarea, odată și-odată tot ar fi dat cineva de el.

Într-o seară, la cazino, pe cînd la mesele de biliard discuțiile gălăgioase erau în toi, Decebal îl primi cu următoarele vorbe pe Belizár, care sosise cu întîrziere :

— Ei, scumpul meu baron, ce noutăți ne mai aduci de la Viena ?

— Păi, dragul meu voievod, măria ta ar trebui să le știi mai bine.

— Eu ? Dar ce-mi pasă mie de Viena cu împăratul ei cu tot ?

— Ei, ei, măria ta, n-ar strica să vorbești cu mai mult respect despre maiestatea sa, care chiar zilele acestea l-a numit sublocotenent pe unicul fiu al măriei tale, detașîndu-l, în calitate de ofițer adjunct, la fortul de la Komárom.

— Pe cine ? Pe Sobri Jóska ?

— Nu pe Sobri Jóska ci pe Tanussy Emmánuel.

— Îți arde de glume ? întrebă Decebal posomorît.

— Ba de loc. Poftim *Gazeta Oficială*.

Apucă *Gazeta Oficială* vieneză ce zăcea necitită pe masă și îi arătă chiar pe prima pagină înaltul decret prin care fostul elev al Academiei de geniu de la Wiener Neustadt, Emmánuel Tanussy de Tüzhalom și Véreskö, e numit, cu gradul de sublocotenent, inginer la construcția fortului din Komárom.

— Ei, există cumva și alții cu numele Emmánuel de Tüzhalom și Véreskö, în afară de fiul măriei tale ? întrebă cu liniște crudă Belizár.

— Ia să văd şi eu. Nu-i adevărat! E o minciună sfruntată, chiar dacă e tipărită! Ăsta nu-i fiul meu. Trebuie să fie vreun şarlatan care-i uzurpă numele.

— Ba zău că e odrasla ta, dragă Decebal, interveni o autoritate din societate, contele Ponthaligethy Adalbert. Îl cunosc de cînd purta haine de fată. Sînt şase ani de cînd învaţă cu băiatul meu şi pot să spun că a fost cel mai bun student. Are să ajungă departe în cariera strălucită pe care a îmbrăţişat-o.

Tot sîngele dispăru din faţa lui Decebal, chiar buzele îi albiră.

— Dar cine l-a dus acolo? întrebă cu vocea sugrumată.

— Asta tu trebuie s-o ştii mai bine. Acolo nimeni nu e ţinut pe gratis.

Decebal simţea că ochii tuturor sînt aţintiţi asupra lui.

Un rebel, un adept al lui Rákóczi, un păgîn pretendent la tron care îşi pregăteşte moştenitorul pentru cariera ostăşească, într-ascuns, la Academia militară imperială din Wiener Neustadt!

— Mai ticălos decît un paricid! gîfîi frînt.

Nu mai avea nevoie de „landsknecht". Destul landsknecht era fiul său.

Un singur cuvînt îl doborîse la pămînt.

Se duse în pas alergător la hotel. Nu-şi făcu nici bagajele, nu mai aşteptă pe nevastă-sa. Îi spuse să vină după el.

— Ai pierdut mult? întrebă doamna Sára, trăgînd concluzia din faţa răvăşită a soţului ei.

— Mult. Totul. Mi-am pierdut onoarea.

— Cum se poate?

— S-a dat de urmele băiatului.

— Pentru numele lui dumnezeu! Nu cumva o să-l spînzure?

Doamna Sára se gîndea tot la Sobri Jóska.

— Nu. O să spînzure spînzurătoarea de el. Mai bine nu s-ar fi născut!

Ieşi pe uşă valvîrtej. Era iarnă şi Decebal se duse drept la „Lupul alb" unde trăgeau de obicei harabagiii din Nyergesujfalu, aşa numiţii „ţărani de mare

viteză". Se aruncă în căruţa unuia din aceştia şi, întrebat de vizitiu unde să-l ducă, îi răspunse: „În iad". Omul nu se angajă la un drum aşa de lung: nu-l putea duce decît pînă la Piszke, unde boierul n-avea decît să se înţeleagă cu un alt ţăran pentru staţiile următoare. Astfel porni Decebal la drum. Abia după un ceas băgă de seamă că i-e frig, şi n-a luat cu el nici pătură, nici şubă, nici blană. Vizitiului i se făcu milă de boier şi, pentru ca nu cumva să îngheţe, îl înfăşură într-un ţol de cai, legîndu-l cu ştreanguri.

ÎNŢEPĂTURA DE AC ŞI APA FIERBINTE

Se ştie că femeile (femeile care muncesc, bineînţeles), cînd se înţeapă cu acul, îşi vîră degetul în apă fierbinte, crezînd că aşa le trece durerea. Firește că apa fierbinte le ustură şi mai tare.

Şi Decebal avu ocazia să cunoască acest leac. Făcîndu-l ofiţer pe fiul său, stăpînirea îi înfipse un ghimpe în deget; cu acest ghimpe sub unghie, el alergă acasă la Tüzhalom unde îl aştepta apa clocotită în care putea să-şi înmoaie degetul.

Sosind la castel, dădu ordin chelarului ieşit în întîmpinarea lui, să facă numaidecît focul în toate odăile din apartamentul lui (era un frig cumplit de martie). Omul îi răspunse că nu se poate.

— Nu se poate? Cum asta?

— Fiindcă uşile sînt sigilate.

— Cine le-a sigilat?

— Avocatul şi pretorul din Tanusvár.

Decebal îşi zise că bătrînul chelar a căpiat. Urcă grăbit scările spre apartamentul său şi văzu cu ochii lui benzile sigilate lipite de-a curmezişul pe uşa principală.

Ca unul care cunoştea legile, se feri să smulgă semnele de oprelişte şi o luă spre casa administratorului. Îl găsi acasă.

— Ce s-a întîmplat în casa mea? îl întrebă răstit.

— *Rogo humillime,* eu v-am scris exact treisprezece scrisori, ilustrissime, şi v-am dat toate informaţiile. Poftim recipisele.

— Aha, hm, mda! Eh, nu le-am desfăcut; cu atîtea şedinţe şi conferinţe... Ei, spune-mi ce s-a întîmplat?

— Păi ce să se întîmple? Ne-a pus sechestru. Aţi uitat de Avakum.

— Cine han-tătarul e acest Avakum?

— Vă cer mii de scuze: nu e tătar, ci grec. E omul de la care aţi binevoit a lua vreo şaizeci de mii de florini, cu cambii. Dar cambiile au expirat şi grecul nu mai vrea să le înnoiească. Spunea că are nevoie de toţi banii, că vrea să-i vîre în nişte acţiuni de-ale căilor ferate. Cambiile au fost protestate, imediat a venit citaţia. N-am avut răgaz nici să răsuflu, c-au şi sărit cu sechestrul. Ce lume sucită! Altădată o mai puteai tărăgăna doi-trei ani cu datoriile lichide, acum pac cu sechestrul!

— Da' ce mi-au sechestrat?

— La ferme cirezile şi herghelliile, aici, la castel, comorile lui Thonuzoba.

Administratorul rosti ultimele cuvinte încet de tot, de parcă s-ar fi aşteptat să fie despicat pe loc.

— Comorile lui Thonuzoba? Şi cine le-a dat voie?

— Păi tocmai asta e, să fie cu iertăciune, că nu i-au cerut voie nimănui: avocatul acela care a venit de la Pesta se lega morţiş de comori; zicea că ele-s temelia, garanţia cea mai sigură a sechestrului.

— Am să vorbesc cu avocatul. Suma asta trebuie s-o scoatem din pămînt, din iarbă verde. Plec la oraş.

— In cazul acesta va trebui să vă mulţumiţi cu droşca mea, fiindcă cupeurile dumneavoastră toate-s sigilate.

— Şi cupeurile? Bine, o să vedem noi... Dar dumneata, cînd ai văzut încurcătura, nu te-ai gîndit la vreo operaţie financiară?

— Am cerut instrucţiuni, dar n-aţi binevoit să-mi răspundeţi. Eu nu cunosc decît un singur fel de operaţii financiare: nu plătesc facturile. Poftiţi şi ve-

deți! S-a adunat o grămadă-ntreagă. Dulgherii, zidarii, lăcătușii — încă de la zidirea bisericii. De trei ani de zile îi duc cu vorba, amînîndu-i de la o săptămînă la alta. Asta-i toată știința mea.

— Bine; o să le vie rîndul la toți! Deocamdată să puie repede caii la trăsură; poate fi și-o căruță țărănească, mi-i totuna.

Apa fierbinte avu un efect puternic. Un bărbat respectabil căruia i se sigilează mobila! E mai mare rușine chiar decît să-și vadă băiatul ofițer. Dar să fii un adevărat crăișor și să-ți vezi lucrurile sechestrate, ca boarfele unui băcan! Comorile lui Thonuzoba! Asta ar mai lipsi: să se vîndă la licitație coiful sfînt, căldarea de jertfă, pactul scris pe pergament!

Avocatul care era în același timp și jurisconsultul șef al comitatului, îl mustră și mai avan. Gata-gata să-l mănînce cînd dădu cu ochii de el. Omul era și jurisconsultul lui Decebal și-i trimise de asemenea nenumărate scrisori la Bratislava. Firește că toate fuseseră aruncate deoparte și rămăseseră necitite.

— Nu mă mai amărî și tu, se întristă Decebal. Gîndește-te mai bine la un ajutor. Trebuie să-mi scap cu orice preț castelul de sigiliile judiciare. Găsește un mijloc.

— Păi am găsit și ți-am scris, dar dacă tu nu citești scrisorile... Iată, de pidă, Véreskö. Tîrgul vrea să se elibereze de dijmele și taxele ce-ți datorează plătind prețul de răscumpărare veșnică și îți oferă o sută de mii de florini în cap.

La acest cuvînt Decebal își dete cu mîndrie capul pe spate.

— Una ca asta nu fac! Să mă înjosesc singur? Eu sînt stăpînul și domnul orașului Véreskö. Un tîrg mare se supune poruncilor mele și îmi plătește obligațiile sale iobăgești în natură și corvezi. Nici un preț de răscumpărare nu e destul de mare.

— Dar uite că, într-un caz asemănător, contele Ponthay Adalbert nu s-a arătat atît de intransigent. A ajuns la o tranzacție cu orașul Jávoros care că-

zuse în lotul lui de moşie şi care şi-a răscumpărat libertatea plătind aceeaşi sumă.

— El putea s-o facă. Eu însă n-am să-l urmez. Cum? Să renunţ la posesiunea a cărei nume figurează în predicatul meu nobiliar? Mai degrabă-mi tai capul. Caută-mi un împrumut cu orice preţ.

După acest ultimat, Decebal se întoarse în casa lui din Tanusvár, pe care, după focul cel mare, o clădise cu frontonul spre stradă, fără a mai închiria partea din faţă pentru prăvălii. Aici nu se mai izbea de sechestrul judiciar, putea să se adăpostească în voie.

Între timp avu răgaz să se gîndească şi la ce va avea de făcut cu fiul său, sublocotenentul. Înţepătura începu să-l doară din nou.

Căpătă o porţie de apă şi mai fierbinte, ca s-o poată uita.

Primi o scrisoare din Bratislava. I-o trimisese, pritr-o ştafetă, colegul lui de deputăţie.

De data aceasta renunţă la indiferenţa cu care avea obiceiul să trateze scrisorile pe care le vîra sub pernele divanului, aşezîndu-se pe ele.

Dar cînd luă cunoştinţă de conţinutul ei, era să-l lovească damblaua.

La cazinoul din Bratislava, dispariţia lui subită fusese crunt răstălmăcită. Unii spuneau că indignarea lui pricinuită de numirea fiului său ar fi fost o simplă prefăcătorie. Se vorbea de o datorie de cîteva mii de florini pierduţi la cărţi şi pe care Decebal trebuia s-o plătească chiar în seara plecării. In toată lumea datoriile de această natură sînt socotite datorii de onoare. Şi acum îl ameninţă batjocura de a fi dat afară din cazino — aceasta la propunerea lui Bakala Peti — dacă în trei zile nu-şi plătea datoriile!

Era într-adevăr o situaţie desperată.

In marea sa tulburare Decebal uitase cu totul de datoria aceea de cîteva mii de florini. Nu-şi putea închipui să fie judecată cu atîta severitate la cazino. Credea că şi asta-i un fel de factură de dulgher a cărei achitare se poate amîna vreo trei ani. Şi cine se găsea să-l judece? Bakala Peti! Unde-i punga de

piele de căprioară, doldora de galbeni? Să-l pocnească în cap cu ea!

În astfel de momente de zăpăceală, o scrisoare adresată nevesti-si la Bratislava putea să-i fie de un real şi imediat ajutor: „Onoarea mi-e în primejdie. Vinde-ţi bijuteriile şi astupă gura fiarelor ce vor să mă sfîşie!"

Numai că, întîi şi întîi, doamna Sára n-ar putea citi scrisoarea, în al doilea rînd n-ar înţelege ce rău ar putea urma din faptul că Decebal va fi dat afară din cazino pentru neachitarea unor datorii. Ce bine ar fi dacă orice datorie s-ar stinge prin simplul fapt că datornicul e dat afară din localul unde a făcut datoria!

Decebal se întoarse din nou la jurisconsult cu această ştire sinistră.

— Fă-mi rost de bani din funul pămîntului. Dar acum imediat! De la jidovi, de la greci, de la armeni, mi-e totuna. Nu mă interesează cu ce dobînzi.

— Vrei să iei un împrumut de la Banca Naţională din Viena?

— Nu. Asta niciodată! Eu, Tanussy Decebal nu pot sta cu pălăria-n mînă în faţa neamţului. Eu nu pot fi obligat faţă de Viena! Găseşte altceva!

— Bine, o să găsesc ceva pînă mîine dimineaţă.

Decebal tot mai simţea înţepătura de la deget. Îl durea mai tare decît apa fierbinte în care se scufundase pînă-n gît! Putea oare să bată, smerit, la uşa de serviciu implorînd ajutor împotriva filistenilor, el, crăişorul, stăpînul unei averi de milioane, tocmai atunci cînd umbla să-şi scoată băiatul din slujba austriacilor?

Pentru a avea efect, baia de nămol mai trebuia înfierbîntată cu cîteva grade.

A doua zi primi o nouă scrisoare din Bratislava pe care o recunoscu după sigiliu. Era de la contele Ponthay.

Nu aveau relaţii epistolare, dar această scrisoare era extrem de îndatoritoare.

Iubite vere,

Incidentul neplăcut despre care ţi-a vorbit colegul tău în scrisoarea lui de ieri nu trebuie să te neliniştească de loc. În momentul în care am aflat de el, m-am grăbit să achit în absenţa ta datoria aceea de natură oarecum subtilă. Sînt convins că dacă eu m-aş fi găsit într-o situaţie asemănătoare, tu ai fi procedat la fel. Putem să fim adversari înverşunaţi în politică, dar cînd onoarea familiară e în joc, trebuie să fim solidari... etc.

Ei, asta-i mai lipsea lui Decebal; vai de capul lui! Să fie legat faţă de Ponthay Adalbert printr-o datorie de onoare, dublată de nobilul sentiment al solidarităţii de rubedenii.

Înnebunit, fugi din nou la avocat.

— Ajută-mă! Dar imediat, căci altfel m-am dus pe copcă.

— Aş avea ceva, spuse avocatul. Ai putea găsi o sută de mii de florini; ţi se oferă acest împrumut.

— Mi-e indiferent ce dobîndă mi se cere.

— Dobînda legală de şase la sută, cu dreptul de a rezilia învoiala în curs de doi ani. Suma îţi stă la dispoziţie imediat, aşa că, îndată ce ridici banii şi-mi dai procura necesară pentru formalităţile ipotecare, cambiile de la Avakum ţi se restituie, sigiliile judiciare se ridică şi tu poţi să te instalezi din nou în castel. O singură condiţie am de pus: Să nu mă întrebi cine-ţi dă acest împrumut atîta vreme cît procedura nu se va fi încheiat.

Decebal primi condiţia şi iscăli procura. S-ar fi socotit un miop dacă n-ar fi ghicit cine este omul care îi oferă suma, ascunzîndu-se în atîta mister. Firește că nu putea fi decît Avakum. Grecul voia doar să convertească datoria chirografară, într-o datorie ipotecară. De aici toată comedia cu sechestrul. Ei bine, facă-se voia lui!

Şi astfel Decebal putu să intre în castelul de la Tüzhalom de unde sigiliile judiciare fuseseră îndepărtate încă înainte de sosirea nevesti-si.

Prima lui grijă fu să-şi vadă marele muzeu în care aşezase comorile lui Thonuzoba. Scumpele, nepreţuitele moaşte erau la locul lor, neatinse. Nici o

fărîmă nu lipsea din ele. Decebal putea să-şi petreacă zilele şi nopţile în mijlocul lor. Lor li se jeluia de ruşinoasa pată pe care degeneratul strănepot o pusese pe stema străbună. Cu ele se sfătuia cum ar putea curăţa această rugină, cum ar putea mătura această zgură.

Apoi, într-o bună zi, avocatul îi aduse cambiile achitate, numerarul ce mai rămăsese după stingerea datoriilor şi documentul de ipotecare.

Decebal află în sfîrşit cine a fost capitalistul învăluit în mister, care, prin împrumutul acordat, îl scăpase din încurcătură.

Nu era nimeni altul decît Ponthay Adalbert în persoană.

Lui Decebal îi venea să se dea cu capul de perete.

Suta de mii pe care o luase împrumut, cu ipotecă, de la duşmanul lui de moarte — căruia, colac peste pupăză, trebuia să-i poarte recunoştinţă cît o trăi — reprezenta exact suma pe care contele Ponthay o primise drept preţ de răscumpărare de la tîrgul Jávoros ce i-a fost cedat de către Decebal în schimbul unor munţi cu păduri seculare.

Decebal îşi ascuţi foarte tare condeiul cu care avea să-i scrie fiului său. Se simţea asemenea unui om cu puteri uriaşe care, după o boală grea, părăseşte întîia dată casa şi abia îşi poate tîrî picioarele.

O FIINŢĂ DIN ALTĂ LUME

De mai bine de un an un fenomen miraculos făcea vîlvă în oraşul imperial.

O fată tînără care descoperea, în visul ei hipnotic, cele mai ascunse secrete ale trecutului şi viitorului.

Inalta societate era pur şi simplu electrizată de fiinţa aceasta miraculoasă. Pentru că numai oamenii din societatea aleasă puteau veni în contact cu ea, întrucît taxa unei convorbiri de o oră, plătită cu anticipaţie, era de zece *louis d'or* şi pentru muritorii de rînd suma aceasta era cam pipărată.

În schimb, de la orele zece dimineaţa pînă la şase seara, domnii şi doamnele din înalta aristocraţie, bancherii, marii comercianţi, celebrităţile din lumea artelor, ba chiar ofiţerii superiori şi diplomaţii, îşi treceau din mînă în mînă clanţa de la uşa casei solitare din strada Bastionului. De la orele zece dimineaţa pînă la şase seara : atît ţinea somnul magnetic. După această oră, tînăra miraculoasă cobora, probabil, în lumea aceasta şi se aşeza să prînzească.

De mai bine de un an toată lumea îi aducea ofranda aurului şi admiraţiei ; după o singură convorbire, scepticii se converteau, credincioşii deveneau fanatici. Fata cunoştea secretele tuturor, chiar pe cele păstrate în cea mai mare taină în familie şi uitate de mult de restul lumii, chiar pe cele care circulau doar în cercurile înalte de la curte numai în şoapte şi numai între persoane de acelaşi rang ; ba, fata cunoştea pînă şi secretele pe care înalta diplomaţie le ţinea sub şapte peceţi. Şi nu exista întrebare la care ea să nu poată da un răspuns cu înţeles şi cu tîlc. Deşi era o fată tînără şi nimeni din cei care stăteau de vorbă cu ea n-o văzuseră pînă acum.

Multe din precizările ei cu scadenţă apropiată se împliniseră întocmai. Se încheiaseră căsătorii exact cum prevăzuse ea, avuseseră loc înaintări, dizgraţieri ; cotituri considerate imposibile în domeniul vieţii şi al inimii se realizaseră în chip uluitor. Toată lumea se întreba, uimită : cum se poate una ca asta ?

Nimeni nu cunoştea numele fetei. Un lucru era cert : figura drept nepoata unei oarecare contese Sommacampagna care, de cîţiva ani de zile, trăia singuratică, într-unul din acele palate străvechi şi mici pe care, mai tîrziu, marele bulevard le-a măturat de pe faţa pămîntului.

Sommacampagna era o contesă veritabilă ; lucrul fusese stabilit pe baza unor date absolut autentice pe care şi le procurase poliţia în urma unor cercetări minuţioase. Că era italiancă se vedea din trăsăturile feţei şi din accentul ei. Trecuse de vîrsta tinereţei, dar era încă frumoasă. Din anumite motive, destul de serioase, nu frecventa petrecerile. Avea piciorul

plat (ca şi lordul Byron) şi asta o obliga să stea acasă.

Vizitatorul ce sosea în cupeu era luat în primire de un valet în livrea şi condus, pe nişte scări înguste, în spirală, la etaj. În anticameră i se lua paltonul, umbrela sau bastonul şi cei zece *louis d'or*. În afară de aceasta, musafirul era obligat să scoată orice fel de metal ce s-ar fi găsit asupra lui : fier, aur, argint şi dacă se întîmpla să fie încălţat cu cizme cu cuie de fier în tocuri, trebuia să şi le scoată şi să încalţe o pereche de pantofi fără tocuri ce i se puneau la dispoziţie. Toate lucrurile blocate erau închise într-un scrin, a cărui cheie de aramă i se dădea vizitatorului. Arama era singurul metal neinfluent pentru fata cufundată în somnul hipnotic. Cînd simţea fier în apropiere, o apucau convulsiuni nervoase. Obiectele de aur sau de argint îi trezeau antipatie pentru cei ce le purtau, în schimb dădea semne de vădită simpatie faţă de cei ce aveau chihlimbar asupra lor : un ciubuc, nişte mărgele sau aşa ceva. Astfel de obiecte se puteau împrumuta chiar la faţa locului de la feciorul din casă în schimbul unui bacşiş mărunt.

Vizitatorul astfel dezarmat şi înarmat era introdus apoi în salonul de primire. Acolo dădea de contesa italiană care stătea întinsă pe o sofa de mătase. Contesa oferea un fotoliu vizitatorului, un loc pe divan vizitatoarei, apoi le dădea îndrumările necesare.

Fata, cufundată în somnul hipnotic, zăcea în alcovul ei, într-o odaie separată prin alte două încăperi ale căror uşi vizitatorul le putea închide în urma lui, dacă voia ca consultaţia să nu fie ascultată de niscai urechi nechemate.

În faţa alcovului se găsea un scaun de trestie, pe care se aşeza vizitatorul. El era rugat să vorbească tare, răspicat. Altfel fata adormită nu auzea. Trebuia să-i dea oarecare răgaz pentru răspuns, şi în general s-o menajeze, să n-o obosească. Să nu-i ceară cifre în legătură cu loteria sau cu bursa, fiindcă fata i-ar fi dat un răspuns, ce-i drept, şi în cazul acesta, dar într-o limbă pe care nimeni n-o pricepea. Şi în sfîrşit vizitatorilor li se aducea la cunoştinţă cu o

deosebită discreţie că n-aveau voie să se apropie de fecioara adormită şi cu atît mai puţin să-i adreseze vreun cuvînt cu două înţelesuri care ar fi putut să-i jignească pudoarea, fiindcă la primul cuvînt, la prima mişcare, ea înţepenea ca o moartă, iar consultaţia era curmată imediat de o perdea de aramă care se lăsa între ea şi vizitator.

Trecînd prin cele două încăperi despărţitoare şi ajungînd în odăiţa misterioasă, vizitatorul observa o altă măsură de precauţiune: firida în care se găsea patul era separată de restul odăii printr-o perdea străvezie de sîrmă subţire de aramă atîrnînd din tavan pînă jos. Fata miraculoasă dormea în dosul acestei perdele.

Toată lumea spunea că era o fiinţă de o frumuseţe suprapăminteană. Trupul ei, amintind formele capodoperelor lui Canova, era acoperit doar de o învelitoare subţire de pichet. Mulţi vedeau în ea o adevărată Psyche şi mai mulţi o Hebe. Părul ei de aur se revărsa în valuri aproape pînă la călcîie. Obraji-i erau ca trandafirii albi, iar buzele îşi schimbau proteic expresia. Şi încă nimeni nu văzuse podoaba cea mai frumoasă a feţei ei: ochii. Pe aceştia fata îi ţinea veşnic închişi; genele lungi şi mătăsoase se aşterneau nemişcate pe obraji. Şi totuşi, ea recunoştea din prima clipă pe oricine i se adresa. E adevărat că dacă şi-ar fi deschis măcar pe jumătate şi pe furiş ochii, genele dese ar fi trădat-o numaidecît.

Tanussy Manó şi Ponthay Alfred părăsiseră deodată Academia militară din Wiener Neustald. Din primul moment, cam violent, al cunoştinţei lor, ei rămăseseră buni camarazi. Tînărul conte ieşi ofiţer de artilerie. Aceasta era arma ce-l atrăgea mai mult.

După numire, cei doi se grăbiră să se prezinte la Viena spre a mulţumi pentru înalta favoare.

Mareşalatul palatului le puse în vedere că numai peste două săptămîni vor fi primiţi în audienţă. Pînă atunci erau siliţi să rămînă la Viena şi să se prezinte zilnic la comenduirea pieţii. Nu era un ordin din cele mai neplăcute.

Manó se crezu obligat să-i facă o vizită contelui Ponthay Adalbert, care pe vremea aceea locuia la Viena. (La Bratislava se ducea numai pentru şedinţele din Camera Magnaţilor.) Tînărul inginer ţinu să mulţumească pentru bunăvoinţa pe care contele i-o arătase tot timpul.

— Lasă mulţumirile! îi tăie vorba contele. Ţi-am dat în scris că n-o să-ţi tai decît cîte o felie din pîinea pe care tatăl tău a lăsat-o la mine. Şi n-ai irosit-o de pomană. Te-ai făcut un om şi jumătate. Ai făcut cinste neamului unguresc, ai dovedit că nu sîntem buni doar de husari, ci ştim să excelăm şi în ştiinţa militară mai înaltă. Eu voi continua să-ţi dau o alocaţie de o mie de florini pe an pînă vei ajunge major. Lasă-mă-n pace cu protestele tale. Ţi-i dau tot din banii tăi. Chiar acum am primit o sută de mii de florini în cap de la locuitorii din Jávoros, pentru că i-am scutit de iobăgie. Acum şapte ani oamenii oferiseră aceeaşi sumă şi tatălui tău, dar el n-a vrut să audă de eliberarea unui tîrg ce făcea parte din moşiile lui. Deşi acesta, după principiul *„sicuti possidetis"*, la împărţeală nu crea nici un dezavantaj pentru el. Acum aceeaşi sumă de o sută de mii de florini am dat-o împrumut părintelui tău care îmi plăteşte o dobîndă anuală de şase mii. Din aceasta, una este a ta, cinci sînt ale mele. Mai zi că n-am făcut o afacere bună! Aşa că lasă mofturile şi ia băncuţa asta de o mie. O să vezi ce repede se duce aici la Viena. Întreabă-l pe fiu-meu. După testamentul maică-si, fie iertată, Alfred are o rentă de trei mii de florini pînă la majorat. Cred că în momentul de faţă îşi papă renta anului viitor.

Era atîta sinceritate în vorbele contelui Adalbert, încît tînărul sublocotenent nu putu să-l refuze. Ei, o să-i restituie el odată banii aceştia de buzunar.

Cu toate ispitele, însă, Manó nu-şi urma prietenii la toate petrecerile nebuneşti în care tinerilor le place aşa de mult să se risipească.

Din aceste petreceri făceau parte neapărat şi vizitele la fata miraculoasă. Gil Blas trebuia doar să ştie ceva despre soarta ce-l aştepta în viitor! Ba, se

strădui să-l tîrască cu orice preţ şi pe Manó la fenomenul din strada Bastionului, dar Manó nu-şi puse mintea cu el. Intîi fiindcă nu credea în minuni şi profeţii, apoi pentru că nu avea zece *louis d'or* de aruncat pe fereastră.

Firește că el fu, totuşi, primul căruia Gil Blas îi împuie urechile îndată ce s-a întors de la şedinţa de hipnotism.

„E o frumuseţe ideală mai presus de orice măsură omenească", suna introducerea. Faţa, buzele, gura, sprîncenele, palma, unghiile, pieptul ei care zvîcnea, coapsele, braţul ridicat deasupra capului — toate fură descrise cu atîta precizie încît puteau să alcătuiască un adevărat capitol de roman.

— Întoarce foaia, spuse Manó, plictisit. M-ai convins că e foarte frumoasă.

Urmă un alt capitol, despre isteţimea ei.

— Ce minte inventivă! Alţii nu-s în stare să facă spirite nici cînd sînt treji, iar fata asta le toarnă şi prin vis; fiecare cuvînt al ei e o ironie ascuţită. Nu şi-a deschis ochii, dar chiar dacă şi-i deschidea, n-avea de unde să ştie cine sînt. Am venit doar de patru zile la Viena. Totuşi, cînd i-am spus că sînt un erou de roman, mi-a răspuns: „Ştiu, Lesage a scris un roman frumos despre tine". Cum a putut afla că unchii mei m-au poreclit Gil Blas? I-am spus că sînt doctor. „Da — mi-a răspuns — eşti un doctor care dai pilule de cîte o sută de livre". De unde a aflat că sînt ofiţer de artilerie, doar nu eram în uniformă? Apoi mi-a profeţit că n-o să mă însor, în schimb tatăl meu, care acum e văduv, o să se căsătorească din nou şi eu o să mai am vreo trei fraţi. Am întrebat-o de ce aş rămîne burlac? Mi-a răspuns că într-o bătălie un obuz îmi va poci faţa aşa de tare, că nici o fată n-o să mă mai iubească. Ei, asta mi-ar fi plăcut să n-o cred. Apoi i-am adresat o întrebare poznaşă: dacă vede prin zid, prin scînduri, prin haine, să-mi spuie cîţi bani am în buzunar? Mi-a răspuns fără să şovăie: „Depinde de cît o să-ţi dea Edelstein pentru o cambie de 3500 fliorini". Mii de bombe! De unde ştia că în portofelul meu se afla o

tratã de valoarea acestei sume, cînd haina mea se aflã în scrinul a cãrui cheie o ţineam în mînã ? Eram în culmea curiozitãţii. I-am mai pus o întrebare : „Ce crezi despre aceastã linie subţire şi albã de pe faţa mea : e urma unei lovituri de sabie datã de un bãrbat, sau urma unei unghii de femeie ?“ A stat şi s-a gîndit ceva mai mult, apoi mi-a rãspuns : „Nu e nici urma unei mîini de bãrbat, nici a unei mîini de femeie, ci a unei fiinţe mai înalte, al cãrui nume îl gãseşti în Biblie“, şi mi-a indicat capitolul şi versetul. Mi l-am notat pe o bucatã de hîrtie. Ora se terminase. Am alergat cu fiţuica mea la capelan, sã-mi caute numele. L-a gãsit. Ştii care e numele ? „Emmánuel“. Linia asta albã e o amintire de la prima noastrã întîlnire cînd în încãierarea aceea mare mi-ai zgîriat obrazul cu unghia. Ştii la ce concluzie am ajuns ?

— Ei ?

— Fecioara aceasta miraculoasã nu poate fi altcineva decît pisica mea sãlbaticã din insula Styx.

— Pisica „ta“ ? Cum ? Tot te mai gîndeşti la ea ?

— Mi-aş da toatã moştenirea mea din partea mamei pentru ea. Dar ascultã mai departe. Ieşind de la capelan, m-am gîndit sã dau o raitã pe la Burg, sã mã interesez de ziua de audienţã. De cine crezi cã dau pe un coridor întunecos ? De vecina noastrã de pe vremuri, vrãjitoarea, doamna Sáromberky, dar de data asta îmbrãcatã destul de corect, la modã. A vrut sã mã ocoleascã, dar cum eu i-am aţinut calea cu toatã hotãrîrea, a fost nevoitã sã-şi aducã aminte de mine. Am înghesuit-o rãu de tot. Am întrebat-o ce cautã la Burg. Umbla cu şoalda, zicea cã dã o mînã de ajutor cîte unei doamne de onoare la toaletele de bal, apoi, strînsã cu uşa, mãrturisi cã face şi pe mijlocitoarea cînd la balurile de paradã cineva are nevoie de diademe de împrumut. Dar toate acestea nu-s decît pretexte. Femeia aceasta unsã cu toate unsorile şi-a reluat rolul ei de odinioarã : poartã vorbele de colo pînã colo şi manevreazã toate secretele familiilor din înalta societate.

— Din partea mea n-are decît.

— Nici eu n-o să mă prăpădesc de gălbinare pentru atîta lucru. Dar să vezi că e altceva la mijloc. Am întrebat-o brusc: „Da' domnişoara Lizandra ce mai face?" A roşit pînă-n vîrful nasului: „Domnişoara Lizandra nu mai face nimic; Lizandra a murit!" Şi-a smuls umbrela din mîna mea — cu asta o ţineam — şi-a rupt-o la fugă, parc-ar fi zărit un şoarece. Asta mi-a întărit şi mai mult bănuiala. Ceea ce spune somnambula îi şopteşte, într-un fel sau altul, maică-sa; contesa italiană nu-i decît o marionetă.

— Tot ce-i posibil! spuse, cu indiferenţă prefăcută, Manó...

— Vrei să-mi dai o dovadă de mare prietenie? Eu n-am văzut pe Lizandra decît la lumina lunii, din depărtare, dar tu ai văzut-o de aproape, o recunoşti mai uşor. Du-te să vezi pe fata miraculoasă a contesei Sommacampagna. Fă-o, te rog, pentru mine.

— Bine, am să mă duc.

— Am să-ţi restitui cei zece *louis d'or*.

— Aş, o să-i plătesc eu. Chestiunea a început să mă intereseze şi pe mine.

— Şi o să-mi spui totul, dacă într-adevăr e ea, aşa cum bănuiesc eu, dacă o recunoşti şi tu într-adevăr?

— O să-ţi spun totul.

— Îmi dai cuvîntul de onoare?

— Ţi-l dau.

Promisiunea prietenească fu pecetluită printr-o strîngere de mînă.

A doua zi, Manó plecă să viziteze pe fecioara miraculoasă.

Nu putu să intre numaidecît, deoarece înăuntru se găsea tocmai luminăţia sa (Durchlaucht) ducele Simphonides.

Ducele, una din celebrităţile oraşului imperial, un bogătaş cu sute de milioane, mare antreprenor, era unul din întemeietorii Nordbahnului. Şi statura lui era pe măsura milioanelor. O astfel de dihanie burtoasă cu suflet de om nu putea fi văzută pe gratis. Cînd îl vedeai umblînd era imposibil să nu admiri capodopera creaţiei. Cum era posibil oare ca o masă atît

de enormă să înainteze pe două picioare, să nu se rostogolească ? Şuierul plămînilor lui uriaşi se auzea de departe, întocmai ca al locomotivei de la Nordbahn, şi cînd omul încerca să spună ceva, întîi respira adînc — o respiraţie articulată pe silabe : „hum, han, ha“ — şi abia după aceea îi ieşeau cuvintele din gură.

Ducele venea zilnic să vadă pe fecioara miraculoasă. Plătea cei douăzeci de galbeni. Apoi se aşeza la taclale cu fata. Asta făcea parte din siesta lui. De revelaţiile ei rîdea cu atîta poftă, încît micul palat se cutremura din temelii. În sfîrşit adormea. Şi dormeau duşi amîndoi : fecioara minunată în iatacul de după perdeaua de sîrmă, iar ducele în fotoliul uriaş cu scoabe de aramă (făcut la comandă). Pînă cînd bătea ceasul bursei, căci la această oră ducele se deştepta neapărat. Nu s-a pomenit niciodată s-o scape, lăsîndu-se furat de somn. „Hum, han, ha, e ceasul şapte !“ trosnind, pufăind, prinţul se aşternea la drum. Doi valeţi îl ţineau de subsuori pînă cînd, plutind, cobora scările.

Numai după plecarea lui scena devenea accesibilă pentru noii oaspeţi. Scaunul cu scoabe de aramă era înlocuit din nou cu unul de trestie.

Odaia domniţei fermecate nu avea nici o fereastră. Pereţii nu erau acoperiţi cu covoare, ci cu zugrăveală în fresco de modă veche, tavanul era uşor boltit, în pereţi jos şi sus cîte o deschizătură pătrată, putînd fi închisă cu o placă de aramă ; cine cunoaşte sistemul de încălzire centrală Meissner, va ghici uşor la ce servea. Încăperea întunecoasă era luminată de o lampă cilindrică atîrnată de tavan cu un lanţ de aramă, în aşa fel încît întreaga lumină cădea pe faţa fetei, vizitatorul rămînînd cu totul în umbră.

Manó se aşează pe scaunul de trestie şi se uită lung la faţa fetei ce dormea, fără să-i adreseze un cuvînt.

O recunoscu dintr-o privire. Fireşte că era ea. Gura, faţa, sprîncenele acestea erau desenate în inima lui, desenate foarte precis de o mînă de zînă. De cîte ori n-a văzut-o în vis ! Acum ezita să-i vorbească. Avea

impresia că la prima vorbă rostită fata va dispărea din faţa lui.

Ce frumoasă s-a făcut de cînd stătuseră de vorbă în noaptea aceea cu lună! Despre ce vorbeau atunci, îşi mai aduce oare aminte? Ei da, îşi spuneau că de vor ajunge oameni mari, vestiţi, acolo, în culmea gloriei, se vor întîlni din nou. Asta e renumele, asta e gloria? Ea: o prezicătoare, el: sublocotenent de geniu în armata imperială, inginer. Ea face profeţii, el unghiuri. Care din aceste două nebunii e mai mare? Şi dacă, totuşi, în amîndouă licăreşte un gînd înalt, măreţ, o înţelepciune supraomenească. Şi dacă şi nebunia şi înţelepciunea pot fi măsurate de o simplă socoteală omenească, mai sănătoasă decît amîndouă?

Manó credea că n-ar putea utiliza mai bine ora plătită decît şezînd în tăcere pe scaunul de trestie. Bănuia că de-ndată ce ar începe să vorbească, şedinţa ar fi curmată de perdeaua de aramă care-ar coborî între ei.

Nici fata nu se mişca, doar sînii i se umflau şi coborau încet sub învelitoarea subţire, iar degetele mîinii ridicate deasupra capului păreau că ciupesc coardele unei harfe invizibile. Roşul trandafiriu al buzelor era într-un contrast cît se poate de viu cu paloarea feţei. (Cine ştie dacă paloarea asta nu era artificială, făcută anume pentru ca fata să nu se trădeze roşind.)

După ce chibzui în fel şi chip ce să-i spuie, tînărul o apostrofă:

— Frumoasă *straniera*!

Fata adormită îşi descleştă buzele şi şopti:

— Am sosit.

— Pot să vă vorbesc?

— Mai tare! Sînt departe. Nu aud.

— Pot să vă vorbesc?

— Zi-mi „tu". Aici nu sînt titluri.

Manó se uită la tavanul boltit şi pricepu îndată de ce trebuia să vorbească mai tare, deşi se găsea doar la o depărtare de patru paşi.

— Mă cunoşti? întrebă cu voce fermă.

— Da, de cînd erai fată.

(„Ei, ajunge din asta", se gîndi Manó)

— Ce face acum tatăl meu ? întrebă din nou, tot atît de răspicat.

După cîteva clipe fata răspunse :

— Își lustruiește strămoșii și își întunecă urmașii.

— Și mama ?

— Mama ta se va mărita.

— Va divorța de tata ?

— Nu va divorța.

— Tata va muri ?

— Nu va muri.

— Păi atunci cum se poate ?

— Mama ta nu e încă nevastă.

Fără să vrea, Manó izbucni în rîs.

Fata îl mustră.

— Nu rîde ! Rîsul îmi face rău.

— Bine, dar cu cine se va mărita mama ?

— Cu cel mai mare dușman al ei.

(„Ei, ajunge, ajunge"...)

— Acum răspunde-mi la această întrebare : Cînd am devenit bărbat, m-am întîlnit cu o fetiță pe care am îndrăgit-o foarte mult. De atunci mereu mă gîndesc la ea. Va fi vreodată a mea ?

Fata se grăbi să-i răspundă, repede, fără să stea pe gînduri :

— Fetița aceea a murit.

Tînărul își struni glasul, vorbi în șoaptă :

— N-aș putea s-o înviez din morți ?

La această șoaptă, genele lungi și mătăsoase, pline de somn, se deschiseră deodată și doi ochi mari își arătară luciul magnetic. Și ochii aceia, întreaga ființă a fetei, sufletul ei văzut și cel nevăzut, se uitară în ochii tînărului.

Dar în aceeași clipă se mișcă și mîna ridicată deasupra capului, fata își puse vîrful degetului trandafiriu pe buzele închise și în gura băiatului exclamația „Lizandra" muri înainte de a fi rostită.

Aici nu se poate vorbi decît cu ochii, orice vorbă e auzită !

O pereche de ochi întrebă, deschizîndu-se în strălucire :

„Şi tu mă iubeşti ?“

Cealaltă, ascunzîndu-se sub gene, răspunse :

„Pînă la moarte“.

Ochii negri aruncau fulgere de gelozie, ochii albaştri căutau să-i îmbuneze, glumind cu blîndeţe ; ochii negri se uitară mînioşi în altă parte, ochii de cicoare se umplură de lacrimi, dar iată că, pe furiş, ochii fulgerători se întoarseră îngrijoraţi, iar ochii de cicoare se înseninară, strălucind umezi ca un curcubeu printre nori.

Atîta însă nu-i de ajuns pentru fericire.

Manó călcă consemnul, se apropie de perdeaua de sîrmă şi îngenunchie în faţa ei. Patul era atît de aproape, încît, aplecîndu-se, fata putea să atingă perdeaua. Buzele lor se întîlniră într-un sărut fierbinte, prelung. Faptul că perdeaua era între ei, nu scădea nimic din dulceaţa sărutării.

Faţa care se putea lua la întrecere cu petalele de trandafir alb se aprinse ca un trandafir roşu.

Din mîneca halatului fata scoase un sul minuscul care intra prin ochiurile perdelei de sîrmă. Manó nu avu timp să întrebe ce este, se mulţumi să ascundă micul dar în buzunar. În clipa următoare perdeaua grea căzu zăngănind.

Manó ieşi cu paşi grăbiţi din sanctuar. În salon, patroana îl întrebă cu o compasiune ironică :

— Ei ? A fost cam scurtă întrevederea. Nu cumva a intervenit perdeaua de aramă ?

— Ce-i drept, e drept, răspunse Manó, apoi luîndu-şi lucrurile de metal din mîna valetului, părăsi casa.

Abia în strada vecină îndrăzni să scoată din buzunar obiectul primit.

Era o foiţă subţire de hîrtie cuprinzînd următoarele cuvinte :

„Pentru Emmánuel

Locuinţa noastră : Mariahilf, 128, parterre. Vino poimîine seara, ora 11, la fereastra de lîngă poartă. L.“

Faptul că Lizandra pregătise dinainte acest mesaj întrecea, totuşi, posibilităţile omeneşti. De unde ştia că Manó va veni azi s-o vadă ?

Încă în aceeaşi seară Manó se întîlni cu scumpul lui camarad Ponthay Alfred.

— Ei, ai văzut-o ? Ai recunoscut-o ? Mi-ai dat cuvîntul de onoare. Spune-mi adevărul.

— Da. Ea este. Pisica sălbatică de pe insula Styx.

(„Dar nu mi-am dat cuvîntul de onoare că ea va fi pisica *ta*", adăugă în gînd).

„QUADRUPLE ALLIANCE" IN TOATĂ LEGEA!

Gil Blas plecă întins la unchiul său, Don Juan, omul cu o experienţă atît de bogată. Îl găsi la cazino, unde-şi omora vremea urmărind partidele de cărţi. Personal, nu juca niciodată ; el nu avea decît o singură pasiune : femeile.

Cei şapte ani ce s-au scurs schimbaseră foarte mult raporturile dintre unchi şi nepot. Gil Blas se făcuse un bărbat voinic, osos, pe care uniforma îl prindea de minune, în timp ce Don Juan era şi mai adus de spate şi numai cu mari eforturi îşi mai putea păstra aspectul impunător ; părul şi-l vopsea cînd blond, cînd brun, cînd castaniu, iar vara, cînd era mereu pe drumuri, nu şi-l mai căuta şi capelura-i devenea liliachie ; omul avea astfel un sezon blond, altul brun, şi-aşa mai departe ; cunoscuţii lui îl considerau de-acum un veteran al lumii cavalerilor.

— Dragă unchiule — începu Gil Blas, luîndu-l la o parte, în sala de şah — aş avea o mare rugăminte. Ştii că peste un an voi fi major şi pun mîna pe moştenirea ce mi se cuvine din partea mamei. Partea proastă e că nu mai pot aştepta pînă atunci. Am imediată nevoie de patruzeci de mii de florini. Nu cunoşti vreun om cu parale care ar fi dispus să-mi dea un astfel de împrumut ?

— Cum să nu cunosc ! Dar de ce ai nevoie de o sumă aşa de mare ?

— Pentru un scop sfînt.

— Un scop sfînt... Am înţeles tot. Aşa ceva am urmărit şi eu toată viaţa.

— Habar n-ai despre ce-i vorba. Am descoperit cine-i miraculoasa fecioară. Fata cu hipnoza.

— Nu cumva o fi ea?

— Chiar aşa, prietene, ea este. Ei bine, eu nu pot tolera ca o fată de familie bună să rămînă mai departe în atmosfera aceasta primejdioasă unde, mai curînd sau mai tîrziu, va fi victima unui seducător. Maică-sa a avut relaţii intime cu bunicul meu. Nu vreau să fac aluzii, dar ştii cît o respecta bătrînul şi ea pe bătrîn. Eu unul păstrez cu pietate această amintire. Suma de care ţi-am vorbit vreau s-o dăruiesc fecioarei miraculoase, punînd-o în situaţia de a-şi păstra virtutea. Ştii, publicitatea, aerele acestea misterioase!... Odată şi odată lucrurile acestea vor sfîrşi rău. Eu însă nu pot îngădui aşa ceva. Trebuie s-o salvez!

— Tinere cu suflet nobil, eşti leit bunicu-tău. Hei, cît zel punea şi el cînd era vorba de salvarea onoarei. I-ai făcut vreo propunere, în acest sens, contesei?

— Da.

— Şi n-a refuzat-o?

— Mi-a răspuns cu o maiestuoasă seriozitate că va discuta cazul cu „familia".

— Bine, am să-ţi fac comisionul. În cîteva zile totul va fi în regulă.

— Dar să nu mă vinzi!

— Nici o grijă. Doar n-am căpiat să mă încurc într-un duel cu un cavaler care trage cu tunul.

— Sst! Să nu cumva să-i sufli vreo vorbă cuiva!

Cînd cele două nobile suflete se despărţiră, Don Juan îşi zise: „N-aş fi crezut niciodată că am ceva de învăţat în specialitatea mea de la nepotul meu Gil Blas! Tinere cu suflet nobil, am să-ţi urmez exemplul şi am să ţi-o iau înainte cu un cap de leu".

Zicîndu-şi acestea, Don Juan porni să-l caute pe unchiul său, contele Adalbert. Îl găsi în odaia de maca; ţinea banca. Aşteptă să se retragă cu cîştigul. După ce cîştiga, contele Adalbert avea obiceiul să părăsească sala de joc şi să se transforme într-un

asiduu cititor de gazete. Don Juan se așează lîngă el, în umbra aceluiași Augsburger Allgemeine.

— Scumpe nene, ce crezi; am să mai trăiesc mult?

— Cu viața cumpătată pe care o duci, fără îndoială că da. Încă n-ai nici un fir cărunt în cap.

— Să lăsăm gluma. Avem de discutat o chestiune foarte serioasă. Aș vrea să-mi dai un avans de șaizeci de mii de florini, urmînd să-i scazi timp de șase ani din renta viageră care mi-o plătești.

— Ei, asta e într-adevăr o chestiune atît de serioasă, încît sînt gata-gata să plîng.

— Dar o seninătate olimpiană o să-ți lumineze fața de Jupiter, de-ndată ce-ți voi spune în ce scop vreau să folosesc această sumă. E un scop sfînt! Salvarea unei virtuți feminine ce se află în primejdie.

— Și altcineva n-ar putea-o salva?

— Nimeni nu este atît de obligat la aceasta ca mine. Știi cine este fecioara miraculoasă care ți-a prezis că vei mai avea doi băieți și o fată? Fata doamnei Sàromberky. Știi cu cît respect s-a purtat răposatul nostru tată față de această doamnă distinsă. Dacă ar putea coborî din cer, dacă ar putea veni între noi...

— Lasă-l în pace pe bietul răposat! Dar ce vrei tu cu fata aceea?

— Lucrul cel mai sfînt din lume. Vreau s-o pun la adăpost de ademeniri și de încurcături. În ultimă analiză rolul miraculos pe care-l joacă azi n-o poate duce decît spre drumul păcatului. Gîndește-te că însuși fiul tău se găsește în rîndul seducătorilor. I-a oferit contesei patruzeci de mii de florini și acum e în goană după omul care să-i dea această sumă în orice condiții. E dispus să semneze o poliță de o sută de mii de florini unui cămătar.

— Drace! Asta nu-i lucru de glumă.

— Ei, nu-i așa că-mi eternizez numele printr-o faptă nobilă, salvînd prin jertfa mea două suflete nevinovate?

— Păi, mai bine tu, decît fiul meu! Treci mîine pe la mine; o să discutăm mai pe-ndelete toată tărășenia asta.

Își dădură mîna și părăsiră „Allgemeine".

Iar în sinea sa contele Adalbert Ponthay se gîndi așa: „Mai bine frate-meu decît băiatul? Dar de ce nu eu mai degrabă decît voi amîndoi? Pentru că la mine dîmbul dintre cele două tîmple e chel? Să îndoim suma și n-o să se mai vadă chelia!"

Adalbert Ponthay trecu deci, cu pași agale, singur, în separeul unde ducele Simphonides obișnuia să ia masa seara. Îl găsi încă între friptură și desert, cu un pahar de Saint Julien în față. Butelia de Cliquot era deocamdată la gheață. Profetul milioanelor mînca și bea de obicei singur. Nu se simțea la largul lui să se vadă înconjurat de oameni care îi admirau pofta de mîncare. În schimb, era încîntat cînd da de cineva în stare să ție pas cu el și de dragul aceluia era în stare să înceapă cina de la cap.

Contele Adalbert Ponthay era unul din musafirii binevăzuți, ca unul din acționarii principali ai tuturor operațiunilor sale financiare. Între stridii și giardinetto, operațiunile acestea se pot discuta pe-ndelete. În ultimele zile favoritele bursei erau acțiunile „Nordbahn"; valoarea lor urca mereu. Nu de mult ele ajunseră cu 80 la sută deasupra parității. Și contele Adalbert avea o mie de bucăți din ele. Cu toate acestea, în timp ce gustau din înghețată, contele își mărturisi intenția de a le vinde pe sub mînă.

— Hoho — ham — hum! suflă din răsputeri magnatul finanțelor. Vrei să vinzi acțiuni „Nordbahn"? Nemaiauzit! Imposibil! Ai nevoie de optzeci de mii de florini? Hum — hun — ha! Te pomenești că vrei să-ți cumperi o mină de aur în Ardeal?

— Nici nu mă gîndesc. Ca să fiu sincer, e vorba de o datorie morală: un nobil nu poate tolera ca o persoană ce se găsește în anumite relații cu familia lui, să vegeteze într-o stare nu prea demnă de rangul ei. M-aș mira să nu-ți fi povestit despre ea.

— Hum— ham! N-am auzit nimic.

— E vorba de biata ființă din casa contesei Sommacampagna, fetița care prezice viitorul.

— Haha, hoho, humhumhum: Eu o consult zilnic.

Îi dau douăzeci de *louis d'or*. E o făptură tare dulce. Ce-i cu ea ?

— Am aflat că e o fată dintr-o familie distinsă. Contesa e doar o figură secundară în toată afacerea. Maică-sa, chiar şi la curte... (dar despre asta sst, nici o vorbă !...) În sfîrşit, activitatea asta e incompatibilă cu demnitatea familiei şi mai curînd sau mai tîrziu o va tîrî în mocirla decăderii morale. Iată, prin urmare, ce am hotărît : suma aceasta am cîştigat-o printr-o întîmplare norocoasă, neaşteptată — de ce n-aş folosi-o ca să salvez virtutea acestei fetiţe inocente ?

— Hohoho, uiu — hopp ! opină, cu vorba-i hurducată marele financiar. Pentru asta ai nevoie de optzeci de mii de florini ? Optzeci de mii de — hoho — florini ? Pe an ? nu-i prea mult pentru o femeie frumoasă care vrea să-şi salveze onoarea ! Numai să primească !

Contele Adalbert rămase cu gura căscată.

De, dacă în licitaţia aceasta se amesteca un domn care socoteşte „anual" cele optzeci de mii, ce-ar mai avea de zis ceilalţi ?

VIZITA LA FEREASTRĂ

Nemţii pot numi lucrul acesta cu un singur cuvînt : „fensterln". E o modă a lor. Nimeni nu se miră văzînd seara, între orele unsprezece şi douăsprezece, un ofiţer ce stă de vorbă, la fereastra cu grijalul pîntecit de la parterul unei case din Maria Hilferstrasse, cu o tînără domnişoară. De ce n-or fi intrînd în casă ? Îi priveşte. Poate le place mai mult aşa.

— Poţi să spui adevărul ? întrebă tînărul.

— Îmi dau toată silinţa să învăţ — de dragul tău.

— Ei bine, ai să dai un examen. Nu-i aşa că rolul acestui oracol pe care-l joci e o înşelătorie curată ?

— Nu. E o artă. O artă care cere tot atîta talent şi îndemînare ca şi arta actorului. În zadar i-aş trece rolul acesta altcuiva, cu toate indicaţiile necesare; n-ar scoate nimic din el. Aş putea să-i explic toată tehnica scenei în care îmi desfăşor scamatoria, că tot n-ar şti să se folosească de ea. Tu eşti un tehnician cu experienţă şi ai ghicit-o desigur imediat.

— Da. Odăiţa aceea boltită e un focar acustic, adevărată ureche de Dyonisius de unde prin gîtlejul conductei de încălzire Meissner vocea e transmisă în a treia cameră.

— Aşa este. Iar acolo stă cineva care, printr-un tub de aramă ajungînd pînă la perna pneumatică pe care stă culcat capul meu, îmi şopteşte răspunsurile la întrebările ce mi se pun. E un aparat simplu care îmi dă însă posibilitatea să recunosc, graţie şoaptelor ce mi se transmit, şi cu ochii închişi pe omul cu care stau de vorbă.

— Dar de unde cunoaşte atîta lume persoana care îţi şopteşte?

— Păi tocmai aici e taina întregii scamatorii, fără de care toată afacerea ar fi un truc vulgar asemenea „japonezul vorbitor" sau automatului de şah al lui Kempelen[1]. Persoana care îmi transmite răspunsurile trebuie să cunoască toată elita Vienei, cele mai intime secrete ale familiilor din înalta societate, trebuie să aibă o memorie atît de fabuloasă, încît să-şi aducă aminte de înfăţişarea, numele şi toate faptele acelora pe care i-a văzut o singură dată. Şi memoria nu e totul: ea trebuie să aibă un adevărat dar de ghicitor. Din anumite semne, din simple întîmplări, ea trebuie să descopere firele unor relaţii ascunse, depănîndu-le şi înnodîndu-le cu abili-

[1] Kempelen Farkas (1734—1804), tehnician maghiar care a a construit un automat — o masă de şah în faţa căreia era o păpuşă care juca şah. Nimeni nu a descoperit secretul acestui automat. Unii susţineau că în masa de şah se ascundea un şahist celebru, care şi-a pierdut picioarele într-un accident. A stîrnit mare senzaţie în toată Europa (n. r.).

tate, să cîştige încrederea tuturor, să pătrundă pretutindeni, să stea la pîndă, să caute mereu, să ghicească dintr-un singur cuvînt o istorie întreagă. Marele meşter care se pricepe la toate acestea e maică-mea.

— Bănuiam.

— În momentul acesta ea e pe drumuri. Pînă pe la orele două-trei cutreieră oraşul. E la vînătoare, cum zice ea. Oriunde e o serată, o petrecere, o serbare familiară, ea ştie să se facă folositoare. Dă o mînă de ajutor la bucătărie, la aşezarea mesei, în budoare, găseşte expediente pentru familiile aristocratice ajunse în jenă financiară, mijloceşte amanetări, procură servitori. Şi lumea crede că toate acestea le face pentru fărîmele de pomană ce cad de pe masa marilor boieri. În realitate, ea îi vînează pe ei. Îi hăituieşte, iar eu îi dobor.

— Şi ţie îţi place comedia asta?

— O, foarte mult. Să nu-ţi închipui că în jocul acesta eu sînt o simplă marionetă. Partea artistică e a mea. Din şoapta ce mi se transmite eu nu aflu decît un fapt din care trebuie să găsesc la repezeală un răspuns enigmatic care să se potrivească cu întrebarea, fără a spune însă totul. În răspunsul meu, trebuie să fie un şfichi usturător sau un sens ascuns într-o figură poetică şi nici roşeaţa feţei, nici un strop de sudoare pe frunte, nici încruntarea sprîncenelor, nici vreun zîmbet nu trebuie să trădeze încurcătura în care m-ar putea pune vreo întrebare. E un revers al artei teatrale: faţa nu trebuie să arate nimic altceva decît uniformitatea somnului magnetic. Şi pentru aşa ceva am un dar special. Posed într-adevăr puterea magnetică numită mesmerism. Vezi tu, eu ştiam că ai să vii să mă vezi, fără ca maică-mea să mi-o fi şoptit. Răvaşul acela îl pregătisem înainte ca tu să te fi gîndit să vii.

— Dar prin asociaţie de idei ai fi putut afla că eu nu cred în fenomene supranaturale. În fond, arta ta nu e decît o minciună, o înşelătorie.

— Fie şi-aşa. Nimănui nu-i fac vreun rău prin înşelătoria mea.

— Doar ţie.

— E o faptă ruşinoasă, nu-i aşa? Păi da, există şi altfel de înşelătorii care ne fac cinste nouă fetelor. Acestea sînt îngăduite, ba chiar ni se cere să le practicăm. Şi acestea fac rău, dar nu nouă. Dar n-avea grijă, drumul e pregătit şi pentru ele. Persoanei cufundate în somnul magnetic nu i se pun întrebări numai în legătură cu viitorul; sînt şi clienţi care se interesează de prezent. (Uite cum îmi arde faţa; pune mîna pe ea!) În fiecare zi aud astfel de întrebări. Cînd mi se adresează mie, răspunsul îl dă perdeaua de aramă. Cei mai deştepţi se adresează patroanei. Ea şi le notează, apoi le comunică maică-mi. Urmează o discuţie aprinsă, o adevărată licitaţie. (Uite la mîna mea, e rece ca gheaţa! Ei, nu mi-o strînge aşa de tare!) Trebuie să mărturisesc că mama n-a renunţat la mîndria ei. Aurul care poate să înfrîngă această mîndrie trebuie să aibă forma unui inel de logodnă. Dacă unul dintre numeroşii ofertanţi care îşi aruncă comorile în cumpănă — lucru imprudent, fără îndoială — are năstruşnica idee să spună: „Vreau şi mîna ei!“ el va ieşi învingător. N-are importanţă dacă va fi burtos, cu nasul roşu, cu părul cănit sau spîn (şi dintre toţi, nu cel mai bătrîn e cel mai odios). Trebuie să-l iei. Acesta e destinul fetei. Şi iaca aşa se împleteşte o şarlatanie cu alta. Ei, acuma spune şi tu: nu fac o înşelătorie de un milion de ori mai mare decît prezicerile magnetice atunci cînd îngenunchind în faţa altarului şi invocînd numele lui dumnezeu, jur că iubesc pe un om pe care în realitate îl urăsc, îl detest, îl disprețuiesc? Nu e o înşelătorie să jur că-i voi rămîne credincioasă, că în nici o împrejurare nu-l voi părăsi, atunci cînd toate fibrele inimii mele ţipă: „Ba am să te înşel, am să mă bucur de nenorocirile tale şi doresc să te prăbuşeşti, ca să te pot părăsi!“ Şi cînd la capătul acestei minciuni trebuie să spun: „Aşa să-mi ajute dumnezeu“, cum o să pot încheia cu un „amin“ atunci cînd în sufletul meu se ridică răzvrătirea: „Ce-mi mai poţi ajuta de acum înainte, dacă m-ai lăsat să ajung aici?“

Aşadar, să minţi, să înşeli, să juri strîmb : asta e onoarea ! Asta îţi aduce stima lumii. Biată fată, dacă joci comedie la teatru te aşteaptă dispreţul, dar dacă o faci în biserică, gloria şi respectul.

Manó ţinea în mîna lui mîna fetei, aplecată pe fereastră, şi răspunse în şoaptă :

— Şi dacă fata ar spune adevărul şi în biserică ? Dacă ea ar fi condusă acolo de o mînă care s-ar uni pe veci şi fără cătuşe cu mîna ei ?

— Aşa ceva e un vis.

— Nu există visuri care să nu se realizeze dacă ştim să le vrem cu toată tăria. Fii soţia mea.

Fata se întristă.

— De ce ai rostit cuvîntul acesta ? grăi cu vocea umbrită de mîhnire. Vezi tu, cuvîntul acesta e sfînt ca numele lui dumnezeu ; nu trebuie să-l rosteşti cu atîta uşurinţă.

— Eu l-am rostit cu toată convingerea.

— Măcar de te-ai fi gîndit la el atîta cît m-am gîndit eu ! Gîndurile acestea le aveam încă din copilărie, cînd singurul lucru ce-mi lipsea şi pe care îl iubeam era luna. Ce este dincolo de lună ? Stelele. Şi dincolo de stele ? Calea laptelui. Dar dincolo de calea laptelui ? Nebuloasele. Şi dincolo de ele ? Neantul. Şi unde sînt hotarele neantului ? Apoi am început să alerg după alte nemărginiri. Ce o să se aleagă de noi ? Vom ajunge ceva, tu şi eu ? Şi pe urmă ? Ne vom mai întîlni vreodată ? Apoi ? O să fii tot aşa de bun cu mine ? Şi pe urmă ? Şi pe urmă ? Şi punîndu-ţi de multe ori această întrebare poţi să înnebuneşti tot aşa de uşor ca şi-atunci cînd te-apuci să dibuieşti hotarele universului. De alaltăieri, adică din clipa în care te-am văzut, nu mai sînt în stare să mă prefac. Am fost nevoită să le spun că sînt bolnavă şi nu pot să dau reprezentaţii. Un lucru e sigur : fiecare dintre noi a devenit cineva. Eu o scamatoare, tu un ofiţer imperial. Şi am mai aflat ceva : de cîte ori te-am visat, m-ai visat şi tu, dar pe urmă ? Tu n-ai nimic, eu de asemenea. Din două nimicuri, însă, nu se poate încropi ceva. Toată averea maică-mi e această căsuţă în care stăm. Şi ca

mîine-poimîine, tată-tău nu va avea decît oasele străbunilor. Maică-ta o să-l părăsească. Asta n-o spun de la mine. O spune mama şi ea ştie ce spune. Un sublocotenent imperial şi o faimoasă somnambulă... Cum faci o existenţă din două lucruri inexistente? Ce este dincolo de ultimele stele?

— Ei bine, am să-ţi spun ce este dincolo de ultimele stele. Un nou ocean de stele. Tu zici că eu sînt nimic şi tu la fel. Poţi aduna două nimicuri? Iată eu ştiu ceva mai mult. Să tai în două un nimic şi să fac ceva care să trăiască din jumătatea lui. Ca sublocotenent imperial nu mă pot însura cu tine, dar pot să renunţ cînd vreau la sabia de ofiţer şi din acel moment sînt un om liber.

— Liber şi cerşetor.

— Nu! Un om care poate să-şi cîştige prin muncă cinstită o pîine uscată nu e un cerşetor. Întocmai cum în ambrozia mitologică se găseau concentrate toate gusturile şi aromele, ele se găsesc şi în pîinea cîştigată prin muncă. O, dacă ai şti cît de dulce şi săţioasă este această pîine! Iată o lume pe care tu n-o cunoşi. Eu însă am umblat în ea. Şi îmi aduc aminte cu nespusă plăcere de serile cînd, culcîndu-mă pe pămîntul gol, nu trebuia să-i mulţumesc nimănui pentru ziua trecută, şi de dimineţile în care nu trebuia să fiu îngrijorat de ziua ce începea. În această lume necunoscută te poftesc să vii. N-o să avem decît nimicul, dar acest nimic va cuprinde o lume întreagă! Nu-ţi spun cine ştie ce baliverne. Am planuri mari. Acum încep la noi în ţară vastele lucrări de amenajări hidraulice pe Tisa; acolo e nevoie de ingineri pregătiţi şi eu voi fi bine primit. Va fi o muncă grea, o muncă amarnică, fără odihnă, fără confort. Cîte o colibă de stuf ici-colo pe un ostrov, acoperită cu vrejuri de mure; acesta va fi palatul în care îmi voi conduce mireasa; pieptul meu va fi perna pe care îşi va rezema capul; ea va fi o servitoare care va găti, va spăla, îmi va cîrpi rufele şi mă va aştepta cîntînd cînd mă voi apropia cu luntrea prin stufăriş. Iar seara, tolăniţi în jurul focului, vom vorbi despre stele şi despre cele de dincolo de stele.

Fata începu să plîngă cu hohot şi-abia putu şopti:
— Unde-i coliba acoperită cu mure ?
Aceasta fu logodna. Fata era hotărîtă: îl ia.
Revenindu-şi din extazul în care bucuria şi durerea se împleteau, ea îl întrebă pe alesul inimii sale :
— Şi ai fi în stare să renunţi de dragul meu — şi să renunţi cu inima împăcată — la cariera strălucită pe care ţi-ai cucerit-o cu atîta hărnicie, să renunţi la rangul de ofiţer ?
— Păi, vezi tu, draga mea — zise tînărul cu seriozitate — la mine chiar adevărul nerostit cîntăreşte mai greu decît minciuna rostită. Dacă aş fi un linguşitor, un ademenitor, ţi-aş spune: „O fac numai de dragul tău, pentru că să fii a mea". Ei bine, o fac şi din alte motive. Azi am primit o scrisoare de la tata. Ştiam că numirea mea de ofiţer imperial l-a zdrobit. În ziua în care a aflat, a părăsit dieta de la Bratislava şi a plecat acasă, la Tüzhalom. Cred că în situaţia pe care o avea în viaţa politică a ţării, titlul meu era ca un cancer pentru el; murea dacă nu-l putea extirpa. Azi mi s-a adresat în scris. Mi-a scris foarte blînd, foarte temperat. Îmi spune „dragul meu fiu". Şi îmi arată fără ocol că actuala mea carieră i-o compromite definitiv pe a lui. Apoi, mă roagă cu multă amabilitate, să renunţ, spre binele lui, la rangul meu de ofiţer, să mă întorc acasă. Îmi dă moşia de la Osko să gospodăresc acolo. Şi fiindcă în viaţa lui n-a solicitat nimănui un serviciu gratuit, lasă la latitudinea mea să-i cer orice i-ar sta în puteri; la orice cerere a mea el va spune „da" cu anticipaţie. Îţi poţi închipui ce am să-i cer. Ei, acum ai aflat şi tu că nu eşti singurul motiv pentru care voi părăsi cariera de ofiţer.
Fata îi răspunse oftînd.
— Dar atunci de ce m-ai amăgit cu coliba aceea de stuf îmbrăcată în foi de mure ?
— O, dinspre partea asta nici o grijă! Coliba va veni. Căci acum e rîndul meu să profeţesc: Ei bine, află că la trei zile după întoarcerea mea, voi fi dat afară din castelul de la Tüzhalom, fie pe uşă, fie pe

fereastră. Şi să zic bogdaproste dacă n-oi mînca şi-o papară.

Cei doi rîseră cu poftă de această perspectivă. Degetele mîinilor lor erau strîns împletite.

DULCELE CAMIN PĂRINTESC

Sînt şapte ani de cînd plecase tînărul din casa părintească. Ce mult s-a schimbat de-atunci! Azi copilul de acum şapte ani e un brad de flăcău, faţa i s-a lungit, luînd o frumoasă formă ovală, deasupra buzei de sus şi pe bărbie i-au apărut fulgii bărbăţiei, ţinuta lui dreaptă, ostăşească, părul negru şi bogat i se revarsă, după moda timpului, în bucle ondulate pe frunte, pe tîmple, expresia feţei i-e aspră şi rece, dar în ochi are un farmec de a cărui putere nu scapă nici om nici animal; se apropie de el, ori o rupe la fugă.

Cînd trecuse pentru ultima dată pe sub fereastră şi îşi luase rămas bun de la iubită, spunîndu-i că dimineaţa pleacă la părinţi, fata îi dăduse următorul sfat înţelept:

— Nu uita, dragul meu, ce te-am rugat. Învaţă să taci. Vezi tu, sinceritatea e ca o armă încărcată. Te foloseşti de ea la apărare şi la atac: e un lucru bărbătesc. Dar e o nebunie, o copilărie să te joci cu ea, fără rost, în glumă.

— Bine. Pune-mi lacăt la gură.

Fata încercă în toate chipurile să închidă gura slobodă a băiatului. Poate îi va folosi măcar pentru o bucată de vreme.

Manó găsi multe schimbări şi în casa părintească. Mai întîi, maică-sa era cu totul alta de cum o cunoscuse el în copilărie. Din gospodina plină de foc de odinioară, societatea de la Bratislava făcuse o adevărată cucoană de lumea mare. Avea salon şi budoar. Ţaţa Dorkó trăia exilată în odăile slugilor.

În locul ei, doamna Sára ţinea o doamnă de companie, o franţuzoaică, născută în Elveţia. De la aceasta învăţase o sumedenie de cuvinte nemţeşti şi franţuzeşti cu care făcea necontenit exhibiţii. Ba îşi luă chiar osteneala de a învăţa să citească. Pe fiecare masă se zărea cîte o carte deschisă, din care citea din cînd în cînd cu un lorgnon cu ramă de aur şi, cînd primea vreo vizită, se grăbea să aducă vorba de literatură. Romanul *Abafi* al lui Josika îl citise în întregime.

Fiind anunţată de sosirea fiului ei, doamna Sára se îmbrăcă de gală în cinstea lui, îşi puse mănuşile suedeze şi-şi făcu bucle *„à l'anglaise"*. (Era încă femeie frumoasă).

Cînd Manó intră în odaie, ea sări de lîngă gherghef şi alergă în întîmpinarea lui, strigînd cu entuziasm pe nemţeşte şi pe franţuzeşte:

— *Oh, te schene Pum! Regardé mamzell: nid wahr, ist bogár Sohn? (Beau garçon).*

Apoi îi strînse capul la piept, îl potopi cu sărutări, nelăsînd nici un peticuţ uscat pe el, repetînd cu efuziune: *„Combien bogár Sohn!"*

În sfîrşit, îl aşeză lîngă dînsa pe canapea, îmbrăţişîndu-l într-una şi bătîndu-l uşor peste obraji; era să uite chiar o esenţială regulă de etichetă, aceea de a-i prezenta pe doamna care se găsea în odaie: „Mamzell Juliett!"

Elveţianca era o frumuseţe rubicondă, o fiinţă bună, pîine caldă, nu altceva, pudică din cale afară, roşind într-una. Cînd Manó se uită la ea, dădu să plece din odaie.

— *Resto, resto, mamzell!* o opri doamna Sára. *Ist mein Emma ta! Hab i xact, kommst her!*

— Acum, mamă dragă, să vorbim ungureşte, dacă domnişoara ne dă voie, spuse Manó.

— *Şic-zic-nic!* Nu se cuvine să vorbim ungureşte în faţa cuiva care nu înţelege limba noastră.

— Păi atunci eu am să te ascult în tăcere.

Tot n-ar fi putut face altceva. Doamna Sára îi punea fel de fel de întrebări, dar nu-i dădea răgaz să răspundă; voia să afle tot ce s-a întîmplat din

momentul în care *„hast davongeloffen"* şi îl copleşi cu *„du Schelma, du Kanali"* şi alte dezmierdări de acelaşi fel. Apoi interogatoriul ajunse la punctul nevralgic: Nu cumva s-a îndrăgostit de tine vreo prinţesă? Ei? Spune drept: n-ai pe nimeni?

După un obicei unguresc îi pipăi cu arătătorul vîrful nasului, ca să se încredinţeze dacă nu minte.

— *Nix nutz!* Pe viitoarea soţie eu am să ţi-o aleg. Oho, cîte contese şi baronese am văzut la Bratislava la balul nobililor! *Şarmant, elegant, manific!*

Apoi îi înşiră în grabă, dar nu fără oarecare greşeli, un întreg calendar cu nume mici de fete din familii aristocratice. Are de unde alege pentru fiul „ei".

(Tocmai de aceea a venit Manó!)

Băiatul uită că are lacăt la gură şi se pomeni trîntindu-i-o pe ungureşte:

— Şi dacă mi-aş fi ales o fată săracă, aşa cum a făcut tata cînd s-a însurat?

La aceasta, doamna Sára îi trase un ghiont zdravăn în coastă:

— *Um moglic! (unmöglich).*

Bine că cel puţin ghiontul era de stil vechi. Manó înţelese că nu prea poate conta pe ajutorul maică-si. Fata săracă, azi cucoană mare, vrea logodnică de neam de conte pentru fiul ei.

— Dar pe tata unde îl pot găsi? întrebă, desfăcîndu-se din braţele care-l strîngeau sau îl înghionteau.

Doamna Sára îi răspunse cu un aer important, pe franţuzeşte:

— *Ton per e bocu per avec.*

Monó se uită mirat în toate părţile apoi se întoarse spre franţuzoaică, rugînd-o respectuos să-i explice cum de tatăl său a devenit deodată tată împreună cu atîţia inşi.

Întorcîndu-şi într-o parte faţa aprinsă parcă i-ar mărturisi o mare taină a inimii, „mamzel" Juliette îl lămuri graţios asupra situaţiei reale: în momentul de faţă în castel s-au adunat mai mulţi părinţi sufleteşti pentru a se sfătui cu domnul deputat.

— Înţeleg, domnişoară. Mulţumesc. E o adunare districtuală, s-au adunat mai mulţi protopopi şi asesori; tatăl meu este curatorul coadjunct al districtului.

Va să zică întîmplarea a făcut să sosească într-un moment cît se poate de important.

Făcu ce făcu, scăpă din budoar şi plecă să-l caute pe tatăl său.

Pe coridor era să fie doborît de valul de prea cinstiţi părinţi şi asesori mireni care chiar atunci ieşeau de la consfătuirea pregătitoare ţinută sub preşedinţia lui Decebal. Toţi îl priveau minaţi.

Ştiau că fiul rătăcit va să pice dintr-o clipă în alta şi toţi erau curioşi să-l vadă. Să fi fost, într-adevăr, Sobri Jóska, sau a fost numai ursar, sau — doamne fereşte! — ofiţer imperial? Nu avea aerul să fi fost nici una, nici alta.

Manó găsi cu cale să intre pe uşa pe care ieşiseră cinstitele feţe de adineauri şi nimeri în sala de şedinţe a consistoriului. Înăuntru nu se mai găseau decît două persoane: curatorul coadjunct şi notarul districtual. Pe acesta din urmă îl cunoştea bine din timpul studenţiei: omul fusese „contrascriba" la colegiul din Debreţin şi în această calitate supraveghetorul şef al elevilor. Îl îndopase cu varză stricată! De aceea l-au şi botezat „Géházi", adică cioflingar. Acum era preot pe undeva şi se cheamă că ajunsese departe (pe cine ştie ce căi ocolite) de vreme ce purta titlul de notar eparhial.

Pe tatăl său îl găsi în scaunul prezidenţial de la masa verde, verificînd procesul-verbal.

Cînd o văzuse pe maică-sa, Manó rămase plăcut surprins de profunda schimbare pe care cultura o săpase în întreaga ei fiinţă. Transformarea strălucită a tatălui său îi dădu o impresie şi mai bună. In locul hîtrului vesel, veşnic cu un crîmpei de cîntec pe buze, Manó avea în faţă un exemplar tipic de orator, de bărbat de stat pe care conştiinţa importanţei lui nu-l părăseşte nici o clipă.

Decebal nu înregistră intrarea lui în sală decît după ce îi dădu notarului instrucţiunile necesare.

— Discursul de deschidere va fi trecut în procesul verbal *per extensum*, nu *per excerpta*. Aşa e uzanţa şi la dietă.

Abia după aceea binevoi să întindă mîna fiului întors la casa părintească, adresîndu-i o frază scurtă:

— E frumos din partea ta că ai venit!

— Mi-ai poruncit şi eu ţi-am urmat porunca, răspunse Manó sărutînd mîna părintelui său.

— Bine ai făcut, grăi Decebal pe un ton profund, ca de la tribuna dietei. Trei obligaţii are un bărbat în viaţa lui: faţă de familie, faţă de patrie şi faţă de religie.

Niciciînd n-avem voie să uităm aceste trei datorii. (Era un discurs pregătit în toată regula.)

Manó îi răspunse cu aceeaşi gravitate:

— Voi săpa cu litere de aur pe tabla de fier din inima mea aceste cuvinte memorabile.

— Fugi mă de colo! rîse Decebal, uitîndu-şi rolul atît de pompos. Şi-acu te mai ţii de drăcii? Ei, hai să vorbim în proză.

La această întorsătură, domnul notar găsi nimerit să părăsească fotoliul şi s-o şteargă cu procesverbal cu tot în sfere mai prielnice.

Decebal se ridică, îşi întinse braţele, şi îşi trosni degetele: toată şedinţa de cinci ceasuri o purta parcă în spate.

— Dă-i drumul la o pipă. Uite colo ciubucurile. Cum? Nu fumezi? Te pomeneşti că prizezi tabac? Găseşti şi-aşa ceva la maică-ta. S-a deprins cu el, pe furiş. Te-a văzut?

— M-a şi însurat.

— Ai să rămîi acasă?

— Sînt cu totul la dispoziţia ta.

— Demisia ţi-ai dat-o?

— Da, de cum am aflat că sentimentele tale sînt împotriva carierei pe care mi-o alesesem.

— O, să nu crezi cumva, dragul meu — spuse Decebal afectat — că am părăsit dieta din pricina numirii tale. Situaţia mea nu e aşa de nesigură ca o astfel de bagatelă s-o poată clătina. M-am grăbit să mă întorc pentru că la adunarea trimestrială mamelucii

guvernului umblă să schimbe instrucțiunile privitoare la impozite — și asta trebuie s-o împiedic cu orice preț. Pe urmă la adunarea districtuală tot eu trebuie să prezidez. Și sînt și chestiuni mai importante; le poți afla, dacă te interesează. Deocamdată, însă, mai am cîteva lucruri urgente de pus la punct. Poți să faci o plimbare, să vezi gospodăria dacă vrei; dă ordin grăjdarului sau vizitiului. Sau, dacă asta nu te interesează, în odaia mea găsești colecția jurnalului dietei. E foarte interesantă. La cină vino de vreme, să nu-i faci pe oameni să-aștepte.

— Mulțumesc de trăsură, dragă tată; m-am săturat de ea de la Viena pînă aici. Lucrurile înțelepte le las de asemenea în seama oamenilor mai deștepți decît mine și cina, unora mai înfometați. Aș căuta doar un ungher unde să-mi culc capul ăsta nătîng.

— Gura păcătosului adevăr grăiește... Ei, fă cum vrei.

Manó putea sta liniștit în odăița ce i se dăduse în aripa dinspre grădină: în casă toți aveau ceva mai bun de făcut decît să se ocupe de el. Nici cel din urmă pandur nu-l băga în seamă. Aveau, ce-i drept, destule griji pe cap. Nu-i puțin lucru să mulțumești un district întreg.

Și totuși a mai rămas un suflet de om care ținea la el: țața Dorkó. De cînd a fost scoasă din odăile boierești, biata favorită dizgrațiată nu era bine văzută nici în cercurile de la bucătărie. Așa se întîmplă în diplomație! Nici bucătarul nu-i dădea voie să se atingă de ceva. Își pierduse orice autoritate.

In odaia izolată dintr-un colț al castelului bătrîna așternu patul pentru tînărul stăpîn și se oferi să-i scoată cizmele. Cum Manó nu făcu uz de serviciile ei, ea îi propuse să-i frece picioarele cum făcuse mai demult, seară de seară. Cu mulțumiri politicoase, și această ofertă fu respinsă. Un lucru, însă, nu i se putea refuza țaței Dorkó: să se ghemuiască la picioarele patului pe fundul unui coș întors pe dos și să-i spuie povești, ca în copilărie.

— Bine, țață Dorkó, spune!

— Vai, domnișorule, toate-s altfel de cum fuseseră odinioară. Cînd ai plecat, parc-ai luat și fericirea cu dumneata. Nu te mai cunoști, așa de mult s-au schimbat toate. Eu una nu mai trec nici în ruptul capului prin odăile dinăuntru. Mamzela aceea, franțuzoaica, nici bună ziua nu știe să dea ca lumea, iar mămica ta n-o mai slăbește din *„ui, ui"* ! Da ce, am ajuns purceluș să zic *„ui, ui"* ? N-oi fi înțelegînd eu ce vorbesc dumnealor, da' tot am priceput ceva. Dăunăzi (știi, cînd s-a zvonit că te întorci) le-am prins trecîndu-și din mînă în mînă un chip zugrăvit; ziceau că-i o contesă. Apoi au început să vorbească despre Emma, adică despre dumneata. Am auzit și vorba *„mariaș"*. Parcă eu nu știu ce-i aia „mariaș". Cînd au fugit franțujii mi-a spus-o și mie un pioner franțuz, batu-l-ar să-l bată... Înseamnă căsătorie. Vai, dragul mamii, să n-o iei cumva pe contesa aceea că-i mai urîtă ca muma pădurii ! Da' e bogată foc ! Of, doamne, doamne ! În ce hal a ajuns familia Tanussy ! Să fie silită să se uite după fete bogate ? Ba, Emma mică, e silită, căci arde castelul nostru; atîta, că nu se vede fumul. Am aflat tot de la menajera administratorului. Am dat cea mai frumoasă moșie pentru niște păduri fără nici un chichirez, fiindcă în ele era o colină în care zăceau străbunii familiei Tanussy (dumnezeu să-i ierte) : mormane de oase, nimic altceva. Se spune că în mormînt s-au găsit și o groază de comori; au și fost aduse grămadă la castel. O fi la fel cu comorile pe care le visez eu uneori; îmi vîr mîinile pînă-n coate în grămada de galbeni și cînd mă trezesc, mă văd scormonind prin coșul cu porumb. Un lucru știu : de cînd au intrat în casă comorile acestea blestemate, vindem pe capete cirezi, herghelii, una după alta. S-a dus și herghelia de zile mari și herghelia de mînji și cireada de prăsilă. Și mi-a fost dat să văd, sufletelul maichii — dar să nu-i spui cuiva că ai auzit de la mine, — să văd sigilat tot castelul, de sus pînă jos : au venit o droaie de arvocați, mînca-i-ar ciorile și au tăbărît cu gura pe noi; zor-nevoie să scoată la licitație tot, pînă și canapeaua

coniței. Ce rușine pe casa noastră! Dar alegerea de deputați! Bătaia lui dumnezeu nu altceva! Sugeau vinul din castroanele de supă, derbedeii! Mă mir că nu i-a luat dracu pe toți! Mă mir că n-au mîncat și acoperișul de pe casă. Adică ce să zic, că pînă la urmă tot l-au mîncat. Casa din oraș ne-au dărîmat-o pînă la pămînt; apoi au dat foc și orașului: praf și pulbere s-a ales din el. Biserica noi a trebuit s-o ridicăm din nou. Maistorul dulgher se ține pînă-n ziua de azi ca scaiul de noi să-i plătim acoperișul turnului. Iar de cînd au plecat boierii la Bratislava, că-s deputați, aici, acasă toată gospodăria e vraiște. Oamenii n-au mai primit o lăscaie, fiecare se cîrpește cu ce poate fura. Toți șterpelesc și ascund ce le cade în mînă. Nimeni nu mai ține socoteala de nimic. Și boierii, dacă s-au dus la Bratislava ca să se pricopsească în limba nemțească, făceau mai bine să rămîie acolo. De ce s-au mai întors acasă? Îi vezi pe toți prea cinstiții aceștia care foiesc în toate părțile ca într-un furnicar? Să nu crezi dumneata că s-au adunat pentru sfat. Iar vor să vîre pe bunul nostru stăpîn în vreo trăsnaie. Că-i bun ca pîinea caldă; își dă și cămașa de pe el dacă i-o ceri. Acu, iar se pregătesc de alegeri. Calvinii vor să aleagă un primcurator. Popii din comitatul Tuhutum țin să-l pună pe stăpînul nostru, cu toată împotrivirea ălor de dincolo de Tisa. Nu știu dacă va reuși ori ba, dar știu că pînă la urmă casa ni se duce de rîpă. Multe-aș putea să-ți povestesc, dragul maichii, despre lucrurile acestea, dar nu vreau să-ți stric somnul. Văd că ai început să căști. Doar una să-ți mai spun! Aseară, trăgînd cu urechea pe la ușa sufrageriei, cînd prea cinstiții părinți se ridicau de la masă, i-am auzit vorbind de dumneata. Din „fiul risipitor“ nu te mai scoteau. Iaca ce-au pus la cale împotriva dumitale. Mîine, duminică, se va cînta, ca de obicei *Pre tine doamne te lăudăm...* După aceea va predica popa ăla adusu de spate, fățarnicu ăla cu crucea-n sîn, pe care toți îl împing înainte pentru că e vorba să se însoare cu fata protopopului. Între noi fie zis e cam trecută dumneaei, s-au scurs multe

cîşlegi şi ea tot numai cu dorul măritişului a rămas. Ei, ce s-a gîndit afurisitul de popă, talpa iadului, că nu i-oi zice mai bine! Să aleagă pentru predica de mîine pilda fiului risipitor, să-l ia în tărbacă, dîndu-şi ochii peste cap, pe domnişoru nostru, pe scumpa noastră Emma! Eu în locul dumitale zău că nu m-aş duce la biserică. Ca ce? Să mă batjocorească în auzul întregii lumi? Ştii ce? Mîine dimineaţă spune-le că te-a apucat pîntecăria. O să-ţi fac eu un ceai de mentă, de...

Bătrîna se opri. Manó dormea dus.

La calvini, obiceiul de a mustra, printr-o predică rostită în biserică, pe cineva care prin purtarea lui a meritat dojana, se întemeiază pe nişte prerogative străbune care la rîndul lor îşi au rădăcinile în pilda glorioasă a profeţilor din vechime. A mustra pe cei puternici, aşa cum au făcut Ilie, Daniil, sfîntul Ioan Botezătorul, cu Ahab, cu Irod şi chiar cu sfîntul rege David, urmînd porunca cerească şi înfruntînd puterea pămînteaşcă, e o înaltă datorie a celor chemaţi să vestească cuvîntul lui dumnezeu şi împlinirea acestei datorii face parte din sarcinile reformei.

Şi orice muritor trebuie să primească cu sufletul plin de pocăinţă o asemenea pedeapsă.

Manó nu se gîndea să se sustragă; dimpotrivă, găsea că e o cinste pentru el ca într-o zi de praznic împărătesc, obştea creştinească să poată trage învăţături folositoare pentru întremarea şi înălţarea ei sufletească tocmai din pilda smintelii şi ispăşirii lui.

Se îmbrăcă deci frumos în veşminte de sărbătoare şi, cînd clopotele au prins a suna a doua oară, el bătu la uşa odăii în care-şi făcea toaleta frumoasa sa mamă. Cunoscîndu-l după glas, maică-sa îl pofti să intre. Doamna Sára era gata de plecare. Nu rămăsese decît să-şi aşeze broboada pe coc. Trei pene de struţ în culorile drapelului ţării erau înfipte în această găteală care ar fi făcut mare efect la un bal mascat.

Doamna Sára aştepta un compliment de la fiul ei. Se răsucea din călcîie şi era mîndră, mai ales de întreitul moţ de struţ. Şi cum Manó zăbovea, ea îl provocă direct :

— Ei, sînt frumoasă astăzi ?

Manó îi sărută mîna cu dragoste şi-i şopti emoţionat :

— O, scumpa mea mamă, pentru mine tu eşti frumoasă oricînd şi oricum.

— Dar acest *Kopfputz ?*

— Fără el ai fi şi mai frumoasă.

Vorba aceasta avu darul s-o scoată din sărite.

— Fugi, să nu te văd ! Îţi baţi joc de mine cu nerușinare, ticălosule ! Vrei să spui că-s caraghioasă ? Îţi rîzi de mine pe la spate ? Ba acum văd că mă batjocoreşti chiar de la obraz. Niciodată n-ai avut respect de mine. M-ai făcut de rîs în faţa lumii. Eu te cocolesc şi tu scoţi limba la mine. Te-nhăitai cu oamenii care îşi băteau joc de mine. Îţi sălta inima cînd mă puteai ocărî; nu copil mi-ai fost, ci duşman...

Manó încremeni : ia te uită ce furtună din nişte pene de struţ !

— Dar, mamă dulce...

— Nu dulce, amară ! Adu-ţi aminte de scrisoarea ceea de la Debreţin ! Ce ? Eu mă zbat, îmi frîng oasele ca să ajung la tine, să te scot din mizerie, şi tu îmi trimiţi o scrisoare, deşi ştiai că nu-s în stare s-o citesc, şi asta numai pentru ca să faci de rîs pe maică-ta în faţa mendicanţilor tăi, nişte nespălaţi, nişte jegoşi, înghiţi-i-ar gunoiul... Doamna Sára mai înşiră cîteva calificative bine ticluite la adresa mendicanţilor. Copil fără inimă, nesimţitule, nătărăule ! un pui de gîscă n-ar face aşa ceva cu mamă-sa. Puiul de pisică nu zgîrie pe mamă-sa, dar tu mi-ai zgîriat obrajii cînd ai mîzgălit scrisoarea aceea.

Manó ar fi vrut s-o întrerupă, să-i arate că el n-a scris nici un fel de scrisoare, dar precum în Niagara nu poţi arunca o pietricică, fiindcă sare cît colo...

Abia reuşi să-şi deschidă gura...

— Ce? Nu cumva vrei să minţi că nu tu ai scris-o? Vrei să-l chem aici pe pandur să ţi-o puie în faţă?

— Vai de mine... Dacă zici tu... ce nevoie mai e de pandur? Şi cu ce ţi-am greşit?

— Cu nimic. Da-n tot răul e şi-un bine. Căci făcîndu-mă de ruşine, mi-ai dat imboldul să-mi lepăd neştiinţa. Făcînd zi din noapte, mi-am dat toată silinţa să mă cultiv. Şi iată că dumnezeu a întors spre binele meu răutatea ta. Nu mai ai motive să te ruşinezi de mama ta; să dea dumnezeu să nu trebuiască să roşesc nici eu pentru tine. Aşa, domnule sublocotenent! Am avut onoarea să stau de vorbă şi cu feldmareşali, dar şi aceia se purtau respectuos cu mine. „Fără de el ai fi mai frumoasă"... Dacă n-am fi într-o sfîntă zi de sărbătoare, ştiu că ţi-aş spăla capul, fără leşie!

Manó găsi că cel mai bun lucru e să o şteargă.

— E mai bine într-adevăr să te cari de aici şi să vii doar cînd te-oi chema eu.

(„Ei, aici am sorîntit-o cu sinceritatea. N-am promis fetei să nu spunem tot adevărul? Păcat că am uitat de promisiune!")

Socoti că e bine să-l caute pe tatăl său.

In odaia acestuia se adunaseră fruntaşii eclesiastici şi mireni; aşteptau cu toţii să audă cea de a treia chemare a clopotelor.

Decebal îi comunică, cu întreaga demnitate a autorităţii paterne, recomandările privitoare la felul cum are a se purta în sfînta zi de azi.

— Tu, fiul meu, ai să ocupi locul meu din copilărie, cînd mă aşezam lîngă tata. Ia seama să te porţi demn şi cuviincios în casa domnului.

Dar ce-or fi crezut oamenii ăştia? Că are obiceiul să fluiere în biserică, sau să cioplească strana?

Cînd se-auziră clopotele sunînd a treia oară, cortegiul porni. Pe jos, deşi era o cale destul de lungă pînă la biserică. Numai doamnele mergeau cu trăsura la sfîntul lăcaş.

Pînă nu soseau boierii, poporul nu intra la slujbă; bărbaţii şi femeile aşteptau afară în uliţă.

Printre cei veniți de departe erau doisprezece preoți printre care protopopul, viceprotopopul și oratorul zilei. Cei mai mulți niște bătrîni ruginiți, dar erau și cîțiva popi mai tineri, rași proaspăt, îmbrăcați în sutane negre de mătase, cu o stolă lungă atîrnînd la spate și adusă înainte, pe braț.

Doi asesori mireni i se alăturară. Unul cu puterea lui Samson în limbă, celălalt un atlet cu atît mai vîrtos al tăcerii.

Apoi o ceată de dascăli de la țară, pe limba vulgară „pîrliți", pe care nimeni nu-i lua în seamă.

În biserică preoții ocupară cele două strane de lîngă catedră, față-n față cu credincioșii. Băncile din mijloc erau rezervate pentru presbiteri. Cea dintîi era chiar a familiei Tanussy, nici un străin nu putea lua loc aici, în afară de asesori și chiar lor nu li se acorda această favoare decît în zilele cînd se țineau adunări în biserică. La un capăt al băncii se așeză coadjutorul, Decebal, iar lîngă el Manó.

Învățătorii se urcară sus la galerie, lîngă orgă. Ei formau corul în vreme ce orga intona melodia psalmului.

Minunați sînt psalmii aceștia ce se cîntă în bisericile calvine! Caracterizează întreaga credință. Cîntecele acelea sublime al căror autor a fost un om sfînt, rege și poet în același timp, pe care unicul dumnezeu (pe atunci stăpîn recunoscut al unui singur popor mic) l-a ridicat în chip minunat din rîndul păstorilor și l-a așezat pe tron. Nimeni nu va mai compune vreodată asemenea cîntece. Nici nu putea să le facă altcineva decît el care-l văzuse cu ochii lui pe Iehova umblînd în fruntea poporului său! Mai ales cînd aceste cîntece pline de sinceritate sînt intonate de un popor de origine răsăriteană, cu inima tot atît de sinceră, căruia îi place să vorbească nemijlocit cu dumnezeul său: „Doamne, strigat-am către tine, auzi-mă... Ia aminte glasul rugăciunii mele..." Parcă auzi cum răsună psalmul pînă în slava cerurilor, de unde cetele de heruvimi și serafimi răspund. Nimeni nu cîntă cu jumătate gură, cu capul plecat, îngrijorat; oamenii își

dau drumul din toată inima, din toată puterea plămînilor, şi glasul răguşit al cerşetorului şi glasul dogit al soldaţilor întorşi la vatră se amestecă cu cîntecul boierilor şi al cucoanelor. Toţi se simt cu sufletul uşurat. Şi-au spus amarul inimii şi au fost ascultaţi. Nimeni nu s-a răstit la ei: „Taci din gură, aici n-au cuvînt decît boierii cei mari!"

Dar nimeni nu cînta aşa de frumos ca Tanussy Emmánuel. Splendida-i voce de tenor cuceri întreaga adunare; s-ar fi putut distinge din o mie de glasuri. Frumoasa voce de alt din copilărie se transformase într-o voce cristalină de tenor. Toţi îl ascultau cu admiraţie, chiar şi dăscălimea de sus, din cor. Şi ochii tuturor se aţinteau asupra feţei lui blînde, încîntător de frumoase, strălucind de tinereţe, pe care nu se zărea nici urmă de răutate. Evlavia răsări spontan din sufletul lui. De ce s-ar fi prefăcut, într-adevăr? Şi cînd înaltul cîntec ajunse la ultimele acorduri: „Tu singur eşti veşnic dumnezeu, şi tu, doamne, vei fi în vecii vecilor", glasul lui răsună aproape singur; întreaga adunare parcă se risipise, se pierduse de lîngă el. Faţa, privirea lui se ridica spre tavanul văruit al bisericii calvine. Chipul „Lui" nu era zugrăvit acolo, dar cine-l caută, tot îl găseşte. Lui Manó i se părea că e într-o adunare a creştinilor din primele veacuri care ţineau slujbele sfinte printre ruini, în peşteri, în cavouri — în aşteptarea martiriului.

Veni şi acesta. După psalmi urmă rugăciunea (toată lumea se ridică în picioare), apoi predica.

Prin foşnetul stîrnit de sumanele oamenilor ce se aşezau la locurile lor, doamna Sára îi şopti mamzelei elveţiene:

— *Nid war? Il chant comm un angelo?*

Dar adăugă imediat:

— *Der Kanali, infame!*

Ei, porni şi predica şi îşi urmă drumul prevăzut.

Textul fusese luat din alegoria fiului risipitor pe care oratorul se străduia în toate chipurile să o lege de istoria odraslei decăzute a familiei Tanussy, încercare neaşteptat de spirituală uneori, ca bună-

oară atunci cînd ospătarea fiului risipitor cu porcii era pusă mai presus de situaţia în care se găseşte vlăstarul unei familii nobile maghiare care mănîncă din aceeaşi strachină cu nişte cadeţi nemţi.

Că predica a fost confecţionată din ordinul direct al lui Decebal, era evident. Manó putea să ghicească uşor acest lucru din strălucirea triumfială în care se scălda faţa tatălui său tot timpul cît preotul cuvînta. Din cînd în cînd Decebal îl atingea uşor cu cotul şi-i făcea un semn din sprîncene: „Asta ţi se potriveşte de minune!"

Oratorul însă asuda amarnic; simţea mai mult decît oricine că săvîrşeşte o nedreptate. Căci dacă ar fi fost inspirat într-adevăr de spiritul profetic al lui Ilie, Daniil şi Iona, ar fi trebuit să tune şi să fulgere nu împotriva fiului, ci împotriva tatălui risipitor.

Dar oricît de lungă, orice predică sfîrşeşte pînă la vremea mesei. Manó dădu dovadă de o admirabilă răbdare creştinească ascultînd dojana fără să-şi piardă cumpătul, fără să facă feţe, fără să zîmbească. Psalmul ce urmă după predică îl cîntă iar dimpreună cu tot norodul, apoi se împărtăşi din „cina cea de taină", cuminecătura, după limbajul calvin.

După ce poporul se risipi, „bisericanii" se aşteptară unii pe alţii în curtea bisericii, plină de mireasma florilor de muşeţel, ca să plece împreună după ce vulgul se va fi scurs.

Prea veneratul domn Nyeles, eroul retoric al zilei, primea cu plăcere felicitările şi strîngerile de mînă prin care bărbaţii competenţi îi răsplăteau capodopera omiletică. Dintre toate, cele mai preţioase erau elogiile cu care patronul, curatorul, îl copleşi. În viaţa lui, Decebal n-a auzit o predică mai frumoasă. Şi îndeosebi învăţătura ei morală şi aplicarea acesteia i se păreau vrednice de toată lauda.

— Predica dumitale a zugrăvit exact purtarea fiului meu rătăcit.

Manó primi cu un zîmbet blînd şi această observaţie. Dacă tatălui său îi face plăcere...

Domnul Nyeles însă crezu de a sa neapărată datorie să îmblînzească, nu să înăsprească pedeapsa delicventului.

— O, vă rog, vă rog! spuse, zîmbind cu gura într-o parte şi trăgîndu-şi capul între umerii strîmbi. Pentru nimic în lume n-am intenţionat aşa ceva. Departe de mine orice aluzie. Istoria fiului risipitor e foarte veche.

Această scuză stîngace şi prostească distruse toată răbdarea lui Manó. De altfel tinerii nu prea au rezerve din această marfă. Manó îl bătu pe umăr şi îi spuse părintelui:

— Nu-i aşa, Géházi? Lucrurile acestea se petreceau cînd tu ne îndopai cu varză stricată pe noi, mendicanţii risipitori.

Tii, ce lovitură de puşcă! De spaimă, venerabila adunare încremeni ca o stană de piatră. Să-i spui aşa ceva unui orator bisericesc! Să-l baţi pe umăr, să-i vorbeşti cu tu şi, colac peste pupăză, să-i spui pe numele de batjocură: „Géházi!" Cine nu ştie ce nume de ocară este acesta în biblie? Servitorul lepros al profetului Ilie! Omul care denunţă pentru parale! Omul gratificat cu celebra poreclă, rămase cu gura căscată, ca un crap zvîrlit pe mal.

Pînă şi Decebal se sperie. Acest pui de unicorn e în stare să se repeadă şi în el.

Dar lui Manó nici prin gînd nu-i trecea să stea să guste efectul distrugător al bombei aruncate de el. Băgase de seamă că există pe aproape şi un public recunoscător. Bravii dascăli îşi întoarseră capetele într-o parte, ca măcar pe jumătate să-şi ascundă veselia. Căci e mare bucuria cînd unui pedant ruginit i se întîmplă vreo catastrofă. O singură mutră se întoarse către el, rîzîndu-i din plin după trăsnaia pe care i-o făcuse popii — şi în această mutră, cu toată barba stufoasă şi ţepoasă ce-i ajungea pînă la rădăcina nasului, Manó recunoscu pe iubitul său prieten de odinioară, Jancsi. Întoarse spatele ilustrei societăţi, se duse întins la el şi îi strînse mîna.

— Servus, frate Jancsi! Tu eşti Galgai Jancsi, nu-i aşa?

— Aşadar m-ai recunoscut?

— Cum să nu te recunosc? Ce faci aici?

— Sînt dascăl în comuna Ludberek; am venit la conferinţa învăţătorilor.

Manó apucă de braţ pe vechiul şi bunul său prieten şi porni cu el înainte, ieşind din curtea bisericii. Grupul gălăgios de „pîrliţi" se luă după el şi, din dragostea cu care îl înconjurară, din felul cum îl pipăiau, îl dezmierdau şi îi şopteau la ureche, oricine putea ghici că îi spun acelaşi lucru: „Ai făcut o treabă plăcută lui dumnezeu trîntindu-i acestui Géházi adevărul în faţă!"

Mai există, aşadar, o categorie de oameni pentru care sinceritatea e o monedă de circulaţie curentă! Da, bieţii dascăli, „pîrliţii"... Pentru ei adevărul e încă valuta forte. Totul se poate cumpăra într-un fel sau altul, dar nu s-a pomenit dascăl de la ţară care să renunţe la o păcăleală bine ticluită; nu, asta pentru nimic în lume.

Manó se bucură din toată inima că a dat de Jancsi. Aşadar tot se găseşte pe aici o fiinţă care îl iubeşte.

Aici, în „căminul" părintesc!...

— Dar tata şi mama nu te-au recunoscut? întrebă Manó pe vechiul său prieten.

— Pe mine? Pe un pîrlit de dascăl? Păi nu ştii că gura unui pîrlit e făcută doar pentru a înghiţi mîncarea ce i se dă, nu pentru a sta de vorbă cu boierii? Pe ce lume trăieşti? În sufrageria cea mare sînt două mese: una în mijlocul sălii, alta lîngă perete. La cea din mijloc se aşază oaspeţii de soi, la cealaltă pîrliţii. Asta-i masa dascălilor. La masa asta pot şedea cîţi încap. După prînz, stăpînul castelului le spune: „Îmi pare foarte bine că am avut plăcerea să vă văd. Vă rog foarte mult ca şi în viitor, ori de cîte ori veţi avea treabă pe aici, să onoraţi modesta mea casă cu preţioasa dumneavoastră prezenţă!" Dar care cum se numeşte, nu-i întreabă.

Şi într-adevăr, aşa era obiceiul în castelul de la Tüzhalom, exact cum spunea Galgai Jancsi.

Sub conducerea lui Manó, dăscălimea cea iute de picior sosi înaintea celorlalţi la castel. Doamna Sára care, însoţită de *mademoiselle,* venise cu trăsura, sosise şi mai repede, aşa că nu ştia nimic de ultima ispravă a lui Manó, căci zvonurile nu ajunseseră încă la castel. Iar mai tîrziu castelana se apucă să se gătească şi nu primi pe nimeni pînă nu fu gata. Atunci dădu ordin, prin cameristă, pandurului să-l caute pe domnişorul Manó şi să-l poftească în odaia ei.

De data aceasta doamna Sára nu-şi mai întrebă fiul dacă-i place găteala din cap, deşi avea trei verbine în păr; una roşie, alta galbenă şi a treia roz. Se mulţumi să-i dea o mică lecţie despre felul cum se cuvine să se poarte în societate, lucru de care un găligan scăpat din şcoala militară n-are de unde şti.

— În faţa străinilor trebuie să ne arătăm plini de amabilitate. Acum întinde-mi braţul; ia seama să nu-mi calci trena.

Doamna Sára intră în sufragerie plutind la braţul fiului său. În camera de alături ea îl mustrase încă, dar, în clipa în care uşa s-a deschis îi zîmbi cu faţa radiind de amabilitate, îi mulţumi că o condusese pînă aici şi îi dezmierdă faţa cu evantaiul: *„Mon cher petit bébé!"* apoi îi făcu chiar un compliment: *„Tu as voix très bien"*, din care Manó înţelese oarecum că maică-sa îi laudă vocea şi se grăbi să-i mulţumească, franţuzeşte, cu toată curtoazia.

— Nu te pripi, îl dăscăli doamna Sára. Limba franceză se vorbeşte rar, apăsînd pe fiecare silabă. A, ştiu eu! La Bratislava, la dietă, am vorbit cu destui domni francezi, chiar şi cu ataşaţi.

În acest moment interveni domnul protopop. Socoti drept o plăcută datorie a sa de a-i oferi amfitrioanei ocazia de a conversa în limba franceză, după placul inimii. El îşi făcuse studiile la universităţile din Germania; acolo şi-a însuşit idioma franceză; e adevărat însă că de atunci n-a prea avut unde s-o

întrebuinţeze. Aşezîndu-se alături de doamna Sára puteau să se întreţie tot timpul în limba franceză. De înţeles nici unul nu înţelegea vorba celuilalt, în schimb, fără să vrea, îşi spuneau nişte bădărănii, încît franţuzoaica îşi acoperea într-una cu evantaiul faţa aprinsă.

Manó are norocul să prezideze la masa dascălilor. Mare noroc, într-adevăr. Acolo voie bună, spirite scăpărătoare, anecdote cu haz! Doar şi acasă, la masa dascălului sărac, buna dispoziţie, gluma, e felul al treilea, adaosul de vin la cana cu apă. Poate că şi dulcele Isus tot astfel a prefăcut apa în vin la nunta din Cana Galileei: i-a poftit pe învăţăcei (întîii dascăli pîrliţi) să dea drumul anecdotelor.

Aici însă nimeni nu dorea lipsă de vin şi cetele de oaspeţi — şi cea de la masa principală, şi cea de la masa de jos — erau la înălţimea vinului.

Manó nu băuse vin niciodată. (Cadeţii nu prea sînt trataţi cu aşa ceva.) De altfel nici nu-i plăcea. Acum însă se lăsă înduplecat de dragul prieteniei, de bucuria revederii! Nu se cădea să se dea în lături.

Şi băutura nu întîrzie să-şi producă efectul. Manó simţea că vinul e un drăcuşor vesel care te gîdilă, preface sloiul de gheaţă într-o vîlvătaie de foc.

La masa cea mare voia bună era în toi. Toasturi cu întortocheate subtilităţi (unele adevărate panegirice!) se auzeau prin zăngănitul de cuţite şi furculiţe. Prietenii de la masa pîrliţilor se ţineau de capul lui Manó să improvizeze şi el un toast, dar Manó nu se lăsă convins.

— Cînd iubesc pe cineva şi îi port respect, în absenţa lui eu sînt gata să-l apăr dacă e atacat, îmi scot sabia pentru el, dar să îi torn laude în faţă, nu pot. Nu pot şi pace.

Cuvintele fură rostite cu voce atît de tare încît ele putură fi auzite şi la masa vecină, producînd oarecare consternare.

— E însă un om pentru care aş închina totuşi un pahar, dacă ar fi de faţă, spuse Manó. Pentru

Horkázi, neuitatul meu maestru, urmaşul magilor de odinioară. Mă mir că nu-i aici.

Dascălul de la Tüzhalom, auzindu-i dorinţa, se grăbi să-i explice că n-a putut veni pentru motivul că i s-au umflat picioarele; nu mai poate umbla, trebuie să zacă şi n-are voie să bea vin.

— Ei, atunci o să-l vizitez eu pe bietul bătrîn.

Pe măsură ce vinul curgea, voia bună sporea, mai ales la masa dascălilor. Din pricina gălăgiei şi a hohotelor de rîs, toasturile de la masa mare abia se mai auzeau. Decebal interveni de cîteva ori pe un ton poruncitor: „Mai domol acolo la masa de jos!“ dar de pomană, căci nimeni nu-l asculta. Vinului şi dascălului nu li se poate porunci nici în parte, darămite cînd îşi dau mîna! Capul răutăţilor era chiar Manó. Doamna Sára simţea că-i vine să intre în pămînt de ruşine şi pentru a-şi aduce odrasla la sentimente mai bune, îi făcea semne bombardîndu-l cu cocoloaşe de pîine.

La sfîrşitul mesei, cînd pandurii începură să toarne vin din 1834 în paharele zvelte, domnul protopop, conştient de propria-i superioritate intelectuală, găsi cu cale să i se adreseze lui Manó, căutîndu-i pricină cu lumînarea:

— Ia spune, nepoate şi domnule Emmánuel, cînd erai cadet, mergeai la biserică?

Manó îi răspunse cu un aer impertinent:

— Desigur, de vreme ce eram obligat.

— Bineînţeles, la biserica păpistăşească...

— Doar nu era să facă altă biserică pentru cadeţi.

— Ei, şi ce făceau cadeţii la biserică?

— Păi îşi aduceau cîte o puşcă de soc şi se luau la întrecere: care nimereşte tichia din capul confesorului regimentului.

Cuvintele lui stîrniră un haz straşnic; toată lumea rîdea cu hohote.

— Şi dumneata, domnule Emmanuel, luai parte la această pioasă îndeletnicire?

— Sigur că şi eu înfundam regulat carcera, cu

întreaga clasă, fiindcă nimeni nu descoperea pe făptaș.

— Da' la spovedanie îi duceau pe cadeți? îl întrebă din nou protopopul.

— Da, la intervale regulate.

— Și cam ce mărturiseau șmecherii?

— Păi, mărturiseau de pildă cîte muște au găsit în ciorbă vinerea, cînd se gătea de post. Pe urmă, confesorul regimentului avea o menajeră bătrînă și urîtă: ei bine, toți băieții își mărturiseau sentimentele vinovate față de ea.

— Și dumneata făceai toate aceste nelegiuiri?

— Eu aveam altă metodă. Îmi începeam spovedania reglementară mărturisindu-mi de la început păcatul de a nu da două parale pe preoți. Firește că, după o astfel de mărturisire, drept dezlegare eram trimis la dracu.

Și aceste cuvinte ale lui Manó fură primite cu hohote răsunătoare.

— Dar sper că aprecierea dumitale se referea numai la preoții papistași, spuse protopopul, singurul care își păstrase seriozitatea.

Manó simți că-i țiuie o ureche. Își aduse aminte de vorba Lizandrei: „Nu trebuie să spui tot ce-ți vine pe limbă numai pentru că ești convins că e adevărat". Ce-ar fi să se facă că nu a înțeles întrebarea? N-ar strica să înceapă un cîntec. Dar drăcușorul neastîmpărat care se furișează odată cu vinul în măruntaiele omului, nu-l lăsă să-și înghită gîndul buclucaș.

— Ba, drept să vă spun, eu m-am gîndit la toți. Ei, o asemenea jignire întrecea orice măsură! În fața atîtor fețe bisericești! Așa ceva numai un om beat putea spune.

Toată societatea adunată în jurul mesei celei mari fierbea de indignare. Cu glasul tremurat de mînie, domnul protopop rosti grava osîndă:

— Văd că dumneata ești un ateu! Un om fără credință! Tăgăduiești pe dumnezeu și pe Hristos!

La aceste cuvinte, Manó se întoarse și se uită țintă, cu seriozitate, la preot. Se făcu o liniște adîncă.

— Nu sînt necredincios, preavenerate părinte! Eu ador pe dumnezeu şi-i urmez poruncile. Cred în Hristos şi mărturisesc că tot ce-a făcut şi a spus el a fost divin şi rămîne în veci, dar tot ce oamenii au adăugat e deşertăciune, lucru omenesc, slab şi neputincios, vorbă zadarnică şi trecătoare.

Dacă băiatul ar fi ieşit afară pe timp de furtună şi ar fi încercat să convingă grindina că nu are dreptate, făcea un lucru mai înţelept decît adresînd asemenea cuvinte unei mese ocupate de la un cap la altul de preoţi.

Cuvintele lui Manó stîrniră într-adevăr un adevărat uragan.

Decebal încercă să abată furtuna.

— Ce vă mai uitaţi în gura unui ţîngău netrebnic? Nu vedeţi că e ameţit? Nu ştie ce spune.

Dar protopopul nu era dispus să-şi lase prada din mîini şi, liniştind pe ceilalţi, îi puse rebelului următoarea întrebare:

— Aşadar tot ce fac oamenii e lucru nedesăvîrşit? Dar, de exemplu *Crezul?*

Aha! Ei, Emmánuel, acum te-a prins! Dă-te bătut, puiule, că nu mai ai ce răspunde. Crezul e acelaşi pentru calvini şi papistaşi, pentru luterani şi greci. El e monumentul turnat în bronz al mileniilor trecute şi viitoare.

Urechea lui Manó ţiui şi mai tare. De departe, sufletul bun îl sfătuia: „Taci! Pleacă-ţi capul! Fii cuminte!“

Manó nu-l ascultă. Îşi întinse mîna, arătînd că vrea să răspundă:

— Întocmai. Nimic nu oglindeşte mai bine caracterul lucrului omenesc ca *Crezul,* căci el înmănunchează o mare lipsă, un mare neadevăr şi o mare contradicţie.

La această blasfemie, doamna Sára sări de la masă şi îşi astupă urechile.

— Vai, vai! Nu mai pot asculta aşa ceva. Nu vreau să-mi pierd sufletul!

Şi fugi din sufragerie, urmată de franţuzoaică.

— Băiete! strigă Decebal la Manó. Pleacă de-aici!

Un copil prost nici pe limbă să nu cuteze a lua asemenea lucruri sfinte!

Protopopul nu cedă.

— Dimpotrivă, să rămîie! Doar noi teologii avem ce învăţa de la el! Domnul vesteşte uneori cuvintele înţelepciunii prin gura copiilor.

— Ba chiar prin a măgarilor — strigă Decebal — ca pe vremea lui Balaam.

Acum însă drăcuşorul pe care-l înghiţise se înălţă în vîrful picioarelor. Tînărul se ridică şi ieşi în faţa omului care-i punea întrebări.

— Iată-mă, rămîn. Isus avea doar doisprezece ani cînd se luase la dispută cu preoţii şi cărturarii.

— Ei, să auzim care este marea lipsă în *Crez?*

— Vă arăt îndată. Crezul spune că Isus s-a născut şi a murit, dar nu ne spune nimic despre ce a făcut în viaţă, despre faptul că a devenit mîntuitor, despre faptul că prin credinţa în dumnezeul iubirii el a dărîmat idolii şi că aceasta a fost pricina pentru care a pătimit pe cruce.

Cuvintele acestea rostite cu căldură n-au mai stîrnit nici o împotrivire, doarece în ele nu se simţea nici urmă de ironie sau de necredinţă. Da, cuvintele acestea le-ar fi putut asculta chiar şi doamna Sára. Totuşi, ele au fost combătute cu vehemenţă din toate părţile: „Asta nu e o lipsă! Pe acestea le ştie orice creştin! Nu se poate rezuma totul".

— Ei, ajunge, ajunge, strigă Decebal.

— Nu! protestă protopopul. Să auzim mai departe. In băiatul acesta s-a pierdut un mare apostol. Dar neadevărul de care pomeniseşi adineauri, în ce parte a *Crezului* se găseşte?

Manó era gata să răspundă; în zadar îi ţiuise urechea.

— Acolo unde spune: „Şi s-a pogorît în iad". Această frază e în contradicţie cu ceea ce spusese mîntuitorul pe cruce cînd se întorsese către unul din cei doi tîlhari: „Adevăr grăiesc ţie: astăzi vei fi cu mine în rai". Aşadar, Hristos a spus că „astăzi", deci în ziua morţii sale, va fi în rai. Eu cred în cuvintele lui Hristos.

Obiecţiunea aceasta îi atrase o adevărată furtună de proteste. „O să-ţi explicăm noi şi asta“ strigau toţi din toate părţile.

Manó însă nici că se sinchisi de el, ci, fără a mai aştepta să fie întrebat, dădu drumul celei de a treia obiecţiuni :

— Iar marea contradicţie este între aceste două teze : „...de unde va veni să judece vii şi morţii...“ şi „...cred în iertarea păcatelor“... care urmează cu trei rînduri mai la vale. Acum : sau păcatele mele vor fi judecate, sau ele vor fi iertate. Una din două : dar amîndouă la un loc nu-mi intră în cap.

Un potop de anateme se dezlănţui : „Manicheu ! Arian ! Socinian ! Pataren ! Baffometist ! [1]

— Dar omul acesta e chiar unicornul a cărui sosire e profeţită în Apocalipsul lui Ioan ! tună protopopul, în timp ce Decebal se prăbuşi, distrus, într-un fotoliu. „Ticălosul acesta de băiat îmi mănîncă curatoratul“.

Chiar Manó începu să se pleoştească. Nu era mai cuminte să tragă un toast, închinînd pentru părintele protopop Melchisedec al ţinutului de dincolo de Tisa ?

— Hei, fîrtate — îi şopti Galgai Jancsi — în frumoasă încurcătură te-ai vîrît. Ei, las' că te scot eu. Ia zbîrnîiţi un pic din pahare !

Atinse cu vîrful cuţitelor, paharele zîngăniră prelung.

Iar Galgai Jancsi începu :

— Închin acest pahar în cinstea veneratului părinte Sóhaj Mátyás.

Zăngănitul de pahare are miraculoasa putere de a face o linişte de cîteva clipe, şi dacă atentatorul are destulă abilitate şi o voce destul de răsunătoare pentru a se strecura prin această crăpătură, toastul lui, dacă e scurt, poate avea chiar succes. Aşa făcu şi Galgai Jancsi, strigînd concis :

— Să-l ţină dumnezeu întru mulţi ani pe eroul zilei de azi, reverendissimul Nyeles Lőrinc, viitor paroh al comunei Sásliget !

[1] Adepţi ai unor secte religioase (n. r.).

O parte din pahare țiui cu însuflețire, omul sărbătorit sări de pe un scaun și se grăbi să ciocnească mai întîi cu patronii din fruntea mesei, apoi cu omul care i-a urat.

— Ce-a fost asta? întrebă Manó pe prietenul său. Închini pentru omul pe care nu-l poți suferi?

— Domol, domol, îi șopti acesta. Așteaptă să vezi ce o să iasă de-aici.

Rezultatul nu întîrzie să se arate. Unul din preoții tineri de la capătul mesei domnești ripostă printr-un contratoast rostit cu glas și mai răsunător.

— Iar eu îmi ridic paharul tot pentru viitorul preot din Sásliget, reverendissimul părinte Baksavári Antal.

Și acesta fu copios ovaționat; jumătate din societate, mai ales tineretul, era de partea lui.

Dar bătrînii nu se lăsau. Protestau.

— Asta nu se poate: Baksavári n-o să ajungă paroh în Sásliget.

— Și de ce nu? strigă cealaltă tabără.

— Fiindcă are un cusur canonic.

— Ce fel de cusur?

— Și-a înșelat logodnica; a părăsit-o în ajunul cununiei.

— Canoanele nu împiedică așa ceva. În schimb ele împiedică să cerșești voturile enoriașilor, cum face Nyeles.

Intr-o clipă războiul izbucni. Mărul lui Paris, papucii frumoasei Elena, pîinea nedospită — toate aceste pretexte de încăierare păleau pe lîngă alegerea parohială de la Sásliget. Precum după moartea lui Attila hunii se împărțiseră în două tabere, începînd să se ucidă între ei, tot astfel se învălmășiseră, după cele două toasturi, cinstita tagmă preoțească. Pînă și asesorul neamț începu să facă gură. Toată lumea tăbărî pe Decebal; să-l sfîșie, nu altceva. Toți îi cereau să facă dreptate, să judece cine-i mai vinovat: cel care își părăsește logodnica, sau acela care cerșește voturile enoriașilor. Decebal era în culmea zăpăcelii. Puțin îi păsa de ce spun canoanele cînd nu-și poate scăpa gulerul din mîinile popilor.

Cum o să jignească una din părți, dînd dreptate celeilalte, cînd alegerea de curator bate la ușă? În timpul acesta, Emmánuel putea să fugă unde voia, nimeni nu-și mai bătea capul cu el, chiar dacă ar fi scos pe Pilat în persoană din *Crez*.

Profitînd de hărmălaia provocată de scumpul lui prieten, domnișorul o șterse într-adevăr, fără ca cineva să prindă de veste.

În timpul mesei, Galgai Jancsi îi povestise că pentru nimic în lume n-o să se facă popă: cu banii pe care îi cîștigă din dăscălie are să plece la Pesta, să învețe avocatura. (Că se pricepe să încurce lumea a dovedit-o în chip strălucit chiar acum.)

Din bîtele rezemate după ușă, Manó și-o alese pe cea mai de nădejde, apoi îi spuse pandurului însărcinat cu băuturile să comunice celor ce l-ar căuta că s-a dus să vadă pe domnul Horkázi.

Pandurul îi raportă cameristei, iar camerista îi șopti doamnei care se sperie grozav. Horkázi îi istorisise de multe ori cum l-a prins pe Emmánuel cînd acesta fusese predicator ambulant. Nu încape îndoială că băiatul s-a dus să se răzbune, să-l pedepsească pe omul care l-a chinuit. Acum e un bărbat în toată firea, dacă se mînie, praf îl face pe bătrînul mag care, în schimb, a rămas doar o umbră. Doamna Sára o chemă în grabă pe țața Dorkó și îi porunci cu străşnicie să se ia după domnișorul Manó, să vadă încotro o apucă; dacă intră la popa, ea să stea la pîndă pe sub fereastră și dacă domnișorul ar încerca să se atingă de părintele, țața Dorkó să intre și să-i spuie băiatului că maică-sa îl cheamă să se întoarcă numaidecît.

Dar Manó nu umbla pe drumurile făcute pentru oamenii cu scaun la cap, ci o apucă drept înainte, prin cîmp, sărind peste pîrăiașul ce-i ațînea calea și peste gardul de pămînt al parcului cu vînat. Nici călare nu l-ai fi putut ajunge din urmă.

Casa parohială, scundă, care închipuia reziden̦a lui Horkázi, era clădită în apropierea bisericii din epoca arpadiană. Ușa era larg deschisă. Tocmai atunci ieșea diaconul. Omul chibzuia dacă trebuie să

tragă clopotele pentru slujba de seară de la care nu lipseau decît preotul şi credincioşii.

În curtea casei parohiale creştea o mîndreţe de măcriş de cal şi de mărar sălbatic şi nişte urzici, încît Manó trebui să-şi facă drum cu bîta ca să poată ajunge la uşa băcătăriei. Pe vatră nu ardea focul, deşi era duminică. Pesemne că magului i se trimitea mîncare de la castel. Nici măcar un lătrat de cîine nu-l întîmpină pe vizitator.

Manó deschise uşa încăperii dinspre stradă şi pătrunse în odaia de gală a magului. Dumnezeule sfinte, cînd o fi fost văruită odaia aceasta şi mai ales cînd au fost frecate podelele ? Murdăria, paienjenişul, mucegaiul domneau pretutindeni ; pe fotoliile de piele, pe canapea, praful era aşa de gros încît vizitatorul putea să-şi scrie pe el numele cu degetul. Alături de odaia mare se găsea o încăpere mai mică a cărei uşă era deschisă. Din interiorul acesteia se auzi un glas adînc, răguşit :

— Cine-i acolo ?

Manó socoti că cel mai potrivit răspuns pe care-l poate da este să se arate în carne şi oase.

Bătrînul scit zăcea în pat, cu un picior întins pe un scaun împletit. Piciorul era înfofolit atît de cumplit, încît semăna cu un picior de elefant. Potrivit obiceiului străbun, un ţol de cai şi o blană de urs alcătuiau toată lingeria de pat. De altfel toate obiectele din casă ar fi pus pe fugă chiar pe cel mai îndrăzneţ hoţ. În faţa aşternutului nu se găsea nici urmă de masă, în schimb deasupra patului era o fereastră adîncă ce dădea spre foişor. Fereastra aceasta oferea două foloase : prin ea magul putea comunica cu diaconul şi tot aici el îşi avea depozitul de ape minerale.

Cînd se pomeni faţă-n faţă cu vizitatorul său, Horkázi crezu că i-a bătut ceasul din urmă. Recunoscu din prima clipă pe fostul său elev.

— Ia te uită, Emma ! se bîlbîi îngrozit şi, uitîndu-şi durerea de picior, se opinti să sară din pat, dar căzu pe spate sîsîind şi îşi apucă genunchiul care-l durea.

— Chiar eu în persoană, nene Horkázi — spuse glumeț tînărul — Emma. Acum însă mă numesc Manó [1]. Dar nu-ți fie frică de mine. Nu-s cine știe ce drac înspăimîntător, ia acolo un spiriduș care se hrănește cu ierburi, un „Grasteufel" [2] cum îi zic nemții.

— Și nu ești supărat pe mine? întrebă bătrînul, cu glasul stins, cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune.

În înfățișarea lui, Manó avea ceva minunat: un farmec liniștitor, o expresie de pace și de îngăduință ce cucereau, cînd voia el, pe bătrîni și tineri deopotrivă. Acum farmecul acesta îi preceda vorbele.

— Drept să-ți spun, pînă azi mă întunecam cînd îmi aduceam aminte de dumneata, părinte. Dar azi m-am răzgîndit. A fost poate o întîmplare, sau o șoaptă de sus care mi-a îndrumat pașii aici. Am fost la biserică. M-am cuminecat. La noi asta înseamnă că ne împăcăm cu dușmanii, alungăm de la noi mînia. Mi-am propus să-ți întind mîna dacă vei veni la noi. Apoi am aflat că ești bolnav. Și iată, am venit să te văd. Eu îți cer iertare pentru multele necazuri pe care ți le-am făcut cu mintea mea de copil. Din parte-mi, eu uit totul.

— Într-adevăr? întrebă bătrînul și îi întinse, timid, mîna. Numai după ce constată că Manó nu i-a sfărîmat degetele, inima îi veni la loc și îl privi cu încredere deplină. Nu, băiatul nu vorbește în glumă, cuvîntul „cuminecătură" are un înțeles serios pentru un calvin. „Să nu apună soarele, înainte ca tu să lapezi din inimă mînia."

Apoi Manó se așeză pe marginea patului și îl întrebă compătimitor:

— Ce te doare, cum ești îngrijit?

Ce fericit era bolnavul că avea cui să-i spuie cum se plimbă de colo pînă colo durerea cîinească: de la gleznă pînă la genunchi, cum sare deodată la celălalt genunchi, cum coboară pînă la călcîie, pînă la

[1] Joc de cuvinte: Manó ca nume propriu înseamnă Emmă nuel, ca nume comun înseamnă spiriduș (n. r.).

[2] Lăcustă (Diavolul ierbii) (n. r.).

degetul cel mare de la picior, de vede stele verzi! Nu fac două parale toate alifiile, toate medicamentele pe care i le prescria doctorul; mai mult îi priesc ierburile acelea de toate felurile pe care o babă i le pune pe picior, dar bine de tot n-o să-i facă decît pămîntul rece.

Manó încercă să-l consoleze: o să vie vara, căldura; soarele face mai mult decît toate spiţeriile, bătrînul trebuie doar să joace şi la nunta lui.

Asta îl făcu chiar să rîdă.

In momentul acesta intră ţaţa Dorkó. Venise cu un plan şiret, aducînd pe o farfurie învelită într-un şervet cîteva felii de friptură şi ceva prăjituri, rămăşiţe de la masa boierească; aducea urări de bine din partea doamnei care i-a trimis părintelui o mică gustare. Ţaţa Dorkó se arătă să fie foarte mirată de prezenţa domnişorului Manó. Vezi bine că la asta nu s-a gîndit de loc.

Îi aduse chiar o butelie de vin bolnavului, dar acesta o refuză categoric.

— Pe ăsta să-l bei tu, fiica mea, eu n-am voie să beau vin. Mai bine mi-ar face o lecuţă de apă de Bicsad. Asta m-ar pune în picioare. Ei, dacă aş putea să am în fiecare zi cîte o sticlă!...

— Dar de ce nu-ţi comanzi? întrebă Manó.

— Fiindcă nu-mi dă mîna. Bietul protopop rus de la Tüzhalom n-are nici botezuri, nici cununii, nici înmormîntări; o duce de azi pe mîine, ca mîrţoaga lui Toldi. Iar apa de Bicsad e scumpă, grecul îţi ia zece parale pentru o sticlă.

De bucate însă s-a bucurat foarte mult şi se şi apucă îndată de ele. Dar pentru a putea mînca mai în tihnă, trebuia să se ridice din pat, să-şi puie picioarele unul după altul în pămînt, ca să poată şedea. Fără ajutorul lui Manó, care îi săltă trupul greu vîrîndu-şi braţul pe dedesubt, operaţia aceasta n-ar fi reuşit. In timpul acestei mişcări, Manó îi strecură ţaţei Dorkó o monedă de argint în palmă. Suflet milos, femeia înţelese şi ieşi grăbită din odaie.

Manó se uita cu adevărată plăcere la bătrînul care mînca de zor, cu o poftă de lup, vîrîndu-şi în gură

cu amîndouă mîinile friptură, tort, de-a valma. Trebuie să fi fost lihnit din cale afară.

Ţaţa Dorkó sosi într-o clipă cu marfa pentru care fusese trimisă: apa de Bicsad. Găsi un pahar, şi-l umplu. Bătrînul îl goli pe nerăsuflate. Vai, da' bun a fost! Ăsta-i adevăratul nectar!

— Ajunge pentru azi. Să rămîie şi pentru mîine!

— Nu aşa, părinte, spuse Manó. Comandă-ţi o ladă întreagă, dacă ţi-a recomandat doctorul şi dacă simţi că-ţi face bine.

— Ar costa o groază de parale.

— Păi s-or mai găsi undeva şi nişte parale, răspunse Manó şi vîrîndu-şi mîna în buzunar scoase ceva mărunţiş pe care îl strecură în mîna popii.

Acesta crezu că i s-au dat băncuţe de cinci creiţari şi scoase un horcăit de spaimă cînd băgă de seamă ce are în palmă.

— Tii, da ăştia-s galbeni toată ziua.

Nu-i venea să-şi creadă ochilor.

— Aur curat, nu-i aşa Dorkó?

— Isuse Hristoase şi Maică Precistă, zece galbeni! Lucru mare, nu glumă!

Ţaţa Dorkó apucă şervetul cu care acoperise mîncarea adusă şi o rupse la fugă, ca să-i povestească stăpînei cît mai neîntîrziat întîmplarea. Vai ce om minunat e domnişorul Emma! Nici vorbă să-i fi cărat pumni bătrînului, dimpotrivă, l-a ajutat să-şi ridice piciorul beteag, ba i-a dat şi zece galbeni pentru apă minerală. Cu banii ăştia bătrînul va putea să bea apă minerală şi pe lumea cealaltă.

Manó se pregăti de asemenea de plecare, dar mai întîi trebuia să-şi culce mentorul de altădată, să-i întindă trupul în pat, şi picioarele pe scaunul de paie împletite.

Bătrînul însă îl apucă de mînă şi îl reţinu.

— Şi mă ierţi într-adevăr, Emma mică?

— Eh, copilării! Cine se mai gîndeşte la toate nimicurile.

— Spune-mi că mă ierţi! Am nevoie de acest cuvînt. Vreau să mi-l aşez la căpătîi, ca să pot dormi. Căci altfel îmi vuieşte capul ca un stup. Vei putea

să mă ierți de tot ce-am păcătuit împotriva dumitale ?

— Bine, părinte ; iaca, te iert, spuse Manó, uitîndu-se hotărît și grav în ochii tulburi ai bolnavului, și îi întinse mîna.

Bătrînul o apucă și o duse la inimă, întrebînd în șoaptă :

— Și știi ce păcate mi-ai iertat ? Nu numai pe acelea pe care le-am făcut pe socoteala copilului.

— Ci și pe acelea pe care le-ai făcut împotriva părintelui meu.

— Ai auzit ceva ?

— Doar cîteva cuvinte, din care însă am bănuit totul.

— Ei, mai stai puțin. Vreau să-ți mărturisesc totul, așa cum am scris într-o scrisoare pe care Tanussy Decebal o s-o primească după moartea mea. Dar fiului o să-i spun tot, cît sînt încă în viață ; știu că n-o să mă omoare. E mare mișelia pe care am urzit-o împotriva lui, eu și alții, despre care n-ai crede așa ceva, doamne ferește ! I-am pus coarne unui om puternic, ca să-l ducem apoi de coarne la abator. Șezi colea, lîngă mine și ascultă. Ascultă istoria sciților. Și anume nu originea, ci pieirea lor.

Era seara tîrziu cînd Manó se întoarse din vizita pe care i-o făcuse magului. Doamna Sára o trimisese de vreo două ori pe tața Dorkó să se uite prin geamul din foișor : ce face băiatul acela acolo, nu cumva l-a ucis pe bătrîn, nu cumva i-a pus jar pe spate ? Dar de fiecare dată tața Dorkó se întorcea cu știrea că cei doi stau de vorbă, pașnic, prietenos. Din cînd în cînd părintele se lovește cu pumnii în piept, domnișorul îl potolește, îl mîngîie, părintele plînge cu hohot, domnișorul îi șterge lacrimile. Părintele sărută mîna domnișorului.

— Eh, povești...

Manó se întoarse cu pași rari la castelul părintesc, îmbogățit cu o mare și grea experiență. (Amară bogăție.) În drum reteză cu bîta toți ciulinii înfloriți pe care îi întîlni și vîrî în buzunar măciuliile lor. O să-i prindă bine măgarului lui Balaam.

În timpul acesta venerabilii părinți se împăcară, se așezară la mesele de joc și, uitînd toate controversele, își vedeau de vist. Decebal, nu juca, firește. Cum era să joace în creițari?

Purtarea lui Manó la părintele bolnav ajunsese să fie cunoscută de toți. Dorkó i-o șoptise pandurului, aprodul le-o povestise boierilor. Se iscă chiar o mică discuție cu caracter dogmatic: „Poate fi considerat creștin cineva care prin cuvintele sale neagă, dar prin faptele sale dovedește că urmează sfînta scriptură?“ Pro și contra. Ei *„frische viere!“*.

Manó fu primit cu mare veselie: „Iată noul apostol“!

— Ei, nepoate, l-ai convertit pe popa? întrebă glumeț protopopul. (Se întîmplase să ia un pot frumușel.)

— Da, răspunse scurt Manó.

— Eu l-aș fi convertit altfel, spuse Galgai Jancsi. Și cînd mă gîndesc că ai luat tocmai bîta mea.

— Iertarea e cea mai frumoasă virtute creștină! glăsui onctuos părintele Nyeles, schimbînd respectuos o carte din mînă pe un șeptar.

Decebal avu de asemenea ceva de spus în legătură cu această virtute mult lăudată:

— Da' mulți bani poate avea fiul meu, dacă face cadouri de zece galbeni.

— Păi dacă domnul se servea de un corb pentru a-i trimite lui Ilie profetul cîte o pîiniță, gîndesc că și eu pot face atîta treabă cît un corb.

— De, ne întrebăm într-adevăr cu mirare de unde o fi luat corbul pîinița, dar ne întrebăm și mai mirați de unde poate lua atîția galbeni lucitori un sublocotenent proaspăt ieșit din școala de cadeți.

— Enigma se dezleagă ușor. „Pompa“ ce treabă are?

— A!... Ce-i asta, copilașul tatii? Ai și învățat ce înseamnă pompa? Ai început cam devreme! Îmi pare rău de cămătarul tău, dar n-o să-ți plătesc datoriile. Ești încă minor.

— Eu n-am luat de la cămătari banii pe care îi cheltuiesc. Mi i-a dat un om foarte onorabil, care mie

îmi dă împrumuturi fără dobînzi, iar altora cu dobîndă de şase la sută.

— Haha! rîse Decebal. Ei, aş vrea să cunosc şi eu pe samarineanul acela cu frica lui dumnezeu, adaose apoi, aprinzîndu-şi pipa la lumînarea de la masa de joc.

— Poate că îl cunoşti. Se numeşte contele Ponthay Adalbert.

Pipa de spumă căzu din gura lui Decebal; noroc că nu s-a spart.

Iar Manó făcu un pas spre Decebal, puse mîna pe umărul lui şi îi spuse:

— Timp de şase ani contele a plătit toate cheltuielile pentru mine. Am primit ajutorul lui ca pe o datorie de onoare. Sînt încredinţat că tatăl meu îi va rambursa totul.

Decebal îi răspunse grăbit (n-avea încotro):

— Da, o să-i plătesc totul, pînă la ultimul florin.

Manó făcu stînga-mprejur şi ieşi din odaia de joc.

Intreaga societate, împreună cu Decebal, băgă de seamă că băiatul începe să aibă autoritate în casă.

EXODUL

Decebal bănuia ceva. Băiatul a stat de vorbă cu Horkázi. Bătrînul scit fusese uitat, părăsit, de cînd plecaseră stăpînii la Bratislava. S-au dus bucuriile mesei boiereşti şi veniturile accesorii. Scrisorile lui, puse la o parte, rămăseseră nedesfăcute, necitite.

Aşa că, din răzbunare şi ca să se scuze, popa i-o fi făcut cine ştie ce mărturisiri. Schimbul de moşii, datoriile oneroase, încurcăturile financiare! Astfel de informaţii nu prea au darul de a ridica autoritatea părintească. Trebuie să-i arate băiatului considerentele mai înalte care l-au determinat să facă ce-a făcut.

A doua zi, după plecarea musafirilor, îl chemă la dînsul.

Îl primi în sanctuarul cu antichităţi, în mijlocul podoabelor din muzeu. Comorile Thonuzoba erau aşezate toate în scrinuri de model antic, sub sticlă. Un tablou pictat în ulei de eminentul nostru artist Kis Bálint îl înfăţişa pe Thonuzoba şi pe soţia lui în momentul cînd, călare pe cal, cei doi fuseseră ciuruiţi de săgeţi. Tabloul ilustra cît se poate de nimerit starea de spirit a strămoşilor; şeful primeşte cu suverană nepăsare ploaia de săgeţi, în timp ce femeia se simte parcă uşor înfiorată...

Manó însă nu prea păru impresionat de fabuloasele comori. Pesemne că nu se pricepea la ele.

— Iată-mă, tată.

— Nu te-am chemat ca să te laud, începu Decebal dojana. Ieri te-ai purtat cît se poate de urît.

— Recunosc şi mă căiesc din toată inima. Mă scuză poate faptul că, deşi n-am obiceiul, ieri am băut cîteva pahare. N-o să mă mai amestec cît voi trăi în discuţiile religioase; doar n-am de gînd să întemeiez o sectă nouă.

— Mie mi-ai făcut încurcături. Vorbele tale nesocotite pot da de rîpă candidatura mea la curatorat.

— Fii liniştit, tată. În umbra meritelor tale neghiobia mea dispare. În toată ţara de dincolo de Tisa bărbaţii bisericii nu găsesc o credinţă calvină mai puternică şi o bucătărie mai bună ca la tine.

— Ce vorbă mai e şi asta?

Acum Decebal era la înălţimea situaţiei şi nu întîrzie să ameninţe cu paloşul de foc al convingerii sale hidra ce încerca să-şi ridice capul.

— E păcat să vorbeşti cu atîta dispreţ de preoţii calvini, scumpul meu domnişor! Ei au fost făcliile libertăţii în Ungaria. Au răbdat chinuri, muncă silnică pe galere, eşafod, pentru libertatea poporului, pentru drepturile omului, pentru constituţie. Ei au întreţinut de-a lungul veacurilor sentimentul naţional, ei au răspîndit lumina în mijlocul poporului nostru. Lor le putem mulţumi în primul rînd că nu sîntem iloţi. Dar lucrurile acestea nu se-nvaţă, bineînţeles, în şcoala de cadeţi de la Wiener Neustadt. Acolo n-au decît o singură preocupare: să-şi bată joc de

preoţi. Şi ce ar deveni poporul fără religie ? O „*scopa dissoluta*". Aşa, băiete ! Învaţă să cinsteşti pe preoţii noştri, depozitarii mîntuirii cereşti şi ai libertăţii pămînteşti.

Pentru orice copil o astfel de admonestare plină de elevaţie ar fi fost un îndemn la reculegere. Dar şcoala de la Wiener Neustadt lăsase urme adînci !... Inima lui Manó nu era sensibilă la aşa ceva.

— Pe mine şcoala nu m-a făcut un duşman al poporului şi nici al libertăţii — răspunse, îndărătnic, temerar, băiatul — dar eu nu vreau să fericesc poporul în felul popilor, făgăduindu-i bunăstare şi libertate pe lumea cealaltă ; eu vreau să le dau şi una şi alta, chiar aici pe pămînt. Dacă libertatea ne stă într-adevăr la inimă, să începem cu noi înşine : să eliberăm din servitute pe iobagii noştri şi ei ne vor fi recunoscători.

— Eşti un prost ! Ce te pricepi tu la lucrurile astea ? se răsti înţeleptul bărbat de stat la tînărul flecar. Poftim, ideile josefine ! Democraţia ! Adică nimicirea naţiunii maghiare. Aici să nu-ţi vîri nasul ! Aşteaptă să ţi se mai întărească moalele capului. Pînă atunci să vorbim despre altceva. Nu te-am chemat aici ca să ţinem o şedinţă de dietă, ci pentru ca să dai seama de faptele tale. Cred că am oarecare drept să-ţi cer socoteală. Şi poate că mi-e îngăduit să întreb pe fiul meu ce fel de legături a avut, ani de-a rîndul, cu contele Ponthay, duşmanul familiei mele, duşmanul patriei şi al libertăţii ? La asta să-mi răspunzi drept şi serios, fără frivolităţi şi fără tergiversări.

— Cum doreşti, tată. Voi începe cu momentul fugii mele de-acasă. Pricina acestei fugi o cunoşti, poate, şi tu.

— Vreau s-o aud.

— O să ţi-o spun. Eram bărbat, îmi dădeam seama de inteligenţa mea şi totuşi eram crescut ca o fată, ca un copil stupid.

— Asta era treaba maică-ti.

— Să lăsăm la o parte pe biata mamă. Tot ce-a făcut ea se poate explica prin marea ei iubire pen-

tru mine, prin credința în preziceri, prin neștiință, dar tot ce s-a făcut cu mine, s-a petrecut sub ochii tăi. Tu știai că nu e bine, că nu-i drept. Totuși ai lăsat ca lucrurile să meargă înainte.

— Nu-i adevărat.

— Adu-ți aminte de sîngele rece cu care ai asistat la examenul acela ridicol, la care, gătit în haine de fată, trebuia să mă disting, făcîndu-mă de rîsul lumii, prin descifrarea unui alfabet ticluit. Nimic nu m-a durut atît de mult ca fața nepăsătoare a tatălui meu în timpul acestei mascarade. Și era un adevărat sistem în această operă de abrutizare. Iar eu mă răzvrăteam împotriva ei cu toată tăria și voința mea de copil. Timpul de joc mi-l întrebuințam pentru a învăța cu tovarășul meu de joacă. Dorința aceasta era mai arzătoare decît foamea și setea. Tu n-ai băgat de seamă nimic! Puteai să mă ții acasă, dacă atunci cînd mi-am scris numele pe tablă, m-ai fi luat de mînă și ai fi spus întregii sindrofii: „Da, el e băiatul meu Emmánuel". In loc de asta tu l-ai lăsat pe așa-zisul meu educator să alerge după mine, să mă ciomăgească; pe mama ai trimis-o să-și facă toaleta, iar tu te-ai dus (era cît pe aci să spună: „la masa de joc") să faci politică înaltă.

— Ei, ai fugit. Bine-ai făcut. Să auzim mai departe.

— M-am dus la marea școală calvină, despre care se poate spune cu drept cuvînt că a fost veacuri de-a rîndul bastionul puternic al libertății și culturii naționale. M-am făcut mendicant. Aș supăra pe dumnezeu dacă aș spune un singur cuvînt rău despre zilele pe care le-am petrecut acolo. N-am răbdat niciodată de foame. Am primit pîine și cărți și dacă am fost lovit vreodată, am fost tratat ca un băiat. Și timp de o jumătate de an tatăl meu și maica mea n-au venit o singură dată să mă vadă. N-a fost printre noi un băiat de cerșetător căruia maică-sa, cel puțin la sărbătorile împărătești, să nu-i fi trimis măcar o turtă coaptă în spuză. Numai de odrasla lui Tanussy nu-și aducea nimeni aminte, numai el n-a

avut parte decît de ce-i dădeau prietenii. Cum să nu fi îndrăgit pe aceşti prieteni ?

Trecu sub tăcere restul frazei.

Tatăl său interveni :

— Am avut motive serioase care ne-au împiedicat să mergem să te vedem.

— Ştiu. Închisoarea de stat. Un arest de patrusprezece zile. Şi preţul de răscumpărare. Mult mai mare decît acela prin care strămoşul nostru Barnabás a fost scos din mîinile lui Sinan-Paşa. Apoi marea descoperire arheologică. Da, toate acestea sînt mult prea importante pentru a-ţi da răgaz să te interesezi şi de un copil rău. Ba da, mama a venit la Debreţin, dar cînd m-a văzut cîntînd la înmormîntare pentru un pitac, s-a scîrbit aşa de tare, încît n-a mai vrut să ştie de mine şi s-a întors acasă.

— Da, s-a întors fiindcă nu ai răspuns la chemarea ei, ba ai mai şi insultat-o trimiţîndu-i o scrisoare.

— Scrisoarea trebuie s-o fi scris profesorul meu, căci în ziua aceea eu zăceam în pat, cu piciorul scrîntit.

— Ei, asta nu avea de unde s-o ştie mamă-ta.

— Nu mă plîng şi nu acuz pe nimeni, încerc doar să mă justific... Aceasta era situaţia în care mă găseam cînd am primit o scrisoare de la contele Ponthay Adalbert. Era după schimbul de moşii. Iată scrisoarea ; citeşte-o, te rog.

Decebal parcurse febril rîndurile ; hîrtia tremura în mîna lui, tot sîngele i se urcă în faţă.

— Poţi vedea din data scrisorii — continuă Manó — că eu n-am primit oferta. Suma din plic era mare. Eu am pus-o în talpa cizmei, am călcat-o cu piciorul şi nu m-am folosit de ea. Am ţinut să merg pînă la capăt pe drumul spinos pe care mi l-am ales, bizuindu-mă numai pe puterile mele. Am plecat prin sate, la predicat. Puteam să primesc creiţarul din mîna ţăranului, dar nu bancnota mecenatului. Şi atunci, ce s-au gîndit acasă aceia cărora dumnezeu şi natura le-au dat dreptul de a se ocupa de mine ? Au pus pe urmele mele pe aiuritul, pe nesuferitul

acela pe care îl uram din tot sufletul, să-mi întindă, ajutat de un pandur brutal, o capcană odioasă. M-au prins, m-au legat ca niște hoți de drumul mare, mi-au vârît un căluș în gură ca să nu pot striga, m-au îmbrăcat din nou în hainele pe care le uram, m-au tîrît cu ei, insultîndu-mă, bătîndu-și joc de mine. Spune-mi, te rog, dacă ai fi fost în locul meu și dacă însuși Lucifer ți-ar fi întins mîna să te scape, nu te-ai fi grăbit s-o primești ?

Decebal mormăi înciudat :

— Despre acestea nu știu nimic.

— Uite-așa am ajuns în școala de cadeți de la Wiener Neustadt, unde Horkázi nu mă mai putea urmări. Taxa anuală și banii de buzunar de fiecare lună îi plătea Ponthay Adalbert : i-am primit drept împrumut ce trebuie restituit și în afară de dobînzi îi datorez și o adevărată recunoștință, fiindcă în academia de cadeți am dobîndit o pregătire științifică ce-mi dă posibilitatea să trăiesc în orice țară civilizată din lume, ba poate chiar și în țara noastră.

Decebal asculta și nu prea. În schimb, scrisoarea contelui Ponthay îl preocupa în cea mai mare măsură. Ceva tot a reținut și anume că băiatul vorbește despre posibilitatea de a se ferici prin munca și mintea lui. De la descălecatul lui Arpad în Pannonia și pînă azi, o astfel de idee plebeiană nu s-a putut strecura în sînul familiei Tanussy. La o asemenea neghiobie se cerea un răspuns prompt și concret. Și alții știu să „cîștige", și încă deodată un maldăr întreg de comori.

— Dragul meu, scrisoarea aceasta pare să mă acuze oarecum că am schimbat o moșie rentabilă cu una ce nu aduce nici un venit.

— Dimpotrivă ! iartă-mă că te întrerup, dar scrisoarea vorbește despre spiritul tău de dreptate : printr-un acord amical, ai pus capăt unui proces îndelungat, recunoscînd că dreptatea e de partea familiei Ponthay.

— Dar puteam să-l tărăgănez zeci de ani și în timpul acesta uzufructul era al meu. Eu însă știam de atunci că pe moșia ce avea să-mi revină se gă-

seşte mormîntul străbunului nostru Thonuzoba. Pietatea a fost răsplătită. Să nu crezi că am sfîşiat moşia noastră risipind-o pe nimic. Uită-te în jurul tău şi vei vedea că te găseşti în mijlocul unei vistierii de o incalculabilă valoare. Comorile acestea eu le-am dobîndit!

Manó oftă din adînc. Îl durea că trebuie să se uite la tatăl său pe care-l iubeşte, la un om deştept pe care-l stimează, la un om mare pe care-l teme, aşa cum se uită doctorul unui ospiciu la nenorociţii care se cred împăraţi ai Romei. După cele ce a aflat de la Horkázi nu putea să aibă decît o profundă compătimire pentru el.

Decebal îl conduse pe Manó de jur împrejur prin vistieria sa. Îi puse în mînă rînd pe rînd obiectele magnifice, explicînd rostul fiecăruia în parte: ce a fost, la ce servea, ce dovedeşte.

Iar după ce le ridică în slava cerului, spuse, cu un aer nepăsător:

— Şi pentru comorile acestea mi s-a oferit pînă acum patru sute optzeci de mii de florini.

— Păcat că nu le-ai dat, spuse băiatul.

— Păcat că nu le-am dat? repetă, jignit, tatăl.

— În locul tău, eu le-aş vinde pe loc.

— Le-ai vinde dacă ar depinde de tine?

— Cunosc la Viena un anticar, se numeşte Justus Fraus.

— Justus Fraus? Ce nume ciudat?

— N-ar strica să cunoşti şi pe purtătorul acestui nume.

— Şi să-i vînd la un preţ de nimica comorile străbunilor?

— Dacă ar fi puse la vedere prin muzee, lumea le-ar putea cunoaşte mai uşor. Aici rămîn ascunse. De altfel n-ar strica să le vadă un ochi competent, de expert. Nu-s arheolog, dar atîta lucru văd şi eu că aici se găsesc şi găteli ce nu se purtau pe vremea lui Thonuzoba: cercei avari, fibule celtice... Dar şi mai tare bat la ochi bijuteriile din epoci de mai tîrziu. Unele amintesc de artiştii din cinquecento şi în ruptul capului nu pot înţelege ce caută idolii cul-

tului mithridatic printre comorile căpeteniilor maghiare.

— Fiindcă nu te pricepi! De altfel nu ţi-o cere nimeni. Dar faptele trebuie să le crezi. Toate comorile acestea au fost dezgropate sub ochii mei. Ele zăceau grămadă în mormîntul de bîrne.

— Mormîntul de bîrne îl admit.

— Trebuie să le admiţi şi pe celelalte, dacă-ţi spun eu. Cele două schelete călări, ţestele cîinelui şi şoimului favorit. Grămada asta de comori, scrierea de pe săgeţi: toate atestă originea noastră hunică.

— Dar limba noastră nu are nici o asemănare gramaticală cu nici un fel de idiomă asiatică, iar structura ei e identică numai şi numai cu aceea a finlandezei.

O astfel de erezie n-a îndrăznit încă să rostească nimeni în această casă! Şi nici pe întreg cuprinsul ţării de dincolo de Tisa. Niciodată!

— Ce? strigă Decebal, cu expresia de furie şi surpriză a unui om pe care un cîine perfid îi muşcă de pulpă. Şi tu eşti partizan al teoriei cu finlandezii? Ai înnebunit şi tu, de vrei să ne faci rude cu finlandezii? Cu vînătorii de foci?

Manó greşi cînd crezu că e locul să-i ţină o disertaţie ştiinţifică. Încercă să-şi apere punctul de vedere.

— Dar n-avem de ce să ne ruşinăm de această înrudire, tată. Poporul finlandez, deşi numeric mai mic decît al nostru, are toate calităţile cu care noi ne mîndrim. El a excelat în toate timpurile prin vitejie. Regimentele finlandeze sînt cele mai bune trupe ale armatei ruseşti; în mijlocul marei ţări muscăleşti, naţia aceasta, deşi nu e decît un pumn de oameni, a ştiut să-şi păstreze singură libertatea constituţională, instituţiile sale; cultura ei este la un nivel european, literatura şi şcolile ei sînt mai cunoscute decît ale noastre, iar legendara-i dragoste de ţară e soră bună cu patriotismul nostru.

— Nu vreau să ştiu de nici un fel de frăţie, nici cu finlandezii, nici cu laponii, nici cu ciuvaşii şi nici

cu celelalte jigodii rîioase şi zdrenţăroase. Străbunul meu a fost Attila, biciul lui dumnezeu!

Abia acum îşi dădu seama Manó de marea greşeală pe care a făcut-o. A fi un adept al teoriei finougrice, era după tatăl său, o erezie mai mare decît a te face jidov.

— Nu te supăra, te rog! Iartă-mă. N-am spus nimic. Retractez totul. De azi înainte o să-l cuprind şi pe Attila în *Crez*.

Decebal fierbea. Blestemată şcoală de cadeţi! Cum a pervertit simţămintele băiatului! Nu-şi mai iubeşte ăsta ţara!

Se reculese. Îşi struni pornirea de revoltă. Făcu abstracţie de faptul că un tată şi un fiu (un stăpîn şi un iobag) stau faţă-n faţă. Îi făcu hatîrul de a coborî la nivelul partenerului de discuţie.

— Nu vreau să te oblig cu forţa la supuşenia oarbă a unui ipocrit. Vreau să conving scepticismul tău prin infailibilitatea documentelor. Să vorbească faptele pe care le poţi pipăi cu mîna. Ele să-ţi strige în faţă că sîntem şi rămînem urmaşii hunilor. Ai hunilor glorioşi care nu cu sănii trase de cîini au venit să cucerească această ţară, care n-au băut lapte de ren, n-au avut nasul turtit, urechile clăpăuge şi gura căscată pînă la urechi, şi nu se înveşmîntau în piei de foce, ci au fost un neam de falnici călăreţi îmbrăcaţi în piei de pantere, singurii nobili în oceanul de popoare, pentru care toate celelalte neamuri nu puteau fi decît gloate de iobagi, de sclavi. Bendeguz, Mundzuk, Tuhutum: acestea erau numele lor! Jos încălţămintele, vlăstar pipernicit, cînd intri în acest loc sfînt! Şi acum citeşte asta şi apoi aşterne-te cu faţa la pămînt!

Cu o cheie complicată, Decebal deschise un sertar al scrinului de granit săpat în zid, apoi, dintr-o cutioară de aur scoase pergamentul care timp de opt sute de ani a stat prins între fălcile încleştate ale lui Thonuzoba, îl aşeză în palmă şi i-l întinse lui Manó.

— Citeşte ce scrie aici.

Dar răbdarea şi cumpătul lui Manó erau pe sfîrşite; fiul uită de respectul pe care îl datora părintelui său, fiinţa cea mai apropiată de el. Văzînd literele apocrife îşi aduse aminte de toate şicanele, de toate supărările ce-i amărîseră copilăria.

Izbi supărat cu piciorul în pămînt şi dădu la o parte documentul atît de preţios, scrîşnind din dinţi.

— Te rog să iei de aici mîzgălitura asta!

— Mîzgălitura? Mucosule! Ştii tu ce scrie aici? Cu adevărate litere hunice? E „pactul" pe care străbunul nostru l-a încheiat cu cele şapte căpetenii. Pactul ce deschide familiei Tanussy calea spre tronul Ungariei.

Ochii lui Manó se tulburară.

— Lasă-mă-n pace cu fiţuica asta, că ferfeniţă o fac!

Drept răspuns, Decebal îi trase o palmă răsunătoare, lipindu-i de obraz şi pergamentul.

O clipă, tatăl şi fiul se priviră muţi.

Ştiau amîndoi că ruptura e pentru totdeauna.

Manó îşi veni mai repede în fire.

Îngînă cu vocea stinsă, şoptind:

— Să dea dumnezeu să nu regreţi niciodată această lovitură, tată.

Un nou val de mînie orgolioasă se urcă şi mai puternic în sufletul lui Decebal. Îşi ridică mîna din nou. Voia poate să repete gestul? Dar iată că tînărul îi apucă braţul şi tatăl simţi că degetele băiatului i-l strîngeau ca o chingă de fier.

— Ţine minte — îi şopti băiatul la ureche — că aici, în locul acesta, o să-ţi întoarcă această lovitură o mînă de la care te-ai aştepta mai puţin, dar de care n-ai să te poţi apăra. Şi lovitura aceasta o să te doară mai tare decît mă doare pe mine lovitura ce mi-ai dat-o. Rămîi cu bine.

Cu o forţă irezistibilă ridică la gură mîna tatălui său şi o sărută.

Apoi ieşi cu paşi repezi din odaia cu comori. Porni spre apartamentul maică-si. În salon, franţuzoaica îi aţinu calea. După noua modă de la castel, nici

membrii familiei nu puteau intra la doamna Sára neanunțați. Domnișoara îi comunică lui Manó că în momentul de față doamna are călduri, zace, nu-l poate primi, dar o să-l înștiințeze cînd va fi cazul.

O să..., o să...

Acest „o să..." nu va mai avea loc niciodată în viață.

Manó rupse o foaie din carnețelul său și scrise pe ea cîteva cuvinte de adio. (Mama învățase să citească.)

„Dragă mamă, îmi pare rău că nu-mi pot lua rămas bun de la tine. Tata m-a alungat de-acasă; trebuie să plec numaidecît și n-o să mă mai pot întoarce niciodată. Îți scriu aici ceea ce am vrut să-ți spun. Eu mă însor. Iau o fată săracă, o fată care mă va iubi. Numele ei este Sáromberky Lizandra. E mare lumea, vom găsi și noi un adăpost în ea. Mîna domnului să te ocrotească și pe tine și pe bietul tata. Te îmbrățișez și te sărut, fiul tău, Manó."

Răsuci bucata de hîrtie și o întinse domnișoarei ca s-o puie pe măsuța de noapte a maică-si; va da de ea cînd se va deștepta.

Apoi îngînă un *„je me recommande"* și plecă grăbit.

Madmoazela duse în odaia de toaletă a stăpînii scrisoarea răsucită în formă de bastonaș și o așeză în fața oglinzii. În dosul perdelelor de Damasc ale alcovului, doamna făcea serioase eforturi să mai doarmă.

În sfîrșit, cînd bătrînul ornic bătu ceasul la care o cucoană din lumea mare se putea scula, doamna Sára sună, porunci cameristei, ce intrase valvîrtej, să ridice perdelele, făcu un clarobscur plăcut în odaie, ceru să i se aducă ciocolata, pe care o găsi proastă, dar o bău, apoi își luă halatul brodat și îi povesti fetei ce rău a dormit. Întrebă cu severitate inchizitorială cine a tropăit toată noaptea prin odăile de oaspeți. (Venerabilii părinți își făcuseră bagajele de drum.) Apoi își povesti visele, dar nu mai era cine să i le tălmăcească: țața Dorkó lipsea, iar madmoazela nu se pricepea la așa ceva. În sfîrșit să lăsă

condusă în odaia de alături, şi după o baie aromată îşi presără tot corpul cu o pudră fină, îşi puse papucii în picioare, se privi în oglinda cea mare şi, îmbrăcîndu-se pentru pieptănat, trecu, plutind parcă, în odaia de toaletă, inundată de lumină. Papagalul, canarul, mierla se treziră şi începură să strige, să cînte, să fluiere; doamna Sára le adresă cîteva cuvinte străine, apoi luă în braţe căţeluşul bolognez, îl copleşi cu amabilităţi şi dezmierdări, în sfîrşit se lăsă în fotoliul din faţa mesei de toaletă, îşi deschise larg buzele şi arătîndu-şi dinţii albi, strălucitori ca fildeşul, o asigură pe madmoazela elveţiană că toţi sînt veritabili, nu e nici unul fals printre ei. Se căzni să inventeze ceva ce ar putea preveni transformarea gropiţelor din obraji în nişte cute hidoase. Deodată mîna i se împiedică de bucăţica de hîrtie vîrîtă printre flacoane şi periuţe.

— *Qu'est que cela?*

Domnişoara îi spuse în şoaptă, roşind, că e scrisoarea lui monsieur Emma.

— *Shocking!* Să mi se trimită bileţele mototolite. *Was schreibt der Fratz?*

Doamna porunci să i se aducă lorgnonul, fără de care lectura nu era *fashionable,* şi începu să silabisească mîzgălitura aceea. (Adevărat *filou:* scrie cu creionul).

În timpul acesta, camerista îi desfăcea bigudiurile.

Dar cînd ajunse cu descifrarea la cuvintele: „...mă însor cu o fată săracă", îi sări şi somnul şi nobila lîncezeală, se ridică de lîngă mescioară, trase o palmă cameristei („De ce nu i-ai dat drumul să intre?") şi dădu un picior căţeluşului („N-ai ştiut să latri?"), apoi, luîndu-şi o poză maiestuoasă se întoarse către domnişoara. Nu, nu voia să o înfrunte, doamne fereşte; voia doar să afle *„wo ist die Portrait"?*

— *„Das" Portrait,* o corecta domnişoara.

— Dracu să vă ia cu toate fleacurile voastre de *„der, die, das!"* Eu caut potretul femeii. *Wo ist die Fräulein?*

Madmoazela îi atrase atenţia că şi Fräulein e de genul neutru.

— Ei, acum poate să fie şi neutră, că nici dracu n-o mai ia de nevastă.

Dar iată că întîmplarea îi aduse repede în faţă placa miniaturală pe care era zugrăvit portretul contesei destinate fiului ei.

Alergă printr-un şir de odăi spre apartamentul lui Decebal.

Nu întrebă dacă se cuvine ca o cucoană din lumea bună să intre în odaia soţului ei îmbrăcată doar în halat de toaletă. Cu părul prins în papillote, avea un cap încîntător de Meduză.

Ca toţi orgolioşii, Decebal îşi interzisese să regrete gestul pripit pe care-l făcuse, ba se înverşună din ce în ce mai mult în mînia lui. Măsura cu paşi mari muzeul, se oprea din cînd în cînd în faţa măreţului tablou care înfăţişa pe Thonuzoba şi pe nevastă-sa ; lor le spunea jalea şi amarul ce-l mistuiau :

— Aşadar n-aţi fost decît nişte bieţi finlandezi, nu-i aşa ? Vînători de morse ce cutreieră gheţurile cu patinele în picioare. Nu vlăstarele lui Attila, nu urmaşii Sciţilor. Toate legendele hunice sînt o simplă poveste. Poveste descălecatul lui Arpad, poveste jurămîntul celor şapte căpeteniii... Ungurii au venit în ţara asta pe furiş, iarna, cînd erau pîrtii bune prin zăpadă, cu sănii trase de cîini, pornind de la Marea Îngheţată. Toată istoria noastră n-a fost decît un vis al unui oarecare, care a povestit-o şi altora. Istoria finlandezilor e cea adevărată. Căci ungurii n-au nici limbă proprie. Şi-au cîrpăcit una din ce au furat de la slovaci şi de pe la nemţi ; iar ceea ce n-au furat e de la ciuvaşi, ceremizi, ostieci. Adevăratul nostru străbun a fost Kaleva ; în sînul acestuia o să ne întoarcem după moarte ! Şi chiar pactul acesta scump nu e decît o zdreanţă, o zdreanţă de aruncat, hahaha ! Ei bine, dacă copilul îşi reneagă străbunii, va şti să renege şi tatăl pe urmaşul degenerat.

La aceste cuvinte rostite cu voce tare, uşa se deschise şi doamna Sára apăru în odaie.

Decebal observă imediat din privirea ei că în curînd se va dezlănţui o furtună straşnică.

— Ce ai făcut cu fiul meu? Unde l-ai ascuns?

Decebal luă o poziție autoritară, își dete capul pe spate și cu mîna întinsă făcu un gest energic.

— Ce-am făcut? Ce trebuie să facă orice părinte cu un fiu nelegiuit. A păcătuit. I-am dat o lecție, s-o simtă.

— Cum? L-ai lovit? zise doamna Sára frîngîndu-și mîinile.

— Da.

— Ai lovit pe băiatul tău? întrebă doamna Sára cu vocea și mai ridicată.

— Da.

— L-ai lovit pe băiatul meu, pe Emma?

— De cîte ori vrei să-ți spun?

— Ei bine, iată scrisoarea lui, citește-o! Ne-a părăsit, a plecat pentru totdeauna.

— Să plece! Să nu-l mai văd în ochi! Casa mea și inima mea sînt închise pentru el pe veci!

— Dar ce ți-a greșit copilul, de a trebuit să-l lovești și să-l izgonești din casă?

Decebal se uită întîi în ochii lui Thonuzoba. Mîna artistului pictase în așa fel fața eroului, că din orice parte îl priveai, el părea că se uită drept în ochii tăi. Fața aceasta măreață îi dădu tăria să rostească sentința aspră.

— L-am lovit și l-am izgonit, fiindcă și-a bătut joc de strămoșii mei.

Răspunsul acesta puse în mișcare întreaga baterie a mîniei doamnei Sára.

— Cîinii iadului să sfîrtece ciolanele străbunilor tăi ce putrezesc în pămînt! De asta l-ai alungat pe Emma de-acasă? Vedea-ți-aș strămbunul măcinat, făcut tărîțe. Dare-ar dumnezeu să fiarbă vacs din el!

— Femeie! răcni cumplit Decebal. Nu te atinge de strămoșii mei!

— Scuip pe toată lista strămbunilor tăi. Strămoșul meu era căpetenie de călăreți secui, atunci cînd ai tăi duceau viață de nomazi hoinărind de colo pînă colo și dormind sub corturi.

Decebal își pierdu răbdarea. Era gata-gata să se năpustească, orbit de furie, asupra femeii care rostise

blasfemia atît de îngrozitoare. Dar nici femeia nu se dădu îndărăt. Dacă el îşi ridicase o mînă, ea şi le ridică pe amîndouă şi ochii ei plini de mînie scînteiau atît de frumos încît cel ce s-ar fi încumetat să-i înfrunte trebuia să fie om, nu fleac.

Decebal îşi aduse aminte de prezicerea fiului său: „Aici, în locul acesta, o să-ţi întoarcă cineva lovitura pe care mi-ai dat-o. Şi de mîna care te va lovi, n-o să te poţi apăra". I se părea mai înţelept să n-o provoace, căci profeţia se putea împlini mai iute decît s-ar fi aşteptat. Nu, n-ar fi cu cale. (O fi alta, totuşi, altă mînă!)

Se reculese. Înţeleptul cedează. Se cuvine ca omul mai tare să se retragă. „Poale lungi şi minte scurtă", murmură printre dinţi, apoi se întoarse şi cu mîinile la spate trecu în cealaltă parte a muzeului.

Iar doamna Sára izbucni în plîns, apoi trînti cu sete portretul miniatural, prins într-o frumoasă ramă de aur, la picioarele lui Decebal.

— Acum poţi s-o iei singur pe contesa cu gîtul strîmb şi să-l chemi pe Avakum să te năşească.

...Cine cuonaşte antecendentele, va înţelege cum au putut ajunge alături începutul şi sfîrşitul acestei fraze.

De data aceasta nu mai trimiseră pe nimeni să urmărească şi să aducă acasă, ca pe vremuri, pe mica Emma.

OAMENI PRACTICI

Manó îşi înşfăcă valiza, ieşi pe uşa din dos, apoi o apucă, încet, de-a curmezişul grădinii.

Totul se petrecuse cît se poate de firesc. Copiii dezmoşteniţi nu prea sînt expediaţi în cupeuri cu patru cai; pleacă mai degrabă cu vehiculul cel mai simplu: cele două picioare.

Traversă grădina fără ca cineva să-l fi întrebat unde merge. Grădina însăşi oglindea decăderea casei.

Pajiştea era plină de scaieţi, de lumînărică, potecile năpădite de păiuş. Ici-colo, în mijlocul drumului, furnicile roşii ridicaseră movile uriaşe. Cîte un copac doborît de furtună zăcea cu anii de-a curmezişul aleii, acoperit de iederă, de ciuperci, de iască. De grădinar nici pomeneală. Întinsul heleşteu secase, de pe malurile lui mătasea broaştei ţîrna ca un linţoliu galben-verzui. Lebedele şi păunii fuseseră mîncaţi de dihori. Într-o iarnă servitorimea uitase să îngroape plantele tropicale: au degerat toate. Trandafirii erau înecaţi de volbură. Copacii din parcul cu vînat se înălţau dintre tufe, uscaţi pînă la rădăcină, căprioarele, iepurii, pieriseră distruşi de lupi, de rîşi şi de braconieri. Podul de peste pîrău fusese măturat de puhoi şi nimeni nu se îngrijea să dureze altul; cine voia să ajungă pe malul celălalt, trebuia să-şi scoată cizmele şi să treacă desculţ prin apă.

Poarta grădinii era închisă; nu mai era portar care s-o deschidă la nevoie; în schimb, gardul fusese spart într-un loc; toată lumea intra şi ieşea prin această spărtură. Toate arătau că stăpînul era doar un fel de musafir pe aici.

Înainte de a părăsi casa părintească, Manó îşi ochi un lăstar de corn, drept ca o lumînare, şi se apucă să-l taie cu briceagul din rădăcină, să-şi facă băţ de drum din el.

Absorbit de această treabă, nici nu băgă de seamă că, ajungîndu-l din urmă, cineva îl întrebă:

— Ce faci dumneata aici, dragul maichii?

Era ţaţa Dorkó, cu o boccea zdravănă în spate.

— Iaca, îmi tai un băţ de drum, Dorkó.

— Cum? Pleci şi dumneata? Bine faci. Plec şi eu, şi cît oi trăi n-o să-mi mai întorc faţa spre casa asta.

— Da' dumneata ce ai păţit, Dorkó?

— M-a lovit stăpîna, mi-a tras o palmă aseară. În viaţa mea, de cînd mi-au pus părul în coc, pe mine nimeni nu m-a lovit, că n-a avut de ce. Nici acum n-am greşit. Mamzela îmi spunea să mă duc să-i sărut mîna, că doamna-i miloasă şi o să mă ierte. Da' nu mă duc, să ştiu că mor de foame!

(„Ia te uită, frate! Şi o babă care a îmbătrînit trăind din mila altora îşi are mîndria ei!")

— Şi ce crezi, pentru ce am fost pălmuită, domnişorule drag? Chiar pentru dumneata. Pentru că ieri seara am povestit ce am văzut. Dînsa m-a trimis să vă pîndesc şi pe urmă, după ce i-am spus cu cît drag, cu cîtă bunătate aţi îngrijit pe bătrînul călugăr — că doar ăsta-i adevărul — dînsa s-a răstit la mine: „Ia nu-ţi mai bate gura degeaba", dar eu i-am dat înainte şi atunci mi-a ars o palmă.

— Vezi-ţi de treabă, ţaţă Dorkó, îi spuse Manó, făcîndu-i semn să plece. Nu vreau să ascult ponosul nimănui împotriva mamei mele.

Ţaţa Dorkó o luă din loc, bombănind. Manó îşi ciopli bîta de corn, apoi înfipse capătul ei în toarta valizei pe care o săltă pe umăr, exact ca acum şapte ani, cînd a fugit de-acasă, hotărît să se facă mendicant. Bîta de corn era singura moştenire pe care o luase din casa părintească.

De data aceasta nu avea drum lung de bătut. Pînă la Tanusvár ajungi chiar cu piciorul într-un ceas — o mică plimbare pentru Manó.

După marele incendiu, abia reuşi să recunoască oraşul. Majoritatea caselor erau ridicate doar pe jumătate. In locul turnului ţuguiat de odinioară, biserica reformată avea un fel de tichie. „Soarele de altădată" reînviase, de data aceasta cu două etaje. La etajul al doilea însă lipseau geamurile şi toată clădirea era netencuită. In schimb avea o firmă superbă: o faţă zîmbitoare, lătăreaţă cît un fund de butoi, aurită bineînţeles, prinsă într-un chenar de raze de soare şi purtînd inscripţia: „La noul soare de altădată". Conul Dabajkó putea fi găsit de asemenea, nu însă şi recunoscut, căci în ziua prăpădului i-a ars toată faţa: omul se alesese cu o piele nouă, dar, din nefericire, mustăţile îi dispăruseră pentru totdeauna.

Intrebînd de domnul Mántay, Manó fu îndrumat imediat spre odaia numărul unu, unde se găsea domnul inginer.

Urcă în grabă. Deschise uşa, aruncă valiza într-un colţ şi sări de gîtul bunului său prieten. La rîndul lui

acesta îl îmbrăţişă şi-l sărută rîzînd din toată inima.

— Va să zică ai sosit. Bine-ai venit! Te aşteptam!... Uite că am şi comandat un pat pentru tine. Ştiam că azi ai să fii aici.

— Dar de unde ştiai, bădie?

— Păi astronomia ce cusur are? Şi trigonometria?... Am aflat că alaltăieri ai sosit la Tüzhalom. Am aflat de asemenea că ieri s-a încheiat adunarea districtuală şi că azi au plecat musafirii, aşa că ai rămas numai voi între voi. După socotelile mele, azi era sorocul să-ţi iei tălpăşiţa din castelul de la Tüzhalom. Nu-i aşa că te-au dat afară?

— Ba am mîncat şi-o bătaie.

— Ştiam. Dar numai una?

— Da. M-a lovit tata.

— Păi înseamnă c-ai făcut o economie de cincizeci la sută, căci după socoteala mea trebuia să te bată şi maică-ta.

— Trist lucru, foarte trist.

— Aş!... De ce ar fi aşa de trist? Oare episcopul, cînd unge cu sfîntul mir, nu le dă cîte o pălmuţă fiilor lui sufleteşti? Şi regii, cînd ridicau pe cineva în rîndul cavalerilor, nu-l loveau cu spada peste umăr? Aşa trebuie să iei şi tu toată chestia aceasta. Te-a şi dezmoştenit tatăl tău, nu-i aşa? Ei, la muncă băiete, că o să vină vremea cînd tu-i vei ţine pe bieţii tăi părinţi; ascultă-mă ce-ţi spun! Vrei să intri în tovărăşie cu mine?

— Numai să ştiu ce am de făcut...

— Ştii tu foarte bine, doar de aceea ai venit aici. Ai aflat desigur că divinul Széchenyi a început lucrările hidraulice pe Tisa. (Eu nu sînt prea darnic în privinţa titlurilor, dar omul care face cîmpii roditoare din funduri de mlaştini, merită, după părerea mea, acest epitet.) Am luat în antrepriză toate lucrările de inginerie dintr-un sector întins. Caut cu lumînarea oameni ca tine, şi cînd dau de unul îl ţin în puf. Hahaha! Puf? Ţundră mai degrabă! Da, în ţundră am să te ţiu. Va fi o trudă de o să ne iasă părul prin căciulă, aşa să ştii. Că, vezi tu, cine rezistă la treaba asta, de obicei nu are cap, iar pe tehnicianul

priceput pe care l-ai aduce de la Viena, după trei zile îl lovește pîntecăraia și ori se curăță, ori își ia lumea-n cap. Mie-mi trebuie un flăcău de cremene, ca tine, care a învățat toate șurubăriile meșteșugului și se mulțumește săptămîni de-a rîndul cu pește fript și cu pîine prăjită, dată cu usturoi.

— Cu schimbul, bineînțeles.

— Păi da, firește. Iar vara n-o să vedem cu săptămînile casă omenească, o să dormim afară pe diguri. Iarna ne vom trage la Vereskö și vom lucra la proiecte. Cînd totul va fi gata, vom lua parale bune; pînă atunci, însă, o să trăim din traistă.

— Nimic mai firesc.

— Ei, îmi place că sîntem de acord. Asta ți-e tot bagajul?

— Nu. Mai am de adus ceva.

— Numai să nu fie ceva de prisos.

— Vreau să-mi aduc nevasta.

— Nevasta? O femeie?

— E încă fată.

— Tii, ce om practic! Păi ce ne-a lipsit nouă pînă acum? O femeie care să ne gătească cina, adică ciorba de pește cu ardei. Să ne aștepte cu mîncarea gata cînd ne întoarcem, rupți de oboseală, din hoinărelile prin cele stufuri și băltoace. Și să ne mai spele și rufele din cînd în cînd. Căci, îmi place să cred că așa este fata de care te-ai îndrăgostit și pe care vrei s-oi iei de nevastă.

— Exact!

— Bravo, băiete! Nici nu face să te însori cu gîndul la zestre. Asta-i curată belea. Eu de ce nu m-am însurat? O singură dată am fost și eu îndrăgostit. De o femeie frumoasă; era văduvă și m-ar fi luat bucuroasă, dar să vezi ce s-a întîmplat. Am plecat o dată împreună la băi, la Episcopia Bihorului. Știi că eu am obiceiul să-mi pun în versuri toate catrafusele cu care plec la drum. Îmi ajunge însă un distihon. La ea însă au ieșit șapte rînduri de hexametri. Le am și acum aici în portofel; ascultă:

Lăzi, geamantane, cutii de tot felul şi sacul cel mare,
Pernă sub cap, necessaire, o poşetă şi-un ceainic mai zdravăn,
Flori, fundulițe şi pudr'apoi perii şi săruri de baie,
Fier de călcat, sulimane şi ceşti şi ibric de cafele,
Şaluri, capoate,-evantai, umbrele şi fier pentru bucle,
Mopsul, canarul cel drag, jupîneasa, subreta cea mică
Rochii, pantofi şi mănuşi, şi cu asta bagajul e gata !

Mi-a fost imposibil să le învăţ pe de rost, aşa că am fugit pur şi simplu.

Manó îşi asigură prietenul, rîzînd, că iubita lui călătoreşte tot atît de simplu ca şi el şi pretenţiile ei sînt tot aşa de modeste ca şi ale fetelor din cele o sută optsprezece seminţii maghiare asiatice, pe vremea cînd în limba noastră nu se încetăţeniseră cuvintele : uşă, fereastră, casă.

— Ei, atunci te felicit. Bineînţeles fuge de acasă.

— Da.

— Ei, acolo unde ai să-ţi aşezi tu vatra, n-o s-o găsească familia, te asigur. Avem un ostrov în mijlocul mlaştinii. Nu este un punct trigonometric, nici o prăjină nu e înfiptă în el. Peste cincizeci de ani acolo va fi centrul unui sat mare, iar mlaştina din jurul lui va fi cea mai frumoasă cîmpie acoperită cu lanuri de grîu. Azi numai cu luntrea te poţi apropia de aceste locuri. Dar chiar de pe acum ostrovul adăposteşte o colonie numeroasă. Sînt nouă colibe acolo. Două sînt ale mele, celelalte şapte ale muncitorilor. Una v-o pun la dispoziţie. Poţi să ţi-o alegi după plac. Una este nouă de tot, abia acum cîteva zile am încropit-o din snopi de stuf, cealaltă e veche, am găsit-o acolo, o fi fost o colibă în care stăteau la pîndă vînătorii. Dar e mult mai romantică decît cealaltă, e îmbrăcată toată în viţă de mure, în vîrf are un cuib cu nouă pui de vrabie de baltă.

Manó începu să bată din palme ; era în al şaptelea cer.

— Exact aşa ceva i-am promis micii mele iubite. Cum se va bucura !

— Atunci ad-o cît mai repede încoace !

Aşadar nu lipsea nimic din ceea ce, de obicei, precede azi o căsătorie fericită: actul de dezmoştenire din partea tatălui, o colibă de stuf în vîrful căreia se afla un cuib cu nouă pui de vrabie. Ce mai trebuia? „Un ceaun mare, şase străchini, o duzină de linguri, o puşcă cu două ţevi, un prepelicar, sare, ardei, praf de puşcă"... („Nu-ţi mai bate capul cu ele, de acestea mă îngrijesc eu, tu să-ţi vezi de logodnică!")... şi în sfîrşit mireasa.

Mireasa, însă, trebuia răpită. Şi asta-i treabă, nu glumă!

Întors din nou la Viena, la prima întîlnire nocturnă Manó îi povesti iubitei tot ce s-a petrecut între timp. La rîndul ei fata îl puse la curent cu ultimele noutăţi interne şi externe. Mămica şi contesa trebuiau să ţină piept unui adevărat asediu din partea pretendenţilor. Ajungea să înceapă un nebun, că ceilalţi se luau buluc după el. Mămica ţinea morţiş la punctul ei de vedere: la fiica ei nimeni nu va ajunge decît trecînd prin faţa altarului. Cine îşi oferea mîna era binevenit, indiferent ce mutră ar fi avut. Se găseau şi din aceia bogaţi, dar cu prea multe zbîrcituri pe faţă.

Aşa că singura scăpare era fuga.

Însă fuga nu-i o treabă uşoară la noi.

Noaptea mămica dormea adînc, e adevărat, dar poarta era încuiată şi portăreasa avea ordin să n-o deschidă, oricine ar veni. Iar ziua, pentru a se putea strecura printre spionii ce foiau prin partea locului, în drumul ei de fiecare zi (de-acasă, din Mariahilferstrasse, şi pînă la Basteigasse unde primea „clienţii"), Lizandra trebuia să se travestească în fel şi chip. Uneori apărea în costum de lăptăreasă, cîntînd pe la porţi, cu un clondir de lapte în mînă, altă dată o făcea pe spălătoreasa ducînd rochii călcate, atîrnate de o prăjină lungă pe care o purta pe umăr, în alte zile era o bucătăreasă ce se întorcea de la piaţă cu coşul încărcat, lăsînd să atîrne cîte o coadă de ştiucă de sub capacul coşului. La douăzeci de paşi,

o urma nelipsita profesoară de clavir, bătrînă, cu un caiet de note subsuoară, cu niște ochelari fumurii pe nas și cu un capușon de modă veche în cap: maică-sa. Fața Lizandrei era rumenă și oacheșă (sulemenită, firește). În cap, peste peruca neagră, purta o basma verde, cadrilată, sau o bonetă albă cu horboțele.

Astfel nimeni nu putea identifica pe prezicătoarea somnambulă, căci Lizandra nu apărea în ipostaza aceasta decît din momentul în care intra în apartamentul contesei, de unde pleca cu aceeași mască cu care venise, însoțită mereu de aceeași profesoară de pian. Nu rămînea deci o clipă nesupravegheată.

— Ei, acum iată ce-ai de făcut, îl instrui pe Manó isteața domnișoară. Mîine voi fi din nou lăptăreasă. Tu ai să stai la pîndă în colț la Basteigasse, închiriind pentru orice eventualitate o birjă care va staționa în Turmgasse. Cînd vei zări basmaua mea verde și pantofii cu panglici roșii și-mi vei auzi glasul: *„Kaufts a guts obers!"* tu ai să te iveşti ca din întîmplare — mă rog, ca unul ce a ieșit la plimbare. Mama va fi la douăzeci de pași în urma mea. Ea te va recunoaște cu siguranță, așa că în zadar ai încerca să-i vorbești, s-o oprești: nu va lăsa, doamne ferește, ca distanța dintre mine și ea să crească un pas măcar, mai cu seamă la colțul străzii. Va refuza deci să stea de vorbă cu tine și, în orice limbă i te-ai adresa, ea îți va răspunde: „Sînt surdă". Insă eu te învăț ce să faci. In clipa în care mă vezi, îmi faci cu ochiul: „Tii, da' frumușică e!" te arăți mirat, nedumerit, te oprești, te uiți după mine, ți se năzare că mă cunoști de undeva, dai să te întorci, să te iei după mine. Și vezi cum se schimbă rolurile: ea o să se ție de tine, ea se va grăbi să te recunoască, să reînoiască vechea prietenie, să te țintuiască pe loc, ca să nu bagi de seamă pe ce poartă din Basteigasse am intrat! O să ți se plîngă că am murit sau am intrat la mănăstire sau așa ceva. Cînd va crede că am sosit la destinație, o să-ți dea în sfîrșit drumul, dar de la colț va pîndi să vadă dacă nu cumva te-ai întors. Tu însă îți vei continua drumul, fără să te

uiţi îndărăt ; ai să ajungi în Turmgasse şi ai să mă găseşti în poarta palatului Braunfeld, vînzînd lapte bucătăreselor. Acolo o să ne urcăm în birja ta — şi la drum băiete, cît vezi cu ochii ! Ei, ţi-ai învăţat rolul ?

Manó ştia pe de rost ce-avea de făcut.

Un singur lucru îl îngrijora.

— Dar, scumpa mea, icoana mea sfîntă, nu ţi-e frică să fugi cu mine în lume ? Fără binecuvîntarea preotului, fără să fi călcat pragul bisericii, urmărită de blestemul mamei, ca şi mine care-s urmărit de blestemul tatii ?

Fata îl mîngîie pe cap.

— Nu mi-ai spus chiar tu că sînt icoana ta de pus în altar ? Dacă mi-ar fi frică de tine, în cine aş mai putea avea încredere ? Dacă e vorba să mergem împreună, mă duc unde vrei, şi dacă mi-ai spune că mă duci în iad, m-aş duce fără şovăire, fiindcă ştiu că şi acolo ai avea grijă ca nici un fir de păr să nu-mi ardă. Nu poţi să-mi faci tu nici un rău, doar mă iubeşti...

O, dacă pe scenă actorii s-ar pricepe să joace (fără nici o repetiţie) un vodevil, aşa cum şi-au jucat oamenii noştri comedia ! Totul s-a desfăşurat într-adevăr în chip desăvîrşit.

Doamna Sáromberky îl opri pe Manó în stradă exact după prevederile tinerilor, apoi îl ţinu de vorbă ca să nu se poată lua după lăptăreasă, în sfîrşit, ferm convinsă că în timpul acesta fiică-sa a intrat în casa misterioasă, îşi luă rămas bun de la băiat şi cu paşi tărăgănaţi se îndreptă şi ea într-acolo.

Trebuia să procedeze cu multă prudenţă. Era de presupus că portăreasa încasează mită din mai multe părţi pentru a face spionaj. Pentru nimic în lume ea nu trebuia să arate că are vreo legătura cu contesa. Scările de lemn din dos urcau la apartamentul ei, unde clămpănea pînă seara la clavir şi nu contenea decît atunci cînd prin ţeava acustică ce lega cele două apartamente auzea chemarea fie-si. In clipa

aceea se aşeza „în urechea lui Dionysos". Dar niciodată nu se urca în apartamentul contesei. În faţa lumii ele nu se cunoşteau. Contesa, însă, venea s-o vadă, seara, în apartamentul ei din Mariahilferstrasse, unde doamna Sáromberky nu mai era profesoară de pian.

Ceasurile visului magnetic erau tarifate: vizitatorii nu puteau intra decît după ce vărsau zece galbeni.

De data aceasta doamna Sáromberky aşteptă zadarnic semnalul de chemare. Trecuse de amiază. Uruitul unui cupeu arăta că a sosit un vizitator, dar a plecat repede.

Deodată, în locul glasului familiar al Lizandrei, ea auzi, prin pîlnie, contr-altul profund al contesei.

— Madame, domnişoara nu mai vine azi?

— Cum? strigă doamna Sáromberky îngrozită. Fata mea nu-i acolo?

— Nu, n-am văzut-o azi.

— *Par tous les diables!* Bine stăm!

Lăsînd la o parte toate măsurile de precauţiune, ea coborî valvîrtej, urcă tot aşa de repede scările de marmură ale contesei, şi năvăli în sala de primire. Valetul care-i ieşi în întîmpinare o lămuri că pe ziua de azi şedinţele s-au suspendat; somnambula n-a venit azi să doarmă aici.

Refuză să-i dea crezare şi năvăli în odaia contesei. Aceasta n-o văzuse pe Lizandra. Alcovul era gol.

Doamna Sáromberky, uitînd complet să se prefacă, alergă aţă la portăreasă, o luă la rost să-i spuie zor nevoie ce ştie de slujnicuţa care-i aduce zilnic laptele.

Portăreasa reuşi să-i dea într-adevăr oarecare lămuriri.

— A fost pe aici dis-de-dimineaţă şi a lăsat o scrisoare pentru madame.

— Pe ce adresă?

— Pe adresa contesei.

Scrisoarea trebuia să ajungă deci, înainte de toate, la contesă.

În plic însă nu era decît o scrisoare sigilată, adresată doamnei Sáromberky.

Era scrisă de fiică-sa şi avea următorul cuprins:

„Dragă mamă, te anunţ cu tot respectul că am să mă mărit cu tînărul pe care îl iubesc de mult şi care de asemenea mă iubeşte numai pe mine. Îl cunoşti bine; e Tanussy Emmánuel. Nu mai vreau să înşel lumea, să mint. Vreau să fiu o femeie devotată, credincioasă. Am isprăvit cu arta în care m-ai iniţiat. Foloseşte-te în tihnă de banii pe care i-am cîştigat cu ea, încearcă să-ţi faci o viaţă cît mai liniştită, nu te mai zdrobi, nu te mai hărţui cu lumea. Eu o să ştiu să-mi creez o viaţă destul de confortabilă pentru a fi fericită. Te voi iubi totdeauna, dar pe alesul inimii mele îl iubesc şi mai mult, de aceea sînt hotărîtă să-l urmez în bine şi în rău. Rămîi cu bine, Lizandra."

— Nu-i adevărat, nici un cuvînt nu-i adevărat! se înfurie doamna Sáromberky, citind scrisoarea al cărei conţinut i-l comunică şi contesei: Eu te-am învăţat să înşeli, să minţi, şi acum vrei să mă păcăleşti şi pe mine. Umbli să mă prosteşti! Parcă-s nebună să cred că ai fugit — dacă într-adevăr ai fugit — cu un sublocotenent demisionat, alungat din casă de tatăl şi de mamă-sa, fără o para chioară în buzunar, atunci cînd în faţa ta sînt atîţia pretendenţi cu situaţie. Pe mine nu mă legaţi voi de gard!

Coborî repede, se aruncă într-o birjă, se duse întins la hotelul Wandl. Acolo locuia Ponthay Gil Blas.

Pe el îl bănuia cel mai mult.

Nu mai întrebă dacă-i îmbrăcat, nici dacă se bărbiereşte, ci intră buzna în odaia omului.

Gil Blas tocmai se bărbierea.

— Ce-ai făcut cu fata mea? se răsti încă din uşă la el. De spaimă, blajinul sublocotenent de artilerie era să-şi reteze bărbia. Se întoarse, cu faţa rasă pe jumătate.

— Ce s-a întîmplat cu fata dumitale? întrebă consternat.

— A fost răpită! Dumneata ai răpit-o! Unde-i? Dă-mi-o!

Bietul Gil Blas, dacă n-ar fi fost ofiţer, şi încă de artilerie, ar fi început să plîngă.

— Eu am răpit-o? Eu? Da' dumneavoastră nu vedeţi că mă bărbieresc?

Se şi opri de altfel, aruncă din mînă briciul, îşi şterse săpunul de pe celălalt obraz (n-avea decît să rămînă plin de ţepi) apoi deschise pe rînd dulapurile şi scrinurile din odaie, ca să-i dovedească doamnei că nu-i nici urmă de fată în casa lui. „Ce ruşine, ce scandal! Aşa-şi supraveghează o mamă fata?" (Era mai cătrănit decît ea.) Pînă la urmă ieşi o probă de tămbălău, de toţi chelnerii şi toate cameristele se înfiinţară la uşă, crezînd că e vorba de moarte de om.

— Stai, madame! Ştiu cine-i făptaşul! Ce trădare josnică! exclamă micul conte. Să te mai încrezi în rude! Nu la mine, ci la unchiul meu trebuie s-o cauţi pe fiica dumitale! Ce cap de zevzec! Să-i încredinţez tocmai lui un secret ca acesta! Să mergem, madame. Am să vă conduc personal la el. Mergem împreună. Ei, aşteaptă tu, trădătorule!

Îşi puse iute uniforma, îşi încinse sabia şi o duse pe doamna Sáromberky la hotelul London, unde era bîrlogul lui Don Juan.

Acesta era încă în pat. Vizitatorii îl scoaseră fără cruţare, zorindu-l să se îmbrace şi comunicîndu-i în duet cumplita acuzaţie ce apăsa asupra lui.

In timpul acestor atacuri, făcîndu-şi toaleta, Don Juan se plesnea cu palma cînd peste frunte cînd peste genunchi, şi nu era în stare să dea decît un singur răspuns: „Colosal!"

— Da, eşti un ticălos colosal! îi urlă la ureche nepotul. Eu îţi vorbesc de hotărîrea mea de a salva de ispitele lumii virtutea unei fiinţe inocente, iar tu te ţii de capul ei şi o seduci. Aşa se poartă un om de onoare?

— Jur pe tot ce am mai scump, pe onoarea mea, că nu eu sînt vinovatul! Dar ştiu cine este! Nemaipomenit! Aşa ceva nu se-ntîmpla nici în imorala epocă a lui Ludovic al XIV-lea! Auzi dumneata:

inocența feminină, păzită cu atîta grijă de fiu, să fie sedusă de tatăl!

— Ce fel de tată?

— Nu al meu, firește, ci al tău, contele Adalbert. La dînsul o s-o găsim.

Doamna Sáromberky avea oarecari temeiuri să găsească plauzibilă o astfel de întorsătură. Numele contelui Adalbert figura într-adevăr în lista contesei Sommacampagna printre candidații mai serioși. Făcea și el tot ce putea pentru consolidarea virtuții femeiești.

„Să-l luăm cu asalt!"

Doamna Sáromberky, secondată de cei doi cavaleri (ca un duelgiu eroic), se înfățișă la cartierul general al presupusului răpitor de fete, prințul elector.

Contele Adalbert era cufundat tocmai în revizuirea temeinică a socotelilor gospodăriei, cînd divizia dușmană năvăli în odaie. Trebuia să facă față atacului concentrat al vărului, al unei mame și al propriei lui odrasle. Doi îl asaltară din flanc, al treilea din față. Era o scenă tragică, de mare efect. Un tată nelegiuit mustrat de fiul și de nepotul său, în timp ce, în genunchi, frîngîndu-și mîinile, o mamă deznădăjduită îl imploră să-i redea fata.

Pe el însă, care era perfect conștient de propria sa nevinovăție, toată scena aceasta nu făcea decît să-l sîcîie.

— Dragii mei, vă rog să mă lăsați în pace. Credeți-mă, n-am nici un amestec în toată întîmplarea asta. Nu zic că n-am avut intenția, nu sînt ipocrit. Dar nu vreau să mă împodobesc cu isprăvi eroice pe care nu le-am făcut. Nu vă agitați degeaba. Ascultă-mă, madame. Cred că știu unde trebuie căutată dezlegarea enigmei. Noi am participat cu toții la un concurs: care cîntărește mai mult? In ultimul moment însă s-a prezentat un al patrulea concurent care a spus: eu am mai multă greutate decît voi trei la un loc și în momentul acela noi toți am sărit în aer. Nu ți-a trecut prin gînd, madame, că omul care ți-a șterpelit fata nu poate fi decît o mare putere, ducele Simphonides?

Deodată se făcu lumină în mintea apărătorilor revoltaţi ai virtuţii. Mai ales mama începu să pătrundă din ce în ce mai adînc în abisul misterelor.

Era amărîtă peste măsură.

Cei trei bărbaţi se oferiseră, cu cele mai nobile şi dezinteresate intenţii, să protejeze pe fiica sa, ducele însă găsise cu totul de prisos acest preludiu. Omul îşi trădase intenţia de la început: el însuşi fiind de aur, voia ca toate lucrurile de care se atinge să se prefacă în aur.

— Să mergem la el cu toţii şi să-i cerem socoteala.

Chiar contele Adalbert făcuse această propunere. Ideea fu pusă imediat în practică.

Ducele locuia în palatul lui propriu.

In momentul acela se pregătea de micul dejun. Stătea singur la masă.

Graţie cărţii de vizită a contelui Adalbert, brigada de asediu fu lăsată să intre. Toţi erau cunoştinţe încercate — mai ales doamna Sáromberky — din vremuri bune, vechi şi noi.

— Hum, han, ha, suflă ducele cînd văzu defilînd pe dinaintea lui ceata de musafiri. Luaţi loc. Să dejunăm împreună. Nu, nu vreau să aud nimic atîta vreme cît stau la masă! Cine nu vrea să-mi ţie tovărăşie se poate uita la mine, dar de vorbit degeaba îmi vorbeşte.

— Duce! strigă madame Sáromberky proţăpindu-se cu îndrăzneala unei leoaice în faţa colosului. E vorba de fiica mea!

— De fiica dumitale? întrebă omul cu greutate. Nu ştiam că ai o fată.

— Da. Somnambula din Basteigasse.

— Aha! Cum? Nu-i fata contesei?

— Nu. E a mea. Alteţa voastră a scris o scrisoare contesei.

— Aha! O scrisoare. Da, da, o scrisoare. Şi somnambula descifrează toate secretele din scrisorile altora, nu-i aşa, madame?

— Nu era nevoie. Alteţa voastră aveaţi zilnic şedinţe cu ea; i-aţi spus-o cu gura dumneavoastră...

— Hahaha! Aşa este. I-am spus-o. Perdeaua de

aramă a căzut de multe ori, zăngănind. Era o fată extrem de virtuoasă. Hum!

— Şi pînă la urmă alteţa voastră a răpit-o.

— Han! Han? Am răpit-o? Eu?

— Da, duce! răsună în cvartet încriminarea. (Cei trei conţi se grăbiră să dea aplomb plîngerii mamei oropsite.)

— Ei, *par exemple,* daţi-mi voie să-i pun o întrebare prealabilă doamnei. A fugit într-adevăr fata dumneavoastră, sau pur şi simplu s-a plictisit şi a ieşit la plimbare? Han?

— Aici e scrisoarea prin care mă anunţă că mă părăseşte.

— Pot s-o văd şi eu? Ah, ce scris splendid! Parcă-ţi face poftă să-ţi tatuezi toată pielea cu astfel de litere. Ei, ce scrie mititica? O, o! *diable! Nous sommes battus et volés!* Bine, dar fetiţa a fost furată pur şi simplu. Şi uite că scrie cu cine a fugit. Iată: Tanussy Emmánuel.

— Tanussy Emmánuel! strigară în cor cei trei Ponthay.

In sfîrşit ducele le citi scrisoarea în întregime, apoi bău un pahar de chablis.

După lectură fiecare Ponthay avu cîte o observaţie de făcut în legătură cu răpitorul:

— Ingratul strigă Marele Mogul.

— Ia te uită la golanul de mendicant! se cruci Don Juan.

— Trădător infam! se aprinse Gil Blas.

— Dar atunci, madame, de ce crezi că tocmai noi sîntem răspunzători de fata dumitale, han? întrebă prinţul.

— Fiindcă nu cred nimic din toată povestea asta! Biletul l-a scris anume cu intenţia de a mă induce în eroare.

(Tocmai ea o învăţase să nu spună niciodată adevărul!)

— Eu însă cred! spuse cu multă mîhnire Gil Blas. Ticălosul e în stare de astfel de crime! Îl cunosc bine! Dar n-o să-mi scape! Mă reped chiar acum la toate ziarele să-mi însereze provocarea. Dacă e ca-

valer, trebuie să răspundă, să iasă la iveală ! N-avea grijă, madame, pisica dumitale sălbatică, sau mai știu eu cum îi zice, în sfîrșit, fata dumitale, se va întoarce !

— Mulțumesc frumos de așa întoarcere. Eu una plec la poliție.

Și făcu fiecare precum spuse.

Doamna Sáromberky se duse într-un suflet la prefectură : avea acolo o veche cunoștință, un consilier de poliție care conducea secția secretă. Îi povesti că fata i-a fost răpită și că ar dori să afle unde se găsește.

Domnul consilier era un om glumeț ; îi dădu sfatul să se adreseze faimoasei somnambule din Basteigasse, fata contesei Sommacampagna : e persoana cea mai indicată să dezlege asemenea enigme misterioase și să dea sfaturi practice.

— Dar somnambula e chiar fata mea ! Ea e cea care a fost răpită !

La auzul acestor cuvinte, glumețul domn consilier se transformă într-un domn consilier foarte grav.

— În cazul acesta, madame, încep să cred și eu că ființa cu pricina a avut într-adevăr darul clarviziunii, căci prefectul poliției a dat ordin chiar azi ca scamatoarea noastră care a stîrnit atîta vîlvă — își băga nasul și în secrete de stat și în bîrfelile diplomatice — să fie vizitată de un inspector al poliției secrete și arestată numaidecît, o dată cu toate persoanele care au legături cu dînsa. Iar dumneata, madame, fii bucuroasă și binecuvîntează pe cel ce s-a-nvrednicit să-ți răpească fata, căci după ședința de azi ați fi stat cu toții frumușel după gratii. Să nu mai sufli nimănui o vorbă de toată chestia asta. Eu o să mă fac că n-am auzit nimic.

Gil Blas se dovedi într-adevăr neobosit și reuși să insereze în toate gazetele din Viena și Budapesta următorul anunț, o provocare în toată legea :

„Tanussy Emmánuel, fost locotenent în armata imperială, e somat pe această cale ca în vederea rezolvării pe calea arme-

lor a unei chestiuni de onoare, să-mi comunice, în curs de o lună de zile, adresa. Dacă domnia sa refuză să dea urmare acestei provocări, va fi stigmatizat de subsemnatul și considerat drept un laș. Conte de Ponthay, sublocotenent de artilerie."

Din păcate, însă, acolo unde se mutase Emmánuel, nu ajungea nici o gazetă.

JUSTUS FRAUS

„Justus Fraus!"

„Ciudat nume!" exclamase Decebal, cînd îl auzise întîia dată. De atunci numele acesta îi mai răsună de cîteva ori în urechi.

„Va să zică ai fi în stare să-i vinzi lui Justus Fraus comorile, dacă ţi-ar încăpea pe mînă? Copil ticălos şi degenerat!"

Dar cine era acest Justus Fraus?

In nici un caz nu putea fi un muritor de rînd, dacă îi dădea mîna să cumpere astfel de comori.

De unde să ştie prostănacul de fiu-su ce valoare au ele?

El atîta vede: obiectul cutare-i de aur, celălalt e de argint, cît cîntăreşte atîtea parale face. Nătărăul le-ar risipi pe preţuri de nimic.

Era pornit dunăre împotriva băiatului alungat şi nu ştia cum să-şi mai aţîţe pornirea.

Mînia aceasta era un bun ajutor în hotărîrea pe care o cumpănea.

De multă vreme era la strîmtoare. Avea fel de fel de creditori, putea să aleagă dintre ei, ca jucătorul de taroc care stă în cumpănă: ce carte să ridice din talon? Cheltuielile sporeau pe măsură ce rolul lui de bărbat de stat şi acela de cucoană de lumea mare al nevesti-si creşteau. Iar veniturile scădeau în aceeaşi măsură. Işi vindea pămîntul de sub picioare. In ceasuri de restrişte îl îmboldea ideea că ar trebui să-şi puie în ordine afacerile financiare. In asemenea momente abia putea alunga gîndul păcătos că dacă

s-ar atinge de comorile Thonuzoba, ar putea să-şi salveze numaidecît moşiile, ar putea să scape de ipoteci. Ar scăpa deodată de mutrele odioase ale creditorilor. Şi dintre acestea cea mai odioasă nu era mutra cămătarului care-i lua dobînzi sîngeroase, ci aceea a contelui Ponthay care-i acordase un împrumut cu procente legale în schimbul căruia era obligat să-i zîmbească ori de cîte ori se întîlneau. Şi asta era cea mai cumplită camătă!

Acum, la toate acestea, se adăuga şi datoria ticălosului de băiat. Totuşi, într-o privinţă avea şi Manó dreptate: Lui Ponthay trebuia să-i plătească, orice s-ar întîmpla. Datoria aceasta era mai rea chiar decît o datorie de joc. „Fie, aşadar, după voia ta! Dar nu vei fi tu cel ce are să vîndă scumpa moştenire din străbuni! Nu, n-ai să-ţi baţi joc de ea, scoţînd-o la mezat!"

Şi nu peste mult Decebal găsi că renunţarea lui la încăpăţînata dragoste pentru străvechile comori e o atitudine cît se poate de logică şi consecventă. Băiatul vorbise de ele cu dispreţ şi ar fi fost în stare să le risipească pe preţuri de nimic, dacă, cine ştie cum, Decebal le-ar fi lăsat în seama lui. Trebuia deci să i-o ia înainte. Dacă e vorba să le lichideze, s-o facă el, cu înţelepciunea lui de părinte.

E adevărat că nobila-i mîhnire şi-ar fi putut găsi expresia şi într-un act de donaţie, sau într-o dispoziţie testamentară, trecînd întreaga colecţie în posesiunea muzeului naţional maghiar. Dar Decebal găsi motive să se supere şi pe învăţaţii din ţară şi pe muzeul naţional. Superbul tablou în ulei cu scena înmormîntării îl comandase anume pentru muzeul naţional şi, închipuiţi-vă, a fost refuzat. Directorul îi spusese verde că tabloul nu e vrednic să fie expus în pinacoteca muzeului. Deşi oricine avea ochi putea să vadă că e o creaţie superioară mîzgăliturilor olandeze. Ei bine, dacă portretul lui Thonuzoba nu era la înălţimea muzeului, nici comorile lui n-aveau ce căuta acolo. Mai bine să ia drumul pribegiei, să nu aibă parte de ele patria ingrată.

După ce-şi prefăcu astfel propria stare sufletească într-o ură generală faţă de lumea întreagă, împachetă drept mostră cele mai admirabile bucăţi din comorile străbune — coiful de aur şi securea de căpitan — şi cum se apropia închiderea dietei, plecă din nou, cu nevastă cu tot, la Bratislava.

Delicata afacere trebuia pregătită cu multă grijă. În primul rînd, administratorul lui trebuia să culeagă niscai informaţii despre numitul Justus Fraus, să vadă ce fel de om e ? Agentul său de la Viena îi trimise un răspuns mai mult decît mulţumitor. Justus Fraus era o firmă cu o excelentă reputaţie în metropolă, un anticariat vechi în Himmelpfortgasse, în casa „La Arhanghelul Gavril", peste drum de „Coroana Ungariei". Patronul anticariatului, furnizor al curţii imperiale, comisionar al multor muzee şi colecţii arheologice din străinătate, era în stare să facă plăţi de sute de mii, bani gheaţă.

Decebal aruncă la coş legămîntul că n-o să mai pună piciorul în Viena cît o trăi, decît cel mult sub faldurile drapelului. Plecă frumuşel cu o trăsură din Bratislava. La vamă se lăsă cercetat dacă nu cumva duce tutun de contrabandă.

Trase direct la vestitul hotel „Coroana Ungariei" ; din fereastra acestuia se vedea arhanghelul de piatră după care fusese botezată casa de peste drum.

Sosise cam pe la prînzul mare. Îşi pusese în gînd să termine cît mai repede, ca să poată pleca înainte de-a-nsera. În felul acesta numele lui n-avea cum să ajungă în registrul străinilor, amănunt ce-ar pune în mare încurcătură pe istoricul care îi va scrie biografia. Trecu imediat aşa cum era, în bundă de drum, fără să se mai primenească, la „Arhanghelul Gavril".

Casa cu aspect arhaic avea o prăvălie la parter, cu o vitrină plină de obiecte vechi, de raritaţi, printre care multe bucăţi de mare preţ. În prăvălie nu era decît un bătrînel, cu ochelarii pe nas, care examina cu lupa o bucoavnă.

— Acesta e magazinul Justus Fraus ? întrebă Decebal pe nemţeşte.

Omul îi răspunse ungureşte (după vorbă şi port îşi dădu seama numaidecît că vizitatorul e ungur).

— Aici e anticariatul. Domnul Justus Fraus stă la etaj.

— Am avea o chestie importantă cu dînsul.

— Urgentă ?

— Foarte urgentă. Trebuie să mă întorc încă astăzi la Bratislava, la dietă.

Omul cu ochelari se înclină adînc.

— La ora aceasta domnul Justus Fraus este, ce-i drept, la dejun ; totuşi o să vă conduc la dînsul. Pot să vă rog să-mi spuneţi cum vă numiţi ?

— Tanussy Decebal.

Numele făcu o impresie profundă.

— Ah, numele ne este foarte cunoscut. Descoperirea de la Nagy-Bajhalom ! Comori de renume mondial !

Lui Decebal îi creştea inima de bucurie. Omul cu ochelari zăvorî uşa din faţă, o deschise pe cea din dos şi îl conduse pe nişte scări vechi de lemn, pînă la etaj. Acolo sună la o uşă cu grilaj. Un uriaş îmbrăcat în livrea se ivi şi deschise uşa.

— Domnul e la masă.

Omul cu ochelari scrise numele lui Decebal pe o bucăţică de hîrtie şi-i porunci uriaşului s-o ducă înăuntru, iar pe Decebal îl conduse într-o sală de recepţie, tixită de asemenea de obiecte vechi şi scumpe : covoare, tablouri, vaze, bronzuri, claie peste grămadă.

În scurtul răstimp al aşteptării, trei feciori de casă trecură de-a lungul sălii, intrînd şi ieşind pe uşa sufrageriei de alături. Unul ieşi aducînd pe farfurie rămăşiţele unei găini de munte, al cărei căpşor cu creastă roşie privea cu orgoliu de la înălţimea farfuriei de porţelan. Altul aduse pe o tavă de argint puddingul, deasupra căruia mai licărea flacăra albastră de alcool, al treilea se grăbi să ajungă la timp în faţa patronului, cu sticla de madeira desfundată.

— Nu cumva domnul are invitaţi ? întrebă Decebal.

— Nu, nu, răspunse omul cu ochelari. E singur.

— Atunci trebuie să fie un mare gurmand.

Între timp colosul în livrea se întoarse şi, rînjind amabil, îl anunţă că domnul Commerzienrath e dispus să-l primească pe domnul.

Sufrageria era tot atîta de somptuoasă. Pe pereţi atîrnau farfurii de argint lucrate fin, cu meşteşug; sculptura mobilelor, gravurile de pe vaze erau din cinquecento, dar, oricît de frumoase, păleau pe lîngă obiectele chinezeşti şi japoneze de-o autentică vechime. În mijlocul sălii, la o masă încărcată cu tot felul de bunătăţi, îmbrăcat într-un halat înflorat de mătase şi sorbind un pahar de madeira, şedea mult pomenitul şef, mentorul şi mîndria arheologiei, Justus Fraus.

Decebal credea că visează. Omul ăsta-i Vakandi Anonymus!

— Vakandi! tu aici? bîlbîi Decebal.

Vakandi! Sobolul mucegăit, savantul cinic, în halat de mătasă! Ascetul care înfuleca la pîine neagră şi nu bea decît apă din băltoace, cu friptură de găină de munte, cu plumpudding, cu ananas în faţă, cinstindu-se cu vin de madeira? Ce-i scamatoria asta?

Gazda îşi întoarse privirea mirată spre omul cu ochelari care îl introdusese pe Decebal şi îl întrebă pe nemţeşte:

— *Was hat der Herr vor?*

Ghidul îi şopti lui Decebal:

— Domnul şef nu vorbeşte decît nemţeşte.

Decebal se zăpăci de-a binelea.

— Cum? Vakandi Anonymus nu ştie decît nemţeşte? Omul care cunoştea numai limbile orientale, care coresponda în sanscrită cu savanţii germani, care descoperise alfabetul scito-hunic, acum nu mai ştie decît nemţeşte?

— Mi se pare că v-aţi înşelat, observă însoţitorul.

— Da' de unde! Doar îl cunosc ca pe propriul meu frate! N-am săpat împreună colina de la Bajhalom? Nu descifram pe brînci amîndoi documentele mucegăite în temniţa din Tanusvár? Eram lipiţi unul de

altul ca gemenele din Ujszöny. Eu să nu-l cunosc pe Vakandi ?

— Domnul acesta e Justus Fraus şi după cîte ştiu niciodată n-a fost în Ungaria.

În timpul acesta domnul şef spărgea cu cel mai desăvîrşit calm nişte alune italiene. Unealta cu care făcea această operaţie avea o formă extrem de bizară; spărgătorul de nuci părea într-adevăr statuia lui în miniatură.

— Ei, atunci ne găsim în faţa unui fenomen cum n-a mai fost altul în lume, spuse Decebal. Aş fi în stare să jur că domnul acesta e amicul meu, Vakandi Anonymus.

Gazda făcu un semn valeţilor să-i dea un scaun musafirului. Apoi, cu o expresie plină de distincţie, îl întrebă :

— *Was ist Ihr Anliegen?*

— Adică ce doriţi ? tălmăci însoţitorul.

— Lasă-mă-n pace, domnule, protestă Decebal. N-am nevoie de tălmaci. Ştiu şi eu atîta nemţeşte ca să nu mă poată vinde nimeni. Se aşeză în faţa şefului şi începu să discute nemţeşte cu el.

— Va să zică dumneavoastră sînteţi Justus Fraus?

— La dispoziţia dumneavoastră.

— Negustor de antichităţi şi raritaţi ?

— Da. La Viena, la Amsterdam şi la Hamburg.

— Aţi auzit de descoperirile din mormîntul de bîrne de la Bajhalom ?

— Am citit ceva despre ele.

— Aţi citit numai ?

La fiecare deschizătură a gurii, Decebal se convingea tot mai mult că omul cu care stătea de vorbă nu era altcineva decît vechea lui cunoştinţă, Vakandi Anonymus. Aceiaşi dinţi neregulaţi, dintre care unul ieşit înainte, aceleaşi dungi în jurul gurii !... Nu, astfel de arabescuri nu se găsesc decît în fizionomia aceluia.

— Cunoşti dumneata anticariatul „Barrer et Son" din Londra ? întrebă.

— Nu-l cunosc, spuse Justus Fraus, ungînd cu strachino o felie de franzelă.

— Cum nu-l cunoşti, cînd chiar dumneata l-ai adus la mine pe domnul Snopkins!

— Iertaţi-mă, dar niciodată n-am fost în casa dumneavoastră şi pe domnul Snopkins nu l-am văzut în viaţa mea.

— Scuzaţi, vă rog! Asemănarea extraordinară mă induce în eroare. Firma „Barrer et Sons" mi-a oferit patruzeci şi opt de mii de funţi sterlini pentru comorile descoperite la Bajhalom.

— E o sumă mare, observă Justus Fraus, clătinînd cam sceptic din cap şi scobindu-şi dinţii cu un cuţitaş de argint.

— Mi-a făcut această ofertă în prezenţa comisarului regal.

— Păcat că n-aţi acceptat-o, spuse Justus Fraus, vîrîndu-şi ceva ca o ţeapă de arici între dinţi.

E posibil să vorbească în felul acesta aceeaşi mutră care se desfigurase de furie atunci cînd inginerul Mántay oferise englezului comorile?

— Dar „amice al virtuţii!", strigă Decebal pe ungureşte.

Modelul viu al spărgătorului de nuci nu zîmbi nici de astă dată. Se uita nedumerit la funcţionarul din magazin: „ce înseamnă asta?"

— *Freund der Tugend!* tălmăci funcţionarul.

Ei, explicaţia aceasta îl făcu totuşi să zîmbească pe domnul Justus Fraus.

— Aha! E adevărat că azi şi virtutea face parte din raritäţi, şi totuşi nu se prea găsesc amatori pentru ea. I-a scăzut preţul, ca la conchilii...

Apoi făcu un semn valetului să-i aducă ibricul.

Decebal trebui să asiste la scenă: să-l vadă pe Vakandi Anonymus clătindu-şi gura în ibricul de porţelan. Nu mai putea răbda.

Se ridică de pe scaun şi aplecîndu-se peste masă îi strigă în faţă:

— Eşti bun de spînzurătoare!

Ei, la vorba asta nu se poate să nu tresară! Spre surprinderea lui, însă, Justus Fraus nu tresări, ci întrebă foarte liniştit.

— Ce spune domnul pe italieneşte: Spanso, rata, ore?

Ia te uită, asta pentru el e italieneşte!...

Drept răspuns, funcţionarul îşi flutură cele cinci degete în faţa frunţii, ceea ce, pe limba muţilor, însemna că domnului vizitator îi lipsea o doagă.

Decebal îşi înşfăcă pălăria şi părăsi pe domnul Justus Fraus, fără să-şi mai ia rămas bun.

Îi vuia capul de furie şi uimire.

Se poate să existe două caricaturi omeneşti atît de asemănătoare, rupte parcă una dintr-alta? Una în Ungaria, alta la Viena? Una trăind sub pămînt, alta în saloane luxoase, una lihnită de foame, alta îmbuibîndu-se cu toate bunătăţile, unul scit cu sînge păgîn, celălalt neamţ pînă în măduva oaselor, unul cinic, celălalt epicurean. Întîiul nu respectă nici titlurile altora, al doilea se întitulează singur Commerzienrath, întîiul un arici, al doilea un ţipar, amîndoi însă avînd acelaşi cap.

Pot exista două exemplare din acelaşi om sau gnom?

Iar dacă cele două figuri aparţin într-adevăr aceluiaşi om, dacă Vakandi Anonymus e una şi aceeaşi persoană cu Justus Fraus (cum fluturele e identic cu omida ce roade muguri), atunci ce înseamnă această prefăcătorie? In folosul, sau spre paguba cui a fost organizată această comedie? Căci omul care sub numele de Vakandi fusese prieten intim al lui Decebal, a trebuit să joace ani de-a rîndul şi cu o desăvîrşită consecvenţă rolul acesta, învăţînd o mulţime de limbi, vorbind şi scriind vechea şi noua limbă ungurească, familiarizîndu-se cu atmosfera arhivelor, făcînd săpături, scormonind prin colonie, prin paragini, părăsind pentru ani de zile un palat strălucit, un magazin înfloritor, o viaţă de sibarit. Pentru ce? Căci pînă la urmă comorile Thonuzoba tot au fost descoperite. Aceasta e realitatea. Realitate, nu vis, nu aiureală. Se prea poate ca azi, cînd ele sînt oferite, să nu aibă valoarea pe care o aveau atunci cînd erau cerute, dar oricum, tot comori au rămas. Vakandi nu putea să se ocupe de comoară aşa, de florile mărului.

Dar nici din interes, căci după descoperire n-a mai dat pe la el şi din întreaga colecţie, care atunci era sub sechestru, nu-şi oprise nici măcar o amintire, nici un obiect de preţ, iar mai tîrziu nu se mai arătase de loc. Ce noimă putea avea, aşadar, enigma aceasta de neînţeles ?

Un gînd năprasnic îl săgetă.

O lumină aprigă, ca zig-zagul unui fulger.

Îşi aduse aminte de cuvîntul fiului său :

„Lovitura pe care mi-ai dat-o, aici, în locul acesta, o să ţi-o întoarcă cineva."

— Unde, în ce loc ?

În locul unde se păstrează comorile Thonuzoba.

De ce l-a lovit pe băiat ?

Fiindcă acesta spusese că cea mai preţioasă bucată din colecţie e o „zdreanţă".

Băiatul acesta ştia ceva despre Justus Fraus.

Nu ! Gîndul acesta n-o să se încuibeze în capul lui!

Mai bine întunericul nopţii decît o astfel de lumină !

Plecă în cea mai mare grabă din Viena, jurîndu-se că niciodată n-o să-i mai permită nimănui să-i pomenească măcar de comorile Thonuzoba.

IN PRAGUL LUMII NOI

De şase săptămîni nu mai plouase în pustă. De rouă nici pomeneală. Era în toiul căldurilor caniculare. Apa secase pînă şi-n fîntînile de pe izlazuri. Pe şesul întins cît cuprinzi cu ochii, de la un tărn la altul, nu se vedea nici urmă de verdeaţă ; cîmpul se întindea spălăcit, cenuşiu ; doar ici-colo pe unde înflorise muşeţelul, se ivea cîte un petic galben. Hăt departe, peste pămîntul istovit, pulberea albă se aşternea în straturi groase, de puteai s-o aduni cu lopata. O dîră albă şerpuia topindu-se în ceaţa zării. Sălciile pletoase, tufele de măceşi şi de grozame fuseseră năpădite de omizi, care nu mai lăsaseră o frunză pe ele. Pînă şi laptele cucului fusese ros de nişte viermi ciudaţi. Milioane de greieri ţîrîiau prin

iarba uscată, de parcă însăşi pămîntul ar fi prins să zumzăie, încins de căldură. Orizontul, înecat în apele mirajului, părea o mare înviforată sau un potop fabulos ce-şi gonea talazurile înalte pe întinderile nemărginite, ducînd în spinare turnuri, ostroave, căpiţe răsturnate. Căpiţele de fîn — mai mult papură decît iarbă — mocneau uitate în cîmp de un an de zile. Iarna trecută vitele n-au pus gura pe fînul stufos, mucegăit. Atîta pagubă! O să-l mănînce la iarnă, drept trufanda. Cirezi, herghelii, alergau în toate părţile prin pusta arsă; chiar dacă ar fi avut ce să mănînce, n-ar fi putut paşte în tihnă din pricina muştelor. Păstorii de-abia se mai ţineau după dobitoacele ce căutau înnebunite un petic de umbră, urmărite de stoluri de grauri, căci roiurile de muşte grase care chinuiesc vitele făgăduiau un ospăţ bogat. Nici dulăii nu-şi mai făceau datoria; umblau razna după hîrciogii care foiau în toate părţile.

Numai bivolul avea mai multă minte; stătea tolănit în mlaştină; doar capul i se vedea din smîrcuri. Bălţile nici că se sinchiseau de secetă — braţul mort al Tisei le alimenta din belşug. Marea aceea verde-albăstruie cu talazuri roşcate-cenuşii îşi bătea joc de cîmpia arsă; stuful de patruzeci de mii de pogoane ar fi putut purta galere în spate. De altfel, adînc în inima lui se şi zărea ceva ce aducea a corabie. Nu era vas de mare, ci o salcie uriaşă, crescută probabil într-un loc unde nu se putea pătrunde şi rămasă astfel cu crengile neciuntite de oamenii ce umblau după vreascuri, întinzîndu-şi după plac coroana bogată.

După-amiază arşiţa devenea şi mai înăbuşitoare. Muştele şi tăunii se aruncau cu şi mai multă furie la oameni şi la dobitoace; oile se înghesuiau cap în cap, dulăii se tăvăleau pe spate, vulturii pescari zburau în zig-zag, cu ţipete de jale, pe deasupra apei, lăstunii se ridicau stoluri-stoluri în văzduh. Vine vreme grea — mormăia vătaful cirezii, scrutînd îngîndurat, de sub pălăria-i lată, zarea. Dinspre miazăzi cerul prinse a se întuneca, vîntul părea a aduce ploaie, dacă nu chiar piatră. Un nor urît, cenuşiu,

cu marginile zdrenţuite şi miezul brun-roşcat, se ridica înspăimîntător de repede spre creştetul cerului. El nu aduse totuşi nici un strop de ploaie, căci norul era doar o imensă pălălaie de praf. Nisipul voia să arate omului că ştie şi el să zboare. Norul alungă fata morgana cu ostroave şi cu turnuri cu tot, apoi acoperi cu sumanul lui rupt apusul, lăsînd descoperit doar răsăritul. Toate glasurile : şuierăturile păsărilor, mugetul vitelor, înjurăturile oamenilor se topiră în urletul vîntului. Volbura alerga răsucindu-se ca o pîlnie de-a lungul şesului, măturînd tot ce-ntîlnea în cale. Vai de fiinţa ce ajungea în vîrtejul ei ! Un astfel de vîrtej, cînd dă peste o claie de fîn, o răscoleşte cît ai bate din palme şi-o ridică în înaltul văzduhului. Zboară şi ciobanul care se adăposteşte lîngă ea. Prins în horbotele jucăuşe ale miresei nebune, omul se pomeneşte plutind în aer ; asta pînă-i dă prin minte să-şi scoată de după gît sumanul ce-i fîlfîie deasupra capului, să-l lase s-o ia razna spre cer, iar el să cadă la pămînt. Uraganul furios alerga fără oprire, ridicînd roiuri de greieri de pe pămînt, colonii întregi de broaşte de prin smîrcuri : colo, spre seară, undeva, pe la poalele Carpaţilor, o ploaie de greieri şi de broaşte va îngrozi pe bieţii oameni din partea locului.

Au ce alerga păstorii pînă izbutesc să adune vitele ce şi-au luat lumea-n cap ! Unele n-o să se mai întoarcă niciodată.

Şi chiar într-o zi urgisită, ca asta, se găsesc jivine cu porniri blestemate care, fără să le pese de încrîncenarea firii, adulmecă prin cumplita învălmăşeală, după pradă. Două namile fioroase ieşiră pe furiş din zăvoi : un lup şi o lupoaică. Unul din bivolii ce se bălăceau în băltoacă — o bivoliţă de curînd fătată — se rătăcise înot, pînă departe, în braţul mort al Tisei. Pe aceasta puseră ochii lupii. Se luară după ea. Bivoliţa prinse de veste, dar nu se mai putu întoarce la ciurdă, fiindcă lupii îi tăiaseră calea de retragere. Ce şi-o fi zis cu capul ei bivolesc ? Să se înfunde în stufăriş : poate acolo va scăpa de prigonitorii afurisiţi care se ţineau după ea. O porni, deci,

lipăind de zor prin apă. Un cap negru uriaş înainte, două mai mici, în urmă. Nu peste mult stuful nemărginit le înghiţi pe toate trei.

Salcia aceea mare ce ţîşnea parcă din mijlocul stufului arăta că acolo e o insulă, un tăpşan mai săltat în împărăţia apelor. Cum a ajuns acolo? Era un străvechi mormînt avar sau o movilă cumană? Amintirea unei bătălii, dîmb ridicat peste leşurile celor căzuţi în luptă, sau o simplă formaţie geologică la fel cu şirul de coline de pe la Debreţin? De jur împrejur, cît vezi cu ochii, numai stuhării; doar dinspre Tisa fusese tăiată o fîşie din codrul de trestii; pe această cărare de apă se putea ajunge cu luntrea la insulă.

Insula habar n-avea de seceta ce bîntuia în toată ţara. Aici totul era verde crud, minunat. Pe oglinda apei, nuferii galbeni, cupele albe ale florilor de volbură ce se căţărau pînă la măciulia papurei, revărsau valuri de miresme. De pe ţărmul abrupt, răchitanul băţos îşi apleca spre apă capul vîlvoi şi rubiniu; pe trunchiurile liliachii şi umbrite ale crinilor de baltă, brotăceii verzi făceau exerciţii de gimnastică; mărgărităreii de apă cu clopoţeii albi, mărunţi ca nişte degetare de pitici şi bănişorii cu clopoţeii lor turnaţi din trei petale albastre zvoneau mai departe taina ce le-a fost şoptită de ochii păsăruicii de prin pajişte şi anume că undeva, în adîncul insulei, era o lume şi mai minunată, unde trifoiul cu flori roşii cît nişte nasturi şi untişorul cu frunze lucitoare ţesuseră un adevărat covor din care pîlcuri de ciuperci îşi ridicau în semicerc cupolele minuscule. (După o legendă populară zînele încinseseră o horă prin acele locuri.) In jurul nalbei roşii şi a salviei albastre albinele bîzîiau neîncetat. Le dădea mîna: casele lor erau aproape, şi-n mijlocul insulei se ridica o adevărată pădure de sălcii uriaşe, împresurate într-o pajişte înflorită.

Insula aceasta era bine cunoscută de lume; de lumea animalelor în primul rînd. De-a lungul malului, bîtlanii şi pelicanii stăteau înşiraţi pîndind peştii care se zbenguiau şi săreau la suprafaţa apei. Din văzduh,

pescărușul se repezea fulgerător, înhăța cîte un crap mai gras, apoi se ducea să-și consume prada pe salcia uscată. Acolo era sufrageria tuturor păsărilor ce se îndeletniceau cu pescuitul. Din rămășițele mesei lor s-ar fi ridicat o adevărată movilă, dacă n-ar fi fost și cine să se îngrijească de salubritatea publică. Această sarcină o aveau furnicile și vițele de mure ; ele cărau sau acopereau tot ce e neplăcut. Cînd se apropia furtuna, păsările care n-aveau cuiburile la rădăcina stufului, o porneau cîrduri-cîrduri încoace, căutînd adăpost printre sălcii. In asemenea zile era o hărmălaie și o babilonie de să te ferească dumnezeu ! In schimb cînd era senin și cald, tăcerea domnea pretutindeni ; doar vrabia de baltă o mai răscolea cînd și cînd, opintindu-se să imite în cîntecu-i năstrușnic și privighetoarea și broscoiul din stuf.

Salcia uriașă ce se înălța deasupra tuturor părea a fi împărăteasa neamului ei. Există, nici vorbă, și printre oameni cîte unul mai înalt decît ceilalți, dar salcia aceasta întrecea orice închipuire. Trunchiul ei nu putea fi cuprins nici de opt oameni. Scoarța-i crăpată era acoperită nu numai de mușchiul gros de o palmă, dar, dintr-o spărtură, de sus pînă jos atîrnau ciorchini de bujorei cu potire, imitînd forma țînțarilor sau a muștelor, iar hameiul și iedera cu frunza cît un bănuț țesuseră o pînză deasă între crengi și-și legănau ghirlandele cu atîta nepăsare, de parcă ele ar fi fost adevăratele stăpîne pe aceste plaiuri.

Dar interiorul bătrînului copac nu mai era decît o scorbură uriașă care ar fi putut adăposti o familie întreagă. Atît numai, că intrarea acestei văgăuni era complet acoperită de o colibă de stuf, ce părea foarte veche nu numai pentru că era neagră de tot, dar și din pricina vietăților de tot soiul ce se aciuaseră pe aici. Vițele de mure, pline de spini, cu vrejurile de culoarea granatului, cu boabele roșii și negre și cu florile albe ce nu se istovesc niciodată, ajunseră pînă la creștetul colibei ; în coastele ei își duraseră cuib vreo zece familii de păsări ; cea mai numeroasă, cu pui mărișori, era în vîrf. Jos, se găsea apartamentul subteran al unui viezure, care se simțea ca la el

acasă; chiar acum aducea un şoarece pentru puii lui.

În sfîrşit, casa mai avea un locatar, un musafir străin.

Da, da, o pasăre străină, o mare cîntăreaţă.

Umbla de colo pînă colo pe pajiştea mătăsoasă, îngînînd un cîntec.

Îşi scosese oare pantofii ca să-şi răcorească picioruşele trandafirii în iarba înrourată, smălţuită cu scînteioare? Nici de cum. Trebuia să intre în apă, să scoată plasa. Îşi strînse fustele albe între genunchi şi intră. Avu noroc. În plasă se zbăteau o mulţime de cegi cu spinarea ca de oţel.

Pasărea cîntăreaţă începu să doinească, în vreme ce le curăţa.

Ceaunul stătea gata, atîrnat în cujbă. Ce ciorbă de peşte o să facă în el pînă deseară! Un ceaun plin, ras! Pesemne că pasărea noastră avea o familie măricică.

Aşa era, într-adevăr. Căci dincolo de sălcet se mai zăreau cîteva colibe, acelea însă noi.

Lizandra mărunţi cîteva surcele şi aţîţă focul sub ceaun.

Apoi mai făcu un foc şi ciopli nişte frigări pentru bibani. Căci bibanii vor fi fripţi la proţap, crestaţi mai întîi cu cuţitul, apoi aşezaţi între două grămezi de jar. Peştişorii brăzdaţi pe spate, prinşi cu undiţa, se zvîrcoleau încă în apă, înşiraţi pe sfoară.

Dar cînd se apropie de apă, Lizandra văzu o adevărată minune. Din stuf sute de şerpi de apă înotau, cu capul ridicat, spre mal; printre ei, ca un adevărat căpitan, vîslea cîte o broască ţestoasă, şuierînd, piuind pe limba ei. Lizandra nu se temea de şerpi, se împrietenise cu ei, încă de cînd trăise în insula Styx. Acum însă îi privea uimită: de ce se grăbeau oare să se ascundă printre tufele de pe mal? Animalele acestea simt ceva. E ciudat că fiinţele cărora nu le-a fost dat să-şi poată împărtăşi gîndurile presimt schimbările vremii. Păianjenii mai întîi, apoi reptilele şi în sfîrşit păsările. Nu peste mult, stuful prinse a vui, tot norodul înaripat al apelor, o

adevărată tabără zburătoare, se ridică în aer. Ţipetele şi croncănitul lor umplînd văzduhul arăta spaima ce-i cuprinsese. Chiar duşmanii cei mai înverşunaţi uită în asemenea clipe ura atavică, pescăruşul, eretele, buhaiul de baltă, bîtlanul, babiţa, rătăcesc ca o armată bătută, învălmăşită prin văzduh, apoi se lasă în stoluri pe crengile sălciilor din insulă, ciorovăindu-se pentru cîte un loc, în timp ce păsările de baltă se trag în desiş, chemîndu-se cu glas de goarnă.

Marea furtună ce trecuse dănţuind de-a lungul pustei le alungase încoace.

Furtuna, însă, nu ajunse pînă acolo. Nebunatica mireasă din văzduh nu voia să-şi năclăiască rochia prin băltoace, se simţea mai la largul ei în cîmpia netedă şi întinsă, prinzîndu-se în horă cu bravii ei tovarăşi de joc, copacii smulşi din rădăcină.

Aici, în insula pierdută printre ape şi smîrcuri, erau alte semne ce dădeau de ştire de uraganul îndepărtat. În amurg, bolta cerească se aprindea trecînd de la tonurile portocalii la purpuriul încins, ochiurile de apă sclipeau ca nişte oglinzi în flăcări, iar pe unde apa era acoperită de stuful înspicat, părea că o mare de aur se leagănă în adierea vîntului de seară.

Şi în această lumină de basm, copacii şi tufele păreau şi mai verzi şi mai strălucitoare, totul era îmbrăcat parcă în smalţuri din altă lume şi chiar nimfa ce sta pe mal, uitîndu-se în oglinda liniştită a apei, vedea parcă un chip de zînă cu faţa verde răsărind din unde.

Inexplicabila şi fastuoasa frumuseţe a firii începu s-o neliniştească şi pe Lizandra. Privea cu ochii duşi de-a lungul pîrtiei, la capătul căreia se vedea Tisa liberă. Poate că aştepta pe cineva şi era îngrijorată. De mic copil se deprinsese cu melancolia acestei ţări a singurătăţii.

Păsările de apă umpluseră toată insula. Pelicanii se apropiau de ea atît de mult, încît i-ar fi putut mîngîia pe cap. Iar răpitoarele, obişnuite să se aciueze pe crengi, se încartiruiseră pur şi simplu pe salcia uriaşă. E adevărat că Lizandra le-ar fi putut zburătăci cu un singur foc de puşcă — flinta atîrna pe

perete, în colibă — dar pentru nimic în lume n-ar fi doborît o pasăre. O pasăre! Animalul iubit de dumnezeu, înzestrat cu aripi pentru a se putea înălța la el, ființă din altă lume!

Soarele în asfințit se îngropa în norii de aur topit din fundul zării, dar cerul strălucea mai departe. Și în urma vîntului ce trecuse ca o șfichiuială fulgerătoare peste insulă, aerul se umplu deodată de miresme. Din copaci, din tufe, din ierburi, valul de arome tari se ridica întocmai ca o pală de fum de tămîie. Aerul serii era plin de ambră, fiecare frunză își răspîndea parfumul ei aromitor. Acesta era antidotul inventat de natură împotriva miazmelor din mlaștini.

Ei, dar mai sînt și alte arome în lume, bunăoară aroma ciorbei de pește!

Lizandra trebuia să vadă de ceaun, să bage de seamă ca ciorba să nu se afume. Ce bine-i ședea cu lingura în mînă, gustînd mîncarea ca să se încredințeze dacă nu e prea sărată! N-ar fi de mirare. Cînd ciorba e sărată, se zice că bucătăreasa e îndrăgostită. Dară mi-te cînd ea nu-și vede ibovnicul decît sîmbătă seara!

Din cînd în cînd trăgea cu urechea: nu se aude vreo lovitură de lopeți? Nu, asta nu, în schimb auzea altceva. Un foșnet ciudat, zgomotos, ce venea dinspre marea de stuf, niște mugete răgușite și niște schelălăituri cu totul deosebite de lătratul cîinilor. Cînd le auzi întîia dată, te apucă fiorii.

Ce s-o fi întîmplat acolo?

Doi lupi goneau prin pădurea de trestii bivolița răzlețită de cireadă.

Bivolul e bun înotător, nu obosește cu una, cu două. Și în apă lupii nu-l pot prinde, căci riscă să fie călcați în picioare, așa că trebuie să-l scoată afară pe uscat ca să-l poată răpune.

Bivolul însă, măcar că nu e decît un simplu bivol, are o filozofie a lui, o filozofie profundă.

Văzînd două focuri în fața lui, își făcu socoteala că acolo trebuie să fie niscaiva oameni, poate chiar niște ciobani cu dulăii lor. Se îndreptă deci într-acolo.

Într-un loc stuful se isprăvea şi urma o vînă de apă mai adîncă, alimentată de Tisa. Acolo, toată haita ieşi din desiş.

În faţa bivolului cu capul mare şi diform, cu botul lătăreţ în vînt, suflînd din răsputeri pe nări, înaintînd printre dovlecii de apă ce înotau la suprafaţă, printre frunzele late şi capsulele grase ale nuferilor; în urma lui, de o parte şi de alta, capetele celor doi lupi, cu sclipiri verzi în ochi, bolborosind prin apă şi făcînd clăbuci la gură.

Bivolul se îndreptă aţă spre cele două focuri.

Cîteva minute Lizandra rămase locului încremenită, privind uluită spectacolul din faţa ei. Îşi dădu seama imediat de primejdia ce se apropia. Căutînd un refugiu, bivolul aducea după sine cele două fiare.

Ar fi putut să fugă. Coliba avea o uşă bună de scînduri, dar pereţii de trestie n-ar fi putut-o apăra de lupi; fiarele puteau să-i rupă oricînd în bucăţi. În scorbura salciei însă era o scară pe care se putea urca, iar sus, în copac, ar fi fost la adăpost sigur, ca într-un turn de veghe.

Dar cînd văzu bietul animal hăituit, care cu mutra lui de bivol exprima atît de bine toată spaima grozavă ce-l muncea şi mai cu seamă cînd zări cele două capete hidoase de fiare ticăloase, privirea lor haină, plină de bucurie drăcească şi însetată de sînge, colţii lor, o furie năprasnică o cuprinse, răscolindu-i inima şi din groază mînia ţîşni aprigă ca flacăra din fum. Nu trebuia să fugă din faţa lor, ci să stea pe loc, să-i aştepte şi să-i doboare. În colibă, puşca cu două ţevi, încărcată cu alice bătrîneşti, atîrna în cui. Omul care o lăsase acolo o învăţase cum trebuie mînuită, cum se trage la dropii, la gîşte sălbatice. Din partea ei, păsările puteau să hălăduiască mult şi bine, în deplină pace, dar cu cele două fiare făcea să-şi încerce puterile, să vadă singură ce poate.

Dînd de un loc unde apa era mai puţin adîncă, bivolul îşi lăsă picioarele pe fundul ei şi opintindu-se ieşi la mal. Cei doi lupi fură siliţi să mai înoate o bucată şi astfel rămaseră cu cîteva lungimi în urma victimei. Vita însă era sleită, puterile începuseră s-o

părăsească. Cu chiu cu vai ajunse la mal. De cum puse piciorul pe uscat, se prăbuşi, ascunzîndu-şi capul într-o tufă de iarbă neagră.

Cu urlete de biruinţă, unul din lupi se repezi la ea; celălalt o luă pe de lături, vrînd să-i iasă în faţă, calculîndu-şi mişcările şi paşii cu cea mai perfidă strategie.

Lizandra se aşezase între cele două focuri. Excelentă poziţie de luptă. Fata lipi patul puştii de obraz, îl propti strîns de umăr, apoi aşteptă liniştită pînă cînd vîrful ţevii ajunse într-o linie cu capul lupului. Sinuci trăgaciul, arma se descărcă şi cu un urlet fioros, fiara sări în aer, apoi se trînti pe spate. A fost o lovitură strălucită. Apoi Lizandra se întoarse repede către celălalt lup, care tocmai îşi scosese capul din desiş. De data aceasta fata se cam pripi: totuşi îşi luă şi acesta porţia. Nu crăpă deodată, dar jalnicele-i urlete ce se pierdură repede în depărtări, arătau că avea de ce să se plîngă.

Lizandra se simţea alt om. Odată, în copilărie, îl întrebase pe Manó: „Cum ai putut să te faci bărbat din fată ce erai?"... Ei, uite aşa!

Să fii om, nu tufă; asta înseamnă a fi bărbat! Un om întreg: ăsta e bărbatul!

Ei, aici să vă văd, domnişoarelor de la Viena şi Pesta!

Victoria ca victoria, dar conştiinţa că ai făcut o faptă bună era mai mult ca orice. Să ştii că ai salvat o viaţă nevinovată!

Sau nu este o făptură nevinovată bivoliţa? Uite cum zace acolo, întinsă la pămînt, sfioasă, umilă, dar plină de încredere. Două boabe de lacrimi luceau în ochii ei mici. Namila aceasta rămasă din lumea pachidermelor antediluviene ştia chiar să plîngă, exprimîndu-şi sentimentele printr-un geamăt răguşit, şi dacă nu era în stare să-şi exteriorizeze simţămintele, ea scutura din cap şi dădea din urechi.

Lizandrei i se făcu milă de bietul dobitoc. Se duse la el, îi luă în poală capul mare şi greu cu botul acela păros şi îi vorbi: „Văcuţa maichii, bivoliţă mică!

Nu-ţi mai fie frică, lupii s-au dus şi nu se mai întorc". Apoi o îmbie cu iarbă din şorţ.

Bivoliţa — cine ştie ce i-o fi trecut prin cap? — se ridică mai întîi pe genunchii dinainte, apoi în patru picioare. Tremura încă şi acum, aşa de tare, de-ţi era milă să te uiţi la ea, cît era de mare şi de neajutorată!

Lizandra ghici unde-i buba. Bivoliţa tot se mai temea de lupul răpus.

— Ei, nu mai tremura, las' că-i fac vînt acuşi!

Lizandra apucă lupul de coada stufoasă şi îl tîrî departe, în desiş, aşa că bivoliţa nu avea cum să-l mai vadă.

În sfîrşit, fiinţa antediluviană îşi recăpătă încrederea în rînduielile lumii, se scutură zdravăn şi se apucă să pască iarba grasă şi gustoasă. De aşa bucate alese nu avusese parte nici acasă la „mamica".

Acum putea să-şi vadă şi Lizandra de treburile gospodăriei. Ciorba de peşte era gata; trebuia doar lăsată deasupra jeraticului să rămînă caldă; peştele la proţap o să şi-l frigă fiecare după plac, că aşa e şartul lui. Nu mai rămînea să se îngrijească decît de băutură, căci băutura e mîndria unei mese bune. De vin nici pomeneală pe-aici: nu se ţine, se face oţet. În schimb se prepară un adevărat nectar din sirop de mure, tăiat cu apă şi miere. Băutura aceasta se putea face oricînd; slavă domnului, fagurii de prin scorburi şi viţele de mură rodesc din belşug. Lizandra umplu două ulcioare negre, nesmălţuite, cu această băutură naţională. Hahaha! Cam aşa trebuie să fi fost şi băutura pe care nevestele strămoşilor noştri o pregăteau pentru soţii lor ce osteneau întru căutarea patriei, pribegind prin cele pustietăţi, de unde nu se zăreau dealurile de la Tokaj şi Ménes.

Însă strănepoţii tot o duc mai bine, căci în peregrinările lor prin pustiu ei sînt însoţiţi de nişte boabe negre a căror zeamă se numeşte „şvarţ".

Pregătirea acesteia făcea parte tot din îndatoririle Lizandrei. Prăjea cafeaua într-o cratiţă, o măcina între două lespezi de cremene, o fierbea într-o ulcică.

De băut o s-o bea dumnealor din paharele din care băuseră siropul de mure, îndulcind-o cu miere de albine, în lipsă de zahăr. Avea şi nişte linguriţe de cafea, făcute, cu multă isteţime, din ţeastă de broască şi cu coadă de trestie.

Toate aceste ustensile ce atîrnau pe pereţii dinafară ai colibei erau ţinute în cea mai desăvîrşită curăţenie.

In timpul acestei forfote, Lizandra auzea din cînd în cînd geamătul răguşit al bivoliţei (dacă n-are, biata, decît acest singur glas!). Nu se putea dumiri ce-o fi avînd iar? „Bine, soro, dar dacă ţi-e sete, acolo-i apa, în faţa ta!" In cele din urmă bivoliţa veni la ea. Se apropie cu atîta prietenie, plină de umilinţă şi de încredere, încît nu se putea să aibă nici umbra unui gînd rău. Nu există animal mai credincios decît bivolul cînd îndrăgeşte pe cineva. Drept dovadă, ţinea în gură un mănunchi de iarbă cu firele atîrnînd pînă-n pămînt, din care rodea tacticos. Grăi iar ceva, în felul ei, şi cu botul lat o boldi uşor pe stăpînă.

— Ei, ce-i cu tine? Ce vrei?

Un nou geamăt.

— Poate îţi cauţi puiul. Ehei, zău nu ştiu cine o să-i dea să sugă astă-seară bietului viţeluş!

Şi deodată Lizandra înţelese care-i pricina. Pocni din degete.

— Aha, pe vremea asta văcuţa noastră trebuie mulsă. Asta o fi! Păi, atunci e minunat! Ei, aşteaptă niţel!

Fugi repede după şiştar, îl frecă cu nisip, căci fusese miere în el. In viaţa ei nu încercase niciodată să mulgă o vacă. Habar n-avea dacă trebuie să se aşeze pe un scăunel sau să stea în genunchi, dar izbuti să facă treabă bună. Şiştarul se umplu cu lapte aromat de bivoliţă.

După această ispravă, ca unul care cunoaşte perfect rînduiala casei, generoasa furnizoare de lapte se urni din loc şi fără să aştepte vreun îndemn, se duse cu paşi greoi la coliba de stuf, se scărpină de scoarţa salciei uriaşe, apoi se întinse, ca o vită ce era, în aşternutul de frunze pregătit pentru dum-

neaei, şi începu să rumege cu cea mai desăvîrşită linişte filozofică.

Lizandra se bucură mult de noua achiziţie! Ce surpriză o să le facă diseară domnilor! Mántay Móric era foarte mulţumit cu situaţia de-aici, dar din cînd în cînd ofta după o ceşcuţă de cafea cu lapte. Căci nu există fericire pămînească mai deplină decît o ceaşcă de cafea cu lapte. Aici, însă, era o adevărată absurditate să te gîndeşti la aşa ceva. Pentru o cană de lapte ar trebui să faci zece kilometri şi, pînă te-ai întoarce, el s-ar preface în zăr şi caş. Aşa că pune-ţi pofta-n cui, băiete!

Lizandra se gîndi cum o să le servească, după cină, marea surpriză, cum o să-i lase să-şi frămînte mintea încercînd să ghicească de unde a venit laptele proaspăt — nu cumva a picat din cer? Pînă atunci însă nu le va spune nimic de biata bivoliţă!

CUNUNIE SUB SALCIE

Nimic deosebit nu se întîmplase, afară de accidentul obişnuit la orice începător în ale vînătorii: trăgaciul rănise degetul arătător al Lizandrei. Atîta pagubă! Pui o frunză pe rană, îţi legi degetul şi-i tragi un cîntec.

M-am tăiat la deget, nu mă doare,
M-am legat cu frunză de cicoare.
M-am legat, m-am vindecat,
Bădia m-a sărutat.

Poate că cineva a şi auzit cîntecul, căci undeva, de departe, părea că se auzea plescăitul unor vîsle ce loveau apa în ritmul lui.

Lizandra tăie o joardă bună de salcie şi o curăţă de coajă. O nuia din acelea cu care se bat copiii răi şi nărăviţi pe care numai noaptea îi adună de pe uliţă.

— Dacă ai şti ce te-aşteaptă!...

Pe pîrtia de apă poleită de lumina soarelui în asfinţit se ivi nu peste mult întîia barcă, în care se distingeau siluetele a doi bărbaţi. Unul trăgea la vîsle, întors cu spatele spre insulă. Lizandra îl recunoscu totuşi şi inima începu să-i bată în clocot, măcar că omul nu era, deocamdată, decît o umbră neagră care, vîslind, se mişca mereu înainte şi înapoi, ca o maşină. După cîtva timp luntrea ajunse într-un loc unde se putea coborî. Celelalte două bărci rămăseseră mult în urmă, deşi erau mînate de cîte doi vîslaşi. Ele aduceau pe muncitorii auxiliari.

Manó lăsă barca în seama cîrmaciului (inginerul Mántay, în persoană), şi-şi făcu vînt pe pajiştea ce mustea de apă, smălţuită de ochii păsăruicii.

— Vino, vino! Ţine spatele! strigă Lizandra, alergînd în întîmpinarea lui.

Joarda de salcie vîjîia ameninţător în mîna ei; Manó se aplecă ascultător.

Fata zburdalnică îl apucă de umeri, hain, de la spate, şi zdup cu el de pămînt, între două tufe! Apoi începu să rîdă şi să-şi aplaude singură, isprava; treabă de copil neastîmpărat.

Dar, ca de obicei, hîrjoana sfîrşi şi de data aceasta cu lacrimi, căci, căzînd pe spate, Manó nimeri cu palma într-o viţă de mure şi se înţepă, semnalînd cazul printr-o exclamaţie de circumstanţă: „Tii, Paştele ei!“

„Vinovata“ se sperie grozav, îngenunche lîngă „accidentat“, încercă să-l îmbuneze cu vorbe frumoase şi sărută locul rănit. Un strop de sînge răsări în locul acela: cît l-a mai căinat! In sfîrşit, agresoarea îşi ceru scuze, căindu-se amarnic de crima pe care a făcut-o. „Nu-i aşa că te-ai lovit şi la picior?“ Nu-l lăsă în pace pînă cînd rănitul nu recunoscu că s-a lovit. Eva îl luă pe Adam în braţe alintîndu-l ca pe un copil: „S-a lovit, sărăcuţu, la picior, s-a înţepat la mînă, nu poate umbla“. Nu era lucru uşor să scapi din mîinile ei şi să ajungi iar la pămînt. Manó însă îi ştia meşteşugul şi, pentru a-i dovedi cît de sănătoase-i sînt picioarele, încercă să se răzbune, dar Li-

zandra, sprintenă ca o ciută, îi scăpă din mîini tocmai cînd el credea că o ţine mai zdravăn.

— Copii răi şi neastîmpăraţi! mormăi Mántay, scoţîndu-şi din barcă sculele, nişte tuburi lungi.

Manó era hăt departe. În sfîrşit izbuti să-şi înşface logodnica; o ridică în braţe, purtînd-o în triumf. Arătau chiar ca oamenii primitivi: tot sufletul, toţi muşchii şi nervii lor erau aşa cum ieşiseră din mîna ziditorului! E un colţ de paradis, aici între Tigru şi Eufrat, de unde îngerul n-a izgonit încă, cu paloşul său de foc, întîia pereche de oameni. Cine ştie, poate că tinerii noştri n-au gustat încă din pomul ştiinţei binelui şi răului.

De data asta fu rîndul lui Manó să se sperie, văzînd mîna legată a Lizandrei.

— Da' ce ai la mînuţă, îngeraşule?

— Să mint sau să spun adevărul?

— Ştii prea bine că te bat dacă minţi.

— Păi atunci, să-ţi spun: m-a rănit trăgaciul puştii.

— Tu ai tras cu puşca?

— N-ai auzit bubuiturile?

— Ba da. Credeam că sînt pentru noi.

— Nu; erau pentru altcineva.

— Ce vorbeşti? Şi ce-ai împuşcat?

— Să-ţi spun adevărul?

— Dacă minţi, uite palma.

— Păi, ce să împuşc? Iaca, doi lupi.

Pac! răsună palma pedepsitoare.

Păi atunci: pic-pac! răspunseră din dreapta şi din stînga cele două pălmuţe dragi.

— Să ştii că n-ai avut dreptate! N-am minţit. Dacă-ţi spun că am împuşcat doi lupi, tu trebuie să juri că e adevărat.

— Aoleo! Jur că au fost trei, numai să nu-mi smulgi barba.

— Da' ce, asta-i barbă?

(Ce-i drept erau mai mult nişte tuleie.)

— Ei, zi că mă crezi.

— Te cred şi am să-mi fac o şubă din blana lor.

— Rîzi numai, rîzi!

Aroma ispititoare a ciorbei de peşte se simţea de departe.

— Uite, buturuga asta din drum — spuse Lizandra — s-o ducem la masă, e bună de canapea.

Apucară din două părţi trunchiul greu şi începură să-l tîrască la vatră. În zadar îi strigă Mántay Lizandrei să nu se opintească, să se astîmpere, că-i face rău, să aştepte că vine el să-i ajute lui Manó.

Aş! Lizandra ţinea cu tot dinadinsul să-şi arate puterea, doar obrajii i se înroşiră puţin de prea multă sforţare. Aveau loc toţi trei pe buturuga acoperită cu muşchi.

În curînd se adună toată colonia; şase muncitori auxiliari aduceau aparatele inginereşti, tuburile cu grafice, teodolitul cu trepied şi alte unelte îndrăcite; din meşteşugul lor avea să răsară minunea: acolo unde astăzi stufuł tălăzluieşte cît vezi cu ochii, peste un deceniu, două, lanuri cu spice de aur se vor legăna în adierea vîntului şi pe unde azi pluteşte luntrea, mîine va trece calea ferată... (Opreşte-te, Pegasule, opreşte-te!... Fantezie simplă de ar fi şi tot e prea îndrăzneaţă. Cînd chiar roţile îmbrăcate cu şine sînt un lux, ce nebun s-ar încumeta să facă drumuri întregi de fier?)

Domnii se aşezară pe canapea (citeşte: buturuga de salcie), ceilalţi pe pajiştea cea frumoasă. Cu un polonic de lemn, gospodina puse ciorba în strachina fiecăruia şi le tăie cîte o felie zdravănă din pîinea neagră de secară pe care o frămîntase şi o copsese tot ea la începutul săptămînii (în cuptorul pe care Mántay îl făcuse într-o scobitură de pe ţărmul apei.)

Toţi lăudau mîncarea gătită de frumoasa gospodină; cele două urcioare cu băutură dulce („alamazia" — pe limba insulei) treceau din mînă-n mînă. Ea însă se mulţumea să-şi desfăteze doar ochii, încîntată să vadă cu cîtă poftă mănîncă oamenii. (Se zice că bucătăresele se satură de mirosul mîncării.) Apoi se aşeză lîngă bărbăţelul ei, ciugulind din farfuria lui, îmbiindu-l într-una cu cîte-o îmbucătură bună, cu cîte un pahar de băutură dulce. Cînd toată lumea se sătură şi oamenii îşi urară unul altuia „să vă fie de

bine", Lizandra spălă ceaunul şi străchinile, clăti linguriţele şi cele două pahare de sticlă. Cu alamazia s-a isprăvit pe ziua de azi, dar, drept încheiere, vine cafeaua. Ţăranii n-au prins gustul acestei băuturi, nu le place; muncitorii se ridicară, aşadar, adunînd de prin iarbă uneltele pe care trebuia să le ducă la coliba ce se găsea la o zvîrlitură bună şi unde era cartierul general al lui Mántay. Cei doi surtucari rămaseră singuri. Lizandra mai trebălui ceva pe la vatră. Nu peste mult cafeaua cu aroma ei atît de plăcută — şi nu cafea simplă, ci cafea cu lapte, visul lui Mántay — aburea în cele două pahare.

— Dar ce minune a lui dumnezeu o mai fi şi asta? strigă inginerul şef, întrebîndu-se dacă nu cumva simţul văzului şi al mirosului îl înşeală. Cafea cu lapte!

— Mărgăritarul meu, porumbiţa mea! Păi tu eşti vrăjitoare în toată legea! strigă Manó. După cîte ştiu numai vrăjitoarele se pricep să facă minuni; numai ele împlîntă cuţitul într-un lemn uscat şi mulg pe-acolo laptele vacilor din sat.

— Ei, ai să vezi că nu-s vrăjitoare, îi întoarse vorba Lizandra. Află că laptele ăsta l-am muls de la o vacă adevărată şi încă de la o bivoliţă.

— Da' de unde ai luat bivoliţa?

— De unde am luat-o? Dumnezeu mi-a dat-o. Nu-i aşa că nici asta n-o crezi? E o simplă minciună, după părerea ta. Ei bine, vino cu mine la colibă să-ţi frec nasul necredincios de nasul bivoliţei. Apoi mai spune că ceea ce vezi nu e bivoliţă, ci un trunchi de copac putred sau mai ştiu eu ce.

Cei doi bărbaţi rămaseră uluiţi cînd văzură în carne şi oase mamiferul din neamul rumegătorilor. Cu toate că-şi avea idioma ei, ce-i drept săracă, bivoliţa nu binevoi să rostească nici un cuvînt de bun sosit.

Dar atenţia lor fu atrasă îndată în altă parte. Dinspre colibe se auzeau ţipete întărîtate: „Dă-i la mir, pocneşte-l în numele tatălui!" strigau muncitorii. Se auzeau lovituri înfundate şi nu peste mult oamenii se apropiară, aducînd cu mare alai un lup întins pe nişte prăjini. Vorbeau trei inşi deodată: „Era în co-

liba domnului inginer, pitit sub pat; nu mai putea să muşte căci falca-i era sfărîmată de glonţ".

— Ei, ăsta e unul din lupii pe care i-am împuşcat, spuse Lizandra cu glas blînd, domol.

Toţi o priveau nedumeriţi, uimiţi.

— Celălalt zace colo în tufă. L-am tras la o parte că tare era pocit.

După urmele de sînge, muncitorii îl dibuiră şi pe acesta.

Lui Manó îi îngheţă sîngele în vine.

— Dar e îngrozitor!

— Straşnică femeie! exclamă Mántay.

— Acu', ce te mai îngrozeşti? spuse Lizandra, dînd din umeri. Nu ţi-am spus de la început că am împuşcat doi lupi? Veneau drept spre mine; se ţineau după bivoliţă. Am luat puşca şi i-am doborît pe amîndoi. Asta-i tot. Eu m-am ales cu bivoliţa, iar tu ai să porţi şubă din blană de lup.

Şi izbucni într-un rîs batjocoritor.

Manó se aşternu la picioarele ei şi apucîndu-i mîna rănită o acoperi cu o ploaie de sărutări.

Muncitorii culcară alături pe cei doi lupi. Erau două namile puternice, lup şi lupoaică. Fioroasă familie! De mirat ce era, Mántay se plesnea mereu cu palma peste frunte.

— Minunată femeie! Adevărată amazoană!... O lovitură de maestru chiar pentru un bărbat!

Muncitorii strigară din toată puterea: „Să trăiască!"

— Trebuie jupuiţi! porunci Lizandra. Bărbatul meu s-a legat că are să-şi facă şubă din pielea lor.

— Şi o să-şi facă! strigă Mántay. Aşa zău! Dacă i-ar fi împuşcat nevastă-mea, eu m-aş prezenta şi în faţa regelui îmbrăcat în şubă de lup!

— Parcă mi-a stat graiul de spaimă, îngînă Manó tremurînd de-a binelea. In ce primejdie ai fost! Niciodată n-o să te mai las singură.

— Aici ai dreptate, încuviinţă Mántay. La asta nu ne-am gîndit cînd am lăsat-o singură în insulă pe micuţa noastră sfîntă. E adevărat că vara lupul nu se dă la om, dar nu trebuie să mai punem la încercare

mila lui dumnezeu. Tu ai să rămîi aici, să faci hărţile, iar eu am să mă ocup mai departe de nivelare.

Dacă ar fi putut, Manó şi-ar fi învăluit cu totul iubita în braţe şi-n palme. Abia acum se înspăimîntă cu adevărat de marea primejdie prin care trecuse fata. Iar Lizandra, încîntată de isprava ei, strigă:

— Ei, nu dumnezeu mi-a dat această văcuţă? N-am cîştigat-o prin munca braţelor mele?

Toţi recunoscură solemn că văcuţa e într-adevăr o achiziţie binemeritată.

— Şi astfel iată-ne scăpaţi de cea mai mare grijă a vieţii. Avem laptele cel de toate zilele.

— Ce geniu practic! Ce talent! o preamări Mántay. Nu găseşti în toată Ungaria o fiinţă care să se măsoare cu ea! Aşa să ştii, Manó, puiule!

— Nu găseşti nici în toată Europa! supralicită cu căldură Manó.

— Eh, nu găseşti pe tot globul! o înălţă în slava cerului inginerul, ridicînd lauda la cub. Aşa ceva nu există decît în basmele cu zîne. Vom eterniza locul acesta, fiule! Avem şapte case pe el. Un sat întreg. Să-i dăm un nume în care să se păstreze amintirea zilei de azi. Trece-l pe hartă. Să-i zicem „Cetatea Doamnei", sau, dacă vrei, „Cetatea Fetei".

Se luă solemna hotărîre de a se da un nume colţului de pămînt pe care se găseau.

— Peste patruzeci de ani va fi un oraş aici.

Şi pe harta în pregătire, sub micul cerc roşu, închipuind locul cu întîmplările de azi, Manó scrise, la para focului „Cetatea Doamnei".

— Ei, încă un pahar de cafea; cît mai ţine focul.

Mántay nu se lăsă îmbiat prea mult. În vreme ce muncitorii trebăluiau cu pieile celor doi lupi, el rămase lîngă foc şi începu să spună basme. Basme erau, într-adevăr. Ce o să iasă din ţara asta cînd poporul va începe să înveţe, să muncească. Ce minuni o să apucaţi voi, copiii de azi. Bătrînii abia prin voi le văd, dar şi ei cred în visurile lor, ca în fericirea de pe lumea cealaltă. Voi le veţi vedea aievea pe toate. Veţi trăi în mijlocul lor. Vi se vor părea nişte lucruri obişnuite, de toate zilele, şi va veni o zi cînd ele n-o

să vă mai mulţumească şi veţi toarce mai departe acest vis nesfîrşit! Ursa mare cu ale sale şapte stele îşi încheiase marele ocol cînd basmul ascultat cu evlavie ajunse la capăt. Se stinse şi focul şi muncitorii se sculară de pe jos, urînd noapte bună domnilor ingineri. Căpşorul Lizandrei poate a şi aţipit pe genunchii lui Manó.

— Hai la culcare, băieţi! spuse inginerul şef.

Dumnezeiască noapte! O frunză nu se clintea. În schimb stelele cerului alergau, lăsînd dîre de aur pe bolta albastră şi adîncă. Uşa colibei de stuf era deschisă. Înăuntru era lumină. Scorbura copacului lumina de parc-ar fi fost de fosfor. Această odaie de dormit o luase înaintea invenţiei lui Edison.

Numai vulturii pescari se foiau sus printre ramuri. Nu încăpeau unii de alţii.

— Ai să dormi rău la noapte, îi spuse Lizandra lui Manó. Toată salcia e plină de vulturi; n-ar strica să-i împuşti cu cîteva focuri de puşcă, altfel te pomeneşti că se dă vreunul la tine.

La această vorbă, Mántay, care era gata de plecare, se întoarse.

— Da' asta ce mai e? Tu dormi sus în copac, Manó?

— Da, între cele patru crengi. Acolo mi-e patul. Peste noapte îmi fac şi un polog din rogojină. Se doarme minunat.

— De, aşa o fi — dar nevastă-ta?

— Ea doarme în colibă.

— Şi tu nu încapi acolo, cu nevastă-ta?

— Păi nu mi-e încă nevastă.

— Cum asta, băieţaş?

— Ştii bine, tăicuţă, că nu sîntem cununaţi. Pînă aci am venit pe furiş. Popă nu se găseşte, şi cînd se găseşte, nu stă de vorbă cu noi. Popa vrea dispensă, vrea împuternicire, vrea carte de botez, vrea învoire din partea părinţilor şi noi nu avem nimic din toate acestea. Aşa că nu ne rămîne decît să aşteptăm pînă cînd le vom avea.

— Şi pînă atunci tu ai să dormi în vîrful copacului, iar soţia ta în colibă?

— Păi așa ne-am înțeles; dar sîntem, oricum, aproape.

— Ca prințul Alnufs din *O mie și una de nopți*, care a pus sabia tăioasă între el și mireasa lui.

— Cam așa, taică.

— Dar, fiule, asta o fi mergînd în basme, dar nu merge în Cetatea Doamnei. Trebuie să vă cununați.

— Dar de unde să facem rost de popă? Dumnezeu a zidit de bine de rău pe om, dar cum o să zidim noi un popă?

— Am să vă fac eu rost și de popă, spuse cu gravitate Mántay, apoi strigă după muncitorii care se îndepărtau: Hei, oameni buni, aduceți din colibă cutia aceea pătrată de tablă, cu capacul bombat, apoi întoarceți-vă cu toții aici; o să fie nevoie de voi.

Manó rîdea, ca cineva care se așteaptă la o glumă. Lizandra însă se lipi tremurînd de el, bănuind că gluma va avea un sfîrșit foarte serios.

— Ei, veniți încoace, copii — spuse Mántay — să vă explic cum se dezleagă această enigmă. Îți aduci aminte, Manó, cum ai venit odată în fața telescopului — pe vremea aceea erai încă Emma — și m-ai întrebat cum am învățat ingineria? Imi spuneai că vrei să calci pe urmele mele. Ți-am spus atunci că la început mă pregătisem de popie, apoi m-am înscris la drept, am luat și diploma de avocat și pe urmă am trecut la inginerie. Nu voiam să te sperii cu exemplul vieții mele, vedeam că ești hotărît să înveți carte și de aceea am trecut sub tăcere un amănunt din viața mea: In tinerețe, eu am fost capelan, calfă de popă, sfințit în toată regula și în această calitate am botezat, am cununat și înmormîntat timp de un an de zile pe credincioșii din Iralos. Păstrez pînă-n ziua de azi atît diploma de preot cît și stola. Așa că, vedeți, dacă e nevoie de preot, îl aveți în fața voastră. Vă leg eu, n-aveți nici o grijă, de nici o putere de pe pămînt n-o să vă poată dezlega.

Manó continua să rîdă, dar Lizandra era gata s-o rupă la fugă, dacă mîinile, amîndouă, nu i-ar fi fost prizoniere.

— Aduceți-mi cutia! strigă Mántay.

— Dar, taică părinte — spuse serios Manó — mai e totuşi un clenci. Eu nu pun la îndoială calitatea dumitale de preot, însă piedicile rămîn în picioare.

— Din partea asta n-avea nici o grijă. O dată ce te-am cununat cu Lizandra ta, nici un vlădică şi nici un subprefect n-o să aibă ce zice. Dacă am făcut-o fără dispensă, fără împuternicire specială, greşeala e a mea, n-au decît să mă pedepsească. Ce-o să-mi facă? O să mă dea afară din parohia Cetatea Doamnei şi o să mă osîndească să rămîn capelan pînă la moarte. Am să fiu preot peregrin. Hahaha! Dar binecuvîntarea ce v-o dau va rămîne în veci. Căci, aşa să-mi ajute dumnezeu, niciodată gură de preot n-a rostit binecuvîntare atît de dreaptă ca aceea pe care v-o dau eu pentru viaţa întreagă.

Ochii bătrînului se umplură de lacrimi.

Lizandra izbucni în plîns, lăsîndu-şi capul pe pieptul iubitului.

Dar iată că sosi şi cutia. Cele trei diplome: de avocat, de preot, de inginer, suficiente pentru trei vieţi de om, zăceau acolo aşezate una peste alta. Din fundul cutiei ieşi la iveală şi stola de mătasă, spălăcită, cu pete de mucegai. Mántay o îmbrăcă, apoi îi rugă pe oameni să aprindă făcliile. Îi întrebă pe muncitori:

— Sînteţi calvini cu toţii, nu-i aşa?

— Da, sîntem de lege ungurească.

— Ei, atunci alegeţi-vă un curator. Ce ziceţi de fratele Pados András?

— E bun.

— Atunci parohia e ca şi făcută. Ia diploma aceasta de capelan, curatore, şi vezi şi dumneata că alegînd drept păstor sufletesc pe capelanul emerit de la Iratos, credincioşii din această parohie nu-şi pun nădejdea într-un nevrednic.

Alegerea se făcu în unanimitate.

— Avem aşadar o parohie, avem şi-un preot, numai biserica ne mai lipseşte.

— Ba o avem şi pe asta. E oare în lume o biserică mai aleasă decît această salcie uriaşă pe care mîna domnului a zidit-o întru mărirea lui, încununînd-o cu

o coroană mai măreaţă decît cupola bazilicii Sfîntului Petru ? Uite, a deschis şi o capelă într-însa, luminînd-o cu sfîntă şi minunată lumină şi a chemat aici zburătoarele cerului care îl slăvesc pe el. Şi mai spuneţi că nu avem biserică ?

— Bine zici, prea cinstite părinte inginer, spuse curatorul.

— Şi cum se putea tîrnosi mai vrednic această biserică zidită de dumnezeu, decît prăznuind mai întîi o cununie în ea ? Dumneata, nene Pados András, vei fi nunul mare, iar dumneata, nene Bajnok Márton, nunul mic. Ştiţi carte. La urmă o să vă treceţi numele în matriculă.

Toţi erau pătrunşi de seriozitatea momentului.

Se găseau şi din aceia care ziceau : „Aşa ar trebui să fie după dreptate... nu să te tot poarte de la Ana la Caiafa".

Lizandra încercă să-şi ascundă emoţia rîzînd. Manó o încurajă : Totul va merge strună.

— Ia să stăm puţin, spuse Mántay, aşezîndu-se pe buturuga năpădită de muşchi. Inainte de nuntă trebuie să vedem ce-i cu foaia de zestre. Ei, fata mea, ce zestre aduci în căsnicie ?

— Eu ? rîse Lizandra. Păi ştiu eu ce să spun ?

— Bine, o să-ţi dictez eu. „Eu Sárombeky Lizandra (zi după mine !) dau drept zestre mirelui meu iubit Tanussy Manó, bivolita mea, două blănuri de lup şi cei zece florini de argint pe care am să-i iau de la comitet pentru urechile celor două fiare împuşcate. Gata. Şi tu, mire, ce zestre dai logodnicei tale ?

— Trupul şi sufletul meu.

Se trecu la proces-verbal şi această declaraţie.

— Ei, acum păşiţi în faţa lui dumnezeu.

Îi luă de mînă şi îi conduse sub cupola uriaşului copac. Apoi le puse întrebările : „O iubeşti ? îl iubeşti ?", le împreună mîinile şi rosti marele legămînt pînă la moarte pe care cei doi îl repetară după el. În sfîrşit îi binecuvîntă.

Luă un registru gol, făcu matricula din el, însemnînd numele primei perechi cununate în Cetatea Doam-

nei. Cine vrea, îl poate vedea şi azi. Se păstrează în arhiva parohială.

Era un lucru atît de serios că toţi se simţiră înduioşaţi.

Lucrurile acestea se petrecură la izvorul unei lumi abia născute, acolo de unde omul continuă opera creaţiunii.

Cei doi copii rămaseră singuri în colibă. În jurul lor scorbura luminată de focurile proprii, în faţă lumea tăcută a apelor, deasupra capetelor vulturii cerului şi în inimile lor presimţirea unei vieţi noi.

De departe se auzea încă, tot mai stins, cîntecul de nuntă al muncitorilor :

Dă, doamne, o ploaie lină,
Leagă-mi-i ca-ntr-o tulpină :
Sită, sită-n zi de vineri,
Dragoste în zi de joi,
Iară miercuri, toată ziua.
Tot ovese.
Cît de dese...

. . . . . .

Că mi-e dragă...

. . . . . .

Şi-o alint...

. . . . . .

Lalla...

PENTRU O INVITAŢIE LA BAL

Acolo, între ape, idila poate să-şi urmeze în tihnă cursul. Noi, locuitorii de pe uscat, habar n-avem de oamenii aceia de baltă, care îşi petrec zilele în lotce sau bălăcindu-se pînă-n brîu prin apă şi nămol : pescari, tăietori de turbă, căutători de ouă de ciovlice, culegători de ciulini, împletitori de rogojine, săpători de canale, ingineri nivelatori. Cine ar avea poftă să-şi piardă vremea cu ei ? Să-şi vadă de treabă şi să ne lase-n pace.

Pe urmă, măruntele afaceri familiare trebuie să dispară în faţa unor evenimente interesînd ţara întreagă, cum e bunăoară alegerea palatinului. Bătrînul arhiduce Iosif, care cu un an în urmă îşi serbase cincizeci de ani de domnie în funcţiunea sa de palatin al ţării, a murit şi în locul lui, în urma unor alegeri, sfaturile ţării ridicară pe cel mai mare fiu al său, arhiducele Ştefan, la acest al doilea tron al ţării. Palatinul era într-adevăr regele mai mic al Ungariei. Tînărul chipeş şi impunător fusese înscăunat în strălucita şi puternica demnitate chiar de moştenitorul tronului de atunci, actualul nostru rege Franz Joseph. Hei, ce curcubeu strălucea printre lacrimile de bucurie ale patrioţilor care îl auzeau pe viitorul rege al Ungariei adresîndu-se palatinului în dulcele grai al ţării — întîia oară după trei sute de ani!

A urmat apoi marea şi memorabila călătorie a palatinului Ştefan. A fost un adevărat drum al triumfului. Toate popoarele, toate confesiunile ţării s-au unit, s-au topit în imensa însufleţire, ca nobilul metal corintic în foc.

In comitatul Tuhutum de asemenea se făcură mari pregătiri în vederea vizitei palatinului. De cîteva săptămîni comitele se instalase în reşedinţa comitatului, sălile fură decorate, săbiile insurecţionale, cu teci de aramă, fură distribuite printre nobilii de rînd, pentru ca un regiment întreg de călăreţi să iasă în întîmpinarea înalţilor oaspeţi. Magnaţii se întreceau în pompă. Costumele de gală pentru tineri îi dădeau adevărate insomnii vestitului croitor ungur Klaszszi Vencel din Pesta. Bătrînii îşi scoaseră de prin lăzi splendidele dolmane purtate de părinţii lor în înălţătoarele zile ale readucerii coroanei. În tot comitatul se ţineau conferinţe importante, conciliabule între specialişti, cu privire la croiala costumelor, cu privire la nasturi şi la şnururi. Unii îşi tăinuiau inventivitatea, pregăteau surprize. Doamnele realizau adevărate minuni prin feerica transformare a portului popular în pompoasa găteală a cucoanelor din lumea înaltă. Ce scufiţe şi diademe, ce brîuri şi şorţuri, ce corsetaje, ce mantii şi marame au ieşit la iveală! Şi ce

coliere, brățări, broșe, agrafe străvechi! Toată țara întineri cu trei secole.

Nu încăpea nici o îndoială, că din strălucitul cortegiu, laurii întîietății îi vor avea Tanussy Decebal și soția sa. Cu toată discreția, tot s-a aflat că cupeul de gală al lui Decebal va fi tras de patru armăsari negri cu hamuri bătute în argint. Lîngă vizitiul cu mîneca largă fluturînd în vînt, cu pantaloni cu ciucuri de aur, avea să șadă un pandur în costum de gală, iar un altul avea să stea în spatele cupeului. În cupeu va trona doamna Sára, singură, purtînd o rochie atît de scumpă, încît patru fete erau să orbească brodînd-o, și avînd o coafură cu totul și cu totul deosebită, cum nu se poate vedea decît în tablouri vechi: părul răsucit în sus cu o egretă de briliante și pene de bîtlan înfiptă îndrăzneț în el, ca într-un calpac, în timp ce o „chivără" brodată cu perle îi va atîrna într-o parte. Numai o persoană cu statura și cu fața ei putea purta o asemenea găteală.

La rîndul său, Decebal avea să poarte o îmbrăcăminte ce amintea de o serie întreagă de momente istorice. Mantia lui din blană de tigru zburase cîndva pe urmele lui Rákóczi, cămașa lui de zale, înnegrită de vreme, stropită cu stele de aur, era un dar de la Bocskay, iar sabia se învîrtise în mîna lui Thökölyi sub zidurile cetății Pétervárad. Ba Decebal avea să-și pună în cap chiar coiful de aur al lui Thonuzoba, așa că, toată lumea va putea vedea faimoasa minune și palatinul însuși va putea admira acest rival al coroanei sfîntului Ștefan. Decebal va conduce cortegiul de nobili. În privința aceasta lucrurile erau puse la punct. Și în orice caz, era un cîștig — se poate spune — că rolul conducător îi fusese încredințat lui și nu lui Belizár, *persona grata* la curte. Apoi, tot așa de greu cîntărea și faptul că Decebal își asumase această sarcină uitînd, pentru o singură dată — ce-i drept într-o împrejurare excepțională — înverșunatul său spirit opoziționist.

(Ce să mai lungim vorba? Vanitatea bărbaților nu rămîne în nici o privință în urma vanității femeilor.)

Putem spune fără exagerare că la zece zile înainte de sărbătorirea palatinului, în tot comitatul Tuhutum nimeni nu mai vorbea de altceva, decît de splendoarea spectacolelor ce aveau să urmeze.

Între timp fură expediate invitaţiile pentru strălucitul bal pe care contele Ponthay Adalbert avea să-l dea în onoarea palatinului.

Fel de fel de zvonuri şi basme circulau încă din timpul pregătirilor. Ce fel de covoare vor împodobi sala? Cîtă argintărie va fi la bufet? Cîţi bucătari vor fi aduşi de la Viena? Muzică militară! Bosco! Douăzeci şi patru de perechi de tineri, îmbrăcaţi în uniformă (dolman-Kossuth de culoare verde deschisă, cu mînecă dublă, dintre care una largă, crăpată, căptuşită cu atlas roz) vor executa dansul de gală unguresc la modă. Va veni şi corul studenţilor de la Debreţin pentru a cînta în pauză *Chemarea* [1]. În mijlocul sălii va fi o fîntînă arteziană care va arunca adevărate jerbe de apă parfumată. Toate doamnele vor primi cîte un program de bal care va servi în acelaşi timp şi ca evantai. Se ştia de asemenea că şi arhiducele palatin va dansa o tură, cu cea mai frumoasă doamnă din comitat. (Toate cucoanele plesneau de invidie cînd se gîndeau la Tanussy Sára.) Şi doamna va primi de la palatin o brăţară cu iniţialele numelui acestuia bătute în diamante. Toată lumea aştepta cu nerăbdare marea zi.

Era foarte firesc ca doamnele să nu renunţe la plăcerea de a deschide cu mîna lor plicul cu chenar aurit ce cuprindea invitaţia comitelui.

Dar nimeni nu examină invitaţia cu atîta uimire ca doamna Sára. Ştia să citească, nu mai avea nevoie de tălmaci. Dar oricît se uită, nu-şi găsi numele în invitaţie. Era adresată numai domnului deputat Tanussy Decebal.

Din întîmplare, cînd sosi plicul, era de faţă şi Decebal.

— Ce înseamnă asta? întrebă Sára bîlbîind. Nu-i decît numele tău. De mine nici pomeneală.

[1] Imnul *Szózat* scris de poetul Vörösmarty Mihály (1800—1855) (n. r.).

Decebal îi smulse hîrtia din mînă. Nu-i venea nici lui să creadă. În sfîrşit se convinse că are dreptate. Nu era invitat decît el.

La început păli, apoi faţa i se aprinse de mînie.

— Ăsta-i cel mai ticălos afront ! strigă mototolind hîrtia. Cum au îndrăznit să-mi trimită o asemenea invitaţie ? Auzi, să mă invite singur, fără nevastă ! Pentru una ca asta o să ne batem, domnule conte, să ştii !

Doamna Sára era încîntată să vadă că Decebal se indignează foc, dar se şi sperie îndată.

— Vai, dragul meu, nu te pripi aşa ! Să nu faci vreo prostie pentru mine.

— O, nu ! Nu înainte de paradă. Ne răfuim noi după !...

— Dar dacă e vreo greşeală la mijloc ? spuse doamna Sára, legîndu-se de această idee ca de-un fir de pai salvator. O fi greşit poate conţopistul care-a scris invitaţiile.

— O, nu ! Nu-i asta ! E o jignire făcută cu intenţie. De asta sînt sigur. Ştia omul care mi-e slăbiciunea, unde să izbească.

— Dar ce ai de gînd să faci ?

— O să-mi aprind pipa cu invitaţia dumnealor şi n-am să mă duc nici eu.

— Cum ? Nu vrei să te duci la sărbătorirea palatinului ?

— Ce-mi pasă mie de palatin ? Parcă e cine ştie ce onoare pentru mine să dau ochi cu el ? strigă cu trufie Decebal. Lipsind din mijlocul lor, o să fiu văzut şi mai bine.

— Dar aceasta nu este nici o mîngîiere pentru mine, obiectă femeia, gata-gata să plîngă.

— Nu te supăra ! Cînd voi fi regele Panoniei, n-am să invit nici eu la serata mea pe conţii Habsburg.

— Eu una n-am de gînd să aştept pînă vei ajunge regele Panelor, eu vreau o invitaţie la balul palatinului. De asta să mi te îngrijeşti ! Toată lumea se aşteaptă să fiu acolo. Palatinul vrea să danseze cu mine. Toţi ştiu cum am să fiu îmbrăcată ; dacă voi fi oprită să apar la bal, e ca şi cum aş fi vîrîtă în sicriu. Vreau să merg la bal ! Mă-nţelegi ?

— Eu însă n-am să merg ! Am spus ! Chiar astăzi, uite chiar acum, am să plec, ostentativ, în Ardeal, la vînătoare de urşi.

— Unde ?

— Am spus ! La urşi !

— Nu-ţi dau voie ! Nu mă poţi lăsa aici de batjocura lumii ! Dacă mă iubeşti precum spui, acum e cazul să-ţi arăţi dragostea. Dovedeşte-le că eşti împărat în comitatul Tuhutum. Auzi ! Nevasta unui Tanussy Decebal să nu poată intra în casa comitatului unde au fost poftite toate doamnele şi domnişoarele din nobilimea comitatului. Ce eşti tu ? Bărbat ? Un bărbat care o ia la fugă cînd se izbeşte de cea mai mică împotrivire şi îşi lasă nevasta în mijlocul pieţei să rîdă tot tîrgul de ea ?...

— O să le arăt eu că ştiu să mă răzbun pentru tine, dar acum nu e momentul. Doar nu pot s-o fac pe răzvrătitul, ca Zách Felician. Plecarea mea însă trebuie s-o ia drept declaraţie de război.

— Dar cel puţin nu pleca ! Rămîi aici !

— Dacă rămîn, fac moarte de om.

— Te cunosc ! Pînă în rărunchi ! Nu numai că nu-ţi pare rău de ce s-a întîmplat, dar te bucuri din tot sufletul că poţi s-o ştergi. Ai găsit un pretext, te înfurii, îţi biciuieşti orgoliul pentru ca să poţi pleca să-ţi colinzi toate ibovnicele din Ardeal. Îţi cunosc toate josniciile.

Decebal rîse cu ciudă.

— Iar ţi-a intrat în cap povestea cu nevasta armeanului.

— Nevasta, fata, tot aia-i. Dar că tu eşti un zăbăuc, un nestatornic şi un crai, asta-i limpede, ca soarele de pe cer. Pleacă, aşadar, lasă-mă ! Dar ţi-o jur pe sufletul meu că aşa cum mă părăseşti pe mine, lăsîndu-mă de ocara lumii, tot aşa am să-ţi părăsesc şi eu casa şi cînd te întorci adu-ţi şi o nevastă cu tine, căci pe mine n-o să mă mai găseşti pe-aici.

Se răsuci din călcîie şi ieşi din odaie trîntind uşa.

Decebal fluiera de necaz, fugărea pe aprozi cînd încoace, cînd încolo : „Am isprăvit cu parada ! Nu mai e nevoie de şnur pentru dolmanuri !“ Trimise vorbă

fabricantului de trăsuri să nu mai aducă cupeul de gală, să-l vîndă oricui, cu jumătate preţ: „Plecăm în munţii Retezatului".

„Aşa-mi trebuie! se afurisea singur. De ce m-am lăsat înmuiat? De ce am devenit necredincios faţă de mîndria mea? De ce am uitat tradiţia lui Thonuzoba? El nu s-a dus să se ploconească, cu nevastă cu tot, în faţa capului care purta coroana sfîntului Ştefan. O singură dată am vrut să calc strîmb şi acum ispăşesc!"

(Asta să fi fost palma prezisă de Manó? Nu, căci situaţia de azi ar putea fi înlăturată. Şi în fond, ea nu l-a atins pe el, ci pe nevastă-sa).

În odaia ei, doamna Sára plîngea cu hohote.

Avea motive să fie amărîtă.

Căci biata femeie n-are alt prilej să-şi satisfacă ambiţia decît strălucind în societate.

Bărbatul are masa verde, cîmpul verde şi cîmpul însîngerat, a lui e frunza de stejar, spicul de grîu, ai lui sînt laurii. Şi biata femeie nici de flori să nu aibă parte?

I s-a spus de atîtea ori că în şapte comitate nu e femeie frumoasă ca ea, i s-a furat portretul pentru a fi multiplicat în gravură, toată lumea o măgulea şi ea n-a păcătuit nici cu gîndul împotriva fidelităţii conjugale. Ştia că soţul ei a înşelat-o de atîtea ori. Ea, însă, l-a iertat de fiecare dată. Nu fiindcă îl iubea (o femeie ştie să iubească şi pe mai mulţi) ci fiindcă avea ambiţia de a fi considerată drept o femeie mîndră, despre care să nu se poată spune niciodată nimic ruşinos, nici un lucru pentru care trufaşii, sus-puşii, i-ar putea întoarce spatele. Dacă nu i-a fost dat să se nască pe o treaptă atît de înaltă ca ei, ţinea să fie la înălţimea lor cel puţin în privinţa virtuţii, a moravurilor. Şi această femeie credincioasă, această frumuseţe fără seamăn să fie exclusă din lumea care pentru dînsa era ceea ce este raiul pentru un drept-credincios, să fie supusă unei umilinţe ruşinoase care s-o înmormînteze pe veci în aşa fel ca niciodată să nu mai poată părăsi singurătatea vieţii de la ţară şi să fie silită să-şi închidă uşa în faţa vizitatorilor?

De amărîtă ce era, se apucă să disece în sinea ei caracterul lui Decebal, lucru pe care niciodată nu-l făcuse.

Păi bine, ce fel de bărbat e acela care atunci cînd nevastă-sa e ofensată, o părăseşte şi fuge? Mînia lui nu e, de fapt, decît o mască a laşităţii, îngîmfarea, doar o piele de leu pe care o îmbracă neseriozitatea. Dispreţuieşte dificultatea ce se iveşte în cale, dar n-are curajul s-o înfrunte.

La această stare de spirit a Sárei se adaugă gelozia, care are o putere de născocire atît de mare, încît ar fi în stare să populeze o planetă întreagă cu figuri imaginare. Eva îl urmărea pe Adam cu gelozia ei chiar cînd nu exista încă o a doua femeie pe lume. Şi logica imaginaţiei e enormă. A fost jignit bărbatul? E supărat foc! Dar cum se îngroapă supărarea, tristeţea? Păi prin petreceri vesele, şi ştim cum se sfîrşesc acestea. Da, ori de cîte ori bărbatul e supărat, femeia trebuie să sufere pentru el!

Doamna Sára ar fi putut număra pe degete slăbiciunile lui Decebal. În această materie femeile au o memorie miraculoasă.

Şi pentru ca lista suferinţelor să fie completă, chiar atunci sosise ştafeta de la Budapesta, aducîndu-i splendida rochie de bal. Era anexată şi factura. Pe aceasta doamna Sára o trimise la Decebal ca să-şi dea părerea. Decebal veni în odaia ei. În ochii lui se putea citi o amabilitate forţată.

— Păstrează rochia, spuse. Eu am să plec la oraş şi-am să trimit banii prin poştă. Poate că o să ai nevoie totuşi de ea.

În sufletul Sárei se aprinse o ultimă rază de nădejde.

— Vrei să-l tragi la răspundere pe comite? întrebă, apucînd mîna lui Decebal. (Era gata să i-o sărute).

— Mda... o să văd, răspunse Decebal, cu oarecare indiferenţă în glas.

Aşa că femeia nu-i mai sărută mîna.

Peste sufletul ei se aşternu din nou cea mai nea-

gră dintre umbre — bănuiala: Decebal vrea s-o șteargă fără să-și ia rămas bun de la ea.

Îl lăsă să plece.

Decebal puse caii la trăsură și plecă, cu aerul că face o plimbare pînă la oraș.

Dar ageră cum era, doamna Sára băgă de seamă că, urcîndu-se în trăsură, bărbatul ei dăduse o scrisoare unuia dintre grăjdari.

N-a fost o greutate pentru dînsa să puie mîna pe ea. Și n-a fost o imposibilitate nici ruperea sigiliului.

Adresa de pe plic o izbi. Scrisoarea era pentru „excelența sa domnul Tanussy Belizár".

Doamna Sára nu mai era neștiutoare de carte, putea deci să priceapă cuprinsul scrisorii. Cu pana înmuiată parcă în fiere, Decebal îi comunica domnului baron că de vreme ce comitele îl jignise omițînd numele nevesti-si din invitație, nici el nu va lua parte la ceremonie. Îi încredința așadar domnului baron conducerea cortegiului de nobili, iar el pleca să-și potolească mînia *„in anima vili"*. Noroc că doamna Sára n-a înțeles aceste cuvinte latinești, căci cine știe dacă prin „suflete ieftine" ar fi înțeles doar urși și mistreți.

Un lucru însă tot a înțeles domna Sára. Și anume că Decebal a șters-o într-adevăr pe furiș: i-a fost frică să-și ia rămas bun de la ea! Apoi printr-o asociație de idei ajunse la concluzia că autorul acestei batjocuri nu poate fi decît fratele otrăvit de ură, Belizár. El era intimul curții, cuvîntul lui era ascultat acolo sus. Nu încăpea nici o îndoială că el răspîndise în cercurile înalte fel de fel de calomnii despre cumnată-sa, în urma cărora ea fusese găsită nedemnă de a fi invitată.

Și de aceste calomnii nimic nu te ocrotește.

Dumnezeu i-a dat fiecărui animal o armă de apărare și cînd nu i-a dat o astfel de armă, l-a făcut cel puțin respingător, ca pe broscoi, pentru ca oamenilor să le fie scîrbă să se atingă de el. Numai femeii frumoase nu i-a dat nimic, căci frumusețea acesteia nu-i servește decît să atragă vînătorii de care ea nu se poate apăra.

Scrisoarea desfăcută o dădu grăjdarului s-o ducă în galop domnului baron şi să-i spuie că ea a desfăcut-o şi a citit-o.

Rămasă singură se simţi deodată copleşită de un sentiment de pustietate, de părăsire, ca unul care nu mai are pe niméni în lume.

Dar poate că are totuşi pe cineva.

Există undeva, într-un sertăraş, o scrisoare mototolită, pe care, în accesele-i repetate de mînie, o schingiuise cumplit, călcînd-o în picioare : scrisoarea prin care fiul ei Manó o înştiinţase că se însoară cu o fată săracă. Scoase scrisoarea, o aşeză pe genunchi, o citi şi o reciti de cîteva ori.

Ştia unde se găseşte şi ce lucrează fiul ei. Pălmaşii care munceau la lucrările de îndiguire îi aduceau din cînd în cînd ştiri despre domnişorul Manó, îi povestiră cum şi-a durat un sălaş în mijlocul mlaştinilor, cum s-a cununat sub salcie, preotul fiind inginerul Mántay. Toţi o lăudau pe tînăra nevastă. E o fiinţă vrednică, harnică foc. Oamenii îi povestiră din fir a păr cum îşi petrecea vremea în crîngul solitar, în timp ce bărbatul ei măsura întinderile mlăştinoase cu teodolitul.

Doamna Sára îşi puse-n cap să caute insula aceea cu coliba de stuf. „Vom munci umăr la umăr, ca două gospodine vrednice, făcînd caş, uscînd peşte", îşi zise ea.

La asfinţitul soarelui coborî în grădină. Pentru eventualitatea că vreun musafir mai de soi ar trage la castel, administratorul făcuse în pripă puţină ordine : tufele fură tunse, potecile curăţate, pîrăul strîns din nou între maluri, chiar un biet strat de flori fu improvizat din muşcate scoase din ghiveciuri. În orice caz puteai umbla pe aici fără primejdia de a-ţi scoate ochii.

Se plimbă în sus şi în jos singură, abătută, printre copacii trişti.

Într-un colţ al grădinii dădu de o plantă rară, cunoscută ca una din cele mai veninoase ; se numea „Belladonna", aşa că, la nume cel puţin, se potriveau. Buruiana înaltă era încărcată cu boabe roşii ca cireşele. Rupse două boabe.

— Hei dacă le-aş putea da cuiva!

Acel cineva nu era altul decît „bărbatul mai mic", Belizár.

Ce ciudat e că la unguri femeile numesc „bărbatul mai mic" pe fratele mai tînăr al soţului lor!

În timp ce se plimba, din curte se auzi uruitul unui cupeu. Cîinii începură să latre cu înverşunare. Nu cumva picase vreun musafir?

Doamna Sára ar fi vrut s-o tulească, să se ascundă prin tufiş, oricine ar fi fost vizitatorul. Dar ajutoarele grădinarului se întreceau în amabilităţi faţă de el, grăbindu-se să-i arate pe unde s-o apuce ca să dea mai repede de stăpînă, aşa că Sára găsi că e mai nimerit să se întoarcă şi să-i iasă în întîmpinare.

Aleea cea mare tăia în două parcul. Părăsind poteca laterală şi ajungînd în această arteră principală, doamna Sára dădu cu ochii de vizitatorul ce se apropia. Lumina soarelui ce scăpăta bătea chiar în spatele lui, aşa că faţa omului nu putea fi desluşită decît încet, pe măsură ce înainta. Femeia se opri în mijlocul aleii, uluită şi fascinată. Nu-şi mai putea lua ochii de la el.

Omul din faţa ei era Belizár.

Fratele mai tînăr nu mai semăna aşa de mult cu Decebal. Pasiunile neînfrînate, evenimentele agitate şi goana deşartă după plăceri lăsaseră urme vizibile pe faţa lui Decebal, care părea cu zece ani mai bătrîn decît era în realitate şi se îngrăşase considerabil, în vreme ce Belizár, parcă ar fi încheiat un pact cu timpul, de-abia se schimbase ceva şi chiar acest ceva era în avantajul său: nu mai avea nimic din aerele de haiduc gata să dea mereu cu barda-n lună; purtarea lui era serioasă, ca a unui cavaler plin de demnitate şi distincţie. Încă de departe îşi scoase pălăria în faţa cumnatei sale.

Doamna Sára se repezi în faţa lui ca o furie din mitologie; cele două boabe veninoase începură să sîngereze în pumnu-i încleştat:

— Cum ai îndrăznit să vii aici, diavole ce mă prigoneşti fără-ncetare? îi strigă lui Belizár.

Acesta însă o salută respectuos, înclinîndu-şi capul şi îi răspunse :

— Tu singură mi-ai dat acest drept, scumpa mea cumnată, cînd ai rupt plicul pe care soţul tău mi-l adresase şi mi-ai trimis scrisoarea desfăcută : desfacerea scrisorii era o adevărată provocare la adresa mea. Am venit să-ţi dau răspunsul.

— De ce fel de provocare-mi vorbeşti ?

— Ţi s-a făcut o cruntă nedreptate şi rupînd sigiliul de pe scrisoarea mea ai arătat că pe mine mă bănuieşti.

— Nu cumva vrei să negi că tu mi-ai făcut această ruşine ?

— Afirm cu toată tăria că nu eu ţi-am pricinuit durerea de care suferi. Am să-ţi spun cine a făcut-o şi ce te poate vindeca de ea.

— Atunci spune-mi. Nu sînt şi eu de neam nobil, tot aşa de nobilă ca însuşi comitele ? Nu sînt cinstită ca oricare dintre femei ? Mi-a găsit cineva vreo pricină ca să-mi trîntească uşa în nas ?

— Linişteşte-te şi ascultă-mă, dar înainte de toate aruncă din mînă boabele acelea veninoase.

— Ce ai cu ele ? Dacă vreau, le şi înghit !

— Dă-mi-le mie şi, dacă după cele ce-ţi voi povesti vei fi de părere că trebuie să le înghit, eu mă execut.

Doamna Sára aruncă boabele din mînă.

— Te ascult. Spune : ce ştii despre mine ?

— Problema e foarte simplă. Ştii poate că în materie de religie cercurile de la curte sînt foarte habotnice şi severe. Tu te-ai despărţit de întîiul tău bărbat şi te-ai măritat cu Decebal ca femeie divorţată. După dogmele catolice, însă, căsătoria aceasta este nulă. Poţi să te prezinţi oriunde drept soţie a bărbatului tău, dar nu poţi să treci pragul unei căpetenii bisericeşti sau lumeşti, pentru că în aceste cercuri tu eşti considerată ca soţia lui Király Samu şi amanta lui Decebal.

La aceste cuvinte chipul doamnei Sára se făcu galben ca ceara.

Belizár urmă :

— In privinţa aceasta nu încape nici o discuţie. Religia romano-catolică socoteşte căsătoria drept o taină indisolubilă.

— Dar Király Samu a murit, îngăimă Sára.

— Ştiu. Acum însă, după învăţătura bisericii, tu eşti văduvă. Mîna ta e liberă. Şi Decebal avea posibilitatea să abată marea amărăciune în care te găseşti. Nu l-ar fi costat cine ştie ce. De îndată ce avea în mînă actul de deces al soţului tău, el trebuia doar să cheme pe preotul calvin şi să declare, în prezenţa a doi martori, că te ia de nevastă. Totul ar fi fost în ordine. Şi lucrul acesta i s-a spus lui Decebal. Comitele m-a pus să-i scriu, atrăgîndu-i atenţia în mod confidenţial să facă, de dragul tău, acest mic sacrificiu, căci altfel nu-ţi poate trimite invitaţii pentru cercurile de la curte. Şi Decebal mi-a răspuns îngîmfat, respingînd cu mînie avertismentul meu: „Pentru doi ochi înlăcrimaţi de femeie nu-mi voi călca în picioare credinţa şi convingerea". Iată scrisoarea lui, poţi s-o citeşti.

Sára tremura toată.

— Ce vrei de la mine, fiară? Vrei să mă faci să-mi urăsc soţul?

— Da! răspunse scurt Belizár.

Sára, ameţită, se prinse de o viţă de iederă ce se căţăra pe trunchiul unui copac năpădit de muşchi.

Iar Belizár se apropie şi mai mult, repetînd cu glas fierbinte, în şoaptă:

— Vreau să-l urăşti, să-l scoţi din inimă. Să-i ştergi din amintire şi numele, ca nici un fir din rădăcina lui să nu mai rămîie acolo.

— De ce vrei să fac asta? îngînă speriată femeia.

— Pentru că un om care calcă în picioare o icoană de pus în altar, nu e vrednic de tine.

— Şi tocmai tu te găseşti să-mi spui acest lucru? Tu, care m-ai ocărît tot timpul, m-ai batjocorit şi m-ai insultat neîncetat, m-ai persecutat pînă la desperare?

— Şi tu n-ai ghicit de ce m-am purtat aşa? Da, te-am batjocorit, te-am ocărît, te-am sfîşiat, te-am rupt în bucăţi, pentru că erai a altuia. O, dacă ai fi fost a mea, făceam o zeiţă din tine! Nici nu bănuiai măcar că izvorul urii ce-ţi purtam era dragostea mea nebună?

— Pentru dumnezeu, Belizár, să nu spui asta!

— Iată că am spus-o. Tu eşti de vină. De ce m-ai chemat aici? Căci, desfăcînd scrisoarea, m-ai chemat. Gestul tău a fost un act de acuzare, el îmi arată că pe mine mă socoteşti vinovat de crunta înjosire în care te găseşti. Tu crezi că eu am provocat-o şi acum rîd de tine şi-mi face plăcere să văd dogoreala din obrajii tăi. Ei bine, am venit să-ţi spun că nu eu ţi-am pricinuit această sfîşiere a inimii, ci acela care s-a legat prin jurămîntul: „Nici în bucurie, nici în durere, niciodată n-o voi părăsi!" Şi care atunci cînd s-a ivit durerea, nu ţine de loc să-şi ia partea lui dintr-însa, ci aleargă după plăcerile lui. Ştii proverbul unguresc: „Nevasta bătută, banii număraţi..." El l-a inversat: „Banii bătuţi în pinteni, nevestele numărate..."

Sára se prăbuşi în iarba înrourată, plîngînd cu hohote.

Belizár se aplecă s-o ridice.

— Scoală-te. N-am venit aici să te văd tăvălită la pămînt, ci ca să te ridic. Ţi-am spus că cunosc balsamul pentru marea ta durere. Ascultă-mă.

— Nu este alt leac pentru durerea mea, decît moartea, gemu femeia.

— Copilării! Cine-i nebun să se omoare cînd are încă în faţă partea cea mai frumoasă a vieţii? Am să şterg ruşinea ce te face să suferi. Ea n-a lăsat încă urme în sufletul tău. Ce ţi-ai dorit toată viaţa? Glorie, strălucire, stima oamenilor. Ei, eu am să-ţi împlinesc aceste dorinţi.

— Cum asta?

— Fii soţia mea.

— Ce vorbeşti?

— Lucrul e foarte simplu. După moartea primului tău soţ, tu eşti văduvă, deoarece căsătoria cu Decebal e nulă. Printr-o simplă schimbare a numelui de botez poţi deveni baroneasa Tanussy. Depinde numai de tine. Dispensa episcopului se poate obţine cu uşurinţă şi asta scurtează formalităţile. Castelul meu abia aşteaptă să aibă o stăpînă.

Doamna Sára îşi adună ultimele resurse de putere. Îşi ridică semeaţă capul frumos.

— Domnul meu !... Domnule baron Tanussy Belizár, ce vă dă dreptul să-mi faceţi o asemenea ofertă surprinzătoare ?

— Tot propriile tale fapte. Noi am fost ca nişte actori care se urăsc de ochii lumii, dar în fapt sînt buni unii cu alţii. Sau ai uitat că atunci cînd, pe nedrept, am fost condamnat la doi ani închisoare grea, tu care ştiai că sînt nevinovat te-ai dus într-ascuns la cel mai mare dintre judecătorii mei şi i-ai dat dovada care l-a adus pe Decebal la închisoare ? Ai destăinuit cine este vinovatul, ca să salvezi pe nevinovat. Ai denunţat pe acela pe care-l credeai soţul tău, ca să salvezi pe omul care credeai că te prigoneşte. Poţi să tăgăduieşti aceasta ?

— Am făcut-o din alte motive... îngăimă Sára, dar simţea că e prinsă ca pasărea căzută în laţ : de acum, mîna care a înşfăcat-o putea s-o ducă unde voia.

Belizár însă nu abuză de puterea lui şi dădu drumul mîinii pe care o ţinea într-a sa.

— Bine. Ai făcut-o din alte motive. Eu însă credeam că acesta e motivul adevărat. Ani de zile gîndul acesta mi-a luminat perspectiva viitorului, gîndul că eşti bună faţă de mine, că în adîncul inimii tale mă iubeşti. De aceea nu m-am gîndit niciodată la însurătoare. Am dus înainte viaţa aspră, sălbatică de holtei. Dar în taină ardeam pentru tine. Cine a pus la cale să ţi se picteze şi graveze, într-ascuns, portretul ? N-ai ştiut niciodată, nu-i aşa ? Azi patima tainică izbucneşte din mine. Am venit aici ca să-ţi

spun pe față cît te iubesc! Sînt gata să fac orice pentru tine. Te iubesc cu tot focul unei inimi care n-a iubit niciodată nici o femeie și nici nu va iubi pe nimeni afară de tine. Dacă o primești, nu vei mai avea nici o dorință, căci în clipa în care ar miji doar în sufletul tău, ea ar fi împlinită.

Sufletul femeii era prins în cercul magic pe care pasiunea adevărată o creează în jurul ei, întocmai cum soarele hotărăște orbita planetelor. Nu se putea apăra de asaltul concentric al acestor valuri. Ambiția, mînia, decepția, răzbunarea, rușinea se uniseră s-o răpească, s-o ducă, s-o ducă mereu, nici ea nu știa unde. Dar dintre toate, numai dragostea era adevărata regină.

Admira pe omul acesta! Pasiunea lui o fermecă, curajul lui o cuceri, căci nu bărbatul ce îndrăznește să atace un leu e curajos, ci acela care cutează să declare dragoste unei femei cu sufletul clocotind de ură.

— Nu-mi da răspunsul acum, încheie Belizár făcînd un pas îndărăt. Nu în ceasul acesta și în starea sufletească în care te afli. Gîndește-te bine, sfătuiește-te cu inima ta, consultă-ți visurile, roagă-te lui dumnezeu, poate îți insuflă și el vreo idee. Nu vreau să-mi dai mîna numai pentru ca să-ți răzbuni mîndria jignită: mie inima îmi trebuie, întreaga ta inimă credincioasă. Dacă nu mi-o poți da, mai bine să ne despărțim, să uităm această oră. Flacăra dragostei mele e atît de mare, încît dacă nu i-ai răspunde cu una la fel, te-ai mistui în ea. Gîndește-te bine la ce ți-am spus. Nici sub jurămînt n-aș putea să-ți vorbesc mai sincer. Te las. Dacă vei vrea, îmi vei răspunde; un singur cuvînt îmi ajunge. Dacă nu, înmormîntează totul. Care să fie acel singur cuvînt? Asta o las în seama inimii tale.

Belizár își ridică de jos pălăria și plecă.

Sára îl urmări din ochi, se uită lung după făptura îmbrăcată în negru, proiectată pe fondul de aur al soarelui în asfințit, și, după ce omul dispăruse, ea tot îl mai vedea în chenarul de lumină al amurgului.

Trecură cîteva săptămîni ; la Tanusvár serbările strălucite se desfăşurară în perfectă rînduială : timpul le favoriză din plin.

În schimb, în Ardeal, prin părţile Retezatului, vînătorii avură parte de o vreme teribil de proastă. Ploua fără-ncetare, urşii nu ieşeau nici morţi în bătaia puştii, şi, după atîtea hăituieli fără rost, domnii vînători se văzură nevoiţi să-şi scoată pîrleala în alte soiuri de plăceri. Decebal nu împuşcase decît un rîs ; atîta tot, dar nici acesta nu făcea două parale, deoarece năpîrlea.

Aşa e, uneori, la vînătoare. Ploaia te răzbeşte pînă la piele, te saturi pînă-n gît de chiolhanuri, te ciondăneşti cu tovarăşii şi îţi faci provizii serioase de tusă şi de junghiuri. Ce mîngîietor e în asemenea clipe gîndul că în curînd ai să fii din nou în căminul liniştit unde buna, răbdătoarea, deşi niţeluş cam arţăgoasa nevastă te aşteaptă cu soba caldă, cu mîna alintătoare, cu o cină gustoasă, cu o sărutare sinceră, dată pe gratis !

Pe Decebal ploaia îl urmări pînă acasă. Era ca un solomonar : purta în spate puhoaiele cerului.

Cînd ajunse la Tüzhalom şi urcă, scîrţîind şi gîfîind, în odaia lui, îl întrebă pe feciorul care se căznea să-i smulgă din picioare cizmele (mergea greu căci de zece zile Decebal nu şi le mai scosese) :

— Ei, Jancsi, ce noutăţi mai sînt pe-acasă ?

— Păi nimic deosebit, răspunse flăcăul. S-a întors ţaţa Dorkó.

— S-a întors ? Va să zică s-a împăcat cu stăpîna.

— Ba nu s-a împăcat de loc, să trăiţi. S-a întors tocmai pentru că cucoana a plecat din castel şi-a luat cu dînsa toate slugile vechi..

— A părăsit castelul ? Şi unde s-a dus ?

— Cum, dumneavoastră nu ştiţi ? Păi s-a măritat cu excelenţa sa domnul baron Belizár. Şi a fost o nuntă !...

Decebal încremeni. Toate uşile erau deschise, privirea lui străbătu lungul şir de odăi.

Era singur în toată casa, singur, părăsit.

După primul moment de surpriză, Decebal își zise: „A avut dreptate femeia!“ Apoi încercă o serie de sofisticării: nu voia cu nici un preț să se înmoaie. Și totuși, pe femeia aceasta a iubit-o mult. A fost el un flușturatic cînd era vorba de alte femei, dar cu adevărat n-a iubit-o decît pe ea. Din inimă i-a fost smulsă. Și cu cîtă cruzime, se vedea din faptul că s-a măritat tocmai cu omul pe care el îl ura mai mult decît pe oricine în lume. Căci n-ar fi fost cine știe ce minune dacă o seducea vreunul din aceia care o asediaseră tot timpul cu lingușelile lor, dar să-l ia tocmai pe omul care a calomniat-o, a batjocorit-o o viață întreagă!... Tare trebuie să se fi scîrbit femeia asta de bărbatul ei! Sau a făcut-o numai ca să poată străluci la balul palatinului?... Eh, s-o lăsăm baltă...

Dar mai tîrziu, reluîndu-și legăturile obișnuite cu lumea din afară, Decebal începu să bage de seamă ce lovitură grea primise. Privirea aceea ciudată cu care toate cunoștințele îl primeau, expresia aceea nehotărîtă, oscilînd între zîmbet și tristețe pe care nimeni nu i-o putea ascunde cînd i se uita în ochi!... Pe fața tuturor citea același gînd: „Urît a mai pățit-o, săracul! A plecat la vînătoare și în timpul acesta nevastă-sa s-a măritat!“ Nimeni nu știa cum să înceapă vorba cu el. Simțea, bănuia, știa că lumea rîde de el. Era o lovitură groaznică! De orice încercare a sorții te poți apăra, numai de ridicol nu. Dacă te ascunzi de rîsul lumii, răsunetul ei te urmărește pretutindeni. Dacă îl înfrunți, lumea rîde și mai tare; dacă ești trist, lumea îți rîde în nas, dacă te resemnezi, ea rîde cu hohot; dacă iei lucrurile ușor, dansezi și cînți, oamenii te privesc speriați, constatînd că ai înnebunit. Chiar dacă te sinucizi, ei își bat joc de sinuciderea ta. E speța cea mai teribilă a tragicului, chinuindu-te pînă la sînge cum a chinuit cămașa lui Nessus pe Hercule.

După marea catastrofă, Decebal ocoli orice fel de societate. Veniră alegeri noi, cu noi frămîntări și lupte. De data aceasta nici măcar nu-și puse candi-

datura. Pe agenţii electorali îi dădu afară. Le spuse adevărul: n-are bani. Şi iată că se întîmplă şi această minune: fără ştirea lui, nobilimea din comitatul Tuhutum îl alese deputat. Înştiinţarea îi sosi o dată cu mandatul. Balsamul acesta îi mai alină sufletul rănit. Va să zică naţiunea, ţara, nu l-a uitat. O, dacă ar fi ştiut cărei împrejurări îi datora această alegere! Că ea fusese pusă la cale de fratele său Belizár, pe care doamna Sára îl îndemnase să facă acest gest mărinimos.

Astfel Decebal ajunse din nou la dieta din Bratislava.

Nu se înscrise în nici un club, refuză să adere la vreo grupare. Numai în adunările districtuale mai apărea şi încerca să facă senzaţie, susţinînd nişte opinii pe care nimeni nu le împărtăşea. Îi plăcea rolul acesta. Nu voia să fie nici liberal, nici conservator. Lui nu-i trebuia nici Kossuth, nici Széchenyi, nici Apponyi şi nici doctrinarii centralişti. Ura deopotrivă şi aristocraţia şi democraţia. Rebel în sus, tiran în jos, acesta era rolul pe care ar fi vrut să-l joace. Nu era mulţumit de cele ce vedea în prezent, dar dorea să înlocuiască prezentul nu prin viitor, ci prin trecut. I se dăduse porecla „răzvrătitul", şi era mîndru de ea. Din fiecare cuvînt pe care-l rostea, ba chiar din felul în care îşi purta mustaţa, se vedea că se crede primul om al ţării, care va avea încă un cuvînt greu de spus! O să vie marea furtună care va prăbuşi trîndava rînduială de azi. Şi în ziua aceea toată naţiunea se va grupa în jurul lui!

Dar în situaţia lui materială se iveau tot mai multe goluri. In sfîrşit se hotărî să-şi calce pe inimă şi să primească din partea tîrgului Vereskö suma de o sută de mii de florini prin care acesta voia să-şi răscumpere eliberarea din starea de iobăgie. Decebal dădu ordin jurisconsultului său să se ocupe de această chestiune. Era o sumă care l-ar fi pus din nou în picioare.

Şi iată că într-o zi veni într-adevăr furtuna pe care o aştepta de atîta vreme. La Budapesta, studenţii porniră revoluţia. Dar, spre părerea lui de rău, nu

după felul dorit de el. În loc să strige: „Să fie iar cum a fost mai demult!“ tinerii veneau cu nişte lozinci cît se poate de primejdioase. „Frăţie! Egalitate!“ Auzi vorbă: Tanussy Decebal egal cu iobagul lui!... Ţăranul să aibă cuvînt în treburile ţării, ba să aibă şi loc pe băncile Adunării Naţionale! E o absurditate! Ce să mai zicem de ştergerea dreptului urbarial? Nici tu clacă, nici tu dijmă, iar lotul de pămînt iobăgesc să treacă în proprietatea deplină a celui care-l munceşte! Şi gărzile naţionale! Să înarmezi pe ţărani! Dar asta-i curată rebeliune!

Ce o să se aleagă din preţul răscumpărării de la Vereskö? N-o să vadă un ban de la burtăverzimea oraşului cînd libertatea i se dă pe gratis. Se duc dracului cei o sută de mii de florini!

Şi revoluţia de la Budapesta răscoli dieta de la Bratislava. Toată lumea vorbea de o nouă constituţie. Faimoasele douăsprezece puncte de la Pesta fură acceptate drept bază a ei. În toate cluburile discuţiile, consfătuirile se ţineau lanţ, noapte de noapte. Decebal trecea de la un club la altul, se oprea pentru cîteva clipe, apoi ieşea, plin de nemulţumire.

Nu mai încăpea nici o discuţie că actuala dietă aleasă pe baza sistemului electoral al privilegiilor nobiliare va fi trimisă la plimbare şi în locul ei va fi aleasă o adunare reprezentînd poporul adevărat. Ţăranii vor alege! Ţăranii cu sumane, opincarii! Ei, dar nici ţăranii nu sînt toţi la fel, există grade şi la ei. Unii au un lot întreg, alţii jumătate şi alţii numai un sfert de lot. Pe urmă unii din ei sînt clăcaşi, iar alţii zileri. Pînă la ce grad va trebui să coboare sfîntul drept străbun?

În jurul acestui punct se purtau discuţiile cele mai aprige. Decebal afla de ele doar prin intermediari. Fusese înştiinţat că partidul liberal avea să propună extinderea dreptului electoral pînă la ţăranii cu o jumătate de lot. Decebal considera şi aceasta drept o concesie exagerată. Toată nădejdea lui era la conservatori. Spera că guvernamentalii nu vor tolera o astfel de mutilare a privilegiilor nobiliare. Aceştia însă tăceau chitic, o vorbă nu suflau despre hotărî-

rile luate de clubul lor. Apoi dimineaţa se adunară toţi membrii Adunării Naţionale. Şedinţa se ţinu cu uşile închise. Întîiul orator, catîrul cel mai încăpăţînat şi mai ortodox din partidul conservator, era un bădăran îngîmfat. Decebal aştepta adevărate minuni de la el. Fu servit prompt, dar, vai, îl luă cu ameţeli cînd auzi noutăţile — Oratorul principal al partidului conservator propuse introducerea votului universal! Ce? *Suffrage universel?* Să aibă şi zilerii şi argaţii drept la vot? Ei, cine nu ştie că prin astfel de exagerări se poate compromite orice revoluţie liberală! Surprinzătoarea propunere a oratorului conservator stîrni confuzie în rîndurile liberalilor. Văzîndu-se supralicitat de cel mai ortodox dintre conservatori, purtătorul de cuvînt al liberalilor se simţi nevoit să coboare şi el o treaptă, modificîndu-şi propunerea iniţială, cerînd ca dreptul electoral să aibă la bază cel puţin un sfert de lot. Oamenii din partid rămaseră cu gura căscată; nimeni nu se ridică să-l contrazică. Însuşi Kossuth făcuse propunerea.

Ei, dacă nimeni nu îndrăzneşte să vorbească, Tanussy Decebal va îndrăzni.

Ceru cuvîntul. Era în formă. Tactician abil, el nu-şi îndreptă filipica împotriva liberalilor, ci împotriva partidului conservator.

— Cine oare ne cere să distrugem în halul acesta străbuna noastră patrie maghiară? Naţiunea? Dar din cine se compune naţiunea? Din studenţii de la Pesta? Din cîţiva poeţi ţicniţi, fabricanţi de rime? Din nişte calfe ce bat podurile ziua, noaptea, şi n-au după ce bea apă? Dintr-o mînă de gazetari şi de zeţari? Revoluţia umbrelelor de la Budapesta, pe care o poţi risipi cu o pompă de apă! Şi nobilimea ţării se sperie de o asemenea adunătură, ba unii sînt gata să-şi scoată chiar cizmele! Trăiască egalitatea! De-acum hai să umblăm cu toţii desculţi! Unde e eroicul partid conservator care timp de o jumătate de secol a ştiut să stea împotriva întregii naţiuni, a adevăratei naţiuni? S-a speriat de adunătura de la Pesta, de gălăgia copilandrilor de pe stradă şi, de frică, şi-a pus bonetă frigiană în cap, sărutînd picioarele unui Petöfi,

care i-a dat cu piciorul? Oare în sînul nobilimii maghiare laşitatea a luat locul curajului? Ţara habar n-are de revoluţia de la Pesta, oraşele şi satele sînt liniştite. Cele douăsprezece puncte de la Pesta nu sînt altceva decît un program de concert, dat de nişte studenţi diletanţi. Scamatorie de circ american!...

Din toate părţile se ridicară proteste furtunoase. Decebal nu-şi putu încheia discursul. Continuă să strige, cu faţa stacojie şi, judecînd după gesturile-i indignate, fără-ndoială că le servi şi liberalilor porţia cuvenită. Vorbele lui se pierdură în gălăgia protestelor vehemente.

Cînd liniştea fu restabilită, purtătorul de cuvînt al partidului conservator, cunoscuta figură atletică din comitatul Hont, un adevărat leu, se ridică din nou şi, afişîndu-şi un zîmbet ironic, se pregăti să-i răspundă lui Decebal.

Ţinea în mînă ultimul număr al ziarului *Pesti Hirlap*.

— Mă închin în faţa vrednicului deputat al comitatului Tuhutum, care are lăudabilul obicei de a mătura prin faţa caselor altora. Eu însă aş dori să-l văd practicînd această nobilă îndeletnicire prin locuri mai apropiate de domnia sa. Domnul deputat susţine că toată ţara e liniştită, că habar n-are de revoluţia studenţilor din Pesta. Poftim de citiţi acest reportaj din comitatul Tuhutum, publicat în ultimul număr al gazetei *Pesti Hirlap*. E vorba de comitatul onorabilului domn deputat. „Cetăţenii din oraşul Véreskö, întruniţi în adunarea populară de azi, în număr de aproape douăzeci de mii, au hotărît cu unanimă însufleţire să adere la revoluţia din Pesta. S-a înfiinţat pe loc garda naţională; mai bine de o mie de cetăţeni curajoşi s-au aliniat sub steagul revoluţiei. Adunarea a ales cu vii aplauze şi în unanimitate comandant al batalionului pe tînărul şi viteazul nostru concetăţean Tanussy Manó, fost ofiţer de geniu." După cîte ştiu — încheie omul conservatorilor — Véreskö este proprietatea urbarială a vrednicului domn deputat, iar comandantul noului batalion de gardă naţională este chiar fiul domniei sale.

La auzul acestor cuvinte necruţătoare, pe Decebal îl apucară frigurile. Copilul lui, comandant de oaste ţărănească! Odrasla princiară a lui Thonuzoba în fruntea iloţilor răsculaţi! Cruntă lovitură! Nu-i mai păsa de dezbateri, nu-l mai interesa cum se plămădeşte noua constituţie a Ungariei. Ieşi valvîrtej din palatul Dietei.

Părăsi împărătească Bratislavă, tot aşa cum făcuse altădată, după un fiasco ca cel de azi, de care avusese parte tot din pricina ruşinii pe care i-o făcuse fiul său. (Cît despre Bratislava, ei bine, s-a isprăvit cu împărăţia ei.) Studenţii hotărîseră ca de de-aci înainte Budapesta să fie capitala, fiind în centrul ţării, deşi toate ţările mai răsărite îşi aveau capitala la periferie: Londra, Istambulul, Petersburgul, Viena; doar Parisul făcea excepţie. Pe acesta voiau să-l imite Dantonii pitici de la Budapesta, Robespierreii în miniatură, montagnarzii de mucava!

Dar mai mare decît toate necazurile de ordin politic era teama ca nu cumva cu frămîntările acestea să se ducă de rîpă şi cei o sută de mii de florini pe care-i avea de luat de la Véreskö. Iată motivul ce-l zorea să ajungă cît mai repede la Budapesta.

Pînă să sosească el, cinstitele rînduieli fură întoarse pe dos. Casele parcă stăteau să-şi ia zborul de atîtea steaguri tricolore ce fîlfîiau pe acoperişuri; toţi oamenii erau încinşi cu săbii şi purtau cocardă tricoloră la piept. Birjarul pe care-l angajase să-l ducă la jurisconsultul său îl întrebă: „Ce stradă, cetăţene?“ Îi spuse numele străzii, la care birjarul îi replică: „S-a isprăvit cu strada asta. Acum îi zice strada Presei libere“. Avocatul nu era acasă, făcea de gardă la pulberărie. Secretarul îl pofti să ia loc, să aştepte şi îi puse în faţă un maldăr de proclamaţii ca să aibă cu ce se distra. Într-un tîrziu se întoarse şi avocatul. Decebal înmărmuri cînd îl văzu. Omul purta un dolman de culoarea cicoarei, cu nasturi de cositor de culoarea curmalelor, în cap pălărie calabreză cu o pană de struţ, mare şi roşie, iar pe umăr o puşcă cu baionetă în vîrf. A înnebunit şi ăsta!

Nu era chip să-i vorbeşti de chestiuni personale. Toate spiritele erau preocupate de manifestaţia pe care tineretul o organizase ieri în cetate, pe sub ferestrele comandantului militar şi în timpul căreia cursese şi sînge cetăţenesc. Cu greu izbuti Decebal să-l lămurească pe avocat că n-a venit să ridice baricade, ci să se intereseze de taxa de răscumpărare a oraşului Véreskö. Răspunsul avocatului îl descurajă : marea întorsătură din viaţa ţării pusese capăt negocierilor. Dacă moşierul s-ar fi decis să încheie contractul acum o lună de zile, azi ar fi avut banii în buzunar, dar acum nu mai era nimic de făcut, fiindcă cele douăsprezece puncte de la Pesta cereau pur şi simplu abolirea dreptului urbarial şi nici un ţăran nu era nebun să plătească ceva ce i se dădea fără bani. Poate că o dată şi o dată ţara avea să dea niscai despăgubiri proprietarilor, dar cînd ? De altfel cetăţenii din Véreskö îi oferiseră domnului Tanussy Decebal o satisfacţie destul de frumoasă prin faptul că l-au ales pe Tanussy Emmánuel maior în garda naţională.

Decebal blestemă ceasul în care s-a născut acest prototip al paricizilor, care cu strigătul : „Trăiască libertatea poporului !“ a stins ultima licărire de opaiţ a nădejdii tatălui său, ultima sută de mii de florini pe care acesta îi avea ca în mînă.

Îl apucă o ciudă înverşunată împotriva copilului denaturat, simţi nevoia să-i mai dea o lovitură şi din depărtare.

Nu-i ajungea că l-a alungat de-acasă, l-a dezmoştenit, voia să-l şi nimicească, să-l ucidă moraliceşte.

Scrise o declaraţie prin care arăta că de vreme ce căsătoria lui cu doamna Sára fusese declarată nulă după lege, firesc e ca şi copilul născut din această căsătorie să fie nelegitim. În consecinţă îi interzise să mai poarte numele de Tanussy.

Era o declaraţie haină, veninoasă. Adevărată *aqua toffana*. Nu reuşi însă decît să-şi facă rău sie însuşi, căci toate redacţiile cărora li se adresă, refuzară să

i-o publice ; nu i-o inserară nici măcar la „Mica publicitate". Încercă s-o tipărească în formă de foaie volantă, dar nu găsi tipograf să i-o culeagă, nici pentru bani grei.

„Asta-i libertatea presei ?"

Nu-i mai rămînea decît să i se adreseze direct fiului apostat trimiţîndu-i în plic anatema paternă. Acesta însă nu păru să-i împărtăşească părerile în problema legitimităţii, ci continuă să poarte numele Tanussy, făcîndu-l chiar foarte cunoscut printr-o serie de fapte vitejeşti ce-i depăşeau vîrsta.

Decebal nu luă parte la toate aceste evenimente. Se întoarse acasă, la Tüzhalom. Dieta, compusă numai din nobili, fu dizolvată şi deputaţii nu se mai aleseră la casa comitatului din Tanusvár. Comitatul fu împărţit în patru circumscripţii, fiecare făcînd alegerile în satul cel mai mare din cuprinsul ei. Ţăranii erau alegători de drept, nobilii din milă.

Decebal auzi cu dispreţ de această distincţie. Îi era silă de toată lumea întoarsă pe dos. Pe vremuri, deputatul era ales de nobilime şi nobilimea îi dădea instrucţiuni. Deputatul care se abătea de la ele era revocat. Acum candidatul dădea program norodului de ţărani şi dacă programul lui nu era pe placul acestuia, omul nu se realegea.

În tot timpul revoluţiei Decebal stătu acasă, fără să ia parte la vreo mişcare populară. Refuza să citească gazetele, ca să nu afle ce se întîmplă în lume. Interzise tuturor cunoştinţelor care-i mai călcau în casă să-i vorbească de fiul său, Emmánuel ; poate doar dacă i-ar fi adus ştirea că a căzut undeva sau a fost spînzurat...

De fapt avea el unele motive destul de temeinice să ducă viaţa aceasta de schimnic. Aici, în bîrlogul lui, nu putea fi sîcîit de creditori. Se decretase moratoriul. E bun şi moratoriul, nimic de zis. Are ceva care seamănă cu situaţia unui ostaş căzut prizonier. Prizonierul nu mai poate fi ucis în luptă, dar nici nu se poate mişca. Moratoriul însemna că un răstimp

oarecare, creditorii n-aveau voie să ceară plata datoriilor. Dar aceasta însemna totodată şi secarea oricărui izvor de credit. Orice om era nevoit să se mulţumească cu ce găsea pe-acasă. Cînd se făceau prune în livada lui, putea să mănînce prune, cînd nu se făceau nu putea mînca. De altfel nu se mai zărea nici un creditor. Puteai să te topeşti de dorul unui cămătar; intraseră cu toţii în pămînt. Dispăruseră, se stinseseră. Nu găseai nici de sămînţă. Nici evreu, nici grec, nici armean! Unde-s timpurile fericite de altădată? îşi zicea Decebal. Stai acasă singur cuc şi aştepţi, întrebîndu-te ce va aduce vechilul de la tîrg. Bancnote pestriţe tipărite de Kossuth? Te apucă frigurile cînd le vezi; cine o să ţi le preschimbe?

Decebal înjura pe tăcute pe toţi conducătorii revoluţiei naţionale. Ce înseamnă pentru el avocatul de la Zemplén [1] şi generalul şpiţer! [2] Şi, colac peste pupăză, amîndoi sînt luterani!

Şi ţara îi ascultă orbeşte, numele lor răsună de-a lungul şi de-a latul ţării. Atunci cînd mai este pe-aici şi el, el care are dreptul să pretindă primul loc în această ţară. El, odrasla lui Thonuzoba. Care are în mînă pactul încheiat de străbunul lui cu cele şapte căpetenii! Despre asta nu vorbeşte nimeni!

In asemenea împrejurări singurul lui refugiu era muzeul de antichităţi. Acesta rămăsese neclintit în toată strălucirea lui de altădată! Moaştele sfinte ale străbunilor îi mîngîiau sufletul sătul de amărăciuni. Se ducea adeseori călare la mormîntul de bîrne de la Bajhalom. Deschidea uşa de fier a mauzoleului şi ceasuri întregi stătea de vorbă cu cele două schelete, martorii de opt sute de ani ai neprihănitei glorii străbune.

Aici, în sfîrşit, uita de soţia necredincioasă, de fiul denaturat, de patria ingrată.

Ce s-ar fi întîmplat oare dacă şi acest ultim refugiu i-ar fi fost răpit?

[1] Kossuth (n. r.).

[2] Görgey Arthur, comandantul suprem al armatei revoluţionare maghiare (n. r.).

Hei, da' departe a ajuns frumoasa Lizandra! În locul colibei de stuf lipită de salcia găunoasă, s-a ales cu un palat pe care nici Rotschild nu l-ar fi putut plăti. Chiar de la începutul revoluției, Manó fusese numit de guvernul revoluționar comandant al fortăreței Komárom. Înaintările se făceau repede pe vremea aceea și un sublocotenent se pomenea, de pe o zi pe alta, general, iar ofițerul de geniu purta în buzunar cheile cetății, ca soldații lui Napoleon bastonul de mareșal... Și ce palat scump era fortăreața de la Komárom! Două treimi din el se întindea sub pămînt. Toată iarna tînăra nevastă avu prilejul să audă exploziile bombelor, vuietul surd al zidurilor izbite și, între două focuri de artilerie, cîntecul vesel al infanteriștilor: *„Arde casa, vîlvătaie — strînge-o, vere, că-i bălaie!"* În astfel de clipe gîndurile o purtau spre coliba ei de stuf. Tot era mai bine acolo. E frumoasă muzica și bubuitul tunurilor, nici vorbă, frumoase sînt și cîntecele de libertate, dar nimic nu-i așa de frumos ca viersul mierlei prin tufișul înflorit.

Lizandra răbdat, fără să crîcnească, toate grozăviile unui oraș asediat, cu toate că din fire era atît de nervoasă încît altădată leșina la scîrțîitul unei sticle zgîriate. Dar voința-i era și mai puternică: Lizandra știa să-și stăpînească nervii. Sub cel mai intens bombardament, cînd alții fugeau spre „cîmpul țiganilor", unde ghiulelele inamicului nu mai ajungeau, ea își lua pelerina și ieșea în linie, unde se găsea bărbatul ei, Manó, care, cu tot gerul iernii, trebuia să stea lîngă bateriile grele de apărare, să vegheze ziua-noaptea ca nu cumva trupele de asediu să treacă Dunărea înghețată și să ia cu asalt forturile exterioare ale cetății.

Artileria inamică, așezată pe colina de la Mănăstire, deschidea focul de obicei noaptea. Era interesant să privești meteorii aceștia incandescenți care, ca niște stele căzătoare cu direcția inversată, urcau de jos spre cer, lăsînd o dîră lungă de foc în urma lor. Cînd atingeau zenitul, începeau să scadă descriind o para-

bolă, iar în momentul exploziei aruncau de jur împrejur o lumină sîngerie şi zguduiau pămîntul.

Apoi, alte şi alte solii. Acestea nu mai mişcau din coadă, ci treceau cu un susur domol printre stele; lumina lor îţi lua vederea de parcă însuşi Marte, roşu ca sîngele, ar fi plecat valvîrtej la drum. Erau bombele incendiare. Unde cădeau, izbucneau focuri, ardeau casele. Apoi, cu înfricoşătoare maiestate, se ridica felinarul cîmpurilor de luptă, ghiuleaua luminoasă, aruncînd văpăi strălucitoare asupra zidurilor şi clădirilor. In timpul acesta bateriile de asediu trăgeau un rînd de salve asupra şanţurilor. Cîte un proiectil cădea în Dunăre, spărgînd gheaţa şi explodînd în albia rîului. Un vulcan de apă sărea în aer, sloiurile de gheaţă scînteiau ca nişte blocuri uriaşe de diamante. Era o adevărată plăcere să le priveşti. Infiorători erau numai monştrii aceia perfizi al căror zbor nu se putea urmări de loc, căci nu-şi trădau prezenţa prin nici o lumină. In măruntaiele lor se ascundea o maşinărie drăcească ce nu intra în acţiune decît în momentul cînd proiectilul începea să coboare: un tub de sticlă subţire se spărgea, încărcătura exploda şi bomba plesnea deasupra rîndurilor duşmane împrăştiind din înălţime sute de gloanţe.

Acestea erau minunile artileriei de acum patruzeci de ani.

Şi acestea erau bucuriile de fiecare zi ale tinerei femei.

In apropierea iubitului, însă, ea nu se temea.

Stătură închişi în cetatea asediată din toamnă pînă în primăvară, fără să primească dinafară nici o ştire. Doar o singură dată, cînd noul comandant, Richard Guyon, izbuti să treacă prin liniile de asediu, putură afla cîte ceva din cele ce se petrecuseră în ultimele luni. Atunci ajunseră la ei şi cîteva gazete vechi, care serviseră la împachetatul hălcilor de slănină strecurate în cetate. Erau nişte gazete nemţeşti, de la Bratislava. Oricum însă, ele ofereau o lectură interesantă pentru asediaţi. Intr-una din aceste foi Tanussy Manó găsi ceva ce-l interesa personal.

Era provocarea pe care camaradul lui de altădată,

căpitanul Ponthay Gil Blas din artileria imperială i-o adresa prin presă : „După ce Tanussy Emmánuel şi-a călcat cuvîntul dat, prin prezenta e provocat să dea satisfacţia cuvenită pe calea armelor, avînd dreptul să aleagă locul, timpul şi arma. În caz contrar, el va fi declarat om de nimic, laş şi escroc".

Închis, cum era, într-o cetate asediată, Manó trebui să rabde această insultă. Chiar dacă i-ar fi stat în putinţă, nu avea voie să părăsească postul ce-i fusese încredinţat.

Lizandra află despre ce este vorba, deoarece Manó nu-i tăinuia nimic. Şi Lizandra se pricepea să-l consoleze.

— De asta să nu te doară capul. Ai să dai de el cu siguranţă. M-am lăsat eu de preziceri, dar tot mă pricep să ghicesc viitorul. Dacă Ponthay e ofiţer de artilerie în armata imperială, mai curînd sau mai tîrziu tot va ajunge aici, la trupele de asediu, şi atunci o să vă puteţi bate. Aşa duel mai zic şi eu. Cu tunurile, peste apa Dunării. Cele două maluri vor fi barierele duelului.

Lui Manó îi plăcu ideea. Cu ocazia unui contraatac de noapte, încredinţă unui camarad o scrisoare pe care acesta trebuia s-o ţintuiască pe poarta cabanei avanposturilor imperiale. Scrisoarea putea s-o citească oricine ca să vadă că nu e vorba de trădare. Ea era destinată căpitănului de artilerie Ponthay Alfred şi avea următorul cuprins : „Primesc provocarea ta la duel şi fiindcă nu putem ajunge în bătaia pistoalelor, arma pe care am ales-o este tunul. Dacă primeşti, vom trage unul în celălalt pînă vom nimeri. Eu mă găsesc în bastionul de lîngă malul Dunării din extremitatea centurii. Mă poţi recunoaşte din faptul că în timpul tragerii, de obicei, stă lîngă mine o femeie. E pisica sălbatică. Ocheanul te va convinge. Te aştept."

Scrisoarea ajunse cu siguranţă la destinaţie.

Oricine îşi poate imagina cît interes a stîrnit această propunere în ambele lagăre.

Duel cu tunul !

Nu oricine îşi poate permite un lux ca acesta.

Să tragi cu ghiulele de optzeci de funți, apoi să stai cu brațele încrucișate și să privești liniștit cum vine prin văzduh, scuipînd foc, ghiuleaua adversarului — cu șuierul ei înăbușit ce se-aude de departe, hîș, hîș! — și în sfîrșit să bagi de seamă că un puf de nor alb s-a ivit pe cer. Nourașul acela alb e un fragment de infern: bomba explodată. Fitilul e potrivit în așa fel ca focosul să facă explozie tocmai în momentul cînd bomba a ajuns deasupra adversarului. În clipa aceea ploaia de gloanțe și schije îi cade în cap. În jurul lui camarazii se prăbușesc, unii morți, alții răniți; cel care scapă cu viață se miră singur de norocul lui.

Scrisoarea își găsise destinatarul. Se vedea după focul înverșunat deschis din lagărul imperial împotriva bastionului din linia extremă a apărării. Pînă acum trăgeau doar noaptea; acum se apucară de cu ziua.

Iar ziua ocheanul îi apropia pe inamici așa de mult, încît se puteau recunoaște.

— El este, prietenul nostru! spuse Manó nevestei care stătea aproape, uitîndu-se prin ochean din dosul parapetului. Uită-te la el!

Lizandra se apropie de ochean. Văzu o figură; o recunoscu. Era tînărul Ponthay.

Inima începu să-i bată cu putere; tremura toată. Parcă ceva o îndemna să-i spuie soțului: „Nu e el". Toți nervii ei protestau împotriva ideei că iubitul trebuia să stea în fața porții deschise a morții pînă cînd sau el, sau celălalt se va prăbuși peste prag. Toate fibrele i se crispau de durere.

„Nu! Nu voi îmi porunciți, ci voi stați sub porunca mea. Cînd vă spun să nu tremurați, nu aveți voie să tresăriți! Durerea nu trebuie să doară, simțirea nu trebuie să simtă!"

Se întoarse liniștită către bărbatul său și îi spuse:

— Da, el e!

Manó se apropie de tun, care era așezat între crenelurile bastionului, apărat din două părți, vizibil numai din față, ca și ochitorul care-i dădea direcția.

— Tu treci la ochean şi vezi dacă am nimerit, îi spuse neveste-si. Apoi dădu, liniştit, ordine tunarilor care cîrmeau, cu ajutorul unor odgoane groase, afetul piesei, după trebuinţă. Şase ostaşi erau lîngă tun, alţi patru de rezervă stăteau tolăniţi mai încolo, în iarbă. Unul din aceştia, cu bărbia proptită în palmă, fredona : *„Lumea asta nu-i a mea — dacă nu mi-s floare-n ea."*

In clipa în care Manó ajunse lîngă tun, un mortier din bateria de pe celălalt mal se descărcă şi obuzul zbură şuierînd prin aer, parc-ar fi crăpat o scîndură. Ziua, lumina fitilului nu se vedea, numai explozia îi anunţa prezenţa. Din înălţime, ploaia de fier se revărsa năprasnică. O schijă reteză capul soldatului care fredona adineauri. Camarazii săi îl ridicară, ducîndu-i trupul mai încolo. Altă schijă se împlîntă în împletitura şanţului, la cîţiva paşi de Lizandra. Femeia o ridică. Ce bibelou minunat pentru masa de toaletă !

Inamicul era cam zvăpăiat. Nu aşteptă să i se răspundă şi se grăbi să trimită a doua bombă. Fitilul acesteia era pesemne prea lung : încărcătura nu explodă în aer ci intră în pămînt ; explozia ei întîrziată stîrni un adevărat potop de pietriş şi făcu o groapă adîncă.

Era rîndul lui Manó.

El ochi bine şi potrivi exact şi durata de ardere a fitilului. Ghiuleaua nimeri în plin bateria inamicului şi, explodînd la timp, o risipi în toate părţile, aruncîndu-i cît colo pe servanţi.

Lizandra comunică rezultatul observat prin ochean.

— Mai mulţi soldaţi au fost răniţi, dar Gil Blas a scăpat teafăr.

— Atunci continuăm !

Inamicul micşoră unghiul de tragere. De data aceasta bomba căzu în Dunăre de unde, în urma exploziei, o coloană de apă sări în aer. Cînd masa de apă coborî în stropi mărunţi, prin buna fină soarele în asfinţit vrăjea crîmpeie de curcubeu.

Tunarii unguri strigară „vivat", iar Lizandra aplaudă. Ce frumos !

Dar în inima ei se zbăteau grozăviile iadului.

Mai veniră, una după alta, la intervaluri scurte, trei ghiulele. Manó începu să-şi dispreţuiască adversarul.

— Nu ştie să ţintească amicul meu. Nu ştie şi pace. Eu unul n-am obuze de risipit.

Se urcă pe parapet, bălăbănindu-şi picioarele şi îşi aprinse ţigara la fitilul pe care îl ţinea în mînă. Cînd o bombă îi zbură pe deasupra capului, el o salută cu mîna la chipiu : „Servus !“

Era o adevărată plăcere, dar nu pentru muritorii de rînd.

— Trage şi tu !

— Îţi aduci aminte — spuse Manó glumind — că tot aşa trăgea prietenul nostru Gil Blas şi în insula Styx, numai că atunci trăgea cu castane sălbatice ! Ce n-aş da să-l pot pocni în nas, aşa cum îl nimeriseşi tu cu ghiuleaua de *cucurbita aurantia !*

Coborî de pe parapet şi îi întinse ţigara.

— Fumeaz-o tu pînă ochesc.

Lizandra luă ţigara în gură. Dar ţigara se stinse repede ; Lizandrei i se tăie respiraţia.

In timp ce Manó ochea, tunul de peste apă bubui din nou ; după o secundă tunul lui Manó îi dădu răspunsul.

De data aceasta traiectoria ghiulelei inamice fusese calculată exact şi cînd explodă deasupra lor, cei doi avură impresia fulgerătoare că cerul întreg li se năruie în cap.

Lizandrei i se înmuiară genunchii. Se uită la soţul ei şi observă că Manó se clatină, ducîndu-şi mîna stîngă la piept.

— Eşti rănit ? întrebă îngrozită.

— Nu-ţi bate capul cu mine ! horcăi Manó. Vezi mai de grabă ce am nimerit !

Ah, a fost o lovitură straşnică ! Bomba nimerise în chesonul cu muniţii al bateriei de dincolo de apă şi-l aruncase în aer.

— Ai învins ! strigă Lizandra. Inamicul zace cu faţa plină de sînge lîngă tun. Chesonul a sărit în aer.

— Atunci am făcut treabă bună, spuse Manó şi în aceeaşi clipă se prăbuşi la picioarele femeii iubite. Un val de sînge îi ţîşni din piept.

Fumul chesonului explodat se ridică în pălălăi roşcate spre cerul înserării. Sus, pe parapete, soldaţii cîntau :

Hei, căsuţa mîndrei mele
Mi-e mai scumpă, mi-e mai dragă
Decît o cetate-ntreagă !

Lizandra luă în braţe pe iubitul ei rănit şi, ca odinioară în insula fericită, fugi cu el departe de locul biruinţei.

„MON PAUVRE NEVEU !"

Ca şi fratele său mai mare, înţeleptul Tanussy Belizár stătu deoparte în tot cursul acestei epoci primejdioase. Atît numai că acel colţ al îmbufnaţilor *(Schmollwinkel !)* în care se retrăsese era la polul opus. Petrecu toată iarna (atît de fierbinte pentru compatrioţii lui) la Baden, lîngă Viena. Acesta era pe atunci locul de întîlnire al lumii bune (am şi uitat de ce).

Doamna Sára era la largul ei în noua ambianţă. Cele mai îndrăzneţe dorinţe i se împliniseră. În toate chestiunile cercurilor înalte îşi găsi locul ce i se cuvenea. O singură chestiune o mai stînjenea din cînd în cînd. Chestiunea numitului Tanussy Emmánuel. Despre omul acesta se vorbea foarte mult în vremea aceea. Dar să ne înţelegem : nu în legătură cu isprăvile lui războinice. Nu ! De acestea nu se ocupau reuniunile mondene de la Baden. Ci mai degrabă în legătură cu faimoasa răpire a somnambulei. Ce păcăleală le trăsese acest sublocotenent demisionat domnilor conţi şi duci care îşi pierduseră capul după fecioara făcătoare de minuni ! Se dovedise că n-a fost nici un fel de spiritism la mijloc, ci pur şi simplu o rafinată şarlatanie. Din pricina scandalului ce se iscase, doamna Sáromberky fusese izgonită de poliţie

pentru a doua oară din Viena. Chestiunea deveni o adevărată *cause célèbre*. Se află de asemenea că Tanussy Emmánuel se însurase cu fata răpită, după ritul calvin, cununia fiind celebrată de un inginer. Se află că Gil Blas de Ponthay îl provocase la duel, prin presă, pe răpitorul iubitei sale, dar acesta nu se înfăţişase.

Cîte cancanuri interesante!

Despre toate acestea se putea vorbi liber în faţa doamnei Sára, dar toată lumea ştia că *„ce n'est que votre neveu, n'est-ce pas?"* — şi doamna Sára încuviinţa: *„oui"*.

Nimic mai firesc! Pentru soţia lui Tanussy Belizár, băiatul fratelui acestuia nu putea fi decît nepot.

Într-o zi o altă butadă începu să circule prin cercurile înalte ale societăţii de la Baden: cum primise Tanussy Emmánuel provocarea lui Ponthay Alfred; duel cu tunul, avînd drept barieră malurile Dunării. Bizară idee!

Nimic nu-i dădea doamnei Sára atîta durere de cap ca aceste zvonuri. Dacă într-o zi s-ar afla totuşi că acest *scandaleux enfant* e propriul său *fils terrible!* Mezalianţa aceasta! Cîrdăşia aceasta cu nişte rebeli! Ar fi în stare să-i închidă uşa paradisului ce i se deschisese cu atîta greutate. Noroc, mare noroc că acest *mauvais sujet* — *„quel soin moi sur lui!"* — nu e decît *„mon neveu"*.

Apoi sosi şi ştirea autentică despre originalul duel. Din lagărul imperial mulţi îl urmăriseră cu ocheanul, cum urmăreşti o regată şi rezultatul fu comunicat şi cercurilor de la Baden. Belizár află toate amănuntele duelului cu ghiulele şi i le povesti neveste-si.

Doamna Sára fu prima care, la un matineu dat de ducesa X.Y. lansă în societate ştirea interesantă:

— *Mon pauvre neveu est mort!*

Apoi povesti tot ce ştia: Emmánuel luase cu sine pe „persoana" aceea şi o ţinea chiar acolo, lîngă baterie. Ce necuviinţă! O femeie cu educaţie nu face aşa ceva! Acolo îl nimerise cartuşul din şrapnelul tras de Ponthay. Lovitura fusese mortală. Şi „per-

soana“ nici măcar în acele momente nu se sfiise să-l ia în braţe. Obuzul lui însă izbise chesonul cu muniţii al bateriei imperiale şi explozia culcase la pământ şi pe contele Ponthay. *„Mais il est sauvé.“* Se alesese doar cu falca zdrobită şi cu faţa ciuruită pe toată viaţa. În schimb *„mon pauvre neveu, il est mort!“* Nu o va mai băga în sperieţi cu faima lui blestemată! Dacă a murit, desigur că l-au şi îngropat. Nu trebuia să se mai teamă că mezalianţa aceea, ocupaţia lui plebeiană şi acum această cîrdăşie cu rebelii va constitui o pată pe blazonul distinsului baron. *Il est mort!*

Totuşi, se cuvenea să poarte, timp de două săptămîni, doliu mic pentru el. (Doliul întreg ar arăta un grad mai apropiat de înrudire.) Şi dacă în cursul acestor două săptămîni cineva îi punea vreo întrebare în legătură cu rochia neagră şi şalul de dantelă albă stropit cu picăţele negre, ea putea să-i răspundă: *„Vous ne savez pas encore? Mon pauvre neveu est mort“*. Apoi putea să-i istorisească pe-ndelete cum s-a întîmplat nenorocirea.

Iar cînd se întorcea de la ceaiul dansant, putea să-şi smulgă rochia de bal şi îndepărtînd orice suflet de om din apropierea dormitorului, putea să scoată din cutia de fildeş cele două bucle, să le sărute, să le îmbrăţişeze, să se trîntească la pămînt, să se tăvălească acolo ca scoasă din minţi, să le sărute iar şi să plîngă, să plîngă sfîşietor: „O, scumpa mea, frumoasa mea Emma, dragostea mea, îngeraşul mamii! de ce n-ai rămas lîngă mine, fetiţă mică, măgăruşule, aşa cum am vrut eu! Că mi-a prezis mie ţiganca!...“

Apoi cînd totul se sfîrşi şi cetatea Komárom capitulă, doamna Sára se grăbi să plece acolo cu primul vapor.

Onoarea familiei cerea ca pe mormîntul nepotului căzut să se ridice un monument frumos de marmură. Şi fiindcă tatăl lui (rebelul) avea toate motivele să nu vie la Komárom (afară doar de cazul că ar fi fost adus în cătuşe), binevoitoarei „tanti“ îi revenea sarcina de a se îngriji ca legile etichetei să

fie respectate. Avea scrisori bune de recomandaţie pentru noul comandant al cetăţii. Omul dădu numaidecît ordin să fie căutat cimitirul ostaşilor maghiari căzuţi în timpul asediului şi baroana să fie condusă acolo pentru a-şi face datoria de rudă.

După multe şi temeinice cercetări, baroana fu condusă într-adevăr în pădurea de la Acs. Acolo, nu departe de linia ferată de azi, călătorul poate vedea şi astăzi obeliscul ce acoperă rămăşiţele celor ce şi-au dat viaţa pentru cauza libertăţii. Atunci nu era decît o groapă mare, pătrată, acoperită de un strat de var de o jumătate de stînjen, care, pe timp de ploaie, mai fumega încă, trimiţînd aburi albi spre cer, ca şi cum migraţiunea sufletelor ar mai fi continuat.

— Nepotul dumneavoastră, madame, dacă a căzut, e aici!

La vederea acestei gropi, doamna Sára îşi duse mîna la inimă, scoţînd un ţipăt sfîşietor: „O, copilul meu drag!“ apoi, aşa cum era, îmbrăcată într-o frumoasă rochie neagră de catifea, se prăbuşi pe pajiştea uscată, presărată cu bulgări de var.

REPLICA LA PALMA DE ALTĂDATĂ

Vestea despre frumoasa moarte a lui Manó, prăbuşit pe zidurile cetăţii Komárom, ajunse şi la Decebal. Acesta luă act, fără a face vreo observaţie. In sinea lui, însă, simţi oarecare satisfacţie. Aşa păţeşte fiul care dispreţuieşte sfaturile părinteşti!

Şi în acelaşi anotimp el avu de mai multe ori prilejul de a simţi astfel de satisfacţii amare. Ungaria se prăbuşi. Decebal prorocise şi acest dezastru. Toate mărimile care îl ignoraseră, îl dăduseră la o parte, deveniră cu timpul nişte pribegi fără căpătîi. „Nu se putea altfel“, îşi zicea în sinea lui. „Au vrut să refacă fără mine Ungaria străbună. Impotriva tradiţiilor părinţilor noştri. Mîna răzbunătoare a zeiţei Nemesis i-a ajuns pe toţi.“

Ce mare ar fi fost bucuria profetului Iona, dacă Domnul ar fi scufundat într-adevăr Ninive, așa cum prorocise el!

Nici acela n-a avut, la bătrînețe, altă mîngîiere decît o vizuină întunecoasă cu un umbrar de viță de dovleac în față, pe care însă l-a ros coropișnița.

Un astfel de adăpost găsea și Decebal în muzeul lui.

Nevastă-sa l-a părăsit, fiul său a murit, patria nu mai era, boieria s-a dus; era sfîrșitul lumii. Un singur lucru i-a mai rămas: amintirea trecutului glorios.

Și dacă nici aceasta nu era decît o frunză de dovleac, ofilită, cu rădăcinile roase de viermi?

Bătrînul mag intrase de asemenea în doaga morții. Ca toți bolnavii suferind de hidropizie, el se simțea cînd mai bine cînd mai rău; în timpul din urmă nu mai putea să zacă în pat și dormea șezînd. Decebal nu se grăbi de loc să-l viziteze. Agonia unui prieten bun e un spectacol destul de neplăcut.

Și iată că într-o bună zi Horkázi pierdu la curtea supremă procesul cu moartea.

De undeva din Hajdu-dorog veniră niște popi și cîntăreți de legea lui, să-l prohodească.

Decebal nici n-ar fi aflat, poate, că prietenul său scit a fost înmormîntat, dacă n-ar fi intervenit regretabila împrejurare că răposatul n-a lăsat nici un fel de avere mișcătoare sau nemișcătoare din care să se plătească cheltuielile de îngropăciune, astfel că oamenii se văzură nevoiți să se adreseze lui Decebal, ca patron. Decebal plăti cheltuielile; atîta dare de mînă tot mai avea încă.

Drept recunoștință preoții îi înmînară singura moștenire rămasă de pe urma lui Horkázi: un plic mare, sigilat, adresat lui Tanussy Decebal, cu mențiunea: „A se preda după moartea mea".

Ce o fi avut oare de comunicat răposatul, după ce s-a mutat din această lume de umbre?

Decebal se hotărî să-și sacrifice o după-amiază

ploioasă, să citească, în marea lui singurătate, tolănit pe o blană de urs, memoriul popii.

Oaspeţi de mult nu se mai abăteau pe la el. De altfel vizitele nu mai erau la modă. Nu se mai putea călători dintr-un sat în altul decît cu paşaport. Aşa că lumea prefera să stea acasă. Poarta castelului de la Tüzhalom nu mai era deschisă ziua-noaptea, ca pe vremuri.

Scrisoarea lui Horkázi avea pe puţin opt foi mari. Numai plictiseala şi ploaia puteau să îndemne pe cineva să se apuce de o lectură atît de întinsă. (În paranteză fie zis: motive de plictiseală erau destule, căci noile rînduieli opreau pe unguri să ţie armă şi şa la casă. Lui Decebal i se luaseră şi flintele acele bătrîneşti purtate pe roţi, lungi de cîte un stînjen şi jumătate, de pe vremea turcilor.)

Scrisoarea lui Horkázi începea, destul de plictisitor, pe tonul de căinţă al omului care-şi presimte moartea.

Iubite prietene, mare patriot!

Simţind că sfîrşitul se apropie, zilele fiindu-mi numărate, implorînd milă de la dumnezeu şi nădăjduind că şi tu mă vei ierta, iată-mă gata să-ţi mărturisesc cu inima pocăită mari şi grele taine care te privesc de aproape şi în gradul cel mai înalt.

Tu, iubite prietene, ai fost victima unei vaste uneltiri. Privind în jurul tău, poţi vedea singur decăderea casei tale, ruina avutului şi pălirea renumelui tău.

Şi uneltele care au servit la această operă de distrugere au fost, în parte, chiar mîinile mele. Mea culpa, o mea maxima culpa!

De ce am făcut aceasta? Ca s-o iau de la început: sărăcia e mare codoaşă. A spus-o şi filozoful: „paupertas magna meretrix".

Exilat într-o parohie părăsită de dumnezeu şi de oameni, unde doar eu şi cu diaconul cîntam slujba în biserică, lipsit de toate beneficiile legate de patrafir, constrîns să trăiesc dintr-o dotaţie sărăcăcioasă, a trebuit să lupt din răsputeri cu „omul îmbrăcat în fier" din Biblie, al cărui nume este „sărăcie".

E drept că la masa ta totdeauna era loc și pentru mine, atîta vreme cît am instruit-o pe mica Emma; dar tot acolo am avut prilejul să mă deprind și cu o patimă blestemată. Diavolul jocului de cărți, precum bine știi, mi-a intrat adînc în sînge, nu puteam scăpa de el, lui îi jertfeam zilele și nopțile.

Din pricina acestei patimi rămîneam adesea fără un ban în buzunar.

Iar Mammonul mă înboldea cu atît mai tare.

Atunci mi-a ieșit în cale ispita. Satana. „Fiul lui Belial".

A venit cu înfățișare plăcută, cuviincioasă. Vizita lui era o mare cinste pentru mine.

Era același diavol care a ispitit pe domnul și mîntuitorul nostru în pustiu, ducîndu-l pe un vîrf de deal și spunîndu-i: „Iată, tot ce vezi va fi al tău, dacă mi te închini".

Acest trimis al iadului era excelența sa contele Ponthay Adalbert.

(Hah! Cu acest nume istoria începe să fie interesantă pentru Decebal.)

A vizitat în calitate de cercetător arheolog, dornic să studieze, condus de mine, biserica arpadiană, apoi mi-a făcut cinstea de a veni să-mi vadă și modestul cămin. Aici, uitîndu-se în toate părțile, se arătă mirat de simplitatea demnă de Diogene ce caracteriza singurătatea călugărească în care trăiam. I-am spus că parohia e săracă: credincioșii de altădată au trecut la religia calvină, preotul a rămas singur. Excelența sa m-a lămurit că chiar în cazul acesta preotul are drept la birurile vechi de la fiecare casă. Așa s-a stabilit pe moșia lui vecină de la Bajhalom, partea ce i-a revenit din averea bunicii. Acolo în schimb sînt sate care au trecut la religia ortodoxă, dar plătesc parohului vechi birurile cuvenite, iar pe unde s-a făcut comasarea, el, contele, în calitate de moșier, a rupt o moșie iobăgească întreagă pentru preotul rămas fără credincioși și iobagii sînt datori s-o lucreze fără plată, preotul avînd uzufructul întreg.

Acesta a fost întîiul ghimpe pe care ispititorul Mefistofeles mi l-a vîrît în inimă.

Îți aduci poate aminte, iubite prieten și mult stimate patron, cît te-am rugat, atunci cînd s-a făcut comasarea moșiilor tale, să-mi arăți și mie, protopopului tău de la Tüzhalom, un semn de generozitate, dîndu-mi o moșie iobăgească. Tu rîdeai de

mine şi-mi spuneai că la tine eu trăiesc ca un episcop: ce nevoie am de gospodărie? Ei, nu mi-ai dat ce ţi-am cerut.

Atunci mi-a apărut a doua oară duhul răului, dar de data aceasta cu înfăţişare urîtă, respingătoare: cu nasul roşu, cu mutră perfidă, adus de spate; duhnea a mucegai, se simţea că vine de sub pămînt. Dacă nu ştii cum se numea, iată-l scris aici: „Justus Fraus".

(Zărind acest nume în scrisoarea ce citea, Decebal sări în picioare de pe blana de urs, ochii somnoroşi i se căscară mari.)

Tu îl ştiai sub alt nume; în faţa ta toată lumea îi zicea Vakandi Anonymus.

Acest trimis al iadului s-a descoperit în faţa mea. El e şeful unei firme vieneze de renume mondial care cumpără şi vinde obiecte antice, rare. Nu ştie ce este oboseala. Şi are cunoştinţe foarte întinse. Îmbrăcat în straie sărăcăcioase, el cutreieră fel de fel de ţări străine şi cînd dă de obiecte vechi de preţ încearcă să le cumpere pe preţuri de nimic. Face şi săpături, răscoleşte movile, cimitire, unde, pe baza studiilor făcute, socoteşte că se găsesc astfel de obiecte interesante. Antichităţile autentice le vinde apoi, cu preţuri piperate, unor colecţionari bogaţi, sau muzeelor din străinătate, dar în afară de aceştia el are o serie de clienţi şi mai buni: amatorii fără pregătire ştiinţifică. În lista acestora numele lui Tanussy Decebal era subliniat cu roşu.

(În capul lui Decebal sîngele începu să vîjîie.)

Spre a mulţumi exigenţele acestora, la Stuttgart a luat fiinţă o fabrică de obiecte antice. O instituţie cu adevărat măreaţă, în care se confecţionează tot ce doreşti, de la platoşe şi coifuri vechi, pînă la sculpturi de fildeş şi la suluri de papirus. Cine caută statuete etrusce, aici le găseşte, cu patina ruginii pe ele. Există aici şi un bogat asortiment de idoli păgîni.

(Un fior de gheaţă trecu prin spinarea lui Decebal.)

Mundus vult decipi, *a spus Justus Fraus. Lumea vrea să fie păcălită. S-o păcălim deci. Tu însă, iubitul meu prieten*

şi protector, n-ai fost ales pentru a fi victima unei păcăleli vulgare. Cu tine se urmăreau lucruri mai înalte. Şi Justus Fraus mi le-a spus şi mie. El venise aici din încredinţarea lui Ponthay Adalbert şi, în cazul cînd întreprinderea reuşea, urma să încaseze o sumă importantă. In contul acestei sume el s-a arătat dispus să-mi dea din cînd în cînd cîte un avans, dacă îi voi da o mînă de ajutor: banii lui Iuda!

Prinsoarea era aceasta.

La împărţirea moşiei bunicei voastre, tu ai luat smîntîna, iar unchiul lui Ponthay, care plecase la război, s-a ales cu nişte rîpe sterpe. Din pricina aceasta, fiul lui a pornit împotriva voastră un proces pentru revizuirea partajului, dar fiindcă întreg comitatul Tuhutum era în mîna familiei Tanussy, procesul acesta nu s-ar fi terminat nici în cincizeci de ani. Contele Ponthay şi-a propus deci să te ia cu binişorul şi să te înduplece prin şiretlicuri să separi frumoasa moşie de la Irámos de cea de la Tüzhalom şi să i-o cedezi în schimbul celei de la Bajhalom, care nu aducea nici un profit.

(La citirea acestor rînduri, nervii lui Decebal începură să amorţească.)

Şiretlicul era acesta: In inima codrului de la Bajhalom se găseşte un străvechi mormînt păgîn, o construcţie de bîrne, un veritabil monument istoric. El a fost descoperit de Justus Fraus, care, cu încuviinţarea contelui Ponthay, a şi pus nişte muncitori din Mecenzéf să-i descopere latura de miazăzi. Dar mormîntul era devastat, cineva dăduse de el, probabil pe vremea turcilor, şi n-a mai lăsat acolo decît cîteva obiecte socotite nevrednice de cărat: vase de tuci, o căldare spartă, un maldăr de oase. Şi acestea prezentau o oarecare valoare pentru un arheolog, dar cu tine, cum îţi spuneam, descoperitorul avea planuri mai înalte. Să-ţi vîre în cap că mormîntul acela e lăcaşul de veci al străbunului tău, Thonuzoba.

(Lumea începu să se învîrtească cu Decebal.)

Astfel ai făcut cunoştinţă cu Justus Fraus, poreclit de lume în bătaie de joc Vakandi Anonymus. Sufletul tău credul, preocuparea faţă de străbuni şi ambiţia ta te-au dat pe mîna acestui demon. Am alimentat şi eu amăgirea ta. Am născocit

niște semne abracadabrante și le-am dat drept litere scitohunice. Pe acestea le predam și fiului tău în loc de alfabet. Cînd ne întîlneam cu Justus Fraus, ne prefăceam că sîntem certați. Ne înjuram, ne amenințam reciproc, și, ca nimeni să nu bage de seamă că sîntem înțeleși, ne făuriserăm fiecare o concepție științifică proprie: fiecare cunoșteam, dragă doamne, alt alfabet hunic, căutam în alt continent patria de baștină a ungurilor. Prin atitudinea lui cinică, diavolul a știut să-ți cîștige încrederea. Cînd îl vedeai tu, nu bea decît apă stătută, nu mînca decît pîine uscată. Într-o zi ți-a adus un baltag de aur, însemn al unei căpetenii, găsită în preajma mormîntului lui Thonuzoba. Baltagul era veritabil, dar nu era vechi. L-a costat mai mult decît i-ai plătit pentru el. A făcut-o cu gîndul că dacă ai avea cumva vreo bănuială și te-ai adresa vreunui giuvaergiu, după cercetările făcute, acesta să te asigure că baltagul pe care-l cumpărașești e într-adevăr de aur curat. Din momentul acesta te-ai legat cu încredere oarbă de Vakandi.

Iar el te ducea de nas ca pe un copil. Ai ajuns în temniță. Și poate nu cunoști nici amănuntul că nevastă-ta a fost aceea care te-a denunțat și tot ea a dat comisarului regal corpul delict, cu intenția de a-l scăpa pe Belizár.

(Decebal sări ca scos din minți. Căută un cuțit. Are s-o omoare! Ajungînd însă la ușă își veni în fire: „Nu mai e aici". Se întoarse și citi mai departe.)

Comisarul regal era contele Ponthay. Această împrejurare poate să-ți explice cum au ajuns în vechiul dulap din arhiva comitatului Tuhutum, așezat în închisoarea ta, toate terfeloagele și bucoavnele în care, cu ajutorul tău, Vakandi a găsit atîtea documente privitoare la genealogia ta și la pactul pe care străbunii tăi l-au încheiat cu cele șapte căpetenii.

(Decebal se închirci; fruntea îi ajunse aproape de genunchi. Și hapul cel mai amar venea abia acum.)

Dumnezeu să mă ierte în nesfîrșita lui milă și bunătate! Știam bine toate acestea și nu ți le-am dezvăluit! Știam cum a fost împodobit mormîntul, cum a fost acoperit din nou să-

dîndu-se ienupăr şi păiuş peste el. Şi eram acolo cînd a fost deschis a doua oară, de partea cealaltă. Stăteam şi mă uitam cum te repezi, cu paşii împleticiţi, în vizuină. Gîfîiai de emoţie cînd ai zărit comorile. Şi eu, ticălosul — nu mă osîndi, doamne, întru mînia ta! — am avut suflet să tac, să-mi înăbuş pornirea care mă îndemna să alerg la tine, să te apuc de braţ şi să-ţi strig la ureche: „Nu săruta mîna scheletului, Tanussy Decebal! Căci el nu e străbunul tău Thonuzoba şi scheletul de alături nu e străbuna ta. Scheletele acestea sînt rămăşiţele tîlharului de drumul mare Piros Pista şi ale ibovnicei lui. Noi le-am dezgropat de sub spînzurătoare, le-am adus aici şi le-am legat cu sîrmă.

...nu mai putea citi. Trebui să iasă, să scuipe fierea ce i se adunase în gură. Se îmbolnăvise de-a binelea. Îl scuturau frigurile. Abia se ţinea pe picioare. Faţa lui nu mai avea culoare omenească.

Şi totuşi, ceva îl sili să se întoarcă, să ridice scrisoarea aruncată, s-o citească mai departe; ce mai poate fi în ea?

Din toată vistieria lui Thonuzoba, singurele obiecte autentice sînt cele de fier ruginit, de aramă, de piatră; tot restul ce pare să fie de aur şi argint a fost fabricat la Stuttgart: dublé, aliaj de alamă, cositor, alfenoid. Nestematele sînt cristale de munte, diamante de Maramureş, piatră de Strassburg, porcelan. Coiful lui Thonuzoba e de plumb, ca să pară greu; şi nu-i decît suflat cu aur; dacă îl razi cu un cuţit, îşi arată adevărata lui faţă.

Decebal credea că totul e doar un vis urît. Se duse împleticindu-se la scrinul de fier în care păstra comoara scumpă. Îi tremurau amîndouă mîinile, şi aceea în care ţinea capodopera şi cealaltă, cu care o răzuia.

Sub ascuţişul cuţitului apăru într-adevăr culoarea sură a metalului prost. Era plumb în toată legea!

Decebal trînti coiful de pămînt şi falnica podoabă crăpă. Era de plumb şi pe dinăuntru!

Continuă să citească scrisoarea popii:

Toate aceste antichităţi erau făcute la comanda contelui Ponthay şi după indicaţiile date de Justus Fraus, la Stuttgart. Au înghiţit, totuşi, o sumă frumuşică. După cîte ştiu, contele Ponthay a plătit zece mii de florini pentru ele. El însă şi-a scos pîrleala, căci de pe urma lor s-a ales cu moşia bogată de la Irámos.

Tu trebuia însă să fii cufundat şi mai adînc în mocirlă. Îţi puseră în gînd să te facă cu tot dinadinsul să crezi că obiectele descoperite au o valoare nepreţuită. Acesta e tîlcul comediei perfide cu anticarul englez care ţi-a oferit aproape o jumătate de milion pentru comorile Thonuzoba. Tu urma să plăteşti la fisc în bani peşin a treia parte din valoarea lor estimativă. Planul a fost ticluit cu intenţia de a te sărăci cît mai repede, distrugîndu-ţi astfel şi marea putere pe care o ai asupra comitatului Tuhutum. De primejdia aceasta cel puţin te-a scăpat inginerul Mántay Móric, căruia i-ai dat depline puteri să trateze cu englezul — dacă o fi fost englez — şi care, în absenţa ta, a acceptat oferta acestuia şi l-a poftit să-şi ia comorile. Cît ai clipi din ochi, englezul s-a evaporat şi de atunci nimeni de pe aici n-a mai auzit o vorbă despre firma Barrer & Sons.

De-atunci ticăloşii m-au uitat şi pe mine, şi Justus Fraus, care se îmbuibă la Viena, nici nu catadicseşte să răspundă la scrisorile mele, mă părăsesc cu toţii, mă lasă să mă sting în această sărăcie cumplită.

Pentru asta mi-am dat sufletul pierzării?

Acum, ca încheiere, permite-mi să-ţi dau un sfat. Întregul mauzoleu, cu cele două schelete cu tot, nu valorează un ban; te face de rîsul lumii — şi atît. Dar, prin Justus Fraus, am făcut cunoştinţă cu un cetăţean american cumsecade, care se numeşte Barnum. Acela cred că îţi mai cumpără muzeul cu Thonuzoba cu tot şi îţi dă cel puţin trei mii de dolari pentru el".

Decebal începu să rîdă. Se trîntise pe spate şi rîdea cu hohote.

— Vinde-i lui Barnum osemintele strămoşilor!...

Dar iată că scrisoarea are şi un postscriptum. Acesta e scris cu cerneală roşie, făcută poate din boabe de soc.

„Scrisoarea aceasta a citit-o și fiul tău cînd a venit să mă vadă".

Decebal încremeni.

În fața lui învie scena ce se petrecuse, chiar în locul acesta, între el și fiul său.

Va să zică băiatul știuse că toate comorile acestea străbune nu sînt decît simple falsuri!

Va să zică știuse prin ce mijloace le-a introdus aici Justus Fraus. De aceea îi spusese tatălui său: „Vinde-le lui Justus Fraus".

Va să zică știuse că pactul scris pe foaia de pergament e o glumă și nimic altceva.

Și el voia să-l silească să îngenuncheze în fața acestei zdrențe și s-o adore!

Și fiindcă n-a făcut-o, el, tatăl său, l-a pălmuit.

L-a lovit și l-a izgonit din casă.

Abia acum îl blestema, o, cum îl blestema pe băiat!

— De ce nu mi-ai răspuns cu lovitură la lovitură, atunci, pe loc? De ce ai pus-o pe ființa aceasta invizibilă să-mi dea revanșa pentru lovitura pe care ai primit-o de la mine?

Să mi-o întoarcă chiar aici, în locul acesta!

Și ce răzbunare!

Și nici măcar nu se poate apăra!

Acela îl izbește cu pumnii, îl lovește cu călcîiele, îi dă peste nas, îl burdușește în spate, îl ghiontește în piept, îi trage palme și el nu poate face nimic!

Mîndria vieții lui întregi a devenit un obiect de rîs!

Fiul pe care l-a blestemat i-a luat-o înainte. Ultimului vlăstar al lui Thonuzoba nu i s-a mai făcut mormînt de bîrne, el zace într-o groapă acoperită cu var, oasele lui s-au amestecat cu oasele a trei sute de țărani tineri — dar tatăl său a rămas încă aici, pentru ca toată lumea să rîdă de doliul lui.

— Ei, haideți, comori ale lui Thonuzoba!

Decebal porunci slugilor (nu mai sînt panduri; în comitatul, adică în „bezirkul" Tuhutum nimeni nu mai are voie să poarte dolman de husar) să aducă niște lăzi de apă minerală și îi puse să arunce în ele

toate comorile, veritabile, false, de-a valma. Care nu încăpea era turtită cu piciorul; trînti şi baltagul de aur printre ele. Ducă-se şi ăsta, dacă celelalte s-au dus! În sfîrşit, oamenii smulseră din cadre cele două portrete artistice. „Marş Piros Pista, marş, Cifra Panni!" Argaţii le înghesuiră şi pe ele în lăzi.

Apoi legară lăzile cu nişte funii, le coborîră şi le încărcară într-un car cu boi, punînd grămezi mari de gunoi peste ele, ca să nu se vadă. În sfîrşit, Decebal dădu drumul carului, arătînd argaţilor pe unde s-o apuce. Aceste măsuri de precauţiune erau foarte necesare, căci părîndu-li-se suspecte lăzile grele, jandarmii care circulau pe toate drumurile, le-ar fi putut confisca şi transporta la casa comitatului. Aşa însă oamenii puteau ajunge în linişte şi pace pînă la Bajhalom.

Decebal păşea singur în urma carului. Nu bătea de loc la ochi. De la un loc însă o apucă înaintea convoiului şi ajunse mai repede la faimosul mormînt de bîrne. Cheia uşii de fier era la el, putea să intre.

Cele două schelete erau tot acolo, legate cu lanţuri şi zîmbeau. Cel puţin aşa i se părea lui.

Pînă acum îşi stăpînise furia, acum nu mai putea.

Smulse din mîna scheletului călare paloşul ruginit şi îl apucă cu amîndouă mîinile.

— Jos de-acolo!

Îi trase una cu paloşul de oasele săriră cît colo, zuruind. Lovi, izbi, plesni cu sete pînă nu mai văzu un os întreg; nu cruţă nici craniile. Era mort de oboseală cînd sosi carul cu şase boi.

Dădu dispoziţii.

Porunci argaţilor să arunce tot gunoiul pe oasele zdrobite şi apoi să puie un strat gros de crengi uscate peste el, şi să aşeze lăzile de-asupra lor. În sfîrşit, întreaga încăpere fu umplută cu despicături de molift şi crengi de brad pline de răşină!

— Ei, voi puteţi pleca, băieţi.

Aprinse torţa şi o aruncă înăuntru. Valuri de fum negru, urît, începură să se reverse pe gura mormîntului. Parcă diavolul şi-ar fi încărcat stomacul şi

acum ar începe să vomiteze. La început numai fum, apoi și flăcări. Bîrnele străvechi luară foc. Pe trunchiul unui brad viu flacăra se urcă pînă în vîrf. Se făcu curent și limbile de flăcări începură să țîșnească șuierînd prin crăpăturile pămîntului, ca dintr-un Vezuviu în miniatură. Dinăuntru începu să se prelingă chiar un fel de lavă ; era amestecul de plumb, de aramă și de zinc topit : comorile de la Stuttgart. Decebal ședea pe un trunchi de copac răsturnat, cu coatele pe genunchi, cu capul în palme. Se uita la foc și focul se uita la el.

Stătea acolo, nemișcat, și nici nu se gîndea să se clintească din loc.

A doua zi, cînd văzură că stăpînul lor nu s-a întors încă la castel, argații se duseră să vadă ce face. Decebal ședea pe același trunchi, cu capul proptit în podul palmelor. Se uita la mormînt și mormîntul se uita la el. Dar nu mai era foc nici în mormînt, nici în ochii lui.

EPILOG

CEI CARE NU POT MURI

Ce bine ar fi să putem termina romanul aici!

Ei, dacă n-ar fi critica!

Pentru că epoca noastră realistă nu e favorabilă soluţiilor de acest fel.

Cum adică: Preziceri? Presimţiri? Întîmplări fortuite, catastrofe? În faţa judecăţii unei minţi sănătoase lucrurile acestea nu mai stau în picioare.

Profeţii de ţigancă, împlinite!

Vedenii de somnambulă, întrupate!

Nu există judecător să nu condamne la tăcere pe viaţă pe îndrăzneţul care ar cuteza să facă moarte de om, să ucidă cu bună ştiinţă, bazat pe asemenea temeiuri. Noi vrem realitate palpabilă.

Să strunim deci muza şi să învăţăm poezia să spuie adevărul.

N-a murit nici unul dintre eroi. Toţi au rămas în viaţă şi trăiesc pînă-n ziua de azi.

Prezicerile ţigăncii nu s-au împlinit.

Pe Tanussy Manó, grav rănit, soţia devotată l-a smuls din ghearele morţii. Îngrijit cu atîta dragoste, tînărul s-a înzdrăvenit şi, după capitularea cetăţii Komárom, a emigrat, împreună cu Lizandra, în America. Acolo, la uriaşele întreprinderi tehnice şi-a valorificat din plin însuşirile. Numele lui poate fi găsit

pe lista făuritorilor liniei ferate a Pacificului și a marilor realizări din domeniul electrotehnicii. Prin priceperea și munca lui, tînărul inginer și-a asigurat o foarte frumoasă situație materială.

O profeție s-a împlinit totuși: aceea a lui Mántay, care îi spusese lui Manó să învețe, să învețe de zor, fiindcă la bătrînețe el o să trebuiască să-și întreție părinții. Ei, profeția aceasta s-a dovedit exactă. Dar ea nu este decît o previziune logică și îndreptățirea acestui fel de previziuni a fost recunoscută de toată lumea.

Așadar, trăiesc și ei. Din mila domnului au trecut treizeci și șase de ani de atunci. Și ei tot trăiesc. Trăiesc, dar nu mai domnesc.

Doamna Sára nu mai este o femeie atît de frumoasă; e mai degrabă grasă, atît de grasă, încît abia se poate mișca. Baronul Belizár însă are părul tot așa de negru ca în 1849. El știe cum a reușit să și-l păstreze. În orice caz, însă, făcea mai bine dacă-și îngrijea capul mai mult pe dinăuntru, căci în cazul acesta nu s-ar fi încăpățînat să joace la bursă, unde și-a pierdut toată averea. Acum de-abia își duce zilele. La bătrînețe a luat o slujbă; dacă nu mă-nșel e la cadastru.

Și mai repede s-a isprăvit cu crăișoria fratelui său Decebal, care făcuse mare vîlvă prin faptul că la un moment dat avea o sută patruzeci de procese la tabla regală. O grămadă din ele continuă pînă-n ziua de azi. Moșiile s-au dus, una după alta, pe apa sîmbetei. Decebal ducea o viață atît de absurdă, că nu era chip să-l mai poată scăpa cineva. Ultimele rămășițe ale averii și le-a risipit în lupte electorale. Ținea să se aleagă cu orice preț în circumscripția moșiei lui de odinioară. A reușit cu chiu cu vai, dar, din castel, Avakum a făcut moară cu aburi. De atunci mandatul de deputat e singura lui resursă de trai. Din pietate pentru trecut, el e ales din trei în trei ani și trimis în parlament. Acolo omul reprezintă Ungaria de acum cincizeci de ani. Ia cuvîntul în toate problemele, apărînd pozițiile vechi. Lumea rîde și el e

foarte mîndru de acest lucru. „Generație de lași!“ le spune cu glas tare, în față.

Nu mai are pe nimeni.

Dar diurna de deputat, ca și slujbulița de la cadastru de altfel, nu prea ajung să te acopere din cap pînă-n picioare. Mai picură cîte un ajutor de ici, de colo.

Doamna Sára are un venit anual ce i se trimite regulat în rate trimestriale. Nu știe exact de unde, dar bănuiește. Cunoștințelor mai intime le-o și spune. Pe vremuri, cînd era frumoasă, un domn cu o situație foarte înaltă (un duce) era îndrăgostit foc de ea; fără îndoială acesta i-a lăsat, prin testament, renta anuală.

Și lui Decebal îi pică din cînd în cînd cîte o sumuliță — de obicei tocmai cînd lumînarea îl arde mai tare la deget. I-o aduce, cu titlul că a reușit să-i cîștige cutare sau cutare proces, avocatul care îl servește fără plată, Jancsi, băiețelul de odinioară.

Și nici unul nu bănuiește, nici nu visează măcar, că acela care le trimite ajutorul este fiul decăzut, pe care l-au alungat, l-au blestemat, îl cred mort și l-au uitat definitiv.

GLOSAR

acer negundo foliis variegatis — *(lat.)* jugastru.
actus maioris (minoris) potentiae — *(lat)*. prepotenţă, violenţă mai mare (mai mică); procedură legală în caz de violenţă.
ad acta — *(lat.)* la arhivă, la dosar, la vechituri, la coşul cu hîrtii.
ad arma — *(lat.)* la arme.
ad audiendum verbum regium — *(lat.)* pentru a asculta cuvîntul (de dojană) al regelui.
adadundum verbumgerium — forma stîlcită a expresiei: ad audiendum etc.
adspiceas hoc, illustrissime — *(lat.)* priveşte prea ilustre.
Aladin — personaj din „O mie şi una de nopţi".
à l'anglaise — *(fr.)* englezeşte, după moda englezească.
alfenoid, alfenid — *(fr.)* aliaj de cositor, alamă şi nichel.
ambrozie — *(gr.)* hrana zeilor în mitologia greacă.
amsaspand — spiritul binelui în religia vechilor perşi.
Anonymus — *(lat.)* Fără nume; notarul regelui Béla III al Ungariei.
apage Satanas! — *(lat.)* piei, Satano!
à peu près — *(fr.)* aproape, aproximativ.
aqua toffana — *(lat.)* lichid incolor, inodor, otrăvitor, conţinînd arsenic.
archidiablesse — *(fr.)* arhidrăcoaică.
arian — părtaş al sectei lui Arius (secolul al IV-lea) care tăgăduia divinitatea lui Isus.
Ahriman — zeul răului în religia vechilor perşi.
aristolochia sipho excelsissima — *(lat.)* plantă căţărătoare cu flori mari
armentum ferreum— *(lat.)* vită, jug de fier.
armer Reisender — *(germ.)* drumeţ sărac.
asinus — *(lat.)* măgar.

astrolab — *(gr.)* vechi instrument ce servea la măsurarea poziției, înălțimii și mișcării stelelor.

auditor — *(lat.)* anchetator, judecător de instrucție.

Augsburger Allgemeine Zeitung — *(germ.)* titlul unui ziar german.

Baedecker — ghid de voiaj.

baiaderă — dansatoare indiană; salbă purtată la gît sau la brîu.

banderium — pîlc de călăreți nobili.

Bónk Bón — tragedie istorică de Katona József (1791—1830).

Barnum Phineas (1810—1891) — american, vestit organizator de muzee de rarități.

Bél Mótyas — istoric și geograf maghiar (1684—1749).

Belizar — vestit general bizantin din secolul al VI-lea; căzut în dizgrația împăratului; ultimii ani și i-a trăit, după legendă, orb și cerșetor.

belladonna — *(ital.)* femeie frumoasă; mătrăgună.

bellus musicus — *(lat.)* muzicant frumos; la jocul de cărți: carte norocoasă.

bene, bene, benissime — *(lat.)* bine, bine, foarte bine.

besser-rebesser, blind-nix — *(germ.)* expresii obișnuite la jocul de cărți: bună, mai bună, pe nevăzute, nu!

Bod Péter (1712—1769) — istoric și lexicograf maghiar.

Boreas — zeul vîntului de nord în mitologia greacă.

Bosco Bartolomeo (1793—1863) — vestit scamator italian.

Bőződ-Ujfalu — comună rurală de pe lîngă Odorhei: locuitorii ei, săcui, erau de religie mozaică.

Bruder — *(germ.)* frate, ortac.

Bruderschaft — *(germ.)* frăție, prietenie.

bucolic — pastoral.

Bucefal — *(gr.)* calul lui Alexandru cel Mare. (rostit adesea: **Ducipal**).

Burg — *(germ.)* fosta reședință a împăraților Austriei la Viena.

Calanus — episcop ungur de pe la 1200, care a scris despre înmormîntarea lui Attila.

Canova Antonio (1737—1822) — sculptor italian.

cantus praeses — *(lat.)* conducătorul corului.

cassa neminis — *(lat.)* casa (banii) nimănui.

catafractus deposuit pileum, deponamus etiam nos. — *(lat.)* omul înzăuat și-a scos cușma, să ni le scoatem și noi.

cause célèbre — *(fr.)* proces faimos.

ce n'est que votre neveu, n'est ce pas? — *(fr.)* nu e decît nepotul dumneavoastră, nu-i aşa?

censura — *(lat.)* ultimul examen pentru obţinerea titlului de avocat.

centaur — fiinţă fabuloasă, jumătate om, jumătate cal.

Chablis — *(fr.)* vin alb francez.

chasse aux ours — *(fr.)* vînătoare de urşi.

Chiron — *(gr.)* dascălul lui Achile, eroul principal al Iliadei.

Cicero — Marcus Tullius Cicero (106—43 î.e.n.) celebru orator. om politic şi filozof roman.

cinegetic — vînătoresc.

cinquecento — *(ital.)* secolul al 16-lea.

clarissime — *(lat.)* prearenumite.

Closerie des lilas — *(fr.)* local de petrecere la Paris.

combien bogór son — expresie hibridă franco-maghiaro-germană: Ce băiat frumos!

Commerzienrath — *(germ.)* consilier comercial.

consistor — consiliu eparhial.

contrascriba — controlor, supraveghetor.

Cornides Daniel — istoric maghiar (1732—1787).

Corpus iuris — *(lat.)* colecţie de legi.

Csokonai Vitéz Mihály — poet liric maghiar, fost prolesor la Debreţin (1773—1805).

Cum Lazaro quondam paupere vitam habeas sempiternam — *(lat.)* Să ai viaţă veşnică, cu Lazăr, cel sărac odinioară,

curaçao — lichior de portocale fabricat în insula Curaçao din Antilele olandeze.

curriculum — *(lat.)* car roman întrebuinţat la curse.

dandy — *(engl.)* om cu îmbrăcăminte şi purtări de afectată eleganţă.

Das schauen Sie sich einmal an! — *(germ.)* Priveşte-o odată!

Damasek — nume atribuit greşit unei străvechi zeităţi maghiare.

Danton (Georges) — unul din capii revoluţiei burgheze din Franţa (1759—1794)

dauphin — *(fr.)* moştenitorul tronului Franţei.

Delfi — oraş în Grecia antică; aici era un templu vestit prin oracolele („profeţiile") rostite prin gura Pitiei.

diable! — *(fr.)* drace!

diarium — *(lat.)* caiet de şcoală; jurnalul Adunării Naţionale.
dieta — *(lat.)* Adunarea Naţională.
Diogene — filozof grec cinic care trăia într-un butoi (secolul al 4-lea î.e.n.).
discanto — *(ital.)* sopran.
diva — zînă; artistă.
divinaţiune — ghicirea viitorului
Dobó István — căpitanul cetăţii Eger pe care a apărat-o eroic în 1552, împotriva turcilor comandaţi de Amhat paşa. Autorul face aluzie la răspunsul demn dat de Dobó la propunerea de a capitula.
dreptul urbarial — totalitatea dispoziţiilor ce reglementau (în Ungaria) obligaţia acelora care foloseau pămînturile nobililor sau ale bisericii, în schimbul unor dijme în bani şi în natură, precum şi în schimbul unor prestaţii de serviciu.
doctissimi collegae — *(lat.)* preaînvăţaţi colegi.
domine quomodo? — *(lat.)* cum, domnule?
donjon — *(fr.)* turnul întărit al unui castel.
druid — preot şi judecător la vechii gali.
dux paganorum! resusciatus! — *(lat.)* domnul păgînilor! reînviat!
Elsler Fanny — dansatoare celebră pe la începutul s. 19.
empiric — bazat pe experienţă.
everlasting — *(engl.)* extrem de durabil.
ex offo — *(lat.)* din oficiu.
extra Hungariam non est vita — *(lat.)* în afară de Ungaria nu e viaţă.
fagus purpurea — *(lat.)* o specie de fag.
fashionable — *(engl.)* la modă.
febris amantium — *(lat.)* febra dragostei.
fecisti stultitiam — *(lat.)* ai făcut o prostie.
Fekete Karácson György — conducătorul revoluţiei ţărăneşti din 1568—70 în Ungaria.
fensterln — *(germ.)* a face curte la fereastră.
fibula — *(lat.)* agrafă, cheutoare.
filipică — discurs violent.
filistean — popor din sud-vestul Palestinei.
filou — *(fr.)* pungaş, jucător necinstit, trişor.
fils terrible — *(fr.)* copil teribil.
filtru — strecurătoare; băutură fermecată.

for ever — *(engl.)* pe veci.
frische viere! — *(germ.)* patru cărți noi!
Geduld bringt Rosen — *(germ.)* Răbdarea aduce trandafirii.
Geld spricht — *(germ.)* banul vorbește.
Gewehr heraus! — *(germ.)* scoateți arma!
giardinetto — *(ital.)* desert de fructe și cașcaval.
Gil Blas — eroul romanului cu același titlu al scriitorului francez Lesage Alain René (1660—1747).
Glad — duce în Banat la venirea ungurilor.
Marele Mogul — titulatura căpeteniilor tătărești.
Grasteufel — *(germ.)* lăcustă (cuvînt cu cuvînt: diavolul ierbii).
guinea — monedă englezească egală cu 21 șillingi.
halt! wer da? — *(germ.)* Stai! Cine ești?
hast davon geloffen, du Schelma, du Kanali — *(germ.* caricaturală) ai fugit, ticălosule, canalie!
Hebe — divinitate din mitologia greacă; la masa zeilor ea turna în cupe nectarul.
Hercule — personaj eroic din mitologia greco-romană.
hexametru — vers grecesc și latin alcătuit din șase unități metrice.
hominem regium verberantes — *(lat.)* cei ce bat pe omul regelui.
horez - morez-huhurez — (în loc de: o, tempora, o mores!) ce timpuri, ce moravuri!
horkáz (corect: **horka**) — căpetenie de trib avînd și funcțiuni judecătorești.
horoscop — ghicirea viitorului după poziția stelelor.
humanissime! — *(lat.)* cinstite! (titulatura școlarilor ce învățau obiectele literare (**humaniora**).
hunuturgii (corect: uturgurii) — triburi ugro-turce aliate în secolul al 6-lea.
ideile josefine — aluzie la împăratul Iosif II al Austriei (1741—1790) urît de marea nobilime din cauza vederilor sale liberale.
diomă — grai, limbă.
Ihre Hochwohlgeboren — *(germ)* Domnia ta
il est mort — *(fr.)* el a murit.
illustrissime! — *(lat.)* preailustre domn!
inclangorium — *(lat.)* clopoțel.
Inclyti status et ordines, catafractus apposuit pileum, apponа-

mus etiam nos! — *(lat.)* Strălucite rînduri de nobili, omul înzăuat şi-a pus cuşma în cap, să ni le punem şi noi!

incognita quantitas — *(lat.)* cantitate necunoscută.

in hoc signo vinces — *(lat.)* prin acest semn vei birui.

in petto — *(ital.)* în inimă, în taină.

Iornandes (sau **Iordanes**) — istoric got din secolul al şaselea.

itipiti coppensus — *(lat.)* (corect: quot capita tot sensus) cîte capete, atîtea păreri.

Jupiter — zeul suprem în mitologia romană.

ius naturale — *(lat.)* dreptul natural.

Iustum ac tenacem propositi virum... — *(lat.)* Pe bărbatul drept şi statornic în hotărîrea sa...

kaufts a gut Obers — (în dialect vienez) cumpăraţi smîntînă bună.

Kopfputz — *(germ. stricată)* coafură, găteala capului.

Kyrie eleison — *(gr.)* doamne miluieşte.

laetum nuntium — *(lat.)* Veste îmbucurătoare; (în limbajul colegienilor de la Debreţin:) cîrnaţi, şuncă, slănină.

landsknecht — *(germ)* lăncier; mercenar

lictor — *(lat.)* ofiţer subaltern care însoţea în public pe principalii magistraţi ai Romei.

lodeger Hond — *(germ. dialectal)* cîine ticălos.

longa — joc de minge.

Mabille — local de petreceri la Paris.

Madeira — specialitate de vin din Spania.

mais il est sauvé — *(fr.)* dar el a fost salvat.

maioresco — posesorul prerogativelor într-o familie aristocratică.

macao — joc de cărţi.

maniheu — adept al maniheismului, o sectă creştină din primele veacuri ale erei noastre.

morahan — locuitor de pe malul rîului Morava.

Martinovits Ignác (1755-1795 capul, conspiraţiei jacobine din Ungaria împotriva casei de Habsburg şi a nobilimii, condamnat la moarte şi executat la Buda.

mărul lui Paris — Invitat de zeiţele Hera, Atena şi Afrodita să ofere un măr celei mai frumoase dintre ele, Paris (fiul lui Priam, regele Troiei) i-l dădu Afroditei; alegerea lui stîrni mînia celorlalte două şi pricinui distrugerea Troiei.

mauvais sujet, quel soin moi sur lui. C'est mon neveu — *(fr. stîlcit)* Copil rău — cîte griji am cu el. E nepotul meu.

mea culpa, o mea maxima culpa! — *(lat.)* păcatul meu, o, marele meu păcat!

mecena — protector al artelor.

medicamina in hortis — *(lat.)* medicamente în grădină.

melitic — cu miros urît şi greu.

Megera — una din cele trei furii din mitologia greacă.

Melchisedec — personaj biblic, preot şi rege în Ierusalim.

mendicant — în limbajul colegienilor din Debreţin: şcolar cerşetor.

mesmerism — tratament medical prin magnetism, inventat de Frederic Mesmer, medic vienez (1734—1815).

Mithras — zeitate persană.

mohican — trib indian din America de Nord.

mon cher petit bébé — *(fr.)* dragul meu copilaş.

mon pauvre neveu est mort — *(fr.)* bietul meu nepot a murit.

montagnard — denumirea jacobinilor din Convenţiunea Naţională, în timpul revoluţiei burgheze din Franţa (de la „montagne" = munte, deoarece jacobinii ocupau băncile din partea de sus a amfiteatrului în care se ţineau şedinţele Convenţiunii).

moratoriu — amînare acordată pentru plata datoriilor.

morcoscop, miroscrof — forme stîlcite ale cuvîntului *horoscop*.

Mucius Scaevola — erou roman legendar (sec. VI î.e.n.) În timpul asediului Romei de către Etrusci, el a pătruns în tabăra inamică şi a încercat să-l ucidă pe regele Porsenna, dar nereuşind şi fiind prins, îşi arse mîna dreaptă, spunînd că mai sînt sute de tineri în Roma gata să facă acelaşi lucru.

mundus vult decipi — *(lat.)* lumea vrea să fie înşelată.

naiadă — zînă a izvoarelor şi rîurilor.

Nessus — centaur omorît de Hercule. Îmbrăcînd cămaşa lui, Hercule muri ars de această cămaşă ce fusese înmuiată în sîngele unui balaur.

nid wahr, il chant comm un angelo — (expresie hibridă germano-franceză) cîntă ca un înger, nu-i aşa?

nix nutz — *(în dialect vienez)* netrebnic.

non facias sculptile — *(lat.)* nu face sculptură.

non hoc dico — *(lat.)* nu asta zic.

non stultisas, amice — *(lat.)* lasă prostiile, amice.
Nordbahn — *(germ.)* linia ferată de nord.
Nos, Franciscus primus divina favente clementia — *(lat.)* Noi, Francisc întîi din mila lui dumnezeu.
nous sommes battus et volés — *(fr.)* ne-au bătut și ne-au furat.
novisatio extra dominium quantum satis — *(lat.)* procese reluate, fără efect suspensiv de executare, cîte vrei.
oberster — *(germ.)* colonel.
oberstleutnant — locotenent-colonel.
omiletică — retorică bisericească.
oh te schene Pum! Regardez mamzell: nid wahr ist bogăr Sohn — *(expresie hibridă fr.-germ.-magh.)* O, ce băiat frumos! Priviți-l, domnișoară; nu-i așa că e băiat frumos
Ormuzd — zeul creator a tot ce e bun (în religia medo-perșilor).
palimpsest — manuscris pe pergament al unui scriitor din antichitate; manuscrisul a fost ras în evul mediu spre a se acoperi cu alte scrieri; ștergîndu-se această nouă scriere, s-a putut scoate la iveală vechiul text care nu fusese bine ras.
Pallas Peter Simon — naturalist german (1741—1811); a explorat munții Urali și Altai, Marea Caspică și China.
Páriz-Pápai Francisc — lexicograf, medic și naturalist maghiar (sec. XVII)
par les jarretières de ma déesse — *(fr.)* pe jartierele zînei mele.
partie honteuse — *(fr.)* parte rușinoasă.
par tous les diables! — *(fr.)* pe toți dracii!
pas du tout — *(fr.)* nu, de loc.
pastourelle — *(fr.)* păstoriță, dans popular francez.
paulovnia imperialis — *(lat.)* plantă decorativă de origine japoneză.
pegas — cal înaripat în mitologia greco-romană; simbol al inspirației poetice.
per pedes apostolorum — *(lat.)* pe jos, cu piciorul.
persona grata — *(lat.)* persoană agreată.
per excerpta — *(lat.)* în extras (rezumat) prescurtat.
per extensum — *(lat.)* în toată întinderea.
peripatetice — plimbîndu-se.
plumpudding — *(engl.)* budincă cu rom.
Polizeistunde — *(germ.)* ora de închidere a localurilor publice.
post festa — *(lat.)* după sărbători; tîrziu.

praeter — propter — *(lat.)* aproximativ.

pretium affectionis — *(lat.)* prețul afectiv (sentimental).

primae nonus — *(lat.)* articolul 9 din partea I-a a colecției de legi întocmită de Werboczy, cuprinzînd privilegiile nobilimii maghiare.

pro aris et focis — *(lat.)* pentru altare și cămînuri.

pulpas equinas — *(lat.)* pulpe de cal.

punct arhimedic — Învățatul grec Arhimede spunea că dacă i se dă un punct în afară de pămînt, poate clinti din loc planeta.

punctum saliens — *(lat.)* punct hotărîtor.

quartier de Bréda — *(fr.)* un cartier parizian.

qué est-ce que cela — *(fr.)* ce-i asta?

quid fecisti, amice — *(lat.)* ce ai făcut, amice?

quid ergo — *(lat.)* ei, ce este?

quod deus avertat — *(lat.)* de care dumnezeu să ne ferească.

regardez — *(fr.)* priviți.

Resto, resto, mamzell! Ist mein Emma ta! hab i xact, kommst her — *(expresie hibridă fr. — germ.)* Rămîi, rămîi, domnișoară! Emma mea e aici! Ți-am spus să vii.

Robespierre (Maximilian) — unul din conducătorii revoluției franceze (1758—1794).

rogo humillime — *(lat.)* rog preaplecat.

Romanus sum civis, Caium Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui. Nec ad mortem minus animi est quam fuit ad necem. Longus post me ordo idem petentium decus. — *(lat.)* Sînt cetățean roman, mă numesc Caius Mucius. Ca dușman, am vrut să omor pe dușmanul meu și am tot atît curaj să mor cît am avut să omor. E lung șirul acelora care, în urma mea, rîvnesc la aceeași glorie.

Rubicon — rîu între Italia și Gallia. Trecînd acest rîu în anul 48 î.e.n., Cezar a început războiul de cucerire a Galliei. A trece Rubiconul— a face un pas decisiv.

rune — cele mai vechi semne de scriere scandinave.

sacrebleu! — *(fr.)* la naiba!

Sardanapal — rege asirian cunoscut de tradiție ca mare iubitor de ospețe, de orgii.

salva guardia — *(lat.)* curte nobiliară bucurîndu-se de privilegii speciale.

scandaleux enfant — *(fr.)* copil scandalos.

Şeherezade — personaj principal din colecţia de basme „O mie şi una de nopţi".

semper — (*lat.*) totdeauna. În limbajul colegienilor din Debreţin: aceeaşi ciorbă de fiecare zi.

Sèvres — oraş francez vestit prin fabrica de porţelanuri.

Sf. Hubertus — patronul vînătorilor.

sherry — vişinată.

shocking — *(engl.)* izbitor, dezgustător .

sicuti possidetis — *(lat.)* precum stăpîniţi.

Şic-zic-nic — *(germ. stricată,* corect: **es schikt sich nicht)** nu se cuvine.

Socinian — adept al unei secte care tăgăduieşte trinitatea dumnezeirii şi divinitatea lui Isus.

Si non e vero (e ben trovato) — *(ital.)* chiar dacă nu e adevărat, se potriveşte bine.

sophora japonica pendula — *(lat.)* salcîm japonez.

straniera — *(ital.)* străină.

stracchino — un fel de caşcaval italian.

subintelligitur — *(lat.)* se subînţelege.

Svatopluc—căpetenia moravilor la venirea ungurilor în patria lor de azi.

Tabula Cebetis — *(lat.)* numărătoare.

Theophylactos Simocatta — cronicar bizantin din sec. VII.

Thuróczy — cronicar ungur. Cronica lui a apărut în 1488.

Toldi Miklós — eroul unei trilogii epice a poetului maghiar Arany János (1817-1882)

ton père est bocu per avec — *(fr. stricată)* tatăl tău e cu mai mulţi părinţi.

Tripartitum — Codul de legi compus de Werbocz Istvan (1517).

tu as voix très bien — *(fr. stricată)* ai o voce foarte frumoasă.

un moglic (corect unmöglich) — *(germ.)* imposibil.

urechea lui Dionysius — aparat acustic zidit în perete sau în tavan, cu ajutorul căruia tiranul siracuzan Dionysius asculta ce vorbesc adversarii lui politici, aruncaţi în temniţă.

varchonit — avar.

vasilisc — şarpe fabulos care după credinţa celor vechi ucidea pe oricine numai cu privirea lui.

very well — *(engl.)* foarte bine.

vous ne savez pas encore — *(fr.)* dumneavoastră încă nu ştiţi.

vrăjitoarea din Endor — profetească evreică care i-a prezis regelui Saul că va cădea, împreună cu fiul său, în lupta împotriva filistienilor.

Was hat der Herr? — *(germ.)* Ce are domnul?

Was ist ihr Anliegen? — *(germ.)* Ce doriţi?

Was sagt der Herr auf Italienisch? —*(germ.)* Ce spune domnul pe italieneşte?

Was schreibt der Fratz? — *(germ.)* Ce scrie secătura aceea mică?

Wesselenyi Miklós — (1796—1850) om politic ungur, fruntaş al opoziţiei aristocraţilor în parlament.

whist— joc de cărţi.

Wo ist die Fräulein? corect: das Fräulein) — *(germ.)* Unde este domnişoara?

Wo ist das Portrait? — *(germ.)* Unde este portretul?

Zapfenstreich — *(germ.)* retragere cu torţe.

Zách Felician — nobil maghiar din timpul regelui Carol Robert (la sfîrşitul sec. XIII şi începutul sec. XIV; încercînd să se răzbune pentru o gravă insultă ce i-s-a adus de un membru al familiei regale, el a fost omorît împreună cu întreaga-i familie.

Yildiz-Kiosk — una din reşedinţele vechilor sultani din Constantinopol.

CUPRINS

	Pag
Prefață	5
Insula din parcul Pontaliget	31
Măreața intrare	52
Homo regius (omul regelui)	63
Clienții obișnuiți ai „Soarelui de altădată“	72
Cele două vlăstare ale lui Thonuzoba	82
Cîntecul ciorilor	96
Castelul de la Tüzhalom	103
Concert familiar	113
Nu există ceva mai bun decît un sfetnic bun	117
Lucruri științifice	131
Urmașul magilor	141
Marea tactică	148
Un om cu scaun la cap	158
In sfîrșit, un bărbat...	165
„Igzaminul“	180
Emmânuel	195
Don Juan, Fanfan Elszler și Gil Blas	203
Consult medical	212
Leopard, în loc de pisică	223
Mucius Scaevola	250
O răsplată binemeritată	271

Pentru o vorbă bună 291
Fericirea de care te saturi 312
Mormîntul lui Thonuzoba 324
Cît valorau comorile lui Thonuzoba? 339
„Ţin-te bine!“ şi „Săi voinice!“ 354
A cui să fie Mike-Pércs şi filialele ei? 377
Alegeri în comitatul Tuhutum 402
Mai rău decît un paricid 415
Înţepătura de ac şi apa fierbinte 422
O fiinţă din altă lume 428
„Quadruple alliance“ în toată legea 440
Vizita la fereastră 444
Dulcele cămin părintesc 451
Exodul 482
Oameni practici 496
Unde-i pisica 502
Justus Fraus 512
In pragul lumii noi 520
Cununie sub salcie 532
Pentru o invitaţie la bal 543
Mărul á căzut departe de pom 560
Duel cu tunuri 569
„Mon pauvre neveu!“ 575
Replica la palma de altădată 578
Epilog. Cei care nu pot muri 591
Glosar 595

Responsabil de carte: C. Olariu
Tehnoredactor: A. Vîntu
Corector: A. Dram

Dat la cules 25.03.955. Bun de tipar 12.05.955. Tiraj 12.100+3000 ex. Hîrtie ediţii tip B. de 60 gr./m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 33,04. Coli de tipar 19,12. Ediţia I. Comanda 1077. Planşe tiefdruck I. A. nr. 06934. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 M—31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 1251 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

JÓKAI

CRAIȘORII